

Universitat de Girona

L'OBRA LINGÜÍSTICA DE JOSEP CALVERAS SANTACANA

Narcís IGLÉSIAS FRANCH

ISBN: 978-84-694-2747-7

Dipòsit legal: GI-416-2011

<http://hdl.handle.net/10803/7831>

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi doctoral i la seva utilització ha de respectar els drets de la persona autora. Pot ser utilitzada per a consulta o estudi personal, així com en activitats o materials d'investigació i docència en els termes establerts a l'art. 32 del Text Refós de la Llei de Propietat Intel·lectual (RDL 1/1996). Per altres utilitzacions es requereix l'autorització prèvia i expressa de la persona autora. En qualsevol cas, en la utilització dels seus continguts caldrà indicar de forma clara el nom i cognoms de la persona autora i el títol de la tesi doctoral. No s'autoritza la seva reproducció o altres formes d'explotació efectuades amb finalitats de lucre ni la seva comunicació pública des d'un lloc aliè al servei TDX. Tampoc s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant als continguts de la tesi com als seus resums i índexs.

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis doctoral y su utilización debe respetar los derechos de la persona autora. Puede ser utilizada para consulta o estudio personal, así como en actividades o materiales de investigación y docencia en los términos establecidos en el art. 32 del Texto Refundido de la Ley de Propiedad Intelectual (RDL 1/1996). Para otros usos se requiere la autorización previa y expresa de la persona autora. En cualquier caso, en la utilización de sus contenidos se deberá indicar de forma clara el nombre y apellidos de la persona autora y el título de la tesis doctoral. No se autoriza su reproducción u otras formas de explotación efectuadas con fines lucrativos ni su comunicación pública desde un sitio ajeno al servicio TDR. Tampoco se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al contenido de la tesis como a sus resúmenes e índices.

WARNING. Access to the contents of this doctoral thesis and its use must respect the rights of the author. It can be used for reference or private study, as well as research and learning activities or materials in the terms established by the 32nd article of the Spanish Consolidated Copyright Act (RDL 1/1996). Express and previous authorization of the author is required for any other uses. In any case, when using its content, full name of the author and title of the thesis must be clearly indicated. Reproduction or other forms of for profit use or public communication from outside TDX service is not allowed. Presentation of its content in a window or frame external to TDX (framing) is not authorized either. These rights affect both the content of the thesis and its abstracts and indexes.

Narcís Iglésias Franch

L'obra lingüística
de Josep Calveras Santacana

Director: Dr. Josep M. Nadal Farreras

Tesi doctoral

Departament de Filologia i Filosofia

Universitat de Girona

24 de maig de 2001

Índex general

Introducció	1
Primera part. Josep Calveras en el seu context cultural i històric	15
1. Els jesuïtes i la cultura catalana en el primer terç del segle XX	15
1.1. La figura d'Ignasi Casanovas	20
1.2. Foment de Pietat Catalana	22
1.3. Biblioteca Balmes	28
2. Oficina Romànica de Lingüística i Literatura (1928-1936)	34
2.1. Precedents i orígens	34
2.2. Objectius	39
2.3. Primer ressò en els cercles catòlics i valencianistes	43
2.4. El comitè directiu	46
2.5. L'Oficina Romànica respecte a l'IEC i les seves normes	57
2.6. Treballs de l'Oficina Romànica	61
2.6.1. <i>Anuari de l'Oficina Romànica</i>	61
2.6.2. Publicacions de l'Oficina Romànica	78
2.7. Projectes no reeixits de l'Oficina Romànica	94
2.7.1. Estudi dels cognoms	94
2.7.2. Documents medievals dialectals	97

Segona Part. Biobibliografia de Josep Calveras Santacana (1890-1964)	103
3. Recorregut d'una adolescència i joventut itinerant per la província d'Aragó (1890-1922)	103
3.1. La formació del jesuïta de confiança (1905-1918)	104
3.2. Inquietuds lingüísticoliteràries del professor (1919-1922)	106
4. De Manresa a València, passant per Roma: contactes amb la dissidència lingüística (1922-1924)	110
4.1. Informacions sobre València actual. Notes a manera de dietari	111
4.2. Entre la vinculació sentimental i les conseqüències del valencianisme	115
5. Retorn a la santa cova. Primers fruits del treball en solitari (1924-1928)	126
5.1. <i>La reconstrucció del llenguatge literari català</i>	126
5.1.1. Breu història editorial	126
5.1.2. Idees principals	130
5.1.3. Qüestions de mètode	135
5.1.4. Primera recepció de l'obra	140
5.2. D'ortografia: de les propostes de reforma a l'assumpció de les normes oficials	148
5.2.1. Projectes privats	149
5.2.2. Posicionaments públics	155
5.3. Inici de la presència pública del lingüista	167
5.3.1. Articles a <i>La Paraula Cristiana</i>	170
5.3.2. Articles a <i>Ciutat</i>	179
6. La projecció des de Barcelona: director de l'Oficina Romànica (1928-1936)	203
6.1. Estudis lingüístics a l' <i>Anuari de l'Oficina Romànica</i>	203
6.2. <i>Consultes de llenguatge</i>	214
6.3. Projectes: estudis sobre els pronoms i gramàtiques	223
6.4. Altres activitats: professor i traductor	229
7. Llengua i religió. Dues passions per a una vida.	233

Tercera part. Tradició i avantguarda en l'obra de Calveras	243
8. Calveras i la lingüística catalana	245
8.1. La norma davant la variació	251
8.2. La implantació de la norma	264
8.3. La depuració	268
8.4. Els escriptors i la llengua literària	279
Epíleg	287
Bibliografia de Josep Calveras	293
Referències bibliogràfiques	305
Sigles i abreviatures	329

APÈNDIXS DOCUMENTALS

Apèndix I. Ressenyes	333
Índex apèndix I	333
Presentació apèndix I	335
Documents	337
Apèndix II. Papers privats, projectes i esborranys	363
Índex apèndix II	363
Presentació apèndix II	365
Documents	369
Apèndix III. Enquestes dialectals sobre els pronoms	447
Índex apèndix III	447
Presentació apèndix III	449
Documents	451
Apèndix IV. Epistolari Calveras	461
Presentació	463
Índex apèndix IV.a	467
Documents	475
Índex apèndix IV.b	645
Documents	647

Pot-se esdevenir que lo teu parer serà bo; mas no voler acostar-se al parer dels altres com lo temps ho requer, descubert senyal es de manifesta supèrbia.

La imitació de Crist [trad. de Miquel Peres]

Introducció

D'entrada vull dir que la primera intenció era recollir una llista completa dels personatges més destacats entre els dissidents del fabrisme —(des)qualificats tradicionalment sota l'etiqueta de l'“Antinorma”— i analitzar quina mena de discurs sobre la llengua van desenvolupar en relació amb l'obra de Pompeu Fabra. Amb aquest punt de partida, el recorregut per la història de les persones i institucions que van quedar fora del territori IEC em va portar en un moment determinat a trepitjar la Biblioteca Balmes i amb el temps a familiaritzar-me amb els llocs que durant uns quants anys van ser el dia a dia de Josep Calveras (la biblioteca i el despatx), amb les persones que aquest jesuïta va freqüentar (a través de les cartes que se'n conserven, s'entén) i amb els papers, notes de treball, fitxes i documents personals que van sortir de la seva mà. Davant aquesta ingent documentació, de seguida em vaig adonar que l'obra publicada de Josep Calveras representava una petita part del conjunt de projectes i estudis que va tenir entre mans.

A partir d'aleshores, el meu interès per una part de la lingüística catalana d'abans de la sublevació militar del 36 es va centrar en una persona que al llarg de la seva vida es va dedicar més temps a la teologia espiritual que no pas a la lingüística descriptiva i teòrica: no en va la seva edició crítica dels *Exercicis espirituals* de sant Ignasi de Loiola, que es publicà pòstumament, li ha valgut el reconeixement mundial dels especialistes en mística ignasiana i la seva productiva activitat intel·lectual de tema religiós representa una voluminosa aportació de qualitat en el terreny de l'espiritualitat. En canvi, la seva obra lingüística va quedar estroncada per la guerra civil; el resultat és que només va poder dedicar una desena d'anys a la seva gran passió per la llengua —el seu primer estudi lingüístic que publica és *La reconstrucció del llenguatge literari català* (1925).

Des de la primera publicació el nostre personatge va reivindicar una concepció plural de la llengua i va dur a terme estudis lingüístics que no fan més que mostrar la llengua “com un fet real i complex” (CS 1930, 315). La seva preocupació per la variació lingüística el va portar a desenvolupar a partir dels fonaments filosòfics de l'idealisme alemany una anàlisi teòrica crítica respecte a la norma de la seva època i a interessar-se pels mètodes de la geografia lingüística, que va aplicar per descriure, no pas qüestions de fonètica i de lèxic, sinó aspectes de morfosintaxi:

Calveras va eixamplar els centres d'interès d'una disciplina en voga a la romanística dels anys 20 i 30 i es va convertir d'aquesta manera en un autèntic pioner de la catalanística i de la romanística. En un context en què la catalanística de la seva època es movia en tot uns altres paràmetres i centres d'interès, Calveras mostrà una vegada i una altra que la realitat de la llengua superava l'ideal a què apunta per naturalesa tota norma d'una llengua estàndard: els seus estudis lingüístics passaven a cobrir un gran buit de la catalanística de la seva època, bona part de la qual estava centrada aleshores a (re)construir la llengua nacional i a participar en el projecte col·lectiu de política cultural que el Noucentisme havia cimentat a principi de segle. La seva original producció lingüística va passar, en el millor dels casos, bastant desapercebuda per la major part dels seus contemporanis i fins i tot alguna vegada va ser atacada perquè es va veure en la figura de Calveras una mena d'enemic interior de la causa catalana, una amenaça a la projecció de la norma fabriana.

Tan sols va començar a tenir un cert reconeixement a partir dels anys 70, gràcies a les instructives i sàvies pàgines que li van dedicar Joan Solà i Lluís Aracil. Joan Solà va ser el primer que va fer un assaig de valoració de l'obra del nostre jesuïta lingüista, situant-lo magníficament dins un ampli panorama històric dels diferents criteris de correcció que han regit la normativa catalana. Justament el llibre de Solà va suscitar a Aracil una reflexió sobre la història de la normativa catalana, que va prendre la figura de Josep Calveras com a eix central. El sociolingüista valencià va constatar que la normativa catalana havia generat un "multi-discurs" que s'havia limitat a fer llistes alfabètiques de barbarismes; per a Aracil, el més rellevant de Calveras és que va ser capaç de generar tot un altre discurs, ben diferent de la tradició gramatical catalana anterior i coetània al jesuïta, fins al punt que el considerà teoritzador *avant la lettre* sobre la llengua estàndard, una mena d'avantguardista de la prehistòria de la sociolingüística catalana i europea, ben contemporani del discurs de Hравanek sobre el txec literari: per això Aracil es referí al lingüista jesuïta com el Hравanek català, de la mateixa manera que des d'aquesta perspectiva araciliana el lingüista txec es convertí en el Calveras txec.

Quan Aracil va reflexionar sobre la història de la gramàtica catalana del segle XIX i XX, va veure, per tant, en l'obra de Calveras un discurs que se situava en un òrbita ben allunyada de la tradició normativa autòctona més immediata i que tenia

punts de contacte, en canvi, amb el que en aquella mateixa època es va produir en la lingüística txeca, considerada a hores d'ara com una de les contribucions més interessants de la lingüística europea dels anys 20 i 30. La hipòtesi d'Aracil per explicar la història de la normativa catalana presenta certs paral·lelismes amb la manera com Calveras havia interpretat les aportacions gramaticals de la seva època. En una de les seves primeres publicacions, per exemple, el nostre jesuïta lingüista havia escrit:

el treball reconstructor d'escriptors i gramàtics no va pel camí d'assolir aquest màxim de perfecció, si es donen passos isolats, és a dir, si es toquen ara una forma, ara una paraula, ara una construcció, per treure la que es creu incorrecta o forastera, i introduir-ne una altra, que s'estima més depurada o més diferent d'un llenguatge considerat com a invasor (1926c, 428).

El paral·lelisme entre les reflexions d'Aracil i les de Calveras és curiosament una doble coincidència si tenim en compte que el paràgraf reproduït és tret d'una publicació de Calveras que Aracil no havia pogut tenir a les mans perquè encara no s'havia recollit el conjunt de publicacions del nostre personatge. Un dels primers objectius de la tesi ha estat, doncs, cobrir aquest buit, imprescindible per conèixer el nostre autor en els seus textos. En bona lògica, la història de la lingüística catalana ha tingut unes altres prioritats més urgents. Tradicionalment el centre d'atenció havia estat Pompeu Fabra, l'IEC, Mn. Antoni M. Alcover i la influència d'algun romanista alemany, com Bernard Schädell, en la creació de la lingüística moderna catalana. En els últims anys, a més d'aprofundir sobretot en el coneixement de l'obra de Fabra, s'ha ampliat l'horitzó d'estudis dedicats a la lingüística catalana de les primeres dècades del segle XX i en aquest sentit s'han dedicat treballs de recerca monogràfics a l'obra de lingüistes com Pere Barnils, Joan Coromines, Wilhelm Meyer-Lübke, Delfi Dalmau i Francesc de Borja Moll, i primers estudis de valoració a l'obra d'Antoni Griera, Ramon Miquel i Planas, Manuel de Montoliu i Alfons Par. En una nòmina com aquesta, hi ha encara mancances, tant perquè queden pendents d'estudi diferents aspectes d'algun d'aquests lingüistes, com perquè la llista de noms no és completa. Entre altres obllits, hi ha hagut el conjunt de l'obra de Calveras.

La meua tesi pretén començar a pal·liar aquest buit. Un dels reptes que m'he fixat ha estat intentar presentar totes les facetes possibles de Calveras, és a dir, he

volgut tenir una especial cura a presentar tots els matisos que poguessin ajudar a perfilar un retrat complet del personatge. Per això, he intentat localitzar tot tipus d'articles i estudis que Calveras hagués pogut arribar a publicar, i per aquesta mateixa raó també he tingut en compte tota la seva correspondència, papers privats, esborranys i projectes que s'han conservat manuscrits a la Biblioteca Balmes i a l'arxiu dels jesuïtes de Barcelona. Tot aquest esforç ha anat dirigit a presentar el nostre personatge de la manera més completa que ha estat possible, perquè només fent-ho així es podia evitar de presentar una visió simplista i poc acostada al que en realitat va ser la figura de Calveras. Només el desconeixement del que va ser el conjunt de l'activitat lingüística de Calveras ha pogut conduir a convertir-lo a vegades en un sociolingüista de culte i unes altres en un lingüista maleït.

Un primer estudi que es proposés abraçar el conjunt de l'obra lingüística de Calveras estava obligat a començar la feina pels fonaments, això és, a iniciar la recerca a partir d'un buidatge exhaustiu dels fons de Calveras que s'han conservat i a partir de les publicacions que s'havien fet ressò de l'activitat del nostre personatge. De tota aquesta documentació escampada en publicacions i en papers manuscrits, l'epistolari ha estat essencial per copsar valuosos petits detalls que han permès enriquir el conjunt del treball; per això, en el decurs de la tesi, de principi a fi, sovint ens remetem a extractes de l'epistolari Calveras (tant de les cartes que va rebre com de les que ell envià) que ens descobreixen múltiples aspectes del nostre personatge i del seu entorn més pròxim. Res de més real que els projectes i idees, però també manies i fòbies, que els seus protagonistes van deixar escrits en cartes amb voluntat de ser privades.

Si hem rescatat de l'oblit aquesta memòria íntima, només ha estat amb el propòsit de presentar tot un conjunt de relacions internes que tenien Calveras com a punt central d'un ampli i variat teixit humà, tant als diversos centres de la Companyia de Jesús com a l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura creada sota la protecció de la Biblioteca Balmes. Per aquesta raó, un primer estudi de conjunt de l'obra lingüística del nostre jesuïta havia de tenir en compte l'epistolari Calveras, que recullo en apèndix. Hi ha hagut, doncs, una voluntat deliberada d'oferir un retrat de l'època (de Calveras i del seu entorn), perquè m'ha semblat que, presentant d'entrada el quadre humà i social, es podien entendre millor les

idees que el nostre personatge va estampar en diferents publicacions, i és per això que he volgut resseguir expressament com un tot el períple vital i intel·lectual.

Un cop aplegats tots els documents referents a Calveras i a la seva obra (llibres i articles publicats, projectes manuscrits, esborranys personals, epistolari, etc.), els contorns de la figura del nostre personatge s'anaven definint en múltiples detalls i d'aquesta manera se'ns presentava alhora la persona i la seva obra en el seu context humà i intel·lectual (primera i segona parts). Totes aquestes informacions que mostren els més diversos documents han esdevingut, a més, referències ineludibles a l'hora de passar a valorar a la tercera part els veritables mèrits de les seves aportacions; encara, abans d'assajar un primer balanç del conjunt de la seva obra m'ha semblat necessari presentar els resultats dels seus estudis acomplerts i les intencions dels diversos projectes que tenia entre mans.

Primer en solitari des de Manresa i després en el grup de l'Oficina Romànica des de Barcelona, el nostre jesuïta lingüista va erigir-se en cara pública de la dissidència lingüística al Principat durant els anys 20 i 30, no pas com a simple relleu generacional del discurs antifabrià de Mn. Alcover, sinó com a veu crítica i independent al marge de Fabra, de l'IEC i del món cultural noucentista; per a aquesta empresa va comptar amb la col·laboració de dos savis militants antinormistes (Ramon Miquel i Planas i Alfons Par) i amb la dels tres primers filòlegs catalans amb formació romanística universitària (Pere Barnils, Antoni Griera i Manuel de Montoliu). Des d'aquesta posició, es va convertir en un lingüista que va estudiar diferents aspectes descuidats per la catalanística de la seva època i que va fer veure de retop els límits d'unes quantes propostes normatives prescrites per Fabra i practicades pels escriptors i intel·lectuals fills del Noucentisme.

A més, tenint sempre present l'impacte de la norma fabriana damunt la llengua catalana estàndard, va desplegar un precís aparat terminològic que pretenia analitzar des d'un punt científic i objectiu l'estat de la llengua literària contemporània i els principis fundadors en què es basava, de manera que l'enfocament crític respecte a la norma fabriana va portar el nostre jesuïta lingüista a delimitar les fronteres de la llengua estàndard i a revalorar el paper de la llengua parlada: considerà que la variació geogràfica, social i estilística no era prou present en la llengua escrita i que la norma i la ideologia de la llengua estàndard la proscrivien o, pitjor encara, tendien a ignorar-la. Des d'una òptica

personal el nostre (socio)lingüista desenvolupà un discurs que el convertiria en una fita inevitable de la prehistòria de la sociolingüística, encara que des d'aquesta disciplina no se li hagi dedicat l'atenció merescuda, espantada potser (com tants altres) per l'estil abstracte i reiteratiu del nostre personatge.

La documentació inèdita que s'ha conservat de Josep Calveras es troba repartida entre la Biblioteca Balmes i l'arxiu dels jesuïtes de Barcelona. El fons més important és el de la Biblioteca Balmes, on hi ha gairebé tot l'epistolari, uns quants originals manuscrits de les seves publicacions i els nombrosos projectes que no van veure la llum. Malauradament l'estat del fons és força deplorable: no hi ha res que estigui classificat i hi ha papers escampats a tot arreu (armaris, caixes, lleixes, etc.). He tingut la sort que el personal d'aquesta biblioteca m'ha permès regirar tota aquesta ingent documentació i gràcies a això he pogut accedir de primera mà al conjunt de la paperassa que es conserva del nostre personatge. En un primer moment, vaig classificar-la i després vaig triar-ne aquells documents que serien objecte d'anàlisi i que m'havien de permetre exhumar diversos aspectes desconeguts del nostre lingüista (la creació de l'Oficina Romànica, els projectes de gramàtiques, els estudis d'antroponímia, les enquestes dialectals sobre aspectes de morfosintaxi, etc.).

La riquesa d'aquest fons em va fer decidir a centrar-me en l'obra lingüística de Calveras amb l'objectiu de presentar-ne el conjunt, de posar-lo en relació amb la seva època i d'assajar-ne una valoració. Hi havia el perill, però, que l'abundant documentació em fes perdre en una llista de fets i en un recull d'anècdotes. Afortunadament els estudis de Solà i Aracil ja havien fet veure la important dimensió de la figura de Calveras i fins havien apuntat diverses vies d'investigació. He intentat no perdre de vista les seves reflexions i els resultats de les seves anàlisis; en el decurs de la tesi, doncs, remeto sens falta als seus estudis i a tots aquells altres que m'han acompanyat a l'hora d'intentar entendre el nostre personatge i la seva època.

Les referències bibliogràfiques mostren els estudis que m'han ajudat a entendre el personatge que m'he proposat estudiar, però no són ni de bon tros les úniques guies que he tingut presents. L'abundant documentació dels fons Calveras és interminable i per orientar-me adequadament en aquell desconcertant munt de papers i paraules vaig recórrer a diverses persones, amb la sort que em van regalar idees de gran vàlua, que se m'acabarien convertint en reptes. Els documents eren

el punt de partida i els suggeriments i propostes de treball m'indicaven els camins que podia explorar. Malauradament, només he pogut (i sabut) integrar en el conjunt de la tesi algun dels diversos suggeriments; més endavant, espero poder desenvolupar-los en estudis monogràfics, que seran deutors de totes aquelles persones que me n'han indicat els camins.

D'entrada, el meu director de tesi Josep M. Nadal em va suggerir de posar en relació la meua recerca amb un dels grans temes que la història de la llengua s'ha plantejat: la ideologia de l'estàndard o, si es vol, les relacions entre la descripció i la prescripció, atès que l'obra lingüística de Calveras es mou en aquestes coordenades i les idees que donen cos als seus estudis hi mantenen interessants paral·lelismes. No cal dir que aquest debat d'idees és d'una amplitud que depassa amb escreix els estrictes propòsits de la meua tesi (presentar i valorar l'obra lingüística de Josep Calveras), però no puc deixar d'apuntar esquemàticament algunes vies de recerca i reflexió que s'han explorat en aquesta direcció, que per sort em donà a conèixer el meu director de tesi.

Des d'una nova i suggerent perspectiva històrica, Tony Crowley ha assajat a *Language in History* un estudi interpretatiu de la construcció de la llengua estàndard anglesa fonamentalment a partir d'una lectura crítica de tres teòrics de la llengua essencials: Saussure, Bakhtin i Gramsci. Saussure és el punt de partida perquè és el primer que delimita l'objecte d'estudi de la lingüística, la llengua com a sistema definit i estable, prescindint de la variació i de la història. Bakhtin, per contra, considera la història com a força interna que produeix estadis de llengua en contextos determinats com a fruit d'un conflicte entre forces oposades, perquè conceptua la llengua com a camp d'encontre entre forces centrípetes (l'objectiu de les quals és centralitzar i unificar) i forces centrífugues (el propòsit de les quals és descentralitzar i disgregar). Crowley considera que la creació de l'anglès estàndard és un clar exemple de procés de centripetització i, basant-se en Gramsci, mostra com en els debats sobre la norma s'hi impliquen qüestions extralingüístiques relacionades amb la reorganització de l'hegemonia cultural.

Crowley parteix, en essència, d'aquests enfocaments teòrics per analitzar els fonaments ideològics en què s'ha basat la construcció de l'estàndard anglès. No hi ha dubte que interpretar la història de la construcció d'una llengua estàndard des dels pressupòsits metodològics de Crowley pot oferir noves visions —revolucionàries, ens atreviríem a dir— de l'evolució de la llengua i podria obrir

vies molt fructíferes i innovadores per a l'estudi històric d'altres llengües (també el català). Sense haver pretès iniciar una empresa tan ambiciosa, em sembla que l'obra lingüística de Calveras s'insereix perfectament en el marc de la ideologia de l'estàndard. Més exactament, en el naixement de l'estàndard català.

És a dir, Calveras és un *outsider* de la normativa catalana i aquesta posició no central l'empeny a reflexionar sobre les característiques de la llengua estàndard i a viure en pròpia carn el preu que tota llengua moderna de cultura ha hagut de pagar per convergir cap a una norma comuna: subjectar-se sota el poder d'unes acadèmies, d'unes institucions, d'unes plataformes culturals. En el cas català dels anys 20 i 30, amb una característica especial: la norma no era una entitat abstracta, invisible i omnipresent alhora, sinó que estava representada per persones perfectament conegudes i identificables, que al seu torn havien estat els principals protagonistes de definir-la i de presentar-la com a indispensable al món intel·lectual. Per això en aquesta tesi, enmig d'estudis, idees i teories, hi trobarem les persones i les (no-)relacions que es van teixir, condicionades inevitablement pel seu caràcter i la seva projecció sociopolítica.

Diversos estudis de Josep M. Nadal han fet veure la relació entre la prescripció i la descripció, i han reivindicat "l'estudi de la prescripció com un aspecte fonamental de la història de la llengua". En la figura de Josep Calveras i en la (socio)lingüística catalana dels anys 20 i 30, hi conflueixen nítidament tots aquests temes assenyalats per Josep M. Nadal, veritables eixos centrals de la història de les llengües estàndards. Calveras els va abordar per discutir els fonaments en què es va sustentar l'edifici normatiu construït per Fabra, la qual cosa ha propiciat que la seva figura s'hagi associat a vegades amb paraules de connotacions negatives ("Antinorma", "indisciplina", "mal patriota", etc.).

Haig d'agrair sincerament a Josep M. Nadal que des del primer moment hagués cregut en les possibilitats d'aquesta tesi, que diposés en mi la seva plena confiança per dur-la a terme, i que hagi assumit amb convicció i entusiasme la direcció d'una recerca sobre un personatge incòmode de la història de la llengua catalana. Les seves orientacions i els seus comentaris han traçat directament les línies mestre del treball que he elaborat. Els exalumnes i deixebles d'en Pep (ara sí!) estem impregnats, em sembla que genèticament, per la seva manera d'enfocar

la disciplina transmesa tant a les seves punyents i apassionants classes de la facultat com en converses privades.

En aquesta exposició pública d'agraïments, vull reconèixer amb satisfacció sentida que el mestratge ha estat bicèfal: Modest Prats, amic i mestre, també ha seguit de prop l'evolució del treball i, sempre que el carregat menú de papers, documents i estudis m'auguraven un empatx difícil, me n'ha alleugerit la digestió amb receptes de paladar fi, exquisideses sempre servides amb la lucidesa i l'humor excepcionals que els que el tenim com a primordial referència li coneixem prou bé.

A més dels meus mestres, hi ha hagut altres persones que també m'han ajudat a tirar endavant la recerca i que han estat sempre obertes a tota mena de demandes, a vegades per debatre qüestions de fons, a vegades per facilitar-me una referència bibliogràfica imprescindible. Una investigació de treball llarg, constant i solitari com una tesi sempre es fa més atractiva i estimulante si un té el privilegi de poder accedir a la persona que li pot resoldre un dubte, insinuar una pista, dir la paraula oportuna. Aquestes persones decisives per a mi han estat els admirats i estimats pare Miquel Batllori, Joan Solà i Josep Massot, que han acceptat amb generositat dedicar-me una atenció altruista impagable.

He començat la introducció explicant que les meves intencions inicials eren estudiar Calveras entre un conjunt de persones que a vegades una certa visió de la història havia amagat en el calaix de l'antifabrisme. En rigor, hauria hagut de començar deixant constància que la intenció encara més embrionària era estudiar la història lingüística del Rosselló dels segles XIX i XX amb especial atenció i èmfasi en el discurs normatiu i ideològic que han generat les terres nord-catalanes. Va ser conversant amb l'amic August Rafanell, font inesgotable d'intuïcions lluminoses i d'idees atrevides, que va sorgir el projecte de passar del nord al centre és a dir, del Rosselló a la perifèria del fabrisme. Aquest projecte també el vaig comentar amb Albert Rossich i Francesc Feliu, més conscients que ningú que alguns antinormistes defensaven i estimaven (perquè sabien el que es deien) una tradició cultural digna i respectable.

Encara hi ha una altra persona que m'ha eixamplat els infinits horitzons de la llengua i que m'ha brindat l'oportunitat única d'integrar noves perspectives humanes i intel·lectuals: es tracta de Salvador Oliva que d'ençà del meu aterratge a Girona m'ha obert de bat a bat les portes dels professionals actuals de la llengua

i m'ha fet entrar en contacte directe amb els reptes que té plantejats avui mateix la llengua estàndard. Abans de retornar a Girona, no podia sospitar de cap manera que l'atzar em seria tan oportú i amable.

En el llarg procés d'elaboració de la tesi també haig de donar les gràcies a les persones que m'han donat referències importants i en més d'una ocasió m'han facilitat la consulta d'articles i llibres. Concretament em refereixo a Antoni Ferrando, Joan Julià, Joan Costa, José Antonio Pascual, Albert Manent, Lluís Jou, Àngel Fàbregas, Pep Vila, Mila Segarra, Xavier Lamuela i Quim Puigdemont. En la localització de cartes escrites per Calveras m'han ajudat especialment Josep Massot i Antoni Ferrando; gràcies a ells m'he pogut posar en contacte amb Joan March, Francesc Moll, Carmelina Sánchez-Cutillas, Vicent Falomir, Lidon Paris.

Entre els centres de recerca on he treballat, vull destacar sobretot el personal de la Biblioteca Balmes, el del Centre Borja de Sant Cugat del Vallès (Antoni Borràs), el de l'arxiu dels jesuïtes de Barcelona (Jordi Roca), el de la biblioteca Bergnes de las Casas, el de la Biblioteca de Catalunya, el de l'Arxiu Històric de Barcelona i el de la Casa de València de Barcelona. Un capítol a part és la Gemma Garcia, que en tot moment ha posat gentilment a la meua disposició la infraestructura de l'Institut Eiximenis i amb la seva ajuda eficaç m'ha simplificat enormement els a vegades complicats laberints burocràtics.

Malgrat tota mena d'ajudes que la llarga llista de persones mencionades m'han ofert, només se'm pot atribuir a mi la plena responsabilitat de tota mena d'errors continguts a la tesi que o bé no he estat capaç d'esmenar, o bé no he sabut detectar. Ara, si he pogut tancar finalment aquesta tesi, és en molt bona part a les múltiples ajudes directes d'en Lluís i la Montse, que han assumit tota mena de feixugues tasques amb predisposició total i generositat única (i n'he abusat); a ells dos, els dec massa coses per reconèixer-les-hi amb poques paraules. Amb en Lluís i la Montse, i també amb en Marc i la M. Àngels, visc tots els sentits de l'amistat més travada.

A l'Esperança, que ha hagut de posar-se des de bon principi a treballar per la tesi i que ha hagut de fer-se seva la part d'història de la llengua que em proposava estudiar. M'és essencial que ens vulguem donar les nostres millors hores.

Al meu pare, que ara en silenci cada dia m'és present; i a la meua mare i als meus germans, que ens tenim aquí per estimar-nos.

Les circumstàncies mateixes són la referència que tenim per a mesurar l'altura dels personatges —quan les coneixem, això és.

Lluís V. Aracil, *Dir la realitat*

Primera part. Josep Calveras en el seu context cultural i històric	15
1. Els jesuïtes i la cultura catalana en el primer terç del segle XX	15
1.1. La figura d'Ignasi Casanovas	20
1.2. Foment de Pietat Catalana	22
1.3. Biblioteca Balmes	28
2. Oficina Romànica de Lingüística i Literatura (1928-1936)	34
2.1. Precedents i orígens	34
2.2. Objectius	39
2.3. Primer ressò en els cercles catòlics i valencianistes	43
2.4. El comitè directiu	46
2.5. L'Oficina Romànica respecte a l'IEC i les seves normes	57
2.6. Treballs de l'Oficina Romànica	61
2.6.1. <i>Anuari de l'Oficina Romànica</i>	61
2.6.1.a. Característiques	62
2.6.1.b. Col·laboradors	65
2.6.1.c. Difusió intranacional i internacional	75
2.6.2. Publicacions de l'Oficina Romànica	78
2.6.2.a. <i>Epistolari Llorente</i>	79
2.6.2.b. <i>Història sumària de la literatura catalana</i>	85
2.6.2.c. <i>Breviari crític</i>	87
2.6.2.d. La sintaxi d'Alfons Par i la tesi de Josep Oleza	87
2.6.2.e. Publicacions adherides: <i>DCVB</i> i Biblioteca Catalana	90
2.7. Projectes no reeixits de l'Oficina Romànica	94
2.7.1. Estudi dels cognoms	94
2.7.2. Documents medievals dialectals	97

Primera part. Josep Calveras en el seu context cultural i històric

1. Els jesuïtes i la cultura catalana en el primer terç del segle XX

És prou coneguda la important presència religiosa en la cultura catalana de les primeres dècades del segle XX. Sens dubte, un dels ordes religiosos més influents van ser els jesuïtes, que van comptar amb destacats membres vinculats i compromesos amb el catalanisme. El nom d'un jesuïta inevitable en aquest sentit és el pare Ignasi Casanovas, principal impulsor de Foment de Pietat Catalana i fundador de la Biblioteca Balmes, entitat que acollirà la figura del també jesuïta Josep Calveras i l'Oficina Romànica.

Bona part de les empreses culturals impulsades pels jesuïtes estaven pensades per influir, i liderar en la mesura que podien, en el moviment catalanista dels anys 20. Una carta del pare Josep Calveras al provincial d'Aragó, Joan Guim, ho il·lustra a la perfecció: es tracta d'una carta en què Calveras comenta la conveniència de tenir un setmanari catòlic en català de divulgació i en aquest sentit lamenta que un grup de sacerdots, amb Carles Cardó al capdavant, se'ls hagi avançat emprenent la publicació de *La Paraula Cristiana* (1925):

La publicación mensual. Si de la publicación anual de alta cultura, pasamos a la mensual de alta divulgación media, hemos de hacer constar aquí, que otros nos han ganado de la mano, y no por falta de ganas, o previsión, sino por no disponer nosotros de elementos suficientemente preparados. Una revista del talle de *Razón y Fe* tal como saldrá ahora para seglares en general, redactada en catalán literario, tiempo ha que se hacía de desear en Cataluña, para romper de una vez con la abstención religiosa en materias de cultura, y hablar claramente en cristiano de todo el movimiento cultural presente. Hemos de alegrarnos de que sacerdotes seglares hayan roto el fuego, y publiquen desde Enero de 1925 la revista mensual "La Paraula Cristiana", con criterio declaradamente católico, y bien recibida en el círculo de los intelectuales de por aquí, que ya tenían sus revistas serias de cultura, con carácter neutro por lo menos, si no hostil, a las doctrinas católicas (...). Dadas las disposiciones de sus directores no es de esperar que abran la puerta a la colaboración de ninguno de los NN. y como tampoco el público catalán da para otra publicación semejante, hemos de dar por perdido este campo para los NN.¹

¹ Carta de Calveras a Joan Guim (1-11-1925, f. 35-36; fons Calveras AHSI). En aquesta mateixa carta Calveras es mostra esperançat que Foment de Pietat Catalana publiqui una revista setmanal en català de pietat i apologètica, "que venga a suplir lo que fue la *Revista Popular*, cuando la dirigia Sardá y Salvany" (f. 37).

Els jesuïtes, doncs, van haver de compartir diverses àrees d'influència amb altres religiosos. Les *Memòries* de l'escriptor Josep M. de Sagarra (1964², 346-347), per exemple, han deixat constància dels vincles de polítics de la Lliga i de burgesos varis tant amb els jesuïtes —sobretot a través del pare Casanovas— com amb els caputxins —sobretot a través del pare Rupert de Manresa i del pare Miquel d'Esplugues. En algun cas, però, les relacions entre els jesuïtes i els caputxins no van poder ser compatibles i van sorgir dispustes entre els dos influents ordes. En aquest sentit, l'historiador Hilari Ragner (1976, 277), que estudià el naixement i la gent dels primers anys d'Unió Democràtica de Catalunya (UDC), partit programàticament confessional i catòlic, explicà les fortes reticències dels jesuïtes a col·laborar a *El Matí*, diari proper a UDC, pel fet que era “el refugi dels que sortien de la Companyia, cosa molt mal vista en aquell temps”; les reticències dels jesuïtes contrastaren, destaca Ragner (1976, 277), amb l'entusiasme dels caputxins, “sobretot el P. Antoni M. de Barcelona (...) i també el P. Miquel d'Esplugues, (...) [que] era pràcticament l'assessor en matèries eclesiàstiques”.

Bona prova que els jesuïtes es van destacar en el moviment catalanista són les mesures repressives que la dictadura de Primo de Rivera va emprendre contra aquest orde religiós. Aquest tema ha estat estudiat per diversos historiadors actuals, però va ser encetat el 1930 pel periodista valencià Artur Perucho en el seu llibre en forma de crònica *Catalunya sota la dictadura* (1930, 136-139). Sota la dictadura de Primo de Rivera, foren expulsats de Catalunya els pares jesuïtes Ramon M. Bolós, Josep M. Pijoan i Ignasi Casanovas. Ramon M. Bolós, en uns triduums contra la blasfèmia a Sant Celoni i a La Garriga, assenyalà l'exèrcit com un dels estaments on aquesta pràctica era més estesa i per aquesta raó se l'empresonà, tot i que en realitat va anar a la presó perquè havia predicat en català; gràcies a la intervenció del cardenal Vidal i Barraquer, el pare Bolós serà traslladat a Oriola, després a Lleida i, al cap d'uns mesos, tornarà a Manresa. El missioner jesuïta Josep M. Pijoan va ser processat per l'autoritat militar perquè durant una missió a Manlleu el setembre de 1925 va induir a engalanar els balcons amb domassos que no fossin la bandera espanyola, tot i que l'acusat negà aquest fet; per intervenció del cardenal Vidal i Barraquer, la causa es va sobreseure i el pare

Pijoan quedà exculpat. El pare Casanovas tampoc no s'escapà de les obsessions del règim dictatorial de caçar jesuïtes catalanistes i fou difamat i reiteradament molestat, fins al punt que el cardenal Vidal i Barraquer l'hagué de defensar d'aquestes calúmnies elogiant-lo davant el pare general dels jesuïtes, que en aquells moments es trobava a Espanya en visita d'inspecció.²

Per descomptat, no totes les aportacions culturals dels diferents jesuïtes es van desenvolupar en el marc del catalanisme. Miquel Batllori (1979b, 307-316) va dedicar un article al jesuïta mallorquí Miquel Mir (1841-1912) —escriptor en castellà que presentà com un “historiador apassionat, un apassionat lector dels clàssics espanyols, un discret autor espiritual, un indiscret recercador de textos clandestins i un benemèrit editor d'obres espirituals castellans del segle XVI i XVII”—, per tal d'il·lustrar, a través de l'exemple d'aquest religiós, que en l'orde dels jesuïtes va haver-hi diferents sensibilitats culturals. No es pot perdre de vista que el funcionament intern de l'orde dels jesuïtes estava completament castellanitzat: per exemple, en una instrucció pública de 1920 que havia de ser llegida pels superiors en el refectori de les comunitats catalanes, el pare visitador Pedro Boetto establia que “en los recreos (...), se ha juzgado conveniente que en las casas de formación y en los colegios, habitualmente se emplee el castellano”, disposició que reiterava i ampliava una circular de 1925 del pare provincial Joan Guim: “es decir, que todos los grupos, aun cuando estén formados por sólo catalanes, se hable habitualmente, es decir ordinariamente, en castellano; y por tanto no haya quienes habitualmente se busquen y se encuentren, para hablar habitualmente en la lengua regional”.³

Tot i tractar-se d'un orde que funcionava internament sobretot en castellà, cal insistir que diverses empreses culturals impulsades pels jesuïtes, i més concretament pel pare Casanovas —Foment de Pietat Catalana i Biblioteca

² Informe lliurat pel cardenal al pare general (7-1-1929) i donat a conèixer per Muntanyola (1976, 163). Per a aquestes persecucions dels jesuïtes per part del règim, m'he basat en Perucho (1930, 136-139), Muntanyola (1976, 153-163) i Roig Rosich (1992, 394-395 i 410).

³ La instrucció pública del pare Pedro Boetto data del 3-12-1920 i la carta circular del provincial Joan Guim és del 31-8-1925 (fons Calveras AHSI). Aquests documents, junt amb altres, contenen moltes dades sobre la qüestió lingüística i política en els centres dels jesuïtes. Per la gran diversitat de documents i per la seva extensió, ens reservem aquest tema per a futurs estudis.

Balmes—, s'insereixen plenament en la voluntat d'influir des del catolicisme en el catalanisme de la seva època. En aquesta línia, convé ara retreure unes observacions de Massot i Muntaner (1975, 32): “Com moltes altres activitats dels jesuïtes, llurs congregacions tenien —i mantingueren després de la guerra civil— un to d'escassa catalanitat, malgrat l'Acadèmia Catalanista que hi funcionava, de la qual havia estat primer consiliari Torras i Bages. En canvi, s'integraren totalment al país en les diverses obres agrupades entorn del Foment de Pietat Catalana”.

L'Acadèmia Catalanista adduïda per Massot i Muntaner permet donar algunes mostres significatives sobre l'aportació dels jesuïtes a la cultura catalana i la figura del pare Casanovas. Però abans de presentar les característiques d'aquesta entitat convé referir-nos a la institució principal de la qual depenien diverses acadèmies: es tracta de la Congregació Mariana, que implantada en terres catalanes des de final del segle XVI va restaurar a Barcelona el pare jesuïta Lluís Ignasi Fiter el 1886.⁴ L'historiador de l'Església catalana Bonet i Baltà (1984, 756) ha definit la Congregació Mariana “com un centre irradiador de formació, cultura i proselitisme”.⁵

Arran de l'interès pel període de formació de l'escriptor Jaume Bofill i Mates, Aulet (1986) ha estudiat amb detall els pressupòsits ideològics, les activitats i el funcionament de la Congregació Mariana de Barcelona; quant al seu ideari, Aulet (1986, 34) n'ha destacat els aspectes següents: “el mestratge inqüestionat de Torras i Bages, l'assumpció d'una tradició conservadora justificadora de determinats comportaments en el present, la recerca de models del XIX, la mitificació de Ramon Llull, la prioritat pels temes religiosos, medievals i folklòrics, la promoció dels poetes sacerdots (des de Costa i Llobera fins a Antoni

⁴ Lluís Ignasi Fiter i Cava (La Seu d'Urgell 1852 – Barcelona 1902). Estudià la carrera de dret. Exercí el periodisme catòlic i participà activament en la fundació del moviment La Juventud Católica. El 1881 fou destinat a dirigir la Congregació Mariana de Barcelona, refundada el 1878 pel pare Antoni Rota. És l'autor de la primera història del santuari andorrà de Meritxell (v. Benítez 1996, 202).

⁵ Per fer veure la importància d'aquest entitat, són molt aclaridores unes paraules de les memòries de Joaquim M. Nadal (1965, 96): “Com que Barcelona era una ciutat molt petita, la Congregació representava una organització molt més gran, i el pare Fiter, que n'era el director, constituïa una vertadera potència a la ciutat” (apud Aulet 1986, 28).

Navarro o Josep Paradedà), o la compaginació entre uns valors rurals tradicionals i uns altres de ciutadans que es van incorporant de mica en mica”. Entre les activitats de la Congregació hi havia les purament pietoses, les assistencials o caritatives, les de propaganda religiosa i, amb un caràcter de reflexió intel·lectual, les acadèmies. Les acadèmies s’adreçaven a un públic sobretot universitari i n’hi havia de filosofia, literatura i crítica històrica, dret i sociologia, medicina, ciències i farmàcia, enginyeria, belles arts, catalanista o de llengua catalana, música, alemany i anglès (Aulet 1986, 30 i 40-41).

Quan el pare Fiter restaurava a Barcelona la Congregació Mariana, aquest jesuïta també fundava aleshores l’Acadèmia Catalanista o de la Llengua Catalana com a acadèmia integrada dins les congregacions, amb l’objectiu que “tots los fills de terra catalana que tenim la glòria de pertànyer a aquesta congregació ens aplaguem en sessions particulars pera estudiar la llengua e història de nostra pàtria (per desgràcia avuy tan olvidades)” (apud Aulet 1986, 54). Aquesta Acadèmia Catalanista tenia sessions setmanals i en un principi la dirigí Torras i Bages, que hi comentava els capítols de la seva obra *La Tradició Catalana*. A partir de 1902 començà una nova etapa de l’entitat, amb el nom d’Acadèmia de la Llengua Catalana, i amb el pare Ignasi Casanovas com a director, càrrec que ocupà fins al 1915; en aquesta segona etapa de l’entitat, hi trobem els noms d’alguns escriptors i intel·lectuals que es convertirien en màxims representants del Noucentisme, com ara Josep Carner, Jaume Bofill i Mates, Josep M. López-Picó, Emili Vallès, Lluís Nicolau d’Olwer, etc. El 1922 es rebatejà amb el nom d’Acadèmia de Cultura Catalana, amb la dictadura de Primo desaparegué i tornaria a posar-se en marxa entre 1931 i 1933.⁶

Els nombrosos historiadors i estudiosos de tota mena que han comentat alguna qüestió referent al funcionament i a les activitats d’aquesta Acadèmia Catalanista, no han donat compte d’alguna entitat d’aquest estil que dugués a terme les activitats en centres dels jesuïtes. Gràcies a l’epistolari Calveras, sabem que en el col·legi-monestir de Verola (Osca) dels jesuïtes va existir una acadèmia de caràcter literari i catalanista que es preocupà de dur a terme diverses activitats.

Així ho mostren clarament dues notícies recollides en unes cartes del pare Oleza adreçades a Calveras: un deixeble del pare Artur Cayuela va “tenir una acadèmia de dissabte sobre les *Horacianes* de Costa” (apèndix IV.a / 107), mentre que el pare Oleza demana a Calveras, davant la pobresa de la biblioteca de Verola, d’“enviarnos qualche remesa de llibres catalans bons per l’acadèmia”, cosa que seria un bon regal “an el pare rector d’aquí i an aquesta acadèmia” (apèndix IV.a / 122).

És perfectament imaginable que en un centre dels jesuïtes com el col·legi-monestir de Verola (Osca) funcionés una acadèmia cultural catalanista i que un dels impulsors hagués estat el pare Calveras: l’Acadèmia Catalana de la Congregació Mariana on es formaren escriptors i intel·lectuals destacats de la cultura catalana de les primeres dècades del segle XX, va ser fundada pel jesuïta Lluís Ignasi Fiter i dirigida durant uns quants anys pel pare Casanovas, que a més de ser-ne director entre 1902 i 1915 es va ocupar personalment durant una època de les vetllades literàries dels vespres (Casassas 1980, 57).

1.1. La figura d’Ignasi Casanovas

La gran figura intel·lectual dels jesuïtes durant el primer terç d’aquest segle fou, sens dubte, el pare Ignasi Casanovas (1872-1936). Tenim la gran sort que el pare Miquel Batllori, deixeble seu i gran intel·lectual com el seu mestre, ha estudiat en diferents treballs l’aportació del pare Casanovas a la cultura catalana. La figura de Casanovas destaca en moltes facetes, però ara interessa recordar breument la seva vinculació a fets importants del catalanisme de la seva època. El 1906 participà activament en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana amb una ponència sobre l’imperfet d’indicatiu en les frases condicionals irrealis i també aquell any va ser el promotor de l’exposició d’impresos i manuscrits en català que va tenir lloc a Madrid.⁷ El 1907 donava, com a conseller espiritual de Prat de la Riba i de la Lliga Regionalista, un dictamen moral a favor de Solidaritat Catalana, que es publicà amb Antoni M. Alcover com a autor

⁶ V. Bonet i Baltà (1984, 756-757), Batllori (1943), Casassas (1980, 57) i, sobretot, el *DHEC* per resseguir les diferents etapes de l’entitat i els membres més representatius de cadascuna d’elles.

⁷ Proposta exposada per carta a Mn. Alcover (v. Batllori 1943).

(Batllori 1979a, 339) i el 1909 va corregir galerades a l'article "La iglésia cremada" de Joan Maragall, que Enric Prat de la Riba li havia enviat abans de ser publicat a *La Veu de Catalunya*, previ acord de Maragall (Sagarra 1964², 346). A més, fou fundador i impulsor principal de les entitats catòliques catalanes més importants del primer terç de segle, Foment de Pietat Catalana i Biblioteca Balmes (v. § 1.2 i 1.3).

Per aquestes accions i moltes altres, es va convertir en un destacat intel·lectual catalanista amb projecció creixent dins la Companyia i en la societat de la seva època. Com a pare jesuïta de confiança i com a home ben informat de la situació política del seu temps, el pare Casanovas va ser elegit pel provincial el 1918 perquè redactés un informe sobre el catalanisme per al general de Roma, pare Ledóchowski. En un informe de 267 quartilles en llatí, que tanca una bibliografia sobre les obres essencials del catalanisme, Casanovas hi fa una defensa intel·ligent i documentada de la predicació i l'ensenyament en català i presenta una anàlisi política i religiosa del moment, del seu orde en particular inclòs, per acabar proposant una província a part per a Catalunya donada la seva situació diferent.⁸

La immensa figura de Casanovas es projecta i es multiplica en la creació i direcció de dues grans plataformes culturals catòliques de la seva època: el Foment de Pietat Catalana, entitat de caràcter més aviat popular, i la Biblioteca Balmes, centre d'alta cultura religiosa que englobà diverses seccions, entre les quals caldrà incloure-hi l'Oficina Romànica a partir de 1928. Casanovas no assumí la direcció visible d'aquesta entitat filològica, per bé que des dels seus inicis la filologia formava part dels seus interessos i estudis: la seva primera responsabilitat docent dins la Companyia va ser de professor de llengües clàssiques a Verola, que per encàrrec del provincial Jaime Vigo aprofità per preparar la sisena edició de la gramàtica llatina del pare Manuel Alvares.⁹ Per a la tasca de direcció de l'Oficina Romànica, dins la Companyia hi havia el pare Calveras, que tenia el pare Casanovas com a millor amic i confident (v. § 3).

⁸ Batllori (1979a, 333-350) en presenta una excel·lent síntesi que permet adonar-se de la importància de l'informe. És de lamentar que cap historiador hagi emprès l'edició completa i anotada d'aquest document tan interessant que Batllori ha donat a conèixer.

⁹ *De institutione grammatica libri tres in commodiorem ordinem distributi*, Barcelona, Francisco Rosales, 1900, 6a ed. (apud Batllori 1943).

1.2. Foment de Pietat Catalana

El 1908 el sacerdot Eudald Serra (1882-1967) i el jesuïta Ignasi Casanovas (1872-1936) fundaven Foment de Pietat Catalana com a conseqüència de “l’escassetat i la migradesa d’obres piadoses en català a primers d’aquest segle”. Amb la creació d’aquesta nova entitat, pretenien superar un dèficit de la cultura religiosa en català, ja que en aquell moment, “trobar un llibre de pietat sòlida i verdadera, escrit en català, mitjanament correcte, era difícil” i “trobar material de propaganda piadosa per al poble es pot dir que era impossible”.¹⁰ El 1913 es fundava l’empresa que havia de ser l’editorial d’aquests textos religiosos, el 1916 el bisbe Torras i Bages aprovava els estatuts de l’entitat i el 1921 els bisbes catalans acceptaren la presidència de la institució i Foment rebia la benedició apostòlica de Benet XV.

La difusió de l’obra duta a terme fou tan important que Bonet i Baltà (1984, 326) arribà a afirmar que “només és comparable amb la Llibreria Religiosa que, en ple segle XIX, formularen els bisbes Claret i Caixal, els quals (...) en només deu anys (1849-1859) editaren i repartiren tres milions i mig de llibres, fulletons i fulls”. La diferència respecte a Llibreria Religiosa és que Foment ho edità gairebé tot només en català. A parer dels seus promotors, la raó de ser ja anava inclosa en el seu nom: “La finalitat única i exclusiva del Foment de Pietat Catalana és la que el seu nom declara”, és a dir, “totes les publicacions de l’Obra són en llengua catalana, atenent les normes de l’Església i seguint l’exemple dels Apòstols de predicar la veritat en llengua vulgar”. I encara: “cauen fora de la seva esfera d’acció, finalitat de publicacions i pràctiques que no sien en llengua catalana” (apud Bonet i Baltà 1984, 324-331).

El fet d’interpretar el nom de l’entitat en aquests termes des de la seva fundació i el portar-ho a la pràctica fins a les últimes conseqüències va provocar que sota la dictadura de Primo de Rivera s’intentés diverses vegades d’eliminar del nom de l’entitat l’adjectiu “Catalana”.¹¹ El novembre de 1923 la Conferència Tarraconense

¹⁰ *Notícia sobre Foment de Pietat Catalana. I. La seva finalitat*, dins *Benedicció i gràcia apostòliques concedides pel Sant Pare Benet XV a Foment de Pietat Catalana*, Barcelona, 1921, p. 12; citat per Bonet i Baltà (1984, 324).

¹¹ V. Bonet i Baltà (1984, 329-331). Per a la política lingüística de Primo de Rivera contra la llengua catalana, v. Roig Rosich (1992).

“adverteix a la direcció de Foment que per evitar recels i interpretacions capcioses... es canviï el nom de Foment de Pietat Catalana pel de Foment de Pietat a Catalunya”, advertència que derivarà en decret (no fet públic) de la congregació del concili (4-1-1929): “Mando que en el «Foment» se suprima el epíteto «catalana» de conformidad con el voto de los obispos de Cataluña en la conferencia tenida en el año 1923, con el cual voto estaba conforme la mente augusta de Benedicto XV, Pontífice máximo, el cual, si bien en el primer autógrafo había dejado dicho epíteto en el segundo lo substituyó por el de «Cristiana»”. Per actuar d’acord amb les decisions preses pels bisbes de la Conferència Tarraconense, el cardenal Vidal i Barraquer escrigué al director de Foment, mossèn Eudald Serra, perquè “esa entidad se denomine simplemente «Foment de Pietat»” i perquè “cuide editar también en castellano, libros, folletos de piedad y cultura religiosa”.¹²

A manca d’un estudi exhaustiu i complet del que va representar Foment de Pietat Catalana com a entitat religiosa i de la difusió de les seves publicacions, ens hem d’acontentar amb unes quantes dades esparses recollides per diversos estudiosos que permeten oferir una idea bastant precisa de la presència i dimensió socials de Foment. La primera informació ens la dóna l’informe sobre el catalanisme que va escriure el pare Casanovas el 1918 per al general de la Companyia, el pare Ledóchowski (v. § 1.1). A part de contenir un repàs interessantíssim sobre la situació de la llengua catalana (presència en la premsa, en l’ensenyament, en la societat en general, etc.) i de presentar una anàlisi de la situació política i de la religió a Catalunya, el pare Casanovas fa constar en aquest informe que Foment de Pietat Catalana havia editat, sense comptar els fulls solts, uns 800.000 llibres i opuscles en 5 anys (és a dir, entre 1913, any de la creació de l’empresa editorial de Foment, i el 1918, any de redacció de l’informe). Aquestes dades tenen un interès doble perquè, d’una banda, la font d’informació procedeix d’una persona de fiabilitat total (Casanovas era el codirector de Foment i coneixia a la perfecció les interioritats de l’entitat) i, de l’altra, l’informe de Casanovas dóna notícia de l’activitat dels primers anys de Foment, els de més mal estudiar

¹² Carta del 12-1-1929; reproduïda per Bonet i Baltà (1984, 330-331).

per culpa de la desaparició durant la guerra civil de molts documents d'aquells primers anys de tanta activitat.

Del període més fecund, comptem també amb dades molt precises de Batllori (1943, 91). Entre 1913 i 1935 s'aconsegueixen xifres espectaculars en publicacions de tota mena: 1.291.460 llibres, 3.647.376 opuscles, 40.590.600 fulls i estampes, 2.533.225 calendaris i revistes, 25.050 impresos de música religiosa, 221.907 plaques i metalls. Tot aquest conjunt de números representaren un total de 4.368.537 pessetes. (Dades reproduïdes també a Massot i Muntaner 1973, 29.)

La informació més completa sobre l'activitat de Foment procedeix de les dades exposades en una conferència pel Dr. Àngel Fàbregas, actual director de l'Editorial Balmes, publicades per Bonet i Baltà (1984, 329). Les dades que reproduïm —nombre d'exemplars publicats, anys tinguts en compte pel que fa al tiratge i edicions— es van elaborar a partir dels llibres més populars que edità Foment de Pietat Catalana.

TÍTOLS	VOLUMS	EDICIONS	ANY	EXEMPLARS
<i>El Sant Evangeli</i>		Repetides	1910-1965	510.000
<i>Primer llibre del noi cristià</i>		8	1919-1958	100.000
<i>Bona llavor (155 títols)</i>		7	1912-1958	140.000
<i>Exercicis del cristià</i>		8	1913-1959	80.000
<i>Historietes exemplars</i>		Repetides	1916-1960	2.600.000
<i>Guia del cristià</i>		9	1923-1956	190.000
<i>Devocionari parroquial</i>	6	2	1923-1951	22.500
<i>Fulls populars</i>	6	Repetides	1925-1963	3.000.000
<i>Missal romà (llatí-català)</i>		6	1926-1965	40.000
<i>Missal romà (català sol)</i>		5	1957-1965	60.000
<i>Imitació de Crist</i>		7	1919-1955	50.000
<i>Llibre de família</i>		10	1923-1967	80.000

De les publicacions de Foment de Pietat Catalana, mereix un comentari a part l'edició popular de la Bíblia que impulsà el pare Casanovas en el si de l'Obra del Sant Evangeli. Aquesta nova entitat creada per Casanovas el juny de 1924 funcionava amb una comissió tècnica presidida pel Dr. Gomà i edità, per aquest ordre cronològic, el Nou Testament, els Evangelis i els Fets dels Apòstols (1928), les cartes apostòliques i l'Apocalipsi (1929), el Psalteri, els Proverbis, l'Eclesiastès i el Cantar (1932); de tots els toms, se'n feren tres edicions, una amb el text llatí i català anotats, una altra només en llatí i una tercera només en català i, amb vista a fer de l'evangeli un llibre realment popular, Casanovas formà una junta d'industrials catòlics per tal que aquests sostinguessin econòmicament les despeses de la publicació i la difonguessin entre els treballadors de les seves pròpies fàbriques (v. Batllori 1943, 148-152).

Per completar aquesta breu presentació de Foment de Pietat Catalana, acabarem donant notícia del posicionament d'aquesta entitat i editorial en relació amb la qüestió lingüística. Entre les seves campanyes per difondre entre el poble la pietat en català, es va donar cabuda a publicacions combatives que pretenien extirpar els renecs i blasfèmies de la boca del poble; així per exemple, s'editaren a Foment publicacions com *Creuada Contra el Mal Parlar* (1925-1927), *La Creuada. Revista Antiblasfema* (1926) i *Catalunya Antiblasfema* (1928); i entre els calendaris de caràcter religiós que Foment venia, no hi faltava el *Calendari del Bon Mot*. A tot això, encara s'hi podria afegir les publicacions antiblasfemes d'Ivon l'Escop que, si bé no sortiren amb el segell de Foment, s'inclogueren com a publicacions adherides a Foment en els catàlegs de l'editorial Balmes —com per exemple en el de 1936.¹³

En un període de grans reformes lingüístiques que canviaran la figura del català contemporani (el 1913, any de les Normes Ortogràfiques de l'IEC, es funda l'editorial de Foment de Pietat Catalana), encara pot tenir més interès fixar-se en

¹³ Ivon l'Escop, pseudònim del sacerdot i escriptor Ricard Aragó (Santa Coloma de Farners 1883 – Barcelona 1963). Fundà el 1908 la *Lliga del Bon Mot*. A part de les dades que presentem, no hem trobat cap altra relació entre el seu moviment i Biblioteca Balmes. Ni en el fons Calveras ni en el fons Aragó (Biblioteca de Catalunya) no hi ha cap rastre documental que certifiqui una possible relació, tot i que no cal dubtar que es devien conèixer; si més no coincidiren en diverses plataformes: tant Aragó com Calveras col·laboraren en el setmanari catòlic *Catalunya Social*. Per precisar totes aquestes qüestions convindrà esperar que el professor Eric Beaumatin (Universitat de París III) publiqui l'estudi que té entre mans sobre *La Lliga del Bon Mot* i Ricard Aragó.

el posicionament ortograficolingüístic d'una entitat amb tanta activitat editorial i amb forta incidència social. En la seva història de l'ortografia, Mila Segarra (1985a) inclou Foment de Pietat Catalana —al costat de l'Acadèmia de Bones Lletres i dels Jocs Florals—, com una entitat més de les que es van revelar el 1918 en contra de les normes de l'IEC, si bé Segarra (1985a, 432, n. 391) fa notar que les publicacions de Foment sortiren escrites “amb Normes o sense a criteri de l'autor”, situació que segons Segarra durà fins al 1923 (any en què Ignasi Casanovas fundà i dirigí Biblioteca Balmes). Un coetani dels fets tan sensible a la qüestió lingüística com Miquel i Planas (1919a, 493), en el seu article “Els primers resultats de la Reforma”, esmenta Foment de Pietat Catalana —que Miquel i Planas anomena “Foment de Pietat Cristiana”— com una entitat més de les que tenien un sistema ortogràfic diferenciat, el qual era “usat en les nombroses publicacions d'aquesta patriòtica y respectable entitat”.¹⁴

En canvi, Mn. Alcover, un altre coetani dels fets tant o més sensible a la qüestió lingüística que Miquel i Planas, ens forneix unes informacions que contradiuen en part el que acabem d'exposar. En el seu *Bolletí* de 1920, dedica un capítol a parlar de Foment de Pietat Catalana, en el qual explica que ha sabut per un “bon company” que Foment “ha resolt moderar una mica son fervor i zel massa pujat de grau” per les normes ortogràfiques i gramaticals de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), com a conseqüència d’“insistents i fortes reclamacions dels Rts. Rectors i Directors d'entitats religioses”; després d'elogiar les publicacions de Foment, Mn. Alcover passa a fer “dos prechs”: el primer és que Foment vetlli per “la major puresa i netedat de la llengua catalana... segons el criteri que la entenimentada tradició catalana ens marca i senyala” (i no segons el de l'IEC i “son Sum Pontifich Sa Aconfessional Santedat D. Pompeu Fabra”: posa l'exemple de *Sta. Catalina de Siena* i *St. Bernardí de Siena*, que a parer de Mn. Alcover Foment hauria d'escriure *Sena*, la que “els nostres majors forjaren a llur manera”).

¹⁴ Sempre segons Miquel i Planas (1919a, 493), en aquell moment hi havia “més ortografies catalanes que may”; deixant a part la de Foment de Pietat Catalana, tenien ortografia pròpia l'Acadèmia de la Llengua Catalana (seguida per l'Acadèmia de Bones Lletres i l'Ateneu Barcelonès), els Estudis Universitaris Catalans, l'IEC, l'Escola Mallorquina i els valencians (sempre segons Miquel i Planas).

El segon “prech” de Mn. Alcover és que Foment deixi de ser “un seguidor impertèrrit de la desgavellada i desastrosa teoria de que el *català literari*, el *català normal* és lo que se parla a Barcelona i a les regions someses a l'esclavatge llingüístich de Barcelona”. (Denuncia que Foment no hagi publicat cap llibre “on s'admetin les particularitats idiomàtiques de Catalunya occidental, del Reyne de València, de les Balears”.)

Un exemple concret que Mn. Alcover retreu és que Foment no ha publicat els llibres de Mn. Llorenç Riber respectant “les peculiaritats idiomàtiques de Mallorca”, la qual cosa suposa “enfondir lo fondal llingüístich que dos sigles de inconsciència ètnica i de incultura literària catalana obriren entre el català de Barcelona i el de totes aquelles regions”. Al final de l'article, Mn. Alcover acaba mig diculpant Foment de Pietat Catalana i pensa que les opcions lingüístiques de Foment —centralistes, a parer del canonge de Mallorca— són fruit d'un fet inconscient “sensa adonarvosne” (*Bolletí* XI, 26-8-1920, 258-263).¹⁵

Potser aquesta reivindicació mallorquinista de Mn. Alcover va tenir els seus efectes en publicar-se la *Concòrdia* del Dr. Ginebra, primer llibre de l'Obra del Sant Evangeli, del qual mossèn Caimari va fer una adaptació al “dialecto popular de Mallorca” (Batllori 1943, 148-149). No sabem si aquesta versió mallorquina va ser un efecte directe de la demanda de Mn. Alcover en el seu *Bolletí* de 1920 o si és que gràcies als 30.000 exemplars impresos del llibre es van poder plantejar la viabilitat econòmica de la versió mallorquina. El que és segur és que uns quants anys més tard les raons econòmiques van fer que Calveras, gran defensor teòric de l'accés dels dialectes en la llengua escrita, desestimés la petició directa d'Alcover de publicar una “edició catalana adaptada i també la mallorquina” de l'*Hora Santa* (apèndix IV.b / 2).¹⁶

¹⁵ Mn. Alcover proposà des del seu *Bolletí* la creació d'una mena de Foment de Pietat al servei dels capellans de les Illes Balears per tal que aquests hi poguessin publicar els seus llibres i no haguessin d'anar a fer-ho a Barcelona (“Proposta per a la Clerguia Balear d'emprendre una Acció Apostòlica de publicar tot una col·lecció de llibres de pietat en la nostra llengua materna”, *Bolletí* XIII, 1923-1924, pp. 358-359; apud Massot i Muntaner 1977, 337-338). Pensem que, per exemple, un capellà mallorquí tan destacat com Llorenç Riber “treballà des de molt aviat a preu fet per al Foment de Pietat Catalana” (Massot i Muntaner 1977, 336).

¹⁶ Mn. Alcover deixà inèdit un extens *Exercici de l'Hora Santa* i una vida de Santa Margarida d'Alacoque, complementària de l'*Exercici de l'Hora Santa* (Massot i Muntaner, 1977, 337).

Sigui com vulgui, Foment de Pietat Catalana podia respectar les opcions lingüístiques de les persones que hi publicaven les seves obres i assumir com a pròpies, per tant, publicacions que no seguien les normes de l'IEC. En presentar al principi els objectius fundacionals de Foment, hem vist que manifestaven la voluntat de publicar obres pietoses en català, “atenent les normes de l'Església i seguint l'exemple dels Apòstols de predicar la veritat en llengua vulgar”. Aquesta finalitat es podia servir amb diferents ortografies, perquè al capdavant es tractava d'arribar al màxim de gent possible. Res a veure, però, amb el plantejament de centre d'alta cultura i investigació que Casanovas va projectar amb la creació de la Biblioteca Balmes: ni un article publicat als *Analecta*, revista d'investigació en història i ciències religioses, ni un sol llibre inclòs dins les col·leccions de la Biblioteca Balmes, es van publicar en ortografia dissident.¹⁷

1.3. Biblioteca Balmes (1920-1936)

El 27 d'abril de 1923 s'inaugura la Biblioteca Balmes. El seu primer director, el pare Casanovas, la definí com “un centre d'estudis religiosos que *Foment de Pietat Catalana* va creure necessari constituir per ajut dels seus redactors, per preparar nous apòstols de la pietat, i per contribuir amb el seu esforç a l'elevació del nostre poble, agermanant la religió i la cultura”. Després d'unes consideracions generals sobre el llibre, la cultura religiosa i la necessitat d'una biblioteca religiosa a Barcelona, Casanovas considera que “[a]questes raons justifiquen a bastament l'esforç extraordinari fet pel *Foment de Pietat Catalana*, creant la *Biblioteca Balmes* d'estudis religiosos”. El pare Casanovas també fa algunes consideracions sobre la cultura catalana i afirma que aquesta té una

tendència massa exclusivament literària, contra la qual molts esperits assenyats senten la necessitat de reaccionar. Creiem que la nostra cultura pateix un enfiat de literatura, i la religiosa encara més. L'afany nobilíssim de restaurar i ennoblir la llengua, ha fet que es posés més esment en lo formal que en lo essencial, donant patent d'escriptor al qui sap dir paraules, encara que no hagi de dir coses ben pensades i madurades.

¹⁷ Val a dir que el pare Casanovas, com ha fet notar Batllori (1960, VII-VIII) en publicar textos esparsos del seu mestre, acceptà i practicà “immediatament” les Normes Ortogràfiques (1913), fins al punt que “per als seus textos catalans” no datats “l'ortografia permet de dir tot d'una si són anteriors i posteriors al 1913”.

El caràcter de Biblioteca Balmes queda definit per aquestes paraules de Casanovas (1925): “és una biblioteca d’estudi, és un centre de treball sòlid i d’investigació original. No és lloc d’esbarjo, no és una de les que es diuen biblioteques populars”, sinó que anava destinada a sacerdots i a “catòlics il·lustrats”.¹⁸ En un principi, el bibliotecari fou Mossèn Eudald Serra i Buixó i a partir de 1927 n’hi va haver dos: Mn. Josep Blanch i el Dr. Josep Vives (“Crònica” d’*Analecta* III, 1927, 535).

Biblioteca Balmes no era sols “un dipòsit de llibres escrits”, sinó que també vol ser un “centre d’estudi, un laboratori de ciències religioses” i per aquesta raó emprèn la publicació de l’anuari de la Biblioteca Balmes, l’*Analecta Sacra Tarraconensia* (1925-). Des de la creació de la Biblioteca Balmes, el pare Casanovas tenia el projecte d’editar les obres completes (OC) del filòsof Jaume Balmes¹⁹ i les del bisbe Josep Torras i Bages i el seu epistolari, “els dos homes més essencials en la vida espiritual de la nova Catalunya” en paraules de Casanovas (1925). De Balmes, Casanovas n’edità 33 volums de les OC (1925-1927), mentre que de Torras i Bages només fou a temps d’editar-ne el primer volum (1935), ja que en esclatar la guerra civil Casanovas seria víctima de la violència anticlerical.

La personalitat de Casanovas va ser respectada i admirada, en canvi, des de totes les sensibilitats. Uns quants anys després de la guerra civil, Josep M. de Sagarra (1964², 346), en les seves memòries, qualificà el pare Casanovas de “jesuïta insigne (...) [que] representava el tornaveu de les doctrines teològiques, morals, estètiques i polítiques del dr. Torras [i Bages]”; fins i tot Mn. Antoni Griera (1963, 83-84), en unes memòries en què des del ressentiment carrega contra tot i tothom, exalta una de les obres més importants dutes a terme per l’insigne jesuïta —“El Foment de Pietat adquirí gran volada mercès a la direcció financiera i cultural de l’empresa, assumida pel P. Ignasi Casanovas”—, i tampoc s’està de lloar la seva persona, —“poques persones he tractat en la meva vida de

¹⁸ Segons es llegeix en el full de propaganda de la fundació de la Biblioteca Balmes el 1923. Reproduït a la crònica d’*Analecta* I (1925).

¹⁹ “Balmes representa, il·lumina i escalfa tots els nostres ideals: religió i ciència, contemplació i acció, efusió ciutadana i recolliment sacerdotal” (Crònica d’*Analecta*, 1925). Davant aquesta admiració per la figura de Balmes, s’entén el nom donat a la Biblioteca.

talent i de tanta tenacitat”.²⁰

El 19 de setembre de 1936 Bonaventura Gassol convertia la Biblioteca Balmes en Biblioteca Layret, “infausto abogado que fué de los pistoleros de Barcelona. «Ningún otro nombre más lleno que éste de sentido y de simbolismo», decía el decreto” (Batllori 1943, 215). La memòria de la institució i del seu màxim impulsor afortunadament se salvaren: els papers privats del pare Casanovas —que el 1932, en ser dissolta la Companyia de Jesús, ell mateix havia traslladat de la seva residència del carrer de Llúria a la Biblioteca Balmes— i els de la Biblioteca Balmes foren salvats per Rubió i Balaguer i Ramon d’Alòs-Moner, els quals els dipositaren a la Biblioteca de Catalunya (Batllori 1960, III). Els fons bibliogràfics del pare Casanovas i els de la Biblioteca Balmes tingueren la mateixa sort que els de tantes altres col·leccions de particulars, que gràcies a la protecció oferta per la Generalitat de Catalunya se salvaguardaren, ja fos a la Biblioteca de Catalunya ja fos als arxius de la Ciutat, de les violències incendiàries que es produïren en esclatar la guerra civil (cf. Miquel Joseph Mayol 1971, 47-49).

La Biblioteca Balmes projectada per Casanovas havia de ser l’embrió d’una universitat catòlica a Barcelona, a semblança de l’Institut Catòlic de París. Si bé Casanovas, com ha fet notar Batllori (1943, 153), no ho declarà mai explícitament en cap escrit públic, sí que es diu obertament en el manifest de presentació de l’Oficina Romànica, escrit a dues mans per Griera i Calveras (v. § 2.2). Una bona mostra de la voluntat del pare Casanovas de convertir la Biblioteca Balmes en un centre d’estudis superiors són els seus projectes duts a terme. Així doncs, de cara a preparar gent jove (sobretot sacerdots) que alimentessin les publicacions de la Balmes i s’encarreguessin dels cursos a impartir-hi com a professors de la casa, Biblioteca Balmes becà a partir de 1926 diferents estudiants per tal que es formessin i s’especialitzessin a l’estranger. La primera beca que Biblioteca Balmes atorgà fou a mossèn Eduard Junyent per anar a estudiar a l’Institut Pontifici d’Arqueologia cristiana de Roma. A partir d’aleshores la Biblioteca Balmes tingué diversos pensionats: el 1927 mossèn Josep Vinyeta estudiava becat

²⁰ Malgrat tot, en les memòries de Griera (1963, 84-84), no hi podia faltar la nota negativa, ni que fos parlant del pare Casanovas: troba que li faltava viatjar —cosa que hauria donat a la Balmes més modernitat— i que el Foment de Pietat “no va articular la pietat catalana moderna amb la meravellosa pietat catalana dels segles XVII i XVIII”. Griera també explica que es va allunyar del Foment, sense arribar a la ruptura, perquè discrepava amb el pare Casanovas en l’orientació de les publicacions científiques de la Balmesiana.

a l'Escola Superior de Música, el Dr. Josep Rius i Serra es formava a l'arxiu vaticà, i el Dr. Fèlix Tresserra s'especialitzava a la Universitat de Beirut en la influència àrab en l'escolàstica medieval (Batllori 1943, 153-154). Un dels pensionats per Biblioteca Balmes fou un col·laborador actiu de l'Oficina Romànica i de les empreses culturals de Josep Calveras (v. § 2): ens referim a Ramon Aramon, que "acabats els seus estudis universitaris i el doctorat, s'ha matriculat en la Universitat de Leipzig en diverses assignatures d'estudis romànics" (*Analecta* VII, 1931, 365).

Una altra activitat de Biblioteca Balmes dirigida a promoure's com a centre d'estudis religiosos foren les conferències de primavera. S'obriren el primer any de posar-se en funcionament l'entitat: l'1 de maig de 1923 s'inaugura el primer cicle de conferències i se celebraren un cop l'any, però arran de les reformes d'ampliació de l'edifici el 1928 quedaren interrompudes fins al 1936.²¹ De les conferències tingudes aquells anys (1923-1928), en donà notícia l'*Analecta*. El 1923 el Dr. Heinrich Finke, de la Universitat de Friburg, parlà sobre les relacions de l'Església i Catalunya en la segona meitat de l'Edat Mitjana (conferència traduïda al català per Antoni Griera); el pare Josep M. March, sobre el *Liber Pontificalis*; Ignasi Casanovas, sobre l'epistolari i la biografia de Balmes; el Dr. Josep Tarré, sobre el missal romà; Antoni Griera, sobre la influència del cristianisme en el lèxic de les llengües romàniques i el Dr. Miquel Vilatimó, sobre conceptes morals. A les conferències de primavera de 1925, Casanovas parlà sobre Balmes; Jaume Serra Hünter, sobre Balmes i la filosofia a Catalunya; Guillem Graell, sobre Balmes i les qüestions socials; Jaume Raventós, sobre Balmes i la política espanyola; Rubió i Lluch, sobre Balmes i la cultura romàntica, i Casanovas, sobre Balmes i l'apologètica vuitcentista ("Crònica" d'*Analecta*, II, 1926, 593-620). A les conferències de primavera de 1928, l'escriptor Joaquim Ruyra, en el cicle *Art i Moral*, exposà les seves teories sobre les relacions entre el cristianisme i la literatura.²²

²¹ L'edifici reformat s'inaugura l'1 de febrer de 1934. Veg. "crònica" d'*Analecta* II (1926) i Batllori (1943, 122-134).

²² Per aquelles dates, el tema de la funció de l'escriptor catòlic en la societat va provocar un intens debat entre la intel·lectualitat catalana i europea, com ha explicat M. Lluïsa Julià (1992, 256 et ss.) a propòsit de Ruyra. Recordem que Ruyra coneixia el pare Casanovas des de feia temps —la primera carta és de 1907 (Batllori 1960, 69)— i que havia estat en contacte amb Biblioteca Balmes des de la seva creació —p.ex., el 29 octubre 1923 Ruyra comunica a Casanovas que es relacionarà amb la gent de Foment de Pietat Catalana i es farà membre de la Biblioteca Balmes quan torni a ser a Barcelona (M. Lluïsa Julià 1995, 193-194).

Quan s'aturaren les conferències de primavera, es començaren uns quants cursos. L'any 1927-28 se n'impartiren un de literatura, a càrrec de Manuel de Montoliu, un altre de filosofia, a càrrec de Josep Calveras i un altre de llengua hebrea, a càrrec de Josep Casanellas. En els cursos següents, Calveras donà lliçons d'apologètica i Casanellas donà uns cursos per a seglars sobre la Bíblia. Aquests cursos desembocaren en els cursos de cultura religiosa superior el 1934, fruit de la cooperació entre els estudiants catòlics, la junta diocesana d'Acció Catòlica, els fejecistes i la Congregació mariana. S'iniciaren el 1934 i s'acabaren el 1936 (Batllori 1943, 155-156).

La millor manera d'adonar-se de l'activitat intel·lectual de la Biblioteca Balmaés és repassar l'obra feta sota la direcció del pare Casanovas (1923-1936). El pare Batllori (1943, 142-159) ja en traçà les línies principals en la biografia que escrigué del pare Casanovas i agrupà l'activitat cultural de la Balmaés en tres camps: història, filologia i filosofia. Destacarem tan sols les publicacions històriques i filològiques ja que en el camp de la filosofia la "Biblioteca Filosòfica" de la Biblioteca Balmaés no s'inicià fins al 1936 —per bé que sota la direcció del pare Casanovas es publicaren les obres completes de Jaume Balmaés (1925-1927) i s'inclogueren diversos articles de tema filosòfic a *Analecta*.

L'interès per la història es pot resseguir perfectament en els nombrosos treballs sobre aquesta especialitat publicats a *Analecta*. A més, es creà una "Biblioteca Històrica" de la Balmaés, dividida en tres sèries. La primera sèrie va ser inaugurada per l'*Episcopologio de la sede barcinonense* del canonge Sebastià Puig i continuada per un llibre del Dr. Vives sobre Juan Fernández de Heredia i per un del Dr. Rius i Serra sobre els aragonesos i catalans a la cort de Calixt III; la segona sèrie, iniciada pels *Orígenes de los Ejercicios Espirituales de san Ignacio de Loyola* del pare Artur Codina, fou la més productiva i en vida de Casanovas arribà a comptar fins a quinze toms, que acolliren des de temes d'història local fins a estudis de més abast sobre Balmaés, Finestres o les relacions de la Santa Seu i Catalunya durant l'Edat Mitjana. La tercera i última sèrie és de toms més senzills (però d'investigació), que inaugurà Francesc Mestre i Noè amb *Temps, vida i obres del polígraf D. Jaume Tió i Noè* i que seguí Alfons Par amb

els seus dos toms sobre *Shakespeare en la literatura española*.²³ Tot aquest conjunt de treballs, estudis i llibres sumen un total de 21 toms de la “Biblioteca Històrica” de la Biblioteca Balmes que Casanovas dirigí.

Pel que fa a la filologia, tot seguit tindrem ocasió de veure que la responsabilitat de les obres publicades per la Biblioteca Balmes va passar a dependre directament de l'Oficina Romànica (OR) que es crearà el 1928, per bé que les obres filològiques de l'OR porten sempre el segell de Biblioteca Balmes com a casa editora. Abans de la creació de l'OR, abans de 1928 doncs, la Biblioteca Balmes ja havia publicat algun treball de caràcter filològic. El primer va ser la *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge* d'Alfons Par (1923), que de fet va sortir amb el segell de Foment de Pietat Catalana en coedició amb la revista alemanya *Zeitschrift für romanische Philologie* (v. § 2.6.2.d). El segon va ser el llibre *La reconstrucció del llenguatge literari català* de Josep Calveras (1925), que analitzem al capítol 5.1 i a la tercera part de la tesi. Abans de la creació de l'Oficina Romànica, les dues persones que publiquen els seus treballs lingüístics a Biblioteca Balmes estan estretament lligades amb l'entitat: el primer, com a secretari i mecenes protector de Foment de Pietat Catalana; el segon, íntim amic del pare Casanovas i pare jesuïta de la Companyia.

²³ En paraules de Batllori (1943, 146), aquesta obra de Par “da mucho más de lo que promete, pues con ocasión de estudiar el influjo del trágico inglés en la literatura española de los tres últimos siglos, hace una revisión de valores estéticos de sumo interés para la historia literaria de España”.

2. Oficina Romànica de Lingüística i Literatura (1928-1936)

2.1. Precedents i orígens

Per les dades de què disposem, no podem saber si els orígens de l'Oficina Romànica (OR) s'han d'anar a buscar a la desconeguda Societat Catalana de Filologia (SCF), de la qual només se sap el nom. El fet que els estatuts d'aquesta SCF es trobin al fons Calveras de la Biblioteca Balmes, pot induir a sospitar que alguna mena de relació hi podia haver hagut. El cert és que algun objectiu que es declara en els estatuts de la SCF fa pensar en el que recollirà el manifest de presentació de l'OR. Concretament, un dels articles de la SCF declara:

Aquesta societat tindrà per objecte: Fomentar a Catalunya els estudis filològics en general i en particular els estudis de les llengües i literatures romàniques i propulsar l'estudi i l'investigació de la llengua i literatura catalana; donar-les a conèixer fóra de Catalunya i establir un intercanvi metòdic entre els filòlegs catalans i extangers; organitzar d'una manera metòdica el treball d'investigació i de publicació, donant una singular preferència a la preparació de una «Enciclopèdia de la llengua catalana»²⁴.

Com veurem a l'apartat 2.2, uns propòsits semblants declararà l'OR. A aquesta coincidència programàtica, cal afegir-hi dues notícies que poden fonamentar una mica més les sospites sobre la SCF com a primer precedent de l'OR. La pista, ens la dóna en una carta de 1919 Manuel de Montoliu, el qual féu saber a l'IEC que tenia intenció de treballar a la SCF; Fabra i Carner, en nom de l'IEC, li contestaren que era incompatible treballar en totes dues entitats i que hauria de triar:

Institut de la Llengua Catalana
Palau de la Generalitat. Barcelona

Sr. En Manuel de Montoliu.

²⁴ Article II. La resta d'articles fan referència als membres que en poden formar part, a l'organització interna de l'entitat, etc. Els estatuts no estan datats, si bé en l'article I s'especifica que "es constitueix a Barcelona" (apèndix II.a / 1).

Molt Senyor nostre: assabentat l'Institut de la Llengua Catalana dels Estatuts i circular acompanyatòria de la Societat Catalana de Filologia i creient unànimament incompatible, per la identitat del pla, l'actuació en aquella projectada Societat amb l'exercida en nostre Institut, espera que en el terme de dos dies, a comptar de la data de demà, ens fareu conèixer quina és la vostra opció entre les dues corporacions.

Rebeu nostre salut.

El President

Pompeu Fabra

El Secretari

Josep Carner

7 d'Agost de 1919²⁵

Malauradament no sabem qui hi havia darrere la SCF ni si els seus membres van arribar a acomplir cap projecte en nom de l'entitat, si bé la carta de Fabra i Carner adreçada a Montoliu, és un testimoni inequívoc que algun intent va haver-hi de crear una institució filològica paral·lela a l'IEC, segurament no pas amb intencions similars a les de l'Oficina Romànica: en una carta de Fabra de 1920, l'aleshores president de la Secció Filològica comenta explícitament a Pere Barnils la voluntat de constituir una "societat filològica patrocinada per l'Institut".²⁶ D'entrada: ¿Aquesta "societat filològica patrocinada per l'Institut" és la mateixa que la Societat Catalana de Filologia de què parla Fabra el 1919? Amb els documents de què disposem fins ara, més aviat sembla que no. Però: ¿L'IEC va fer gestions per controlar aquesta entitat? Aquesta qüestió com moltes altres que plantegen les dades adduïdes mostren la necessitat d'emprendre una història completa i ben documentada de la màxima autoritat lingüística.

Sigui com vulgui, algun punt dels estatuts de la SCF sembla ser ben bé l'origen i inspiració (un precedent, doncs) dels propòsits que declararà anys més tard l'Oficina Romànica. Si entre la SCF i l'OR hi ha punts de contacte sospitosos, entre un institut romànic de què es parlarà el 1925 i l'OR hi ha vinculacions més que directes: en una carta de 1925, Par comenta a Montoliu que

²⁵ Carta de Fabra i Carner adreçada a Montoliu (7-8-1919), reproduïda per Joan Julià (1986, 280). Curiosament, el 1925 Montoliu es torna a trobar davant l'*embarras du choix*: perquè pogués ser contractat per l'Acadèmia de Bones Lletres com a oficial de secretari, se li posa com a condició "que no pertanguessiu alhora al Institut y que de bon cor adoptessiu pera'ls treballs dins l'Academia sa ortografia, qu'es la tradicional". Carta de Par a Montoliu (22-5-1925), reproduïda dins Feliu (1997).

suposo que [Mn. Griera] us ha escrit sobre un plan de creació d'Institut Romanich que voldria fer adoptar pel Foment de Pietat Catalana del qual, com sabeu, soch tresorer. Demà passat tenim junta ab lo pare Casanovas, qui es l'amo del Foment y sè que n'hem de parlar. Mossen Griera creu qu'al comensament se podria comensar sols ab dos professors, ell y vòs, y qu'ab dos mil pessetes per tots dos n'hi hauria prou.

Lo títol d'Institut Romanich sugereix quelcom més, m'apar.

Estan molt bé les dues classes vostres mes, si hom vol fer feyna docent, qu'es la que cal, faria venir un o dos professors eminents pera explicar precisament fonètica y morfologia romàniques.

Mes tot depèn del P. Casanovas. Jo crech qu'ell exigirà qu'aquestes ensenyances siguin incorporades al Institut Balmes, mes açò no'm sembla *a mi* cap dificultat.²⁷

Aquestes primeres informacions sobre un més que possible predecessor de l'Oficina Romànica (OR) mostren els mateixos protagonistes que tornarem a trobar quan es posi en funcionament real l'OR: Casanovas, Griera, Montoliu i Par. D'una banda, queda clar que l'Institut Romànic s'havia de vincular a Foment de Pietat Catalana i/o l'Institut Balmes que dirigia el pare Casanovas. De l'altra, també queda clar que és Mn. Griera qui planifica que l'"Institut Romanich" havia de ser només un centre docent on s'ensenyessin les bases de la gramàtica de les llengües romàniques i, per això, Griera en persona es dedicava per aquelles dates a "furga[r] per obtenir 100.000 ptes. Per fundar un Institut de llengües i donar sortida a altres iniciatives".²⁸

És curiós que el 1925 Griera figurés com un dels màxims impulsors d'un centre d'aquestes característiques, —que finalment es concretarà amb la creació de l'Oficina Romànica, la màxima aportació de la qual va ser la publicació d'una revista d'àmbit romànic, l'*Anuari* de l'Oficina Romànica—, quan el 1912 el mateix Griera havia estat contrari a la idea de Mn. Alcover de crear una revista romànica a Barcelona,²⁹ i quan el 1928, any en què l'OR ja treballava a ple rendiment per treure el seu primer *Anuari*, encara reblaria el clau fent notar que

²⁶ Carta del 20-4-1920, reproduïda per Joan Julià (2000b, 69-70).

²⁷ Cf. Joan Julià (1986, 322-323).

²⁸ Carta de Barnils a Montoliu (12-5-1925) reproduïda per Joan Julià (1986, 321).

²⁹ No sols hi era contrari, sinó que li ho desaconsellava vivament. Cf. Joan Julià (1986).

aleshores sobraven revistes de filologia romànica, excepte el Butlletí de Dialectologia Catalana, “que ha passat a ésser el portantveu dels estudis de Filologia Catalana”.³⁰ Un pensament tan canviant deixa entreveure la mena de personatge que devia ser Griera. Com veurem més endavant, no serà l’únic personatge pintoresc que esdevindrà membre directiu de l’OR (v. sobretot § 2.4).

Si bé les informacions de diverses cartes donen el 1925 com a data dels primers passos del projecte de l’Institut Romànic, l’OR manifesta en el seu primer *Anuari* de 1928 que la idea de crear una secció filològica de la Biblioteca Balmes, una més a les ja existents en Sagrada Escripura i en Història Eclesiàstica, va néixer els mesos de juny i juliol de 1926 “en converses particulars i en algunes reunions tingudes (...) a la Biblioteca Balmes”. Aquesta data, la confirma una carta escrita per Par el juliol de 1926 en què s’excusa de no haver pogut “concorrer a les dues reunions filològiques habudes en lo Foment” (apèndix IV.a / 127); per dificultats d’última hora, però, “desferen el projecte de treballs acordat pel curs de 1926 a 1927” (*AOR* I, 1928, 19). Potser no s’ha de considerar com a simple error de memòria el fet que els fundadors de l’OR en el seu manifest de presentació no fessin referència a les intencions de crear un Institut Romànic el 1925, ja que el projecte decidit de l’OR segurament es devia sentir allunyat del projecte inicial d’Institut Romànic, promogut per Griera com a simple centre docent de romanística.

Per la primavera de 1927, es repren la idea i es parla de crear una oficina de treball i un centre de publicacions de lingüística i literatura. Aquesta vegada hi surten els noms de tots els qui seran els fundadors de l’Oficina Romànica: “unes tres reunions pel Maig i Juny a la Biblioteca Balmes, on foren convocats Mn. Antoni Griera, prev., En Pere Barnils, En Manuel de Montoliu, N’Anfòs Par, En Ramon Miquel i Planas i el P. Josep Calveras, portaren a la unitat d’orientació i de programa”.³¹ A partir de l’octubre de 1927 el comitè directiu es va reunir cada dues o tres setmanes i per les vacances d’estiu ja s’encarregaven els treballs del

³⁰ “El Diccionari dels dialectes catalans”, *BDC* XVI (1928) p. 53.

³¹ Si hem de fer cas al que Griera (1963, 216) explica a les seves memòries, la creació de l’Oficina Romànica fou deguda a la “mala apetència” de Calveras de voler ser “un segon Fabra” i “per això es creà a la Balmesiana” un centre de romanística. No cal dir que és una visió interessada (v. § 6.2).

primer *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura (AOR)*.³² A partir d'aleshores, els membres del comitè directiu s'anirien trobant regularment per parlar de la seva revista.³³

Ara: d'on sortien les misses per a les empreses filològiques d'aquest grup? L'Oficina Romànica (OR) comptava amb dos tipus de mecenes: els "socs subscriptors" i els "protectors". Els primers pagaven 50 pessetes anuals a canvi de 4 publicacions per any, i els segons en pagaven 200 a canvi de totes les publicacions de l'Oficina (CS 1928, 355). Igual que les altres branques de l'Institut Balmes, l'OR es finançava gràcies a la contribució altruista de particulars ("caritats literaries" en dirà Par) que restaren a l'anonimat. Enmig del desert del franquisme, Grieria (1963, 216) explicà en les seves memòries que era cosa "del senyor Alfons Par i d'algun altre fabricant". No costa gens imaginar-se que Par, secretari del Foment de Pietat Catalana, contribuís religiosament a sufragar les despeses d'un centre filològic vinculat a l'Institut Balmes. Excepte en moments delicats: l'octubre de 1930 comunicava a Calveras que no podria aportar la quantitat de 5.000 pessetes, —"ja la voldria jo pera'ls textos antichs qu'hem de publicar ab En Miquel y Planas"—, i que no podria fer cap donatiu per a l'AOR; estretors econòmiques circumstancials i necessitats inajornables de la família passaven a davant de les "caritats literaries" a favor de l'OR: "aquest any los negocis han estat dolents y la meva familia es a punt d'augmentarse"; aleshores l'atrapava en un molt moment i "açò no preclou qu'un altre any estigui en situació de ferne" (apèndix IV.a / 130).³⁴

³² El desembre de 1927 s'hi afegia l'últim membre, el pare jesuïta Josep M. d'Oleza. Cf. "Crònica" *AOR I* (1928), p. 19.

³³ Diverses cartes fan referència a aquestes reunions i als seus projectes com a grup de recerca (apèndix IV.a / 27-29, 92-94 i 134).

³⁴ Es fa difícil saber quins particulars feien donacions econòmiques perquè la Biblioteca Balmes pogués dur a terme les seves activitats. Fins i tot quan Calveras escriví al provincial d'Aragó (Joan Guim), Calveras no revela el nom d'un "bienhechor" que va donar 70.000 ptes. de cop per fer possible la publicació de les OC de Balmes, atès que el dit "bienhechor" havia exigit restar a l'anonimat total (carta de Calveras al provincial, 1-11-1925; fons Calveras AHSI).

2.2. Objectius de l'Oficina Romànica

Per veure quins eren els objectius de l'OR ens remetrem al manifest programàtic que encapçala el primer *Anuari* (1928). D'entrada, el manifest declara que un centre d'ensenyament religiós com l'Institut Balmes “no pot ésser indiferent a l'estudi de la llengua i literatura regional. Per això hi ha hagut acord de crear de bon principi l'*Oficina Romànica* centre d'estudi, oficina d'investigació i futur seminari de formació filològica alhora, com la via més segura de venir a una facultat de filologia nostrada”. El manifest delimitava el seu radi d'acció a tres camps ben definits: “a) la investigació científica de la llengua catalana, comptant-hi també les varietats valenciana i balear; b) la formació de la llengua literària, sobretot amb la solució dels problemes gramaticals; c) la revisió crítica i la història de la literatura nostrada”.

El manifest insisteix que “l'evolució de la nostra llengua i de l'estat actual dels nostres dialectes” seran objecte de recerca “constant”, treball que reconeixen que ja han emprès les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC. Després d'haver enumerat una sèrie de treballs lingüístics, s'insisteix que l'OR “continuarà l'arreplega de materials i l'organització del treball d'investigació amb el mateix mètode de qüestionaris i corresponsals per la llengua viva i de despullaments sistemàtics de documents antics i de textos literaris medievals i moderns”.

Tenint en compte el context de “plena tasca restauradora de la nostra llengua literària”, l'OR també vol contribuir que “la nostra llengua literària esdevingui un instrument d'expressió perfecte, adequat a totes les nobles aspiracions d'una producció literària verament artística” i, per això, declara treballar particularment “per portar les normes de la gramàtica preceptiva al grau de perfecció possible”, a partir de la llengua viva i dels textos antics. En aquest sentit, el manifest destaca com a “fites principals” els treballs de Milà i Fontanals, Balari, Nonell, Grandia, Forteza, Fullana i Fabra; els enumeren per aquest ordre, així mateix, sense establir cap jerarquia ni ordre d'importància en l'aportació de cadascun d'aquests gramàtics. Tan sols una falca lacònica a tall d'informació, però també de reconeixement, a l'hora de referir-se a Fabra: “amb l'obra del qual ha fet molta via la uniformació de la llengua escrita”.

Aquesta és la frase que assumeix el comitè directiu de l'Oficina per referir-se a la persona i a l'obra de Fabra. Abans de publicar-se el manifest, Calveras i Griera van redactar-ne un esborrany que havia de ser la base del que van acordar els membres del comitè directiu i que, un cop consensuada una redacció definitiva, van donar a la impremta. Pot ser curiós, a propòsit d'aquesta frase sobre Fabra, veure què n'havien dit inicialment Calveras i Griera en el seu esborrany. D'entrada, només es destaca Balari, Nonell, Grandia i "sobre tot" Fabra, de qui es constata que és "el qui més sistemàticament ha treballat per donar unitat a la nostra llengua literària". Aquesta frase, però, no surt en el manifest publicat i queda inèdita en l'esborrany inicial escrit a dues mans per Griera i Calveras (fons Calveras BB). Tota la comissió devia negociar, doncs, com i què (no) es deia.

No és ara el moment de discutir si els projectes impulsats per Josep Calveras van ser pensats per anar contra Fabra, com insinuà insidiosament Griera (1963) a les seves memòries. Quan assagem una valoració global de l'obra de Calveras (v. § 8), aleshores exposarem la nostra hipòtesi; ara subratllem que un Calveras ofuscat pel talent de Fabra mai no hauria escrit que la *Gramàtica de la llengua catalana* del Mestre (1912) és un "primer estudi de conjunt molt ben treballat que compara el parlar clàssic amb el català central", tal com escrigué de la seva mà en un d'aquells fragments de l'esborrany inicial que no es van publicar.

Amb l'esborrany a davant del manifest escrit a dues mans per Griera i Calveras, els membres del comitè de l'OR devien acordar, dèiem, el redactat del manifest que havia de ser la carta de presentació del grup. Un intent segur de modificar el redactat ens el dona l'únic membre que no podia assistir a les reunions de treball de l'OR. Es tracta de Josep Oleza, que en aquella època acabava de doctorar-se a Alemanya. En una carta de 1928 a Calveras, Oleza exposa les propostes de modificació tant pel que fa a la redacció del manifest com al sistema fonètic adoptat per l'OR.³⁵

³⁵ Oleza critica que l'AOR adoptés el sistema fonètic utilitzat en l'Atlas de Griera per raons econòmiques, ja que el considera "complicat", "poc pràctic" i gens científic, i "no us ho lloaràn certament els filòlegs estrangers ni els espanyols no catalans". Ell era partidari d'adoptar el sistema fonètic d'Alcover (apèndix IV.a / 115-116). Les propostes d'Oleza no es tindran en compte.

Alguns paràgrafs del manifest es van reproduir tal com els havien redactat inicialment Griera i Calveras, alguns altres, els escrits per Griera, Calveras els va retocar estilísticament fins a donar-li una empremta personal inconfusible —allà on Griera escriu “així doncs”, per exemple, Calveras corregeix per un “en així”— i encara alguns trossos escrits per Calveras s’eliminen. D’aquests fragments eliminats, se’n poden donar uns quants exemples.

Acabem de veure què deia Calveras d’una gramàtica de Fabra. Però la seva actitud eclèctica li permetia reconèixer la feina de Fabra i informar del projecte de diccionari del català antic, dialectal i literari de l’IEC, alhora que pot elogiar la *Sintaxi catalana* de Par i els estudis dialectals i lingüístics d’Alcover i Griera. Com a estudiós ben documentat Josep Calveras denuncia i sap detectar llacunes importants de la lingüística i filologia catalanes de la seva època, com la manca d’una sintaxi històrica i la d’una gramàtica històrica del català i de treballs d’onomàstica i toponomàstica. En aquest sentit, proposa, per exemple, que de cara a elaborar una gramàtica històrica catalana s’hauria d’editar abans textos antics, estudiar-los del punt de vista lingüístic, “la comparació i discussió de les troballes”, etc.

Calveras encara havia escrit com a part del manifest que l’Oficina Romànica havia de tenir com a àmbit d’estudi els “dialectes ibèrics”, que segons ell encara eren poc estudiats en relació amb els de la resta del domini romànic, i que per a aquesta feina l’OR havia de ser “el centre obligat d’aquest contacte dels romanistes estrangers amb els dialectes ibèrics”. Aquesta declaració explícita de voler abraçar l’àmbit de la Iberística i, encara, de la Romanística, va ser sens dubte un objectiu programàtic del conjunt de l’OR. El nom mateix d’OR només explica una part del sentit que tenia la constitució d’aquella entitat, però no el que li donava l’autèntica raó de ser. Per què doncs Oficina Romànica?

Ja hem vist que Foment de Pietat Catalana va experimentar fins i tot en el nom els efectes de la dictadura de Primo de Rivera i, amb l’acord de la cúria vaticana, passà a ser un genèric Foment de Pietat (v. § 1.2). Si el pare Casanovas acceptava de donar aixopluc a una institució filològica, ho havia de fer en els termes que la dictadura podia permetre. Els fundadors oficials de l’Oficina Romànica ja devien estar avisats. El 1919 es podia planificar de crear una Societat Catalana de

Filologia —a la qual Montoliu volia incorporar-se. Però ni el 1925 ni el 1927 Montoliu i companyia no s'ho devien ni plantejar: ja fos l'Institut Romànic de 1925 ja fos l'Oficina Romànica de 1927, la catalanística no vinculada a l'IEC havia de quedar difosa per força en el nom d'un centre de més abast geogràfic i polític.³⁶

L'etiqueta generalista de 'Romànica' no devia aixecar sospites i permetia donar cabuda a gent d'interessos lingüístics diversos. A més, es presentaven com a "Oficina", en clar paral·lelisme a les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC, cosa que podia reforçar de cara enfora el caràcter estrictament científic que volia projectar la nova entitat. Calia cuidar tots els detalls, començant pel nom. El nom d'Institut Romànic que Montoliu, Par i Griera van fer circular el 1925 feia massa evident que podrien ser vistos com una contrarèplica: "Lo títol d'Institut Romanich sugereix quelcom més, m'apar", havia apuntat Alfons Par.

Qui explica sense restriccions l'objectiu principal de l'Oficina Romànica és Calveras en una carta a Moll el 1927 per tal que aquest s'incorporés a l'Oficina. L'objectiu de l'OR, en paraules de Calveras, era "estudiar amb un pla orgànic, basant-se en el llenguatge antic i en els dialectes vius, la llengua catalana en la part gramatical, i sense excloure els altres aspectes filològics no gramaticals, tant com sigui possible abastar-los". Els resultats positius d'aquestes investigacions serien

vulgaritzats metòdicament en publicacions de caràcter popular, per tal d'endegar la llengua literària per camins, no apriorístics, sinó adaptats a la realitat de la llengua, presa aquesta en tota l'amplitud dels seus dialectes.

Es tracta només de fer obra positiva, científica primer, després de vulgarització; i per fer més via cal acoblar les energies dels elements capacitats, onsevulla que siguin. Per això procedirem amb tota la llibertat que l'estudi científic demana, però esquivarem tots els personalismes i serem respectuosos amb tothom en la manera d'exposar les qüestions.³⁷

³⁶ Més qüestions de noms políticament (sota la dictadura de Primo de Rivera) incorrectes: hi hagué el projecte de substituir l'IEC per un Instituto Superior de Cultura; tal com ha explicat Balcells (2000, 38) "el primer any [1926] portava, a més, l'adjectiu de *Catalana*, que desaparegué després".

³⁷ Carta de Calveras a Moll (18-7-1927), reproduïda a les memòries de Moll (1970, 205).

La divisa de l'OR *Loquentes nostris linguis magnalia Dei* —que figurarà en les portades de les seves publicacions— és el “símbol del nostre ideal” i com a tal acaba de perfilar qui eren i què pretenien els seus membres:

Mirem totes les llengües com un do de Déu, i do dels més estimables, en l'ordre natural, do que en l'expandiment de la religió cristiana ha entrat en la categoria dels carismes de l'Esperit Sant. Considerades així les llengües, totes són d'estimar i totes són de respectar, i hem de voler el perfeccionament de totes. Cadascú, com ha d'agrair a Déu la seva particularment, particularment també l'ha d'estimar per millorar-la i fer-ne bon ús, no per vantar-se'n, ni per dominar, ni per envejar. (...) Prenem com a patró i inspirador l'Esperit Sant, donador del carisma de les llengües, i fem emblema nostre, trasmudant-ne el subjecte, aquelles paraules dels Fets dels Apòstols (2, 11): *loquentes nostris linguis magnalia Dei*.

Els membres de l'Oficina Romànica pretenien, per tant, impulsar els estudis lingüístics i filològics des del cristianisme, tant o més que des de la catalanística en particular i la romanística en general.

2.3. Primer ressò en cercles catòlics i valencianistes

Així doncs, era d'esperar que la creació de l'Oficina Romànica despertés simpaties públiques en el seu món més pròxim, el de les revistes catòliques: *La Paraula Cristiana* en dona notícia a través de Joan Bta. Solervicens (1928) i la *Catalunya Social* d'Acció Social Popular en treu una breu nota.³⁸ L'única publicació catalana que s'estén a comentar el fet és l'*Analecta*. I ho fa esplaiant-s'hi:

Sempre hem mirat com cosa pròpia la perfecció de la nostra llengua, per la senzilla raó que la tenim per tasca de tots. Ho proven a bastament les dues obres que figuren en el catàleg dels nostres llibres: *Sintaxi catalana* de N'Anfós Par, i *La reconstrucció del llenguatge literari català* del p. Josep Calveras, SJ. Demostren també aquestes obres que no ens aturem en fórmules superficials, fàcil esquer d'apassionaments i idolatries; sinó que anem a l'estudi vertaderament científic, obert a totes les investigacions i a la serena discussió dels tècnics. Aspiràvem, però, a organitzar el mateix estudi científic, sortint de l'esforç individual, sempre limitat i esquerp, i ara ens sembla que l'hora és arribada, principalment per dues raons: primera, perquè tenim ja treballadors ben preparats,

condició essencial de tot estudi honest i fecund; i segona, perquè les mateixes circumstàncies externes semblen convidar a la investigació quieta del laboratori.

Obrim, doncs, l'Oficina Romànica, així anomenada, perquè el títol mateix digui com volem que sigui ample, profund, humil i pacient el nostre treball. No volem ser un partit ni una tendència, si no és la verament científica, i encara d'aquesta no en volem cap exclusiva. No som enemics de ningú, ni tampoc idòlatres de cap fórmula convinguda. Respectem i fins venerem totes les persones meritíssimes que han treballat i treballen per l'estudi i perfecció de la llengua, però volem lliure tot el camp de la investigació. Per altra part, com que fugim de tocar per cap cantó sentiments que apassionen, acceptem en la pràctica normes, usos i costums que científicament potser haurem de discutir. Així creiem que es pot fer obra sòlida, avesant els esperits a un més il·lustrat sentit gramatical i literari.

Els treballs de l'Oficina Romànica res no tindran d'aparatós ni d'urgència immediata, sinó que podrien pendre per lema el d'aquell pagès romà, *serit arbores quae alteri saeculo prossint*. Creiem que serà tasca molt profitosa el crear instruments de treball lingüístic, que és el primer que falta en la nostra terra; el fer excursions ben organitzades pels camps de la llengua escrita o de la parla viva; el classificar els fets segons normes verament científiques; el deduir lleis definitives o conclusions provisionals ofertes als qui més hi puguin dir; i tot fent això, el preparar nous treballadors per al dia de demà. L'Oficina publicarà un *Anuari*, on donarà compte dels seus treballs, i quan tingui una obra acabada, també la publicarà.³⁹

Fora del cercle de l'Institut Balmes, la creació de l'OR només serà acollida en certes publicacions valencianes. Amb graus diferents d'acceptació. Mentre que el diari *Las Provincias*, màxim representant del regionalisme conservador, hi dedica la portada,⁴⁰ la modesta revista valencianista *Cultura Valenciana* es limita a donar-ne una breu notícia, que té prou espai per especificar que en la "denominació" llengua catalana s'hi inclou "la valenciana i balear":

³⁸ CS VIII/365 (26-5-1928) p. 355.

³⁹ "Crònica" d'*Analecta* III (1927) pp. 536-537. Dos anys més tard, aquesta revista informa de la constitució, els membres i el funcionament de l'Oficina (*Analecta* V, 1929, 374-376).

⁴⁰ "Letras catalanas. La ORLL", *Las Provincias. Diario de Valencia*, 19.316 (dimarts 29-5-1928). Dos dies abans, Llorente Falcó havia anunciat a Calveras que "faré algo sobre la Oficina Romanica en el diari" (carta de Llorente a Calveras, 27-5-1928; BB), i l'endemà de dedicar la portada a l'Oficina, escriu a Calveras per saber si "ha recibit el ejemplar de *Las Provincias* que parla de la Oficina Romanica" (carta de Llorente a Calveras, 30-5-1928; BB). Llorente Falcó i Calveras es van conèixer el 1924, any en què el nostre jesuïta s'estava per terres valencianes (v. § 4.1).

En la Biblioteca Balmes ha quedat instituïda esta nova entitat, que te per objecte la investigació científica de la llengua catalana, incluint en eixa denominació la valenciana i balear i la formació de la llengua literaria, en especial solucionant els problemes de gramàtica i revisió crítica e història de la literatura regional. Formen part d'ella tècnics tan competents com Mn. Antoni Griera, D. Pere Barnils, D. Manuel de Montoliu, D. José M. Oleza, D. Alfonso Par, D. Ramón Miquel y Planas y el P. Josep Calveras SJ.⁴¹

A part de la mínima difusió pública que va tenir l'OR en el moment de ser fundada, cal fer notar que algun particular va fer arribar per carta la seva opinió a Calveras. Una altra vegada, però, la veu de la perifèria contrasta amb el silenci del centre: les mostres d'entusiasme vénen de València. Àngel Sánchez Gozalbo, com a membre de la Societat Castellonenca de Cultura, celebra la creació de l'OR, “prometedora de grans i saborosos fruits pels valuosos elements que la comanen” i, per, això, fa saber que està disposat que la Societat Castellonenca de Cultura ajudi l'OR “en tot allò que necessiten per l'enaltiment de la llengua única, la dels segles XIV i XV, la mateixa que hui es parla”.⁴²

El canonge Sanchis Sivera, per la seva banda, s'alegra que es creï “un centre per a estudiar nostra llengua, i mes encara que estiguera integrat per les benemerites persones que vosté me nomena, les que son una garantia per al exit de la empresa” (apèndix IV.a / 149); a través del canonge de València, Nicolau Gómez-Primitiu s'adreça a Calveras per demanar-li informació sobre l'OR —treballs, publicacions, socis, quotes, etc.—, “car ens interessa en gran modo” (apèndix IV.a / 66).

L'activitat de l'Oficina Romànica tingué doncs un ressò públic molt limitat i les seves publicacions no depassaran mai el cercle catòlic i el perifèric valencianista. Justament d'això es queixava Calveras al cap d'uns anys de posar-se en marxa l'Oficina: amb to de denúncia explicava a un seu amic valencianista que “[l'IEC] ens tenen ja en la llista negra del silenci sistemàtic a l'Oficina Romànica i totes les seves publicacions” només per haver apuntat en el manifest de l'OR la necessitat de reformar alguns aspectes de les normes (apèndix IV.b / 23).

⁴¹ *Cultura Valenciana* II (1928) p. 138.

⁴² Per això, accepta l'intercanvi de publicacions de la Societat Castellonenca de Cultura contra les de la Balmes (apèndix IV.a / 146).

2.4. El comitè directiu de l'Oficina Romànica

El manifest de l'OR explica que el comitè directiu estarà format per “persones de competència en algun dels conceptes en què ha de treballar l'Oficina” i que no inclourà “persones d'ortodòxia dubtosa” (“Manifest”, *AOR* I, 1928, 5). Els qui es van considerar exclosos de la tara de l’“ortodòxia dubtosa” i que, per tant, es van incloure com a membres dirigents de l'Oficina van ser, per ordre alfabètic: Pere Barnils, Josep Calveras, Antoni Griera, Ramon Miquel i Planas, Manuel de Montoliu, Josep Oleza i Alfons Par; quan ja feia uns mesos que l'entitat rutllava, s'hi va incorporar Francesc de Borja Moll, a petició de Calveras en nom del Comitè.

Si bé en el moment de la constitució de l'Oficina Moll lloava l'esperit d'actuar al marge dels “personalismes”, a la dècada final del franquisme el mateix Moll (1970, 209-210) escrivia en les seves memòries que: “La constitució del comitè de dirigents de l'Oficina Romànica (al qual vaig ésser agregat alguns anys després de la seva fundació) era simptomàtica: deixava entreveure que aquella entitat representaria una reacció enfront de la codificació del català realitzada per Pompeu Fabra”.

Es fa difícil pensar que l'Oficina Romànica s'hagués muntat per anar contra Fabra, i més quan la intenció inicial de Calveras era de convidar Fabra a participar al comitè directiu de l'Oficina: poc abans de constituir-se formalment Oleza li feia arribar el seu parer sobre aquest punt: “Si invitau En Fabra, no veig rahó de deixar N'Alcover sense invitarlo” (apèndix IV.a / 99). Tampoc cal amagar que l'Oficina representava un còctel potencialment explosiu que contenia ingredients prou poderosos per dedicar-se a fer volar l'edifici que Fabra construïa des de dins l'IEC, però va tenir el mèrit de no limitar-se a ser una reedició de la rereguarda antifabrista i de saber donar una orientació fructífera als seus projectes i treballs (com tindrem ocasió de resseguir en els apartats 2.6 i 2.7).

Qui van ser finalment els membres constituents de l'Oficina? Moll (1970, 209-210) els va presentar en dos grups, situant el pare Calveras entremig:

Per un costat, els noms de Barnils, Griera i Montoliu eren els dels tres antics «estipendiats» que no havien aconseguit d'ésser admesos com a membres numeraris de l'Institut; per l'altre, Alfons Par i

Ramon Miquel i Planas eren els dos «resistents» antinormistes i sostenidors de l'ortografia anomenada «tradicional». L'aglutinador dels dos grupets era el P. Calveras, home eclèctic, i partidari ni adversari de les Normes, i més interessat pels problemes més pròpiament gramaticals i lèxics que pels ortogràfics.

A aquesta llista només s'hi hauria d'incloure Moll, l'autor d'aquesta panoràmica tan aclaridora, que es va incorporar al comitè directiu al cap d'un temps d'haver-se constituït. No ens quedem, emperò, amb aquest esquema i aprofundim en la identitat dels membres del grup. Per presentar-los, seguirem l'ordre marcat per Moll: “estipendiats” per un costat, “antinormistes” per l'altre, acompanyats per les incorporacions d'última hora d'Oleza i, encara més tard, de Moll, l'últim d'apuntar-s'hi i deixeble predilecte del combatiu Mn. Alcover —la contribució de Calveras l'analitzem a l'apartat 6.1.

Comencem doncs pels “estipendiats”. Amb aquest nom, i a vegades també amb el d’“alemanys”, es coneixien els tres estudiants becats el 1908 per la Diputació de Barcelona per tal de formar-se en filologia romànica a Alemanya. La idea d'enviar estudiants a l'estranger per formar-se com a filòlegs romanistes va ser fruit dels projectes acordats en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), si bé ja n'havien parlat una mica abans els impulsors inicials d'aquest congrés, Mn. Alcover i Bernhard Schädel (Moll [1983] 1965). De fet, la idea originària sortí de Schädel, tal com ho demostra la carta escrita per aquest filòleg alemany a Mn. Alcover, on entre un munt de projectes i suggeriments (la carta té 28 folis!) li proposa, seguint la paràfrasi de Moll, “la formació filològica de joves catalans a base d'enviar-los a estudiar a Alemanya perquè poguessin aprendre i aplicar els mètodes científics a l'estudi del català” (carta de Schädel a Alcover, 14-6-1905; apud Moll [1983, 58] 1965, 100).

La previsió inicial era que els becaris, en tornar a Barcelona, passarien a integrar-se a l'Institut. Així va ser, els tres estipendiats per la Diputació de Barcelona passen a treballar a la Secció Filològica, però no van quedar ben situats per arribar a formar part de l'IEC com a membres numeraris. Van començar a quedar descol·locats en motiu de la discussió de les Normes Ortogràfiques (1913): els tres becaris van fer front comú amb Mn. Alcover i van quedar atrinxerats en el bàndol perdedor. A aquest fet, hi cal afegir una batalla de fons, que tot i no ser-ne

els protagonistes principals va acabar sent molt més decisiva per al seu futur professional.

El progressiu procés de distanciament entre Fabra i Alcover, fins a la ruptura total el 1918, quan Mn. Alcover s'emporta a Mallorca la "Calaixera" que havia de ser la base del Diccionari, va acabar frenant les aspiracions dels tres becaris, que de sempre Mn. Alcover havia protegit especialment. L'any de la gran ruptura, el 1918, Mn. Alcover va veure com no prosperava el seu projecte de reformar la Secció Filològica en dues branques, l'una on hi hauria els pròpiament lingüistes i filòlegs (la Filològica stricto sensu), i l'altra on hi tindrien cabuda els literats i erudits (Expansió de la Llengua). En el projecte d'Alcover, els tres becaris havien d'entrar com a membres numeraris en la nova Secció Filològica, en companyia del mateix Alcover i de Fabra. A l'hora de la votació, la majoria de membres optaren per no donar entrada a l'Institut a cap "estipendiat", que devien ser vistos —en paraules de Joan Julià (1987, 243-254)— com una "mena d'escamot quintacolumnista". No oblidem tampoc que Prat de la Riba va morir a final de 1917 i que Puig i Cadafalch, nou president de la Mancomunitat, fou contrari al pla de reforma d'Alcover. Joan Julià (2000b, 73) ha explicat la negativa de Puig i Cadafalch per influència de Fabra, gran amic seu des de feia temps. Com ha observat Segarra (1998, 153), Fabra sabia molt bé que a ell se li faria molt difícil, si el projecte d'Alcover triomfava, de "tirar endavant la fixació de la llengua literària".

La història va ser desfavorable als interessos de Mn. Alcover i de retop als dels tres becaris, que van haver d'orientar el seu futur professional cap a altres camins, ja que la plaça de numerari de Joan Maragall, vacant des del 1911, va ser coberta per Nicolau d'Olwer. Joan Julià (1987, 243-254) ha estudiat l'evolució professional de Pere Barnils a dins i a fora de l'Institut en aquells anys tan decisius (1913-1921): de ser "secretari-redactor o col·laborador tècnic" de la Filològica (1911), director de l'Oficina del Diccionari General de la Llengua Catalana (1913), creador i impulsor principal del Laboratori de Fonètica Experimental (1913), director de facto dels primers números del *Butlletí de Dialectologia Catalana* (1916) i col·laborador actiu dels primers set volums de la Biblioteca Filològica de l'IEC, d'exercir totes aquestes responsabilitats dins l'IEC,

Barnils va passar a desmarcar-se'n progressivament a partir del moment en què és nomenat director de l'Escola Municipal de Sords de l'Ajuntament de Barcelona a principi de 1918 (des d'aleshores treballa a l'IEC només com a secretari-redactor de les Oficines Lexicogràfiques a temps parcial), fins a quedar-ne totalment desvinculat el 1921, any en què Barnils va deixar de poder traslladar-se a la seu de l'IEC perquè l'Escola Municipal de Sords s'havia instal·lat fora de Barcelona (Joan Julià 2000b, 78). Així doncs, el fonetista osonenc va haver d'assegurar-se el seu futur professional fora de la institució per la qual tants projectes i treballs havia dut a terme.⁴³

Igual que Barnils, Manuel de Montoliu, un cop acabada la seva formació a Alemanya, es va incorporar a la Secció Filològica de l'IEC com a secretari tècnic. Només d'entrar-hi, va participar en la redacció de les polèmiques Normes Ortogràfiques de 1913 (Segarra 1998, 120). Un cop creades les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC el 1913, Montoliu col·laborà amb Fabra, que n'era el director, en l'ordenació i publicació dels materials lexicogràfics de Marian Aguiló, empresa en què es treballa amb tanta intensitat que el 1914 ja surt el primer volum del *Diccionari Aguiló* (Segarra 1998, 141). Però amb la gran ruptura de 1918, Montoliu veu com les possibilitats de convertir-se en membre numerari de la Filològica s'esvaeixen, per bé que encara el 1924 Griera intentà que se'l nomenés adjunt,⁴⁴ i es veu empès a pensar en altres sortides professionals: el 1920 se'n va a Hamburg a fer de lector de català i castellà i el 1925 és a l'Argentina per dirigir el Centro de Filología de la Universitat de Buenos Aires i per organitzar un gran diccionari dels dialectes argentins (*BDC*, 1925).

Des de l'altra banda de l'Atlàntic, Montoliu no s'està de confiar a Miquel i Planas alguna "reserva... que me mereixen els *Instituters*": "[els professors de la universitat argentina] m'atorguen una consideració que contrasta lamentablement amb la sorda hostilitat i la mal dissimulada enveja que he tingut de sofrir en els «centres» de la filologia catalana"; amb alguna excepció, com la del destinatari d'aquesta carta, Miquel i Planas, "dels amics sincers que m'ha endolcit amb la

⁴³ Val a dir que, abans de la ruptura total amb l'IEC (1921), Barnils ja havia maningut una activitat professional al marge de l'IEC: havia col·laborat a l'Enciclopèdia Espasa i havia obtingut la càtedra de llengua catalana de l'Escola de Mestres de Barcelona (1916), treta a concurs per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.

⁴⁴ La proposta de Griera va tenir l'oposició de Lluís Segalà (v. Balcells 2000, 32).

seva consideració i simpatia les amargors que he trobat en el cercle dels nostres «filòlegs»” (Carta de Montoliu a Par, 27-4-1925; apud Julià 2000a, 359-360).

Malgrat d'estar distanciat físicament i anímicament de l'IEC, Montoliu no s'està de donar notícia i ressenyar amb respecte les *Converses filològiques* del Mestre al *Butlletí de Dialectologia Catalana (BDC)*, revista de portaveu de la Secció Filològica, i a *La Veu de Catalunya (LVC)*, diari portaveu del catalanisme hegemònic, on Montoliu reconeix en Fabra “el més capacitat i el més sòlidament preparat per a la tasca redreçadora que necessita la nostra llengua, i ésser mereixedor de la gran i definitiva autoritat que ara frueix”, per bé que a vegades Montoliu pugui discrepar en alguna qüestió (v. § 2.6.2.c).

Paral·lelament a aquest posicionament respecte a Fabra, Montoliu no s'està tampoc de donar notícia de la sintaxi històrica de Par, de l'*Atlas Lingüístic de Catalunya* de Griera, de *La reconstrucció del llenguatge literari català* de Calveras o, força més tard, de publicacions de l'Oficina Romànica com l'Epistolari Llorente. Montoliu acull a la seva secció de les planes de *LVC* les obres de diferents persones al marge de l'IEC, però en canvi no dóna notícia del *DCVB* d'Alcover, obra insígnia de l'expresident dissident de l'IEC i per tant maleïda per bona part del catalanisme. I això que Montoliu havia col·laborat, sense que ho sabés l'IEC, en el diccionari d'Alcover, el qual havia demanat a Montoliu que en fes una ressenya dels tres primers fascicles (Segarra 1998, 174).

Un cop deslligats de tota vinculació professional amb l'IEC, tant Barnils com Montoliu van esdevenir membres de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (RABLB). Essent director de l'Institut de Filologia de Buenos Aires, Montoliu tenia “el propòsit ferm de no tornar” a l'IEC i mostrava plena confiança, “ara més que mai”, en Par i Miquel i Planas perquè l'ajudessin a entrar a la RABLB quan tornés a Barcelona (carta de Montoliu a Miquel i Planas, 27-4-1925; apud Julià 2000a, 360). Gràcies a les gestions del seu amic Par, Montoliu hi va entrar el 1926 com a oficial de secretaria i l'any següent passà a ser-ne membre numerari (Feliu 1997).

Griera és l'únic que no va tenir plaça de numerari a la RABLB de preguerra (hi entra el 1941) i que, en canvi, queda vinculat professionalment a l'IEC en qualitat de tècnic de les Oficines Lexicogràfiques: el 1921 era director del *Diccionari de*

dialectes catalans i del *Butlletí de Dialectologia Catalana*, i aquell mateix any va ser nomenat membre adjunt de l'IEC (Segarra 1998, 174). És més, aprofitant els anys foscos de la dictadura de Primo de Rivera, Griera va intentar per mitjans poc clars accedir a la direcció de les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC ocupada per Fabra: Griera va aconseguir del bisbat un document (signat per Griera i Montoliu) en què s'acusava Fabra de catalanisme inflammat i el presentà al president de la Diputació de Barcelona, J.M. Milà Camps, per tal que destituís Fabra del càrrec de director de les Oficines. El representant de Cultura de la Diputació ensenyà el document a Fabra i convidà Fabra a destituir Griera del càrrec de col·laborador de les Oficines, cosa que Fabra no féu. El joc brut de Griera encara havia de quedar més al descobert quan Montoliu féu saber a Fabra que ell no havia signat el document en què se'l difamava (Miracle 1968, 536).⁴⁵ Arran d'aquest afer, el 1928 se'l va desposseir del càrrec de membre adjunt de l'IEC i el 1935 en seria expulsat perquè es posà a publicar el diccionari de dialectes —*Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular a Catalunya*— al marge de l'IEC, per bé que des del 1931 la seva situació a les Oficines Lexicogràfiques era precària (Segarra 1998, 175-176 i Balcells 2000, 46).

L'Acadèmia de Bones Lletres de la preguerra, doncs, va acollir un grup representatiu del que havia de ser el nucli dirigent de l'Oficina Romànica —Barnils, Miquel i Planas, Montoliu i Par. Recordem que l'Acadèmia juntament amb la institució dels Jocs Florals s'havien declarat des d'un principi contràries a les Normes Ortogràfiques de 1913 i que diversos membres de les dues entitats van participar, entre altres persones, a l'Acadèmia de la Llengua Catalana (1915), que com a mostra pública de la seva disconformitat amb l'IEC publicà unes *Regles ortogràfiques* (1916) confegides per Francesc Matheu, membre alhora de la RABLB i dels Jocs Florals. Matheu aconseguí que aquestes *Regles ortogràfiques* fossin reconegudes per l'Acadèmia de Bones Lletres com a normes oficials de la

⁴⁵ Balcells (2000, 42-45) ha posat en qüestió les interpretacions que Miracle (1968) infereix de la carta de Griera; per a Balcells (2000, 44) “la carta a Milà i Camps resultava més concreta que el que dona a entendre Miracle i que devia contenir denúncies referides a la poca eficiència de Pompeu Fabra en el seu càrrec (...) També hi ha la possibilitat que acusés Pompeu Fabra d'estar fent el diccionari normatiu al seu despatx de la Diputació, però per compte propi i per encàrrec de Cambó, cosa que devia deixar indiferent Milà i Camps, que no devia tenir cap inconvenient a compartir el mecenatge amb el dirigent catalanista”. Balcells (2000, 44) també ha posat en qüestió que s'hagués proposat a Fabra d'acomiar Griera.

institució, que el 1924 les tornarà a publicar amb el nom de *Ortografia de la llengua catalana* (Miracle 1968, 491-493 i Segarra 1985a, 365-366).

La connexió dels nous numeraris amb l'Acadèmia de Bones Lletres va ser Par, que hi quedà vinculat activament amb càrrecs de diferent responsabilitat gairebé tan bon punt en va ser acceptat com a membre (1924). El 1925 era nomenat secretari, càrrec que ocuparà fins a principi de 1927, i entre 1930 i 1933 formarà part de la Junta de l'Acadèmia en qualitat de conservador (Feliu 1997, 177). Tot i que Par no va arribar mai a ser una veu pública en contra de l'IEC, sempre optà per escriure en una llengua (ortografia inclosa) medievalitzant, tant en les seves cartes privades com en les seves publicacions filològiques.⁴⁶ És més, fou Par qui com a secretari de l'Acadèmia de Bones Lletres suggerí a Montoliu que, per poder ocupar la plaça d'oficial de secretaria, havia d'adoptar les normes de la RABLB (1925). En una situació política adversa a l'IEC i en general al catalanisme que havia quedat sota el paraigua de la Mancomunitat, l'Acadèmia de Bones Lletres s'erigia en una alternativa real, prou seriosa perquè el 1925 Montoliu, des de l'Argentina, hi confiés plenament com a sortida professional: no en va aquell any clou una carta adreçada a Miquel i Planas disculpant-se de “les *iii* llatines i altres... normes!” (apud Julià 2000a, 360), ben conscient que la feina a la RABLB anava lligada als capritxos ortogràfics —divergents de les normes oficials— dels seus amics i confidents Ramon Miquel i Planas i Alfons Par.

Moll (1970) qualificava Par i Miquel i Planas com a “antinormistes” i és ben cert que els dos amics se situaven, ja no al marge, sinó obertament en contra de les normes de l'IEC, per bé que manifestaren el seu posicionament lingüístic de maneres diferents. Par va ser una veu antinormista que quedà reclosa en els seus estudis lingüísticofilològics sobre el català medieval i en la seva correspondència privada, —tal com es pot veure llegint les cartes que adreçà a Calveras o a Miquel i Planas (Feliu 1997). El discurs d'entrada a la RABLB (1924) n'és un exemple

⁴⁶ A més dels seus estudis filològics, Par va tenir una certa presència pública a través de les seves escasses col·laboracions “periodístiques” a mitjans com *Catalunya Social*: “Organitzem la caritat”, CS XIII/612 (6-5-1933), pp. 280-281; “Un ric per l'amor de Déu”, CS XIII/631 (16-9-1933) pp. 595-596; “Sobre la passió d'Oberammergan, les representacions sacres y les pelegrinacions catòliques”, CS XIX/724 (17 agost 1935) pp. 527-529.

revelador, ja que són unes “notes lingüístiques y d’estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIVe”, i és justament en aquesta mena d’“esbós d’una gramàtica històrica catalana” —en paraules de Feliu (1997, 163)—, on Par declara el seu entusiasme per la llengua medieval i mostra la seva preocupació per la qüestió ortogràfica: “De la comparança entre la tradició literaria y la parla viva n’ha d’eixir aquella reglamentació gramatical y lèxica, qui ans serveixi com a escut protector de corrupcions foranes, que com a cota d’acer qui li embargui’ls franchs moviments”.

El seu amic Miquel i Planas, en canvi, va ser la veu pública per la qual resistents antinormistes com Par feren sentir la seva disconformitat amb la “llengua reformada”, per més que Miquel i Planas lamentés que “aquesta revolta hagi vingut a personificar-se en mi, tan sense jo preténdreho, contrariant les meves habituts y les meves aficions” (1918, 354).⁴⁷ Tot i que el 1913 Miquel i Planas s’adherí a les Normes de l’IEC,⁴⁸ de seguida adoptà actituds antinormistes o, per dir-ho com Segarra (1985a, 504), “es va veure empès a [esdevenir antinormista] pel seu odi envers els noucentistes”: el 1914 feia sàtira de les figures del moviment noucentista des de la publicació *El Noucentista*,⁴⁹ el 1915 participa en la fundació de l’Acadèmia de la Llengua Catalana, el 1916 aprova les *Regles ortogràfiques* d’aquesta acadèmia dissident i el 1918 es converteix en cara visible i veu pública del moviment que Miracle (1968) va batejar com a “Antinorma”.

Efectivament, en dues sessions públiques a l’Ateneu Barcelonès els dies 21 i 25 de juny de 1918, Ramon Miquel i Planas pronuncià una conferència “Contra la

⁴⁷ Ell mateix és plenament conscient que és l’únic que es manifesta en públic contra les normes oficials. I es justifica: “Y es ben singular el cas de que sia precisament jo, mancat de tot prestigi literari, simple aficionat als llibres y al estudi, qui avui s’aixequi, tot sol, en un impuls d’atreviment temerari, contra tota aquella força incontrastable y aclaparadora de que us he parlat. Una consideració no més ha pogut decidirme; y es, que si tot el poder, tota l’acció coercitiva, tota la força material, actua des de l’altra banda, crech que hi hà de part meua una potencia equivalent: la pura intenció, la convicció, la fè persuasiva” (1918, 354).

⁴⁸ En un article de Joaquim Cases-Carbó ([1943] 1998, 40), aquest amic de Fabra i impulsor de la reforma lingüística des de les planes de *L’Avenç*, recordava que cap al 1913 Miquel i Planas “era familiar de «L’Avenç» i simpatitzant amb les nostres reformes lingüístiques, de les quals acceptava bona part. Més endavant... es va girar de l’altre cantó. Déu el faci bo”.

⁴⁹ Per contra aquell 1914 Miquel i Planas (1914, 623) aconsella a Josep Poal, autor del llibre *La qüestió ortogràfica* (1914), “que, en els moments actuals, lo veritablement útil y patriòtic és difondre arreu de la nostra terra la ortografia normal patrocinada (no imposada) pel benemèrit Institut d’Estudis Catalans. Es aital sistema ortogràfic, ab tot y els defectes de que pugui ésser titllat, el que ofereix més garanties: y, sobre tot, no és un treball d’aficionat”.

reforma lingüística”, això és, en contra de les Normes Ortogràfiques (1913), del *Diccionari ortogràfic* (1917) que se’n va derivar, i de la gramàtica catalana de Fabra (1918a) que es va convertir en oficial. Respecte a les qüestions ortogràfiques, carrega contra la supressió de la *y*, les *h* medials i finals i contra l’adopció de la *ela* geminada, mentre que pel que fa a qüestions morfològiques i lèxiques defensa, per exemple, les formes tradicionals dels pronoms *me/te/se*, la preposició *ab* i el sufix *-isar*, enfront de les formes “reformades” *em/et/les*, *amb* i *itzar*. La conferència arriba a ser dura en algun moment, ja que no s’està de qualificar Fabra com a “dictador en matèries lingüístiques a Catalunya” i les Normes de l’IEC com a “decret de nova planta lingüística”.⁵⁰

El més destacable de la conferència de Miquel i Planas no és només assaborir l’argumentada defensa de la llengua tradicional feta pel savi bibliòfil. La conferència de Miquel i Planas és tota una lliçó de la història de la llengua dels últims 30 anys, enfocada això sí des de l’òptica d’un partidari de la llengua tradicional que repassa l’evolució de Fabra i de les seves propostes lingüístiques des de l’època anarcoide de *L’Avens* fins a l’aprovació de les Normes Ortogràfiques (1913), el *Diccionari ortogràfic* (1917) i la gramàtica (1918a), és a dir, el savi antinormista repassa el procés d’entronització en norma d’una part del que en origen van ser propostes quasi revolucionàries.⁵¹ Com a bon defensor de la llengua tradicional i partidari de l’ordre en tots els camps, Miquel i Planas sap veure-hi, en la reforma propugnada des de *L’Avenç*, un “esperit revolucionari” que es manifesta en la voluntat de “singularisarse fent alguna cosa que may no hagués feta ningú. Y la revolució lingüística era lo menys exposat per a ells, perque tothom sap que per haver intentat revolucionar una gramàtica no hi ha sanció penal en cap còdich, com n’hi hà per a altres menes de revolucions, sobretot quan fracassen, que sol ésser quasi sempre”.

⁵⁰ Res a veure, però, amb el to irritadament sostingut de *Les confidències d’en Joan Bonhhome, seguides dels seus pensaments* (1919b), on Miquel i Planas es refereix a les normes ortogràfiques de l’IEC com a “Esperanto Nacional”, titlla l’IEC de “Comissió de Veïns” i llença contra Fabra els dards més enverinats: “gramàtic despòtic i atrabiliari”, “gramàtic de plantilla”, “kàiser en petit”, “barreja d’estrafalari, farsant i il·luminat”, “ximple contemporani que ha pogut així elevar les pròpies ximpleres a la categoria d’actes genials”, etc. (apud Miracle 1968, 516-517).

⁵¹ Conferència de Miquel i Planas publicada a la revista *Catalana* (13, 30-6-1918; pp. 297-356), revista també antinormista ella mateixa que creà i dirigí Francesc Matheu, encara un altre de la mateixa colla.

Per a Miquel i Planas, “l’origen de les susdites reformes [de *L’Avenç*] era únicament d’ordre sentimental: patriòtic, anticastellà, innovador y revolucionari”. Miquel i Planas addueix documentades proves —es basa en la *Revista de Bibliografia Catalana* de Massó i Torrents— de les serioses dificultats d’infiltració de la llengua reformada en el terreny de les publicacions catalanes: el 1901, “se publicaven aleshores en català cinquanta dos periòdichs; y d’aquests solament un, la revista quinzenal *Pèl y Ploma*, usava la ortografia reformada”, i un percentatge “semblant” en ortografia “reformada” extreu entre els llibres de literatura catalana publicats aquell any (“una vegada descomptats els impresos per *L’Avenç*”). “La millor prova” del fracàs és el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana, on “els que usen la ortografia reformada són en ínfima minoria” i, encara més, les publicacions de l’IEC, com els primers *Anuari*, estan també escrites en ortografia tradicional, fet que “té una major significació, si’s té en compte que del novell organisme’n formava part el senyor Massó y Torrents, els prestigis y autoritat del qual no havien pogut, per lo vist, conseguir convèncer als seus companys del Institut en axò de la ortografia”.

De tots aquests fets, Miquel i Planas en dedueix que “la ortografia de *L’Avenç* no servia més que per a fer modernisme. Era una manifestació d’*avant-garde*”. La situació canviarà radicalment a partir de 1913, “gracies a la pressió exercida constantment des de les altes esferes ab que ell [Fabra] se relaciona”; dit altrament, “lo qu’ells [Fabra i Cases-Carbó] iniciaren fa vint-y-vuyt anys, sols ha pogut fer camí quan han conseguit apoderarse del Institut d’Estudis Catalans y de tots els ressorts burocràtics de la Diputació de Barcelona y de la Mancomunitat de Catalunya”. L’exclamació de Miquel i Planas no podia ser més viscuda perquè era incapaç d’entendre com podien portar les regnes del poder els que només dues dècades abans havien pres actituds subversives (a parer seu): “Y pensar que aquestes persones, que avuy imposen el llur criteri de semblant manera, són les matexes que ahir declaraven que no volien acceptar cap *autoritat reconeguda!*”.

El posicionament públicament antinormista de Miquel i Planas li va merèixer les felicitacions per carta de Par, que li confessa afegir-se “a la host de la que V. es un capdevanter: prengui’m com a soldat ras, y pose mos serveys (si quelcom puc fer en aquesta creuhada) a ses ordres”, alhora que qualifica el seu acte de “gest (...)”

plè de coratgia y ben merevellador” (Carta de Par a Miquel i Planas, s.d; apud Feliu 1997, 169).

Fins aquí, doncs, ja hem posat en relació a quasi tot l'exèrcit de membres constituents de la direcció de l'Oficina Romànica, amb la RABLB com a punt de trobada i amb el rebuig més o menys visceral cap a Fabra o cap a l'IEC (o a tots dos alhora), com a punt de partida. La plataforma que els uniria no seria la venerable RABLB, sinó una entitat de nou encuny que va néixer sota la protecció de l'Intitut Balmes. Als ja presents en la gestació de l'Oficina Romànica, Calveras acabaria completant l'organisme directiu i a iniciativa personal va proposar a Oleza i a Moll que s'hi incorporessin.

Primer ho comentà a Oleza, quan aquest jesuïta acabava de doctorar-se a Alemanya amb una tesi de filologia dirigida per Wilhelm Meyer-Lübke. Sembla que dins la Companyia de Jesús s'havia especulat amb la possibilitat que el pare Oleza, doctor en filologia romànica, es convertís en director de l'Oficina Romànica, però a l'hora de la veritat el pare provincial no hi va estar d'acord (apèndix IV.a / 103). Amb relació al debat sobre l'ortografia, val a dir que el pare Oleza va assessorar Calveras en un projecte no reeixit de reforma ortogràfica (v. § 5.2.1).

L'últim a incorporar-se a la direcció de l'Oficina Romànica va ser Francesc de Borja Moll, tot i unes primeres reticències de Griera.⁵² El deixeble predilecte de Mn. Alcover, a diferència del seu mentor, no es va dedicar a posar-se públicament en contra de Fabra i de l'IEC, si bé a imatge del seu mestre va adoptar l'ortografia i la llengua que aquest defensava, tant en els seus primers escrits filològics que estampà al *Bolletí* com en la correspondència privada amb l'Oficina Romànica. Això no obstant, la mort de Mn. Alcover va acostar Moll cap a les normes oficials. Ja des de l'hora d'escriure la necrològica del seu mestre, Moll es deixà estar de dissidències ortogràfiques i lingüístiques vàries. Potser cap altre text com aquest

⁵² Quan es va plantejar la possibilitat d'integrar Moll a la direcció de l'Oficina, Griera exigí que Moll es disculpés d'una ressenya molt crítica que Moll havia publicat al *Bolletí* en contra d'un treball seu; al final tot es va poder solucionar gràcies a la intermediació de Par: Griera cedí a la seva exigència i Moll esdevingué membre del comitè directiu (v. Moll 1970, 205-206)..

podria certificar millor l'origen de la mutació i el final de la fidelitat a la persona del polèmic canonge.

2.5. L'Oficina Romànica respecte a l'IEC i les seves normes

En l'apartat 2.2, hem vist que l'Oficina Romànica (OR) expressava obertament la intenció d'acceptar la col·laboració de tothom que volgués “fer obra positiva, deixant de banda tots els personalismes”, intenció que no es queda per voluntat pròpia en una simple declaració de bons propòsits. El fet que antifabristes tan conspicus com Miquel i Planas i Alfons Par estiguessin vinculats a l'OR, no obstà perquè el comitè directiu en bloc, “en la sessió de 4 de desembre de 1928”, proposés i acceptés “la fórmula d'adhesió de l'Oficina Romànica als homenatges projectats a Pompeu Fabra i a Mn. Antoni M.ª Alcover”. Notem que només deu anys després de la gran ruptura entre Alcover i Fabra, una institució situada al marge dels dos grans contrincants de la lingüística catalana de l'època es veu amb cor de manifestar públicament l'adhesió als homenatjats, alhora que mostra clara voluntat de reconèixer la feina de l'un i l'altre. De Fabra, en destaquen els treballs gramaticals seus, que han assolit sortosament “un avenç general en la unificació de la llengua escrita”; i d'Alcover, afirmen que “no es poden desconèixer els seus treballs en la replega de materials per un Diccionari general de la llengua catalana” (*AOR* II, 1929, 377).

Abans que persones com Miquel i Planas, Par i els tres expansionats Barnils, Griera, Montoliu, poguessin mostrar el seu acord amb aquestes declaracions sobre Fabra i Alcover que van signar com a membres del comitè directiu de l'Oficina Romànica, Calveras havia preparat el terreny per oferir l'Oficina com a punt de trobada per als dos lingüistes que des de feia uns anys vivien d'esquena l'un de l'altre. Gràcies a l'epistolari Calveras, podem saber del cert que el mateix Calveras portava de cap convidar Fabra en persona a participar en l'OR⁵³ i fins el nostre jesuïta acceptà de participar a títol individual en l'homenatge al 60è

⁵³ Així ho comunica a Oleza, el qual li respondrà que, si es convida Fabra, també s'hauria de fer el mateix amb Alcover (apèndix IV.a / 99).

aniversari de Fabra amb una comunicació sobre els auxiliars *ésser* i *haver*.⁵⁴ Respecte a Alcover, Calveras demanà a Moll, en un gest d'autèntic intermediari, que fes les gestions necessàries perquè el canonge de Mallorca escrigués un “testament de pau” (carta de Calveras a Moll, 29-11-1928; BB).

Sempre des de la voluntat d'integrar els elements enfrontats i de ser una plataforma de trobada per “fer obra positiva”, el manifest de l'OR declara que els col·laboradors podran “assajar les formes i solucions que estimin ben fonamentades, posat que la llengua literària, per la seva plasmació perfecta, necessita de les il·lustracions i inspiracions de molts”. En l'*Anuari*, única publicació col·lectiva auspiciada per l'Oficina, aquest dret teòric a l'heterodòxia ortogràfica i lingüística tan sols serà exercit, d'una manera militant, per Par i, parcialment, per Moll.

Els seus treballs lingüístics sobre els nostres clàssics medievals serviran a Par, a més d'objecte d'estudi i anàlisi exemplar de model ortogràfic, lingüístic i fins a vegades estilístic. L'opció ortogràfica de Par va ser vista com una raresa fins i tot per un col·laborador tan actiu de l'Oficina com Ramon Aramon, que comentà: “és remarcable la pintoresca i personalíssima ortografia usada per l'autor [Par]”.⁵⁵ Pel que fa a Moll, convé distingir el període en què estava sota la tutela de Mn. Alcover de quan ja no hi estava; així doncs, els seus primers estudis als *AOR*, —tacats aquí i allà de la conjunció *y*, de *-ch* finals, de la preposició *ab* i de totes les altres grafies i formes tradicionalíssimes i no gens oficials—, contrasten amb la plena adopció de l'ortografia IEC en els seus treballs publicats després de la mort del seu mestre, com ara el recull de cançons populars mallorquines publicat en l'últim *Anuari* (VII, 1934).

La resta del comitè, Barnils, Calveras, Grieria, Montoliu, Oleza, i fins l'única col·laboració de Miquel i Planas en els anuaris, —una ressenya del *Catálogo de*

⁵⁴ Impres de la comissió organitzadora de l'homenatge a Fabra (apèndix IV.b / 3). Sobre el fet d'adherir-se als homenatges de Fabra i Alcover, Barnils farà saber a Calveras que personalment no s'hi oposa “siempre que ello no deba representar una conformidad con la doctrina y procedimientos de los homenajeados” (apèndix IV.a / 26).

⁵⁵ Nota bibliogràfica a l'estudi de Par sobre els “clàssics menors catalans” (*AOR* III, 1930), publicada a la secció de “Revistes” dels *EUC* XVII (1932) pp. 341-342. En els *EUC* de 1932, Aramon s'encarregà juntament amb “R.A.Ll.”, d'aquella secció, si bé ja des dels *EUC* de 1927 trobem Aramon com a col·laborador de la revista, ja fos publicant-hi estudis ja fos signant-hi recensions.

obras impresas en catalán d'Aguiló—, se sotmeten a grans trets a les normes de l'IEC, també a les ortogràfiques.⁵⁶ És més, l'Oficina ho inclou com a punt programàtic del seu manifest: “En ortografia, però, l'OR provisionalment seguirà les normes de l'IEC”, per evitar així un altre esclat de la polèmica ortogràfica i perquè aquesta qüestió és considerada secundària, si bé es reserven el dret a poder dissentir més endavant:

en ortografia aspirem a una revisió amigable del Sistema ortogràfic de l'IEC, quan l'estudi madur de moltes qüestions pendents de morfologia i de fonètica posi de relleu espontàniament les esmenes a fer, i aquestes puguin ésser introduïdes amb garantia de cosa definitiva Ara algunes simplificacions, que l'ús va manifestant convenients, podran potser ésser assajades més aviat.

El fet d'adoptar l'ortografia de l'IEC no va obstar perquè Oleza, utilitzant-la en la seva ressenya sobre el *DCVB* (*AOR* I, 1928), posés, entre els seus elogis al *DCVB*, el sistema ortogràfic utilitzat: “aplaudim plenament algunes de les innovacions simplificadores que fa Mn. Alcover [als primers fascicles del tom I del *DCVB*]”, com ara l'adopció sistemàtica de *g* davant *e*, *i*, i en nom d'aquest mateix criteri simplificador Oleza proposa eliminar les *h* finals “en paraules com *lloch*, *amich*, etc.”.⁵⁷ I encara en to elogiós: “Mentre no trobem el sistema definitiu, fan bé de proposar provatures i assajar solucions provisionals els qui tenen coneixements de llengua acreditats. Així les solucions que són un encert assoleixen l'acceptació general (...)”. La situació de provisionalitat no comportà, emperò, que l'Oficina es llancés a aventures ortogràfiques, ni tan sols a adoptar les que Oleza veia que havien tingut “l'acceptació general”.⁵⁸

⁵⁶ No es pot deixar de tenir present que el combat antinormista de l'activista Miquel i Planas va durar fins ben poc abans de la creació de l'Oficina: el 1924 col·laborà amb Francesc Matheu perquè sortís l'*Ortografia de la llengua catalana* encarregada per l'Acadèmia de Bones Lletres (Segarra 1985a, 366) i de 1918 a 1926 fou col·laborador de la revista antinormista *Catalana*.

⁵⁷ En una altra ressenya del *DCVB*, ara ja del tom I complet, Oleza s'atribueix el mèrit que Mn. Alcover decidís de prescindir de les *ch* finals, ja que, “si no es fes així, abans d'una generació la *ch* final de noms de lloc i llinatges es pronunciarà *tx* per influència castellana de l'escola” (*AOR* III, 1930, 340).

⁵⁸ Cal fer constar que Oleza envià la ressenya sobre el *DCVB* en castellà, perquè “ara per ara es la llengua que parl millor y que més depressa me surt amb bon estil” i perquè no havia tingut temps de traduir-la al català. Per això, demanà que la hi traduís algú de l'OR i que abans de publicar-la tant si la hi publicaven tota com només una part, demanà que la hi enviessin (apèndix IV.a / 108).

El manifest de l'Oficina, a banda d'aquesta declaració d'intencions explícita, deixa entreveure altres pistes no menys reveladores de la seva actitud, ben distant de l'antifabrisme visceral que podria haver representat la posició tradicionalista de Miquel i Planas en la seva conferència "Contra la reforma lingüística" de 1918. Si bé declaren tenir el dret de revisar per a més endavant l'ortografia de l'Institut, des del primer moment, exerceixen com a grup un paper al marge de l'IEC i del tradicionalisme medievalitzant i manifesten aquesta actitud heterodoxa: en els textos que signen com a col·lectiu, —el manifest i la crònica de l'*Anuari*—, no s'estan d'utilitzar formes tan poc (fabriano)normatives com "dates" per "dades", "complerta" per "completa" i "lis" per "els". I segur que ho van fer a consciència, o millor encara, segur que Calveras ho va escriure sabent molt bé el que es feia, no es poden tractar de simples badades innocents com un "posat que" amb valor causal o un "necessita de" procedents d'aquests mateixos textos col·lectius.

Acceptant com a col·lectiu l'ortografia de l'IEC, l'Oficina no feia res més que donar carta de naturalesa a la difusió general de l'"ortografia reformada", acceptava doncs els fets consumats (amb reserves), i evitava així de convertir-se en un altre baluard ranci a l'estil de l'Acadèmia de Bones Lletres o dels Jocs Florals. Aquesta opció ortogràfica, però, no implicava res més que això. Des del punt de vista lingüístic, expressaven la dissidència amb la tria de certes opcions morfològiques i lèxiques. D'ençà de l'aprovació de les normes de l'IEC (1913) i de l'esclat més violent de la polèmica lingüística capitanejada sobretot per Alcover i Miquel i Planas el 1918, el debat sobre quina llengua (ortografia, morfologia, lèxic, etc.) s'enfocava des d'altres perspectives. L'Oficina Romànica, secció filològica de la Biblioteca Balmes, volia participar amb criteris científics en el debat sobre la llengua literària i aquesta voluntat es traduïa a la pràctica en una sèrie de preferències lingüístiques no sempre coincidents amb la normativa fabriana de l'època. Sense entrar en contradicció amb els seus principis fundacionals, Biblioteca Balmes podia donar cabuda en el seu si a una entitat filològica com l'Oficina Romànica i a una plataforma religiosa com Foment de Pietat Catalana, perquè eren seccions de diferent naturalesa.

2.6. Treballs de l'Oficina Romànica

A parer de Moll (1970, 210), l'única obra de l'Oficina Romànica que manté “una vàlua positiva i duradora” és l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura (AOR)*. Aquesta afirmació de Moll és veritat si ens atenem a l'obra realitzada per l'Oficina Romànica com a institució filològica, en la mesura que fou l'únic treball dut a terme per un equip de persones (comitè directiu, amb Calveras al capdavant, i col·laboradors d'arreu). La resta de publicacions que van sortir amb segell de l'Oficina —deixant a banda els projectes que no es van arribar a realitzar (v. § 2.7)— van ser obra de persones a títol individual que van aprofitar en alguns casos la Biblioteca Balmes o en altres l'Oficina en particular, com a plataforma per donar a conèixer els seus estudis. Per a aquesta finalitat, l'Oficina va estructurar les seves publicacions en tres grans seccions: “Biblioteca Lingüística”, “Biblioteca Literària” i “Col·lecció de Vulgarització” (v. § 2.6.2).

2.6.1. *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*

L'*Anuari* és, sens dubte, la gran aportació científica que ens ha llegat l'Oficina Romànica. Amb aquesta revista l'Oficina es proposava de posar a disposició dels romanistes de l'època materials lingüístics i filològics del català, perquè “els estudis d'investigació sobre els dialectes vius del domini català i els textos i documents del parlar antic són encara molt reduïts, i hi ha molt camp a córrer fins a posar els coneixements sobre el català al nivell dels coneixements que don del domini general en les altres llengües romàniques”. Aquest dèficit de la catalanística era degut a la concentració exclusiva d'esforços en el redreçament de la llengua: “en l'estudi de la llengua catalana no tot és unificació de l'ortografia, depuració del lèxic, i fixació de la gramàtica (...). Hi ha de més a més l'estudi científic del català”.

Perquè l'*Anuari* fos una realitat, l'Oficina va decidir acceptar col·laboracions “per la competència tècnica dels autors i el valor dels estudis que presenten, sense esguard a mèrits o demèrits personals en altres ordres”: aquesta obra col·lectiva exigia “tancar els ulls als altres respectes personals i sacrificar interessos d'ordre

inferior” (CS 1930, 315-316). No cal dir que aquesta presentació de l'*Anuari* va ser redactada (però no signada) per Calveras, que a l'hora de presentar la revista de l'Oficina subratllava l'excepcional situació de la seva època, amb totes les exageracions que es vulguin, per denunciar-la. El millor que podia haver fet el grup de l'Oficina va ser renunciar a reobrir les esgotadores i esterilitzants polèmiques ortogràfiques, i esforçar-se a tirar endavant una revista científica de qualitat.

De periodicitat teòricament anual, se n'arribaren a publicar set volums, el primer amb data de 1928 i l'últim, de 1934. Cada *Anuari* portava una data a la portada i una data diferent, normalment de l'any següent, al peu d'impremta. Així doncs, el volum I de l'*Anuari*, corresponent a l'any 1928, es va imprimir el 1929, el volum II, corresponent a l'any 1929, va passar per la impremta el 1930 i així successivament, a excepció del penúltim volum (VI, 1933), que, dedicat només a recollir els treballs de Barnils, no es va poder publicar fins al 1939.⁵⁹ És a dir, el penúltim volum (VI) es publicà uns anys després de l'últim volum (VII, 1934), que s'imprimí el 1935. Com totes les publicacions de l'Oficina, els anuaris sortiren amb segell de la Biblioteca Balmes / Editorial Balmes SA de Barcelona i s'estamparen en els tallers de la impremta Sant Josep de Manresa.⁶⁰

2.6.1.a. Característiques

L'anàlisi que exposo a partir d'ara exclou sempre el volum VI (1933), donat el seu caràcter excepcional —recull dels treballs de Pere Barnils en homenatge pòstum a l'eminent fonetista. L'*Anuari* s'estructura en dos grans blocs, el d'"Estudis lingüístics" i el d'"Estudis literaris", més una secció de recensions, una de notícies bibliogràfiques i una "Crònica de l'Oficina Romànica", que tanca sempre la revista. Si bé es van introduint lleugers retocs en el decurs dels números, aquest patró s'aplica a tots els volums. El primer número, però, encara

⁵⁹ Informació donada per Hortènsia Coromines (1947) en la seva ressenya dels *AOR* V-VII. Respecte al volum VI, hi afegeix: "i encara aparegué sense el pròleg i sense els índexs que hom havia preparat". A la contraportada de l'*AOR* VII (1934), hi consta, per contra, una altra data d'impressió (desembre 1935).

⁶⁰ Es pot consultar el documentat article de J.M. Gasol (1982), que repassa amb detall la història d'aquesta activa impremta local.

no incloïa cap apartat de recensions i dividia la bibliografia lingüística de la literària; a partir del segon número, s'introdueix un apartat específic de recensions, que té voluntat de donar compte dels treballs més importants del panorama romanístic del moment, i un altre d'exclusiu per a la bibliografia de la llengua i literatura catalanes. Quant a l'estructura, la modificació més important no es va introduir fins a l'últim número, l'únic que no divideix els estudis en lingüístics i literaris.

L'*Anuari*, en general, prioritza els estudis lingüístics per sobre dels literaris: es compten una vintena llarga de treballs sobre llengua, mentre que no arriben ni a deu els estudis dedicats a literatura. Un altre desequilibri que es pot observar en aquesta revista volgudament romanista és la descompensació entre els estudis de catalanística en relació amb els dedicats a les altres llengües neolatines. Aquesta situació de cert desequilibri no es corregeix fins a l'últim volum (VII, 1934), que inclou més treballs de romanística que no pas de catalanística i no fa distincions entre els treballs de llengua i literatura. Tots aquests desequilibris de la revista, Aramon els féu notar a Calveras amb detalls i exemples abundants (informe d'Aramon sobre l'*AOR*; BB).

Aramon s'implicà en el projecte de l'*Anuari* i per això, gràcies al seu coneixement directe de la romanística alemanya, proposa diferents millores. Amb la intenció de "aconseguir la participació a l'*AOR* de més estrangers" suggereix "d'ampliar la secció de recensions amb obres romàniques no catalanes" i "d'establir una secció de recensions curtes (com la té *Romania*) on podrien indicar-se, sense caràcter total, és clar, totes les obres estrangeres de què no es parlés a la secció de recensions llargues (les catalanes ja anirien a la bibliografia especial)" (apèndix IV.a / 13). Aquesta idea, la torna a repetir a propòsit dels *Anuari* publicats fins al 1932, que considera que, a part d'haver-hi "predomini de la lingüística sobre la literatura", també n'hi ha "del català sobre els altres idiomes romànics".

És més, Aramon escriu a Calveras tot un programa específic de millores de cara a potenciar el caràcter de revista plenament de romanística i alleugerir la presència de la catalanística. Els suggeriments d'Aramon van des de demanar més cura en la revisió de qüestions tipogràfiques, passant per aspectes d'estructura de

la revista —no separar estudis literaris i estudis lingüístics en dos blocs a part, crear un índex de mots i matèries com la *ZRPh*, *RFE*, Romania, etc.—, fins a proposar no ressenyar els treballs dels redactors de l'OR.

A més de reflexionar sobre el to que havia de tenir la publicació, a darrera d'una empresa de tal magnitud, per força hi havia d'haver els braços, les persones que s'ocupessin de les feines més bàsiques i alhora menys vistents. Si bé amb l'ajuda d'Aramon, entre altres, l'ànima de tota l'empresa va ser, sens dubte, Calveras, que s'ocupà de múltiples feines per tirar endavant la revista.⁶¹ Aramon, a més d'implicar-se a fons en el projecte d'estructurar i millorar l'AOR, no s'està tampoc de participar en tasques feixugues com la revisió i correcció d'originals: així per exemple, es va encarregar de revisar els articles de Hess sobre Rochefoucauld, el de les etimologies de Tagliavini i l'*Anuari* monogràfic sobre Barnils que recull quasi tots els treballs de l'eminent fonetista (apèndix IV.a / 21-22).⁶²

En general cada col·laborador utilitza la llengua romànica de la seva especialitat. Així doncs, Batllori, Calveras, Moll, Montoliu i Par hi publiquen els seus estudis en català, els hispanistes Gili Gaya i Sponer en castellà, i els italianistes Tagliavini i Rabow en italià. Amb alguna excepció: Barnils publica en castellà (II, 1929), i Griera i Aebischer ho fan en francès (I, 1928; V, 1932). Els altres col·laboradors estrangers, Hatzfeld, Hess, Kuen i Spitzer, hi publiquen en castellà, traduccions degudes a diferents persones.⁶³

Pel que fa a la secció de ressenyes i notícies bibliogràfiques, signades per nombrosos col·laboradors diferents, catalanòfils tots però, són sempre escrites en català, menys la ressenya que Hess publicà sobre el llibre *Dichtung aus dem Glauben* de Hermann Weinert, que ho féu en francès (VII, 1934, 268). No cal dir

⁶¹ Com ara la d'encarregar-se d'enviar personalment a Gili Gaya les galerades d'un treball que l'hispanista lleidatà havia de publicar a l'*Anuari* (apèndix IV.a / 53).

⁶² Aramon s'implica del tot en el projecte de l'Oficina. Essent a Alemanya, fa saber a Calveras que, quan torni a Barcelona, donarà "una llista de les obres indispensables de treball, per tal de completar la biblioteca de l'Oficina". Conscient que donades les característiques de l'AOR aquesta revista necessitava una divulgació i un reconeixement internacionals, Aramon suggereix intercanviar publicacions amb el Seminario de Filología de la Universitat de Buenos Aires i ell mateix s'ofereix per dur a terme la gestió prop d'Amado Alonso (apèndix IV.a / 16).

⁶³ Moll s'encarrega de la traducció de Kuen (apèndix IV.a / 77), Gerhard Hess agraeix la traducció del seu estudi a una senyora (Inge Hoffmann-Fölkersamb de Sela: *AOR* VII, 1934, 219), mentre que Hatzfeld proposa a Calveras que ell mateix assumeixi la traducció, "en col·laboració con un alemán" (Carta de Hatzfeld a Calveras, 1-6-1929; BB).

que l'apartat de la "Crònica" assumit per l'Oficina Romànica com a institució és sempre en català, així com el "Manifest" de presentació, per bé que aquest també es reproduïx en versió castellana i francesa per donar-li un caràcter panromànic (I, 1928).

2.6.1.b. Col·laboradors

En primer lloc, comentarem les aportacions dels diferents membres de l'Oficina, menys els estudis de Calveras, que presentarem en relació amb el conjunt de la seva obra (v. § 6.1). Ens limitem a repassar en aquest subapartat les col·laboracions a l'*Anuari* de Griera, Moll, Montoliu, Par i Oleza, ja que les de Barnils i Miquel i Planas van ser testimonials: l'única aportació de Barnils a l'*Anuari* és un estudi de fonètica (*AOR* II, 1930, 265-270) —extracte d'una comunicació presentada al "Congreso para el progreso de las Ciencias" de Barcelona (20-23 maig 1929)—, mentre que la de Miquel i Planas (1928) es redueix a una ressenya del *Catálogo de obras e⁶³n lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860* de Marian Aguiló.

Dit això, comencem doncs per Griera. Publicà a l'*Anuari* dos estudis tallats pel patró de la geografia lingüística i confeccionats, no podia ser d'altra manera, des del seu prisma personalíssim. En el primer treball, Griera (1928a) explica els criteris d'elaboració de l'*Atlas linguistique de l'Italie et de la Suisse méridionale* de Jaberg i Jud i pretén demostrar l'interès de comparar els atles lingüístics de diferents territoris de la Romània; recull també la informació sobre la *lucertola* donada en diversos atles lingüístics, que completa amb dades recopilades per ell mateix en el domini de la Península Ibèrica. El segon estudi (1932) se centra en nombrosos problemes lingüístics deguts a l'homonímia (fins a 63 casos), alguns dels quals ja havia tractat en treballs anteriors; l'estudi particular de cadascun d'ells va precedir per una introducció general on fa una defensa abrindada de la geografia lingüística com a mètode d'estudi i de Guilliéron com a mestre. Potser l'estudi més rellevant en què participa Griera fou el vocabulari de la localitat

aragonesa de Fonts: en realitat, es tracta d'un treball signat per Vicent Bosch (1929), que fa constar l'ajuda de Griera en l'elaboració del treball.⁶⁴

A part aquests estudis, Griera signa quasi totes les ressenyes bibliogràfiques de la secció "Bibliografia lingüística" de l'*Anuari* I (1928) i alguna del III (1930) i IV (1931). Entre els estudis ressenyats per Griera, es poden destacar: *Homenaje a Menéndez Pidal. Miscelánea de estudios lingüísticos, literarios e históricos* (1925), *Orígenes del español* (1926) de Menéndez Pidal, *Etudes de phonétique générale* de Pierre Fouché (1927), *Festschrift Louis Gauchat* (1926), *Glossaire des patois de la Suisse romande* de Gauchat-Jeanjaquet-Tappolet (1924-1926, fasc. I-III), *Französisches etymologisches Wörterbuch* de Wartburg (fasc. II-VI), *Revue de Linguistique Romane* (I, 1925), *Del nome propio al nome comune* de Migliorini (1927), *Testi fiorentini del dugento e dei primi del trecento* (1926) de Schiaffini i *La reconstrucció del llenguatge literari català* de Calveras (1925).

Comptant-hi llibres monogràfics, diccionaris i un bon nombre d'articles publicats en revistes, miscel·lànies i volums d'homenatge, Griera dóna notícia —més que no pas ressenya pròpiament— d'un centenar llarg d'estudis, si bé dóna entrada a obres de naturalesa ben diferent: tant s'hi pot trobar el diccionari etimològic francès de Wartburg, autèntica fita de la romanística del segle XX, com ressenyes a articles força modestos signats per ell mateix. Deixant a part això, potser l'aspecte més destacable d'aquestes notícies bibliogràfiques és que Griera demostra estar al corrent de les produccions de tota mena, de més o menys categoria, dels estudis de romanística de l'època. I això mateix segurament també se li podria recriminar: prioritzar la quantitat i no oferir cap jerarquia d'importància entre els treballs.

Quant a Moll, val a dir que va ser Calveras qui li va proposar de col·laborar en el primer *Anuari* amb la publicació de les dades que Mossèn Alcover havia recollit en unes 150 localitats sobre la morfologia verbal dels dialectes catalans. Per manca de temps en aquell moment, Moll li va proposar començar amb una altra col·laboració: publicar les addicions i rectificacions de la part catalana del *Romanisches Etymologisches Wörterbuch (REW)* de Meyer-Lübke. Calveras va

⁶⁴ En la completíssima *Bibliografia de dialectologia catalana* de Jordi Colomina (1990, 110), es fa notar que aquest vocabulari de Fonts, parlar de base aragonesa, "és molt interessant per a l'estudi del ribagorçà".

acceptar, diu Moll (1970), “la meva suggerència amb molta satisfacció” i el *Suplement català al REW* es va publicar en diversos *Anuari* (I-IV, 1928-1931). Aquesta obra va merèixer la ressenya, sovint molt elogiosa, en publicacions filològiques d'arreu.

Moll (1970, 208-209), en les seves memòries escrites en plena maduresa intel·lectual, féu un balanç dels seus treballs publicats a l'*AOR*, i de la seva rica col·laboració, en destacà “la reelaboració dels materials de flexió verbal recollits per Mn. Alcover i per als quals el P. Calveras i jo vam arribar a trobar una forma de presentació sintètica, que reduïa a 250 pàgines el miler que n'haurien ocupat les anotacions d'Alcover en llur forma originària”.

Moll (1970, 252) explicava que Calveras l'havia ajudat a “conjuminar un sistema per a fer publicables els paradigmes de la flexió verbal” i que ell personalment “va deixar molt avançada la redacció en net de l'obra *La flexió verbal en els dialectes catalans*”. El resultat d'aquest treball sobre la flexió verbal és, en paraules de Moll ([1983, 57] 1965, 102), “probablement la font més abundosa d'informació sobre morfologia verbal dialectal de qualsevol llengua romànica”.⁶⁵

A més d'aquestes dues aportacions fonamentals de Moll a la catalanística i a la romanística de la seva època, Moll va publicar altres treballs a l'*Anuari*: l'edició crítica de *Lo Pecat d'Adam* de Ramon Llull ([1982] *AOR* V, 1932, 297-311) i la transcripció de 59 cançons populars mallorquines amb notes sobre fonètica sintàctica (*AOR* VII, 1934, 9-39); entre les col·laboracions de Moll a l'*Anuari*, finalment encara s'hi podrien afegir els comentaris fets pel filòleg menorquí a la llista de mots dialectals de la regió de Girona — sobretot, però també d'altres localitats com Manresa o La Seu d'Urgell—, recollits i publicats pel jesuïta Joan Serra (1932).

Pel que fa a Montoliu, a banda de les notícies bibliogràfiques de literatura publicades a l'*AOR* I (1928, 391-396), és important detenir-se en l'estudi que pretén demostrar l'existència de poemes èpics primitius amb mètrica regular

⁶⁵ S'anà publicant a l'*AOR* en diferents lliuraments. Ha restat incomplet fins que Pilar Perea (1999) ha editat els fascicles que havien quedat pendents de publicació. Després de la guerra Calveras tingué la intenció de publicar-los però Moll no tenia temps i “no sé quan m'hi podré dedicar” (carta de Moll a Calveras 13-2-1950; fons Calveras AHSI).

anteriors a la crònica en prosa de Jaume I (*AOR* I, 1928, 253-336), tot reformulant un anterior estudi seu on defensava que l'antiga poesia èpica catalana era, com la seva homòloga castellana de l'època, de mètrica irregular (Montoliu 1922*a*). A la crònica de Jaume I, Montoliu identifica més de 700 decasíl·labs, la majoria amb cesura a la sisena síl·laba, fet que li permet situar aquesta primitiva poesia èpica catalana en l'àmbit d'influència de la poesia provençal i francesa, i allunyar-la dels cantars de gesta castellans amb mètrica irregular. Montoliu va ser el primer estudiós que exposà la teoria de prosificacions de cançons de gesta catalanes en les cròniques medievals de la nostra literatura.

La seva suggeridora teoria, però, ha estat qüestionada. Martí de Riquer (1984, 380-381) ha preferit posar en dubte, no pas l'existència de l'epopeia catalana que Montoliu rastrejà en cròniques medievals en prosa, sinó "la modalitat lingüística en què devien divulgar les cançons perdudes (¿català pur?, provençal?, aragonès algunes vegades?) i sobre el metre en què eren compostes (mètrica irregular com l'epopeia castellana? ¿regular com la francesa?)".⁶⁶

Alfons Par (1928), per la seva banda, aplica un estudi filològic exhaustiu al *Curial e Güelfa*, treball que tornarà a publicar uns anys més tard junt amb l'edició que Miquel i Planas traurà d'aquesta novel·la.⁶⁷ L'altra col·laboració de Par (1931) és també en aquesta línia de treball i presenta un altre estudi lingüístic sobre clàssics menors medievals. El seu últim estudi a l'*Anuari* (1930) se centra en la desinència *-o* de primera persona de l'indicatiu, que Par considera que s'introdueix i es propaga en català per influència del castellà. Aquesta hipòtesi de Par, en paraules de Joseph Gulsoy (1993, 429), "és avui completament superat per

⁶⁶ Riquer encara porta més lluny els seus dubtes i expressa així la seva posició: "Els esforços de Montoliu per demostrar que els textos èpics prosificats a la crònica de Jaume I eren regulars decasíl·labs no convencen. La dificultat que suposa restituir versos sobre textos de prosa només permet arribar a la conclusió que eren versos, però establir-ne la mesura ens sembla arriscat i altrament senzill (...) és comprensible que si només disposéssim de les prosificacions de *Galiens* o del *Cantar del Cid*, acceptant que en poguéssim reconstruir els versos, difícilment en restabliríem l'autèntica mesura. Altrament, crec innecessari teoritzar i debatre sobre aspectes tan mínims d'un gènere que s'ha perdut totalment en la seva forma originària, quan, per contra, ningú no ha treballat seriosament sobre la mètrica de la lírica catalana medieval, tan abundantment conservada".

⁶⁷ Edició que sortirà el setembre de 1933, encara que el llibre dugui la data de 1932 (Feliu 1997, 163 n. 14). Quan sortí l'estudi lingüístic de Par sobre el *Curial* —primer publicat dins l'*AOR* i després en tiratge a part, que inaugura la "Biblioteca Lingüística" (v. § 2.6.2)—, l'Oficina publica una nota per anunciar que monografies com les de Par han de permetre elaborar "una bona gramàtica del parlar clàssic", d'importància capital "en els moments actuals de reintegració del català literari" (*CS* 1929, 288-289).

l'estudi de Coromines ([1951-52] 1971)", sobretot perquè la tesi de Par fou formulada partint del pressupòsit que la terminació *-o* no va aparèixer en la llengua fins a la segona meitat del segle XVI.⁶⁸

L'única aportació d'Oleza (1928a) a l'*AOR* va ser ressenyar el *DCVB*: primer publicà una recensió dels primers fascicles del tom I i després (1930) una altra sobre el primer volum complet. Si la seva aportació a l'*Anuari* va ser testimonial, no va ser pas perquè Oleza no hagués tingut intenció de participar-hi més activament. Per una carta a Calveras, sabem que Oleza tenia pensat de publicar un treball a l'*AOR* sobre l'article en mallorquí, basant-se en el que ja n'havia dit a la seva tesi, però per raons de feina, de poca salut i de manca d'una bona biblioteca romànica a l'abast, va haver de desistir, ja que només hauria pogut "treballar en estudis romànics (...) una vegada cada setmana cosa d'una hora", i a vegades ni això (apèndix IV.a / 117). Oleza també va tenir la intenció de publicar la seva tesi com a volum inclòs dins la Biblioteca Lingüística de l'OR (v. § 2.6.2.d), però Calveras no va ser partidari de publicar-la-hi dues vegades, ja que l'Institut Balmes ja n'havia pagat la publicació de la versió reduïda.⁶⁹

Vista l'aportació dels membres dirigents de l'Oficina al seu *Anuari*, passem a comentar en segon lloc les col·laboracions d'altres persones que hi estaven estretament vinculades: Ramon Aramon i Miquel Batllori. L'(ex)becari de la Balmes a Alemanya, Ramon Aramon, i el bibliotecari d'aquesta institució, Josep Vives, van ser els primers encarregats de confeccionar la riquíssima *Bibliografia de llengua i literatura catalana*, que acabarà contenint fins a 1577 entrades bibliogràfiques.⁷⁰ Quant a l'estructura interna d'aquesta bibliografia, al principi es divideix per matèries, sota etiquetes força genèriques i, en els dos últims fascicles, Aramon enriqueix, diversifica i fa més precisa la divisió temàtica dels primers números. Crea cinc grans seccions: "Bibliografia general", "Lingüística",

⁶⁸ No és gens anormal que per aquelles dates Par defensés aquesta teoria, ja que des del segle XIX diversos intel·lectuals catalans havien considerat la terminació *-o* com un castellanisme. El primer a contradir aquesta teoria fou el pare Jaume Nonell (1895), que l'explicà per "un canvi de la *-e* final àtona, com en els mots *ferre>ferro*, *oncle>onclo*, *nostre>nostro*"; a més, Nonell documentà la terminació *-o* al segle XIV. Per a totes aquestes qüestions i per a un estat de la qüestió sobre aquest punt, vegeu Gulsoy (1993, 421-448).

⁶⁹ Apèndix IV.a / 115-116 i 121. En la ressenya de la tesi d'Oleza, Moll encara anunciava la publicació integral de la tesi (*AOR*, II, 1929, 347-348).

“Textos”, “Literatura” i “Folklore”, cadascuna de les quals (menys “Bibliografia general” i “Folklore”) conté diversos subapartats.⁷¹

Aramon, a més, va ser l'autor de nombroses recensions d'importants treballs filològics del moment. Entre aquests, es poden destacar: l'*Estudio sobre el español de Nuevo Méjico* d'Aurelio M. Espinosa (1930), els repertoris de manuscrits catalans a Anglaterra i a la BNF de París elaborats per Pere Bohigas (1928 i 1932), *Die französische Handelssprache im 17 Jahrhundert* d'Alwin Kuhn (1931) i els altres reculls lèxics auspiciats pel seminari de romanística de Leipzig que dirigia Wartburg, —*Introducción a la estilística romance* de Vossler - Spitzer - Hatzfeld (1932), diversos treballs de B. Elemér Vidos sobre paraules franceses d'origen italià—, o l'última publicació anglesa especialitzada en bibliografia de llengües romàniques i europees en general (*AOR* V i VII, 1932 i 1934).

Sens dubte, la secció de bibliografia i recensions és una de les grans aportacions de l'*Anuari*, en aquest aspecte més a prop d'una *Revista de Filología Española (RFE)* o d'una *Zeitschrift für Romanische Philologie (ZRPh)* que de les catalanes *Butlletí de Dialectologia Catalana* o *Estudis Universitaris Catalans*. Una setantena d'anys després, té també el valor afegit de ser sobretot un retrat de primer ordre de la catalanística (d'aficionats i seriosa) de l'època i, secundàriament, de les altres especialitats de la romanística. El que Aramon, primer a Madrid i després a Alemanya, veia què i com es feia en revistes com la *RFE* o la *ZRPh*, després ho va saber trasplantar a l'*AOR* de Barcelona i d'aquesta manera l'*Anuari* quedà imprès d'un caràcter més (científico)filològic.

Entre les persones vinculades a l'Oficina que no eren membres del comitè directiu, també cal destacar Miquel Batllori, aleshores tot just postadolescent i ja amb dots precoces d'investigador. A l'*AOR* donà a conèixer i edità parcialment un llibre de manescalia en català conservat a la biblioteca universitària de Bolonya, alhora que en féu una descripció i un estudi lingüístic (*AOR* IV, 1932, 179-223).

⁷⁰ Si bé en un dels fascicles comptaran amb la col·laboració de Moll i en els dos últims Aramon hi figurarà com a únic responsable (*AOR* V i VII, 1932 i 1934).

⁷¹ La part de “Lingüística” es subdivideix en “Llatí medieval”, “Filologia romànica”, “Parlars provençals” i “Llengua catalana”; la secció de “Textos”, en “Obres literàries”, “Epistolari”, “Textos jurídics”, “Documents” i “Inventaris”; i la part de “Literatura”, en “Història literària”, “Literatura comparada”, “Cultura científica”, “Estilística”, “Mètrica”, “Biografies”, “Crítica Literària” i “Manuscrits i incunables”. La bibliografia es tanca amb un útil índex d'autors i un de revistes al final de cada fascicle.

Aquest article té la particularitat que és el primer treball fet per Batllori tot sol i que enceta, per tant, els més de mil estudis que Batllori ha arribat a publicar.⁷² Val a dir que l'*AOR* també inclou una altra edició amb estudi lingüístic d'un text científic medieval en català: es tracta d'un text de farmacologia en català de final del segle XIV que edita Menhardt (1930), el qual l'havia localitzat a la biblioteca del bisbe de Klagenfurt (Àustria). Batllori (1932, 180) fa notar que el text que ell edita i estudia té punts de contacte amb el de Menhardt, en el sentit que "els remeis són si fa o no fa els mateixos (...) però les receptes i les maneres de curar són ben diferents, i això prova d'una banda llur independència, i de l'altra, que els dos manescals no feren més que recollir pràctiques que formaven part dels coneixements populars de llur temps".⁷³

Pel que fa a les col·laboracions d'estudiosos exteriors a l'OR, destaquem tres treballs sobre onomàstica i etimologia firmats per noms il·lustres de la filologia: Paul Aebischer, Samuel Gili Gaya, Leo Spitzer i Carlo Tagliavini. L'estudi de Paul Aebischer (1928), a partir de l'estudi dels noms del cartulari de Sant Cugat, fa veure la ràpida expansió dels noms d'origen germànic i com entre els segles XI i XII es generalitza l'hàbit d'utilitzar dos noms.⁷⁴ Remarquem que va ser per intermediació de Griera que Aebischer col·laborà a l'*Anuari* i que el seu estudi ha esdevingut una referència encara ineludible a l'hora d'abordar la qüestió de la influència germànica en la llengua catalana medieval.⁷⁵

En segon lloc, cal esmentar el treball que Gili Gaya (1928) publicà sobre les etimologies populars en castellà de noms de plantes, que de fet era una continuació de l'estudi ja iniciat a la *RFE* (1919, VI, 181-184). Spitzer (1928), per

⁷² Cal dir que abans d'aquest treball a l'*Anuari*, Batllori (1927) ja havia publicat, en col·laboració amb Carles M. Claveria, un article al *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya* 7 (1923-1927), fruit d'un treball del seminari de la càtedra de Jordi Rubió. Per al repàs de la trajectòria vital i intel·lectual de Batllori, vegeu Benítez (1996, 133-148).

⁷³ Arran de l'edició de les obres catalanes d'Arnau de Vilanova, Batllori (1947, 59-62) donà a conèixer una important llista d'obres mèdiques medievals en català, la qual ha esdevingut una referència obligatòria per als especialistes (v. Cifuentes 1997).

⁷⁴ Aebischer coneixia Griera des del 1923, any en què el filòleg suís preparà a la Biblioteca de Catalunya els seus estudis d'antroponímia i toponímia catalanes. Durant aquesta seva estada a Barcelona, Aebischer assistí a les classes que Griera impartia a l'IEC (v. *Misc. Aebischer*, 10).

⁷⁵ A la història de la llengua catalana de Josep M. Nadal i Modest Prats (1987), els dos filòlegs gironins qualifiquen Aebischer com "un dels filòlegs que més bé coneixen l'aportació germànica a la nostra llengua" —l'estudi d'Aebischer és una referència constant en el capítol dedicat a les llengües germàniques i el català en la història de la llengua catalana de Nadal i Prats (1987, 95-105).

la seva banda, entrà a discutir les etimologies proposades per Coromines a “Etimologies araneses” d’unes quantes paraules araneses, mentre que Carlo Tagliavini (1934), finalment, avançà una petita mostra d’un seu projecte de *Dizionario etimologico italiano*, publicant un estudi sobre diferents mots italians d’origen espanyol o portuguès.

La resta de col·laboracions a l’*Anuari* són de tema pròpiament literari. Helmut Hatzfeld (1930-1934) va publicar en diversos lliuraments un estudi sobre el llenguatge poètic religiós dels romàntics espanyols, portuguesos, catalans, provençals i bretons. Hans Rabow (1932) publicà un estudi de crítica literària sobre els *Asolani* de Pietro Bembo i Gerhard Hess (1934a), un article sobre les *Maximes* de La Rochefoucauld, a més de signar una recensió sobre *Dichtung aus dem Glauben* de Hermann Weinert (1934b).

A més d’estudis lingüístics, filològics i literaris, l’*Anuari* també acollí un estudi d’història: Serra Vilaró (1931) hi edità un text del segle XVII sobre la persecució dels bandolers.⁷⁶ Calveras (1931b) va ser el responsable de l’estudi lingüístic que l’acompanyà.

Va haver-hi uns quants treballs publicats a l’*AOR* que havien de tenir continuïtat, però van quedar inacabats per la interrupció de l’*AOR* després de la guerra civil. Cal destacar en primer lloc l’estudi de Kuen (1931-1934) sobre el dialecte de l’Alguer, del qual article Germà Colón fins en un text divulgatiu lamentà que hagués quedat incomplet (*GEC*, s.v. ‘Kuen’). Un altre treball que no es pogué publicar complet a l’*AOR* fou el de Margot Sponer (1934), que tan sols arribà a publicar una primera part dels seus documents gallecs medievals. També sembla que Tagliavini (1934) havia de publicar més exemples que estudiessin paraules italianes d’origen espanyol i portuguès, pel que es desprèn del que declara en el seu estudi.⁷⁷

Un cas diferent són els treballs ja acabats i destinats a ser publicats en el que havia de ser el volum VIII (1935) de l’*AOR*, que després de la guerra civil ja no veié la llum pública. Això no obstant, es van arribar a publicar unes quantes

⁷⁶ Les notes d’aclariment al text es publicaren en els *EUC* XVIII (1933) pp. 273-299. Aquest text donat a conèixer per Serra Vilaró és una font important per estudiar el bandolerisme durant l’Edat Moderna.

⁷⁷ “Credo quindi non inutile, raccogliendo l’invito della direzione di questo Anuario, cominciare a pubblicare in queste pagine una serie di note sulla storia de alcune voci italiane di origine esotica, penetrate attraverso le lingue iberiche (...)” (*AOR* VII, 1934, 194).

separates de dos estudis ja enllestits per a ser publicats dins el frustrat volum VIII (1935). L'un és del romanista anglès W.D. Elcock (1935) sobre el vocabulari de "la ferme" d'una regió pirinenca entre Aragó i Gascunya,⁷⁸ i l'altre és l'edició a càrrec de Calveras (1933b) de les poques planes que es conservaven aleshores a la Balmesiana d'un incunable gironí del *Psaltiri* (1495), traducció en català de Guillem Fontana (1416) a partir de dos tractats en llatí de Francesc Eiximenis.⁷⁹

Per tancar aquest apartat sobre els autors de l'*AOR*, ens referirem finalment als intents no reeixits de recerca de possibles col·laboradors i als treballs que per raons diverses no s'hi van acabar publicant, casos tots ells que coneixem gràcies a l'epistolari de l'Oficina. Sabem, per exemple, que Calveras portava de cap fer col·laborar a l'*AOR* l'arxiver de l'Alguer Carmel Dore⁸⁰ i que Aramon havia proposat com a possible col·laborador el professor González Palencia, especialista en literatura espanyola i àrab: d'aquesta manera l'*AOR* podria comptar amb "un nodrit cos de col·laboradors que representessin les diverses parles i literatures romàniques";⁸¹ Aramon sempre amb la voluntat de donar a l'*AOR* una veritable dimensió de revista de romanística, fins s'ofereix a ell mateix com a ressenyador d'una pila de treballs de llengua i literatura romàniques que convindria donar-ne compte a l'*Anuari* (apèndix IV.a / 16 i 18).

L'Oficina Romànica va intentar que col·laboradors de l'*Anuari* com Aebischer i Gili Gaya tornessin a presentar a l'*AOR* alguna de les seves investigacions. Per

⁷⁸ Al fons Calveras de Biblioteca Balmes, juntament amb la separata de l'article, hi ha la seva tesi. ¿Potser perquè l'Oficina la publicués? No fou possible i Elcock la imprimí a París (Droz, 1938). Amb el temps, Elcock (1975) es convertiria en un romanista destacat del món anglòfon pel seu manual *The Romance languages*, tal com ha fet notar Tagliavini (1973, 139) —"muy interesante, con algunos puntos originales".

⁷⁹ Separates dipositades en el fons Calveras de la Biblioteca Balmes. En aquest fons, també s'hi troba impresa la portada del que havia de ser el volum VIII (1935) —a la contraportada, s'hi pot llegir "Publicat jul. 1936"—, així com un mapa de Galícia que havia d'acompanyar la continuació de l'article de Sponer. D'altra banda, per bé que no es plantejés com un volum més de l'*Anuari*, el comitè directiu de l'OR prengué l'acord de preparar una *Miscel·lània Barnils* que havia d'incloure treballs de "temes romànics" i declarà que els acceptava en qualsevol llengua romànica, a més d'anglès i francès. Fins i tot s'havia anunciat que sortiria el desembre de 1935 (fullet del fons Calveras de la Biblioteca Balmes; n'hi ha una versió manuscrita amb lletra de Calveras i una d'impresa).

⁸⁰ Per a poder-hi contactar, Calveras va demanar l'adreça a Oleza, que per facilitar-la-hi va posar com a condició que se li pagués, com "an els demés col·laboradors", la ressenya del *DCVB* que havia escrit per a l'*AOR* (apèndix IV.a / 118). Malauradament, en les dues cartes adreçades a Calveras que es conserven de l'arxiver Dore, no es parla de la col·laboració a l'*Anuari*, sinó dels cognoms catalans a l'Alguer, estudi emmarcat en el projecte de Calveras de buidar i investigar els cognoms catalans a tots els territoris de llengua catalana (v. § 2.7.1).

⁸¹ Carta de González Palencia a Aramon (6-2-1930). L'any següent, des de Leipzig Aramon el tornarà a proposar; el treball havia de ser sobre "la llegenda de Garí, les fonts i les derivacions" (apèndix IV.a / 10, 12-13).

bé que Aebischer comunicués, en carta a Griera el maig de 1930, que, “sitôt que j’aurai quelque chose que je puisse vous envoyer, je le ferai avec très grand plaisir”, la veritat és que el romanista suís no va tenir l’ocasió de complir el que havia declarat.⁸² Una nova col·laboració de Gili Gaya, en canvi, no va acabar essent possible perquè en aquell moment l’hispanista lleidatà se n’anava a fer docència universitària a Puerto Rico, fet que no li permetia de dedicar-se ni tan sols a la *RFE* (apèndix IV.a / 54).

L’Oficina també va intentar incorporar a la seva revista un nom prestigiós entre els arabistes d’aquella època, el professor Miguel Asín, que va agrair la invitació de col·laborar a l’*AOR*, però hagué d’excusar-se de no poder participar-hi pel fet que no s’ocupava de matèries d’interès per a l’*AOR*: Asín no es dedicava als estudis de filologia romànica en general ni catalana en particular, sinó als de filosofia i teologia hispanoamericana. No obstant, va deixar la porta oberta a una futura col·laboració, que no es va arribar a fer efectiva: “si topase con algún tema como aquel de Turmeda, no olvidaría ofrecerlo á ustedes”.⁸³

La poca fortuna que l’Oficina va tenir amb els filòlegs que acabem d’esmentar, tampoc va ser diferent en el cas del “corresponsal occitanista” habitual de les planes de *La Paraula Cristiana*, l’abat Josep Salvat de Castelnoudari, que s’excusà a Calveras de no poder escriure un article per a l’*AOR* “sus un trobador”, pel fet que “es tròp de treball per ieu. E mon treball serià pas diune d’aquels que i legisi ambe plazer. Aquí [a l’*Anuari*] fasètz òbra vertadièrament remirabla, e dont parlarai” (apèndix IV.a / 145).

Deixem constància, finalment, del cas d’un treball que Calveras no acceptà de publicar en l’*AOR* perquè no tenia “res d’investigació o noves aportacions”, si bé el qualificava de “treball de (...) vulgarització molt ben enfocat” (apèndix IV.b / 17). L’autor del treball desestimat era Nicolau González Ruiz; a part del nom, no

⁸² Carta d’Aebischer a Griera, 8-5-1930; fons BB. Per aconseguir un segon estudi del romanista suís, el tàndem Calveras - Vives desplega una estratègia subtil: com que Calveras havia de fer arribar a Aebischer un llibre d’onomàstica catalana, Vives suggereix a Calveras que, quan Aebischer li ho agrais, Calveras li demanés “altra vegada la col·laboració a l’*AOR*” (apèndix IV.a / 152).

⁸³ El tema d’Anselm Turmeda a què es refereix és un seu article (apèndix IV.a / 24). Si bé Asín no col·laborà en cap *AOR*, en rebre’n el primer número, no escatimà elogis a la nova revista, “serio trabajo científico que nada tiene que envidiar á otras publicaciones similares del extranjero”, i la destaca “por la escrupulosidad del método y la riqueza de información” (carta a Miquel i Planas, 17-2-1929; fons Miquel i Planas / Biblioteca Bergnes de las Casas).

en sabem res més: ni qui era el seu autor ni de què tractava l'article, perquè no n'hi cap rastre en el fons de l'Oficina de la Biblioteca Balmes.

2.6.1.c. Difusió intranacional i internacional

L'*Anuari* va tenir un certa acollida en la romanística europea deguda, en part, a les bones connexions d'Antoni Griera amb nombrosos romanistes internacionals de l'època.⁸⁴ Griera mateix (1933) es va encarregar de donar notícia dels tres primers *Anuari* ni més ni menys que a la prestigiosa *Zeitschrift für romanische Philologie*. En aquesta revista alemanya de referència clau en el món de la romanística, també hi publicaria una ressenya, aquesta vegada sobre els *Anuari* II-IV (1929-1932), el catalanòfil Fritz Krüger (1934).⁸⁵ De tots els treballs continguts en els tres volums ressenyats, Krüger comenta amb especial deteniment l'estudi de Calveras (1931a) sobre el relatiu, que, en paraules d'Aramon, "relaciona alguns fenòmens exposats en ell amb exemples d'altres llengües romàniques o amb estudis d'investigadors que no han estat tinguts en compte". Aquest mateix catalanòfil alemany (1929), deixeble de Schädel i autor d'una tesi sobre la frontera lingüística catalanooccitana, ja havia publicat una ressenya de l'*Anuari* I (1928) a la revista d'Hamburg *Volkstum und Kultur der Romanen*.⁸⁶

Una altra revista internacional de romanística que va fer-se ressò de l'*Anuari* de l'Oficina va ser la revista italiana *Archivum Romanicum*. El responsable va ser-ne B. E. Vidos, que ressenyà els *Anuari* IV (1931) i V (1932), en dos números diferents (1933; 1935). Tots dos articles són una mera descripció dels estudis

⁸⁴ Griera era el representant català de la Société de Linguistique romane i ell i Par van ser els dos únics lingüistes catalans que van participar al I Congrés de Lingüística Romànica, celebrat a Dijon (28-30 maig 1928) i organitzat pel professor A. Terracher, director de la *Revue de Linguistique Romane* (Estrasburg). Griera hi parlà de "Els rapports entre els atlas lingüístics i els diccionaris de dialectes". Després del congrés, el juny de 1928, Griera donà conferències a les universitats de Berlín, Leipzig, Halle, Hamburg, Göttingen, Marburg i Friburg. Temes de les conferències: "Llengua i cultura dels Pirineus", "Llengua i cultura del Mediterrani", "Caràcter dels documents catalans i provençals més antics", "Corrents culturals que han condicionat la formació de les llengües romàniques en la península ibèrica", "L'homonímia i l'evolució de la llengua" i "Atlas lingüístic de Catalunya" ("Crònica", *BDC* XVIII, 1930, 104).

⁸⁵ Per l'epistolari sabem que va ser Früger qui va proposar a Calveras de ressenyar l'*AOR* en el *ZRPh* (apèndix IV.a / 73) i d'aquí que Calveras proposés després a Krüger intercanviar l'*AOR* amb la *ZRPh* (apèndix IV.a / 74).

⁸⁶ Krüger, com a bon catalanòfil ben documentat i no partidista, demostra estar a l'aguait de l'activitat de l'Oficina des dels seus inicis: Krüger (1928) cita l'*AOR* com a font d'un seu treball, on estudia, en paraules de Moll (*AOR* IV 1931, 328), "la vivor de l'esperit popular per formar noves denominacions".

continguts en l'*Anuari*, excepte en algun cas concret: quan descriu l'estudi de Hatzfeld, destaca que "si occupa più ampiamente di Jacint Verdaguer, che è il maggior poeta di Catalogna e secondo lo H. è forse il più religioso poeta europeo del XIX sec."; celebra l'estudi de geografia lingüística de Griera perquè "fa vedere tutt'una serie de casi incontrovertibili dell'influsso dell'omonimia" —i, per això, "è tanto più benvenuto e notevole"— i destaca l'estudi de Kuen esperant que "permetterà fra l'altro di fissare il posto che spetta al catalano di Alghero fra gli altri dialetti catalani". Vidos (1933) dóna compte, finalment, de les ressenyes més importants contingudes en l'*Anuari*, com la *Misc. Alcover*, la gramàtica catalana de Huber i, sobretot, les ressenyes signades per Aramon, que juntament amb Vives i Moll informen de "tutti i campi della filologia catalana".

La resta de revistes internacionals que foren receptives a l'*Anuari* no van arribar a publicar ressenyes pròpiament, ja que es van limitar a donar-ne succintes notícies bibliogràfiques. Aquest va ser el cas de la finlandesa *Neuphilologische Mitteilungen* de Helsingfors (1/3, XXX, 1929, 108-109)⁸⁷ i de la *Revista de Filología Española* (XVI, 1929, 76-78).⁸⁸

Pel que fa a l'àmbit de la catalanística filològica i erudita, val a dir que amb prou feines es dedicà cap atenció a la feina feta per l'Oficina com a entitat filològica. Els *Estudis Universitaris Catalans*, en la seva secció de "Revistes", es limiten a reproduir els títols d'algun estudi inclòs als *AOR* i alguna vegada s'hi acompanya una breu notícia sobre el contingut,⁸⁹ mentre que el *BDC*, dirigit per Griera fins al 1930, només ressenyà tres treballs de l'*Anuari* (i només del vol. I, 1928): el de Gili Gaya sobre etimologia popular en noms de plantes (*BDC* XVIII, 1930, 157), el de Griera sobre la *lucertola* en la Romània (*BDC* XVIII, 1930, 158) i el de Par sobre l'estudi lingüístic del Curial, aquest últim en to especialment elogiós —es considera el treball de Par i la seva sintaxi històrica com a "fonamentals per a la coneixença de la valor estilística dels clàssics catalans" i fins es diu que "cal reconèixer i admirar la competència del sr. Par en tractar els

⁸⁷ Notícia bibliogràfica sobre l'*AOR* I (1928). Aquesta revista finlandesa inclourà a partir d'aleshores l'*AOR* II (1929) en la llista de "Schriftenaustausch" (XXXI, 1930, 267), com també fa amb el *BDC* XVIII (1930) i la *RFE* XVIII (1929-1930).

⁸⁸ Va ser Gili Gaya qui anuncià a Calveras que la *RFE* donaria notícia de l'*AOR* (apèndix IV.a / 54), cosa que compleix amb una nota bibliogràfica a la *RFE* de l'any següent (XVI, 1929, 76-78). L'únic article comentat més a fons va ser el de Montoliu.

⁸⁹ Notícia de l'*AOR* I (1928) dins *EUC* XIV (gener-juny 1929) p. 202; de l'*AOR* III (1930), dins *EUC* XVII (1932) pp. 341-342; de l'*AOR* V (1932), dins *EUC* XIX (1934) pp. 373-374.

problemes de sintaxi” (*BDC* XVIII, 1930, 157). El *BDC*, revista portaveu de la Secció Filològica de l’IEC, no va publicar cap més ressenya sobre algun estudi publicat a l’*Anuari* de l’Oficina, ni va fer cap referència, ni tan sols en forma de notícia bibliogràfica, sobre l’*Anuari*, única revista de romanística de la Barcelona d’aquells anys. Recordem, però, que a partir de 1931 Fabra i Coromines s’havien encarregat de dirigir el *BDC*.

És prou simptomàtic de les (no-)relacions Oficina Romànica / IEC el fet que hagués de ser la Secció d’Història i Arqueologia de l’IEC (el 1936!) qui donés cabuda a una notícia bibliogràfica signada per Aramon (1932-1936) dels tres primers volums de l’*Anuari* de l’Oficina. Ara: quan l’Oficina va quedar morta i enterrada per la guerra civil, els *Estudis Romànics* recuperats per Aramon després de 1939 van publicar una ressenya dels tres últims *Anuari*, signada per Hortènsia Coromines (1947). Una cosa va ser, però, el quasi silenci de la catalanística oficial de preguerra i una altra de ben diferent va ser, lògicament, la recepció que van tenir les publicacions de l’Oficina a la premsa de caràcter conservador i catòlic.

Entre els diaris, no hi va faltar el diari carlí *El Correo Catalán*, on el periodista Jorge Miranda (1929) dedicà fins a cinc columnes, publicades en dies diferents, de la seva secció “Hemerogramas” per celebrar la sortida del primer volum dels *AOR*. De la premsa de fora de Barcelona, es pot deixar constància de la recepció de les activitats de l’Oficina en l’òrgan de la diòcesi de Tortosa, *Torres de Tortosa* i en dues modestes publicacions periòdiques lleidatanes (Carta de Mn. Segura a Calveras, 3-3-1929).

Entre les revistes, hi trobem sens falta totes les que estaven vinculades a la Biblioteca Balmes: *Analecta Sacra Tarraconensia* (VII, 1931, 368-369), *Catalunya Social* (462, 3-5-1930, 315-316; 534, 17-10-1931) i *La Paraula Cristiana*. Sense oblidar-nos de les valencianes, sempre fidels a les empreses de Calveras: un dels corresponsals valencians del nostre lingüista, Lluís Revest Corzo (1930b), escriu una nota bibliogràfica per al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*,⁹⁰ mentre que primer Joan M. Borràs (1929b) i després Revest (1930c) en donen notícia per a *Cultura Valenciana*.

⁹⁰ Revest, com a cap de la Biblioteca provincial de Castelló, escrigué a Calveras, aquesta vegada curiosament en castellà, per demanar la subscripció a l’*AOR* per a la biblioteca que dirigia (apèndix IV.a / 142).

De les notícies publicades en totes aquestes capçaleres, la que té un interès destacable és la impresa a *La Paraula Cristiana* (LPC). En aquesta revista, Emili Vallès (1929) hi dedica un extens comentari al primer volum de l'*Anuari*: comença donant notícia del “Manifest”, que ocupa ben bé la meitat de la ressenya, n’extreu uns quants paràgrafs per fer veure les intencions i projectes de l’Oficina i passa tot seguit a comentar les declaracions d’acceptació provisional de l’ortografia de l’IEC i de llibertat d’opció ortogràfica als seus col·laboradors. Vallès lamenta que l’Oficina denunciï el perill d’obstaculitzar el progrés de la morfologia i el lèxic si s’insistex excessivament en la unitat ortogràfica, declaració que Vallès veu com un “prestar suport a un petit reducte de gent esclava de preocupacions personalíssimes”. En constatar la feina de diferents persones de prestigi —amb Fabra al capdavant— “per a imposar amorosament” les normes oficials, no s’està de remarcar que fins i tot l'*Anuari* de l’OR les ha adoptat, “amb excepció d’aquells treballs on s’ha imposat el criteri, més que particular, particularista, d’algun col·laborador”; d’aquí deriva una digressió cap als beneficis de la unitat ortogràfica, per bé que reconeix que una ortografia sempre és millorable. Segurament aquesta digressió introductòria sobre el manifest de l’Oficina és la part amb més interès, ja que quan passa a comentar els diferents treballs publicats a l'*Anuari*, es limita a informar del contingut de cada treball. Vallès (1933) també és l’autor d’una presentació informativa dels *Anuaris* II-IV (1929-1931) en la seva següent ressenya a LPC.⁹¹

2.6.2. Publicacions de l’Oficina Romànica

A més de l'*Anuari*, hi hagué altres publicacions que sortiren sota el segell de l’Oficina Romànica en tres col·leccions diferents: “Biblioteca Lingüística”, “Biblioteca Literària” i “Col·lecció de Vulgarització”. Quant a la “Biblioteca Lingüística”, la inaugura i clogué l’estudi de Par sobre el *Curial i Güelfa* (v. § 2.6.1.b), perquè el que havia de ser el segon volum de la “Biblioteca Lingüística”

⁹¹ Curiosament, el volum II (1929) de l’AOR ja havia estat ressenyat a LPC per “V”, sigla que no pot encobrir el nom de Vallès, ja que aquest autor en la ressenya de l’AOR II-IV es disculpa de no haver escrit res sobre l’*Anuari* des de l’aparició del primer número. “V” es limita a donar compte del contingut de cada treball, excepte en l’estudi de Calveras sobre el *que* relatiu, que tot i destacar-ne els mèrits lingüístics alerta del perill de legitimar les opcions populistes de les quals Calveras justament es vol desmarcar (“[ressenya a] AOR, II” LPC, gener-juny 1931, 56-60).

no s'arribà a publicar mai si bé en un primer moment —en la solapa de l'*Anuari I* (1928)— es va anunciar una gramàtica catalana “preceptiva” de Calveras i després —en un fullet de presentació de l'OR imprès el 1929— la tesi doctoral d'Oleza, sota el títol *Filiació dialectal del traductor català del Sant Graal (segle XIV)* (v. § 2.6.2.d).

Una altra col·lecció de l'Oficina Romànica va ser la “Biblioteca Literària”, on es va publicar l'*Epistolari Llorente* (v. § 2.6.2.a). La tercera col·lecció de publicacions de l'Oficina estava formada pels manuals de caràcter divulgatiu, inclosos dins “Col·lecció de vulgarització”: s'hi publicaren la *Història sumària de la literatura catalana* de Manuel Garcia Silvestre (v. § 2.6.2.b), i tres volums del *Breviari crític* de Manuel de Montoliu (v. § 2.6.2.c).⁹² La “Biblioteca Lingüística”, “Biblioteca Literària” i “Col·leccions de Vulgarització” van ser les tres col·leccions pròpies de l'Oficina Romànica; a més d'aquestes col·leccions, l'Oficina emparà les “Publicacions fora de sèrie” (v. § 2.6.2.d) i les “Publicacions adherides”, que no sortiren amb segell de l'Oficina (v. § 2.6.2.e).

2.6.2.a. *Epistolari Llorente*

Durant els anys 20-30 es publicaren tres grans epistolars de la Renaixença: el de Pau Piferrer a cura d'Alfons Par, el de Milà i Fontanals a càrrec de Lluís Nicolau d'Olwer, i el de Teodor Llorente Olivares, que edità Teodor Llorente Falcó (amb la inestimable col·laboració de Josep Calveras) dins la col·lecció “Biblioteca Literària” de l'Oficina Romànica (1928-1936).

Va ser Calveras qui va fer les gestions oportunes perquè la Biblioteca Balmes assumís la publicació del monumental epistolari del patriarca de la Renaixença valenciana. (El resultat va ser que sortiren tres grossos volums, que recullen les cartes que va rebre Llorente Olivares, i que els dos restants que hi havia previstos —que havien d'incloure les cartes que va rebre el patriarca de la Renaixença valenciana— no veieren la llum.) Tinguem en compte que Calveras estava molt interessat en la història lingüística i cultural del segle XIX: a part de ser l'impulsor de l'*Epistolari Llorente*, ell mateix preparà una antologia literària del segle XIX i

⁹² Per bé que s'anuncià que sortiria dins aquesta col·lecció de divulgació la tercera edició de la gramàtica catalana de Nonell, no s'arribà a publicar (v. § 6.3).

va animar, sense èxit, l'erudit Cebrian Mezquita a escriure una *Història del renaiximent valencià*.⁹³

Ara: d'on surt la idea de tirar endavant la publicació de l'epistolari Llorente? Remuntem-nos a la joventut de Calveras, a la seva estada el 1924 per terres valencianes, on el nostre jesuïta tingué l'oportunitat de conèixer l'aleshores director de *Las Provincias* Teodor Llorente Falcó, fill del poeta i patriarca de la Renaixença valenciana Teodor Llorente Olivares: en una visita a la casa de l'aleshores director del diari *Las Provincias*, Calveras hi descobreix “una colecció interessantíssima de cartes de literatos catalanes a su padre”, la qual col·lecció Llorente Falcó havia presentat a l'IEC perquè aquesta institució s'encarregués de publicar-la, però “por Fabra se dejó de publicar”, raó per la qual Llorente Falcó es declarà “disgustado de su carácter” (v. § 4.1). En el moment de dur-se a terme la publicació sota la protecció de l'Oficina Romànica, es troba una notícia a *Catalunya Social* que apunta en la mateixa línia del que anotava el nostre lingüista el 1924 en el seu dietari valencià: en una notícia redactada pel mateix Calveras s'informa que, d'ençà de la mort de Llorente Olivares el 1911, el seu fill, Llorente Falcó, preparà l'epistolari del seu pare “per donar-[lo] a l'estampa”, però va quedar inèdit “una munió d'anys per qüestions d'ortografia”.⁹⁴

De la trobada Calveras / Llorente Falcó el 1924, doncs, neix en el nostre jesuïta la idea de considerar el fons epistolar de Llorente Olivares com una font “para la historia de la literatura catalana moderna”, atès que l'epistolari permet veure “los progresos del catalán” com a llengua escrita de les relacions epistolars entre els intel·lectuals renaixenços més representatius del segle XIX, en el sentit que “empiezan algunos escribiendo en castellano y acaban en catalán”. Un cop tornat a Catalunya, el 1925 Calveras va reprendre per carta el contacte amb Llorente Falcó i li va proposar d'emprendre l'edició de l'epistolari que l'IEC —segons sembla per intromissió de Fabra— no va voler tirar endavant. Llorente Falcó

⁹³ Pel que fa a l'antologia, forma part dels projectes endegats durant la seva etapa de professor al col·legi-monestir de Verola (v. § 3.2), que no dugué a terme per més que anys després tingués el ferm propòsit d'emprendre (apèndix IV.b / 13). Pel que fa a la història que havia de preparar Cebrian Mezquita, Calveras animà l'erudit valencià a escriure-la durant la seva estada a València el 1924 (apèndix IV.a / 49), però per problemes a la vista no la pogué acabar. Calveras insistí diversos cops prop de Martínez perquè Cebrian acomplís el seu projecte, però fou en va.

⁹⁴ CS (1929, 148-149). Una altra obra valenciana que no es va poder publicar a Barcelona per culpa de l'ortografia va ser la traducció del Quixot al valencià que havia preparat Francesc Martínez; a més de la qüestió ortogràfica, tenia l'inconvenient de ser una versió massa dialectalitzant als ulls del possible editor barceloní (apèndix IV.b / 10).

acceptà la proposta de Calveras, manifestant que “yo no tengo inconveniente en publicar las cartas en el Anuario [*Analecta*] de Vds.”,⁹⁵ i el febrer de 1926 el director de *Las Provincias* li fa saber que, en “alguna horeta lliure”, ja s’hi ha posat, revisant i posant notes a les cartes dels anys 1900-1902, i que delega a Calveras la feina d’escriure la nota de les personalitats catalanes, “aixina com les corrección de llenguatge y de ortografia que creguen necesaries” (carta de Llorente Falcó a Calveras, 10-2-1926; BB). Calveras doncs va ser l’encarregat d’inserir les notes dels escriptors catalans i màxim responsable de supervisar el conjunt de l’epistolari (cf. Borràs et al. 1979, 89).

En la feina de localitzar els centenars de cartes, va ser Llorente Falcó qui va prendre la principal responsabilitat, per bé que en alguna ocasió va ser Calveras qui se n’ocupà: a petició de Calveras, per exemple, Alfons Par, que tenia les cartes de Marian Aguiló, va haver de buscar les cartes de Teodor Llorente al filòleg mallorquí i per això va haver, pacientment, de “desfer totes les carpetes y revisar les 3.000 cartes una per una” (apèndix IV.a / 129), fins que al final de la recerca Par li comunicà que n’havia trobat 13 i li demanà que les copiés, que després les hi tornés i que fes constar que s’havien extret de la seva biblioteca (apèndix IV.a / 135).

Les primeres informacions sobre l’edició de l’epistolari Llorente, les donà el mateix Calveras a la revista *Cultura Valenciana*, publicació de l’Acadèmia Valencianista del Centre Escolar i Mercantil, que estava vinculada als jesuïtes.⁹⁶ Entre 1927 i 1929 hi publicà una sèrie de quatre articles en què avançava notícies

⁹⁵ Carta de Llorente Falcó a Calveras, 28-5-1925; BB. La decisió de publicar l’epistolari en volums separats, i no pas en lliuraments dins *Analecta*, l’acorden Calveras i Llorente al cap d’uns mesos (carta de Llorente a Calveras, 8-9-1926; fons BB). Més endavant, Llorente “li agraiix molt que siguen els volums de Epistolari els primers de dita Biblioteca [Lingüística]” (carta de Llorente a Calveras, 24-4-1928; fons BB). Les cartes de Llorente Falcó enviades a Calveras són al fons Calveras de BB.

⁹⁶ L’ideari d’aquesta publicació queda molt ben definit en un article del cap de redacció de *Cultura Valenciana* Joan Beneyto: “hi ha que oposar-se a la concepció materialista tan divulgada pels marxistes (...)” i defensar “el espiritualisme, perque no sòls vivim de pá, i perque creure que la història reflecta no més les crisis de la economia, la producció, el canvi i el cosum, es tan càndid, tan inocent i nyonyo, que no cal objectarse” (apud Pau Viciano 1996, 23-24). Segons Pau Viciano (1996), *Cultura Valenciana* era una revista “a mig camí entre l’erudició i la divulgació seriosa” que se situava en “el catolicisme d’orientació regionalista”, regionalisme cultural valencià “gens hostil a Catalunya”. El cap de redacció, Joan Beneyto, seria un actiu militant de Derecha Regional Valenciana.

del que contindrien els diferents volums de l'epistolari.⁹⁷ “Amb el permís amablement concedit del Director de *Las Provincias* per usar dels documents ans de la publicació”, el nostre jesuïta erudit informa als lectors de *Cultura Valenciana* del contingut de les cartes que reunirà l'epistolari Llorente. En el primer article Calveras (1927a) explica les relacions de la Renaixença catalana i valenciana amb el felibrisme i destaca sobretot el paper de Mistral en aquest inici de relacions entre el moviment cultural català i el provençal. En el segon article Calveras (1928c) fa una selecció de les referències a Jacint Verdaguer que es troben escampades a les cartes del poeta valencià Vicent W. Querol. En el tercer article Calveras (1928a) dona notícia de com Llorente escriví el poema *La Barraca*, amb les reaccions que li feren arribar Vicent Querol, Jacint Verdaguer i el canonge Collell. A l'últim article de presentació de l'epistolari Llorente Calveras (1929a) mostra a través de les cartes entre Llorente i Menéndez Pelayo el llarg procés d'elaboració del pròleg que havia d'escriure Menéndez Pelayo per a la tercera edició del *Nou llibret de versos* (1909).

Calveras (1929b) també donà a conèixer a *La Paraula Cristiana* (LPC) notícies contingudes en unes quantes cartes de Teodor Llorente Olivares, rellevants per a Calveras en la mesura que li permetien treure'n una lectura ben determinada: el patriarca de la Renaixença valenciana defensava la unitat de la llengua catalana, per bé que aquest pressupòsit no impliqués una concepció uniformitzadora de la llengua, com ho il·lustra el fet que Llorente utilitzés formes morfològiques i lexicals valencianes.⁹⁸

Sens dubte, la ressenya més important sobre l'*Epistolari Llorente*, la va escriure Montoliu (1933) a les planes de *La Veu de Catalunya*. Per a Montoliu, “aquesta correspondència ens fa veure de la manera més viva la posició central que en el moviment renaixent de la llengua catalana ocupà la simpàtica i atraient personalitat de Teodor Llorente” i “ens deix veure els escriptors catalans,

⁹⁷ El director de *Cultura Valenciana* Josep Giménez Fayos es reservava un estudi sobre l'epistolari Llorente per publicar-lo a la seva revista, “per a quan estiga completa la publicació dels cinc volums que anuncien: quan estiga completa será una obra interessantíssima” (apèndix IV.a / 64). No l'arribà a publicar.

⁹⁸ V. § 5.2.2. Calveras treu els exemples de les cartes de Joan Alcover a Teodor Llorente (23-6-1910), de Llorente a Eduard López Chavarri (1907), de Llorente a Rubió i Ors (1877), de Llorente a Francesc Mateu (26-12-1908) i de Llorente a Eduard Blasco (21-11-1904).

valencians, mallorquins, rossellonesos i provençals, units en la més franca i més generosa abraçada”. I encara:

És l'ànima col·lectiva de Catalunya i de les terres germanes la que es revela en aquesta correspondència epistolar. L'ànima individual dels escriptors que s'adrecen a Llorente hi és absent. Aquesta és, altrament una nota constant i típica dels epistolaris dels nostres grans homes de la Renaixença que fins ara han estat publicats. Realment, ens transporten a uns temps patriarcal, en els quals, l'únic que interessa i apassiona és l'ànima col·lectiva, l'ideal que lliga tots els individus en un sol cor i en un sol esperit.

No és d'estranyar que un home com Montoliu, format en l'escola idealista alemanya i bon coneixedor dels seus principis (va ser l'introduïdor de Vossler a Espanya),⁹⁹ pogués adonar-se que, enmig de les cartes dels nostres homes de la Renaixença, hi surava l'“ànima col·lectiva”.

Entre les publicacions que també es feren ressò de l'epistolari Llorente, hem de fer referència, com sempre que es tracta de qualsevol obra vinculada a l'Oficina Romànica, a *El Correo Catalán*, a través del seu periodista Jorge Miranda, i a *LPC*, que va acollir la ploma de Maurici Serrahima per parlar-ne: Serrahima (1929) en destaca el valor com a font per a estudiar la Renaixença i “les figures majors” d'aquest moviment, alhora que l'epistolari reflecteix “la estreta relació dels escriptors catalans amb els felibres provençals”; al final, Serrahima fa notar que “el text de l'obra és gairebé tot escrit en valencià. En el temps que som, sorprenen de vegades les construccions, els termes i les grafies emprades; ens hem ben acostumat a la unitat de la llengua”.

A més de les capçaleres barcelonines fidels a les publicacions de l'Oficina, aquesta vegada hi podem afegir les perifèriques *Taula de Lletres Valencianes* (II, 18-3-1928, 5-6) i *El Diario de Lérida*, atret per la relació del mestre i erudit lleidatà Josep Pleyan de Porta (1843-1891) amb Llorente (“Crónicas leridanas. Pleyan de Porta en el *Epistolari Llorente*”, 14-3-1929). En la promoció de l'epistolari, cal destacar que Llorente Falcó en persona es va ocupar de fer-lo arribar a persones de la seva confiança perquè el divulgessin: el canonge Sanchis Sivera, el publicista Almela Vives, “que se ocupará del llibre en la premsa”, Dionisio Pérez “de Madrit, gran periodista i amic”, i Azorín, “de A.B.C.” (carta

⁹⁹ El 1917 va traduir el *Positivisme i idealisme en la ciència del llenguatge* i el 1918 va escriure un article sobre Vossler a *La Revista* (v. Portolés (1986, 149-150).

de Llorente a Calveras, 2-3-1929; BB). Segons explicà Llorente Falcó a Calveras, el periodista Dionisio Pérez se “m’ha oferit ocuparse del llibre en una col·laboració que te, que se esten á setse periodics d’Espanya, i en un articul en *La Esfera*” (carta de Llorente a Calveras, 10-3-1929; BB). El periodista madrileny féu efectiu el seu oferiment i l’article “El epistolario de un renacimiento” sortí imprès a nombrosos diaris espanyols.¹⁰⁰ Per les cartes de Llorente Falcó amb Calveras, sembla que també s’ha d’atribuir a la intermediació del director de *Las Provincias* l’article de Valeri Serra Boldú (1929) al rotatiu barceloní *La Vanguardia*.

Promoció per les Espanyes a part, Llorente Falcó va participar activament a pagar l’epistolari: quan ja se n’havien publicat dos volums, fa saber a Calveras que, per poder pagar el tercer volum, ja anirà “envianli poc a poc cantitats fins aplegar a les 4.000 [pessetes] convengudes” (carta de Llorente Falcó a Calveras, 26-4-1933; BB).¹⁰¹ Sabem positivament que el tercer volum de l’epistolari Llorente, encara que s’hagués imprès amb data de 1936, en realitat es publicà el 1944, com atesten les cartes de Llorente Falcó adreçades a Calveras després de la guerra civil: més, en el nou context polític sorgit de la sublevació militar, el mecenes de l’epistolari proposà a Calveras que les notes a les cartes sortissin en castellà —“¿Pero no podrian ponerse las notas de los últimos volúmenes en castellano?” (2-1-1944)—, però el fet cert és que no va haver-hi canvis i les notes sortiren en català, en el mateix català que els volums publicats abans de la guerra.¹⁰²

¹⁰⁰ *El Diluvio* (17-3-1929), *El Pueblo Manchego* de Ciudad Real (18-3-1929), *El Adelantado de Segovia* (19-3-1929), *Diario de Málaga* (19-3-1929), *El Adelantado de Salamanca* (19-3-29), *El País Vasco*, de Donosti (20-3-1929), *Norte de África* de Tetuan (20-3-1929), *El Noticiero Bilbaino* (20-3-1929), *Las Provincias. Diario de Valencia* (20-3-1929), *Diario de Almería* (21-3-1929), *La Unión de Sevilla* (21-3-1929), *La Rioja* (23-3-1929), i a *El Carbayon* d’Oviedo (25-3-1929).

¹⁰¹ El cost total dels tres primers volums va ser de 12.000 pessetes, quantitat que va avançar la Balmes i que Llorente va anar pagant a terminis, segon el que explica Llorente a Calveras: els problemes econòmics de Llorente per acabar de pagar el tercer volum són deguts a les creixents despeses personals (casa nova, casament del seu fill) i a “la baixa de la taronja i [de] totes les dificultats de estos temps tan revolts” (carta de Llorente a Calveras, s.d. [març 1935]; BB).

¹⁰² Exemples del tipus de llengua que trobem a les notes d’autors catalans del vol. I (redactats per tant, en principi, per Calveras): “naixqué” (p. 18, n. 4), la preposició *en* per introduir ciutats (“en Reus”: p. 29, n.1, carta 21), “fon” per ‘fou’ (p. 29, n. 1, carta 22; p. 36, n. 1, carta 31, etc.); etc. D’altra banda, cal dir que s’han conservat vuit cartes de Llorente Falcó adreçades a Calveras després de la guerra civil. Totes estan escrites en castellà; la primera és de 1942 i l’última de 1945. Sembla que la intenció de Llorente Falcó, si més no el 1945, era continuar publicant els volums que faltaven per editar tot l’epistolari complet: “Ya me dará Vd. Instrucciones respecto al IV

2.6.2.b. *Història sumària de la literatura catalana*

El 1932 es publicava dins la “Col·lecció de Vulgarització” de l’Oficina Romànica la *Història sumària de la literatura catalana* de Manuel Garcia Silvestre, manual que va ser, en paraules de Jordi Rubió i Balaguer (1984/I: 26), “fruit... de les lliçons de Rubió [i Lluç], si bé per sota de l’alt nivell de la síntesi de Nicolau [d’Olwer]”. Ens trobem davant una obra que pretén, en paraules del mateix Garcia Silvestre, “facilitar la feina dels aficionats” (carta de Garcia Silvestre a Calveras, 14-3-1930; BB). Independentment del seu mèrit com a síntesi, cal remarcar que es tracta d’una obra bastant pionera en el camp de la divulgació de la història de la literatura catalana —abans del manual de Garcia Silvestre, només hi havia a l’abast el manual de Manuel de Montoliu (1922b), el de Mn. Josep Comerma (1923) i els de Lluís Nicolau d’Olwer ([1917] 1927).¹⁰³ Conscient d’aquest clamorós buit, Garcia Silvestre féu notar a Calveras, poc abans de publicar l’obra, que “seria bo passar al davant” al resum de literatura catalana i francesa que Carles Riba preparava per a la col·lecció Popular Barcino, per bé que cregués que “els volumets de la col·lecció Barcino [no] ens fassin gaire mal” (TP de Garcia Silvestre a Calveras, s.d.; BB).

La “Crònica” de l’AOR V (1932, 387) anunciava que l’Oficina publicava la història de la literatura de Garcia Silvestre, “revisant-la i retocant-ne l’estil”, però el fet cert és que l’original que va anar a impremta podria fer aixecar sospites sobre la plena autoria de Garcia Silvestre: la introducció de l’obra i fins i tot molts capítols sencers, sobretot a partir del 16 fins al final, són escrits de la mà de Calveras (original del fons Calveras BB). No hi ha dubte, però, que l’únic autor del manual va ser Garcia Silvestre, —per més positivament que sapiguem que Calveras, sobretot, però també Montoliu i Miquel i Planas el van ajudar en graus diferents—, ni tampoc que Calveras féu un seguiment a fons i amb detall de la correcció, redacció i assessorament erudit de l’obra, com es pot comprovar a

tomo” (26-2-1945; AHSI). El 1997 una editorial valenciana es va comprometre a completar la publicació de l’epistolari Llorente.

¹⁰³ Justament les síntesis de Montoliu i d’Olwer van ser les recomanades a Calveras pel pare Casanovas (apèndix IV.a / 47).

través de les cartes que Garcia Silvestre li va adreçar (fons Calveras BB).¹⁰⁴

Quant a la recepció de l'obra en les publicacions d'aquell moment, es pot destacar la recensió que Jordi Rubió (1932) li dedicà en els *Estudis Universitaris Catalans*. Sens dubte, poques persones com Rubió podien tenir un criteri més afinat sobre un manual d'història de la literatura que volia adreçar-se al gran públic. Tot i no tractar-se d'una obra amb ambicions d'alta erudició, Rubió la va revisar amb rigor: planteja objeccions importants, tant de contingut (critica els judicis fets al marge de la literatura, els precipitats, com una crítica a Eiximenis, etc.), com de mètode (problemes derivats de la manera com Garcia Silvestre ha separat per gèneres diferents obres literàries: per què s'inclouen la *Història de Frondino e Brissona* i el *Jacob Xalabín* sota l'etiqueta "llegendes religioses"? I les traduccions del *Decamerone* i la *Fiametta*, sota la de "narrativa doctrinal"?). La divisió en grups fa "empal·lidir la vàlua de les grans individualitats", ja que "distribuir els autors en tants llocs diferents, en desdibuixa la fesomia". I encara posa exemples de judicis "a vegades superficials o anecdòtics" fets per Garcia Silvestre. Malgrat tot, Jordi Rubió considera el llibre de Garcia Silvestre com a manual útil i és per això que recomana el llibre.

Fora de les nostres fronteres, l'obra de Garcia Silvestre va ser comentada per Wilhelm Giese (1933) a la *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie*, el qual se centrà a comentar la part dedicada a la literatura medieval i a posar en relleu la bibliografia de Montoliu, que considera "die beste Bibliographie zur katalanischen Literaturgeschichte". A casa nostra, s'ha d'anar a rastrejar una altra vegada els cercles catòlics per trobar-ne alguna notícia: el periodista Jorge Miranda (1932) hi dedica dos articles a *El Correo Catalán*, Manuel Peypoch en parla a *Patria* (15-7-1932), Maurici Serrahima i Pau Romeva, a *El Matí* (11-2-1932),¹⁰⁵ i se'n publica una ressenya a *Reseña Eclesiástica* (258, gener-març 1932, 47-48) i una simple notícia bibliogràfica a *Studia* (37, juliol 1932). Entre la premsa, la capçalera que li dedicà més atenció fou *Las Provincias*, amb un extens article de portada a càrrec del seu director Teodor Llorente Falcó, que en

¹⁰⁴ Des de bon principi, Garcia Silvestre féu cas de les observacions de Calveras: en la primera carta li fa saber que el capítol de la Renaixença "voldria allargar-lo tal com v. desitjava, enquibint-hi el segle passat" i també des d'aleshores autoritza Calveras "a corregir tot allò que li semblí" (carta de Garcia Silvestre a Calveras, 14-10-1929; BB).

¹⁰⁵ Romeva lamenta que la història literària de Garcia Silvestre, en l'apartat de poesia, s'acabi amb Maragall i no arribi a incloure poetes com Camer o López-Picó.

qüestions de cultura catalana preferia (no) ser conegut amb el pseudònim de Jordi de Fenollar (20-3-1932).

2.6.2.c. *Breviari crític*

Manuel de Montoliu va escriure a *La Veu de Catalunya* uns articles dins la secció “Breviari crític en què es consagra sobretot com a gran crític literari. Aquests articles de diari foren recollits en diversos volums. El primer volum del *Breviari crític* recollia les seves col·laboracions dels anys 1923 i 1924, i fou publicat per la Catalònia el 1926. Abans de la guerra civil es publicaren tres volums més, que sortiren dins la “Col·lecció de Vulgarització” de l’Oficina Romànica. Val la pena recordar que el *Breviari crític*, a més de convertir-se en una columna de referència per a temes de literatura,¹⁰⁶ també estava al corrent dels estudis de lingüística i filologia de la seva època; pel *Breviari crític*, hi passen, per exemple, la sintaxi històrica de Par, l’Atlas Lingüístic de Griera, les *Converses Filològiques* de Fabra i la *Reconstrucció* de Calveras, a més de les publicacions de l’Oficina Romànica i la Biblioteca Balmes (v. § 2.4). El setmanari *Catalunya Social* no deixà de fer-se ressò dels reculls d’articles de Montoliu que imprimia l’Oficina Romànica / Biblioteca Balmes (CS 1929, 329-330).

2.6.2.d. La sintaxi d’Alfons Par i la tesi de Josep Oleza

Agrupem en aquest mateix apartat la *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge (1398)* d’Alfons Par i la tesi de Josep Oleza perquè van ser dos estudis impresos abans de la posada en marxa de l’Oficina Romànica. (Tot i així la sintaxi de Par s’anunciava com a “Publicació fora de sèrie” de l’Oficina Romànica.)¹⁰⁷

¹⁰⁶ Per exemple, tant el pare Casanovas com el pare Calveras eren fidels seguidors de la secció de Manuel de Montoliu a *La Veu de Catalunya*: el 1923 Casanovas recomanava expressament a Calveras que se subscrivis a *La Veu de Catalunya* justament per seguir el “Breviari crític” de Montoliu (v. § 3.1.1).

¹⁰⁷ L’Oficina Romànica també anunciava com a “Publicació fora de sèrie” la *Correspondència de Mn. Costa i Llobera (1876-1922)* de Rubió i Lluch (1925).

Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge

La sintaxi històrica d'Alfons Par va ser una obra publicada el 1923 per Foment de Pietat Catalana en coedició, gràcies a la mediació de Bernard Schädel, amb la prestigiosa revista *Zeitschrift für Romanische Philologie* (Halle). Gràcies a l'estudi de Feliu (1997) sobre Par i la seva obra a partir de l'epistolari amb Miquel i Planas, sabem que Par hi havia treballat més de deu anys abans de publicar-la: el 1912 Par demanava al seu amic bibliòfil un aclariment sobre la lliçó del manuscrit A de *Lo Somni* i el 1918 li comunicava les ganes de parlar "com sempre de la Sintaxi metgenca". En paraules de Feliu (1997, 162), "[La sintaxi de Par] és l'estudi més important de sintaxi històrica que mai s'ha publicat referit al català, almenys pel que fa a quantitat i interès de les dades recopilades, per bé que la terminologia i el mètode emprats en la classificació siguin avui completament obsolets".

Quan es va publicar, a Catalunya poca gent va adonar-se de la qualitat de la sintaxi de Par i fou un treball que no provocà gaires entusiasmes. Tan sols li van fer cas gent del cercle de relacions de l'autor: Calveras el cità profusament com a autoritat indiscutible en els seus estudis lingüístics (v. § 5.3 i 6.1), mentre que Montoliu li escrigué un article a la seva secció "Breviari crític", en el qual es dedicà més a rememorar la gran literatura catalana del segle XV que no pas a ressenyar l'obra de Par, per acabar remarcant que la pluralitat d'opcions morfològiques i sintàctiques que utilitzà Metge era una mostra de llibertat de l'escriptor davant la rigidesa del gramàtic (Montoliu 1926a). A l'estranger, en canvi, la sintaxi de Par meresqué els elogis de Brunel a la *Revue de l'École de Chartes* i del *Modern Language Review*, i va ser una referència "fonamental" per a les referències al català medieval en el *Das Katalanische* de Meyer-Lübke ([1925] 1998, 165). El pas del temps ha tancat ferides a casa nostra i ha donat pas a prioritzar el valor científic de les dades per davant d'aspectes extralingüístics: lingüistes actuals com Gemma Rigau i Lluïsa Gràcia en serien un bon exemple, com ha subratllat Feliu (1997, 160 n. 5).¹⁰⁸

¹⁰⁸ Deixem constància que en el primer congrés internacional de catalanística Joan Solà va reivindicar la sintaxi de Par preguntant-se per què les gramàtiques no la citaven i per què no se n'havien aprofitat les dades; aquesta intervenció de Solà va mereixer la rèplica d'Aramon en dues ocasions, retraient que Par s'havia basat en la sintaxi de Meyer-Lübke (1900): "il lui a emprunté

Zur Bestimmung der Mundart der katalanischer Version der Graalsage

La tesi d'Oleza, que s'havia de publicar com a segon volum de la "Biblioteca Lingüística" de l'Oficina Romànica (v. § 2.6), pretén identificar la procedència geogràfica de la traducció catalana medieval de la *Questa del Sant Graal*, text que havien editat Vincenzo Crescini i Venanzio Todesco com a publicació de l'IEC (1917). En la seva tesi, el jesuïta mallorquí fa una anàlisi lingüística del text i arriba a la conclusió que l'autor era mallorquí; establert això, compara lingüísticament el mallorquí medieval amb el modern. Oleza va escriure aquesta tesi gràcies a la formació de romanista que va rebre a la Universitat de Bonn des del curs 1923-1924 fins al segon semestre de 1926.

La tesi no s'arribà a publicar mai íntegra,¹⁰⁹ i tan sols se'n publicà la part que estudia l'article malloquí (intitulada *Zur Bestimmung der Mundart der katalanischer Version der Graalsage*), impressió que assumí la Biblioteca Balmes i que es dugué a terme per la intermediació del pare Casanovas (apèndix IV.a / 105). Gràcies a les cartes d'Oleza a Calveras, coneixem els diferents problemes que sorgiren durant la gestació de la publicació: així per exemple, va arribar un punt en què Oleza estava disposat a no fer sortir el nom de la Balmes a la part de la tesi que s'acabà publicant, si Calveras no li respectava el sistema fonètic que el jesuïta mallorquí defensava (apèndix IV.a / 116). Tot i sortir amb el segell de la Biblioteca Balmes i tractar-se d'una tesi de filologia, no figurà mai entre les obres que l'Oficina anunciava com a pròpies en les solapes dels *Anuari*.¹¹⁰ Per bé que Oleza rebé una formació filològica de la mà d'alguns dels millors romanistes de l'època —segurament el més gran, Meyer-Lübke, fins i tot li dirigí la tesi—, es

tous les casiers et il les a remplis de faits catalans au lieu d'établir des casiers appropriés à la langue de Bernat Metge" (*Linguistique catalane* 1973, 78).

¹⁰⁹ En un fullet de presentació de l'Oficina imprès el 1929, s'anuncià que es publicaria amb el títol *Filiació dialectal del traductor català de la Questa del Sant Graal (segle XIV)*, que s'havia de convertir en el segon volum de la "Biblioteca Lingüística" de l'Oficina (v. § 2.6.2).

¹¹⁰ Biblioteca Balmes va publicar una part de la tesi en alemany i en algun moment va haver-hi la intenció de publicar-la tota sencera i en català dins la col·lecció "Biblioteca Lingüística" de l'OR. D'altra banda, Oleza intentà que es publicqués dins l'*AOR*, però Calveras no ho va voler: "¿En tot Barcelona no trobaràn una persona que pugui traduir en català aquell grapat de planes de la meua tesi?", s'exclamava Oleza. La Balmes ja n'havia assumit els costos de la publicació de la versió reduïda en alemany (apèndix IV.a / 121).

pot dir que fou una tesi doctoral que no va tenir gaire incidència a la seva època i que avui dia ha estat bastant oblidada per la catalanística actual.¹¹¹

2.6.2.e. “Publicacions adherides”: *DCVB* i Biblioteca Catalana

En aquest apartat incloem dues empreses culturals que l'Oficina Romànica anunciava com a “Publicacions adherides”. Els impulsors de totes dues, tant del *Diccionari català-valencià-balear (DCVB)* com de “Biblioteca Catalana”, van ser persones vinculades a l'Oficina Romànica: Mn. Alcover i Francesc de B. Moll per una banda, i Miquel i Planas i Alfons Par, per l'altra.

Diccionari català-valencià-balear

Abans de tot, convé remarcar que l'única institució catalana que participà en l'acte de reconeixement del filòleg mallorquí fou l'acabada de crear Oficina Romànica, que ho féu a través d'una carta d'adhesió del seu comitè directiu amb data de 4 de desembre de 1928 (*Misc. Alcover*, XVI). En les seves memòries, Moll (1970, 201-202) recordava que, arran de la publicació dels primers fascicles del *Diccionari català-valencià-balear (DCVB)* el 1926, fins a la sortida del primer tom el 1932, el silenci de la premsa catalana cap a l'obra magna de Mn. Alcover fou total, excepte algun cas: *El Correo Catalán*, amb ressenya elogiosa de Mn. Jaume Barrera, *Catalunya Social*, *La Paraula Cristiana* i l'*Anuari* de l'Oficina Romànica, publicacions totes elles directament i indirectament de l'àmbit de relacions de l'Oficina Romànica i Biblioteca Balmes.

El primer a donar compte de l'aleshores projectat *DCVB* fou Alfons Par (1926), aleshores tresorer de Foment de Pietat Catalana i copromotor de la futura Oficina Romànica, en una ressenya al butlletí de l'Acadèmia de Bones Lletres, centrada en l'aspecte de l'ortografia. Un cop va estar acabat d'estampar tot el

¹¹¹ Quan es publicà la tesi d'Oleza, tan sols en donà notícia el *BDC XVIII* (1930, 150) i l'*Anuari* de l'IEC (*AIEC. Secció d'Història i Arqueologia*, VIII, 1932-1936, 583-584). És curiós que un treball d'un membre de la Companyia de Jesús com era Oleza —i vinculat directament, a més, al comitè directiu de l'Oficina Romànica—, no fos acollit ni tan sols en les publicacions pròximes a Biblioteca Balmes. Per contra, sí que l'han citat estudiosos de la llengua medieval dialectal, com Aramon (1973, 61), Veny (1973, 317) i Batllori (1993); Batllori (1993), en un estudi de dues cartes dialectals mallorquines de l'Edat Mitjana, cita el treball d'Oleza “com a exemple d'anàlisi dialectal d'un text literari català medieval (malgrat qualche remarca òbvia que hom hi ha pogut fer; Veny, 1968, p. 317)”.

primer tom del *DCVB*, Calveras (1931, 41-43) en publicà una ressenya a *La Paraula Cristiana*, en la qual destacà que el *DCVB* era sobretot un “bon diccionari català de consulta de tendència primàriament informadora”; considerava que era una aportació que enriquia en molt els ja existents *Diccionari ortogràfic*, *Diccionari Pal·las* i *Diccionari Aguiló*, pel fet d’incloure paraules o girs dialectals i antics, amb textos que il·lustren la paraula i l’etimologia. El nostre lingüista lamentava que les recerques de l’IEC per elaborar un diccionari i les d’Alcover no es poguessin agrupar per crear un únic diccionari “amb criteri ample informatiu”. Acabava comentant el fet que sortís amb ortografia dissident, de la qual cosa el disculpava perquè el *DCVB* també indica l’entrada en qüestió segons l’ortografia de l’IEC i perquè les normes oficials haurien presentat “dificultats quasi insuperables en la reproducció de textos antics i dels primers autors renaixents i en la transcripció de moltes paraules dialectals” (apèndix I.a / 3).

El *DCVB* quedarà integrat com a “Publicació adherida” de l’Oficina. Però l’Oficina Romànica de la Biblioteca Balmes no es conformava a tenir aquesta mena de relació amb el *DCVB* i va intentar fer tornar la mítica “Calaixera” a Barcelona —a la Balmes però—, i fer sortir el *DCVB* amb el segell de Biblioteca Balmes. L’Oficina Romànica, d’aquesta manera, volia refermar la seva identitat posant el seu segell a una obra aleshores maleïda, des del silenci, per bona part del catalanisme. En quina situació es va produir aquest intent d’apropiar-se del *DCVB*?

Després d’haver fet gestions en corporacions públiques de Madrid i Barcelona per assegurar la publicació del *DCVB* i la no dispersió del fons d’Alcover, Moll (1970, 255) explica que

cap a la fi del 1929 s’entreveieren unes possibilitats favorables: el Pare Calveras inicià una col·laboració, primer procurant que el Diccionari aparegués com una obra adherida a l’Oficina Romànica i més endavant tractant d’un traspàs o cessió de tots els materials lexicogràfics i la biblioteca filològica i la mateixa obra del Diccionari a la dita Oficina (o a Balmes S.A., que era la raó social de què l’Oficina Romànica depenia econòmicament).

Davant la perspectiva d’una situació econòmica de deutes i penúries, continua Moll,

vaig pregar al Pare Calveras que, per donar-li coratge, li fes una comanda de 100 exemplars dels fascicles ja publicats del Diccionari, per vendre'ls des del Foment de Pietat Catalana (entitat també lligada amb Balmes S.A.); ell es va avenir a comanar-ne cinquanta, i, pagats al comptat, representaren un ingrés de 875 pessetes que alleujà molt l'ànim decaïgut de mossèn Alcover. En rebre aquells diners, escriví al P. Calveras mostrant-se prou optimista. Naturalment ell no sabé mai que aquella comanda de fascicles no era espontània i comercial, sinó provocada i «medicinal». Ara bé, la «medecina» no podia tenir efectes de llarga durada. El P. Calveras em deia: «Si no és formalitzant un contracte, l'Oficina no pot pendre formalment la subvenció del Diccionari». I era molt raonable que fos així.

Es va intentar de formalitzar aquell contracte, però les moltes gestions que es feren no arribaren a un resultat satisfactori, principalment perquè la incorporació del Diccionari a l'Oficina Romànica implicava el trasllat de la nostra obra a Barcelona; i mossèn Alcover es resistia a treure-la de Mallorca i a perdre l'autonomia.

Aquelles gestions fracassaren definitivament pel novembre de 1930. Assessorats per l'advocat Joan Mulet Roig, Alcover i Moll creen l'Editorial Alcover S.L. el 14 de desembre de 1930, essent-ne únics accionistes Mn. Alcover (setze accions), Moll (vuit accions) i Joan Riutort (sis accions). Aquí neix l'embrió de la futura editorial Moll i el futur del *DCVB* continuava essent incert.

El 1931 Aramon encara es planyia a Calveras que Alcover no hagués acceptat de portar el *DCVB* a la Balmes i d'editar-lo com a obra de l'OR, i aleshores es pensava que Alcover, a mesura que li anessin sorgint dificultats, acabaria acceptant les condicions proposades (apèndix IV.a / 10). Un any després, Aramon posà en contacte Fabra i Moll, i aquests dos lingüistes negociaren la possibilitat que l'IEC assumís la publicació del *DCVB*: Fabra proposà a Moll que cedís el *DCVB* a l'IEC per tal que es publicués sota el nom de *Diccionari Alcover* com una mena de diccionari amb caràcter erudit i històric, a la manera del que s'havia fet amb el *Diccionari Aguiló*, però Moll no acceptà la proposta (carta del 10-8-1932; apud Mila Segarra 1999b, 6). El 1933, Moll encara tornaria a intentar buscar prop de l'IEC i de la Generalitat una ajuda econòmica per tirar endavant la publicació del *DCVB*, suport que no aconseguiria mai (Segarra 1999, 7-8).

Biblioteca Catalana

L'altra empresa cultural que consta com a "Publicació adherida" de l'Oficina Romànica de Biblioteca Balmes és "Biblioteca Catalana", editorial de textos medievals impulsada per Ramon Miquel i Planas que recuperà el nom i el projecte de la "Biblioteca Catalana" que a final del segle XIX havia emprès Marian Aguiló. En un principi, és Ramon Miquel i Planas qui tira endavant ell tot sol aquest segell de textos medievals i consta com a únic editor de quinze volums de "Biblioteca Catalana".¹¹² Després d'haver quedat parada uns anys, l'empresa es reactiva el 1927 a través d'un consorci editorial entre Miquel i Planas i Par. Aquell mateix any, com a membres tots dos de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (RABLB), proposen a aquesta institució, amb el projecte "de impulsar la edició de los autores catalanes de los siglos XIV, XV y XVI todavía inéditos o deficientemente conocidos", que se'ls autoritzi treure a la llum les seves edicions amb segell de l'Acadèmia i que se'ls atorgui una subvenció per a tal empresa.¹¹³ L'única obra de conjunt que van poder acomplir els dos amics va ser l'edició del *Curial e Guelfa* (1932), l'un encarregant-se de l'edició i l'altre, Par, fent-ne l'estudi lingüístic. A part aquesta obra, també havien d'editar conjuntament l'*Espill* de Jaume Roig, que finalment sortí el 1950 signat només per Miquel i Planas, i el *Llibre de les dones* de Francesc Eiximenis, que havia d'anar acompanyat d'un estudi lingüístic de Par (Feliu 1997, 164).

En constituir-se l'Oficina Romànica, els dos amics, membres de la RABLB, passen a formar part del Comitè Directiu de l'OR (v. § 2.4). Per via d'ells dos l'Acadèmia de Bones Lletres va fer donació a la Balmes dels seus butlletins, discursos i memòries, mentre que Miquel i Planas donà a títol personal la col·lecció completa de "Biblioteca Catalana" a la Biblioteca Balmes ("Crònica", AOR I, 1928, 19).

¹¹² Aramon ([1955] 1997, 459 n.1) en dona la llista: *Llibre del sabi y claríssim fabulador Isop* (1908); *Cançoners satírics valencià dels segles XV y XVI* (1911); *La imitació de Jesucrist* traduïda per Miquel Peres (1911); *Obres de Roís de Corella* (1913); *Llegendes de l'altra vida* (1914); *Llibre anomenat Valeri Màxim dels dits y fets memorables* traduït per Antoni Canals (1914, 2 vol.); *Novelari català dels segles XIV a XVIII* (1908-1916, 3 vol.); *Les obres de Bernat Metge* (1910); *Les històries troyanes* traduïdes per Jaume Conesa (1916, 2 vol.) i *Vita Christi* d'Isabel de Villena (1916, 3 vol.). D'altra banda, abans de crear "Biblioteca Catalana" Miquel i Planas havia llançat una col·lecció de divulgació de textos antics intitolada "Històries d'altre temps", que en deu anys (1907-1917) reuní 10 volums (v. Aramon [1955] 1997, 458).

¹¹³ Proposta presentada per Par a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 30-11-1927 i recollida en les actes de les sessions d'aquesta corporació (v. Feliu 1997, 165, n. 22).

2.7. Projectes no reeixits de l'Oficina Romànica

L'activitat cultural de l'Oficina Romànica va quedar estroncada per la guerra civil. En aquest sentit hem vist que els *Anuari* van quedar aturats amb el volum VII (1934) o que l'epistolari Llorente quedà inacabat. Va haver-hi, però, dos grans projectes que no arribaren a veure mai la llum i que han restat oblidats en el fons Calveras de Biblioteca Balmes. El primer és un innovador i ambiciós estudi dels cognoms catalans, i el segon és un pioner estudi de la llengua popular i dialectal de l'Edat Mitjana. A darrere de l'un i de l'altre, hi havia evidentment Josep Calveras.

2.7.1. L'estudi dels cognoms

En els "Advertiments preliminars" del seu estudi *Els llinatges catalans*, Moll (1959/I: 8) denunciava la manca d'estudis d'onomàstica en el nostre país i esmentava un precedent no reeixit en l'estudi dels noms, la replega que justament havia emprès l'Oficina Romànica: "Referint-nos especialment als cognoms, la base d'un estudi aproximadament exhaustiu podria esser un fitxer extret de les llistes del cens electoral; aquest fitxer, referit al Principat, es va iniciar abans del 1936 per l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura (Biblioteca Balmes), però no s'ha continuat."

Matisem aquestes informacions de Moll: l'Oficina Romànica, amb l'objectiu d'estudiar els cognoms catalans, dugué a terme un buidatge ingent de "col·leccions senceres de les llistes electorals" que havien regalat les diputacions provincials de totes les terres de llengua catalana, valencianes i baleàriques incloses, tal com es pot comprovar a través dels milers de fitxes agrupades per províncies que es conserven a la Biblioteca Balmes. Dels progressos en aquesta feina de buidatge, n'informava puntualment la crònica de l'*Anuari*: en el de 1931, s'anuncia que ja s'han buidat en cèdules "una quarta part dels pobles de Girona, Lleyda, Tarragona, Castelló de la Plana, València i Balears" (*AOR* IV, 1931, 365), en el de 1932, es fa saber que hi ha fetes, a més, les cèdules de Barcelona i Alacant i que ja "hi ha registrada i ordenada alfabèticament la majoria dels cognoms actualment existents" (*AOR* V, 1932, 387), i en el de 1934, s'informa

que “s’ha duplicat el nombre de cèdules registrades corresponents a les províncies de Girona i Lleida” (*AOR* VII, 1934, 353).

A més d’elaborar cèdules per a cada cognom “registrant-ne el nom i el tant per cent relatiu”, també es tenia la intenció de despullar documents antics on s’atestessin els cognoms en qüestió (“Crònica”, *AOR* III, 1930, 413). L’única investigació feta en aquest sentit va ser la de l’arxiver municipal de l’Alguer Carmel Dore (apèndix IV.a / 51-52).¹¹⁴

Malgrat que es va quedar en un intent, no es pot deixar de remarcar el caràcter innovador d’aquesta empresa fallida de l’Oficina Romànica, en el sentit que és la primera empresa d’aquestes característiques d’abans de la guerra civil de què tenim notícia. Potser tan sols es podria considerar com a precedent d’aquesta línia de recerca el llibre *Els cognoms catalans* de Clapés Corbera (1929).¹¹⁵

Aquesta recerca onomàstica no es va concretar en cap treball concret i exhaustiu. La informació que s’anava recollint a l’Oficina Romànica tan sols va ser aprofitada per Calveras per escriure tres articles de divulgació sobre com es podien adoptar certs antropònims i topònims. En aquest sentit Calveras va analitzar un aspecte lingüístic que les Normes Ortogràfiques de 1913 havien decidit de no resoldre encara.

Primer aplica l’ortografia de l’IEC als cognoms catalans per fer veure les conseqüències que se’n derivarien i per exposar-ne després unes reflexions: s’eliminarà la *h* final en casos com *Lluch* i *Llonch* —en aquest últim cas quedaria *Llong*— i la *h* medial de *Rahola*, *Vilahur* —quedaria *Vilaür*—, *Blancheta* —quedaria *Blanqueta*—, s’eliminarà la *y* de *Gaya*, *Aragay*, *Maydeu*, es canviaria la *-d* per *-t* de *Guifret*, es restabliria la *i* davant *x* interior en casos com *Crexans*, es regularitzaria els usos de *c*, *ç*, *ss* en casos com *Mars*, *Massià*, *Masana*, i també s’hauria de regularitzar la *-r*, els plurals *-as* en *-es*, les vocals *a/e* i *o/u*, les consonants *b/v* i les formes populars del tipus *Sempere*. Aquests canvis serien positius perquè unificarien la grafia de “les paraules corrents” i les dels antropònims. A parer de Calveras aquesta unificació no seria necessària en els antropònims perquè “són indicadors només d’una persona particular” i no tindria

¹¹⁴ Calveras pogué contactar-hi gràcies a una adreça facilitada per Oleza (apèndix IV.a / 110).

¹¹⁵ Aramon denuncià aquest llibre com a plagi de *Les noms de personne* (1925) d’Albert Dauzat (*AIEC* VIII, 1936, 584), si bé destacà que l’índex “amb més de 7.000 cognoms, pot ésser aprofitat”.

sentit aplicar l'ortografia oficial als cognoms “només pel gust d'un estil arquitectònic dominant”, quan “[a]ctualment predomina l'amor a les restes de l'art antic i les restauracions necessàries es fan en consonància amb l'estil de l'època de l'obra que es restaura”; a més seria una manera de mantenir viva l'ortografia antiga, que “no podrà ésser desconeguda mai dels catalans instruïts” (i altres avantatges: poden indicar l'origen regional, poden representar estadis evolutius diferents d'un mateix mot i les diferents variants gràfiques d'un mateix cognom permeten identificar famílies diferents). Dit això, Calveras només es mostra partidari de retocar les grafies castellanques *ñ* per *ny* (*Casañas*) i *cu* per *qu* (*Pasqual*) (cons. [2] 33). Finalment constatem pel que fa als antropònims que Calveras considera incorrecta la forma *Vicents* per les correctes *Vicens*, *Vicenç*, *Vicent*, *Vicenci* (cons. [12] 37). Es pot afirmar que en essència defensa les grafies medievals i dialectals dels antropònims i que és partidari de canviar només les grafies castellanques *ñ*, *cu*.

Quan tracta l'ortografia dels topònims, manté els mateixos criteris que havia aplicat als antropònims: defensa concretament la forma *Panadès* perquè reflecteix un tret dialectal (confusió fonètica *a/e*), per més que la primera documentació sigui *penetese*: si es tingués en compte el criteri de les primeres documentacions d'un topònim, a parer de Calveras s'hauria de restablir *Binalaròs* per *Vinaròs*, *Lilied* per *Lillet*, *Vila Abundant* per *Vilanant*, *Vila Albi* per *Vilobí* o *Viloví*, *Lèrida* per *Lleyda* (cons. [3] 48).

Es pot afirmar que Calveras mantindrà aquests criteris durant tota la seva vida. L'any abans de morir, el 1963, un amic de Calveras, Josep Lluch Gonyalons, li fa saber que és partidari de mantenir la *-h* del seu cognom (*Lluch*) i de seguir “fent us de la «h» si Deu vol” (TP 9-2-1963; AHSI), perquè no està d'acord a suprimir la *-h* dels cognoms “per modernisme de la llengua, o per tal [de] donar facilitats fonètiques”: el senyor Lluch amic de Calveras havia adoptat aquesta decisió “desde molt temps enrera”, concretament des de 1930, quan ho consultà a Calveras i el seu amic lingüista li dedicà un article per exposar els seus criteris (cons. 33).¹¹⁶

¹¹⁶ L'origen d'aquest posicionament de Josep Lluch és un article de Moll (1963) on el filòleg menorquí defensava la modernització dels cognoms —i per tant escriure *Lluc*. L'endemà el senyor Lluch escriu a Moll i defensa d'escriure el seu cognom amb *-h* perquè Calveras així ho defensà en una CL de 1930 (cons. 33), que li envia per correu. Al mateix temps Lluch envia a Calveras tots aquests documents de la polèmica (AHSI).

2.7.2. Documents medievals dialectals

Un dels interessos dels membres del Comitè Directiu de l'Oficina Romànica va ser estudiar la llengua popular i la llengua literària per poder tenir una perspectiva històrica de l'evolució completa de la llengua catalana. Poc abans que l'Oficina Romànica es posés en marxa, Alfons Par feia veure aquesta necessitat en una carta adreçada a Calveras:

La literatura fou molt més abiat envahida pel castella que nò la llengua vulgar; de manera que les cites literaries no més proven la manera dels autors, mes nò lo que feya la llengua. (...) Les veres fonts son los documents particulars (lletres, vendes, testaments, etc.) no los documents històrichs de cancelleries erudites. (...) Caldria tenime de totes les regions linguistiques y de totes les dates des lo sigle X fins al XX (carta de Par a Calveras 17-7-1927; AHSI).

Par desaconsellava “los documents històrichs de cancelleries erudites” com a fonts adequades per estudiar la llengua popular i dialectal de l'Edat Mitjana i en aquest sentit no sembla que l'Oficina Romànica hagués seguit els consells de Par: l'Oficina tenia previst publicar “un cos de documents catalans antics per regions i si pot ésser per dialectes”, en una “tria de les *Lletres reials diplomàtiques* conservades a l'Arxiu de la Corona d'Aragó”, empresa en què havia de treballar Ramon Aramon (“Crònica”, *AOR* III, 1930, 413; *Analecta* VII, 1931, 368-369). Gràcies a l'epistolari conservat a la Balma, podem saber que va ser Aramon qui comunicà a Calveras que ell mateix prendria la iniciativa: després dels estudis a Alemanya, li agradaria preparar un corpus de documents dialectals antics, “per l'estil dels *Documentos lingüísticos* de Menéndez Pidal”, que es podrien publicar com a volum inclòs a la “Biblioteca Lingüística” de l'Oficina. Aramon fa aquesta proposta a Calveras en el moment de fer-li saber que Vives ja li havia comentat que Calveras feia anotar a l'Arxiu de la Corona d'Aragó “els documents procedents de comarques catalanes” (apèndix IV.a / 10). L'any següent, Aramon insisteix en aquesta qüestió i passa a concretar una mica més el projecte: comenta que, quan torni a Barcelona, emprendre un estudi d'uns inventaris vigatans del s. XIV per a la “Biblioteca Lingüística” de l'Oficina i ja es veurà més tard què es pot fer amb els documents dialectals catalans (apèndix IV.a / 17).

L'únic que es conserva d'aquest projecte en el fons Calveras de la Biblioteca Balma, és una carpeta amb un total de 15 documents medievals catalans

transcrits, la gran majoria de Jaume I i tots ells del segle XIII. Tot fa pensar que el gruix d'aquesta empresa ha de trobar-se a l'arxiu particular d'Aramon, com deixa entreveure el mateix Aramon (1973, 64) en el seu estudi d'història de la llengua presentat en el mític congrés d'Estrasburg. Des d'aquella primera trobada internacional de catalanística, no se n'ha sabut res més.¹¹⁷

Notem finalment que aquest projecte de l'Oficina Romànica s'avança de molt a les investigacions que sobretot a partir dels anys 70 i 80 es van començar a dur a terme per estudiar els registres populars i la variació regional de la llengua catalana medieval (cf. Nadal i Prats 1987³, 525-527). De fet, un membre del comitè directiu de l'Oficina Romànica, Josep Oleza va dedicar la seva tesi a un estudi d'aquestes característiques, que el convertí en un pioner en el seu camp (v. § 2.6.2.d). Més, força abans de posar-se en marxa l'Oficina Josep Calveras ja havia programat, entre els seus primers projectes d'estudis lingüístics, recollir "mostres del parlar popular que es traspúa en les lletres tan abundoses dels arxius reials", per bé que aquest projecte del nostre filòleg no es convertís en realitat (v. § 3.2).

¹¹⁷ "Sous l'impulsion et la direction de mon cher et regretté maître Francesc Martorell, on avait préparé, dans un but philologique, l'édition de quelques recueils de lettres de chancellerie ; ils n'ont pas pu être publiés jusqu'à présent, à cause surtout de la mort prématurée de Martorell et à cause de la guerre civile et de ses conséquences ; le projet de ces recueils n'a cependant pas été abandonné".

Un biographe a-t-il droit de supprimer certains détails, sous prétexte qu'il les juge superflus? Ou bien ont-ils tous leur importance et faut-il les rassembler à la file sans se permettre de privilégier l'un au détriment de l'autre, de sorte que pas un seul ne doit manquer, comme dans l'inventaire d'une saisie?

Patrick Modiano, *Voyage de noces*

The study of language in history (...) will have to do so in a way which demonstrates a clear view of the historical and political contexts to which they are related. In turn this reveals a need to pay attention to the question of power and distribution.

Tony Crowley, *Language in History*

El gramàtic, conservador per naturalesa, com que defensa un orde establert dins el qual viu la llengua i s'expandeix, combat necessàriament per l'orde tant com vigila i preveu la contaminació indesitjada, i encara apilona elements de defensa perquè amb la ventada incontrolada i lliure no vingui l'enrunament i l'esbaldrec.

Emili Vallès, *La llengua i la gramàtica*

En la parole i no en la langue, amb prou paciència es pot documentar aproximadament tot.

Gabriel Ferrater, *Sobre el llenguatge*

Segona Part. Biobibliografia de Josep Calveras Santacana (1890-1964)	103
3. Recorregut d'una adolescència i joventut itinerant per la província d'Aragó (1890-1922)	103
3.1. La formació del jesuïta de confiança (1905-1918)	104
3.2. Inquietuds lingüísticoliteràries del professor (1919-1922)	106
4. De Manresa a València, passant per Roma: contactes amb la dissidència lingüística (1922-1924)	110
4.1. Informacions sobre València actual. Notes a manera de dietari	111
4.2. Entre la vinculació sentimental i les conseqüències del valencianisme	115
5. Retorn a la santa cova. Primers fruits del treball en solitari (1924-1928)	126
5.1. <i>La reconstrucció del llenguatge literari català</i>	126
5.1.1. Breu història editorial	126
5.1.2. Idees principals	130
5.1.3. Qüestions de mètode	135
5.1.4. Primera recepció de l'obra	140
5.2. D'ortografia: de les propostes de reforma a l'assumpció de les normes oficials	148
5.2.1. Projectes privats	149
5.2.2. Posicionaments públics	155
5.3. Inici de la presència pública del lingüista	167
5.3.1. Articles a <i>La Paraula Cristiana</i>	170
5.3.2. Articles a <i>Ciutat</i>	179
6. La projecció des de Barcelona: director de l'Oficina Romànica (1928-1936)	203
6.1. Estudis lingüístics a l' <i>Anuari de l'Oficina Romànica</i>	203
6.2. <i>Consultes de llenguatge</i>	214
6.3. Projectes: estudis sobre els pronoms i gramàtiques	223
6.4. Altres activitats: professor i traductor	229
7. Llengua i religió. Dues passions per a una vida.	233

Segona Part. Biobibliografia de Josep Calveras Santacana (1890-1964)

3. Recorregut d'una adolescència i joventut itinerant per la província d'Aragó

Josep Calveras Santacana neix el 1890 a Vilafranca del Penedès. A la seva vila natal cursà els estudis elementals fins al primer any de batxillerat i a partir d'aleshores continuà la seva formació a Barcelona. Estudia el segon any de batxillerat al col·legi de Sant Ignasi de Sarrià com a alumne intern, i del tercer al cinquè any de batxillerat, al col·legi del Sagrat Cor (Casp); en aquest centre tingué com a companys, entre altres, Manuel Carrasco i Formiguera (1890-1938), futur dirigent d'Unió Democràtica de Catalunya, Lluís Jover i Nonell, amic íntim de Carrasco i Formiguera, Josep M. Trias de Bes, Josep Valls i Taberner i Antoni Massana i Bertran (1890-1966), futur jesuïta i destacat compositor (Raguer 1976, 113).

A les *Memòries* l'escriptor Josep M. de Sagarra (1964², 308-338), que entrà com a alumne del col·legi de Casp un any després que Calveras se n'anés a fer el noviciat a Gandia (curs 1905-1906), presenta un retrat magnífic de l'ambient del mític col·legi dels jesuïtes, per on Sagarra fa desfilar alumnes, professors i responsables del centre. El retrat del col·legi fet per Sagarra, a més de ser un magnífic mirall de tota una època, permet conèixer tota una sèrie de detalls del col·legi que de ben segur Calveras també degué viure.

Sagarra, per exemple, explica que per entrar-hi com a alumne s'havia de passar una mena d'examen d'ingrés, que els llibres de text eren els de l'Institut de Barcelona, "llibres gruixuts i respectables" —el de llatí era del professor Mariano Gurria y López—, que les assignatures més importants eren llatí, matemàtiques i història, o bé que a final de curs es donaven premis (medalles d'or, plata i coure) als millors estudiants de cada assignatura en una festa amb estudiants, famílies i professors. També se celebrava un concurs literari (*Carminis hispanici*) obert a tots els alumnes.¹¹⁸ Pocs anys més tard, de 1916 a 1925, també fou alumne il·lustre d'aquest col·legi Miquel Batllori, que ha explicat que al col·legi de Casp "la

¹¹⁸ Benítez (1996, 134) s'hi ha referit com a "petita festa social de la Barcelona burgesa al començament del segle".

pedagogia que s'hi aplicava era la tradicional dels jesuïtes (...) acomodada al programa oficial del pla Romanones (...), amb uns certs ressons encara de l'antiga Ratio Studiorum" (apud Benítez 1996, 134).

3.1. La formació del jesuïta de confiança (1905-1918)

L'octubre de 1905, el nostre personatge ingressa a la Companyia de Jesús i, així doncs, a l'edat de 15 anys, la mínima exigida en el dret canònic per poder entrar a la Companyia, s'inicia en el que serà l'orde religiós de tota la seva vida. Aleshores comença una etapa que el portarà a formar-se en diferents centres dels jesuïtes de la província d'Aragó.¹¹⁹ Primer se'n va a Gandia durant tres cursos, dos com a novici al Palau del Sant Duc (1905-1906 i 1906-1907) i un tercer com a alumne de Gramàtica (1907-1908). Al col·legi - monestir de Verola (Osca), fa els estudis de Gramàtica Superior (1908-1909) i durant els dos cursos següents (1909-1910 i 1910-1911) torna al col·legi de Sarrià, on exerceix els seus dos primers anys de magisteri, primer com a professor de segon any d'*infima* i després com a professor de *media*, geografia i aritmètica; durant aquesta etapa passa l'examen de batxillerat a l'institut de Figueres (1910). Torna al col·legi de Verola (Osca) com a alumne d'*humaniorum* (1911-1912) i el curs següent com a alumne de retòrica (1912-1913). Durant aquest curs el prefecte d'estudis el nomena bidell, una mena de delegat dels estudiants, vot de confiança que mostra que els seus superiors veieren en ell des de molt jove un estudiant amb capacitats. En el col·legi màxim de Tortosa, passà a estudiar els dos cursos de filosofia (1913-1914 i 1914-1915) i en el col·legi màxim de Sant Ignasi de Sarrià estudià els quatre cursos de teologia (1915-1919). S'ordenà sacerdot el 28 de juliol de 1918.

El 1919 comença una segona etapa de professor, que durarà tres cursos (1919-1922), aquesta vegada com a professor d'humanitats en el juniorat de Verola (Osca). En aquesta etapa de professor a Verola també és l'encarregat d'escriure un cop l'any un informe sobre la comunitat i enviar-lo a Roma; i durant l'últim curs (1921-1922) és nomenat consultor del provincial, càrrec considerat important dins la Companyia. D'aquesta etapa a Verola (1919-1922), es conserven les primeres

¹¹⁹ La província d'Aragó, que comprenia tota l'extensió de l'antiga Corona d'Aragó, es restablí el 1863. Fins al 1948 no es creà la província Tarraconense (v. Benítez 1996).

cartes adreçades a Calveras, que mostren per quines vies Calveras devia tenir accés a la cultura catalana dins un orde religiós que donava als seus estudiants i novicis una sòlida base de gramàtica llatina i castellana.

Això no obstant, sembla que, a part de la formació obligatòria integrada dins els cursos, també s'oferia als futurs pares jesuïtes la possibilitat de participar voluntàriament en una mena de cursos de cultura catalana semblants als que oferia l'Acadèmia de la Llengua Catalana de les congregacions marianes (v. § 1). Gràcies a l'epistolari de la Biblioteca Balmes, sabem que en el centre dels jesuïtes de Sarrià funcionava una d'aquestes acadèmies, que Calveras n'havia estat president i que, trobant-se en una ocasió fora de Barcelona, volia estar al corrent de com funcionava: el desembre de 1919 el pare Manuel Vergés informa Calveras d'una sessió pública sobre les cròniques medievals catalanes, "sense projeccions i amb algunes poesies y fragments declamats", que tindria lloc a l'Acadèmia Catalana dels jesuïtes de Sarrià; potser tant o més interessant que aquesta informació, que documenta l'existència segura d'aquests cursos de cultura catalana dins la Companyia, és el fet que per aquesta carta del pare Vergés sabem que el mateix Calveras havia nomenat Vergés president d'aquesta Acadèmia Catalana i que l'any anterior Calveras l'havia dinamitzada molt.¹²⁰

És més, Calveras decidia quins llibres —gramàtiques i diccionaris, llibres de poesia i prosa, etc.— s'havien de comprar per a l'"Academia de lengua regional de Sarria" i ell en persona s'encarregava de fer les comandes a les llibreries per posar en marxa una altra acadèmia d'aquestes característiques al col·legi-monestir de Verola (apèndix IV.b / 20). És a dir, entre les activitats docents i religioses, Calveras encara trobava temps per promoure activitats culturals de caràcter catalanista. Altres notícies d'aquesta etapa ens ofereixen nous detalls sobre els interessos culturals de Calveras i ens ajuden a resseguir amb més nitidesa els primers passos del nostre personatge.

El 1921 el pare Casanovas escriu a Calveras per recomanar-li com a manuals de lectura per a escolars obres de bastants autors medievals (Llull, Jaume I, Muntaner, Desclot, Metge, Villena, Martorell —"aquest molt mirament"—, Jordi de Sant Jordi i Ausiàs March), els d'uns quants de moderns (Verdaguer, Collell,

¹²⁰ Per aquesta mateixa carta de Vergés, també podem deduir que es necessitava permís del superior per utilitzar el català en les cartes personals: Manuel Vergés diu que el rector li concedí el permís d'escriure a Calveras en català (apèndix IV.a / 150).

Vilanova, Costa i Llobera, Ruyra, Joan Alcover i Josep Carner), el diccionari i l'antologia literària de Bulbena, i, perquè Calveras pogués fer-se una idea de l'evolució històrica de la literatura catalana, el resum de literatura catalana de Nicolau d'Olwer i l'estudi de Ruyra presentat en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (apèndix IV.a / 47);¹²¹ uns mesos més tard, Casanovas encara li recomana uns manuals de Montoliu per formar-se una idea de la literatura catalana moderna de la Renaixença ençà —*Manual d'història crítica de la literatura catalana moderna* (1922b)—, al mateix temps que li recomana subscriure's a *La Veu de Catalunya* per seguir-hi la secció “Breviari crític” de Montoliu (apèndix IV.a / 48).

A través d'aquestes cartes es veu molt bé quins van ser els primers interessos de Calveras en relació amb la llengua i la literatura catalanes: Calveras, com a professor d'Humanitats del col·legi de Verola (1919-1922), es va adonar de la necessitat d'elaborar un manual escolar per poder estudiar la història de la literatura catalana i a través d'aquesta la de la llengua, i com des de seguida Foment de Pietat Catalana li oferia una excel·lent plataforma per donar projecció pública als seus interessos lingüístics i literaris. El pare Casanovas, com a religiós ben relacionat amb diferents forces polítiques i econòmiques del país, també li podia oferir tenir com a col·laborador “un home molt entes en lletres velles”, que es podria tractar molt probablement d'Alfons Par, important industrial del tèxtil i tresorer de Foment de Pietat Catalana i de Biblioteca Balmes.

3.2. Inquietuds lingüísticoliteràries del professor (1919-1922)

Malauradament, no s'han guardat les cartes que Calveras envià a Casanovas i no podem saber, per tant, exactament quines orientacions li demanà Calveras, si bé les cartes de Casanovas adreçades a Calveras deixen entreveure més o menys quines devien ser les peticions de Calveras. El que sí sabem del cert és que Calveras féu cas dels consells literaris del seu amic i mestre, ja que per sort es

¹²¹ Si Casanovas dona tota aquesta informació a Calveras, és perquè Calveras li devia haver comentat la intenció de publicar una antologia literària, com es pot deduir del fet que Ignasi Casanovas li oferís Foment de Pietat Catalana com a casa editora per al projecte de l'antologia: “El plan que proposa per lo que s'hauria de fer em sembla be, i lo mateix m'han dit els qui he consultat (...) Un home molt entes en lletres velles, se m'ha ofert a fer la tria dels troços d'alguns autors” (apèndix IV.a / 47).

conserven els projectes d'antologia literària que Calveras portava de cap. Es tracta de dos projectes diferents sense datar intitulats *Criteri a seguir en la antologia catalana* i *Antologia de prosa vella* (apèndix II.b / 1). Cronològicament, el primer projecte és el *Criteri a seguir en la antologia catalana* i, pel fet que ja incorpora les referències bibliogràfiques de Casanovas donades en la seva carta d'octubre 1921, es podria datar de 1922. L'*Antologia de la prosa vella*, en canvi, ha de ser posterior a 1925, ja que es pren com a punt de partida *La reconstrucció del llenguatge literari català*, publicat per Calveras el desembre de 1925.

En el *Criteri a seguir en la antologia catalana*, s'inclouen tres models d'antologia pensats per als diferents cursos a què haurien d'anar adreçades. Per als alumnes de gramàtica de Verola, es proposa una antologia dels “escriptors moderns que més reflexen el llenguatge viu i no porten una sol·lució determinada al llenguatge literari”. Els escriptors que reunien aquestes característiques eren Verdaguier, Vilanova, Ruýra i “altres semblants”, i l'objectiu d'aquest curs havia de ser “refrescar i pendre el gust del català viu”. L'antologia s'havia de preparar “escollint bons trossos” a partir de les edicions ja existents dels principals escriptors i havia d'anar destinada exclusivament als estudiants del col·legi de Verola —havia de ser, per tant, una “edició casolana”—, i no pas als “de fora”, edició que resultaria “massa cara” perquè s'haurien de pagar “els drets de reproducció”.

Un segon model d'antologia esbossat en el *Criteri a seguir en la antologia catalana* s'havia de basar sobretot en l'antologia de Bulbena —perquè aquesta oferia “trossos prou llargs dels principals autors antic” i “molts dels altres”—, i secundàriament en les *Orientacions en la formació del català literari* de Montoliu. Aquests manuals havien de ser la referència bàsica de les classes de literatura i, en un principi, havien de ser suficients per donar una idea de la història de la literatura catalana.

El tercer model que es projecta en el *Criteri a seguir en la antologia catalana* és la que es desenvolupa amb més detall: bàsicament havia de recopilar textos medievals i és la que realment s'havia d'elaborar, ja que “les obres antigues complertes no es poden posar en mans del jovent” i és necessària una selecció “de textos antics expurgats i a preu baix”. Havia d'anar destinada als estudiants de “les acadèmies de filosofia de Sarria”, si bé havia de ser “de gran utilitat tant pels filòsofs nostres com pel jovent de fora”. Aquesta antologia havia de permetre, per

tant, estudiar en primer terme la llengua medieval, per poder més tard “collir gran tresor de paraules i fraseologia, per completar el llenguatge viu i fer estudis de llengua”.

A banda d'enunciar els objectius generals que es perseguïen amb el projecte d'aquesta antologia medieval, “com a llingüística, més que literària”, Calveras especifica les diferents parts de què havia de constar. La primera part havia de contenir “unes normes o orientacions en la formació del català literari” amb l'objectiu d'educar el gust lingüístic del jovent, per tal que no resultés ni massa inclinat “cap al gust de això que es antiquat i no pot ésser introduït de nou en el llenguatge”, ni massa propens “a la fòbia del castellà, que els hi/los (sic) faci rebutjar això que ha sigut comunal a totes les llengües romàniques”. La segona part havia de ser “un resum històric de la valua lingüística dels autors migevals” i la tercera part havia de reproduir “trossos llargs, fins tractats sincers” de textos de tota mena (literaris, filosòfics, científics) i “potser inventaris dels reis, cròniques, etc.”, amb l'objectiu de “bastir un lèxic ben catalanesc de les coses que avui el poble no tracta, i no ser servidors del castellà, francès o altres llengües”.

La dita antologia havia de permetre, doncs, introduir-se a l'estudi “de la sintaxi i caràcter del català” a partir de “prosistes de darreries del segle XIV” com Bernat Metge o Antoni Canals, —escriptors que “portaren la llengua al grau més alt de perfecció sintàctica i estilística”—, i pretenia recollir “mostres del parlar popular que es traspúa en les lletres tan abundoses dels arxius reials”. Els textos seleccionats s'havien d'incloure en “ortografia original i crítica”. El conjunt d'aquesta antologia havia de ser de 4 volums, dividida per segles —volum I (segle XIII), volums II i III (segle XIV) i volum IV (segle XV)—, amb una presentació de cada autor i “un glosari al final de cada volum de les paraules menys entenedores”; el model d'aquesta antologia era una de castellana del pare jesuïta Enrique Herrera (1915). Hi ha més d'un indici que fa pensar que el projecte d'aquesta antologia medieval projectada per Calveras va rebre d'alguna manera la influència i els consells d'un savi com Par, tal com es desprèn per exemple de la consideració de Bernat Metge com a mestre de mestres de la prosa tardomedieval (apèndix II.b / 1.1).

El segon projecte d'antologia es titula *Antologia de prosa vella* i es tracta d'un projecte molt més madur que es planteja incorporar col·laboradors (Miquel i Planas, Montoliu, Par), que recull l'opinió d'altres persones (Jordi Rubió, Antoni Griera, Sanchis Sivera i, per a la part valenciana, Rodrigo Pertegàs), i que fins i tot havia previst el nombre de planes (800), i les ratlles (41) i espais (75) per cada plana, tot en un volum titulat *Antologia catalana del parlar vell*. L'antologia havia d'oferir una panoràmica de la literatura catalana dividida en quatre etapes, que inclogués des de textos medievals fins a textos del segle XVIII, presentats sempre en "ortografia original, pera estudi de gramática y resoldre lo de la ortografia tradicional", i amb notes lexicals i històriques que aclarissin els diferents passatges.

Aquest projecte d'antologia té la particularitat que havia de preparar-se "amb esguart" a *La reconstrucció del llenguatge literari* del mateix Calveras, és a dir, si bé abans de tot volia ser un manual perquè els alumnes dels jesuïtes a Verola es poguessin introduir a l'estudi de la literatura catalana i, a través d'aquesta, a la història de la llengua (ortografia, gramàtica, lèxic, etc.), Calveras pensava aquesta antologia lingüísticoliterària —encara que no es digui explícitament en el projecte— com un exemple pedagògic de les seves teories exposades al llibre *Reconstrucció* (1925); a través de l'antologia s'havia d'oferir als alumnes un bagatge de coneixements prou consistent que els permetés tenir un criteri propi, i crític, en relació amb el model de llengua literària que predominava aleshores (apèndix II.b / 1.2).

4. De Manresa a València, passant per Roma: contactes amb la dissidència lingüística

Un cop acaba la seva etapa docent com a professor d'Humanitats a Verola (Osca), fou enviat a la santa cova de Manresa per passar la tercera provació (1922-1923). Fruit d'un congrés d'exercicis espirituals a Manresa, amb l'assistència de jesuïtes de tot Espanya, nasqué en Calveras el desig de dedicar-se a l'estudi dels exercicis (Roig i Gironella [1964] s.d.), que en el decurs dels anys el portarien, com a especialista de renom, a donar tandes d'exercicis a molts convents i seminaris de tot arreu (v. § 7). Tot i que els anys 1922 i 1923 són una època de plena dedicació a l'espiritualitat ignasiana, Calveras es continua ocupant de qüestions culturals relacionades amb els jesuïtes de la seva província: l'octubre de 1922 se l'informa que ja s'han enviat a Tarragona i a Verola els llibres demanats per ell (carta de Daniel Forcadell a Calveras, 14-10-1922; BB), mentre que el 1923 Ignasi Casanovas li anuncia que “dintre de poc rebrà'l projecte de l'*Analecta Sacra Tarraconensia*” (apèndix IV.a / 48).

Després de la tercera provació a Manresa, per al curs 1923-1924 va ser enviat a Roma perquè seguís estudis superiors de filosofia a la Universitat Gregoriana durant dos cursos que l'havien d'encaminar a esdevenir doctor en Teologia. El dia que se n'anava de Catalunya escriu, “amb la maleta a la mà”, a un seu company jesuïta perquè estigués al cas que arribessin els llibres comandats (apèndix IV.b / 20: 21-10-1923). Però durant el viatge a Roma, agafa el tifus amb tanta gravetat que li hagueren d'administrar el viàtic el mateix dia de la inauguració del curs a la Universitat Gregoriana. Un cop curat a Roma, passa nou mesos de convalescència entre la casa d'exercicis d'Alaquàs i la casa d'exercicis de València (Roig i Gironella [1964] s.d.). Hi ha una nota pública que dona compte de l'estada de Calveras en terres valencianes: la publica la revista *Cultura Valenciana* anunciant que Calveras assistí a “alguna sessió de nostra Acadèmia Valencianista” (*Cultura Valenciana* I, 1926, 29).

4.1. Informacions sobre València actual. Notes a manera de dietari

La informació més extensa i detallada dels moviments de Calveras durant aquells nou mesos de convalescència a València, ens l'ofereix el mateix protagonista en una mena de dietari personal titulat *Informacions sobre València actual*, que va escriure durant la seva estada a València —d'aquí que ens hi referirem com a dietari valencià (apèndix II.a / 2). Una part de les *Informacions* és una llista de termes relatius al moviment valencianista d'aquella època —Calveras inclou definicions sobre què és el llemosí o el valencianisme polític, que resumeix de diferents manuals—, i de fitxes sobre entitats valencianistes —Lo Rat Penat, l'Acadèmia Valencianista del Centre Escolar i Mercantil, el Centre de Cultura Valenciana—, o de fitxes sobre alguna personalitat representativa del moviment com Josep Giménez Fayos. A més de contenir termes clau sobre el valencianisme i fitxes sobre els seus representants i entitats, el dietari valencià de Calveras (*Informacions sobre València actual*) sobretot té interès perquè deixa constància de les visites que Calveras va fer a diferents personalitats representatives de la València d'aquella època, ja que Calveras transcriu molt clarament l'esperit de la mena de converses, quasi monogràfiques, que diversos interlocutors valencians van mantenir amb el nostre jesuïta.

Calveras no en devia fer prou amb la informació dels llibres sobre el que era el valencianisme —la seva història, les seves personalitats i entitats més representatives que el sostenien—, i és per això que no es va limitar a recollir informació llibresca del moviment i va decidir conèixer-ne personalment els protagonistes, entrevistant-los sobre com veien ells totes aquelles qüestions de les quals eren part directament implicada. De les entrevistes que Calveras reporta, n'hi ha una sobre el valencianisme polític amb el director del diari *Las Provincias*, Teodor Llorente Falcó, aleshores venerat per una bona part del valencianisme pel que representava com a successor del llegat del seu pare.

Llorente Falcó veu el valencianisme com un “reflejo de las estridencias de Cataluña”, més que no pas com un moviment “nacido aquí”, i destaca en el vessant cultural “algún renacimiento en castellano” de “dos o tres jóvenes que escriben bien” i les estrenes teatrals en valencià d'Alberola i Manuel Peris. No obstant, creu que després de “las represalias del Directorio el movimiento catalán

crecerá más pujante, enmendado en lo que tenga de malo, sea en el Institut, etc.”. Sobre aquest mateix tema, Calveras desenvolupa molt més detalladament el punt de vista del secretari de Lo Rat Penat, Josep Giménez Fayos, tota una altra personalitat venerable del valencianisme, “relacionado con todos los prohombres del movimiento valencianista”. Calveras resumeix la visió de Giménez Fayos en quatre punts:

- 1r punt. Molt poca gent utilitza el valencià en la seva correspondència privada.
- 2n punt. No hi ha acord ortogràfic entre els pocs que escriuen en valencià.
- 3er punt. Els mestres que ensenyen valencià a l'escola un cop a la setmana, ho fan amb poc interès i “solo para percibir la paga” de l'Ajuntament.
- 4rt punt. A la premsa, només *La Tralla* inclou el valencià (i encara és “bilingüe y a veces indecente”), deixant a part alguna publicació ocasional com *Pensat i Fet* i *El Ninot*.

Un cop enumerats aquests punts, Giménez Fayos analitza amb deteniment l'Acadèmia Valencianista del Centre Escolar i Mercantil: si bé aquesta entitat valencianista arribà a tenir una certa vida cultural —Fullana hi féu conferències i s'arribà a publicar alguna cosa en valencià a la revista *Oro de Ley*—, ara mateix “está muerta”, amb prou feines hi assisteixen deu persones a les reunions setmanals, i ni tan sols arriben a ser mai les mateixes “según me dijo el sr. Giménez [Fayos]”. Un dia que hi assistí Calveras, la reunió es va limitar a escoltar cinc minuts un jove que explicà “improvisando, todo algo de lo que había oído el día antes en una historia corriente” i encara “dicho en mal valenciano y sin concierto”; davant una situació tan lamentable, el “director del Centro en recreo”, el pare Conejos, no gosa tancar el centre “para que no digan que se opone a que hablen en valenciano” i està convençut que la gent de l'Acadèmia Valencianista “no harán nunca nada serio en cuestión de lengua y literatura valenciana”.¹²² A parer de Giménez Fayos, aquesta situació es produeix perquè el pare Conejos “no

¹²² Josep Conejos de la Llave (València 1862 — 1937). Rector del col·legi de Sant Ignasi de Sarrià de Barcelona (1902-1907), prefecte de la Congregació Mariana de Barcelona (1907-1908) i des del 1908 de la de València. Fundà el Centre Escolar i Mercantil de València el 1912, del qual fou director. Des del 1916 publicà la revista *Oro de Ley*.

lo tomaba en serio”, opinió que fa comentar a Calveras que és lògic que Giménez Fayos pensi això, perquè ell “sí que es valencianista de corazón, pero da en hierro frío al inculcar a los jóvenes ideas”.

Amb aquest alarmant diagnòstic sobre la precària salut del valencianisme, també hi coincideix Francesc Almarche Vázquez, president del Centre de Cultura Valenciana, que declara a Calveras estar “descorazonado de hacer cosa seria en cuestión de valencianismo”, estat d'ànim compartit per “el anticuario que allí encontré”, que “también es pesimista”. Segons el que fa constar Calveras en el seu dietari valencià, va ser “providencial encontrarle [a Giménez Fayos] en la academia valencianista”, ja que gràcies a ell “he ido visitando lo más saliente de Valencia”: Francesc Almarche Vázquez, l'Acadèmia Valencianista del Centre Cultural i Mercantil, Lo Rat Penat i el Centre de Cultura Valenciana.

Calveras, acompanyat de Giménez Fayos, va anar a entrevistar Francesc Almarche per parlar també del “movimiento valencianista literario”. Almarche considera que “lleva vida lánguida” i n'hi explica les raons. En primer lloc, el caràcter valencià no és constant per dur a terme feines sòlides i el resultat és que en filologia “nadie sabe nada” i que “siguen a Fullana” perquè és el qui més ha fet, si bé pronostica que “no llegará a ser eminencia ni autoridad en cuestion de lengua”. En segon lloc, els valencianistes més capacitats se n'han d'anar de València per guanyar-se la vida i aleshores només queden “la turba de los cortos, que no son capaces de hacer cosa que valga”. En tercer lloc, les institucions públiques valencianes no inverteixen en cultura i si hi haguessin diners per crear “un Instituto Valencianista no faltarían cultivadores aquí que ahora van a ganarse la vida fuera” i, per acabar-ho d'adobar, en cas que el clero fundés una mena de Foment de Pietat a la valenciana, les publicacions serien en castellà.

Tant Giménez Fayos com Almarche són els responsables de presentar a Calveras la situació present i futura d'unes entitats tan representatives del valencianisme com Lo Rat Penat i el Centre de Cultura Valenciana: sense biblioteca, sense socis interessats en la “cultura valenciana” —si no és el casino i el “teatrito semanal”—, i sense diners ni perspectives de tenir-ne perquè les institucions polítiques locals (“autoridades y diputación”) no en donaran per a finalitats culturals (“excavaciones y museos valencianos”), “porque no aman a Valencia como los catalanes su tierra”. L'activitat del Centre de Cultura

Valenciana, que havia arribat a editar una gramàtica valenciana de Fullana i a fundar “la cátedra de valenciano en la Universidad”, “ahora su vida se reduce a la recepción de académicos”. Aquesta situació de misèria cultural i de desànim generalitzat que coincideixen a descriure diferents valencianistes, no va suposar un fre que paralitzés els projectes i iniciatives de Calveras.

Al contrari, acabada l'etapa valenciana de Calveras, en una de les cartes que el nostre jesuïta adreçarà a Lluís Cebrian Mezquita, cronista de la ciutat de València, veterà valencianista i un dels amics valencians de Calveras, l'animava, a escriure “la història del renaximent a València”; davant la insistència de Calveras, Cebrian li agrai per carta “ab tota l'ánima sos valedors y determinants oferiments reiterats, per a la publicació imminent [de la *Història del renaximent a València*]” (apèndix IV.a / 49). Com que no es volia donar per vençut, Calveras demanà a Francesc Martínez que recordés a Cebrian d'escriure la història de la Renaixença valenciana (apèndix IV.a / 79); amb força retard, Martínez comunicà a Calveras que ja li ho havia comentat, però el problema era que Cebrian “s'ha quedat casi cego” i per més que “en va dir que ho faria, no ho farà” (apèndix IV.a / 80).

Potser a causa dels “valedors y determinants oferiments reiterats” de Calveras, i per altres gestos d'aquest estil, entre els valencianistes es devia considerar Calveras com una persona a tenir present a l'hora d'esperar alguna mena de suport provinent de Catalunya. El fet és que quan alguns valencianistes pensen a promoure alguna publicació cultural recorren a Calveras per fer-la efectiva: l'erudit local castellanenc Borràs Jarque demanà a Calveras si l'Institut Balmes, la Institució Patxot, la Fundació Metge o el mateix Francesc Cambó podrien editar la seva història de Vinaròs “com a cosa propia” perquè a València “tot lo nostre está abandonat i si no mos ve una espenta de vostés, aixó está perdut” (apèndix IV.a / 42). Un altre valencianista, aquest cop un castellanenc, coincidia a presentar l'activitat cultural valenciana com una mena de desert sense vida ni possibilitats reals de supervivència. En la mateixa línia del que Llorente Falcó, Giménez Fayos i Almarche Vázquez havien exposat a Calveras.

4.2. Entre la vinculació sentimental i les conseqüències del valencianisme

Si bé les perspectives de futur del valencianisme eren bastant decebedores, val a dir que durant la seva estada valenciana Calveras pogué tenir, com a mínim, a la seva disposició la biblioteca de Francesc Martínez i la de Teodor Llorente Falcó. Francesc Martínez, bibliòfil amic de Miquel i Planas que fins i tot tenia “algunas ediciones raras de obras antiguas, no catalogadas por Massó y Torrents”, oferí a Calveras la seva biblioteca “para estudio”, com també ho féu el director de *Las Provincias*, que li va oferir “para estudio” la seva “buena biblioteca valencianista (...) con todo lo antiguo y moderno”, la qual rastrejava “con frecuencia” el P. Fullana; la visita a can Llorente li permeté descobrir “una colección interesantísima de cartas de literatos catalanes a su padre”, on Calveras hi veu de seguida una important font d’estudi “para la historia de la literatura catalana moderna”. D’aquí sortí la idea de publicar a la Balmes l’epistolari Llorente, que acabarà assumint l’Oficina Romànica com a publicació pròpia (v. § 2.6.2.a).

En el costat positiu de la balança, també hi podem afegir les informacions de diferents valencianistes sobre l’evolució lingüística i literària del valencià com a llengua de cultura. En aquest sentit, Calveras anota, per exemple, fonts d’informació capitals que li faciliten diferents informants: Josep Rodrigo Pertegàs l’orienta sobre els centres on pot localitzar documents antics (arxiu general, arxiu de la catedral, arxiu de l’Ajuntament), i li aconsella estudis com el *Nomenclátor geográfico-eclesiástico de los pueblos de la diócesis de Valencia* de Sanchis Sivera (1922) i treballs inèdits com un de toponomàsia de Bartomeu Ribelles; gràcies a Sanchis Sivera, canonge de la catedral de València, Calveras descobreix *in situ* que a l’arxiu de la catedral hi ha documents antics ben catalogats i que a la biblioteca hi ha “tesoros” de la literatura catalana medieval com obres d’Eiximenis, sermons de Sant Vicent Ferrer, *El pecador remut*, etc.

Després de l’estada a València, Calveras mantindrà el contacte, entre altres, amb el canonge de la Seu de València, Sanchis Sivera, que en una carta de 1927 li fa saber que li enviarà molts contractes en valencià dels segles XIV i XV i uns llibres que el pare Fullana potser li regalarà, alhora que li anuncia que està transcrivint el sermonari de Sant Vicent que hi ha a la Seu de València i que potser algun mecenes l’hi publicarà (apèndix IV.a / 149). Una altra de les visites que reporta Calveras és la de l’erudit d’Altea Francesc Martínez Martínez.

D'aquest bibliòfil, cervantòfil, folklorista i aficionat a l'arqueologia, a Calveras li interessa la seva traducció valenciana del *Quixot*, ja que Martínez és d'un poble "donde el valenciano se habla bien" i, per tant, la seva traducció "puede contener gran cantidad de lenguaje vivo y puro";¹²³ d'aquest personatge, Calveras també en destaca, entre altres coses, que pensi editar-la, que sigui amic de Miquel i Planas i que hagi fet una "edición esmerada y lujosa" del *Tirant lo Blanc*.

L'estada de Calveras per terres valencianes li va permetre conèixer de primera mà unes quantes glòries locals i entitats ben representatives del moviment valencianista d'aquella època, fet que per força l'havia de marcar en la seva manera d'enfocar el passat i el present del valencianisme cultural i polític, i també, per tant, a l'hora de concebre un futur possible que pogués tenir en compte i integrar en el marc global del catalanisme tota aquella gent més o menys pintoresca que li havien obert les portes de casa seva gràcies a la franca amistat amb el venerable Giménez Fayos.

Sens dubte, l'estada a València durant el 1923 i 1924 havia de ser una experiència important per a Calveras, però convé no oblidar que la província dels jesuïtes d'Aragó li oferia una varietat de dialectes i sensibilitats culturals prou diverses —un microcosmos únic, ens atreviríem a dir. Per això no és d'estranyar que abans de conèixer de primera mà el valencianisme regionalista, Calveras ja hagués reflexionat sobre el problema valencià i fos (massa) conscient de les dificultats d'empeltar el regionalisme valencià en el tronc comú del catalanisme. El 1921, en una carta al provincial de la província d'Aragó Calveras proposava que per a les classes de gramàtica catalana els alumnes valencians del col·legi dels jesuïtes de Verola anessin en una classe diferent dels catalans i mallorquins per raó de les particularitats dialectals del valencià:

Las clases de gramática [catalana] no pueden ser comunes, so pena de entorpecerse mucho. Porque ni es común la conjugación, ni en todo la sintaxis, ni el fondo de lengua vulgar y modismos que hay que refrescar. Más provecho sacarán a nuestro parecer dos secciones de una clase con media hora sucesivamente que todos juntos una hora teniendo que atender a las variantes de todos (apèndix IV.b / 4).

¹²³ Uns anys més tard Calveras li demanarà la traducció valenciana del *Quixot*, però en aquells moments Martínez encara l'estava passant a màquina (apèndix IV.a / 81). El 1933 *Las Provincias* (21-6-1933) li'n publicarà el primer capítol i Martínez l'hi enviarà (apèndix IV.a / 87).

Calveras defensava aquest model com a resposta a la proposta del provincial: “que catalanes y valencianos y mallorquines vayan a una clase común donde se explique las variantes de todos”. Calveras no veia possible que en una classe de 33 alumnes es poguessin “atender a las variantes del valenciano” dels 9 alumnes procedents de terres llevantines. Més, mentre catalans i mallorquins seguirien la gramàtica de Fabra (1918a) i el manual de Salvador Genís, els valencians usarien la gramàtica de Fullana. La qüestió de l’ensenyament del català en els centres dels jesuïtes de la província d’Aragó no devia quedar del tot resolta, perquè en el seu dietari valencià (1924) Calveras torna a anotar propostes semblants a les que havia defensat davant del seu superior pocs anys abans (1921).

En el seu dietari valencià Calveras torna a escriure les seves propostes destinades (sobretot) a valencians: considera que en els diferents cursos de gramàtica (*infima*, *media* i *suprema*) els valencians havien d’anar en grups a part dels catalans i mallorquins; d’aquesta manera cadascú podria aprendre la llengua en les seves “variantes dialectales en morfología y sintaxis” (fins i tot preveu que els valencians comencin llegint primer textos valencians, per més tard introduir-se, si bé “leídos en valenciano”, en els autors catalans); com a complement d’aquests coneixements escolars, Calveras proposa com hauria de ser el funcionament d’una “Academia de lenguas regionales” a Sarrià i d’una “Academia regional de predicación”: un altre cop veiem com Calveras pensa en un tractament diferenciat per als valencians, ja que proposa que les acadèmies siguin obligatòries per als catalans i lliures per als valencians —“por fuerza no aprendería nadie y solo habría quejas”—, si bé en les reunions de la dites acadèmies s’haurien d’ajuntar i compartir la mateixa biblioteca.

Dels assistents valencians a aquestes reunions “sacados de los que libremente perseveran en las academias”, es tractaria de triar-ne uns quants amb “espíritu conciliador, no separatista entre valencianos y catalanes”, “y formarlos especialmente” perquè poguessin “enseñar letras”, un com a professor a València, un altre a Roquetes i un tercer a Verola; d’aquesta manera a Roquetes hi hauria un professor català i un de valencià que podria anar cadascú amb els seus “el día que sea de habla regional”, a Verola el professor valencià de gramàtica, igual que el català amb els seus, s’encarregaria dels seus connacionals. El professor de “literatura regional” i el de “las academias de Sarrià”, per la seva banda, haurien de saber, a part de literatura, “catalán y valenciano” (apèndix II.a / 2).

La prova que Calveras pensa en un tractament específic per als valencians és que s'assessora i es preocupa per dur a terme les seves propostes: el pare Fullana li recomana, de cara a les classes de gramàtica per als alumnes valencians de Verola, “els [autors] que millor reflexen el parlar actual” —els folkloristes Francesc Martínez i Martí Gadea, els dramaturgs Alberola i Peris, i la *Rondalla de rondalles* de Galiana, que és “lo millor”—, mentre que un jesuïta de Sarrià, el pare Casas, li envia “la llista de llibres valencians que tenien aquí a Sarrià, tal com l’han escrita els dos prefectes passats de les acadèmies valencianes” (carta de Casas a Calveras, 9-5-1924; BB).

En el dietari valencià Calveras també tracta un altre problema relacionat amb la llengua que aleshores els jesuïtes es plantejaven: la predicació. En aquest cas, més que oferir propostes i un programa de futur, el que anota Calveras en el seu dietari valencià és una mena d’anàlisi de l’estat de coses, que presenta de la boca del pare José Luis Iñesta (1871-1956). D’entrada, queda clar que a València capital “nadie predica en valenciano, ni el mismo P. Iñesta (sic) se ha atrevido a hacerlo nunca”, ja que a la capital el valencià es reserva “para la intimidad o literatura otro casera”.¹²⁴ A fora de la capital, el P. Iñesta predica en valencià, si bé “los señoritos o los que se tienen en algo” volen que se’ls prediqui en castellà perquè consideren el valencià “por bajo y de gente de pueblo”, i encara que la gent del poble, “que entienden [el castellà] lo suficiente aunque no lo sepan hablar”, estigui acostumada que els predicadors usin sempre el castellà.

Calveras encara recull d’un altre jesuïta (el pare Iglesias) una altra dada sociolingüística presentada en uns percentatges altament reveladors: a València, de cada 100 persones que es confessen, 90 ho fan en castellà, mentre que a Barcelona, les dades són a la inversa, de cada 100 que es confessen, “solo 10 en castellano” i encara els qui ho fan en català, “solo seis o siete le previnieron [al pare Iglesias] si podría confesarlos en catalán: los demás lo hicieron sin pedir permiso, ni decir nada”. Sempre ens basem, evidentment, en el que que va reportar Calveras a les seves *Informacions* (apèndix II.a / 2). El cas és que el tema de la llengua de la predicació devia preocupar prou Calveras perquè en parlés per carta amb algun interlocutor: trobem l’opinió d’un altre company de l’orde proper

a Calveras, el pare Oleza, que de ben segur exposà el seu punt de vista a petició de Calveras: en una carta de 1924, Oleza es mostra partidari de fer els sermons en valencià a València per tal de poder arribar al poble, i, en defensa d'aquesta opció, fa consideracions molt interessants de caràcter general sobre la llengua materna, la llengua oficial, etc. (apèndix IV.a / 97).

Després de l'estada per terres valencianes, Calveras mantindrà per carta el contacte amb bona part dels valencianistes que hi va conèixer el 1924, encara que molt sovint només hi tingui tractes per fer intercanvis culturals. Així per exemple, Francesc Martínez demana a Calveras que el tingui present “cuant ixca a llum algun treball vostra” (apèndix IV.a / 78) i Giménez Fayos, per la seva banda, li demana “de buscar datos d'edicions antigues o modernes de obres” de Lluís Vives, “nostre filosof” (apèndix IV.a / 63).

Més enllà d'aquests intercanvis, el que es confirma una vegada i una altra en diverses cartes entre els valencianistes i Calveras, són les serioses reticències a acceptar importants fonaments dels quals un cert catalanisme partia. D'entrada, la identitat dels catalanoparlants i el nom de la llengua: Giménez Fayos confessa a Calveras que “no mire ab bons ulls que als valencians ens diguen catalans, pero no m'agrada tampoc dirho de modo que puga molestar”; les raons de Calveras per referir-se al valencià com a català, “de sobra que les conec, pero no'm pareixen suficients per a acceptar el apelatiu de catalá” (apèndix IV.a / 63-64). Pot sorprendre que la persona que fa aquestes afirmacions tan contundents sobre el nom de la llengua i la identitat valencianes fos, només dos anys després, un dels firmants de les Normes de Castelló (1932).

Fins i tot el sinònim “tot el nostre domini lingüístic” utilitzat per Calveras per referir-se als territoris de llengua catalana, provoca el rebuig del susceptible Martínez, perquè “la dominació implica dominadors i dominats, sent vostres els primers, clar qu'hem de ser nosatros els altres, que de cap mena'ns avenim a doblegarnos a la servitut, Valencia may será una regio de Catalunya baix ningun concepte, per mes que hi haja alguns mals fills, per fortuna pòcs, que hu

¹²⁴ Francesc Almarçhe, a l'entrevista que va tenir amb Calveras (21-4-1924), li precisa que a València capital només el dia de Sant Vicent (apèndix II.a / 2).

anhèlen”.¹²⁵ Per a Martínez, pensar en un model de llengua és l’equivalent a pensar en un model polític de país, són dues cares de la mateixa moneda, “per aixó sempre fuixc de les normes catalanes, i may transigire en la unificacio qu’en el Principat vòlen, lo mateix en llenguatge, que’n l’utopic somni politic”, si bé reconeix que li sap greu dir això, i creu que els catalans han de saber que “el dia que pugam desllapissarnos del centralisme castellá (...) no será per a caure’n les mans de atre, encara que siguen de gents de la parentèla” (apèndix IV.a / 87).

El rebuig a un projecte lingüístic i polític compartit per als països de llengua catalana, Martínez el manifestà a Calveras en termes teòrics (combatent, per exemple, un nom comú per la llengua), però també baixà algun cop en el terreny concret de la pràctica lingüística: arran d’un estudi de Calveras sobre les preposicions Martínez li fa saber que els valencians mai “ni parlant ni escrivint acceptarem el *amb*, que ademes de no haver segut usat per ningú el trobem pesat pera la pronunciació” i, si fos veritat que hi hagués dos exemples de *amb* en el *Tirant lo Blanch*, aquest argument no seria “prou pera donar autoritat”, ja que en el *Tirant lo Blanch* s’usa també *ab*, “preposició per tots els classics valencians usada” (apèndix IV.a / 80). I defensada per Martínez —per exemple, en totes les seves cartes al nostre jesuïta (apèndix IV.a / 78-87)— com a símbol lingüístic de valencianitat en oposició a una certa catalanitat. Més: quan es van aprovar les Normes Ortogràfiques de 1913, Martínez explicava al pare Fullana que Lo Rat Penat havia d’estudiar les normes de l’IEC a partir d’una premissa irrenunciable: “desentenentnos de catalans y de la llengua catalana en tot allo que no estiga conforme ab nostra parla”.¹²⁶ No obstant tot això, és un cas paral·lel al de Giménez Fayos: Martínez també seria un dels firmants de les Normes de Castelló.

¹²⁵ La incomoditat que expressa Martínez davant aquest terme és ben poca cosa al costat de la sentència del jutjat número 1 de Tarragona emesa el mes de juny de 2000 sobre el “Reglament d’ús de la llengua catalana” de la Universitat Rovira i Virgili: aquest jutjat resolía, entre moltes altres decisions de conseqüències efectives i no pas sentimentals, que “la expresión «domini lingüístic català» vulnera el principio de seguridad pública” després d’una llarga argumentació en què es (des)qualifica el dit terme —“sin contenido específico predeterminado y sin base territorial acotada que en pura interpretación gramatical permite a la misma [URV] extender sus propias facultades a territorios, ciudadanos o instituciones que pueden no admitir que el catalán sea su lengua bien porque consideran que su idioma o lengua tiene su propia identidad o porque consideran que se trata de una modalidad del catalán”.

¹²⁶ Carta de Martínez a Fullana, març 1913 (apud Sánchez-Cutillas 1974, 76). El 1916 Martínez escriu a Faustí Barberà i li proposa: “¿No és hora ya estimat Dotor [Faustí Barberà] que prenint eixemple dels catalans tractem de unificar nostra ortografia, lo que podría servir de basse per a mamprendre un Diccionari valencià-castellà y castellà-valencià que encara fa més falta?” (8-4-1916; apud Sánchez-Cutillas 1974, 77).

Les serioses reticències que destacats valencianistes expressaren a Calveras a través de la seva relació epistolar, no han d'amagar que aquest valencianisme dels anys 20-30 va tenir un repercussió destacable en el món catòlic del nostre jesuïta (i a la inversa). La revista dirigida per Giménez Fayos tingué un cert ressò en el Principat. Des de *La Paraula Cristiana* (LPC), Cardó (1929), per exemple, destaca que amb l'*Almanac valencià* editat per *Cultura Valenciana* "hom es fa perfecte càrrec de l'estat de la nostra llengua literària a València" i destaca la puresa de les conjugacions verbals utilitzades i de certes formes (*enfrent, menys*, etc.), que per als catalans "són tingudes per arcaïques o purament literàries"; només lamenta certes "pensades heterogràfiques", com la d'accentuar totes les vocals obertes o la d'apostrofar la partícula *que*.¹²⁷

Pensem que la revista catòlica *La Paraula Cristiana* (LPC), tan propera a Calveras i al seu entorn, va ser molt receptiva a recollir col·laboracions de diferents autors sobre tema valencià: es ressenyà, per exemple, la "memòria llorejada en els JF de València de 1926", *Entorn del renaixement literari valencià*, de Joan Beneyto Pérez, i se'n reproduí un fragment (LPC, 1927, 464-465); Francesc Almela i Vives (1927b), per la seva banda, fa una presentació biobibliogràfica de Rafel Martí Viciana, sobretot del seu *Libro de las alabanzas de las lenguas Hebrea, Griega, Latina, Castellana y Valenciana* (1574), i una de fra Lluís Galiana, centrant-se sobretot en la seva *Rondalla de rondalles* (1927a); finalment afegim que l'aleshores joveníssim Aramon tingué LPC com una de les primeres plataformes de projecció pública, ja que hi publicà múltiples ressenyes més aviat de to erudit sobre llibres de tota mena, algun dels quals provinent de terres valencianes —*En defensa de la personalitat valenciana* de Jordi de Fenollar (1930b), *Dietario del Platero Suárez*, d'Antoni Igual Úbeda (1931a), i *Les relacions monetàries entre Catalunya i València des de 1276 a 1376*, de Francesc Mateu i Llopis (1931b).¹²⁸

¹²⁷ Article que atribuïm a Cardó, encara que només estigués signat per "C.". Podria ser de Calveras? D'entrada, l'original manuscrit no es troba entre els papers del jesuïta i, tant o més o definitiu que això, l'estil no s'assembla ni de lluny al de Calveras. A més, a LPC es poden llegir diferents articles o notes signades per "C." que corresponen a Cardó.

¹²⁸ La primera revista on Aramon publicà fou als EUC XII (1927), amb ressenyes sobre diferents volums dels ENC. La col·laboració d'Aramon a LPC, en canvi, comença el 1928 i s'acaba el 1932; hi ressenyà nombrosos llibres —que no es recullen de forma exhaustiva en la completíssima bibliografia aramoniana de Martí et al. (1984).

La connexió de Calveras amb els valencianistes va tenir els seus fruits i no es va reduir a presentar a la revista del seu amic Giménez Fayos l'activitat de la Biblioteca Balmes i a avançar unes quantes notícies de l'*Epistolari Llorente* amb què participà activament, d'evident interès per als valencians.¹²⁹ A *Catalunya Social*, setmanari d'Acció Social Popular amb seu a la Biblioteca Balmes de Barcelona, Calveras (1930) hi publicà una sèrie de cinc importants articles — signats amb les inicials dels dos cognoms “C.S.”— dedicats a comentar el llibre *La llengua valenciana* de Lluís Revest Corzo, premi als Jocs Florals de 1928 i publicat el 1930 per la Societat Castellonenca de Cultura (apèndix I / 2).

Cadascun dels articles de Calveras ressegueix i comenta un apartat diferent del llibre de Revest. Com tindrem ocasió d'anar veient, el conjunt de la ressenya de Calveras és més descriptiva que no pas valorativa, fins al punt que reproduïx extensos paràgrafs representatius del pensament de Revest per evitar d'oferir-ne una lectura tergiversada. En el primer lliurament, Calveras (1930a, 346-347) presenta el llibre de Revest qualificant-lo de “el pas més gran cap a la concòrdia” i sintetitza la posició de l'autor valencià en aquests termes: “proclama el no separatisme de València respecte a Catalunya, però demana en retorn el no assimilisme de Catalunya respecte de València, en el magne problema de la unificació del llenguatge literari” [subratllat de Calveras].

El gros del primer article, però, està centrat en la qüestió del nom de la llengua i, en aquest sentit, Calveras destaca que Revest defensi la unitat de la llengua catalana, per bé que Revest també legitima l'ús del nom de llengua valenciana. El segon lliurament de Calveras (1930a, 361-362) està dedicat a comentar el pes dels diferents dialectes a l'hora de configurar la llengua literària i, en aquest punt, Calveras diu estar també d'acord amb les opinions de Revest (que reproduïx extensament) pel fet que “no ens ha semblat mai necessària a la unitat de la llengua literària la fixació d'unes normes úniques...[ni] presentar el català normatiu de Barcelona com el català patró de la llengua literària única i general.” En el tercer article de la sèrie, Calveras (1930a, 376-378) comenta les opinions de Revest en l'espinesa qüestió de l'ortografia, destacant-ne per sobre de tot que Revest accepti, amb alguna reserva, les normes de l'IEC: Revest, com Calveras,

¹²⁹ Com a director de la revista acabada de crear *Cultura Valenciana*, Giménez Fayos obre les portes de la seva publicació a Calveras perquè hi col·labori amb “algun treball” (apèndix IV.a / 56-57), proposta que el nostre jesuïta accepta col·laborant-hi des dels inicis (v. § 2.6.2.b).

defensa que l'ortografia de l'IEC es pugui adaptar quan calgui a les paraules valencianes i que adoptar amb els retocs pertinents les normes ortogràfiques oficials no ha d'implicar que els valencians hagin d'acceptar les "lexicogràfiques i morfològiques com l'adopció de *amb* per *ab* i de les formes dites reforçades dels pronoms *em, et, etc.*". Sobre aquesta delicada qüestió de l'ortografia, a Calveras li interessa posar en relleu que es continuaria acceptant una ortografia unitària si les modificacions ortogràfiques les assumís Fabra en persona:

En Pompeu Fabra, amb el crèdit universal que s'ha fet, exerceix un veritable mestratge general, i podem constatar que les proposicions que ell va fent en punts de gramàtica i diccionari, són recollides tot seguit en les publicacions catalanes, i assoleixen gairebé, la universalitat. Podem constatar també com En Pompeu Fabra de tant en tant es corregeix (i això fa honor a la seva sinceritat) i les correccions són tot seguit adoptades en les publicacions catalanes. Tenim, doncs, el fet vivent que les esmenes, si les proposa En Fabra, no trenquen la unitat del català normal.

En aquestes circumstàncies, si el mateix Fabra en una nova edició del *Diccionari ortogràfic* modificava l'escriptura d'uns centenars de paraules, per haver retocat o simplificat alguna de les *Normes generals*, la unitat ortogràfica no es trencaria, perquè l'acceptació de les esmenes fóra deseguida general i el sistema ortogràfic hauria millorat.

Calveras reclama que l'IEC estigui obert a futures modificacions de l'ortografia, tant per poder fer possible que l'acceptin els valencians com els occitans: "Si com l'acostament de València, volem també el de tots els pobles occitanis, per tal de crear una àrea prou consistent a les nostres publicacions; no n'hi ha prou amb afalagar-los, anomenant-los germans, i predicar després la conveniència d'una unificació del llenguatge, si la solució ha d'ésser que adoptin ells el nostre sistema, fet esguardant només al nostre parlar". En la seva projecció pública Calveras no es pot estar de retreure de tant en tant la qüestió de l'ortografia, per bé que en uns termes ben diferents de com ho féu en els seus projectes privats de reformes ortogràfiques (v. § 5.2.1).

El quart article de Calveras (1930a, 389-390) se centra a destacar el fet que Revest reclami estudiosos locals dedicats al valencià, edicions dels nostres clàssics adreçades al gran públic i la necessitat d'una acadèmia o intitut de la llengua valenciana. D'aquesta última reivindicació, Calveras se'n felicita especialment, tant perquè suposaria "tenir informació directa sobre el parlar viu de València", com perquè "el català literari hi guanyaria, perquè podríem aprofitar

progressivament el gran tresor de bona parla que estotja encara el valencià viu, entre les barreges i deformacions castellanes que l'enlletgeixen”.

En el cinquè i últim article de la sèrie, Calveras (1930a, 406-407) pren com a simple pretext el llibre de Revest per preparar, en realitat, la seva particular traca final, que consisteix a insistir en la seva concepció sobre la creació del català literari —“el català ha entrat de poc en la producció literària integral” i, per això, no es pot pretendre “de tenir aviat un «català standard»”—, i els mèrits i els defectes de la norma fabriana: “l’obra uniformadora d’En Pompeu Fabra... ha bastit uns bons caminadors”, però la correcció lingüística dels escrits catalans no és fruit del bon nivell de llengua dels seus autors, sinó dels “caixistes i correctors de proves o d’estil de les impremtes”, situació que empeny la llengua literària cap al “pendís d’una dictadura empobridora de la llengua i enutjadora per als escriptors intel·ligents o de llenguatge que no és el català central” (apèndix I / 2).

A part dels articles de Calveras a *Catalunya Social*, el llibre de Revest va tenir una certa repercussió en diverses publicacions del Principat. Carles Cardó i Ramon Aramon publicaren un article, cadascú un de diferent, a *La Paraula Cristiana (LPC)*, mentre que Rubió ho féu als *Estudis Universitaris Catalans (EUC)*. L’article de Cardó (1930), en un to més de notícia que no pas de ressenya erudita, el presenta com “el treball més ben orientat que coneixem sobre els camins a seguir en el redreçament de la llengua a València”, i destaca que Revest reconegui la unitat de la llengua catalana i que, tot i així, opti per denominar-la ‘llengua valenciana’; pel que fa al “llenguatge i estil”, el considera “d’allò més ric, correcte i savorós que hagi produït el valencià renaixent”, i tanca el comentari lamentant l’ús de la grafia *ch* i l’ús d’uns quants arcaïsmes sintàctics (el relatiu *qui* subjecte, *ésser* com a auxiliar dels verbs reflexius i de moviment, la concordança sistemàtica del participi passat amb el complement directe).

Des de *LPC* Aramon (1931c) donarà notícia del llibre de Revest i ho farà amb més extensió i profunditat. La seva manera de procedir és destacar les idees més importants que Revest exposa i, a partir d’aquí, Aramon en va fer comentaris i crítiques. Després d’haver comentat les idees principals, Aramon passa a fer observacions a diverses afirmacions de Revest a propòsit del que “s’ha fet i el que es pot fer a València per a la restauració de la llengua”. La duresa i rigor amb què Aramon jutja el llibre de Revest no obsta perquè acabi reconeixent que “la seva

aparició ha estat una sorpresa ben agradable i les mateixes objeccions que hi hem fet no proven altra cosa que l'interès que ens ha desvetllat i la gran atenció amb què l'hem llegit”.

La ressenya de Jordi Rubió (1930), publicada als *EUC*, respira un to ben diferent, tant pels propòsits del seu article —posa tot l'èmfasi a “assenyalar amb viva simpatia i comprensió cordial” el llibre de Revest, en comptes de detenir-se en “divergències que poguéssim remarcar en punts de detall”—, com pel tacte i delicadesa a l'hora d'exposar la seva anàlisi. L'actitud prudent de Rubió s'explica per la fràgil situació de l'evolució de la llengua i del país: “no oblidem que la nostra posició ens obliga a un tacte i a una delicadesa extremades”. En comptes d'entrar a resumir i discutir l'anàlisi de Revest sobre l'estat de la llengua literària, sobre el que s'ha fet i el que es podria fer, Rubió opta per exposar reflexions de caràcter general sobre la creació i difusió de la llengua literària, això sí, pensant sempre —sense citar-les— en diverses afirmacions polèmiques del llibre de Revest.

Posar-se a debatre des d'un punt de vista purament abstracte sobre la creació de les llengües literàries sense tenir en compte l'evolució sociohistòrica real i concreta de la qual es partia, això que semblava un debat “ociós” al mestre Rubió, va interessar, és més, va despertar autèntiques passions entre molts polemistes d'aquella època que, amb més o menys encert, amb més o menys agudeses i talent, es van posar a comentar i a discutir sobre els dialectes, la llengua literària, el pes de la tradició, el paper dels escriptors i el de les acadèmies, etc. La vivesa del debat, la diversitat de participants i de punts de vista i les publicacions més vàries que acolliren articles de reflexió lingüística ens mostren amb tot el vigor la passió col·lectiva dels cercles intel·lectuals per definir una llengua i un espai cultural comuns que cada personalitat o grup volia (re)construir des dels seus paràmetres culturals i pressupòsits ideològics. Ens atreviríem a dir que en aquella època reflexionar sobre la llengua literària es va convertir en tot un subgènere amb pes específic de la prosa assagística. No cal dir que Fabra hi excel·lí amb llum pròpia i marcà magistralment els temes i els termes del debat, discutits i debatuts intel·ligentment pel nostre lingüista jesuïta (v. § 8).

5. Retorn a la santa cova. Primers fruits del treball en solitari (1924-1928)

“Avui prenc el tren cap a Sarrià de pas cap a Manresa, aon la Santa Obediència m’ha destinat com a redactor d’una nova revista d’exercicis espirituals anomenada «Manresa»” (apèndix IV.b / 5). Calveras tancava, amb aquestes paraules de comiat al seu amic valencianista Francesc Martínez, la seva estada a València el 27 de setembre de 1924. Aquell dia deixava la “casa profesa” dels jesuïtes de València on s’havia curat del tifus, i encetava una nova etapa en el centre d’espiritualitat ignasiana per excel·lència. Des de Manresa, Calveras donarà a conèixer els primers resultats dels seus estudis lingüístics a les revistes *La Paraula Cristiana* (Barcelona) i *Ciutat* (Manresa), i també durant l’etapa manresenca publicarà a l’editorial Balmes la seva principal obra, *La reconstrucció del llenguatge literari català* (1925).

5.1. *La reconstrucció del llenguatge literari català*

Aquest és el títol del primer llibre publicat per Josep Calveras. En aquesta obra el nostre lingüista intenta articular un discurs sobre la llengua estàndard diferent del model fabrià que no entrés a discutir de moment aspectes lingüístics i gramaticals concrets, sinó que posés en qüestió els principis teòrics que sostenien l’edifici fabrià. L’ambició d’aquest propòsit exigeix posar en relació la teoria exposada a la *Reconstrucció*, i també el conjunt de l’obra lingüística i gramatical del nostre jesuïta, amb el discurs de la tradició lingüística autòctona i europea, anàlisi que presentarem a la tercera part. En els següents apartats (v. § 5.1.1-5.1.4), en canvi, exposem les dades essencials relacionades estrictament amb la *Reconstrucció*: breu història editorial del llibre (dels projectes i intencions inicials a l’obra finalment resultant), idees principals, qüestions de mètode i recepció de l’obra.

5.1.1. Breu història editorial

El projecte d’escriure unes orientacions sobre la formació de la llengua literària —el subtítol de la *Reconstrucció és Estudi d’orientació*— neix amb els primers projectes lingüísticoliteraris de Calveras, això és, durant el període en què com a

professor d'humanitats a Verola (1919-1922) planifica l'elaboració d'antologies literàries escolars (v. § 3.2).

En una de les antologies projectades dins el *Criteri a seguir en la antologia catalana*, s'inclou una selecció de textos medievals que s'havia d'obrir amb “unes normes o orientacions en la formació del català literari” que ajudessin a educar el gust lingüístic dels alumnes dels jesuïtes, per evitar que no s'inclinessin cap al “gust de això que es antiquat”, ni cap a “la fòbia del castellà”; la primera tendència, en opinió de Calveras, s'havia d'evitar perquè hi ha llenguatge antic que “no pot ésser introduït de nou”, i la segona perquè porta a “rebutjar això que ha sigut comunal a totes les llengües romàniques, com a filles que son del llatí”. Les orientacions sobre la formació del català literari també havien de permetre evitar de caure en “altres manies avui massa corrents, que desvien l'impuls sà i natural, cap a viaranys descarrerats” (apèndix II.b / 1.1).

També de l'etapa com a professor de Verola (Osca) tenim les primeres dades documentades sobre una referència ineludible per al nostre lingüista: Mn. Antoni Alcover. Calveras feia saber al seu provincial que compartia el model de llengua defensat per Alcover (apèndix IV.b / 4), i en una carta a un company seu dels jesuïtes considerava el *Bolletí* alcoverià necessari “per estar al corrent” de la lingüística (apèndix IV.b / 20). Per la revista del canonge de Mallorca, Calveras tingué accés directe a l'actitud crítica envers Fabra i l'IEC que Mn. Alcover no parà de difondre per les planes del *Bolletí* a partir de 1918, d'ençà de la seva ruptura pública amb el catalanisme cultural i polític de Barcelona.

Després de l'etapa de docent al col·legi-monestir de Verola (Osca), Calveras continuà madurant les seves idees sobre la formació de la llengua literària. Efectivament, just el dia que se n'anava cap a Roma per preparar-hi el doctorat en Teologia, Calveras comunicava a un seu company de l'orde que enviaria a Barcelona les “«Orientacions en la formació del català literari» quan les tingui llestes” per tal que el pare Casanovas “les esmeni, en faci treure còpies per Sarrià i Verola i les envii” (apèndix IV.b / 20). Però Calveras es posà malalt en el viatge cap a Roma i fou traslladat a València per refer-se. En ple procés de recuperació, no abandonà de cap manera el projecte d'estudiar la llengua literària.

Ben al contrari. La seva estada per terres valencianes el 1923-1924, l'aprofità per confrontar els seus punts de vista amb els d'unes quantes personalitats

valencianes, que recollí i anotà en el seu dietari valencià (v. § 4.1). En aquest quadern privat, Calveras posa en boca de Giménez Fayos, president de l'Acadèmia Valencianista i secretari de Lo Rat Penat, les següents paraules: “Nuestra orientación en la formación del lenguaje literario común, dejando a cada región purificar y completar el suyo, respondió a sus ideales [de Giménez Fayos]. El mismo se me dió a conocer y se ha puesto a mi lado en todo...”. Respecte a Fullana, Calveras anota aquesta opinió: “Vol que es conservin les variants dialectals entre catalá, mallorquí i valenciá. La nostra orientació li va plaure”. I encara: “Li sembla bé que l'ortografia pinti poques coses i que tots la puguin llegir al seu modo. Pero vol llibertat en les formes morfològiques. Si es prengué com a fonament el català de Lleida hi hauria menys diferencia del valencià que del barceloní”. En una entrevista amb Francesc Almarche Vázquez (21-4-24), el president del Centre de Cultura Valenciana fa saber a Calveras com veu l'actitud dels valencianistes en relació amb l'IEC i les seves normes: “Hay gran enemigo contra el Institut d'Estudis Catalans. Todo lo aceptarían de Catalunya menos las normas de dicha entidad. Quieren que se reconozca la variedad valenciana” (apèndix II.a / 2).

La seva estada a València li va permetre sentir de viva veu les reticències envers el catalanisme cultural i polític d'una bona colla de representants del valencianisme: Calveras va poder conèixer a València la cara visible de la gent que des del Principat es veien com a quatre valencianistes que s'interessaven per la llengua només com a passatemps d'erudit ranci i com a esbravament sentimental del dialecte local.

L'experiència valenciana havia de marcar per força el nostre lingüista a l'hora de madurar el seu primer llibre, la *Reconstrucció*, i l'havia de portar a educar una sensibilitat especial —a vegades convertida en hipersensibilitat— per tot allò que fos llengua popular i dialectal. Es va estar a València fins a final de setembre de 1924 i no hi ha dubte que mentre es recuperava va elaborar i contrastar les seves idees sobre la llengua literària: només quatre mesos escassos després de deixar València i instal·lar-se a Manresa, anunciava al seu amic valencianista Francesc Martínez que estava “acabant un llarg treball sobre «la reconstrucció del llenguatge lliterari»” (apèndix IV.b / 6: 7-2-1925).

Amb el pes d'aquest bagatge humà i intel·lectual, el nostre jesuïta escrigué a Manresa, amb la muntanya de Montserrat a davant, “mirant el serrat perfil del seu palau gegantí”, *La reconstrucció del llenguatge literari català*, llibre que el faria entrar amb veu pròpia, i fortuna desigual, a la història de la (socio)lingüística.

En un principi, el llibre de Calveras havia de publicar-se com a estudi dins la revista de ciències religioses de la Biblioteca Balmes, l'*Analecta Sacra Tarraconensia* (I, 1925, 415-420), “però la seva extensió demana un volum separat”, i per això tan sols s’hi va reproduir “l’índex analític, que de si ja és una síntesi ben lluminosa de la qüestió, per tal de preparar els esperits per llegir amb més profit l’obra total”.¹³⁰ Tal com s’havia anunciat a l'*Analecta*, la *Reconstrucció* es va publicar efectivament com a llibre separat: i fou l’editorial Biblioteca Balmes qui féu possible que s’imprimís el desembre de 1925.¹³¹ La història editorial del primer llibre lingüístic de Calveras no s’acabà aquí, ja que al cap de tres mesos, pel març de 1926, en començà a sortir una versió resumida en diferents articles a la secció cultural “Pàgina Literaria” d'*El Correo Catalán*.¹³²

En suma, Calveras va anunciar per primera vegada l’índex de la seva obra a l'*Analecta Sacra Tarraconensia* el mateix any que es publicava el primer número d’aquesta publicació cultural i religiosa, després la va publicar com a llibre en una editorial (Biblioteca Balmes) que estava especialitzada sobretot en publicacions històriques, religioses i filosòfiques, i finalment el nostre lingüista en preparà, en una sèrie d’articles, una versió resumida per a *El Correo Catalán*, diari barceloní tradicionalista per excel·lència que l’any 1918 havia estat una de les plataformes

¹³⁰ Curiosament, una revista del prestigi dels *EUC*, que dirigia Jordi Rubió, se cenyí a informar que l'*Analecta* havia publicat l’“índex analític d’una obra publicada ja a hores d’ara [referint-se a la *Reconstrucció*]”. Notem que els *EUC*, a banda d’aquesta lacònica nota, no dedicà cap més línia al llibre de Calveras i que la línia que hi dedicà ni tan sols esmenta el títol de l’obra ni el nom del seu autor (*EUC* XI, 1926, 208-211).

¹³¹ La previsió inicial era que, a més de publicar-se el llibre, Calveras pronunciés “unes cinc conferències” a la seu de Foment de Pietat Catalana, segons el que declarava el mateix Calveras al valencianista Francesc Martínez 10 mesos abans de publicar-se la *Reconstrucció* (apèndix IV.b / 6).

¹³² L’últim lliurament es publicava el març de 1927. En total, foren sis articles publicats en el decurs de dotze mesos, entre el març de 1926 i el de 1927 (18-3-1926, 16-4-1926, 18-6-1926, 18-11-1926, 16-12-1926 i 3-3-1927). Convé recordar que la secció setmanal de cultura “Pàgina Literaria” del diari tradicionalista *El Correo Catalán* acollia sovint col·laboracions en català i que estava dirigida per Mn. Jaume Barrera, capellà integrista que mantingué relació epistolar amb Calveras. Fem notar que aquesta plataforma conservadora també comptà per aquelles dates amb la col·laboració de Ramon Miquel i Planas (1926), que almenys en una ocasió hi escrigué en castellà: “A propósito de una nueva publicación de la comedia «La Librería»”, *El Correo Catalán*.

importants que es van aixecar en contra de les normes ortograficolingüístiques de l'IEC. En definitiva, Calveras va difondre les seves idees lingüístiques des dels mitjans que tenia més a prop: l'amic íntim del pare Casanovas havia de tenir, per força, les portes obertes d'una institució com la Biblioteca Balmes; des del punt de vista social, polític i ideològic no podia sentir-se gaire lluny del responsable de la secció de cultura d'*El Correo Catalán*, Mn. Jaume Barrera. Des dels mitjans que tingué a l'abast, doncs, Calveras exposà les seves idees i teories que anys enrere, com a mínim d'ençà de la seva etapa docent a Verola (1919-1922), havia començat a esbossar (v. § 3.2).

5.1.2. Idees principals

L'estructura interna de la *Reconstrucció* permet comentar-ne les idees més importants. El llibre està organitzat en dues parts: a la primera Calveras pretén analitzar les característiques de la llengua literària i a la segona es proposa donar orientacions sobre la reconstrucció de la llengua literària. Així doncs, a la primera part predomina el discurs teòric per tal com Calveras defineix els conceptes clau de la seva anàlisi, mentre que a la segona predominen els consells i les normes, exposats amb vista a orientar bé el procés de reconstrucció de la llengua literària.

Tota la densa i llarga primera part del llibre (190 planes) —centrada en “la doctrina general de la formació del llenguatge i de la preparació dels conreadors”, sense pretendre proposar “exemple[s] pràctic[s] d'aplicació d'algun principi” (194)— és una dissecció menuda de les principals característiques de tota llengua literària, les quals relaciona en aquesta definició de llenguatge literari:

El llenguatge literari és una ampliació de la llengua viva, no un llenguatge tot nou; i n'és una ampliació perfeccionada, és a dir, un desenrotllament ulterior, per tal que basti a totes les exigències del conreu literari; i és una ampliació generalitzada, perquè pugui ésser l'instrument general del comerç de la producció escrita (22).

Passem ara a presentar breument les tres principals característiques del llenguatge literari: desenrotllament, universalitat i continuïtat. El desenrotllament del llenguatge literari serà l'adequat “quan amb ell es pugui expressar, segons

totes les exigències de la producció literària, tot el camp del pensament del poble que el fa servir” (24). Perquè això es produeixi és necessari un vocabulari complet i ric, fraseologia abundosa, “motllos de fer noves paraules i expressions”, gramàtica completa i definida, varietat de recursos gramaticals, “llibertat de col·locació de les paraules” i “facilitat de construcció i acoblament” (26-40).

La universalitat consisteix que “en tota la producció escrita de caràcter general s’usi correntment un mateix llenguatge, ampliat i perfeccionat sobre la llengua viva, tal com demana el fi literari (...) El camp del domini del llenguatge universal és solament la producció escrita de caràcter general, on s’exerceix intensament el conreu i comerç intel·lectual, que són tota la raó d’èsser del llenguatge literari” (67). Al concepte d’universalitat, Calveras hi associa termes sinònims: fixació, uniformació, unitat i generalitat (68-79). Per fixació entén “la reglamentació en gramàtiques i diccionaris d’una llengua, dialecte i llenguatge particular, que ja ha vingut a la regularització plena” (68); per uniformació, “treure variants d’una mateixa cosa que en té moltes (...) [i] posar-ne allà on no n’hi hagi i calgui tenir-ne” (69); per unitat, “allò que fa que una cosa sigui una, encara que no sigui única” (73); per generalitat, “l’extensió en tot el domini de la llengua d’un mateix llenguatge, de manera que en totes les regions els escriptors de parla dialectal facin servir correntment una mateixa gramàtica, un mateix diccionari i una mateixa escriptura” (77-78).

La continuïtat —que també anomena “continuïtat amb el parlar viu”— és la característica del llenguatge literari que analitza més detingudament: aquesta característica tota sola ocupa gairebé una tercera part del conjunt del llibre (96-187).¹³³ La defineix en aquests termes: “la mida de la continuïtat amb el parlar viu, (...), es troba en la coordinació de les tendències de perfeccionament expressiu i de penetració popular, legítimes ambdues dintre de la producció literària, però que tenen diferent preeminència segons la varietat conreada” (102). La importància d’aquesta tercera característica del llenguatge literari, la continuïtat, Calveras l’explica per quatre raons: per “la necessitat d’entendre’s”, per “l’interès literari de penetrar ben endins de les ànimes”, per “l’interès lingüístic d’encarrerar el

¹³³ La llarga extensió del capítol dedicat a la continuïtat s’explica sobretot perquè en aquest capítol Calveras hi col·loca qüestions diferents: des dels diferents procediments de creació de paraules, fins a conceptes com “trama” i “caràcter”.

parlar viu” i per “l’interès de la unitat interna del mateix llenguatge literari” (97-102).

A la segona part Calveras pretén aplicar a la situació de la llengua catalana els termes explicats llargament en el decurs de la primera part. És a dir, un cop comentades les tres característiques principals del llenguatge literari, Calveras passa a exposar les orientacions adients per emprendre correctament el procés de reconstrucció, que “no seran tampoc sinó una manera de presentar més pràcticament els principis mateixos de reconstrucció” (194). En definitiva, al llarg de la segona part es proposa respondre aquesta gran pregunta:

¿com arribare[m] a tenir, com més aviat se pugui, un català literari desenrotllat cap a la perfecció expressiva tot allò que permet la nostra llengua i mentalitat, generalitzat entre els escriptors de totes les encontrades, i sense deixar d’ésser una continuació del parlar viu, deficient i desfigurat i tot com el tenim avui, sobre tot en els grans centres de població? (193).

Per abordar aquesta qüestió, Calveras parteix de la base que la llengua catalana es troba en un estadi de “reconstrucció depuradora i generalitzadora”: la llengua ha començat a sortir d’una situació de marginalitat en la cultura escrita al mateix temps que la llengua popular ha patit un procés de deteriorament per interferència del castellà i de fragmentació dialectal. Per a Calveras la situació del català — “reconstrucció depuradora i generalitzadora” — és tan sols una de les possibles que pot experimentar tot llenguatge literari.

Abans d’entrar a analitzar directament el cas català i “per donar plena la doctrina i (...) entendre millor allò que a nosaltres més ens interessa” (196), exposa diferents “estadis” possibles en què es pot trobar un llenguatge literari: “construcció” o “formació” —quan s’utilitza per primera vegada com a llengua escrita (196-207); “conservació” —un cop el llenguatge literari arriba a la formació convenient, s’ha de conservar: “mantenir-lo en el grau de perfecció aconseguit de manera que no baixi mai, sinó que vagi pujant sempre, tant com sigui possible, cap a la perfecció expressiva” (207-220); i “reconstrucció” —després d’una època de decadència, es recupera l’ús de la llengua com a eina de cultura: “sobre la planta del parlar d’avui i aprofitant els tresors i perfeccionaments del parlar antic, crear una altra vegada un instrument perfecte

del conreu intel·lectual (...) i generalitzar-lo en la producció de caràcter general de tot el domini de la llengua” (220-224)—, la qual reconstrucció pot ser de dos tipus: “reconstrucció senzilla” —quan la llengua es conserva pura i coherent— i “reconstrucció depuradora i generalitzadora” —quan la llengua està corrompuda i fragmentada en dialectes (situació en què es troba la llengua catalana, a parer de Calveras).

Exposats els diferents estadis en què es pot trobar un llenguatge literari, Calveras passa a analitzar els problemes que poden obstaculitzar la reconstrucció. Davant les exigències de la cultura moderna hi ha uns problemes generals que es plantegen a tota llengua de cultura: promoure l’especialització en comptes de la cultura general, primar “l’esperit de reflexió científica” per davant de l’“espontaneïtat d’acció”, i actuar davant “l’intercanvi mundial de producció”, que té efectes nocius sobre les identitats nacionals. I hi ha uns problemes específics del cas català: les deficiències de l’ensenyament, el predomini abassegador del castellà com a llengua de cultura, l’ultrapurisme i la implantació / imposició d’un únic estàndard i d’una única ortografia (224-239).

Detectats els problemes generals i específics de la reconstrucció, Calveras passa a exposar els “passos”, les orientacions, en forma de consells i normes per superar els obstacles (243-277): la depuració —eliminar “allò que és una corrupció comprovada del parlar viu, o una desviació per influència forastera” (243-250)—, “la generalització” —generalitzar “aquells elements que el llenguatge literari ha de fer seus, però que són vius només en alguns indrets de la llengua, o són fets de nou, o es treuen del parlar clàssic, o vénen de fora” (250-256)—, l’“ampliació” —actualitzar el diccionari davant arcaïsmes, neologismes i manlleus (260-272)—, el “perfeccionament” —resoldre les qüestions de gramàtica, sobretot de sintaxi, pendents de resolució (272-277).

Perquè es pugui posar en marxa un procés de reconstrucció del llenguatge literari, cal que hi hagi la col·laboració de dos agents indispensables, els escriptors i el poble (278-307): els escriptors amb “esperit” —“amb gust i sentiment de la llengua”, i amb “l’estudi dels models equilibrats de literatures més perfectes”—, i la col·laboració del poble, “l’enginy del poble” (194-198). Als escriptors “ben formats, de «bon gust literari», i no tant [a]ls gramàtics o savis filòlegs”, correspon uniformitzar la llengua escrita, mentre que “l’instint pràctic del poble” és qui ha de dur a terme la de la llengua parlada (68).

En definitiva la *Reconstrucció* exposa les característiques de la llengua literària per fer veure els problemes de reconstrucció que presenta el cas del català i per proposar-ne després consells i normes que permetessin superar els obstacles que denuncia. Aquest sol propòsit és un acte d'independència intel·lectual ben encomiable, especialment valuós en un context d'entusiasmes acrítics per la persona i obra de Fabra. Però el llibre teòric de Calveras vol ser una proposta teòrica diferent —respecte a la norma fabriana— de relació entre la llengua estàndard, els dialectes i la llengua popular, sobretot perquè Calveras defensa que la llengua estàndard només és legítima en certs àmbits: d'aquí en dedueix que els dialectes i la llengua popular són dignes d'ocupar alguns àmbits de la llengua escrita, i subratlla insistentment l'enorme complexitat (la rica variació geogràfica, social i estilística) de la llengua (v. § 8.1). Aquesta concepció de la llengua literària és bàsica per entendre tant les particulars idees ortogràfiques de Calveras (v. § 5.2) i les propostes morfosintàctiques i lèxiques que defensarà sobretot en els seus articles de divulgació lingüística (v. § 6.2), com el seu interès per descriure científicament aquells aspectes de la llengua —preposicions, relatius i pronoms— que considerava que la gramàtica no havia resolt satisfactòriament (v. § 5.3, 6.1 i 6.3).

És ben destacable que Calveras defensés interessants propostes gramaticals i dugués a terme estudis lingüístics de qualitat, per més que hagués iniciat la seva obra lingüística a partir d'uns principis filosoficolingüístics discutibles: la *Reconstrucció* està impregnada d'una concepció romàntica i idealista de la llengua. Arnal (1992) ha dedicat un estudi monogràfic a analitzar els punts de contacte de la *Reconstrucció* amb les idees lingüístiques de Humboldt, Herder i Vossler. Arnal (1992) explica la dependència de Calveras respecte a aquestes ideologies filosoficolingüístiques perquè la difusió de les idees del nacionalisme romàntic i de l'idealisme va ser molt fèrtil a Catalunya durant les últimes dècades del segle XIX i les primeres dècades del segle XX: el nacionalisme romàntic herderià impregna la doctrina de Josep Torras i Bages i d'Enric Prat de la Riba, i l'idealisme lingüístic de Croce i Vossler “tingueren una notable influència a Catalunya, en Carles Riba, però sobretot en Manuel de Montoliu”.

Arnal (1992) ha destacat que per a Calveras hi hagi “una correspondència entre la llengua i la manera que tenen els parlants de concebre la realitat”, idea que

exemplifica amb aquestes dues citacions de la *Reconstrucció*: “Com la mentalitat senyala les seves petjades en el parlar, també el parlar revela la mentalitat” (98-99); “la mateixa llengua posa en la mentalitat de tots els que de petits la parlen, i en ella pensen ordinàriament, el tipu definit de la mentalitat de la raça, que ella porta estampat” (173).

Arnal (1992, 267-268) també ha destacat que Calveras dividís les llengües (i les mentalitats) en dos grups, les de síntesi i les d’anàlisi, i que considerés les sintètiques com a superiors; d’acord amb aquesta agrupació, les llengües sintètiques per excel·lència, les més perfectes doncs, serien el llatí i el grec.¹³⁴ El més interessant d’aquest punt és que Calveras adaptés la teoria de les llengües sinteticoperfectes a l’anàlisi del procés de reconstrucció de la llengua catalana (v. § epíleg), i que li servís de marc i de model per als seus primers treballs lingüístics (v. 5.3). Per dotar de caràcter científic el discurs exposat a la *Reconstrucció* Calveras va posar tota la seva confiança en “la teoria general del llenguatge literari”, que per a ell no era altra que la teoria de les llengües sinteticoperfectes. Aquests principis filosòfics, els anirà abandonant progressivament i es pot dir que deixarà de basar-s’hi en els seus treballs lingüístics de maduresa, els de l’*Anuari* i les *Consultes de llenguatge* (v. § 6.1 i 6.2).

5.1.3. Qüestions de mètode

La mateixa estructura del llibre —“estudi” sobre les característiques de la llengua estàndard a la primera part, i “orientacions” sobre el procés de reconstrucció a la segona part— posa en clar els mèrits i els punts febles alhora: sobretot a la primera part, el nostre lingüista té el mèrit de desenvolupar un discurs teòric sobre la llengua estàndard més enllà dels problemes concrets pendents de fixació de la norma, mentre que a la segona part les orientacions s’acaben convertint una vegada i una altra en normes —això fa que caigui en cícliques definicions de termes sociolingüístics acompanyades de generalitats vagues que dificulten massa sovint la lectura.

¹³⁴ Aquesta classificació de les llengües, ha fet veure Arnal (1992, 268, n. 42), era “corrent en molts autors durant el segle XIX (es pot trobar en Friederich Schlegel i en Humboldt)” i en aquest cas Calveras no hauria fet més que seguir “un prejudici cultural que havia estat corrent en el segle XIX”.

La mostra més evident que el nostre lingüista intenta construir un discurs científic sobre la llengua literària és que primer defineix els conceptes de la seva teoria abans d'aplicar-los a l'anàlisi de la situació del català. Reelabora terminologia lingüística pròpia del discurs lingüístic català de la seva època (*reconstrucció, llenguatge literari, depuració*), encunya noves etiquetes per explicar aspectes de la llengua literària que fins aleshores no s'havien desenvolupat sistemàticament (*desenrotllament, universalitat, comerç literari, ampliació*) i recorre a conceptes clau de la lingüística idealista i del romanticisme alemany (*caràcter, mentalitat, esperit del poble, geni, raça*).¹³⁵

De la voluntat de definir tots aquells conceptes clau de la teoria que intenta bastir, se'n deriven uns quants punts febles: pel fet que es proposa distingir conceptes sinònims repeteix sovint idees (veg. *universalitat, fixació, uniformació, unitat i generalitat*), la qual cosa provoca que al lector li costi seguir el fil expositiu del llibre, i proposa sovint definicions de conceptes lingüístics que no aclareixen el significat del terme, com passa amb la definició d'*unitat*: “unitat és allò que fa que una cosa sigui una, encara que no sigui única. I una cosa és una, si les parts que la integren fan un tot, per la cohesió d'elements, i per la subordinació d'elements, a unes lleis harmòniques, a uns trets generals que li donen caràcter i fesomia” (73).

A la segona part és habitual que Calveras presenti amb esquemes simples l'explicació de complexos processos d'evolució lingüístics, de manera que fa l'efecte que la història lingüística es pugui matematitzar: presenta nombroses normes per donar orientacions a diferents processos que entren en joc en el procés de reconstrucció —10 normes de “depuració” (244-248), 16 normes de “generalització” (250-256), 34 normes d'ampliació (260-272) i 22 normes de perfeccionament (273-277); per exemple, les normes per “guiar una conservació encertada del llenguatge literari, sempre que duri en l'estat de la plena formació”, són: 1) tendir “tant com se pugui, cap a l'ideal de desenrotllament perfecte”; 2) tenir un diccionari ric, complet i actual; 3) evitar el classicisme exagerat; 4)

¹³⁵ La radical novetat de bona part de la terminologia calveriana ja justificaria per si mateixa l'elaboració d'un “diccionari de termes calverians”; aquests conceptes es podrien posar sistemàticament en relació amb la tradició lingüística catalana (Fabra, sobretot) i europea. Deixo aquesta recerca per més endavant, per bé que en el decurs de la tesi ja n'esbosso alguns resultats (v. § 8).

actualitzar adequadament el diccionari; 5) recollir els recursos que potencien la capacitat de síntesi; 6) la llengua literària ha d'orientar l'evolució de la llengua parlada; 7) conrear constantment el caràcter (217-220).

La confiança de Calveras en la teoria és total per analitzar objectivament l'envitricollada qüestió de la llengua estàndard. Aquesta mateixa manera de procedir, aplicar una teoria a l'anàlisi de la realitat, la tornem a trobar quan parla del paper de l'escriptor: si en el cas del gramàtic o filòleg primer ha de conèixer la teoria de la llengua literària abans de posar-se a descriure i a prescriure uns fenòmens lingüístics determinats, pel que fa a l'escriptor, per poder posar-se a crear una obra literària, convé que abans estudiï i assumeixi els principis de la teoria literària, perquè “la preceptiva literària ha esdevingut una teoria científica” (281): l'escriptor, com el crític literari, ha de tenir “criteri recte i gust refinat”, “fruit de l'estudi de la teoria literària”, la qual havia de ser la preceptiva dels clàssics grecs i llatins —“La llei suprema és l'equilibri de fons i forma”. Un cop assentada la teoria, es pot passar a l'anàlisi dels models literaris grecs i llatins “per arribar a la bona formació del bon gust” (280-281). Tant en el cas del (socio)lingüista com en el del preceptista literari, diposita tota la confiança en la teoria.

Entre les qüestions de mètode, també es pot destacar que el nostre lingüista es proposi convertir en veritat objectiva i universal aquelles conclusions a què arriba un cop analitzat l'estat de la llengua catalana. Quan tracta de la relació que ha de guardar la llengua viva amb la llengua escrita, estableix uns “principis de gradació”: a) “primer és tenir paraules i gramàtica que no pas anar contra la llengua”; b) “la necessitat sempre és sobre la conveniència”; c) “en el conflicte entre conveniència i perfecció, segons sigui la varietat literària de la producció, ara guanyarà el desenrotllament, ara la continuïtat” (104-105).

Ens trobem sovint davant unes formulacions teòriques amb pretensions de validesa general que, tot i ser expressades en uns termes pretesament científics, no deixen de ser observacions de sentit comú que formulades altrament no passarien de ser generalitzacions vagues. On es veu més nítidament aquesta manera d'exposar la teoria és en les metàfores que li serveixen de punt de partida per presentar les seves idees: quan intenta explicar que es produeix “en totes les llengües i literatures una baixa general dels esperits després de la temporada

clàssica” (en definitiva: després d’una època d’esplendor cultural comença un període de decadència), parteix d’“una llei d’evolució de la vida” aplicable “en tots els ordres”, que formula en aquests termes:

la plenitud de la vitalitat [é] un terme de durada, passat el qual la baixa és inevitable. Les circumstàncies exteriors, influint sobre les energies vitals favorablement o desfavorable, podran deturar o al contrari precipitar la decadència; i fins per una sotregada forta poden portar una reacció de revifament momentània; però una altra temporada de plena vitalitat no és possible sense un renovellament complet de la vida (210).

Un mèrit que li cal reconèixer en la seva manera de procedir és l’honestedat a l’hora d’atribuir una certa legitimitat a la teoria que pretén rebatre: sovint exposa —de manera neutra i sense caricaturitzar-lo— el punt de vista contrari al que ell vol defensar. Per exemple, primer presenta els arguments dels que són partidaris de recórrer al castellà per les obres d’“alta cultura” (argument esgrimit per “aquells i tot que passen amatents per l’ús del català en la vida privada, la poesia, la pietat i la instrucció religiosa”), i després hi contraposa la seva opinió: “produir en català, no vol dir necessàriament deixar de fer obres en castellà o en altra qualsevol llengua, tan o més extensa en el conreu científic mundial; que tampoc hi ha dificultat en fer traduccions, tant castellanès, com franceses, o alemanyes, o angleses: que si les obres valen, ja hi haurà qui es preocupi de traduir-les” (148-149)

Per referir-se a qüestions lingüístiques de caràcter tècnic, és freqüent que Calveras recorri a expressions populars, la qual cosa d’una banda demostra la seva voluntat d’elaborar un discurs científic intel·ligible al lector no especialista i de l’altra té l’efecte de provocar un notable desgavell de registres lingüístics. Vegem-ne només uns quants exemples (que podrien ser nombrosos): a propòsit de l’adaptació dels neologismes, defensa que “en els parlars particulars i escrits generals més erudits, l’interès per facilitar l’intercanvi de producció amb les nacions forasteres, (...) paga prou sacrificar un xic l’aire casolà” (115); a propòsit de la relació entre la llengua popular i la poesia, afirma: “la nostra èpica, com més enlairada és, més pren un ropatge majestuós, i la lírica també se’l procura nou, musical, idealitzat” (126); la definició de “conservar el llenguatge literari” és “mantenir-lo en el grau de perfecció aconseguit de manera que no baixi mai, sinó

que vagi pujant sempre, tant com sigui possible, cap a la perfecció expressiva” (207-208).

Fins i tot a l'hora de concloure algun apartat recorre a atzagaiades poc pròpies d'un discurs que es vol científic. Vegem-ne dos exemples (si és que algun dels fragments reproduïts fins ara no han estat suficients): “qui se'n queixi [del suport públic i privat a la cultura catalana], serà perquè es fica a regirar la casa d'altri” (149); “[segons el criteri depurador diferencista, depurar] no és expurgar i netejar senzillament la llengua d'allò que trenca la unitat i desfigura la fesomia, sinó descarnar-la fins a deixar els òssos només, o fer-ne una caricatura” (246). En certs casos, doncs, es pot constatar una situació de poc control lingüístic en el sentit que al costat de termes i girs tècnics o abstractes el nostre lingüista no s'està de col·locar-hi formes pròpies de registres col·loquials. Volgudament o inconscientment, aquest recurs també confereix al discurs de Calveras un caràcter inconfusible i un estil ben seu.

El fet que el discurs calveria es perdi en definicions de conceptes abstractes i en nombroses normes de complexos fenòmens lingüístics, no hauria de fer oblidar que el cos del text de la *Reconstrucció* s'alimenta de nombroses notes a peu de pàgina que il·lustren amb exemples diversos el discurs desenvolupat en el text. Aquesta distribució visual del discurs calveria, seguida d'una forma general en el decurs de tot el llibre, posa en clar la seva manera metòdica de procedir i és una magnífica imatge que reflecteix un fet no subratllat per cap dels seus crítics: Calveras posa la descripció lingüística al servei del discurs teòric des del seu primer llibre (socio)lingüístic, atès que en els treballs posteriors de descripció lingüística i en els de divulgació gramatical no deixarà mai de remetre en major o menor mesura a les idees exposades a la *Reconstrucció*.

Enmig de tanta abstracció, es poden trobar nombrosos exemples que mostren la inclinació del Calveras lingüista per jugar amb les possibilitats de la llengua. Quan es planteja crear una nova fraseologia que pugui substituir “coses i costums que passen a la història”, proposa substituir la frase *se n'ha emportat la palma per ha guanyat la copa de la investigació* (perquè ara no es donen “palmes” com a premi sinó “copes”) i, si s'adopta el llenguatge científic per introduir noves metàfores en el llenguatge corrent, es podrien crear expressions del tipus *té la sensibilitat d'un galvanòmetre*. En altres casos fa proves amb la llengua i imagina

noves formes amb el rerefons implícit de potenciar els recursos de la llengua popular i evitar així les formes cultes de la llengua escrita: volent estendre els recursos de la llengua popular allà on la tradició havia consagrat formes cultes o castellanismes, intenta imaginar formes alternatives a les consagrades per la tradició moderna a partir de processos lingüístics populars: quan comenta els inconvenients d'adaptar cultismes en *-us* (com *focus*), proposa recórrer “a les fonts nostres” en contextos d'ús figurat (“*el foco de luz es pot dir la deu o font de la llum; el foco de infecció, un pòsit d'infecció; el foco de irradiación, un centre d'irradiació*”), mentre que per a altres contextos proposa crear derivats (*focari*), ampliar el camp semàntic de la forma “vulgar” *foc* (*els focs de l'el·lipse*) o ampliar el camp semàntic del derivat patrimonial (*foguer: un foguer d'irradiació*) (163, n.2).¹³⁶

Entre els principis teòrics i les idees lingüístiques, Calveras s'allunyava sovint de la llengua viva que pretindrà promoure en els seus estudis lingüístics i es perdia en el marasme de possibilitats imaginàries de la llengua no consagrades ni per la tradició ni per l'ús a què tan sovint apel·larà. Unes gotes d'imaginació s'escolen enmig de l'eixuta aridesa del discurs teòric i abstracte, i mostren la dificultat de destriar el sociolingüista del lingüista.

5.1.4. Recepció de l'obra

Es pot dir que en el moment de publicar-se la *Reconstrucció* el llibre de Calveras va provocar ben poques reaccions públiques que entressin a comentar i valorar les idees que s'hi exposen. En aquest sentit, tan sols es poden destacar dues ressenyes d'una certa importància, procedents totes dues del món proper a Calveras i a la Biblioteca Balmes: una a càrrec de Carles Cardó, director de *La Paraula Cristiana*, i l'altra de Manuel de Montoliu, columnista amb secció pròpia a *La Veu de Catalunya*.

¹³⁶ Aquestes propostes fan pensar en el que diu Solà (1985², 32-33) a propòsit del *Diccionari de barbrismes* (1901) de Careta i Vidal: “[Careta] rebutja, podem dir sistemàticament, els termes procedents del llenguatge culte i/o hi prefereix paraules que li deuen semblar més catalanes (més del poble) i/o menys erudites i/o més allunyades del castellà. (...) En resum, un afany de refer la llengua amb criteris dràstics, equivocats, més atribuïbles a l'època (almenys a l'època del nostre país) que no pas a l'autor: una època de més abrondament patriòtic que de ciència”.

Carles Cardó (1925) publicà una ressenya a les planes de la revista que dirigia. Si bé Cardó comença l'article lloant el llibre i acaba felicitant-ne l'autor per la seva publicació, dedica el gros de la ressenya a comentar qüestions de fons des d'una postura crítica. Li retreu que el llibre sigui "massa ideològic", que es quedi en "ideacions filosòfiques" i que no abordi el tema de la reconstrucció de la llengua fent propostes concretes, com ara aportant "materials lèxics, sintàctics i literaris que oferissin o almenys suggerissin solucions a la munió de problemes parcials que formen en llur conjunt el gran problema estudiat". Sobre aquesta qüestió insisteix que "construir una filosofia general de l'elaboració d'un llenguatge literari (...) és tasca relativament fàcil" i que la part difícil és "enfocar l'estat d'una llengua concreta, denunciar-ne les deficiències, proposar-ne les solucions i marcar rutes ben determinades i practicables".

Malgrat aquests retrets, Cardó declara que troba la teoria del llibre "en general acceptable", però el titlla de "dialectalista ultrancer", ja que Calveras "concedeix a tots els dialectes el dret a ésser emprats literàriament i àdhuc a posseir una ortografia pròpia", opció que Cardó qualifica de "pamfilisme dialectalista". Per a Cardó, en canvi, l'ideal de llengua literària "és que tothom renunciï, àdhuc en el gènere epistolar, a les particularitats, veritables brosses sobreres, del dialecte propi, i que totes les gemmes aprofitables dels dialectes passin a enriquir la llengua comuna". La postura en defensa dels dialectes porta Calveras a censurar "un exclusivisme purament imaginari, pel nostre parer, del dialecte central" i a proposar un "sistema ideal de reconstrucció" ("el recomenç de la tasca elaboradora del nostre llenguatge literari a base de la producció espontània de tots els dialectes") que no s'ha donat mai en la història, ja que la història de llengües com l'espanyol, l'italià o el francès demostra que la llengua literària es crea a partir de la base d'un dialecte (el castellà per a l'espanyol, el toscà per a l'italià i el dialecte de l'Île de France per al francès). Per tant, a parer de Cardó, si en el cas del català el dialecte central "ha estat el primer a desvetllar-se i a treballar per la conquesta de la dignitat literària", el dialecte central té el "dret històric, geogràfic i fins polític" a ser "el dialecte típic al qual aportin llurs tresors els altres".

Cardó desautoritza Calveras quan aquest veu un exclusivisme a favor del dialecte central en la llengua literària i ho pretén demostrar adduint mallorquinismes (*amollar*, *estrabul·lat*, *empegueït*, *eixabucar*), valencianismes (*enraonia*, *façana*), i dialectalismes d'altres zones (*voludar-se*, *eixermar*,

estintolar, mant, adés) que es poden trobar en les publicacions catalanes de diferents regions del dialecte central, i encara afegeix que “si aquests dialectes no tenen una major aportació en el llenguatge literari que es va formant, culpa és d’ells mateixos qui no han fet sinó una mínima part de les aportacions que Barcelona n’espera. La generositat dels elaboradors de la nostra llengua literària és a bastament (un altre mallorquinisme, si cal) provada”. Cardó clou les observacions crítiques posant en relleu la descurança lingüística de Calveras al llarg del llibre (castellanismes i incorreccions sintàctiques).¹³⁷

Potser per la duresa de certs paràgrafs de la ressenya de Cardó, Calveras només valorà en positiu la segona ressenya que es va publicar sobre el seu llibre: es va publicar a *La Veu de Catalunya* i la va signar Manuel de Montoliu (1929a) en la seva secció “Breviari crític”.¹³⁸ Montoliu també lamenta que Calveras s’hagués limitat a escriure “una obra d’orientació filològica eminentment teòrica” i no hagués entrat “francament en el terreny de la discussió”, alhora que destaca que sigui un llibre amb “esperit polemista” pel fet de defensar principis que no “han guiat la tasca actual de codificació del català literari”, amb el mèrit afegit de no atacar mai directament ni cap persona ni cap institució. Les orientacions teòriques que conté el llibre de Calveras mostren, com a mínim, “les dificultats reals d’un problema que l’optimisme anticrític de molts apassionats tendeix a presentar com pròxim a la solució definitiva, quan en realitat (...) la nostra llengua literària ha començat tot just a entrar en el període de la seva restauració, el qual per força ha d’ésser molt llarg i laboriós”. En la cloenda de la ressenya, Montoliu insistirà que el llibre “serà sempre un estimulants per als nostres estudiosos, massa acostumats fins avui a la manca de discussió” i el defensarà, pel fet d’exposar idees “d’acord amb les doctrines de la moderna ciència lingüística”, com “una obra de gran utilitat en el moment actual”.

Fetes aquestes declaracions generals, la ressenya de Montoliu es dedica sobretot a comentar uns quants criteris exposats en el llibre, “amb els quals coincideixo i que alguna vegada també he defensat”. Destaca, per exemple, que la “restauració ha d’ésser obra més dels escriptors que dels tècnics i dels gramàtics”,

¹³⁷ El fet que Cardó notés com un error l’ús de la forma *les* com a pronom datiu femení plural, va comportar que Calveras encetés la seva etapa pública com a lingüista (v. § 5.3.1).

¹³⁸ Com declarà el mateix Calveras al seu amic valencianista Francesc Martínez: “persona de les més autoritzades a Catalunya En Montoliu em dona la raó en els punts més capitals [de la *Reconstrucció*] i que als d’aquí no dona bo de sentir” (apèndix IV.b / 7).

que han de ser els dialectes la base per a la llengua literària i que “a la formació definitiva de la unitat d’una llengua literària ha de precedir el lliure concurs de les creacions dels esperits comarcals i dialectals”. Amb Calveras, Montoliu avisa del perill de “confondre la unitat ideal amb la uniformació imposada violentament” per un excés de zel d’unitat. ja que, si bé la llengua escrita ha de ser la mateixa “com a instrument oficial d’expressió d’un poble organitzat i com a manifestació de l’esperit col·lectiu”, en la literatura, “com a expressió viva de la personalitat de l’escriptor, (...) la llengua d’un poble no pot mai renunciar a la potència i a l’originalitat expressiva de les varietats dialectals de comarques i de classes socials, que es rebel·len sempre a una absoluta reglamentació gramatical”.

El segon grup d’idees que Montoliu destaca, és el dedicat a “l’expressió sintètica del pensament”, que resumeix amb aquesta formulació: “No hi ha reforma, per insignificant que sigui, dintre d’una llengua, que no afecti de retruc altres parts d’ella”. Com que no es tracta d’una teoria lingüística nova, Montoliu remarca que l’originalitat de Calveras consisteix a haver-la aplicada “al cas concret de la restauració de la nostra llengua literària”, d’aquí que Montoliu coincideixi amb Calveras a “exigir a tots els reformadors una visió sintètica de tot problema lingüístic”, perquè “l’obra de reforma reclamada per la tasca restauradora d’una llengua, no pot ésser una suma de minúcies i d’observacions isolades”. El criteri sintètic és d’especial interès que s’apliqui en el problema dels castellanismes, ja que la influència del castellà sobre el català no s’ha produït “en paraules, formes i construccions isolades, sinó d’una manera orgànica i sistemàtica”.

Aquestes dues ressenyes de Cardó (1925) i de Montoliu (1929a) són les úniques que realment analitzen, comenten i valoren més o menys el llibre de Calveras. La resta del que es publica sobre la *Reconstrucció* són més aviat notícies amb caràcter purament informatiu, començant per les notes que Antoni Griera i Josep Vives publiquen a l’*Anuari*.

Griera (1928b) publica a l’*AOR* una notícia bibliogràfica, en què es limita a reproduir els títols dels diferents capítols del llibre i a reproduir extractes de les idees que Griera considera més rellevants. Això a part, presenta Calveras “com un metge que vol curar la malura i assenyalar les medecines que cal prendre” (metàfora mèdica que treu de la ressenya de Montoliu). La “malura”, doncs, és

l'“obra depuradora del català” —que ha consistit a difondre que “el valor dels escriptors catalans anteriors al 1900 era nul, que solament el català literari dels darrers temps tenia algun valor, s’ha ponderat la necessitat de gramàtica als escriptors”—, les “medecines” són les orientacions sobre la llengua literària que recomana el “metge” Calveras; afegim-hi que l’única valoració de Griera a l’obra de Calveras és un elogi: “l’intuïció penetrant i la força de la lògica han dictat aquest llibre teoritzador”. Per la seva banda Josep Vives es limita a publicar a la secció de “Bibliografia de llengua i literatura catalana” de l’AOR III (1930, 359) una breu descripció de l’estructura i contingut del llibre.¹³⁹

Finalment deixem constància de dues notícies publicades per dues revistes pròximes a Calveras: *Analecta* i *Cultura Valenciana*. La notícia que es publica a l’*Analecta* destaca, per sobre de tot, que es tracta d’un llibre escrit d’acord amb els principis de la revista i de la institució que l’impulsava.¹⁴⁰ A la revista *Cultura Valenciana* es va incloure una nota informativa,¹⁴¹ en compliment de la promesa del seu director, Giménez Fayos (1926).¹⁴²

¹³⁹ També a la bibliografia de l’AOR (núm. 127, 139, 140, 1063), Aramon donà notícia dels treballs de Calveras publicats a *La Paraula Cristiana*, a *Ciutat* (v. § 5.3) i a *Catalunya Social* (v. § 6.2).

¹⁴⁰ El llibre de Calveras, diu la crònica de l’*Analecta* II (1926, 605), és “ple de doctrina fonamental, metòdic, clar i ordenat. Els intel·ligents l’han lloat molt de paraula i per cartes particulars, però pocs fins ara n’han parlat al públic. Els qui ho han fet, baldament dissentin en alguns punts, han donat testimoni de què es donen orientacions i de l’elevació i equanimitat d’esperit que tot ho dignifica sense ferir a ningú. Solament haver tocat qüestions hiperestètiques, sense caure en partidisme, és un triomf, que respon exactament al criteri amb què desitgem treballar tots en aquesta casa, segons la nostra coneguda norma de Sant Agustí *in necessariis, unitas; in dubiis, libertas; in omnibus, caritas*. No volem pas dir de cap manera que siguem ni els únics ni els primers de seguir aquest camí dret i segur; sinó repetir la professió pública, que mai no voldrem, ni en aquestes matèries ni en cap altra, treballar de diferent manera, mentre Déu ens conservi la vista i la claredat.

Altrament, el volum del p. Calveras convida a entrar de ple i amb altesa d’esperit en el treball lingüístic verament científic, que és el que necessita la llengua catalana.

Darrera les orientacions generals, que són pròpiament el tema del llibre, vindran, si a Déu plau, els estudis particulars que llargament s’indiquen en el capítol V de la segona part. Ja han començat a publicar-se en les revistes articles més concrets. Mirarem com un dels ideals de la nostra Biblioteca que surtin d’ella molts volums com el del p. Calveras”.

¹⁴¹ “El autor, qu’el curs passat estigué entre nosatros assistint a alguna sessió de nostra Acadèmia Valencianista, nos ha enviat un eixemplar de esta sa excelent obra, de la qual, no podent hui fer un comentari extens, com es mereix, mos llimitarem a publicar els títuls dels seus capítuls [tot seguit reproduïx els títuls dels capítuls de les dues part del llibre]. Es una obra conciençudament escrita i que deu estudiarse ab deteniment” (*Cultura Valenciana* VI, 1926, 29).

¹⁴² Giménez Fayos li feia saber per carta que escriurà una nota bibliogràfica de la *Reconstrucció* per a *Cultura Valenciana* alhora que li demana col·laboració per a *Cultura Valenciana* (apèndix IV.a / 56). Quan ja se l’ha llegida, li comunica que hi “he trobat moltes coses que m’agraden, molts conceptes interessantíssims que molt m’aprofitaran, pero també hi ha algo ab lo que no estic conforme” (apèndix IV.a / 57).

Notem també que va haver-hi omissions destacables. La publicació de la *Reconstrucció* va passar per alt a certs sectors que podien estar atents al llibre de Calveras: ni el setmanari *Catalunya Social*, on col·laborarà a partir de 1928 (v. § 6.2), ni la revista antinormista *Catalana* (amb secció de “Llibres”) no en publicaren cap notícia.¹⁴³ A través de l’epistolari Calveras, es torna a constatar que la difusió de la *Reconstrucció* no va passar del cercle catòlic i del món erudit local, tal com va passar amb les publicacions de l’Oficina Romànica (v. § 2.3 i 2.6). Així per exemple, l’arxiver de Tortosa, Enric Bayerri, proposà a Calveras que li enviés un exemplar de la *Reconstrucció* “a canvi d’una propaganda bibliogràfica damunt de *Torres de Tortosa*” (apèndix IV.a / 39). El gramàtic castellonenc Lluís Revest li fa saber que, si bé se l’ha llegida un cop “i’l relligiré”, “la resolució del problema de la reconstrucció literària es, per a mi, molt encertada, encara que per a alguns detalls me sembla un poc perillosa. Hi ha coses que jo havia pensat, n’hi ha d’altres que m’han donat orientacions inesperades” (apèndix IV.a / 140). El pare Bolet comunica a Calveras que ha admirat i saborejat la *Reconstrucció*, on “traspua o millor dit hi resplendeix la sua sòlida formació literària i científica, i’l bon seny que sembla ha heretat d’aquells grans vilafranquins Llorens, Milà, Murgades i Torras”; també n’ha admirat “la seua perspicàcia i claretat d’idees i l’ordre en l’exposició de les mateixes idees” (apèndix IV.a / 41). El periodista de *Catalunya Social* Miquel i Macaya es declara a Calveras seguidor de la *Reconstrucció* així com dels altres treballs (apèndix IV.a / 88-90), mentre que Aramon es proposava anotar “tal com demanàveu, tots els punts on no estic d’acord. No crec que arribin a ésser masses”, i li fa saber que un curs amb Gamillscheg sobre la creació de la moderna llengua literària francesa “em podrà servir com un punt més de contrast” (apèndix IV.a / 16).

Tot i que els cercles pròxims a Calveras (Montoliu i Cardó bàsicament) es van fer un cert ressò de l’obra del nostre lingüista en publicacions molt determinades, Calveras no el va tenir entre aquell(s) que hauria volgut, tot i haver cuidat a l’extrem la “delicadesa de formes” i haver intentat plantejar el debat en termes racionals. Així ho reconeix el mateix Calveras en el pròleg inèdit de *Clarícies de*

¹⁴³ He consultat tots els números de *CS* fins a l’abril de 1926. Pel que fa a *Catalana*, recordem que va es va publicar fins al desembre de 1926, si bé és veritat que els últims anys havia rebaixat el discurs antinormista (des de 1924 no hi ha cap article signat pel combatiu Amador, pseudònim de Francesc Matheu). De tota manera, el discurs de Calveras manté distàncies respecte a l’“Antinorma”, per bé que hi guarda evidents dependències (v. § 8).

gramàtica: “(...) la nostra delicadesa de formes [mantinguda a la *Reconstrucció*] ni ha sigut atesa i s’ens ha tancat també el camí de la discussio serena dels problemes que els antics ens aconsellaven” (apèndix II.b / 3).

Sembla com si només molt pocs mesos després d’haver publicat la *Reconstrucció* (1925) s’hagués adonat que el gros del públic potencialment receptor del seu discurs no estigués disposat a escoltar, per dir-ho amb Cardó (1925), les seves “ideacions filosòfiques”, però que un cop llimades convenientment del seu missatge les arestes ideològiques inoportunes, sí que podria passar (com també li havia suggerit el director de *La Paraula Cristiana*), a proposar solucions a problemes lingüístics i gramaticals concrets. Calveras no es desprengué tan fàcilment del marc teòric traçat a la *Reconstrucció* i, per bé que no tornaria a elaborar cap altre discurs d’aquestes característiques, constantment hi farà referència en els seus primers estudis lingüístics (v. § 5.3), i en els seus articles de divulgació que publicarà a partir de 1928 al setmanari *Catalunya Social* (v. § 6.2). Amb aquests estudis i articles obria l’etapa de “divulgació popular” que els cercles pròxims a Calveras li havien demanat amb prou insistència. La projecció pública del conjunt de l’obra de Calveras no depenia només del fet que la seva teoria de la llengua estàndard fos difícil de digerir ni de l’encert o inoportunitat de les seves propostes lingüístiques: Calveras va ser una figura incòmode per al catalanisme dels anys 20-30, i la seva obra no serà revalorada i reivindicada fins als anys 70-80.

Des de la primera ressenya publicada sobre l’obra de Calveras quedarà exposat el principal tret fet a l’obra de Calveras: la *Reconstrucció* és un llibre excessivament teòric, “massa ideològic”, es perdia en “ideacions filosòfiques” — en paraules de Carles Cardó (1925). En aquesta observació coincidiran quasi tots els crítics que n’han comentat algun aspecte, també entre els que l’han valorat positivament. Fins i tot un amic de Calveras, Manuel de Montoliu (1929a), el segon crític a publicar-ne una ressenya es lamentà que fos “una obra d’orientació filològica eminentment teòrica”.

Els estudiosos actuals que han entrat a l’obra de Calveras sense excessives animadversions cap al llibre del nostre lingüista, també han presentat com a aspecte negatiu el caràcter teòric de l’obra. Segons Moll, aquesta va ser la causa

decisiva de no ser un llibre gaire comentat en el moment en què es publicà: en paraules de Moll (1970, 210), “era tan ensopidorament metòdic i teòric, que no en resistiren la lectura ni els més directament interessats en el tema”, afirmació que potser explica (incomprendiblement per a nosaltres) tant alguns silencis d’aleshores com d’algun menyspreu d’estudiosos actuals.¹⁴⁴ Sigui com vulgui, no es pot oblidar que lingüistes de prestigi com Joan Solà i Lluís Aracil han valorat positivament, prescindint doncs més pacientment de l’estil de la *Reconstrucció*, el conjunt de l’aportació teòrica de Calveras.

Gràcies a l’estudi d’Aracil (1983), es comença a llegir l’obra de Calveras (*d’una altra manera*, anava a escriure) i de la indiferència general fins aleshores es passà a un interès nou, motivat pel debat del model de llengua dels anys 80. Aracil (1983) va poder escriure el seu article perquè un estudiant seu li va “descobrir” el llibre de Calveras, segons el que explica ell mateix. El sociolingüista valencià va destacar la *Reconstrucció* per la novetat que suposava que als anys 20 un lingüista formulés una teoria de la llengua en un enfocament i uns termes completament inèdits, és a dir, pel to del discurs: “Calveras volia encetar i endegar un discurs en un *altre* nivell —exactament un *metallenguatge*...”), observació aplaudida —“té tota la raó Aracil”— per Pericay i Toutain (1988⁴, 88).¹⁴⁵ Seixanta anys després d’haver-se publicat la *Reconstrucció*, sembla que el públic interessat en la teoria de l’estandardització es bolcà a la llibreria de la Biblioteca Balmes: “professionals, estudiants i curiosos han anat a fer cua per procurar-se exemplars d’aquesta obra i comprovar per ells mateixos els prodigis de la descoberta del professor valencià”, han escrit Pericay i Toutain (1988⁴, 88). En la línia d’Aracil, aquests polemistes han posat en relleu que als anys 20 un lingüista català estructurés un discurs teòric que abordés de manera global les característiques de la llengua estàndard: per a Pericay i Toutain (1988⁴, 89), el mèrit de l’obra de Calveras és “haver-se avançat a les teories dels models sociolingüístics i a la visió d’un López del Castillo en l’intent de concebre la llengua com un sistema viu i actiu que fixa la seva estructura en relació amb la varietat funcional de l’ús”. No sembla que totes aquestes valoracions positives hagin estat suficients perquè l’obra de Calveras sigui tinguda prou en compte des

¹⁴⁴ Lamuela i Murgades (1984, 107) han qualificat l’obra de Calveras de “garbuix d’especulacions genèriques, desvinculades d’una pràctica eficient d’elaboració de la llengua”.

¹⁴⁵ La suggeridora interpretació que Aracil ha proposat, la comentem a la tercera part (v. § 8).

de la sociolingüística, de la qual disciplina és un mereixedor contribuent fundacional *avant la lettre*: com a mínim no tots els manuals que han intentat establir les fites històriques de la sociolingüística catalana han fet cas de l'obra de Calveras —i pel que sembla, tampoc dels estudis de Solà ([1977] 1985²) i Aracil (1983), ni dels comentaris de Toutain i Pericay (1988⁴).¹⁴⁶

5.2. D'ortografia: de les propostes de reforma a l'assumpció de les normes oficials

Des dels primers documents que donen notícia sobre les inquietuds lingüístiques de Calveras, es pot documentar un doble posicionament del nostre personatge en relació amb l'ortografia de l'IEC: d'una banda d'acceptació provisional de l'ortografia oficial, i de l'altra d'actitud crítica fruit del ple convenciment que l'ortografia de l'IEC era un sistema complicat i perfectible que necessitava una proposta de simplificació. Aquest doble posicionament de Calveras respecte a l'ortografia queda reflectit des d'una de les primeres cartes que li coneixem: es tracta d'una carta de la seva etapa de docent (1919-1922) adreçada al provincial en la qual Calveras fa una proposta de com ensenyar català al col·legi de Verola (Osca) i es planteja quin sistema ortogràfic convindria ensenyar:

La cuestión ortográfica finalmente ha quedado en estos términos. La ortografía del "Instituto" es demasiado complicada para el uso del vulgo y en algunos puntos falta de fundamento, y creemos que los mismos autores lo reconocen. Cuando el P. Oleza esté formado en filología romance podrá trabajar en simplificarla y fundamentarla mejor tomando por base la del "Instituto" y a poder ser, no como quien impone un sistema nuevo, sino como mejoramiento del mismo. Mientras esto no se realice seguiremos la ortografía del "Instituto"... (apèndix IV.b / 4)

Ja hem vist que durant els mesos de convalescència a València Calveras s'imbuí de la mica d'ambient valencianista que es respirava en els inicis de la dictadura de Primo i pogué conèixer de primera mà els punts de vista de diferents personalitats del valencianisme sobre com veien el passat, el present i el futur del

¹⁴⁶ El documentadíssim manual *Sociolingüística de la llengua catalana* d'Emili Boix i Xavier Vila (1998), tot i repassar el "període presociolingüístic", no fan cap referència a l'obra de Calveras a l'hora de valorar les aportacions a la teoria de la llengua estàndard durant les primeres dècades del segle XX. Val a dir que una omisió tan lamentable com aquesta contrasta amb l'atenció que hi dedicaren Mollà i Palanca (1987, 94), que han inclòs Calveras com a teòric de l'estandardització, al costat de Saussure i Fabra.

moviment que ells representaven, alhora que pogué observar com els seus amics valencianistes prenen una actitud de distància, i sovint de rebuig, envers les (males) intencions que, segons ells, constituïen els objectius reals del catalanisme cultural i polític: un projecte lingüístic, cultural i polític de futur comú per als països catalans (v. § 4.1). La visceralitat contra les “normes catalanes”, per manllevar unes eloqüents paraules del valencianista Martínez, hagué de suposar per a Calveras, aleshores convalescent i en procés de cura a València, un bany de realisme que li devia fer prendre consciència de les serioses dificultats amb què les normes de l’IEC topaven en una part decisiva del domini lingüístic. ¿Si destacats elements més o menys actius del valencianisme d’aleshores eren molt més que reticents a acceptar una qüestió tan convencional com l’ortografia, —símbol tàcit, però inequívoc, d’unitat lingüística al capdavant—, quin futur podia tenir el conjunt de la norma lingüística de Fabra / IEC en una part del territori de tant pes a tots nivells?

5.2.1. Projectes privats de reforma de l’ortografia oficial

A l’etapa final de l’estada per terres valencianes (primavera - estiu 1924) i abans de publicar la *Reconstrucció* (1925) Calveras redactà unes propostes de reforma ortogràfica que no arribà mai a publicar i que arxivà en una carpeta. Per més que siguin uns projectes de reforma no del tot desenvolupats i per bé que no arribessin a convertir-se en una publicació, convé tenir en compte que reformar l’ortografia oficial no va ser precisament per a Calveras una qüestió menor. Al contrari, va ser un centre d’interès important i va reflexionar-hi durant una etapa de la seva vida. Així ho atesten les cartes que li adreçà el pare Oleza el 1924, època en què Oleza estudiava filologia romànica a Alemanya: havia arribat el moment que Calveras esperava des del 1921 (“cuando el P. Oleza esté formado en filología romance podrá trabajar en simplificarla [l’ortografia de l’IEC]”, havia escrit al seu provincial).

A la primera carta d’Oleza, aquest jesuïta mallorquí comenta que Calveras havia d’escriure una “filosofia práctica de l’ortografia”, unes “normes i principis ortogràfics”, dels quals Oleza havia de fer “les aplicacions”; en aquesta mateixa carta, Oleza es mostra partidari de “publicar totduna el sistema” [de reforma

ortogràfica] abans que algú altre no “s’aprofiti dels vostres principis per fer un sistema no nostro amb sustància nostra”. Oleza classifica en setze models ortogràfics els diferents sistemes utilitzats en català per “uns i altres” i es mostra partidari del criteri fonètic mitigat (l’escrit d’acord amb l’oral) i del criteri de simplificació, que analitza i explica per tal que Calveras els mediti i “en faceu una bona triadella” (apèndix IV.a / 96). Aprofitant que aleshores Oleza estava preparant el doctorat de Filologia Romànica a Bonn, Calveras li demana precisions terminològiques sobre conceptes lingüístics com vocal i diftong, que Oleza li aclareix (apèndix IV.a / 96).

En la carta següent, Oleza li exposa breument diversos criteris ortogràfics i els valora de més o menys bons: el criteri ortogràfic “per excel·lència” segons els mestres es el fonètic mitigat; el segon criteri es el de simplificació; el tercer, l’analogia; el quart, el criteri etimologista no antifonètic; el cinquè, el criteri diacrític; el sisè, el de l’ús actual (anticastellanista); i el setè, l’euòptic o de preocupació estètica. Oleza fa unes consideracions de caràcter general sobre les simplificacions ortogràfiques del castellà, l’italià, l’alemany i el francès, i, pel que fa al català, constata dues dificultats: en primer lloc, la “colossal influència de l’ortografia castellana” i, en segon lloc, “el fet històric etimològic que’s mostra en totes les llengües” (apèndix IV.a / 97).

Un dels problemes que es planteja Oleza són els límits de la reforma per tal de poder tirar-la endavant: “Fins a ont es prudent d’avansar en el millorament de l’ortografia, perquè la major part ens segueixca amb probabilitat de bon resultat i perseverància?”. Oleza afirma poder “ara resoldre-us científicament tota la sèrie de problemes ortogràfics qu’ existeixen en català”, però el problema llavors seria “quin nombre de millores se ferà totduna i quines s’anirán fent més tart (...) aquesta es precisament la qüestió prudencial que vos m’haurieu de resoldre”. Oleza o Calveras havien d’escriure a “aquells qu’haurien de ser consultats” (apèndix IV.a / 97). Val a dir que entre tots els corresponsals de Calveras que coneixem, no hem trobat enlloc cap referència a la dita proposta de reforma ortogràfica i no podem saber, per tant, què se’ls demanava, ni en quins termes, ni per què no es tirà endavant.

En tot cas, és ben cert que a l’hora de posicionar-se públicament sobre la qüestió de l’ortografia, Calveras va reformular de dalt a baix les seves propostes, tant si s’analitza el que declararà a la *Reconstrucció* (1925), com el que ell i la

colla de dirigents de l'Oficina Romànica faran constar en el manifest de presentació del seu grup (1928):

En ortografia aspirem a una revisió amigable del Sistema ortogràfic de l'Institut d'Estudis Catalans, quan l'estudi de moltes qüestions pendents de morfologia i de fonètica posi de relleu espontàniament les esmenes a fer, i aquestes puguin ésser introduïdes amb garantia de cosa definitiva. Ara algunes simplificacions, que l'ús va manifestant convenients, podran potser ésser assajades més aviat.

Aquesta declaració conciliadora dels directius de l'Oficina Romànica el 1928, no deixa entreveure de cap manera el que Calveras havia esbossat a l'*Escritura usual del català literari (popular)* quatre anys abans (apèndix II.b / 2). Ni tal sols les manifestacions revisionistes de l'Oficina Romànica en relació amb l'ortografia oficial poden fer intuir que Josep Calveras, director de fet de l'Oficina Romànica, hagués treballat des de l'ombra per discutir aspectes concrets de l'ortografia oficial i per oferir un nou sistema ortogràfic. Ningú ho podia sospitar: la proposta de reforma ortogràfica de l'*Escritura usual del català literari (popular)* ha restat manuscrita en un dels calaixos dels mals endreços (mai tan ben dit) del fons Calveras de la Biblioteca Balmes i és per això que, si bé es podia intuir més o menys vagament la disconformitat de Calveras en relació amb les normes de l'Institut pel que deixa entreveure a la *Reconstrucció*, ningú —tret d'Oleza i potser d'algun altre company, jesuïta o no, de confidències lingüístiques— no en coneixia amb exactitud les interioritats de les propostes de reforma.

A la carpeta *Escritura usual del català literari (popular)* es conserven dues versions diferents (sense data) dels projectes de reforma ortogràfica. La primera, titulada *Escritura usual del llenguatge*, és més embrionària, esbossa conceptes i idees, i conté apel·lacions directes a un possible lector (segurament Oleza) del tipus: “ja em direu si la diuen consonant [la *u* en certs grups vocàlics]...”, “ja em traureu de duptes [sobre l'articulació dels grups *qu*, *gu*]...” etc., perquè li'n faci comentaris (apèndix II.b / 2.1). La segona, titulada *El problema de l'escriptura del llenguatge literari*, està més elaborada i alguna vegada recull observacions o comentaris que Oleza li havia comunicat per carta, si bé és veritat que també té

parts només apuntades i sense desenvolupar (apèndix II.b / 2.2).¹⁴⁷ Tant una versió com l'altra, repetim-ho, van quedar manuscrites, per bé que alguna idea essencial va quedar més o menys vagament reformulada a la *Reconstrucció*.

Atès que el contingut de les dues versions de proposta de reforma ortogràfica és similar, ens basarem en la versió més elaborada i amb un caràcter més definitiu, *El problema de l'escriptura del llenguatge literari* (apèndix II.b / 2.2); per tant, bona part dels nostres comentaris valen per totes dues versions. La manera de procedir de la proposta de reforma ortogràfica segueix un mètode molt definit: en primer lloc es presenten uns principis teòrics amb voluntat de validesa general i després s'aprofita l'aparat teòric i terminològic desplegat per analitzar la situació concreta del català.

El problema de l'escriptura del llenguatge literari comença definint què és l'"escriptura" —oposa la "transcripció fonètica" a la "scriptura usual"—, quines característiques ha de tenir —simple, uniforme i no anticientífica— i quins criteris l'han de regir —uns de generals (cap criteri en exclusiva: ni el fonètic, ni l'etimològic ni el tradicionalista), i uns de suplementaris (morfologista).

Les crítiques a l'ortografia de l'IEC que Calveras anota en aquest projecte de reforma ortogràfica presenten vinculacions claríssimes amb el discurs antinormista: Calveras defensa que l'ortografia sigui "facil d'escriure" —que exemplifica amb no "voler notar diftongs (...), distingir amb accents officis gramaticals de paraules homòfones e igualment tòniques, etc."— i que sigui "facil d'imprimir" —és a dir, una ortografia "no massa carregada de signes auxiliars, que es trenquen fàcilment i compliquen la composició tipogràfica"; a l'hora d'analitzar les causes del conflicte ortogràfic, Calveras afirma que "tenim la persuassió que gran part del conflicte actual ortogràfic a sortit de confondre l'ortografia amb la morfologia i fonètica[:] a la morfologia toca i no a l'ortografia si s'ha de dir *penso*, o *pense*, o *pens*, o *el para me pesa* o *em pesa*, a l'ortografia en canvi si lo que tots diuen igual com ara *cotxe* amb africada sorda, s'ha d'escriure amb *tx* o *ch*: *cotxe* o *coche*"; es mostra contrari a l'autoritat d'una

¹⁴⁷ Sembla indubtable que la proposta de reforma ortogràfica havia de ser de coautoria compartida i que el que Calveras anotà a les seves propostes de reforma —a l'*Esritura usual del catala literari (popular)*— s'havia de consensuar amb altres persones, tal com deixa entendre una carta d'Oleza: "Molt m'agradaria que aquells de nostra província que més tart puguen afavorir o contradir lo que nosaltres proposem fossen ara personal i oficiosament consultats un per un porque'ns posin per escrit les millores ortogràfiques qu'ells farien i les raons en que les fonamenten" (apèndix IV.a / 97).

acadèmia i al centralisme lingüístic: “de cap manera per imposició autoritativa s’han de fer prevaldre les formes i la pronúncia d’una encontrada, tot i que sigui la capital, o el centre més intens de producció literaria” i defensa el dret dels dialectes a tenir presència en el “llenguatge literari” perquè creu que la unificació de la llengua escrita ha de ser fruit del “comerç interregional”; en cas de desacord davant una grafia determinada, arriba a defensar “llibertat absoluta” i conclou sentenciosament: “Cada regio escrigui com pronúncia i santes Pasques. Els demes ja els entendrem” (apèndix II.b / 2.2).

Totes aquestes idees ortogràfiques ja les van retreure més o menys els antinormistes durant els anys més virulents de la polèmica ortogràfica. Les propostes de Calveras, però, no s’acaben amb la defensa dels principis generals que acabem d’exposar, car també passà a concretar les modificacions de què era partidari. En realitat no passa de ser un esbós de proposta de reforma ortogràfica aplicada “a la escriptura catala-valencia-balear”. Respecte als sons vocàlics — seguim el mateix ordre d’exposició de Calveras—, accepta en general les normes de l’IEC sobre les vocals *a/e* (*casa/cases; penses, pensen*) i *o/u* (*cosir, oreneta*), excepte en l’accentuació gràfica de les vocals *e* i *o* tòniques; en aquest punt és partidari de no marcar cap “diferència escrita entre les dos” perquè “no totes les regions coincideixen en fer obertes o tancades la *e* o la *o*”: si no s’accentuessin gràficament aquestes dues vocals “cada u les pronúncia[ria] com acostuma”.

Quant a les grafies de *i* i *u* en grup vocàlic Calveras és partidari d’escriure *y* en els diftongs creixents (*noya, deya*) i en el pronom *yo*, i *i* en la resta de casos — conjunció copulativa, diftongs decreixents (*reina, beneit*), contextos vocal+i tònica (*reína, beneít*). Defensa la grafia *hu* per als grups vocal+diftong creixent (*crehueta, mehua, tehues*) i per als valencianismes *hui, huit*, i *u* sense *h* en la resta de casos (el numeral *u* o *un*, el pronom *ho>u*, darrere vocal com *viuda* i darrere consonant com *cua*). Es pot dir que les propostes de reforma s’acaben aquí, ja que després continua descrivint la representació gràfica tradicional de les consonants palatals, labials, laterals, etc., sense arribar a fer-ne propostes de reforma, si bé en una llista de punts que s’havien de simplificar anuncia tan sols “simplificació de verbs: imperatius sense guionet”, punt que no desenvolupa més.

Aquest esbós de proposta de reforma ortogràfica queda lleugerament modificat quan exposa unes *Simplificacions en el sistema de l’Institut d’immediata aplicació* (apèndix II.b / 2.2). Aquestes simplificacions urgents consisteixen simplement a

proposar un accent per marcar el hiat en el context vocal+*i/u* tòniques (*jesuíta, egoïsme, panteïsta, beneít, veína, peúic, gaús, llaút*) i a no marcar amb dièresi els hiats del tipus *accentui, accentuis, accentuin, continuïtat, refii, heroicitat*; poder eliminar una bona colla de dièresis era per a Calveras equivalent a simplificar, a fer més fàcil un sistema ortogràfic que considerava innecessàriament complicat i que s'havia "separat" arbitràriament del castellà: "mes planer per l'impremta es posar accent que diacrític, com en castella, mes facil d'escriure les dues llengües". En aquesta proposta de reforma "d'immediata aplicació", es rectifica ell mateix quan proposa grafies com *almoïna* i *heroïc*, i s'oblida de la *y*: si es tractava de fer propostes d'urgent simplificació, preferia eliminar la dièresi de *heroïna* o *llaüt* i defensar *heroïna, llaüt*, i escriure, "encara que no es restableixi la *y*", *almoïna* o *heroïc*.

En aquestes propostes de "simplificació immediata" que no passen de ser un esbós inacabat, es deixa entreveure que Calveras intueix en essència que el sistema d'accents i dièresis del català no era prou satisfactori. Fixem-nos que aquest aspecte de l'ortografia catalana ha reclamat l'atenció de Joan Solà, que en diversos estudis ha fet veure des d'un punt de vista científic les incoherències de "l'extremament enrevessat sistema d'accents i dièresis" (1990*b*, 53); per exemple, Solà ([1973] 1990*a*, 23) ha mostrat "les imprecisions i les faltes d'harmonia com les següents: *egoïsme / proïsme; paisatge – país / països; proteïc – proteïna, proteïforme; fluid – fluïdesa; heroi – heroïcitat; druïda - druïdessa*", si bé Solà ([1973] 1990*a*, 26-32) ha estudiat molt específicament els problemes d'ortografia dels homògrafs: dels 90 casos d'homògrafs recollits per la gramàtica, "unes disset [paraules] no tenen homògraf: porten un accent perquè són derivats, compostos o formes flexionals d'altres paraules que en porten (...) *cóms (cóm); adéu, adéu-siau, semidéu, semidéus (déu) (...)*".¹⁴⁸

Notem que alguns canvis proposats (millores objectives de l'ortografia catalana) per Calveras coincideixen amb alguns dels exemples analitzats per Solà, per bé que ambdós lingüistes segueixen mètodes d'anàlisi diferents. L'actitud

¹⁴⁸ Notem que Calveras, en una nota marginal d'un article sobre el mot *adéu* (cons.[8] 81), va fer una observació semblant a la de Solà: "No veiem raó de posar accent en *adéu, adéu-siau*. Aquestes expressions no són homònimes de cap altra paraula, que calgui diferenciar-les amb l'accent. *Adéu* no és com *Déu*, que es pot confondre amb *la deu*"; d'altra banda, Calveras fa veure que *adéu-siau* tant es podria escriure *adeussiau* ("perquè és una expressió reduïda, que és substantiva i té plural"), com *a-déu-siau* ("si n'hem d'indicar els components").

d'ambdós lingüistes té tants paral·lelismes que el següent fragment faria difícil identificar-ne l'autor si no se'n donava la referència:

En conclusió, l'ortografia catalana no és de cap manera la millor possible i en alguns punts ni tan sols és simplement acceptable. Per les raons que siguin, podem acatar-la, però ningú no ens pot demanar que l'acceptem racionalment. Ens trobem, doncs, que el català és una de tantes llengües que té una ortografia millorable i que és imprescindible de millorar en algun punt.

Desxifrem l'enigma: són paraules de Joan Solà (1990b, 54), que destil·len el mateix esperit (la mateixa filosofia, si es vol) amb què Josep Calveras intentà analitzar durant els anys 20 el polèmic tema de l'ortografia.

Arribats aquí, caldria plantejar-se què en va treure Calveras, de dedicar tota aquesta energia a analitzar les deficiències de l'ortografia oficial. L'única resposta certa són aquestes propostes que acabem de presentar, que va escriure al final de la seva estada a València (1924) i que va arxivar en una carpeta per sempre més (apèndix II.b / 2). Aquell 1924 va comentar-les llargament amb Oleza, però d'ençà d'aleshores ni Oleza ni cap dels seus corresponents li'n digueren mai més res —si més no per carta. Segurament hem de tendir a pensar que ja va abordar a la *Reconstrucció* (1925) la qüestió de l'ortografia en els termes que creia que s'havia de plantejar públicament el debat, és a dir, discutint en el terreny teòric tota una sèrie de punts que fins aleshores s'havien convertit en una batalla encesa entre dos bàndols i evitant, d'aquesta manera, entrar a combatre directament cos a cos i punt per punt els signes de la discòrdia.

5.2.2. Posicionaments públics en relació amb l'ortografia

A la *Reconstrucció* hi ha comentaris sobre la qüestió ortogràfica escampats per tot el llibre, però l'anàlisi monogràfica sobre l'ortografia està concentrada en el subcapítol titulat “La mateixa escriptura” (85-96), on el nostre lingüista es proposa aplicar una dissecció científica a la qüestió de l'ortografia — l’“escriptura” en la seva terminologia— i a la necessitat o inconveniència de disposar d'un sistema ortogràfic unificat. Abans d'entrar a estudiar els problemes

que pot generar la “uniformació de l’escriptura”, Calveras assumeix la dificultat de dur a terme objectivament el seu propòsit:

Jo no sé què té la qüestió ortogràfica, extrínseca com és al mateix llenguatge, que en tocar-la, de seguit s’acaloren els esperits defensant punts particulars de pensar, i tota avinença resulta gaire bé impossible. Però també és veritat que en això hi fa molt que s’hi barregen qüestions que no són pròpiament d’escriptura, i que no s’esbrinen bé problemes que són diferents, i que no poden venir tots igualment a una solució pràctica (85-86).

El nostre lingüista demostra que és ben conscient que, en les anàlisis de les coses de la llengua i, més concretament, en el debat ortogràfic, la raó i les raons no són l’únic factor que hi entren en joc, ell que cap al 1924 ja coneixia personalment els tradicionalistes Miquel i Planas i Alfons Par, els tres expansionats Barnils, Griera, Montoliu, i una bona colla de regionalistes valencians. Ningú com ell sabia tan bé que, quan es debatia la qüestió ortogràfica, “de seguit s’acaloren els esperits defensant punts particulars de pensar”; per això arriba a batejar les disputes ortogràfiques del primer quart de segle com a “història passional” (237).

Tot i haver palpat de prop la hipersensibilitat ortogràfica de gent del seu entorn, Calveras vol intentar posar seny en una qüestió tan “extrínseca” a la llengua com és l’ortografia i, per això, intenta partir de principis generals —no tan sols vàlids per al cas del català si bé quan els exposa sempre pensa en el català. A grans trets, es pot afirmar que Calveras detecta tres problemes a l’hora d’establir un sistema ortogràfic (86-90). El primer problema és “la fixació del sistema de transcripció dels sons en lletres: és a dir, que el mateix so en tota la producció literària tingui les mateixes lletres que el representin”. El segon problema és que “les mateixes formes resultin sempre escrites igualment”, principi que esdevé difícil d’aplicar quan coexisteixen diverses variants fonètiques d’un mateix mot (per a Calveras si es volgués respectar, en el cas del mot *fullejar*, la pronúncia mallorquina i l’apitxada del valencià, s’hauria d’escriure *fulletjar* i *fulletxar* respectivament); com a solució al segon problema, proposa “dues idees generals que poden ésser principi d’avinença”: la primera solució és intentar “trobar grafies tan generals, que tots les llegissin com les pronuncien”, que exemplifica amb l’omissió del

diacritic per a les vocals *e* i *o* tòniques,¹⁴⁹ i la segona solució, si no fos possible aplicar la primera, consisteix a “conservar l’escriptura tradicional” (d’aquesta manera ningú no es podria queixar de “preferències arbitràries”). El tercer problema és “que les mateixes paraules sempre s’escriguin igual”, subratllant que no s’ha de barrejar l’ortografia amb la morfologia —és la morfologia que ha d’establir un criteri davant les terminacions de la persona PI (*penso / pense / pens*) i no pas l’ortografia.¹⁵⁰

Per avançar cap a un sistema ortogràfic que respecti “la varietat de pronúncies”, descarta aplicar en exclusiva un únic criteri: el “fonetista radical”, perquè tota ortografia “sempre serà una adaptació més o manco arbitrària i convencional”, i el “criteri d’escriptura tradicional”, perquè “no pot allunyar-se molt de la pronúncia” i per això creu que “s’ha de despullar de totes aquelles lletres, que avui no tenen cap valor en la pronúncia d’enlloc o que arreu l’han canviada” (posa l’exemple de la lletra *h*, si bé fa constar que la *h* en les grafies antigues *dihuen*, *crehueta* “probablement tenia valor fonètic”);¹⁵¹ en canvi, si l’escriptura tradicional “tradueix la fonètica antiga i viva encara en alguns indrets, és el camí natural de conservar la igualtat de l’escriptura literària” (93).

Aquestes idees exposades a la *Reconstrucció* mostren que Calveras evita entrar a discutir aspectes concrets de l’ortografia catalana i que ho evita recorrent a principis teòrics que busquen l’equilibri entre una ortografia no allunyada de la llengua real i l’acceptació que tota ortografia és convencional i arbitrària per definició; al capdavant, Calveras s’enfronta al misteri inextricable de tota ortografia i, per extensió, de tota llengua: com es pot conciliar escriptura i oralitat, norma i ús, en definitiva, artificio i natura (v. § 8).

Quan hem presentat les idees de la *Reconstrucció*, hem vist que Calveras fa una defensa abrindada de la llengua col·loquial (v. § 5.1.2). D’acord amb aquesta concepció de la llengua és comprensible que al costat d’una ortografia única per a la llengua escrita general Calveras accepti com a principi teòric la possibilitat que “cada parlar i dialecte amb el sistema general de lletres pot reproduir exactament la seva pronúncia (...), i això encara que les mateixes formes de les paraules resultin escrites diferentment”: torna a retreure l’exemple de *fullejar*, que “en

¹⁴⁹ Recordem que aquesta proposta ja estava inclosa en els seus projectes de reforma ortogràfica (v. § 5.2.1).

¹⁵⁰ Aquest argument ja l’havia utilitzat en els seus projectes de reforma ortogràfica (v. § 5.2.1).

¹⁵¹ Exemples que li devia donar el pare Oleza (apèndix IV.a / 97).

l'escriptura popular" a València escriuran *fulletxar* i a Mallorca, *fulletjar* (94-95).¹⁵²

Sobretot en aquest punt de legitimació de l'ortografia "popular", Calveras es revela contra l'autoritat acadèmica: "Qui tenint principis i orientacions raonables, fa servir un sistema d'escriptura conseqüent a aquelles i no cau en contradiccions, escriu amb bona escriptura, encara que no coincideixi amb l'escriptura oficial del llenguatge literari". El seu esperit crític el porta a qüestionar l'ordre establert i l'autoritat acadèmica, tant si es tracta d'analitzar les característiques de l'ortografia d'una llengua de cultura com les de la llengua estàndard. Fins aquí, és tot el que, en essència, defensa Calveras en el subcapítol "La mateixa escriptura" de la *Reconstrucció*, dedicat quasi específicament a l'ortografia.

En realitat, és en tot el llibre que el nostre lingüista va escampant comentaris i observacions sobre ortografia. Quan presenta les característiques del llenguatge literari, defensa que la producció literària general no pot "invadir tota producció escrita" i que per tant no es pot negar "el dret de tota escriptura al llenguatge popular i a les varietats dialectals", és a dir, si no es tracta de producció literària general, ha d'haver-hi "el dret d'escriure com se parla" en uns determinats àmbits i registres: "en els papers íntims, en les lletres familiars, en els escrits més ordinaris de la feina i ofici, i fins en les publicacions literàries d'extensió comarcal o regional" (19-20).

En la presentació de les característiques del llenguatge literari, flirteja amb els arguments antinormistes: defensa que tot escriptor pot utilitzar el seu dialecte i "l'escriptura que té de costum", i que aquestes opcions no han de ser cap obstacle per a la comprensió interregional, —"el comerç literari". Després d'una declaració tan provocadora a la Catalunya dels anys 20 hi posa el seu contrapunt personal reconeixent que compartir unes mateixes normes ortogràfiques és un avantatge per a la "producció i comerç literari" i un "estalvi d'energies i treball", és a dir, el fet d'alternar diferents sistemes gràfics implica "la necessitat de caixistes i correctors especialitzats per cada sistema", fet que encareix l'estampació i

¹⁵² En tot el llibre demostra una especial sensibilitat per la dissidència ortogràfica a València, però no s'està de denunciar-la quan depassa certs límits intolerables: "alguns valencians volen de totes passades escriure *coche* i *quinze*, sortint-se de l'escriptura més general i fins de la tradició més antiga de la nostra terra" (87); o bé: "si escrivim *fullechar*, com volen alguns valencians, la diferència és doble, és a dir, de pronúncia i de sistema de lletres a la vegada" (88).

“mareja” els escriptors (58); per això “l’escriptura única, més que una conveniència, sembl[a] una necessitat que s’imposa” (60).¹⁵³

Després d’un contrapunt més o menys ortodox, hi afegeix una contrarèplica heterodoxa: es mostra partidari d’una escriptura més senzilla i més lliure, partint de la base que les normes ortogràfiques oficials són difícils: si els escriptors catalans barregen les grafies *il/y*, *quan/cuan*, etc. és per “culpa de la sistematització moderna de l’escriptura”, que demana “una preparació i una atenció excessives, impossibles naturalment en qui ha d’usar alternant dos o tres sistemes diferents”.¹⁵⁴ Per tant, per a Calveras és més fàcil “la varietat d’escriptures més naturals i senzilles” que no pas l’existència d’un únic sistema ortogràfic “massa savi i complicat”, que obliga els escriptors a consultar sempre el diccionari ortogràfic (61). A banda d’aquesta reflexió pro anarquia ortogràfica i dialectalista, reconeix que “un mateix llenguatge literari” afavoreix “el comerç literari” perquè no hi ha “tots els petits entrebancs de la lliçó alternada de dialectes diferents”, simplifica “la mà d’impremta” i “facilita les publicacions” (61).¹⁵⁵

El contrapunt a aquesta observació assenyada és la crítica velada al *Diccionari ortogràfic* (1917) i, en general, al sistema ortogràfic únic que es va estenent, i és així que s’arriba a mostrar favorable a una mena d’anarquia ortogràfica, que Calveras defineix com a “varietat d’escriptures més naturals i senzilles” (61). L’actitud crítica contra les normes, la reprèn més endavant en mostrar-se contrari a un sistema ortogràfic massa “savi particularitzat” que obligui “massa sovint a regirar el diccionari ortogràfic”, situació que complica més “l’escriure i

¹⁵³ En aquesta última frase, notem que el subjecte sintàctic és *la necessitat* i no pas un agent — Fabra o l’IEC—, com haurien (i de fet havien) escrit els antinormistes: tot un símptoma que l’energia antinormista començava a perdre pistonada, es pot pensar. No ben bé: quan Calveras abandona els difícils equilibris que s’havia proposat, es posiciona sense embuts: “val més la diversitat d’escriptures regionals i fins personals, que per voler imposar una uniformació trencar l’harmonia de voluntats i la intel·ligència de col·laboració” (257).

¹⁵⁴ Quan Calveras parla de l’alternança de sistemes diferents, es refereix al fet d’haver d’escriure a vegades en català i a vegades en castellà, tal com explica clarament en un altre lloc: “Posat que la gent d’estudis i d’oficines, i fins els viatjants i dependents de comerç, i d’altres encara, han d’escriure també i sovint en castellà, caldrà, sobre tot en els accessoris de l’escriptura, evitar les diferències, que no tenen fonament lingüístic ni tradicional, i són obra només de la diferenciació sistemàtica” (258-259); v. § 8.3.

¹⁵⁵ En un altre capítol més endavant, insisteix en el mateix punt: per bé que reconeix la conveniència de compartir unes mateixes normes ortogràfiques, defensa que l’ortografia no ha de ser una “reglamentació absoluta i una complicació sàvia de menuderies i complements” (257); v. nota 153.

l'imprimir, que no pas la varietat mateixa d'escriptures més senzilles" (95-96).¹⁵⁶

La crítica fonamental al *Diccionari ortogràfic* (1917) és que "en el fons hi ha hagut una confusió, conscient o inconscient, de l'ortografia amb la morfologia i fins amb la fixació mateixa del diccionari", la qual cosa ha permès "presentar com a normals les formes solament d'un dialecte (...) i presentar escrites unes paraules i deixar-ne d'altres" (237-239). En aquesta anàlisi crítica contra el *Diccionari ortogràfic* Calveras recupera arguments bombardejats per Alcover des del seu *Bolletí* de 1918, del moment més virulent de la polèmica ortogràfica fruit de la gran ruptura del canonge de la seu de Mallorca amb l'IEC i el catalanisme.

Com Calveras el 1925, anys abans Alcover ja havia escrit que "sempre he cregut que l'ortografia és una cosa secundària" i havia estat especialment crític amb el *Diccionari ortogràfic* (1917) perquè el considerava massa "savi", "complicat" —predomini de "l'element etimològic demunt el fonètic"— i, per això, el canonge de Mallorca en defensava una "simplificació" "si no volem que la gent, esglaiada de tants d'emperons com los posa tal sistema per escriure en català, no acabi per tornar an el castellà, que de fet té una ortografia molt més accessible que no la novíssima que en nom de l'Institut acaben de publicar", que atribuïa a la responsabilitat única de Fabra (*Bolletí* X, juny 1918, 10).¹⁵⁷

Això havia escrit Alcover, entre altres coses, el 1918, idees que Calveras reformularà a l'hora de plantejar-se la qüestió ortogràfica. Tenim prou raons per pensar que des dels seus primers anys de formació lingüística el nostre lingüista va seguir Alcover i el seu *Bolletí*, que l'havien de marcar per força en la manera d'interpretar el procés de creació i difusió de la llengua literària de l'època.¹⁵⁸ Ja tindrem ocasió de veure que el nostre lingüista va incorporar altres idees alcoverianes en el seu discurs (v. § 8).

¹⁵⁶ Reincideix una vegada i una altra en el que diu en altres llocs: "El conjunt del sistema no ha d'ésser tan savi, que per no consultar a cada moment el diccionari siguin necessaris coneixements lingüístics, com no es poden suposar en la gran majoria dels que escriuen; ni tan particularitzat d'anexes a expressar i minúcies a distingir, que no sigui prou l'anteció natural d'escriure" (58); "tractant-se només de passar al paper les formes i paraules del parlar, la facilitat i comoditat d'escriure i imprimir és sobre la perfecció científica de tot un sistema gràfic" (66).

¹⁵⁷ Recordem que només dos anys abans Mn. Alcover (1916) havia qualificat d'absurd el fet que Jaume Nonell hagués decidit escriure en castellà per evitar de declarar-se partidari o adversari de les *Normes Ortogràfiques* (Segarra 1985a, 348, n. 382).

¹⁵⁸ Entre les cartes enviades per Calveras, trobem una notícia de l'interès per Alcover i la seva personalíssima revista: quan Calveras va ser enviat al col·legi de Verola per exercir com a professor d'humanitats, va fer que el col·legi se subscriuís al *Bolletí*, a més d'encarregar la compra de les OC de Torras i Bages, Eiximenis, el *BDC*, el *DAG.*, etc. (apèndix IV.b/20).

Bona part de les afirmacions que estampa Calveras a la *Reconstrucció* (1925) són clars exemples de l'actitud crítica en relació amb les normes ortogràfiques oficials i de la necessitat que l'IEC acceptés que certs punts de l'ortografia eren discutibles de cara a obtenir un sistema més simple i acceptable per a tothom, és a dir, amb vista a esperar que l'IEC reconegués alguna proposta dels antinormistes amb algun gest de bona predisposició a negociar alguns punts motiu de la discòrdia. És innegable que el nostre lingüista intenta fer compatibles aspectes de naturalesa diversa: una de les condicions essencials per a la viabilitat d'una cultura moderna (una única ortografia compartida) amb la dura realitat de la cultura catalana de la seva època (grups actius i personalitats importants disconformes amb l'ortografia oficial): la situació catalana més que acrobàtics equilibris li exigia malabarismes impossibles. Potser per això el nostre lingüista fa afirmacions que poden semblar contradictòries al lector d'avui.

Calveras manté una postura crítica i fa esforços de disciplina lingüística (a contracor), perquè des de la seva primera publicació —la *Reconstrucció* (1925)— fins a l'última, en totes les seves publicacions utilitzarà, a grans trets, l'ortografia de l'IEC. Les reserves que manifesta públicament en relació amb l'ortografia oficial i el fet d'insinuar la conveniència de revisar-la tard o d'hora, poden semblar simples reticències sense més importància, però no es pot passar per alt el bon grapat de grafies dissidents que taquen la *Reconstrucció* (1925).

Passem a examinar quina mena de dissidència ortogràfica es va atrevir a estampar públicament damunt la *Reconstrucció*. Les grafies dissidents que es repeteixen sistemàticament fan pensar en opcions personals de Calveras plenament volgudes.

Sovint obeeixen a raons de base fonètica: l'apostrofació de l'article femení davant les vocals *i*, *u* (*l'unificació* 6; *l'infiltració* 137; *l'idea* 161-163; *l'importància* 174; *l'immigració* 195; per bé que en coexistència amb les normatives *la imaginació* 284; *la intensitat*, 293; *la ignorància*, 302; *la immunització*, 306; *la uniformació* 312; *la infantesa* 316; *la intel·ligència* 317; *l'ultima* 269; *l'única* 305); l'adjunció de vocal de suport en paraules del tipus *complex* i *context* (*complexe* 5, 43, 48, 51, 284, 285; *reflexe* 19, 296; *contexte* 27; *anexes* 79, 259; *prefixe/s* 112, 115, 119, 120; *sufixes* 112, 119; *influxe* 140, 143, 189, 197, 234; *texte/s* 290, 291, 317; *pretexte* 283); l'accentuació vacil·lant de la *e* (*progrès* 65, 99, 100, 117, 139, 222, 296 —però: *progrés* 310; *al revès* 142; *après*

129; *diguèrem* 144; *fonètica* 161; *permès* 104); les formes popularitzants (*veiam* 44, 200; *assatjos* 65, 289, 290, 314; *vui* 265); i la vacil·lació gràfica en les vocals *a/e* i *o/u* en posició àtona (*cumplir* 34; *descubreix* 99, *descubrimen* 116; *descubrirà* 136; *sagell* 74, 122; *devallaven* 201).

En canvi, hi ha altres “errors” que poden obeir a preferències purament personals basades en una certa tradició: *s'en*, per ‘se’n’ (19, 24, 77, 94, 101, 104, 316) —però *se’n* (317, 319); *que’m* per ‘que em’ (25); *no’n* per ‘no en’ (135, 24); la grafia llatinitzant en diferents formes d’*estendre* (*extengué* 63; *exteses* 82, 136, 148; *estendre* 118; *extés* 131; *extesa* 171, 182; *extenent* 163; però *estesos/es* 216, 311, 314); i casos diversos com *ahora* per ‘a l’hora de’ (35, 64), *a les hores* per ‘aleshores’ (313), *treuren* per ‘treure’n’ (161, 314), *s’atancen* (126, 276, 291), *atança* (153, 290).¹⁵⁹

És més, en diversos documents privats, sobretot del Calveras dels primers anys (projectes, cartes, notes privades, etc.), s’hi detecten nombroses grafies dissidents, que no totes obeïen a una actitud de relaxament descurat en relació amb certs usos privats de la llengua escrita. El punt d’inflexió definitiu és la creació de l’Oficina Romànica (1928): tant els estudis de Calveras publicats a l’*AOR* com les “Consultes de llenguatge” que inicia el 1928 segueixen, al peu de la lletra, les normes ortogràfiques de l’IEC (v. § 6.1 i 6.2), amb l’excepció dels articles que publica a *Cultura Valenciana* entre 1926 i 1929.¹⁶⁰

Entre usos ortograficolingüístics no oficials i declaracions poc ortodoxes estampades damunt la *Reconstrucció*, Calveras s’oferia com un blanc fàcil als crítics disposats a minimitzar el valor de les seves idees. Justament la ressenya de Carles Cardó (1925, 568) a la *Reconstrucció* va centrar-se a posar en relleu la part heterodoxa més visible del discurs calverrià: Cardó retreia a Calveras que concedís “a tots els dialectes el dret a ésser emprats literàriament i àdhuc a posseir una ortografia pròpia”, per això el (des)qualificava de “dialectalista ultrancer” i

¹⁵⁹ També s’hi poden trobar evidents badades imputables a la descurança i actitud laxa de Calveras davant la llengua: *la oportunitat* (219, 225), *la obsessió* (234), *la expressió* (169), *la alta* (215), *la equació* (292), *causas* (22), *produït* (20), *reduit* (314), *reproduïssin* (319), *païssos* (56), *treuren* (105), *fèn* per ‘fent’ (113); *atançament* (124), *bailets* (130), *de allò* (179), *de una* (102); *tentació* (225), *errarà* (61), *serà* (100), *clàssic* (142); *raò* (143); *dèu* del verb ‘deure’ (279), *emmatllevar* (122, 264), *descapdella* (275), *amplitut* (284), *aprobant* (285), etc.

¹⁶⁰ El més segur és que la revista valenciana tingués com a norma de publicar els articles en català segons l’ortografia de Lluís Fullana. De fet, tots els articles d’història medieval que s’hi publicaren en català, sortiren en aquesta ortografia (cf. Pau Viciano 1996).

remarcava que “l’ideal és que tothom renunciï, àdhuc en el gènere epistolar, a les particularitats, veritables brosses sobreres, del dialecte propi, i que totes les gemmes aprofitables dels dialectes passin a enriquir la llengua comuna”.

Calveras se sentí atacat per aquesta i altres observacions de Cardó i va contestar-li en una carta privada, que Cardó va fer pública en estampar-la-hi damunt les planes de *La Paraula Cristiana* (LPC) —recordem que Cardó va ser el director d’aquesta revista catòlica. En la carta que havia de ser privada però que va passar a ser d’ús públic, Calveras (1926a, 79) es defensa adduint que “no és exacte que jo concedeixi ortografia pròpia als llenguatges populars”, sinó que defensa que “per l’escriptura familiar i literatura popular admeto llibertat de representar exactament la pronúncia dialectal amb el sistema general de lletres”, fet que per a Calveras no podia portar “cap inconvenient a l’escriptura uniforme del llenguatge literari general, allà on pertoqui fer-lo servir”.

Potser perquè ningú més no va acceptar el repte del debat en els termes proposats a la *Reconstrucció*, Calveras no arribaria mai a formular públicament quins eren els aspectes concrets en què dissentia. ¿O bé Calveras va interpretar que, ja fos perquè les normes eren massa recents, ja fos perquè el clima estava massa crispat, no era el moment adequat per replantejar una reforma a unes regles que el mateix IEC ja havia modificat entre les *Normes ortogràfiques* (1913) i el *Diccionari ortogràfic* (1917)? ¿Va saber llegir els signes del seu temps i va considerar la seva proposta com a “tècnicament desitjable, socialment impensable” —per utilitzar la frase feliç que el lexicòleg Alain Rey va encunyar a propòsit de la conveniència de reformar l’ortografia del francès actual—, i per això en el terreny ortogràfic no va prendre cap ofensiva pública?

L’energia invertida en la qüestió ortogràfica durant aquells anys no va ser del tot malaguanyada ni va quedar completament enterrada en els seus projectes privats de modificacions ortogràfiques. En algun paper públic, Calveras va aprofitar l’ocasió per deixar clar que les normes ortogràfiques de l’IEC es podien modificar, simplificar —millorar en definitiva—, i que aquesta possibilitat no s’havia de descartar en un futur. Així mateix s’anuncia en una de les declaracions explícites recollides en el manifest de l’Oficina Romànica signat pel seu comitè directiu (v. § 2.2). D’acord, en aquest manifest de 1928 Calveras no era l’únic que

ho defensava. Però, a la mínima oportunitat que tindrà per tornar a repetir les mateixes opinions, no dubtarà a aprofitar-la.

És el que va fer en dues ressenyes gens directament relacionades amb temes d'ortografia. En un article sobre el posicionament de Teodor Llorente Olivares i la llengua literària, Calveras (1929b, 404) arriba a especular sobre el que hauria fet el patriarca de la Renaixença valenciana davant les normes ortogràfiques de 1913/1917:

De viure ara [Llorente Olivares] és molt probable que hagués acceptat la unificació ortogràfica de l'Institut, una vegada feta general, però segurament hi hauria desitjat alguns retocs, per fer-la més apta a grafiar les formes del valencià i balear no registrades en els patrons de pronoms, noms i verbs que porta el *Diccionari Ortogràfic*. El que ens sembla cert és que mai hauria cregut necessària l'acceptació a València d'aquests patrons catalans per restablir la unitat de la llengua literària (apèndix I / 1).

Més, en un dels articles destinats a ressenyar el llibre *La llengua valenciana* de Lluís Revest, el nostre lingüista (1930, 377) no s'estarà de tornar a insistir que l'IEC havia d'acceptar d'incorporar modificacions a les seves normes ortogràfiques, única via possible per acostar posicions amb els valencianistes i els occitanistes (v. § 4.2.). El 1930, en una carta a un amic valencianista, Calveras feia vots perquè Revest fes “campanya per la conveniència de retocar les Normes de l'Institut; que aquí això sona a heretgia, i perquè ho apuntarem només en el nostre manifest [de l'OR], ens tenen ja a la llista negra del silenci sistemàtic a l'Oficina Romànica i totes les seves publicacions” (apèndix IV.b / 23).

La voluntat de modificar certs punts de les normes ortogràfiques era ben vigent el 1930. Amb el seu discurs reformista, Calveras pretenia incorporar elements diversos del valencianisme (i en algun moment fins de l'occitanisme) en el procés de (re)construcció de la llengua literària i de la cultura nacional que s'havia posat en marxa des de Catalunya; perquè això fos possible calia tenir en compte en quins punts se sentien incòmodes la gent del seu cercle de relacions: “Tindrem presents les seues esmenes ortogràfiques [de Lluís Revest], quan tractem aquí de la reforma de les Normes. Moltes són acceptables sense discussió, altres potser demanaran més estudi” (apèndix IV.b / 23: 24-4-1930). Per més que Calveras estigués en contacte directe amb uns quants valencianistes que seran destacats signants de les Normes de Castelló (1932), no ha quedat cap rastre documental de

la possible influència de Calveras a l'hora d'impulsar les dites normes, ni tan sols en les cartes adreçades a Lluís Revest, valencianista que va tenir una aportació "decisiva en la creació d'un ambient favorable a la unitat ortogràfica". (Pérez Moragon 1982a, 45).

El manifest de l'Oficina Romànica (1928) declarava que acceptava l'ortografia de l'IEC sense renunciar a pensar-ne una revisió. Una declaració semblant repetirà Calveras tot sol en iniciar els seus articles de divulgació "Consultes de llenguatge" (CL), algun dels quals fou dedicat a tractar específicament temes d'ortografia. A l'hora de presentar les seves CL concretament el nostre lingüista afirmava: "ens n'estem, doncs, per ara de contestar les consultes purament d'ortografia, per no portar complicacions al públic que ja està avesat a un sistema", si bé es tindran en consideració "les dificultats que hom troba en el sistema [ortogràfic] actual".¹⁶¹

El fet cert és que les poques CL que toquen temes d'ortografia no qüestionen els punts controvertits de les normes de l'IEC que havien estat impugnats durant les dues primeres dècades del segle per gent del seu cercle de relacions (Mn. Alcover, Miquel i Planas, Alfons Par, etc.). Només en algun cas més que aïllat el nostre lingüista mostra la seva disconformitat amb l'ortografia oficial.¹⁶² Acceptat el gros de les normes ortogràfiques, Calveras passa a revisar el *Diccionari ortogràfic (DOrt.)* de dalt a baix a partir dels criteris ortogràfics de l'IEC i és des d'aquest punt de partida que arriba a detectar errades que s'havien d'esmenar.

En aquest sentit proposa que el *DOrt.* de l'IEC corregeixi la grafia de certs mots: defensa *dissensió* (d'acord amb l'ètimon llatí *dissensio*) i no pas *dissenció* —grafia errada que recull el *DOrt.* (1a, 2a i 3a ed.)— per tal com "[e]l criteri del *Diccionari Ortogràfic* en aquest punt és rigorosament etimològic": *-tione>-ció*, *-sione>-sió*, *-ssione>-ssió*; segons Calveras, Fabra li havia reconegut a ell en

¹⁶¹ CS 1928, p. 411. Al cap d'uns mesos d'iniciar-se les consultes es torna a insistir que "La Secció de llengua literària [Calveras, Barnils i Par] fa avinent als consultants que arxivarà però no contestarà les consultes d'ortografia" (CS 1929, 549).

¹⁶² Tres exemples: quan documenta la grafia *viduu* denuncia que "en la nostra ortografia manca un signe especial per indicar la *u* semivocal, i d'aquí una dificultat gràfica insoluble" (cons. 52); "si *contraent* es vol fer un cultisme, com *subtrahend*, aleshores haurà de conservar també la *h* etimològica i escriure's *contrahent*" (cons. 59); quan analitza els diferents usos de l'article de persona, sembla donar legitimitat a contraccions del tipus *an* —*a+en*— i *pen* —*per+en*— (cons. 89).

persona que es tractava d'una errada d'impremta i per això es va avenir a introduir la rectificació al *Diccionari general de la llengua catalana (DGLC)*.¹⁶³

Però no sols va detectar errades del *DOrt.*, sinó que també va participar a divulgar rectificacions que el mateix Fabra havia anunciat a les seves *Converses filològiques* i que van quedar recollides a partir de la segona edició del *DOrt.* Calveras dedica un article monogràfic a explicar la correcta ortografia del mot *devessall*: la primera edició del *DOrt.* recollia *davassall*, i a partir de la segona ja s'entra *devessall* (si bé també s'entra *davassall*, que remet a *devessall*; el que fa Calveras. lluny de criticar el *DOrt.*, és alertar el lector que s'ha de consultar la segona (o tercera) edició del *DOrt.* (o el *Pal·las*), on ja surt la forma correcta, i explicar el perquè de la rectificació —*devessall* és derivat de *vessar* (<*versare*)— (cons. [9] 47).¹⁶⁴

També en el cas de la consulta dedicada a comentar la grafia *servitud* (<*servitude*), Calveras explica el criteri adoptat per Fabra i l'IEC: s'ha preferit seguir la regla general de la terminació *-itud* abans de ser fidel a l'etimologia (*servitude*); exposat el criteri escollit, val a dir que Calveras lamenta que no s'hagués explicat a "l'exposició del sistema, que encapçala el *Diccionari Ortogràfic*, per tal d'estalviar errades o vacil·lacions als escriptors que coneixen les llengües sàvies i poden aspirar a la legítima satisfacció de saber la raó del que escriuen" (cons. [10] 47).¹⁶⁵ En el cas de *març* i *dimarts*, tot i referir-se totes dues al déu Mars, provenen d'ètimons diferents (*martio* i *die martis* respectivament) i per aquesta raó etimològica les formes catalanes presenten grafies diferents (cons. [13] 39).¹⁶⁶

¹⁶³ Cons. [11] 6. Calveras havia dedicat un article sencer dels publicats a *Ciutat* a estudiar la grafia dels cultismes tal com els havia ortografiat el *DOrt* (v. § 5.3.2).

¹⁶⁴ Fabra (conv. [449] 451, 23-9-23) dedicà una conversa a comentar les grafies *davassall*, *devassall* i *devessall*, i es decidí per adoptar "interinament" la grafia *devessall*, que li plantejava problemes: Fabra no sembla estar segur que fos "realment" un derivat de *vessar* i fa veure la necessitat de saber quina és la pronúncia del dialecte occidental per a la família de mots de *devessall*. Coromines ha confirmat la sospita de Fabra: "es va escriure amb *-vass-* generalment fins als anys 20, en què Fabra, en una conversa filològica, féu conèixer l'adopció de la grafia *devessall* per part de l'IEC, atesa l'evident etimologia" (*DECat IX*, s.v. 'vessar').

¹⁶⁵ Calveras fa parar atenció en la grafia d'aquest mot com si Fabra li hagués confiat personalment la rectificació —"segons declaració que ens féu En Pompeu Fabra". El que Calveras no diu explícitament en aquesta consulta és que Fabra ja hi havia dedicat una conversa (conv. 385: 6-6-1923).

¹⁶⁶ Tot i explicar la raó de les grafies divergents en les formes *març* / *dimarts*, fa notar que la grafia *mars* és igualment legítima "com s'escriu també *Mus* i *Pons*".

En algun cas Calveras proposa rectificacions molt concretes de les normes oficials perquè d'entrada les accepta (sisplau per força). Al capdavant participa a difondre l'ortografia oficial i no sols fa una tasca complementària a la de Fabra proposant rectificacions com les de *dissensió* i fent parar l'atenció en errors reconeguts pel mateix Fabra com a *devesall*, sinó també omplint un buit que les Normes Ortogràfiques de 1913 havien decidit aleshores de no resoldre: Calveras dedicarà diverses CL (cons. 33, 37 i 48) a estudiar els criteris que havien de fixar els antropònims i topònims, i a partir d'aquí farà les seves propostes, que no deixen de ser un intent més de crear un espai propi per a la llengua popular, dialectal i (afegim-hi només aquesta vegada) tradicional.¹⁶⁷

5.3. Primera presència pública del lingüista

Una de les crítiques que diversos comentaristes de la *Reconstrucció* (1925) van fer a Calveras va ser que el nostre jesuïta no feia propostes lingüístiques concretes que resolguessin problemes que la llengua literària tenia plantejats (v. § 5.1.4). Just després de publicar el seu llibre teòric Calveras comença a publicar els seus primers articles lingüístics en dues revistes diferents, la barcelonina *La Paraula Cristiana* (LPC) i la manresenca *Ciutat*.

La Paraula Cristiana (1925-1936) li oferí de publicar-hi, en paraules de Calveras a Mn. Alcover, “un seguit de treballs de discussió gramatical, encara que siguin en contra d'En Fabra” (apèndix IV.b / 1). Si tenim en compte que l'objectiu de la revista era “augmentar la influència del cristianisme en el nostre tarannà individual i col·lectiu” (apud Torrent i Tasis 1966/I: 678-679), es pot entendre molt bé que Calveras hi comptés com a col·laborador. Encara que Cardó i Calveras poguessin compartir uns certs ideals de societat i treballar en una mateixa plataforma pública, l'un com a director escrivint els editorials, l'altre com a lingüista exposant-hi els seus estudis, això no havia de voler dir que la revista

¹⁶⁷ Recordem que aquests criteris el porten a defensar grafies com *Sempere*, *Panadès* i *Lluch* (v. § 2.7.1).

acceptés qualsevol mena d'article que sortís de la ploma del nostre jesuïta. Si res més no, sabem del cert que Calveras tenia pensat de publicar en un principi una sèrie de propostes de simplificació ortogràfica del sistema de l'IEC, que va esbossar en un paper i que no va publicar ni a *LPC* ni enlloc. Reprodueixo l'esquema que Calveras havia dissenyat:

Articles per *La Paraula*

Després de vindicar *les-hi* y *les* combinacions de dos pronoms. Accessoris de l'escriptura:

I) Divisió de paraules amb l'apostrofit i guionet. Un sistema de transcripció deu ésser be pel llenguatge literari y pels llenguatges dialectals. Amb guionets l'Institut no pot representar les parles dialectals. *E* eufònica. Complicació d'atenció: *n'en, l'en, queus, nous, no us*

II) Accentuació gràfica. Tres á o ò, no coincidència en *èè òò*, monosíl·labs.

III) Diacrítics. *˘* o *y*, quin val mes. Disminució de accessoris. No cal distingir els diftongs.

Del llenguatge de la *Cronica dels comtes de Barcelona*. Paraules que no son castellanismes. Construccions temporals.

Malauradament, no ha quedat cap rastre epistolar que doni mostres de la relació que es van tenir els dos religiosos, però després de conèixer la interpretació de Cardó sobre les idees ortogràfiques exposades per Calveras a la *Reconstrucció*, tenim prou raons per pensar que Cardó no devia permetre de cap de les maneres que *LPC* donés cabuda a les propostes ortogràfiques de Calveras, que recollien, com deixa entreveure l'esquema reproduït, l'esperit de les reformes comentades a l'apartat 5.2.1. Una cosa era que *LPC* li donés carta blanca per escriure-hi estudis lingüístics de tota mena "encara que siguin contra d'En Fabra", i una altra de ben diferent era reobrir la guerra de l'ortografia.

Estant-se a Manresa, el nostre lingüista també col·laborà a *Ciutat. Ideari d'Art i de Cultura* (1926-1928), revista cultural de caràcter noucentista que es publicava a la impremta de Sant Josep de la capital ignasiana, on diversos jesuïtes que passaren per la santa cova feren confiança a aquestes premses locals per estampar-hi les seves obres, com va ser el cas del jesuïta i lingüista Jaume Nonell, (com veurem, predecessor de Calveras també en aquest punt).

Calveras hi publicà un total de deu articles, nou de tema lingüístic i una ressenya a una antologia de textos bíblics,¹⁶⁸ entre el juny de 1926 i el juny de 1927, per bé que havia programat de publicar-n'hi uns quants més fins al maig de 1928.¹⁶⁹ Calveras havia previst que tot aquest conjunt d'articles quedessin recollits en un llibre titulat *Clarícies de gramàtica*, tal com es desprèn del pròleg que n'havia escrit.¹⁷⁰

Justament en el pròleg, Calveras explica el sentit dels seus estudis publicats a *Ciutat*:

aquestes clarices de llenguatge no son unes contra *Converses filològiques*, en el sentit de destruir sistemàticament les afirmacions d'En Fabra, seran només un 1er complement de les seves converses i llibres populars perquè reculliran les formes legítimes que no son però preferides en la llengua literària i que la riquesa de la mateixa llengua literària demana conservar i després perquè s'ortografiaran les formes populars bones, les quals encara que no deuen estar ordinàriament en la llengua literària, però poden ésser parlades i escrites en produccions de caràcter familiar, privat i local o regional.

En aquests articles Calveras té la clara intenció de portar a la pràctica la seva concepció del llenguatge literari que havia esbossat a la *Reconstrucció* (1925). Des de la voluntat de ser un "complement" a la tasca de Fabra, en els articles a *Ciutat* Calveras encara està convençut que certes formes populars han de poder ser legítimes en algun registre de la llengua escrita. Aquesta convicció de Calveras el 1926 ja comença a estar allunyada dels projectes de reforma ortogràfica que havia esbossat pocs mesos abans de publicar la *Reconstrucció* (v. § 5.2.1).

¹⁶⁸ Calveras (1926f) ressenya l'antologia *Lleus comentaris a textos sagrats* del marquès de Balanzó Comenta tant el contingut i el valor de l'obra, com la llengua (v. § 7).

¹⁶⁹ En el fons Calveras de la BB hi ha una llista dels articles programats; havien de tractar bàsicament qüestions de morfosintaxi (relatius i preposicions).

¹⁷⁰ En realitat va escriure un total de quatre versions diferents del pròleg. La més desenvolupada és la primera, on justament es dona un títol al recull, *Clarícies de gramàtica* (primera sèrie), el nom de l'editorial (Biblioteca Balmes), i l'any (1926); v. apèndix II.b / 3.

5.3.1. Articles a *La Paraula Cristiana*

Les col·laboracions de Calveras a *La Paraula Cristiana* (LPC) no tingueren res a veure amb la qüestió ortogràfica. Se centraren en l'estudi del pronom de datiu de tercera persona, que publicà en tres lliuraments diferents entre el febrer i el juliol de 1926. Sembla que el mòbil d'aquests articles de Calveras fou, si més en un principi, un retret d'incorrecció gramatical que Cardó (1925, 569) féu a Calveras a la seva ressenya sobre la *Reconstrucció*. Una de les incorreccions gramaticals que Cardó (1925, 569) detectà a la *Reconstrucció* de Calveras i que qualificà d'"imperdonables", fou "*les* pronom datiu femení plural (*a les paraules, les fem significar*)". Calveras (1926a, 80) es defensà d'aquest retret contestant-li per carta que no es tractava de cap datiu, sinó d'un acusatiu: "Posem l'oració plena: *fem significar les paraules més que no diuen*. Ideològicament, *les paraules* és subjecte del verb *significar* i complement directe de *fer*: *Fem que les paraules signifiquin, fem les paraules que signifiquin, fem les paraules significar*, com: *fem les paraules significadores, les fem significadores*".

Com ja hem dit, Cardó es permet de reproduir a LPC la carta de resposta de Calveras i encara es permetrà una altra llicència: a propòsit de l'explicació de Calveras sobre la polèmica frase *a les paraules, les fem significar*, Cardó li afegeix una nota a peu de pàgina (sense signar), en què insisteix que es tracta d'un *les* datiu, —"basta posar l'oració en singular: *a la paraula li fem significar*"—, i que tanca fent constar que

el que ens interessa verament no és aquest cas particular, sinó la regla general, i estem satisfets de comprovar que per al P. Calveras *les* com a datiu femení plural és dolent, com també aquell horrible *les hi* que estem condemnats a veure en una pila de publicacions i fins en un avis públic posat al cancell dels temples (Calveras 1926a, 80, n.1).

La picabaralla Cardó - Calveras sobre la correcció del pronom *les* a la frase *a les paraules, les fem significar* i sobre la seva funció sintàctica, portarà Calveras a inaugurar la secció "Il·lustracions Lingüístiques" de LPC amb tres articles dedicats al pronom datiu amb el títol "Les formes regides sense preposició del

pronom de 3a persona”. El primer d’aquesta sèrie, que porta el subtítol “¿Es pot dir: *Les fem significar?*”, Calveras (1926b) el dedica en exclusiva a reinsistir, posant altres exemples, que es tracta d’un acusatiu i que, per tant, Cardó s’hauria equivocat al considerar datiu el pronom *les*, error que Calveras atribueix a “no haver transcrit sencer el passatge del llibre, on ensopegà l’esmentada expressió, i que ell no cita, ni nosaltres recordem”. Al final, per si fins aquí fos poc, Calveras acaba insinuant que potser efectivament és ell i no pas Cardó qui s’hauria equivocat: “si realment se’ns escapà un *les* datiu, va ésser una distracció, segurament per voler esmenar un *els hi*, que espontàniament ve al pensament tot escrivint. Si així fos, agrairíem al crític [Cardó] ens digués l’indret de l’errada, per esmenar-la en l’exemplar de notes que conservem”.

En el segon article sobre el pronom de datiu, Calveras (1926c) passa de puntetes sobre l’estrafolària i bizantina disputa amb Cardó —en realitat ni l’un ni l’altre saben de quin context exacte surt la frase de la polèmica, la qual cosa situa la disputa en un terreny ben surrealista—, per encarar l’autèntic tema: posar en evidència el desencert de Fabra i de l’IEC d’acceptar només la forma *els* (amb les variants *los*, *’ls*) com a pronom de datiu plural. Si l’origen de l’article és ben fosc i enrevessat, la intenció del conjunt de les “Il·lustracions lingüístiques” és nítida i diàfana. Abans d’entrar a posar en evidència l’estretor de mires de Fabra i de l’IEC, Calveras passa a assentar uns principis generals a partir dels quals deduirà els casos concrets, manera de procedir ben característica del nostre lingüista (v. § 5.1.3).

El punt de partida és la *Reconstrucció*, que Calveras (1926c, 426) esmenta per recordar que hi defensa que en un procés de reconstrucció del llenguatge literari s’ha de tendir “cap a la síntesi de pensament, tant com permeti la mentalitat del nostre poble” i en aquest procés s’ha d’aprofitar “amb esperit ample tots aquells elements de llengua que permeten la traducció sintètica i rítmica del pensament amb més perfecció”; com a exemple d’aquests principis teoricofilosòfics analitza la qüestió dels pronoms d’acusatiu i datiu en llatí, grec, alemany, anglès, castellà, francès, italià i català *normatiu*. Ho il·lustra amb aquests quadres:

QUADRE 1

LLATÍ	Singular			Plural		
	Masculí	Femení	Neutre	Masculí	Femení	Neutre
Datiu	<i>illi</i>	<i>illi</i>	<i>illi</i>	<i>illis</i>	<i>illis</i>	<i>illis</i>
Acusatiu	<i>illum</i>	<i>illam</i>	<i>illud</i>	<i>illos</i>	<i>illas</i>	<i>illa</i>

QUADRE 2

GREC	Singular			Plural		
	Masculí	Femení	Neutre	Masculí	Femení	Neutre
Datiu	<i>αὐτῶ</i>	<i>αὐτῇ</i>	<i>αὐτῷ</i>	<i>αὐτοῖς</i>	<i>αὐταῖς</i>	<i>αὐτοῖς</i>
Acusatiu	<i>αὐτόν</i>	<i>αὐτήν</i>	<i>αὐτό</i>	<i>αὐτούς</i>	<i>αὐτάς</i>	<i>αὐτά</i>

QUADRE 3

ALEMANY	Singular			Plural	
	Masculí	Femení	Neutre	Masculí	Femení
Datiu	<i>ihm</i>	<i>ihr</i>	<i>ihm</i>	<i>ihnen</i>	
Acusatiu	<i>ihn</i>	<i>sie</i>	<i>es</i>	<i>sie</i>	

QUADRE 4

ANGLÈS	Singular			Plural	
	Masculí	Femení	Neutre	Masculí	Femení
Nominatiu	<i>he</i>	<i>she</i>	<i>it</i>	<i>they</i>	
Datiu	<i>to him</i>	<i>to her</i>	<i>to it</i>	<i>to them</i>	
Acusatiu	<i>him</i>	<i>her</i>	<i>it</i>	<i>them</i>	

QUADRE 5

CASTELLÀ	Singular			Plural	
	Masculí	Femení	Neutre	Masculí	Femení
Datiu	<i>le</i>	<i>le</i>		<i>les</i>	
Acusatiu	<i>lo</i>	<i>la</i>	<i>lo</i>	<i>los</i>	<i>las</i>

QUADRE 6

FRANCÈS	Singular			Plural	
	Masculí	Femení	Neutre	Masculí	Femení
Datiu	<i>lui</i>			<i>leur</i>	
Acusatiu	<i>le</i>	<i>la</i>	<i>le</i>	<i>les</i>	
	----- <i>en, y</i>				

QUADRE 7

ITALIÀ	Singular			Plural	
	Masculí	Femení	Neutre	Masculí	Femení
Datiu	<i>gli</i>	<i>le</i>		<i>loro</i>	
Acusatiu	<i>lo, il</i>	<i>la</i>	<i>lo</i>	<i>li, gli</i>	<i>le</i>

QUADRE 8

CATALÀ	Singular			Plural	
	Masculí	Femení	Neutre	Masculí	Femení
Datiu	<i>li</i>			<i>els / los</i>	
Acusatiu	<i>el / lo</i>	<i>la</i>	<i>lo</i>	<i>els / los</i>	<i>les</i>

D'aquests quadres, Calveras en destaca que en diverses llengües la forma del pronom de datiu plural és diferent de la forma d'acusatiu plural (quadres 1-7; totes excepte en català *normatiu*: quadre 8). Seguint sempre la *Grammaire des langues romanes* de Meyer-Lübke (1900),¹⁷¹ dedueix que, si el català acceptés en la seva llengua literària “formes diferents de datiu i acusatiu, tant pel singular com pel plural”, aquest fet representaria “conservar la perfecció sintètica del llatí, i, en canvi,

perdre la diferenciació del datiu plural, sigui per la raó que sigui, és deixar deficient el nostre sistema de pronoms en el punt més vital de la perfecció sintètica del nostre llenguatge, i restar per sota del nivell de les llengües romàniques germanes nostres, que en la llengua literària tenen totes un datiu plural ben diferenciat de l'acusatiu, tant masculí com femení.

D'aquest raonament, se'n desprèn que el grec sigui considerada com la llengua sintètica per excel·lència, com la més perfecta, pel fet que distingeix gènere i nombre en acusatiu i datiu (quadre 2); en paraules de Calveras (1926c, 433), “aquí, com a tot arreu, la llengua grega va a la davantera de totes les llengües”, seguida de prop (sempre segons aquest rànquing de llengües sinteticoperfectes) per l'alemany i l'anglès —que no es poden posar al mateix nivell del grec perquè no distingeixen el gènere en el datiu plural (quadres 3 i 4).

Tota aquesta teoria, l'aplicarà al català en el tercer article de les “Il·lustracions lingüístiques”, on intenta acostar el català al model de perfecció sintètica que per a Calveras representava el grec. En aquest tercer lliurament del seu estudi sobre els pronoms, Calveras (1926e) se centra sobretot en les combinacions de pronoms de tercera persona de datiu i acusatiu, a més del pronom datiu plural en català, tant en els dialectes com en la llengua antiga. Per estudiar el comportament dels pronoms en els dialectes, dóna a conèixer els resultats de recerques pròpies fetes a partir d'interrogatoris, que completa amb els estudis de la *Morphologie historique du roussillonnais* de Fouché (1924b) i amb el *Bolletí* d'Alcover, mentre que de cara a

¹⁷¹ Per una carta de Par a Calveras, sabem que Par li deixà la sintaxi del filòleg alemany i que l'informà que el volum de morfologia el podia consultar a l'Ateneu Barcelonès o a l'IEC (apèndix IV.a / 124).

l'estudi de la llengua antiga, es basa en textos medievals explorats per ell mateix —crònica de Jaume I, *Recull d'eximplis* d'Eiximenis en l'edició d'Aguiló, i els *Documents per l'història de la cultura catalana* de Rubió— o per altres filòlegs com Par —*Lo somni* de Metge.

Curiosament, encara que gairebé tot l'estudi dóna compte de la gran varietat de solucions dialectals en les combinacions pronominals binàries de datiu i acusatiu, Calveras també destaca la vitalitat i extensió general del datiu plural *lis* —a València, “en tota la província de Tarragona i fins en el Penedès” i “en tota Menorca i en alguns pobles de Mallorca”—¹⁷² i a la conclusió, dóna les diferents formes del datiu plural que coexisteixen segons ell en els dialectes catalans (*lis, elzi, losi, lesi, els, les*) o que han existit en la llengua antiga (*lus*). Un cop posades en clar aquestes dades, Calveras fa notar que

amb el doble sistema *losi, lesi*, i fins amb la forma *lis* i els complementaris *los, les* usats on no poden portar confusió, el nostre llenguatge literari, seria en aquest punt superior a totes les llengües literàries d'ara, i s'atancaria a la perfecció màxima del grec amb la distinció de gènere fins en el datiu plural.

El resultat de les recerques sobre els pronoms en la llengua parlada va portar Calveras, al final dels seus estudis publicats a *La Paraula Cristiana (LPC)*, a arribar a aquestes conclusions, força més conscients de la gran complexitat i variació dialectal de la que mostrava conèixer abans d'emprendre aquests estudis: segons el que declara per carta a Mn. Alcover, el primer article a *LPC*, “inofensiu encara”, havia de reivindicar el datiu plural diferenciat del pronom de 3a persona *elzi*, tan avorrit d'En Fabra perquè sí” (apèndix IV.b / 1).

Calveras va emprendre l'estudi del pronom datiu plural i de les combinacions de pronoms en els dialectes catalans a partir d'uns qüestionaris que, o bé va transcriure ell mateix a partir de les respostes d'informadors de diferents contrades, o bé els va enviar directament a diversos corresponents de tota l'àrea lingüística. En total, se n'han conservat cap a quaranta. Normalment els

corresponents són religiosos de la mateixa Companyia, però alguna vegada són de capellans o algun amic —Alfons Par i Francesc Martínez. Hi ha dos models de qüestionari: el més complet consisteix a traduir setze frases del castellà al català per tal d'estudiar el comportament dels pronoms en tota mena de contextos —posició enclítica, proclítica, davant o darrera vocal, davant o darrera consonant, etc.—, mentre que en el model de qüestionari més senzill tan sols hi ha dues frases a completar, amb l'objectiu de fer veure el funcionament de les combinacions ternàries (apèndix III / 1).

Gràcies a l'epistolari Calveras, sabem que va començar a contactar amb els corresponents a principi de 1926: el gener d'aquell any, Mn. Alcover, per exemple, li explica les diferències entre *elzi* (datiu plural) i *els-hi* (CD+Locatiu) i el remet al *Bolletí* per trobar informació sobre els pronoms enclítics i proclítics (apèndix IV.a / 1); per la seva banda el seu amic Alfons Par li demana que li aclareixi si les respostes als qüestionaris “han d'esser literàries o coloquials” (apèndix IV.a / 124) i també és l'erudit Par qui li confirma que el pronom datiu plural femení *lesi* “es viu” i qui li confia que no comprèn per què “els gramatichs catalans no han volgut admetre les formes datives *elsi, lesi*” (apèndix IV.a / 125).

Les úniques reaccions que coneixem a la publicació de l'estudi de Calveras a *LPC* són les que van arribar per carta a Calveras, i no són pas justament de persones poc rellevants. El primer que li va fer arribar la seva opinió va ser Alfons Par, que el felicità i li féu saber que “los materials son interessantíssims y la exposició n'es perfecta (...) Hi ha diversos punts qui conformen idees meves y qui'm serviràn de fonament” (apèndix IV.a / 127: 30-7-1926). L'endemà mateix li escrivia Mn. Alcover per aconsellar Calveras de no refiar-se dels “colaboradors a distància” i per recomanar-li d'anar a “visitar les regions la llengua de les quals vulla estudiar”, ja que “jo som de Manacor y he estudiat tota la vida el manacorí. Donchs jo li asseguro que, si li han dit que a Manacor diuen *lis* l'han enganat”

¹⁷² Sobre l'extensió geogràfica de la forma *lis*, Calveras la troba usada en més regions que no pas les que havia donat Mn. Alcover uns anys abans. El canonge de Mallorca l'enregistrava a Menorca en general i en alguns pobles d'Alacant (Alcover 1917, 26).

(apèndix IV.a / 2: 31-7-1926).¹⁷³ Des de Bonn, Oleza mostrava interès pels interrogatoris dels pronoms, i no s'està de fer-li alguna observació lingüística: en aragonès la combinació *se les* s'utilitza per *se lo, se la, se las* i, com ja li havia dit Mn. Alcover, a Mallorca no s'utilitza *lis*, sinó *els* i *elsi* (apèndix IV.a / 98).¹⁷⁴

Sens dubte, un dels propòsits de l'estudi de Calveras té una base d'interès purament lingüístic i científic, és a dir, de descriure i conèixer la varietat de formes dels pronoms en els dialectes i en la llengua medieval, però és innegable que, a aquesta informació, Calveras també li donà una altra direcció: mostrar l'excessiva distància entre la llengua normativa i la llengua parlada, que fa lligar amb una teoria filosoficolingüística de fort impacte en els estudis romànics d'aleshores; convençut que el grec era la llengua més perfecta perquè distingia gènere i nombre tant en els pronoms d'acusatiu com de datiu, Calveras aprofita la varietat de formes en els dialectes catalans i en la llengua medieval per mostrar que la normativa catalana era deficient en aquest punt, ja que només acceptava la forma *els* (*-los, 'ls*). D'aquesta manera, podia carregar contra "l'uniformació del llenguatge escrit" sense cap "por de trencar-la tot seguit" i denunciar la rigidesa normativa. A més,

els partidaris intransigents d'un llenguatge únic i fixat per tots els escrits (...) confonen la generalització a tot arreu d'un mateix parlar escrit, amb l'esquematzació de la llengua, fixant com a normal una sola forma per cada necessitat expressiva.

Calveras denuncia "els partidaris intransigents d'un llenguatge únic i fixat per tots els escrits", la "reglamentació fins a l'última menuderia", el fet de reduir el català literari "a una mena d'esperanto simplificat i matemàticament reglamentat", les "taules gramaticals de doble entrada", etc., i resulta que, després d'haver

¹⁷³ No sabem el nom de l'informador de Manacor que va utilitzar el pronom *lis* en els qüestionaris. Tan sols sabem que era un seminarista originari de Manacor, que estudiava al seminari de Mallorca i que el seu qüestionari fou enviat per Bartomeu Pascual, l'encarregat de repartir els qüestionaris entre els seminaristes del seminari de Mallorca (Carta de Pascual, 2-3-1926; BB). En aquesta mateixa carta, Pascual comunicà a Calveras que en el seminari de Mallorca no hi havia cap seminarista procedent de Menorca i d'Eivissa i que per obtenir aquesta informació s'adreçés a Mn. Alcover.

¹⁷⁴ Tot i aquesta informació, Oleza utilitza *lis* en alguna carta a Calveras (apèndix IV.a / 110-111).

denunciat tot això, Calveras (1926e, 72) vol deixar clar que no s'ha estat referint a Fabra:

I parlant d'intransigències [de la normativa en relació amb el pronom datiu], de cap de les maneres ens referim l'autor eminent de les tals publicacions i altres obres populars, que han fet possible el fet de la uniformació de què tots n'estem joiosos. Com a persona de grans coneixements i de comprensió superior, ell és el primer de reconèixer que la seva obra ha estat una primera provatura i ben oportuna certament, quan més que coneixements pregons de la llengua, la bona voluntat de produir en català dominava en la massa del poble i escriptors.

És ben sorprenent que aclareixi que Fabra no és el màxim responsable de la rigidesa de la normativa i que tampoc no especifiqui amb més detall a qui o a quins grups es refereix —tan sols una vegada parla de “persones de segona i tercera mà”, sense concretar res més—, però el més curiós de tot és que Calveras reveli que va ser Fabra en persona qui li va insinuar la possibilitat de fer noves aportacions:

Per això ell [Fabra] no té cap inconvenient, i personalment ens ho ha declarat, que qui ho pugui fer amb coneixement de causa, faci noves aportacions i provi noves formes, mentre respecti l'unitat d'ortografia, que és cosa ben diferent de l'uniformació i fixació definitiva de lèxic i gramàtica.

Aquesta qüestió sobre el datiu plural serà represa per Calveras en una de les seves primeres *Consultes de llenguatge* (v. § 6.2). En algun d'aquests articles de divulgació el nostre lingüista torna a defensar la legitimitat d'usar en la llengua escrita les formes *elsi* (o *elshi*) i *lis*. Els arguments a favor d'*elsi* són que diversos escriptors “renaixents” (Vilanova, Bulbena, Careta, Valls i Vicens, Bosch de la Trinxeria, Narcís Oller, Víctor Català, Ruyra i Maragall) l'han usat “correntment” i que és ben viu en la llengua parlada (en concurrència amb altres formes); a favor de *lis*, addueix que aquest pronom està documentat en textos catalans antics (“de caràcter local”) i és viu en diversos dialectes.¹⁷⁵ D'aquí conclou que admetre només la forma *els* com a pronom de datiu plural va contra la tradició del català

antic i de l'ús de certs dialectes, que sempre han tingut una forma diferenciada suplementària (*lur, lis, elsi*); no tenir-la, per tant, “representa una llacuna pel català escrit”, atès que llengües com el grec, el llatí, el francès, el castellà, l'italià, l'anglès i l'alemany tenen formes diferents per als pronoms d'acusatiu plural i de datiu plural (cons. [15] 16).

Per tancar aquest punt, remarcuem que aquesta vegada (a les *Consultes de llenguatge*) Calveras s'estalvia de reforçar la seva posició sobre el datiu plural amb la teoria de les llengües perfectes i sintètiques, per bé que parla de “la superioritat del català clàssic i parlat sobre les altres llengües, llevat del grec, de poder fer la distinció de gènere fins en datiu” (cons. [15] 16). El resultat de l'estudi de *LPC* (1926e) com el de la consulta ([15] 16: 6-4-1929) és el mateix: contraposar la rigidesa normativa de Fabra amb la variada i complexa riquesa dels dialectes i de la llengua tradicional (de l'Edat Mitjana i de la Renaixença).

5.3.2. Articles a *Ciutat*

Dels nou articles de tema lingüístic publicats a *Ciutat*, els cinc primers es publicaren en una secció específica sota el nom general de “Notes de llenguatge” i els quatre restants, sota el nom “Clarícies de llenguatge”. Els cinc articles de “Notes de llenguatge” tenien com a subtítol “Per les planes del parlar vell” i tenien la intenció de rehabilitar paraules i construccions que, a parer de Calveras, en aquella època s'evitaven perquè s'assemblaven al castellà, per més que fossin construccions i paraules que estiguessin documentades en els textos catalans antics; és més, sovint

són romanismes, més aviat que castellanismes; i així és un esverament infundat contra del castellà la preocupació de fugir-los a totes passades i decantar-se sempre cap allò que més s'en diferencia. Que hagi d'ésser millor el predomini definitiu d'una diferenciació sobre una coincidència, quan totes dues són igualment vives i bones i catalanes, no ho sabríem veure, jutjant només per raons literàries (Calveras 1926, 86 [5]).

¹⁷⁵ Entre els llocs on és viva aquesta forma, Calveras no esmenta Mallorca, cosa que ens permet suposar que aquesta vegada va fer cas del que Alcover li havia comunicat per carta uns anys abans (apèndix IV.a / 2).

Aquesta denúncia contra l'anticastellanisme per sistema ens fa suposar amb prou raons que Calveras va acomplir un projecte que ja va tenir a les mans un predecessor seu, Jaume Nonell i Mas (1844-1922), també jesuïta i lingüista alhora. Nonell va morir a Manresa el 1922 i fins al cap de dos anys Calveras no va ser enviat a la capital ignasiana. Per tant, la primera presència pública del Calveras lingüista damunt les planes de *Ciutat* no va coincidir, per poc, amb l'última etapa del jesuïta lingüista Nonell, però és prou versemblant pensar que Calveras devia tenir accés als papers de Nonell que van restar a Manresa, entre els quals hi havia 600 cèdules, extretes de la Biblioteca Catalana d'Aguiló, de paraules catalanes amb les seves equivalents en castellà, francès i italià. Un cop creada l'Oficina Romànica el 1928, el seu *Anuari* declarava haver rebut l'herència de Nonell: un lot de llibres vells, manuscrits i gramàtiques, les 600 cèdules de paraules catalanes, i “un treball que [Nonell] tenia per la mà quan el sobtà la mort” (*AOR* I, 402). Nonell va deixar escrita la seva intenció a l'hora d'extreure dels textos medievals aquelles paraules catalanes “que sembla a primer cop d'ull que són castelleses, franceses o italianes”, i els membres de l'Oficina, que se'n sentien i reclamaven hereus, van transcriure en el seu *Anuari* les últimes voluntats de Nonell:

La tendencia y el desitj de no caure en cap d'aquests dos extrems [de castellanització o afrancesament], la tendencia y el desitj de purificar la nostra llengua y preservar-la de tota taca estrangera, podria facilmente empobrir-la y privar-la de un gran nombre de paraules del mes pur catalanisme, emperò que's presenten a la vista amb una fesomia y amb un ayre tot castellà, o tot francès, o tot italià (*AOR* I, 402).

Les cèdules que Nonell va buidar, Calveras les aprofità per dur a terme l'estudi que Nonell havia d'emprendre. Com tindrem ocasió de veure, Calveras retreu profusament citacions dels textos medievals catalans editats per Aguiló.

El primer article de la sèrie “Notes de llenguatge” està dedicat a defensar que la construcció temporal *al*+infinitiu no és cap castellanisme i en defensa la legitimitat mostrant-ne molts exemples extrets de la llengua antiga. Per tal d'evitar “la simplificació que s'està consumant en la producció actual en el sentit

d'expressar amb la forma *en sortir* totes les relacions temporals de simultaneïtat, sigui momentània, sigui de durada”, Calveras (1926d) ofereix una llista de formes i construccions alternatives que també expressen el valor temporal de *en*+infinitiu: 1) conjunció *quan*, 2) conjunció *com / con*+indicatiu, 3) *al*+infinitiu, 4) *en ser que*, 5) *en/ bo il tot*+gerundi, 6) participis de present i de passat amb valor temporal, 7) *a / en*+substantiu (*al temps que, a un crit meu, al cor de, al bo de, en el moment que, etc.*).

La legitimitat de totes aquestes construccions, la fonamenta a través de nombrosos exemples extrets sovint de la llengua medieval —*Documents en vulgar procedents del bisbat de la Seu* (en edició de Mn. Pujol), *Gesta Comitum Barchinonensium* (en edició de Massó i Torrents), *Feyts del Rey En Jaume* (en l'edició d'Aguiló), *Lo Somni* de Bernat Metge, *Imitació de Crist* (en traducció de Miquel Peres), *Documents per l'història de la cultura migeval* de Rubió i Lluch—, i en algun cas de la llengua de la Renaixença —diferents obres d'Emili Vilanova.¹⁷⁶

L'any abans que Calveras (1926d) publicqués aquest estudi, Fabra (1925) havia sentenciat a *Les principals faltes de gramàtica*: “L'infinitiu precedit de *en* correspon a l'infinitiu espanyol precedit de *al*”. Segurament, per tant, Calveras devia pensar en aquesta obra de Fabra de 1925 a l'hora de denunciar la rigidesa i arbitriarietat de “la norma general de bon llenguatge” en relació amb la construcció temporal, ja que en la gramàtica oficial, per contra, Fabra (1918a) ofería com a possibles totes dues construccions (*al*+ inf. i *en*+inf.), si bé en preferia la segona.

Retinguem que Calveras escriu l'estudi per denunciar l'ús gairebé exclusiu (en la llengua escrita de l'època) de la construcció temporal *en*+infinitiu, fins al punt que les altres opcions —sobretot la que portava l'estigma de castellanisme (*al*+infinitiu)—, havien quedat del tot proscrietes de la llengua literària. El manual de Fabra de 1925 decideix donar com a única alternativa *en*+infinitiu, sense justificar-ho, decisió que sí havia argumentat un any abans en una de les *Converses filològiques*: Fabra hi havia constatat que l'adhesió dels escriptors a la

¹⁷⁶ La construcció temporal *al*+inf. la torna a documentar en textos medievals (amb molts exemples iguals) a la consulta 60 (punt 3), per bé que el tema central d'aquesta consulta sigui el canvi de preposició davant infinitiu.

construcció *en+inf.* era total i “el fet d’haver estat adoptat per tothom l’infinitiu precedit de *en* amb la valor d’un circumstancial” no podia comportar “un pas endarrera en l’obra de depuració de la sintaxi”.¹⁷⁷

És a dir, Calveras i Fabra coincidiren a donar compte d’un mateix fet —el predomini quasi absolut de *en+infinitiu*—, però n’inferien interpretacions divergents: Calveras denunciava aquesta situació com a empobriment de la llengua i com a símptoma d’obsessió anticastellanista malaltissa, mentre que Fabra ho aprofitava per prescriure, encara que només fos en un dels seus manuals, la construcció més literària i més allunyada del castellà, i d’aquesta manera la normativa fabriana passava simplement a donar valor de llei a un ús que de fet era cada cop més general en la llengua escrita. És clar que a Calveras li va interessar presentar com una opció reduccionista de la gramàtica un punt de la normativa que en realitat era molt més complex: el Fabra de la gramàtica oficial no coincidia amb el que el mateix gramàtic podia haver postulat en altres tractats i escrits lingüístics.

Segurament per això, Calveras no revelà en cap moment a qui ni a quin manual es referia, deia només una part de la realitat, però tenia tota la raó del món a l’hora de denunciar la mania de diferenciar per sistema el català del castellà, criteri que a parer seu comportava sacrificar construccions ben catalanes i ben atestades per la tradició de tots els temps.¹⁷⁸ Quan Joan Solà (1985², 86) ha fet veure les no sempre coincidents posicions de Fabra en relació amb diversos punts conflictius de la normativa i, justament a propòsit de la controvertida regla del Fabra de 1925 ha subratllat: “Més d’un cop és perillós de donar la gramàtica en forma de píndoles”.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Conversa [243] 514 (31-1-1924). Sobre la no uniforme posició de Fabra respecte a aquesta construcció, extrec la informació i les citacions de Solà (1985², 83-86).

¹⁷⁸ Joan Coromines l’ha utilitzada en el *DECat* (v. Solà 1990c, 85).

¹⁷⁹ Val a dir que la preferència de Fabra per la construcció *en+infinitiu* va lligada amb la regla del canvi de preposició *en* per *a* davant un infinitiu regit per un verb. D’aquesta manera, en paraules de Fabra, “dues coses tan diferents com un complement i una determinació circumstancial es troben llavors ésser expressades” de manera diferent (conversa [243] 514: 31-1-1924). Pel que es desprèn d’aquesta observació, la preferència de Fabra per la construcció *en+inf.* s’explicaria més pel seu esperit logicista que per anticastellanisme.

En el segon i tercer article de les “Notes de llenguatge” publicats a *Ciutat*, Calveras (1926g,140) es dedica a reivindicar la catalanitat i legitimitat d’una sèrie de mots que en la llengua escrita “hom evita sistemàticament” perquè es creu, “potser erradament, que són castellanismes, o perquè són massa semblants al castellà”. Per això, un article el subtitula “Rehabilitació de paraules” i l’altre “Llenguatge ric”. En tots dos casos es basa en nombrosos exemples extrets dels textos medievals (els mateixos que havia utilitzat per a l’estudi anterior, amb l’afegit d’alguna altra font nova com el *Tirant*). A la columna de l’esquerra hi ha els mots que Calveras reivindica com a legítimament catalans (1-11), en oposició als de la columna de la dreta (12-22), que a parer de Calveras són els preferits per la llengua literària:

QUADRE 9

1. <i>Ajuda, ajudar</i>	12. <i>Ajut, aidar</i>
2. <i>Certificar, notificar, fer saber, sabeu que, fer testimoni, fer retret, reduir a memòria, fer esment, avisar, fer relació, etc.</i>	13. <i>Assabentar</i>
3. <i>(Des)acostumar(-se)</i>	14. <i>(Des)avesar(-se)</i>
4. <i>(Des)honrar, honradament, (des)honor</i>	15. <i>Honorar</i>
5. <i>Entendre, saber novelles, saber, ésser-nos dit, etc.</i>	16. <i>Assabentar</i>
6. <i>Goig, alegre, alegria</i>	17. <i>Joia, gaubança, gaudi</i>
7. <i>Gràcies</i>	18. <i>Mercès</i>
8. <i>Guardar-se, tenir guarda de</i>	19. <i>Tenir cura de</i>
9. <i>Nota, notador</i>	20. <i>Advertiment, remarcar</i>
10. <i>Piadós</i>	21. <i>Pietós</i>
11. <i>Verdader</i> (“corrent ara a Catalunya”)	22. <i>Vertader</i> (“la usual a Mallorca”)

En aquest mateix article Calveras (1926g, 143) acaba donant una llista de mots que troba enregistrats en documents medievals, sense oposar-hi en aquest cas cap mot preferit per la nova llengua literària (*llanç, solaç, parentesch, sensat, tornadís, odiós, cortès, valerós, adorar, blasfemar, esforçar-se, animar, a pesar de*). Calveras (1926g, 143-144) tanca l'article amb "una aclaració":

Si denunciem com a desviada la tendència desviadora per sistema, no és pas perquè volem imposar la tendència contrària d'aproximació sistemàtica cap al castellà. Tenim molt poca fe en aquestes campanyes sistemàtiques postisses (...) Aquestes potser ens portarien a un contra-castellà sense unitat interna, ni fesomia coherent, molt llunyà de la llengua catalana real i tradicional (...) Si ens pregunten, ara, d'entre dues paraules o dites igualment tradicionals i igualment vives, una de semblant i una altra de diferent del castellà, a quina hem de donar la preferència, respondrem, sintetitzant el nostre pensament, que a totes dues, és a dir, cal conservar-les totes dues en el llenguatge literari, i fer-les servir segons sigui adient al caràcter de la composició i al lloc on s'escaiguin. Talment com si ens preguntaven, què ens estimem més, pa o brou, respondríem sopes, com aquell noiet espavilat de l'adagi castellà.

A més de reivindicar certs mots catalans suspectes de ser castellanismes, Calveras (1926h) també es proposa oferir mots i construccions lexicals alternatives per tal d'eixamplar les possibilitats expressives de la llengua, formes que extreu d'exemples de la llengua antiga —sobretot del *Tirant*; així per exemple, per expressar "la noció d'acabament o terme o últim resultat", proposa els verbs *acabar, complir, termenar* i les "dites compostes" formades amb *fi* (*venir a fi de, donar fi a, portar a fi, a la fi*), *acabament* (*venir a bon acabament*), *terme* (*anar a un terme*), *cap* (*menar a bon cap, gitar a bon cap, venir a algun bon cap, venir a cap*, i altres com *a cap d'un temps, a la final, a la fi, a cap/al cap de*). Calveras (1926h, 175-176) també proposa formes catalanes extretes de textos medievals com a substituïts de "moltes dites preses o calcades del castellà que sovintegen en el llenguatge escrit". A la columna de l'esquerra hi ha la forma proposada i a la dreta, la forma equivalent en castellà o la catalana considerada calc del castellà:

QUADRE 10

1. <i>A l'esguard científic, de la sociologia estant</i>	11. <i>Sota el punt de mira científic, des d'aquest punt d'ovir</i>
2. <i>A l'esguard de la sociologia / de la ciència</i>	12. <i>Des del punt de vista sociològic</i>
3. <i>Cobrar una retraiença, tenir un retraient</i>	13. <i>Retir obrer ('quota subsidiària')</i>
4. <i>Dia de recés</i>	14. <i>Día de retiro</i>
5. <i>Haver / tenir esguard</i>	15. <i>Tener cuidado / interés</i>
6. <i>Per esguard de, per honor nostra</i>	16. <i>Por respeto de</i>
7. <i>Per esguard de, sense esguard a</i>	17. <i>Con miras a, sin miras a</i>
8. <i>Tenint / tingut esguard a</i>	18. <i>En consideración a</i>
9. <i>Publicacions notadores ("millor potser encara i més català")</i>	19. <i>A remarcar</i>
10. <i>Retreure's, retret</i>	20. <i>Retirar-se (forma que no condemna); retiro (cast.)</i>

Tots els mots i construccions que figuren en els quadres 9 i 10 mostren en el fons la disconformitat de Calveras amb certes formes que segons ell eren les preferides per la norma i/o la llengua literària de la seva època. En realitat, Calveras denuncia l'aplicació desmesurada del criteri de depuració, és a dir, Calveras es creu amb l'obligació, en qualitat de científic de la llengua, de defensar la legitimitat de certs mots i construccions suspectes de castellanisme (quadre 9: exemples 1, 3-4, 6-11), per més que ell també participi a oferir alternatives genuïnes a formes i construccions castelleses o suspectes (per a ell) de castellanisme (quadre 10). Tal com es desprèn de les llistes dels quadres 9 i 10, també pel que fa al criteri de depuració (consustancial a la reconstrucció del català), Calveras tenia punts de vista personals. Per aquesta raó, l'analzarem de forma monogràfica l'apartat 8.3.

De moment constatem que entre les paraules i construccions dels quadres 9 i 10, n'hi haurà unes quantes que les tornarà a reivindicar en estudis posteriors als de *Ciutat*. Per exemple dedicarà una “consulta” específica a reivindicar l'expressió *moltes gràcies* (cons. 2) —que fa en uns termes molt semblants a Fabra (conv. [493] 202)— i la forma popular *honrar* davant el “llatinisme” *honorar* (cons. 3) —l'una i l'altra acceptades pel *DOrt*.—, mentre que a la revista clerical *El Bon Pastor* inaugurarà la seva secció “Retret espiritual” justificant la preferència per *retreure's / retret* —formes documentades en textos medievals—, encara que les formes més habituals fossin *retir* i *recés* (v. § 7). En altres casos, el que farà Calveras és recuperar aquells mots i construccions que Fabra (conv. [282] 102) ja havia promogut: és el cas de *esguard* i les construccions en què es pot usar (*a esguard de, per esguard de, haver esguard*, etc.; v. quadre 10, ex. 1-2, 5-8).

No sempre però Calveras coincideix amb els gustos de Fabra. Calveras proposa alternatives a *assabentar* (quadre 9, ex. 2 i 13), arcaisme que Fabra havia defensat amb exemples medievals (conv. [415] 15), i a *punt de vista* (quadre 10, ex. 1-2 i 11-12), construcció explícitament defensada per Fabra (conv. [532] 254). Les dependències i distàncies de Calveras respecte a Fabra són una constant en tota mena de publicacions del nostre lingüista: a les *Consultes de llenguatge* (CL) es veu clarament com en més d'un cas Calveras reprèn temes exposats per Fabra a les *Converses filològiques* per exposar sovint les seves divergències. Igual com passarà en diverses CL, en aquest article de *Ciutat* Calveras avança en alguna ocasió (p.ex., *verdader/vertader*: quadre 9, 11/22) el que Joan Coromines exposarà a les seves obres en què tracta qüestions de llengua normativa (v. § 6.2).

Sempre des de la convicció que per tenir “un llenguatge ric i general” no s'ha de tendir forçosament cap a “la forma única”, Calveras (1927e) dedica un altre estudi a defensar que en la llengua escrita es poden utilitzar les diferents terminacions de la 1a persona singular del Present d'Indicatiu dels verbs de la I conjugació (-Ø, -e, -o, -i), és a dir, tenint en compte que “cap d'aquestes formes és deguda a una influència externa desviadora”, sinó que “són fruit de procediments evolutius interns i legítims de la nostra llengua”, s'hauria d'admetre la possibilitat que un escriptor valencià, mallorquí o rossellonès “també poguessin publicar a

Catalunya les seves produccions sense necessitat de traduir-se, i igual facilitat trobessin arreu els catalans”. Calveras fa veure que aquesta coexistència de formes en la llengua escrita ja es pot documentar en textos de l’Edat Mitjana —*Tirant lo Blanch*, *Gènesi d’escriptura* en traducció de Mn. Guillem Serra, *Divina Comèdia* en traducció d’Andreu Febrer, *Terç del Cristià* d’Eiximenis, *De consolatione* de Boeci en traducció de Fra Antoni de Ginabreda, *Moral Consolació* de Carroç— i de l’Edat Moderna —testament del pare de Sant Pere Claver (1621)—, exemples que extreu de l’*Anàlisi morfològich* de Nonell (1895).

És més, “semblant convivència [de les terminacions de la pers. PI] és trobadora en les produccions literàries dels nostres clàssics dels segles XV i XIV”, que il·lustra amb una àmplia llista d’exemples de textos medievals. En el *Tirant*, per exemple, troba terminacions en *-o* (*dono*), *-e* (*tremole*, *spante*, *confie*), *-Ø* (*muyr*, *faç*, *promet*), i “analògiques *-c*” (*dolch*, *absolch*, *visch*, *recorrech*), d’aquí que consideri les terminacions *-o*, *-e*, *-Ø*, *-i* ben legítimes. Fins aquí, podem dir que a grans trets Calveras coincideix a donar a les dites terminacions un tractament semblant al que Fabra ja havia recollit en la seva gramàtica oficial de 1918. La gramàtica oficial de Fabra (1918a), com ha fet veure Segarra (1985b, 99), “no consigna les formes amb *-i* del català septentrional (*canti*, *perdi*, *dormi*,...)”, cosa que sí fa Calveras, que remet a la *Phonétique historique du roussillonnais* de Fouché (1924a) —“Fouché la senyala [la terminació *-i*] en textos rossellonesos del segle XV, però pensa que en la parla viva era molt més antiga”.

Aquest detall minúscul a banda, el que és rellevant de veritat és que Calveras té en compte “les formes reforçades *càntec*, *càntic*, *càntoc*, *càntuc*, *càntul*”—, que defensa perquè puguin “ésser usades en la parla viva local i en les produccions de caràcter popular”. Una vegada més, veiem com la faceta del Calveras descriptor es complementa amb la del Calveras prescriptor, ja que com a bon lingüista dona compte amb tot detall de la gran variació dels fenòmens lingüístics —no en va repassa les diferents terminacions dialectals de la mà del recent primer fascicle del *DCVB*— i perquè com a gramàtic amb criteris diferents del model tendencialment “estandarditzant” de Fabra vol que la llengua escrita pugui reflectir al màxim la

complexa variació dialectal, d'aquí que Calveras prevegi un lloc (baix) per a certes formes dialectals i populars en la llengua escrita.

És innegable que les fonts a què recorre Calveras no són gens menyspreables, ni per l'abundància i varietat d'informació, ni per la qualitat dels estudis en què sustenta els seus punts de vista. No oblidem que Calveras escriu aquest estudi el 1927 i que tot just feia un any que havia sortit el primer fascicle del *DCVB*. Fem-ho curt: ¿Hi havia aleshores algun altre estudi tan ambiciós i ric d'informació com el primer fascicle del *DCVB* (1926) per conèixer amb solidesa la realitat dialectal? Per més reserves que ara es puguin expressar, ¿per aquelles dates, quin altre lingüista coneixia tan bé els dialectes com Mn. Alcover, que s'havia passat mitja vida recurrent de dalt a baix tot el domini lingüístic i estudiant mil i un aspectes dels dialectes catalans? I com a compendi de cites de la llengua antiga per documentar i il·lustrar tota mena de fenòmens, ¿hi havia, aleshores, gaires més manuals a l'abast tan generosos en extrets documentals com l'*Análisis morfològich* del pare Nonell (1895)?¹⁸⁰

Deixant a banda el fet que el nostre lingüista conegués més o menys bé una part de la catalanística de la seva època, destaquem per damunt de tot que Calveras explica l'evolució històrica de les terminacions verbals d'una manera prou clara: les formes llatines *canto*, *moveo* (**movo*), *credo*, *dormio* (**dormo*) passaren en català primitiu, a *cant*, *mou*, *creu*, *dorm* com a conseqüència de perdre la terminació *-o* final llatina i “canvia[r] per *u* la *v* o *d. mov*, *mou*; *cred*, *creu*”. Tot i que Calveras no esmentés cap font, tot fa pensar que Calveras basà la seva explicació sobre l'origen de la terminació *-e* en el que havia dit Fabra (1912, cap. 46, 59-61). El nostre lingüista ho expressà d'aquesta manera: “Quan, però,

¹⁸⁰ Recordem que l'*Análisis morfològich* de Nonell (1895) ha estat revalorat pels millors estudiosos actuals en gramàtica històrica i en història de la lingüística. Joseph Gulsoy (1993, 426) l'ha qualificat com a treball “encara molt valuós sobre morfologia històrica catalana”, amb el mèrit afegit d'haver sostingut “per primera vegada que la *-o* era de data reculada i que es podia formar en la llengua mateixa”. Per la seva banda, Joan Solà (1991a, 165), que ha valorat el conjunt de l'aportació gramatical del pare Nonell, justament n'ha destacat la seva feina de recollir i classificar “pacientment exemples antics i moderns sobre molts aspectes de la llengua”, “material recollit, que en general deu ser fidedigne (prescindint del problema de les edicions)”; del dit jesuïta i gramàtic, Solà també n'ha remarcat els “dots d'observació i fins de formulació gramatical” i, com a aspecte negatiu, el desconeixement de la romanística i de bona part de la catalanística de la seva època: “Fou una llàstima que una empresa tan ambiciosa no anés acompanyada d'una responsabilitat científica equiparable”, ha conclòs Solà.

restaven dues consonants a l'acabament, i l'última era *l* o *r*, per sostenir l'articulació final s'hi afegia una *-e*: *jo contemple, jo parle, jo compre*, talment com se fa amb els substantius: *templ-u, templ-e; astr-u, astr-e*". Les formes del tipus *contemple, compre* "portaren a fer per semblança *jo cante, jo mane, jo done*", fins a estendre's a tots els verbs de la I conjugació, model que "s'és perpetuat en el valencià", mentre que en dialectes com el català oriental peninsular s'hauria difós la terminació *-o* perquè en aquest dialecte es "pronunciaria igualment amb el so final neutre *jo cante* i *ell canta*" i, per tant, la 1a persona *jo canto*, es distingiria clarament de la tercera *ell canta*. A més, Calveras fa remuntar l'antiguitat de la terminació *-o* al segle XV —posa l'exemple d'un document adreçat al rei Martí de 1404, que extreu de Nonell (1895, 48)—,¹⁸¹ fet que li fa descartar que es tracti d'una terminació d'influència castellana, en la línia del que havia defensat Fabra i en contra del que havien cregut autors com Meyer-Lübke, Morel-Fatio i Par (cf. Segarra 1985*b*, 108).¹⁸²

Calveras (1927*c*) fa una bona explicació de les raons fonètiques i morfològiques que motivaren les diferents terminacions verbals de la persona, si bé en algun punt fa observacions estranyes —"També elles [formes com *cant* i *mou*] reaccionaren sobre les acabades en *-e*, i donaren *jo contempl, jo parl*";¹⁸³ entre les idees extravagants de què parteix Calveras, afegim-hi també que el nostre lingüista troba, en diferents frases d'un testament de 1621 procedent de les terres de Verdú (Segarra), les formes *deyxé, deyxó, deix*, "és a dir, la valenciana, la catalana i la balear d'ara" i d'aquí dedueix que "pel caràcter d'espontaneïtat, que és propi d'un testament [!], un hom pot deduir que al començament del segle XVII totes aquestes formes conviven encara en la parla de Verdú i la Segarra, pàtria dels Claver".

¹⁸¹ L'exemple d'una terminació *-o* ('recomano') en un document del rei Martí, va fer reaccionar Par —"no ho crech mentres no ho vegi"—, que va fer arribar a Calveras el seu desacord —"jo crech qu'es mera influencia castellana [la terminació *-o*]"— en una interessantíssima carta (Carta de Par a Calveras 17-7-1927).

¹⁸² La fiabilitat d'aquesta terminació medieval *-o* va ser impugnada per un estudi de Par (1930, 173). Més modernament Gulsoy (1993, 427) n'ha confirmat la validesa.

¹⁸³ Nonell (1895, 48 i nota) havia explicat la desinència *-o* de primera persona de l'IP no pas per influència castellana, sinó per "un canvi de la *-e* final àtona, com en els mots *ferre>ferro, oncle>onclo, nostre>nostro*".

Aquesta afirmació de Calveras pot induir a pressuposar que els testaments escrits durant l'edat moderna són una font fidedigna per estudiar la llengua oral de l'època. És una llàstima que al costat d'observacions enginyoses i d'estudis de mèrit, s'hi barregin pressupòsits estranys, gens rars a vegades en el nostre lingüista. Un altre exemple ben eloqüent és l'article que analitzem a continuació: un punt de partida apriorístic el porta a seleccionar els exemples que li convenen per confirmar la seva teoria.

L'últim article de la sèrie "Notes de llenguatge", que se subtitula "Estilística comparada. I Ordre de les paraules", compara diferents frases castelles i catalanes per fer veure la diferent posició, en cada llengua, dels determinatius i dels adjectius qualificatius en relació amb el nom i el verb. Calveras (1927g) observa que "el català posa primer el determinatiu i després el qualificatiu, i el castellà al revés, posa primer el qualificatiu i després el determinatiu". En una construcció com *Zapatos blancos para niños*, Calveras analitza *blancos* com a adjectiu qualificatiu i *para niños* com a determinatiu, i considera que, si en castellà es posés el qualificatiu darrere el determinatiu, la construcció resultant, *zapatos para niños blancos*, tindria un sentit diferent: "en bon castellà, vol dir que els blancs són els nens i no les sabates". En català, en canvi, com que "normalment el qualificatiu va darrera del determinatiu", l'equivalent a la frase castellana hauria de ser *sabates de nen blanques*.

Partint d'aquesta anàlisi, ordenem els altres exemples que dona Calveras i situem a la columna de l'esquerra les construccions que Calveras considera bones i a la de la dreta les bones (en el quadre 11 hi ha els exemples en català; en el 12, els exemples en castellà):

QUADRE 11

1. <i>Carrer de Sant Pere (més) alt/baix</i>	12. <i>Carrer alt/baix de Sant Pere</i>
2. <i>És un complement de destí més llunyà</i>	13. <i>Per nens entretinguts, és un complement més llunyà de destí</i>
3. <i>És un senyal de conèixer si l'escrit ha estat pensat o no en català, que no falla</i>	14. <i>És un senyal, que no falla, de conèixer si l'escrit ha estat pensat o en català</i>
4. <i>L'home cerca la ruta del plaer ampla i afressada</i>	15. <i>L'home cerca la ruta ampla i afressada del plaer</i>
5. <i>Llibres de regalar</i>	16. <i>Llibres útils per als joves</i>
6. <i>L'ordre de posar les paraules diferent</i>	17. <i>L'ordre diferent de posar les paraules</i>
7. <i>Mobles d'escriptori</i>	18. <i>Mobles moderns per a escriptori</i>
8. <i>Sabates de nen blanques</i>	19. <i>Sabates blanques de nen</i>
9. <i>Un luxe de molts immoderat</i>	20. <i>L'immoderat luxe de molts, el luxe immoderat de molts</i>
10. <i>Una dissolució de costums desvergonyida</i>	21. <i>La desvergonyida dissolució de costums; la dissolució desvergonyida de costums</i>
11. <i>Verge/reina santíssima!</i>	22. <i>La santíssima Verge!</i>

QUADRE 12

1. <i>Calle nueva/vieja de Santa Clara</i>	4. <i>Calle de Santa Clara nueva/vieja (catalanisme)</i>
2. <i>Impulsado por un afecto latente del corazón</i>	5. <i>Impulsado por un afecto del corazón latente (catalanisme)</i>
3. <i>Sobre las reglas ya dichas de la segunda semana</i>	6. <i>Sobre las reglas de la segunda semana ya dicha (catalanisme)</i>

Les construccions i frases dels quadres 11 i 12 pretenen mostrar la diferent posició del qualificatiu en català i en castellà. Quasi tots els exemples semblen triats expressament per poder sostenir la seva teoria (especialment els ex. 2/13, 3/14, 6/17, 9/20 i 10/21 del quadre 11; els ex. 5/16 i 7/18 serien més aviat casos amb problema de preposició *de - per*).¹⁸⁴

A continuació estudia la coordinació dels qualificatius i almenys aquesta vegada els exemples no són tan forçats, si bé la conclusió és la mateixa: quan els qualificatius van coordinats, el castellà també els posa davant el nom i el català, darrere. La construcció castellana *El simplicísimo y purísimo de tu voluntad espiritual*, en català seria *El voler simplicíssim i puríssim de la teva voluntat*. En català antic, en canvi, es posava el nom entre els dos qualificatius (*el simplicíssim voler i puríssim de la teva voluntat espiritual*) i en dóna diversos exemples extrets de textos medievals catalans estudiats per Alfons Par (1925). Calveras considera que aquest fenomen és paral·lel al dels adverbis en *-ment* coordinats: com que la terminació adverbial actual *-ment* o *-mente* “antigament sonaven encara com un substantiu diferent”, en català antic trobem *justa ment e fervorosa e sancta* —en el “català actual parlat (...) més s’hi adiu (...) repetir *-ment* en cada paraula”—, i en castellà, antic i modern, *justa e fervorosa e sancta mente*.

Calveras tanca l’article denunciant unes construccions catalanes que considera castellanismes, ja que en bon català s’hauria de “repetir l’article o el pronom o adverbi en cada membre de l’enumeració”. A la columna de l’esquerra, poso la construcció correcta i a la de la dreta, la suspecta de castellanisme:

¹⁸⁴ Val a dir que la regla sobre la posició de l’adjectiu qualificatiu en català ha estat llargament divulgada per diversos gramàtics catalans. Josep Ruaix (1994/I: 105-109) ha subratllat que es tracta d’una qüestió molt més complexa. (Notem com a curiositat que l’ex. 1 del quadre 11 — *carrer de Sant Pere més alt*— també el posa Ruaix 1994/I: 105.)

QUADRE 13

1. <i>Aquells ulls dels dimonis bruts i infernals</i>	7. <i>Aquells bruts i infernals ulls dels dimonis</i>
2. <i>Cal que ho tinguis en el centre del teu cor i de la teva ànima</i>	8. <i>Cal que ho tinguis en el centre del teu cor i ànima</i>
3. <i>D'aquí entendràs el motiu i la causa perquè no ho vull</i>	9. <i>D'aquí entendràs el motiu i causa perquè no ho vull</i>
4. <i>En presència d'una vista tan mala i abominable</i>	10. <i>En presència d'una tan mala i abominable vista</i>
5. <i>Tota la glòria i la formositat de la filla del Rei</i>	11. <i>Tota la glòria i formosor de la filla del Rei</i>
6. <i>Tu si miraves les coses i les entenies com ells les miren i les entenen</i>	12. <i>Si tu miraves les coses i entenies les coses com ells les miren i entenen</i>

Respecte a aquest quadre, d'entrada cal dir que els exemples 2/8, 3/9 i 5/11 mostren que Calveras detectà un tipus de construcció (la repetició o omissió de l'article quan es coordinen dos sintagmes introduïts pel determinant) que la normativa no es plantejarà fins molt més tard. (En canvi, els exemples 1/7 i 4/10 estan relacionats amb el problema de la posició de l'adjectiu, més que no pas amb la repetició de l'article.)

Per les abundants referències a les possibilitats de coordinació de diferents elements en català antic, sembla que aquest curiós estudi de Calveras (1927g) es proposi estudiar en el català actual un aspecte del que Par (1925) ja havia explicat a propòsit de la llengua medieval en l'article "Separació de mots coordinats"; o si més no s'hi devia inspirar, ja que molts exemples de l'estudi de Par són utilitzats per Calveras.

Respecte als casos de de coordinació del tipus "generacio activa e producció", "molt car pare meu e senyor", "vera cosa e certa", "dir vol et mostrar" (ex.

documentats en català medieval), etc., el nostre lingüista aconsella no “reintroduir tot d’una aquest procediment d’estil, tan típic dels nostres clàssics, sobretot fent-ho d’una manera notadora i cridanera”. Un cop més, veiem com el nostre lingüista aprofita els resultats dels seus estudis lingüístics per plantejar-se la introducció de noves formes en el procés de reconstrucció de la llengua literària, encara que a vegades sigui finalment per mig desaconsellar-les.

La segona sèrie d’articles publicats a *Ciutat* porten el títol “Clarícies de llenguatge” i el subtítol de “Estudis de conjunt”, i estan dedicats a estudiar aspectes de sintaxi com el subjecte, l’objecte directe i l’objecte indirecte. En aquests estudis, Calveras (1927b) i (1927c, 35-36) comença explicant el funcionament del complement directe en català medieval i en “la parla viva”, i fa observar que, mentre que en català antic no s’utilitzava la preposició *a* ni tan sols per introduir els pronoms personals tòpics (*jo coman mi; totstemp he conegut tu per bo*, etc.), en la llengua parlada es fa servir la preposició *a* davant pronom tònic.¹⁸⁵

En canvi, considera pròpia del complement indirecte la preposició *a* i, per determinar si un complement verbal és directe o indirecte, apel·la a la naturalesa del verb: si aquest és intransitiu, no es pot tractar d’un complement directe. Per a aquesta qüestió, remarca que no es pot saber el règim dels verbs mirant els textos antics, perquè un verb com *ajudar* regeix CI en català medieval (“els clàssics antics hagueren dit: [ajudar] *al meu germà*”) i en “el parlar viu millor conservat”. Des del seu punt de vista, el canvi de règim del verb *ajudar* —el pas de *ajudar*+CI (català antic) a *ajudar*+CD (català actual)— seria degut “a influència castellana”, i per tant la mateixa evolució que han seguit verbs com *complaure*, *obeir*, *resistir*,

¹⁸⁵ Curiosament, a propòsit d’aquests pronoms, aprofita l’ocasió per fer una certa defensa de la substitució dels pronoms tòpics pels pronoms de subjecte, recurs propi de la llengua popular “actual de Catalunya oriental i occidental, del Rosselló i de Mallorca” (1927d, 59), en frases com: *En jo no hi pensis per res; Oi ell, no l’agafaràs pas; Jo, em semblava un any aquella estona*, recurs que “cal tenir present, per no condemnar massa de pressa usos de la llengua popular que no trobem en els clàssics mig-evals”.

resignar, servir, sermonar, menaçar, etc., fa que Calveras insinuï que potser aquests verbs haurien de regir un CI.¹⁸⁶

Per abordar l'estudi específic dels pronoms tòpics precedits de preposició, Calveras (1927c, 36-42) es desvia en un llarg excursus que el porta a descriure la distribució d'usos de les preposicions *a*, *en*, *ab* en la llengua oral. Les diverses variants d'aquestes preposicions, les podem agrupar d'acord amb el quadre següent:

<i>AB</i>	<i>EN</i>	<i>A</i>
1. <i>am (an)</i>	5. <i>em, en</i>	9. <i>a</i>
2. <i>amb</i>	6. <i>emb</i>	10. <i>ad</i>
3. <i>ambe</i>	7. <i>embe</i>	
4. <i>ama</i>	8. <i>ema, ena</i>	

1. *Am*. *Am* surt del contacte amb una paraula que comença per *m*: “*ab mil dificultats* es pronunciaria *am mil*” i d'aquí es generalitza, en un principi, *am* davant qualsevol consonant. Idèntica explicació per a 5 (*em, en*).

2. *Amb*. Com que en un moment donat devien alternar les formes *ab* (+vocal) i *am* (+cons.) —per exemple, *ab-bell (ab ell)* i *am bigoti*—, la forma *ab* “hauria de contagiar-se també del so *m* i donar definitivament *amb ell*, d'on la forma *amb*”. Idèntica explicació per 6 (*emb*).

3. *Ambe*. A partir de la combinació *amb el* (preposició i article, en casos com *amb el pare*) “partit en el sentit popular com si fos *am-bel-pare*, ha donat *ambe la mare, ambe l'aigua, ambe l'encens*”. Aquesta forma també es devia originar a partir del contacte de la preposició amb els pronoms demostratius, interrogatius i

¹⁸⁶ Coromines, a més de documentar *ajudar* com a verb intransitiu en diversos autors medievals, també ha deixat constància de la vitalitat de l'ús intransitiu d'aquest verb “sobretot a Mallorca (...); però no solament allà sinó encara en escriptors continentals de llenguatge especialment conservador” (*DECat* I, s.v. ‘ajudar’). D'altra banda, a la sintaxi de Par (1923, 136), hi ha una llista de verbs que a l'Edat Mitjana eren intransitius i que “avuy són usualment tranzitius”.

relatius: de les combinacions *amb+ aquest/aquell, què, quin* s'originaria *am-ba-quell, ambe què, ambe quin*. Idèntica explicació per a 7 (*embe*).

4. *Ama*. A partir de la combinació preposició+article *el (am+el)*, també possibles a més d'*amb el*, en casos com *am el pare*, “partit *a-mel pare*, ha donat *ama la mare, ama l'aigua, ama l'encens*”. Aquesta forma també es devia originar a partir del contacte de la preposició amb els pronoms demostratius, interrogatius i relatius: de les combinacions *am+ aquest/aquell, què, quin* s'originaria *a-ma-quell, a-ma-quest, a-ma-què, a-ma-quin*.

5. *Em, en*. Vegeu 1.

6. *Emb*. Vegeu 2.

7. *Embe*. Vegeu 3.

8. *Ena*. Paral·lelament a 4, en combinacions del tipus *en+article el* i *en+interrogatiu/demostratiu*, —*en el pare*, “partit com si fos *e-nel pare*”; *en aquest*, “partit *e-na-quest*” i *ena qui(n), ena quen—*, s'originen les combinacions *e-na la mare, e-na l'aigua, e-na l'encens* i també *ena+possessiu (dic ena mun pare, criden ena sun pare)*.

9. *A*. Preposició que pot expressar moviment o lloc, i pot introduir el CI (i en algun cas el CD) així com *en* i les seves variants.

10. *Ad*. Variant que ja es troba en les *Homilies d'Organyà* davant els demostratius o el pronom *ell* i que actualment només “és viu encara en la parla viva valenciana”.

Amb el benentès que la preposició *ab* no s'ha conservat enlloc, la distribució geogràfica de les seves variants és la següent: l'únic dialecte que manté totes

aquestes variants és el català central; el català occidental desconeix *ambe*, *ama*; el rossellonès presenta *ama*+cons., *am/amb*+vocal, *am+u-*, *ambe*+cons. gutural (*que*, *qui*, *quin*), l'alguerès té *ama*+vocal/cons. i *am+u-*, i el valencià no coneix cap forma que no sigui *en*. Com que els diversos dialectes presenten aquestes variants, Calveras considera un encert de l'IEC no haver acceptat com a forma literària el fet que la forma *amb* hagi estat prescrita com a única forma vàlida, ja que aquesta preposició “la parla viva no l'usa mai davant de consonant”; per això Calveras (1927c, 38) defensa, per a la llengua escrita, l'ús de les dues variants, “*amb* per davant de vocal solament (...) i *am* per davant de consonant o de vocal també” —a més, *am* tindria l'avantatge que podria ser acceptada pels valencians— i preveu, encara, l'ús de les variants *ambe*, *ama* “com a bones per l'escriptura del parlar popular i dialectal”.

El nostre lingüista defensa que “en la llengua literària deu perdurar la grafia *en* tradicional” perquè aquesta preposició és encara ben viva i es mostra partidari que les formes *em*, *emb*, *embe*, *ema* i *ena* siguin usades en determinats registres escrits: aquestes variants d'*amb* “deuen ésser admeses en l'escriptura popular i dialectal i en els estudis de gramàtica pels exemples presos de la parla viva”. Pel que fa als complements introduïts per *a*, es mostra partidari de grafiar-la *en* o *ena* (*dir en aquell*, *dir ena son pare*) en comptes de *a n'* (*dir a n'aquest*, *dir a n'a son pare*). Encara una altra vegada, es pot constatar com, de l'anàlisi lingüística de la llengua parlada, Calveras en treu conseqüències per als diferents nivells de la llengua escrita que no coincideixen amb la norma “estandarditzant” de Fabra.

Amb aquest estudi sobre les preposicions Calveras participa en la rica tradició lingüística catalana, en el sentit que va ser un tema abordat per diversos lingüistes i/o gramàtics (Alcover, Bofarull, Cases-Carbó, Fabra, Grandia, Milà i Fontanals, Nonell i Par).¹⁸⁷ Aquest article de Calveras (1927c) publicat a *Ciutat* ha passat inadvertit, si bé és un clar precedent de l'estudi sobre les preposicions que publicarà a l'*AOR* (v. § 6.1).

Un cop vist com es distribueixen les preposicions *ab*, *en*, *a* i les seves variants respectives, Calveras (1927d) passa a abordar l'estudi dels pronoms forts en el

¹⁸⁷ Per a les diferents aportacions de cadascun d'aquests autors, v. Segarra (1985b, 163-175).

“parlar català central o barceloní”,¹⁸⁸ a partir d'exemples “trets de la conversa ordinària, tal com els pot aplegar qualsevol en tota la província de Barcelona”, i arriba a cinc conclusions, vàlides en general tant en posició enclítica com proclítica.

- 1a Conclusió. El barceloní pot presentar el pronom personal subjecte precedit de la preposició *em/emb* sense necessitat de repetir el pronom de règim, tant per a funcions de CD com de CI: *¿no demana pas em jo aquell senyor que mira?; dóna-ho emb ell.*

- 2a Conclusió. Si la frase presenta pronom personal subjecte i de règim alhora, normalment el pronom subjecte va precedit de preposició (*ja t'he vist ja em tu, que sorties de missa; ningú els pot fer sortir emb ells*, etc.), però no necessàriament (*¿no m'hi voldries a casa teva jo tot sol?; ja et conec tu, mala entranya; ara no el volen ell*, etc.); considera que aquests exemples de pronom subjecte sense preposició es tracten “d'un nou encís explicatiu sobreposat a l'oració plena del pronom feble: *¿no m'hi voldries a casa teva, venint-hi jo tot sol?; ja et conec i sé que ets una mala entranya; doncs ara no el volen, essent així que ell s'hi ha escarrassat tant*”.

- 3a Conclusió. Si el CD està expressat per un pronom subjecte precedit de preposició, aquesta sempre és *en*, “en les formes modernes *em* o *emb*, o també *en*, *ena*”, si bé aquestes últimes més esporàdiques (*¿no demanava pas ena mi aquell senyor?; ja tenen ena tu per l'excriptori*; etc.); aquesta conclusió permet a Calveras criticar la gramàtica oficial de Fabra (1918a) perquè en aquest cas només s'accepta la preposició *a* com a única forma literària quan s'hauria pogut triar la preposició *en*, opció que hauria permès diferenciar el català del castellà.

- 4a Conclusió. Per a la funció de CI, hi pot haver o bé el pronom subjecte precedit de preposició, —ja sigui reforçant el pronom de règim (*m'ho va fer em mi; ¿no t'ho sembla em tu, que això no va bé?*), com no reforçant-lo (*escriu més de gust em jo, que no pas em tu*, etc.)—, o bé el pronom subjecte sense anar

¹⁸⁸ Si bé anuncia el mateix tipus d'estudi aplicat als altres dialectes, no arribarà mai a acomplir aquest projecte anunciat. Tampoc n'hem trobat rastres manuscrits en el fons Calveras de la BB.

precedit de preposició (*!sí que em sap greu jo, que tant ho desitjava!; ¿no t'en sap greu tu, que tant hi perds?, etc.*).

- 5a Conclusió. El CI pot anar introduït per les preposicions *a* (“d’ús més reduït (...) i davant de *nosaltres, vosaltres*”) i *en* (amb la variant *ena*), i acaba remarcant que “ara el català central parlat tampoc segueix la construcció del català literari modern, que és la mateixa del castellà, això és, la preposició *a* obligada davant del pronom fort, acompanyat quasi sempre del pronom feble”.

L’últim article de la sèrie “Clarícies de llenguatge” a la revista *Ciutat*,¹⁸⁹ el nostre lingüista (1927f) el va dedicar a analitzar els criteris que es desprenen del *Diccionari ortogràfic* (1917) a l’hora de determinar la grafia *s* o *ss* en català dels derivats verbals llatins. Calveras (1927f, 113) mateix explica que l’origen de l’article és una consulta del “director d’un centre de l’Apostolat de l’Oració de senyores” sobre el perquè de la grafia divergent a *admissió* i a *admesa*, consulta que el féu decidir a completar i publicar algunes observacions que “de temps ençà la solució del *Diccionari ortogràfic* a la *s* i *ss* en els derivats verbals ens havia suggerit”.

Calveras se centra sobretot en les solucions catalanes de les terminacions -*issus*, -*issio*, *issale*, -*issare*, -*issibilis*, -*issivus*, -*issor*, -*issura* afixades al tema de supí llatí *missum*. Com que l’adaptació ortogràfica en català d’aquests derivats és conflictiva, Calveras formula dues normes “ben senzilles de recordar” per a la recta escriptura d’aquests mots, per evitar de “mirar el *Diccionari ortogràfic* cada vegada”:

¹⁸⁹ La previsió inicial era publicar l’article a *LPC*; així ho deixà anotat en un primer esborrany que se n’ha conservat.

- la norma. S'escriuen en *s* “tots els derivats populars, això és, aquells que han canviat la *i* llatina de *missus* i l'han feta *e*: *permès, permesa, permesos; promesa; remesa, remesar, remesat, remesador*”; així doncs, del participi llatí *promissa* es passaria al català *promesa* pel canvi de *i* breu llatina a *e* oberta, i per la sonorització de la *essa* sorda.¹⁹⁰
- 2a norma. S'escriuen en *ss* “els derivats erudits, aquells que conserven la *i* llatina” (*missa, missió, comissar, inadmissible, emissiu, emissor, comissura*, etc.), excepte els “adjectius i noms acabats per *mís* i l'adverbi que se'n deriva” (*omisos, permisos, remisament*, etc.).

Calveras constata nombrosos casos de divergència entre la pronúncia popular i l'ortografia, com per exemple quan observa que la llengua popular sonoritza derivats de *missus* com *compressió, opressió i repressió*; la llengua popular segueix una regla diferent de la normativa: “Els noms acabats en *-sió* portaran *s* o *ss* segons que la portin els corresponents acabats en *-sa* o *-sos*: *missa*>*missió*, *expressa*>*expressió*, *comisos*>*comisió*, *opresos*>*opresió*”. Aquesta diferència entre la llengua popular i la normativa el porta a criticar el *Diccionari ortogràfic* perquè “no en fa cabal d'aquest fet constant i consumat de la parla viva”. A força de detectar la separació entre la llengua parlada i l'escripta, fa una nova proposta ortogràfica a partir de les regles que, segons Calveras, regeixen la llengua parlada, de manera que creu acostar l'ortografia a la pronúncia. Calveras defensa les següents normes:

1a. S'escriuran amb *ss*: a) les paraules *missa* i *missió* amb tots llurs derivats; b) les paraules llargues que tenen la *i* repetitiva tres o quatre vegades fins a la vocal tònica; c) els derivats dels patrons *missiva, missiu, missivament*.

¹⁹⁰ Calveras fa notar que el sufix *-essa* (<*-issa*), que significa “la muller o dona corresponent en dignitat a l'home”, en paraules com *duquessa, baronessa, metgessa, jutgessa, alcaldessa*, etc., la llengua popular el pronuncia sonor (tret de *mestressa*) per analogia amb les altres terminacions populars en *-esa*, fet que li fa vaticinar que “per més que el *Diccionari ortogràfic* hagi restituit l'escriptura antiga d'aquestes paraules, l'analogia anirà fent via, i tindrem definitivament: *duquesa, comtesa, baronesa, abadesa*, igual que *princesa* i *marquesa*. *Mestressa*, però, restarà immutable”.

2a. Totes les altres paraules derivades de *missum*, populars o erudites, s'escriuran amb *s*.

Calveras té el mèrit d'haver-se proposat estudiar les regles que es deduïen del *Diccionari ortogràfic*, d'haver-se adonat que les adaptacions de cultismes amb essa sorda recollides en el *Diccionari ortogràfic* diferien de la llengua popular, i d'haver intentat sistematitzar les regles que regien la llengua parlada amb vista a acostar l'ortografia a la llengua parlada. Si bé tots aquests propòsits són ben encomiables, val a dir que no sempre se'n surt amb claredat i elegància, ni sempre parteix de principis sòlids. D'entrada convé dir que una formulació d'una regla com la 1.a/b —“les paraules llargues que tenen la *i* repetida tres o quatre vegades fins a la vocal tònica”— no és ni científica ni elegant: Calveras veu que la llengua popular pronuncia com a sons els mots *comisari*, *comisionat*, *admissible*, i sords, els mots *comissionista*, *irremissiblement*, *admissibilitat*, d'aquí que cregui que es produeix “sonorització de la *s* en paraules molt llargues i que tenen tres o més vegades la lletra *i* fins a la vocal tònica”, constatació que, si bé resulta curiosa, falla des del principi perquè parteix d'unes diferències de pronúncia massa rígides en la llengua parlada.

D'altra banda, a l'hora de buscar regularitats de la llengua parlada per aplicar-les a la llengua escrita, a vegades parteix de fets poc clars: dóna per fet, per exemple, que en la llengua popular s'ha conservat la pronúncia d'essa sorda en *expressa*, punt de partida fonamental per deduir la regla que estableix escriure *expressió* perquè és derivat d'*expressa* (els derivats de *premere* seguirien la regla 1.a.). En altres casos, proposa explicacions massa unilaterals per explicar la sonorització: les pronúncies populars *emisor*, *permisor*, *comisori*, etc. es deuen a l'analogia amb *irrisori* i la de *comisura*, amb *rasura*, *mesura*. Tots aquests errors de mètode es poden explicar en part per la convicció de Calveras (portada fins a l'extrem) segons la qual el *Diccionari ortogràfic* no havia tingut en compte les pronúncies populars de certs cultimes i que només s'havia basat en l'etimologia.

Si bé aquesta convicció el porta a alguns plantejaments i resultats discutibles, el fet d'haver-se mirat amb lupa el *Diccionari ortogràfic* també el porta a denunciar al llarg de l'estudi unes quantes deficiències d'aquest diccionari: no registra mots com *remesar*, *remesat*, *remesador*, *demissió* (però sí el verb *demetre*), *sometre* —

del llatí *submittere*, que defensa que no és cap castellanisme (però sí *sotmetre*, de *subtusmittere*); al mateix temps que denuncia aquests dèficits, també aprofita per criticar el *Diccionari ortogràfic* per tal com “no cataloga totes les paraules legítimes, perquè no és un diccionari complet de la llengua”. Tot comptat i debatut, amb aquest article Calveras escrivia la primera i única aproximació sobre el polèmic diccionari, la qual més per l’abundància de dades que no pas per la validesa dels resultats caldrà tenir present quan se n’empregui l’estudi complet que diverses vegades Mila Segarra ha reclamat.

Aquest mateix tema serà reprès en una de les *Consultes de llenguatge*, però aleshores denunciarà una errada evident del *DOrt.*: “Hem tingut la paciència de resseguir les lletres *a, b, c, d, e, i, r, s* del *Diccionari ortogràfic*, i confessem amb satisfacció que aquest criteri [de les grafies *s, ss, c* en certes cultismes] hi és seguit sense cap més errada que la paraula *dissenció*” (cons. [11] 6). En aquesta consulta repeteix que el *DOrt.* segueix el criteri etimològic i no té en compte la pronúncia col·loquial, però l’objectiu de la consulta és fer notar un error (la grafia *dissenció*), que Calveras denuncia perquè aplica el criteri etimològic seguit per les normes oficials en la qüestió dels cultismes. Quan escriu els articles de divulgació lingüística “Consultes de llenguatge”, ja havia acceptat públicament les normes de l’IEC i segueix aquesta decisió fins a les últimes conseqüències: fent aplicar els criteris de l’ortografia oficial, de què era partidari de revisar (v. § 5.2.2 i 6.2).

De tots els articles publicats per Calveras a *Ciutat*, només Griera (1928b, 381-382) en va donar una breu notícia a l’*AOR*; Griera destacà sobretot l’article dedicat a les preposicions, que considera “propi per tesis doctorals” i fa notar que en un dels articles Calveras, “ben documentat, rehabilita algun dels mots proscrits”. En canvi, la resta d’autors que han estat una mica atents a les publicacions de Calveras —excepte Joan Solà (1985², 101)—, no han tingut en compte els estudis del nostre lingüista que han quedat impresos (i oblidats) a la revista noucentista de Manresa.

6. La projecció des de Barcelona: director de l'Oficina Romànica (1928-1936)

Acabada l'etapa de Manresa, a final de 1927 Calveras es trasllada a Barcelona: "Per donar empenta a l'Oficina Romànica he passat a viure a Barcelona", declara ell mateix només d'instal·lar-se a la capital catalana (apèndix IV.b / 9: 14-10-1927). Entre 1928 i 1932 és el pare espiritual del col·legi-residència dels jesuïtes del Sagrat Cor (Casp), on ja havia residit en la seva etapa d'estudiant de batxillerat (v. § 3.1). Mentre molts jesuïtes, sobretot estudiants, s'hagueren d'exiliar en centres d'Itàlia i Holanda com a conseqüència de la dissolució de la Companyia de Jesús decretada pel govern de la República el gener de 1932, Calveras deixà la residència de Casp i s'establí provisionalment a ca la seva germana.¹⁹¹ En la nova etapa barcelonina encetada l'octubre de 1927, Calveras durà a terme els treballs lingüístics més importants de la seva vida, que el consolidaran com a lingüista competent i enginyós (v. § 6.1), alhora que emprendre projectes de gran ambició que no podrà veure finalitzats per culpa de l'aixecament militar de 1936. Sens dubte, la plataforma més important de difusió de les seves investigacions lingüístiques serà l'Oficina Romànica, en la qual participa des de la seva fundació (v. § 2). Si bé nominalment n'era el secretari, a més de membre del comitè directiu, la seva dedicació a tirar endavant els projectes de l'Oficina Romànica el convertia en realitat en l'autèntic dinamitzador de l'entitat i director de fet. A més, Calveras compaginà la faceta de lingüista d'alta especialització amb la feina de divulgar al gran públic les seves propostes lingüístiques i gramaticals, que començarà fent a través de la revista *Catalunya Social* (v. § 6.2).

6.1. Estudis lingüístics a l'*Anuari de l'Oficina Romànica*

Calveras publicà dos grans treballs a l'*Anuari de l'Oficina Romànica (AOR)*, l'un dedicat a les preposicions *a*, *en*, *ab*, i l'altre, als pronoms relatius. A l'apartat 2.6.1, ja hem vist que a l'*AOR* Calveras (1931b) també hi publicà un estudi lingüístic d'un text en castellà del segle XVII editat per Serra Vilaró i que va ser el nostre lingüista qui va impulsar Moll a publicar els importants complements al

¹⁹¹ El 1933 torna a canviar de domicili i s'instal·la a les Corts (apèndix IV.b / 14).

REW de Meyer-Lübke i sobre la morfologia verbal en els dialectes catalans.

El primer estudi publicat per Calveras a l'AOR reprèn el tema de les preposicions *a*, *en*, *ab*, que ja havia tractat en un dels articles de *Ciutat* (v. § 5.3.2.). A l'article de l'AOR Calveras (1928a) es limita a estudiar les diferents variants d'aquestes preposicions en dues localitats concretes, Organyà i la Galera, i declara fer-ho a partir "d'interrogatoris extensos redactats els uns en català i els altres en castellà";¹⁹² a més, en aquest nou estudi sobre les preposicions, el nostre lingüista demostra conèixer terminologia lingüística especialitzada, sobretot fonètica, que li permet analitzar les frases d'una manera més tècnica, i també demostra haver-se procurat una millor formació científica: per exemple, a través d'un precís i sofisticat sistema de transcripció fonètica, es deixa entreveure en aquest punt l'assessorament i ensenyances de Pere Barnils.¹⁹³

Del parlar d'Organyà, enregistra les preposicions *al*, *ala* com a variants d'*a* davant els demostratius *aquell*, *aquest*, *això* i els interrogatius *què*, *quin*, vàlides per introduir CD (*Al aquest no l'astime ningú*), CI (*ascriu a la tia, al aquella, que tu conexas*) i CCLloc (*fai anâ lô nen al aquell astudi, qu'és més aprop*) — atribueix l'origen de la variant *al* a la construcció *a l'altre*, pronom correlatiu a *aquell*, *aquest*. En canvi, davant *algun*, *ell*, *un*, es poden trobar les variants *am*, *amb* (*ves am alguna botiga qu'en vengon*). Com a variants d'*en* i *ab* com a preposicions introductores de CC, registra les formes *am+cons./vocal* (*un hom té de pensâ am tot, am anteniment tot as pot fê*), *amb+pronom personal subjecte ell*, i *ama+pronoms interrogatius i relatius* (*Ama què penses ara?, Ama qui vindràs?*; també possible, però menys freqüent: *am*); l'origen de la forma *am* quan aquesta és variant de la preposició *en*, l'explica a partir del pas *en>an*, com a conseqüència de l'obertura a *a* de les *e* pretòniques inicals en català occidental, i posteriorment de *an>am* per contacte amb consonants labials (*en mi>an mi>am mi*) —idèntic procés per explicar el pas d'*ab>am* (*ab mi>am mi*). Un cop *en* i *ab* es confongueren en la variant *am*, sorgí *amb* davant vocal.

¹⁹² Malauradament aquests interrogatoris no s'han conservat. Tot i això, no hi ha dubte que existiren, ja que els elogià Oleza en una carta adreçada a Calveras (apèndix IV.a / 96).

¹⁹³ A l'autodidacte Calveras, el fet d'haver-se instal·lat a Barcelona li permeté tenir contacte directe amb persones del seu món d'interessos lingüístics que, a diferència d'ell, pogueren tenir una bona formació universitària especialitzada en filologia i que el podien posar al dia dels coneixements i mètodes més moderns (v. § 2.4).

Pel que fa al parlar de la Galera, Calveras (1928a) presenta una distribució d'usos de les preposicions *a*, *en*, *ab* de les seves variants, en funció de la categoria gramatical de la paraula que introdueixen (independentment si el complement és un CCLloc, CI o CD). Així doncs, anota les variants *an*, *en* davant els demostratius *este*, *aquell*, *això* (CCLloc: *la faig anâ'n esta costura*; CI: *dóna-hu an estos pobres*; CD: *astimo més an estos qu'als atres*); les formes *a*, *an*, *en* davant *ell*, *algun*, *atre* (CCLloc: *aneu an ella que us crida*; CI: *a ella li van ascriure tots*; CD: *abans tenien an ella*); la preposició *a* "davant sempre d'un, l'article definit i els altres pronoms i paraules que comencen per consonant" (CCLloc: *aneu a casa meua*; CI: *no ho digues a dingú*; CD: *no (a)stimen a dingú*); i les formes *a* i *an*, *en* o *anan*,¹⁹⁴ *enan* davant el pronom interrogatiu *qui/quin* (CCLloc: *an qui (a)niràs si't trauen d'aquí*; CI: *an quin germà (a)scrius*; CD: *an quin has vist d'aquells*).

Tenint en compte aquesta varietat d'usos i variants de formes en el parlar de la Galera, Calveras fa notar que les tradicionals preposicions *ab*, *en*, *a* van convergir per raons de fonètica sintàctica en les variants *an*, *en*, que no sols es van propagar per introduir CC de tota mena, sinó que a més van passar a introduir CI i CD, semblantment a la confusió d'*ab*, *en* que s'ha produït en valencià (amb *en* com a única solució), i en el català oriental (confusió d'*en*, *amb* per proximitat fonètica d'aquestes dues preposicions).

Al llarg de tot l'estudi Calveras se cenyeix a descriure, a partir de nombrosos exemples, la distribució d'usos de les preposicions *a*, *ab*, *en* i les seves variants en els parlars d'Organyà i la Galera, però curiosament clou l'estudi amb uns corol·laris que no es desprenen de les dades reportades al llarg de la investigació, sinó que es converteixen en una mena de conclusions generals de l'ús d'aquestes preposicions en els dialectes catalans per tal de mostrar la distància entre l'ús i la norma.

¹⁹⁴ Explica la variant *anan* a partir d'*an'quell*>*anquell*, d'on *anan quin* "per la falsa divisió: *an-an-quell*, *an-an-quin*; com de: *am aquell fan a Organyà ama quin*, partint així: *a-ma-quell*, *a-ma-quin*".

- Primer punt. Defensa l'ús de la preposició *en* per introduir CI o CD en frases com *digueli en ella que vingui, la criden en ella*, en comptes d'*a*, perquè la forma *en* “comporta millor les pronúncies vives” i d'aquesta manera “la llengua escrita s'acostaria a la llengua parlada amb profit de totes dues”.
- Segon punt. Defensa l'ús d'*a* davant consonant i *en* davant vocal a l'hora d'introduir complements de lloc (*ves a cal ferrer*, però: *ves en aquella font; senta't a la cadira*, però: *seu en aquella cadira*), per les mateixes raons exposades en el primer punt.
- Tercer punt. Advoca per acceptar la variant *am* com a legítima successora de la tradicional *ab*, desapareguda en tots els dialectes, perquè *am* “és d'ús constant, tant davant de consonant com davant de vocal, i té extensió més universal”, mentre que *amb* “no és possible, ni usada sinó seguint vocal, i té una àrea de vitalitat més reduïda”; a més, el valencià, que només coneix *en*, “millor s'adaptaria a la forma *am* al costat que a la forma *amb* o a la tradicional *ab*”; per totes aquestes raons, creu que com a mínim s'hauria d'admetre *am* al costat d'*amb*, “aquella davant de consonant i aquesta davant de vocal, per no consagrar en la llengua literària general un impossible fonètic”.
- Quart punt. Representa l'aportació més extravagant i innovadora de les seves propostes (però ben d'acord amb les seves teories sobre la presència de la llengua “popular” en la llengua escrita), ja que defensa que les més diverses variants dialectals de les preposicions en qüestió, es puguin usar “en publicacions de caràcter comarcal, en la correspondència privada, i en certes produccions literàries, on s'escau introduir les parles dialectals”. Com a variants dialectals de la tradicional *ab* recull *am, ama, amb, ambe, an, ana, anan* per a les funcions de CC, i com a variants de la tradicional *en*, hi hauria *em, ema, emb, embe, en, ena, enan* (per a les funcions de CCLloc, “alternant amb la preposició *a*”, i de CD i CI, “alternant així mateix amb la preposició *a*”); totes aquestes variants tindrien les corresponents formes elidides *'m, 'ma, 'mb, 'mbe, 'n, 'na, 'nan*. Per acabar, encara preveu com a variants de la

preposició *a*, les formes *a*, *ad*, *al*, *ala* i exclou expressament en aquest cas la variant “valenciana” *an* per a la funció de CI i CD perquè és variant de *en* i no pas de *a*.

Quant al primer i segon punt de les conclusions, Calveras descriu (i prescriu) fets lingüístics que havien estat llargament estudiats per Fabra (Segarra 1985*b*, 170-174), amb la crucial diferència que Fabra proscriu la preposició *en* per introduir CI.¹⁹⁵ Quant al tercer punt, val a dir que en els articles de *Ciutat* Calveras fou un fidel seguidor de la proposta de mantenir *am* (+cons.) i *amb* (+vocal), distinció que era habitual abans de les Normes Ortogràfiques (1913), a partir de les quals *amb* fou l'única forma admesa (Segarra 1985*b*, 170). Així doncs, l'aportació personal i original de Calveras, per dir-ho d'alguna manera, queda formulada en el quart punt de les conclusions: el fet que el nostre lingüista defensés tota mena de variants de les preposicions *a*, *amb*, *en* com a formes legítimes de certs àmbits de la llengua escrita, era del tot coherent amb la seva concepció de la llengua escrita formulada a la *Reconstrucció* (v. § 5.1.2, 8.1 i 8.2).

Aquest estudi de Calveras (1928*a*) sobre les preposicions ha esdevingut una referència obligatòria. En el capítol d'història de la normativa d'aquestes preposicions, Segarra (1985*b*, 163-175) hi remet sens falta per il·lustrar fenòmens dialectals. L'estudi de Calveras també és una font de dades importants per als estudiosos que aborden el tema de les preposicions des d'un punt de vista històric —per exemple, l'estudi sobre les preposicions en el *Tirant* dut a terme per Joan Perera (1986).

Calveras (1931*a*) va dedicar al relatiu el seu segon gran estudi lingüístic publicat a l'*AOR*. Per exemplificar els diferents fenòmens que es proposa descriure, es basa en abundant documentació del català antic i modern i en “interrogatoris particulars” per conèixer la realitat dialectal. Els exemples del català antic i modern, o bé els treu dels estudis de Fabra (1912), Fouché (1924*b*), Nonell (1906²) i Par (1923), o bé són exemples que ell mateix ha buidat de tota mena de textos (literaris, populars, periodístics, etc.). Quan vol indicar que ell

¹⁹⁵ Durant l'última dècada del segle XIX Fabra i el grup de *L'Avenç* utilitzaren la forma *an* com a preposició de CI i de Locatiu. A les Normes Ortogràfiques (1913) no es proscriu l'ús de *an*, però més endavant Fabra no admeté que una forma híbrida fos acceptada a la llengua literària (Segarra 1985*b*, 170, 172 i 175).

mateix ha tret la informació directament de la llengua parlada, ho fa normalment posant entre parèntesis el nom de la localitat —p.ex.: *La persona, a la que hu ascriu, és parent teu* (Organyà). Les localitats que normalment s'esmenten són: Mallorca, Organyà, Rubí, València i Vilafranca del Penedès.

En aquest sentit, també convé destacar que sempre procura posar exemples de la llengua popular escrita que siguin representatius dels diferents dialectes: normalment, per al valencià treu les dades del *Refraner valencià* d'Estanislau Alberola i Miquel Peris (1928), i de *El Cuento del Dumenche* (1914); per al mallorquí, de les *Rondaies mallorquines* d'en Jordi des Racó / Mn. Alcover (1896-1929) i de la revista *Sa Marjal* (1924-1927); per al dialecte central, d'obres en prosa de Genís i Aguilar, Narcís Oller, Jacint Verdaguer i Emili Vilanova, i de la revista *Catalunya Social* (1927-1929); i per al rossellonès, dels *Contes vallespirenchs* de Mn. Caseponce.

Amb aquest estudi sobre el relatiu el nostre lingüista es proposava comparar “els fets del llenguatge actual amb els del parlar català antic”, posant-ho en relació amb “fets similars de les altres llengües romàniques, sobretot del castellà i del francès”. A més de ser l'estudi de descripció lingüística més ambiciós, complet i extens que Calveras publicà mai en vida (145 planes), notem també que, a diferència de tots els altres publicats anteriorment, és el primer i únic cas en què per criticar la norma no se serveix dels resultats de la descripció del fenomen lingüístic que és objecte de la seva investigació: per una vegada, doncs, no exposa les seves propostes gramaticals i no denuncia explícitament dèficits de la normativa. N'és bona prova que tanqui l'estudi amb aquesta declaració: “Les possibles deduccions pràctiques, d'aplicació al problema actual de la reconstrucció del català literari, no interessen a la lingüística general, i escauran millor en un altre ordre de publicacions”.

De fet, es pot dir que l'objectiu de l'estudi és doble: d'una banda es proposa estudiar “els diferents usos que té en català modern la forma *que* del relatiu” (comparant-los tant amb els del català antic com amb els d'altres llengües romàniques), i, de l'altra, “enquadrar” el sistema del relatiu català “dintre de la sintaxi romànica, que és una mateixa amb poques particularitats diferencials en la parla antiga i popular de les diverses llengües, si bé ens la donen més diversificada les construccions acadèmiques de la gramàtica”.

Per això, Calveras cita tan sovint al llarg de l'estudi les publicacions sobre el català antic d'Alfons Par, la gramàtica castellana de Bello (1891), la sintaxi històrica del francès de Vogel (1927²) i la part de sintaxi de la *Grammaire des langues romanes* de Meyer-Lübke (1900): al mateix temps que aquests sòlids estudis actuen com a fil conductor principal de la seva investigació, Calveras es proposa estudiar els pronoms catalans en els dialectes de cara a completar la perspectiva històrica catalana del fenomen, —de què ja s'havien ocupat sobretot les publicacions de Par—, i la perspectiva romànica, que ja havia descrit sobretot el lingüista alemany Meyer-Lübke. Així doncs, Calveras es proposava descriure un fenomen sintàctic del català parlat tenint en compte les investigacions més recents de la catalanística i de la romanística de la seva època.

Calveras encara la descripció del sistema català del relatiu a partir d'una divisió gramatical de l'estudi, que estructura en tres blocs. El primer bloc només és una breu presentació de les diferents formes del relatiu català (*qui, que, cui* en cat. antic, *qual, quin* en cat. antic, *on*), que dóna a partir de l'origen llatí (*qui, quem, quid, cui, qualis, quinam, unde*), mentre que els dos altres blocs són els que structuren el gros de l'estudi, el de "*que*, relatiu adjectiu" (bloc II) i el de "*que*, relatiu substantiu" (bloc III), divisió que Calveras justifica "perquè com a relatiu substantiu *que* ha trobat gran resistència en la forma *qui*, i sols com a relatiu compost *el que* s'ha pogut introduir".

Notem que les definicions d'aquestes dues menes de relatius, les que justifiquen la principal organització del material, són gramaticals: "gramaticalment el relatiu és adjectiu quan té un antecedent amb el qual es relaciona determinant-lo o explicant-lo" i "gramaticalment el relatiu és substantiu quan no té un antecedent en l'oració principal amb el qual es relacioni, explicant-lo o determinant-lo a la manera d'un adjectiu". El fet que seguís aquest criteri gramatical comporta un gran inconvenient, perquè fa que es repeteixi sovint la descripció d'estructures i exemples en el bloc II i III: per exemple, la construcció *és...qui/que* (descrita a II i a III.a.d.); *aquell qui/que* (descriu a II.a.14-16. i a III.a.e.89); "jocs de la preposició" (descriu a II.d i a III.c).

El bloc sobre el "*que*, relatiu adjectiu" (bloc II) s'estructura en un primer moment en funció del gènere del relatiu —a) *relatiu masculí i femení* i b) *relatiu neutre*— i després en funció d'uns altres criteris —c) *usos particulars*, d) *jocs de*

la preposició, e) pronom complementari i f) relatiu possessiu i partitiu. El fet que l'estructura general de l'estudi sigui poc clara, fa que el lector a vegades estigui desorientat, malgrat que en cadascun d'aquests apartats hi pugui haver descripcions bones i ben documentades, i a vegades fins i tot innovadores, sobre aspectes molt diversos del relatiu català.

En l'apartat del relatiu masculí i femení (II.a), Calveras es dedica a donar compte de la distribució d'usos de *qui* i *que* a través de la història del català, basant-se sobretot en diferents estudis de Par, i fa parar l'atenció en l'extensió progressiva del relatiu *que* en detriment de *qui* en funció de subjecte: d'una etapa primitiva del català en què el relatiu *qui* era la forma predominant per a tots els nominatius (masculins i femenins, de persona i de cosa) a l'etapa actual, en què l'ús de *qui* és més restringit en tots els dialectes. Respecte al relatiu acusatiu dóna compte de la frase de relatiu en què el CD és repetit per un pronom feble, construcció que considera molt "del gust del poble" dins el català modern i que documenta generosament a través d'exemples trets sobretot d'Emili Vilanova —per exemple: *vaig fer un obsequi al mort que no'l coneixia* (Vilanova, *Del meu tros*, p. 187). Respecte als casos de prep.+*qui* i prep.+*què*, deixa constància que "el català parlat modern el relatiu preposicional a més de *qui* i *que* (...) pren les formes compostes *lo qui*, *el que*, *lo quin* i la forma senzilla *quin*".

En l'apartat del relatiu neutre (II.b), fa notar que allà on el català antic hi havia *ço que*, *lo que*, en català actual es fa servir *lo que*, *el que*, si bé per evitar aquests relatius la llengua viva té altres solucions (*això que*, *allò que*; *per això*, *d'això*, *amb això*, *i això*; *que per això*, *que d'això*, *que això*; *d'on*, *per on*, *en així*, *aixís és que*, *d'aquí ve que*, etc). Les construccions compostes *lo qual*, *el qual*, *la qual cosa* "sempre seran solucions poc del gust del parlar actual que ha deixat quasi absolutament la forma *qual*" i, per això, proposa les solucions *una cosa que*, *aquesta cosa*, "més del gust del parlar d'ara".

En l'apartat titulat "Usos particulars" (II.c), pretén descriure aquelles oracions de "relatiu predicatiu" que, "després de verbs que signifiquen una percepció, com *veure*, *trobar*, *sentir*, etc., i també amb el verb *ésser*", poden "expressar l'acció aleshores executada, traduïble per un gerundi o una partícula interrogativa de manera, etc.". Si bé la definició sobre la mena de construcció que Calveras vol descriure sota l'etiqueta "Usos particulars" és més aviat fosca, el nostre lingüista arriba a donar compte de l'existència d'un tipus d'oració de relatiu que fins

aleshores pocs lingüistes, a part de Fabra, havien descrit. Els exemples que extreu del català popular per il·lustrar aquest apartat, són un tipus d'oració que la sintaxi actual defineix com a oracions clivellades. Calveras dóna, per exemple, frases com *És sent Pere qui muda els trastos*, amb *qui*, i *És a l'hort que rega*, *És a dalt que la pentinen*. Sembla, però, com si Calveras no acabés de saber ben bé quina mena de construcció pretén descriure, ja que, al costat d'aquesta mena de construccions clivellades, Calveras n'hi posa d'altres de ben diferents: *Troba s'anyellet de ca'n Cusseta qui pastorava*; *En això veu venir un pastor vell conegut i amic seu que se li acosta*.

L'apartat "Usos particulars" (II.c) és un calaix de sastre on endreça tota mena de construccions del català popular: "quan per descriure la intensió amb que es fa una acció, repetim el verb tot contant un fet" —*crida que crida, escriu qui escriu, hala qui hala, apunta qui apunta*; quan "l'oració de relatiu de vegades sembla venir de més a més per precisar pleonàsticament una paraula que sembla prou determinada" —*l'ha portada el mosso de cal Quel, el Tit, que li diuen; la rata es va escórrer escales avall i es va ficar al celler gran, que en diem*; quan s'usa "el relatiu *que* amb el verb *ésser* per lligar paraules que podrien anar molt bé amb una senzilla aposició" —*no costa pas gaire imagina alegria, pau i avinença, que són les tres branques de l'amor; al cap d'avall del passeig hi ha l'església de S. Pau, que és on vam dir missa*; ús pleonàstic del *que* en oracions exclamatives —*Quina fosca que fa!*; *Quina gràcia que em fa!*; etc.

En l'apartat "Jocs de la preposició" (II.d), pretén descriure aquelles construccions del català popular que atrauen "l'antecedent al cas del relatiu, prescindint de la relació que aquell tingui amb el seu verb", descripció que Meyer-Lübke ja havia fet per al conjunt de llengües romàniques. Són frases del tipus *Les sinyores ama quines m'ascric, ja'ls conexas* (Organyà); *Amb el company que anàvem, va dir que no* (Rubí); *D'aquella que parlàvem era la Rosa*; *No és pas d'això que volem parlar*; *On era que hi havia un balcó il·luminat?*; *D'això que hem parlat no n'ha de saber res ton germà*. Una vegada i una altra, Calveras (1931a) insisteix que construccions similars es troben en les altres llengües romàniques — es basa en Meyer-Lübke i Vogel.

En l'apartat "Pronom complementari" (II.e), Calveras (1931a) estudia aquells casos en què el relatiu *que* "s'acompanya d'un pronom demostratiu o personal

amb preferències a les formes febles”, fenomen que Meyer-Lübke havia constatat en moltes llengües romàniques. D’aquest fenomen romànic, Calveras en dóna exemples del català popular: *Com el donçainer d’Albal, que li pagaren per a que tocara; Això són coses que no hi puc contradir; Hi ha moltes coses que’ns en hem d’estar; Encomani’m a la Mare de Déu, que això li agrairé molt.*

En l’apartat “relatiu possessiu i partitiu” (II.f), tracta de “quan el relatiu representa un antecedent, posseïdor d’allò que significa la paraula de que gramaticalment el relatiu depèn”. Es refereix a casos del tipus *Aquella primera queixa del meu cor, que jo me’n gaudia la dita; És aquest que porta dol, que son pare va morir l’any passat.* En aquest apartat també inclou frases com *Que t’és padri? (=Que és el teu padri?); Que li saps el nom? (=que saps el seu nom?)*, girs que només un lingüista, més que no pas un gramàtic, especialment atent a la llengua popular hauria pogut registrar.

Un cop descrits els diferents tipus de relatiu adjectiu en el bloc II, Calveras dedica la segona meitat de l’estudi al relatiu substantiu (bloc III). Aquest tercer i últim bloc, el comença amb una llarga introducció en què defineix i il·lustra amb múltiples exemples i casos la categoria “relatiu substantiu”, que dóna títol al tercer bloc. D’aquesta manera, presenta les diferents formes de relatiu substantiu possibles —*qui(n), cell qui, lo qui(n), el qui(n), aquell qui; ço que, allò que, el que, lo que, aquell que; nom+qui/que*— i tot el ventall de funcions sintàctiques que poden exercir les frases que aquests relatius introdueixen.

El tercer bloc s’estructura en tres apartats: a) relatiu de persona; b) relatiu de cosa; c) jocs de preposició. En l’apartat dels relatius de persona (III.a), dóna compte de la construcció *qui és qui/que* en el català popular (*Qui és que té el diari d’avui?*), gir que Par (1923) ja havia documentat en català antic (*Qui es qui puixa negar aquesta natura aytal esser donada a la anima racional?*). També descriu fenòmens populars que fins aleshores no s’havien estudiat gaire o gens: *com qui/que* “en el sentit de *com si*” (*com qui no vol la cosa; Fèieu com qui no ho sentia*); el predomini de *el que* sobre *el qui* com a relatiu compost de persona (*És ton germà amb el que hi ha dubtes; El qui no s’hi va agafar va ser el*); l’existència de la variant *el quin*, “molt usada en tot el català occidental i en moltes encontrades del català oriental” (*Lo quin hu antén bé és aquest; Són a les quines m’atança més, de noies; Els quins trobem sovint són els de ca’l Salvador*); l’equivalència d’*el que* i *el què* (*Molt desitjo saber el què tin de fer; digues el que*

et vulgus: III.b. 100); els relatius *el que*, *lo que*, *allò que* com a equivalents de l'antic *ço que* (III.b.105); i les construccions *lo que és jo/a mi* (105).

Un dels elements que desorienten el lector és que, enmig de la descripció de diferents usos del *que* relatiu, Calveras hi introdueix l'explicació de fenòmens lingüístics diferents del relatiu: en l'apartat dels usos particulars (II.c), per exemple, descriu els usos de *que* com a “correlatiu de *tant*” —*tanta gent que estudia; tan gros que era; Tant que li vaig encarregar!*—; en l'apartat del relatiu reforçat amb pronom (II.e) i en el del relatiu de cosa (III.b. 116), dedica una part a descriure construccions consecutives (*tant...que, més...que, un/aquell...tal que*); en l'apartat del relatiu de cosa (III.b), dedica un punt a donar compte de la construcció *que* “amb un infinitiu regit d'un altre verb” —*no hi tinc res més que dir* (100)—, i un altre a la construcció *si jo fos de tu/d'ell* (104).

També es pot considerar un aspecte poc reeixit de l'estudi el fet que per il·lustrar certes possibilitats del català popular doni exemples que són de dubtosa fiabilitat: *La de que parlàvem era de la Rosa, La que parlàvem era de la Rosa, La que parlàvem era la Rosa, Era que parlàvem de la Rosa, La Rosa era que en parlàvem* (II.d.38-39); *Ah, sí, l'Antoni, que aquest el seu fill es va casar a Barcelona; Ho va heretar el Marquès de Palmerola, que aquest el seu pare ho havia rebut per part de sa mare* —variants totes aquestes, segons Calveras, possibles en català popular (II.f.57). Afegim-hi que, al llarg de l'estudi, tampoc és estrany trobar observacions força sorprenents: “Dir: *i és per això que*, no té caient tan popular, i és construcció del francès: *c'est pour cela que*” (II.d.42: p. 45).¹⁹⁶

Tot i que en l'estudi lingüístic no es proposa explícitament denunciar certs abusos de la gramàtica, el nostre lingüista hi fa alguna referència. Calveras (1931a) denuncià l'abús de “la tendència actual en la producció literària catalana a expressar com a relatiu possessiu en la forma *del qual* postposada una munió de relacions”, construcció que “es fa massa de reparar, i en fuig la parla actual espontània”. (Entre les alternatives a la construcció *el...del qual* dona les formes *qual* i *quin* usades pels escriptors de la Renaixença.) I encara: quan descriu el

¹⁹⁶ Solà (1999, 16) ha insinuat que el fet que aquesta construcció hagi estat considerada com un gal·licisme per diversos manuals podria venir d'una observació que Fabra expressà en la seva *Gramàtica francesa* (Barcelona: Catalana 1919, pp. 144-145). L'opinió de Sola és que “crec que és encertada la seva opinió [de Fabra] que el fenomen és més vivaç en francès, i no sé si va venir d'aquí que en diversos manuals posteriors d'altres autors el fenomen es titllà de gal·licisme: en tot cas és una «interpretació» abusiva del text de Fabra”.

funcionament del relatiu compost de persona, denuncia “la tendència moderna del català literari a escriure sempre *el qui* per comptes de *el que*, per tal de distingir entre relatiu masculí i neutre, que és ara també *el que*” (III.a.e.93).

Aquest estudi de Calveras té el mèrit de ser la primera descripció lingüística monogràfica sobre el relatiu català. A hores d'ara és encara una font inesgotable de dades, sobretot de la llengua col·loquial, i per això continua essent una referència important per als lingüistes o filòlegs actuals. L'estudi de Calveras sobre el relatiu, l'han citat abundantment tant els lingüistes que s'han proposat descriure el funcionament d'alguna construcció de relatiu en la llengua parlada —per exemple, Joan Solà (1987b, 233-234) en el seu estudi de les pseudo-relatives—, com els que s'han dedicat a estudiar la sintaxi dels relatius en la llengua antiga —per exemple, Martí Mestre (1999, 167-188) remet contínuament a l'estudi de Calveras en la seva descripció del valencià dels segles XVII i XVIII.

6.2. Consultes de llenguatge

A partir del juny de 1928 Calveras escriu cada quinze dies un article de divulgació lingüística, amb un destacable aparat científic, dins la secció “Consultes de llenguatge” (CL) del setmanari catòlic *Catalunya social*.¹⁹⁷ A partir de 1934 deixa de col·laborar en aquest setmanari i l'any següent continua publicant les seves CL al *Bolletí*, dirigit aleshores per Francesc de Borja Moll. El nostre lingüista encetà aquesta col·laboració periodística el juny de 1928 i l'acaba el 1936. En total arribà a escriure 107 consultes de llenguatge, 105 de les quals es publicaren a les dites revistes —98 a *Catalunya Social* i 7 al *Bolletí*— i dues quedaren inèdites (v. Calveras 1928-1936).

¹⁹⁷ Segons Griera (1963: 216) es començaren a publicar les *Consultes de llenguatge* de Calveras a *Catalunya Social* (CS), perquè el pare Casanovas ho posà com a condició per tal que Acció Social Popular (ASP) pogués controlar plenament el setmanari. (ASP va ser el resultat de la fusió d'Acció Popular amb l'Institut Catòlic. Acció Popular fou fundada el 1907 pel pare Palau, inspirant-se en el *Volksverein* alemany. Acció Popular fundà la revista CS.) Tant l'entitat com la redacció de la revista es traslladaren a la seu de Biblioteca Balmes el 1927. L'ideari d'aquest setmanari queda molt ben sintetitzat en aquest article que s'hi publicà: “*Catalunya Social* és fonament solidarista (...) ni és patronal, en sentit d'exclusivisme, ni és obrerista (...) no és doncs particularista; enyora per al nostre poble un estat de plenitud material, però sent irreductible, la fòbia del materialisme (...) És, essencialment, espiritualista... és, doncs, decididament moralista... és fervorosament cristiana” (“El nostre esperit”, CS; apud Tasis-Torrent 1966/I: 614).

Les consultes sempre van signades per “El Secretari de Redacció de l’O.R.”, que no era altre que Josep Calveras. A partir de la consulta 23, *Catalunya Social* anuncia que la “Secció de llengua literària” (Calveras, Barnils i Par) s’encarrega d’estudiar les consultes que es facin arribar a la redacció, “les quals seguiran essent llegides en la junta de Comitè directiu, perquè puguin ésser aprofitades les observacions de tots els seus membres”. La redacció de les consultes va sempre a càrrec del secretari Josep Calveras.¹⁹⁸

A les seves memòries Griera (1963, 216-217) veié en les consultes de Calveras una contrarèplica de les converses de Fabra: “P[ompeu] Fabra publicava a la premsa de Barcelona (...) unes desgraciades «Converses filològiques». I el Pare Calveras, l’anti-Fabra, ensopia els lectors de «Catalunya Social» amb la seva consulta que desdeia totalment d’una revista de vida catòlica i social”. Això d’“anti-Fabra” que li engalta Griera convindria matisar-ho molt bé. No hi ha dubte que les CL de Calveras tenen paral·lelismes evidents amb les CF de Fabra: tant els articles de Fabra com els de Calveras tenen un caràcter divulgatiu, són col·laboracions a la premsa on s’analitza un fenomen lingüístic per divulgar-ne una solució normativa, etc.¹⁹⁹

Convé no confondre que Calveras prengui com a model les converses de Fabra amb el fet que li hagi d’anar sempre a la contra, de ser un “anti-Fabra”: ni la seva proposta teòrica de llengua estàndard exposada a la *Reconstrucció* és un libel antifabrià (v. § 5.1 i 8), ni els seus estudis lingüístics posteriors són una contrarèplica sistemàtica al gramàtic de Gràcia —“no són unes *Contra Converses filològiques*”, arribarà a dir el mateix Calveras (v. § 5.3.2). Les CL de Calveras, com el conjunt de la seva obra lingüística, vol ser un complement i una revisió de la norma construïda per Fabra.

Hi ha unes quantes CL de Calveras que són respostes directes a aspectes diversos proposats per Fabra a les seves *Converses filològiques*. Calveras defensa formes populars o vulgars que Fabra havia condemnat més o menys explícitament: els participis *sigut*, *set* (cons. [24] 9), els noms *aubà*, *pauma* (cons. 57), el pronom de datiu plural *elzi* (cons. [15] 16), i els verbs *endur-se*, *entornar-*

¹⁹⁸ S’explica explícitament en un *Anuari*: Calveras és qui redacta les respostes de les *Consultes de llenguatge* i abans de publicar-les es llegeixen a les sessions reglamentàries del comitè directiu (*AOR* III, 1930, 413).

se (cons. 76); Calveras, per contra, dóna legitimitat a formes que Fabra considerava més o menys suspectes de castellanisme —la conjunció adversativa *mes* (cons. 14), el nom *antepassat* i el prefix *ante* en general (cons. 19), el verb *desmenussar* (cons. 26)— i atribueix a influència del francès les distincions “fabrianes” entre *medi* i *mitjà* (cons. 74) i *complir* i *acomplir* (cons. 98). Per altra banda, val a dir que en alguna consulta Calveras defensa punts de vista molt similars als que Fabra ja havia exposat a les seves CF: dóna legitimitat al mot *gràcies* al costat de *mercès* (cons. 2), i proposa alternatives als castellanismes *menos* (cons. 7), *bueno* (cons. 11) i *lo neutre* (cons. 85)

Les preferències lingüístiques que Calveras defensa a les seves consultes ja han estat suficientment comentades per Solà (1985²) i Villaverde (2000), estudiosos que també han aplicat una anàlisi sistemàtica a les consultes calverianes en general. Gràcies a aquests dos estudiosos les *Consultes de llenguatge* ha estat l’obra de Calveras més ben estudiada, tant pel que fa al contingut com al mètode. En aquesta presentació nostra de les consultes de Calveras no procedirem a reiterar els resultats de les anàlisis de Solà i Villaverde, perquè les aportacions més importants que hi féu el nostre lingüista les incloem i comentem als apartats corresponents: així doncs les consultes que tracten qüestions ortogràfiques les hem relacionat amb les seves propostes en antroponímia i amb els principis ortogràfics de Calveras (v. § 2.7.1 i 5.2.2), les que analitzen aspectes morfosintàctics i lèxics les hem presentat en els capítols dedicats als seus articles i estudis lingüístics (v. § 5.3 i 6.1), les que comenten un tema religiós les situarem entre els treballs calverians a mig camí entre la religió i la llengua (v. § 7), i la resta de consultes les inserim en relació amb el discurs general sobre la teoria de la llengua de Calveras (v. § 8).

No obstant val la pena subratllar la valoració que n’ha fet Solà (1985², 100-104): “La informació de Calveras és bona, en general, i abundant (...). Més d’una vegada fa anàlisis exhaustives dels fenòmes (cons. 40, sobre el futur de subjuntiu)” i “en general, es caracteritza per una gran riquesa de solucions davant un barbarisme”; en el costat negatiu, Solà ha destacat que “no rarament, però, l’argumentació és fluixa, si no pueril, i respon més aviat a un partit pres” i que al

¹⁹⁹ És més, Calveras pren com a model les converses de Fabra, fins i tot a l’hora de copiar la manera de divulgar els articles periodístics en forma de recull: “Amb el temps se’n faran llibrets com les *Converses filològiques* de Pompeu Fabra”, escriu Calveras (apèndix IV.b / 23: 24-4-1930).

costat de la difusió dels recursos vius en els dialectes no hi falten “opcions molt discutibles o fins i tot desorientadores, perquè per a ell [Calveras] tot allò que ha sentit en algun indret és sagrat, un xic com ho era per a mossèn Alcover”. Tot i aquestes reserves, Solà ha conclòs que la metodologia seguida per Calveras en nombrosos consultes és “molt sovint modèlica”.

D'altra banda, per poder dur a terme un estudi exhaustiu i sistemàtic de les consultes de Calveras convindria en primer lloc que es coneguessin de forma completa les aportacions dels lingüistes més importants (Pere Barnils, Pompeu Fabra, Ramon Miquel i Planas, Emili Vallès, etc.), que s'analitzessin individualment i que s'estudiessin comparativament.²⁰⁰ Les consultes de Calveras ens mostren que els que es dedicaren en algun moment a la divulgació lingüística parteixen de temes i propostes que altres lingüistes havien fet anteriorment. Vegem-ne uns quants exemples.

Hi ha consultes de Calveras que reprenen temes que havien estat tractats per escriptors com Joaquim Ruyra i per antinormistes com Miquel i Planas i Francesc Matheu. Més d'una consulta de Calveras analitza qüestions lingüístiques que gent del seu món de relacions no havia arribat a publicar però que n'ha restat manuscrit el projecte, mostra prou evident que les preocupacions lingüístiques de Calveras recullen sovint inquietuds del seu cercle de relacions —el món catòlic i l'antinormista.

La primera consulta publicada per Calveras (cons. 1) descriu els significats de *mida* i *mesura* amb clars paral·lelismes amb un estudi que Ruyra va emprendre sobre aquests mots i que va restar manuscrit ([1929] s.d] 1949). Una consulta de Calveras (cons. 95) publicada el 1934 sobre les diferències entre *por* i *basarda* presenta clars punts de contacte amb un estudi inèdit de Ruyra datat el 1922 ([1922] s.d]1949, 868-870),²⁰¹ i tant el tractament del mot *apoyar* que en fa Calveras (cons. 38) com les alternatives populars a aquest castellanisme que el

²⁰⁰ Ni tan sols disposem d'una edició completa i fiable de les converses de Fabra. Ja és molt que puguem comptar amb la valuosa informació i anàlisi diverses de Solà (1985², i 1987).

²⁰¹ Explica les diferències de matisos dels sinònims de *por*: *terror*, *pànic*, *horror*, *espant*, *esglai*, *espasme*, *esfereïment*, *esborronament*, *basarda*, *feredat/feresa*, *temor*.

nostre lingüista proposa fan pensar que Calveras estava al corrent de l'estudi que havia preparat l'escriptor de Blanes ([s.d] 1949).²⁰²

Calveras reprendrà certes crítiques que els antinormistes havien fet arran de preferències arbitràries de la llengua literària de la seva època. El conspicu antinormista i poeta jocfloralesc Francesc Matheu, amb el pseudònim d'Amador, “feia comentaris sarcàstics sobre el lèxic utilitzat pels noucentistes —per exemple, de l'ús de *mercès* per *gràcies* (*Catalana* 33, 333), de *vídua* per *viuda* (*Catalana* 44, 118)” (Segarra 1985a, 352). En aquests dos casos Calveras va passar de l'estadi del sarcasme al nivell de l'anàlisi lingüística: va fer veure la perfecta validesa del mot *gràcies* —val a dir que en termes molt similars als d'una conversa de Fabra sobre el mateix tema (conv. [493] 202)— i l'absurditat de ressuscitar el cultisme *vídua* davant la forma habitual de sempre *viuda* (cons. 51).

Ruyra ([1914] 1949) defensà en dos articles la forma *pendre* enfront de l'etimològica *prendre* perquè era la forma col·loquial i la usada per escriptors com Verdaguer, Maragall i Guimerà. Potser perquè el *DOrt.* entrava totes dues variants Calveras no considerà necessari dedicar-hi cap consulta, però en aquest punt practicà com mai amb l'exemple: sempre i en tot moment optà de forma exclusiva per la forma *pendre*, des de la *Reconstrucció* fins a l'última publicació.²⁰³

En una una ressenya al llibre *Proses bàrbares* de Prudenci Bertrana, Miquel i Planas (1913) es mostrà sorprès que Bertrana usés la paraula *caprici*, “ja que'l poble diu *capritxo*, el literat pot optar, o per escriure-ho així (per molt que li dolgui), o per dir *fantasia*, que és com s'expressava, en els bons temps del catalanesc, una idea semblant. Per lo demés, respectem sempre el dret que hi ha, en literatura, de fer les innovacions en el llenguatge que l'obra d'art reclami; lo contrari fóra fosilitzar l'idioma”. Calveras explica el motiu de preferir *caprici*: la substitució *capritx*, *capritxo*, *capritxós*, *capritxosament*, “que ens han vingut de l'italià”, per *caprici*, *capriciós*, *capriciosament*, que s'han fet “a imitació del

²⁰² Davant el mot *apoyar* Ruyra dona arguments a favor —s'adapta a la fonètica catalana i existeix en altres llengües romàniques— i en contra —no és tan general com *entregar*, *apretar* i *quedar*, i no el coneix “la gent rústica”; rebutja el substantiu *apoyo* perquè no s'adiu amb la fonètica catalana. En dona molts sinònims: *descansar*, *emparar*, *estintolar*, *sostenir*, *mantenir*, *recalcar*, *repenjar*, *protegir*, *patrocinar*, etc. Fabra dedicà diverses converses a combatre el castellanisme *apoyar* ([395-406] 471 i 555-566), basant-se sovint “en una comunicació presentada a l'Institut” per Ruyra —la mateixa doncs a què devia tenir accés Calveras, si és que no es va basar en el que Fabra n'havia dit a les seves *CF*.

²⁰³ A la *Reconstrucció*, per exemple, trobem: *pendre* (26, 27, 127, 132, 139, 142, 143, 166, 172, 178, 239, 253, 269, 273, 285, 298, 300, 310); *apendre* (35, 148, 181, 187, 192, 215, 228, 296, 305); *empendre* (283, 309), etc.

francès”, “és deguda segurament a la norma de preferir sempre la forma més diferent del castellà, quan n’hi ha dues o més catalanes”, a banda que “no tenim cap necessitat de vestir a la francesa noms que ens vénen de l’italià” i que no tota -o final “és deguda a influència castellana” (cons. 4).

En algun cas les opcions defensades per Calveras no coincideixen amb les del seu cercle de relacions. Calveras per exemple és contrari al cultisme *borsa* com a equivalent del mot castellà *bolsa* i defensa que el mot patrimonial *bossa* passi a tenir també el sentit de *borsa* (cons. 18). Sobre aquesta mateixa qüestió Joaquim Ruyra ([1902] 1949) havia defensat *borsa*, perquè l’havia sentit a un pescador de Blanes i l’entrava el Labèrnia —a més constata que a *La Veu de Catalunya* s’usa *bolsa* i a la *Renaixença*, *bossa*.

Potser totes aquestes coincidències entre els temes tractats per autors com Joaquim Ruyra, Ramon Miquel i Planas i Francesc Matheu i els d’algunes CL de Calveras no són fonts directes dels articles del nostre lingüista. Del que no hi ha dubte és de les CL que tenen l’origen en les consultes que li feren arribar per carta els lectors de *Catalunya Social*: en el fons Calveras hi ha arxivades en una carpeta un total de nou d’aquestes cartes; per a la resta de consultes, no és possible identificar el lector que s’amaga darrere les inicials que tanquen la pregunta que encapçala cada CL.²⁰⁴

Per altra banda, és ben destacable que alguna de les propostes de les CL mantinguin més que notables paral·lelismes amb les que temps després faria un lingüista i filòleg sorgit de l’escola fabriana com Joan Coromines. Per més que el mètode dels dos lingüistes pugui divergir, el resultat de l’anàlisi de certs fenòmens i paraules és bastant coincident: Calveras havia defensat la legitimitat del mot *viudo*, explicà la terminació masculina -o de certes paraules per influència italiana més que no pas castellana, distingí els camps semàntics de *grosser* i *groller*, i posà en qüestió la forma *sargir* com a única acceptable en la llengua literària.

²⁰⁴ Excepte en casos molt aïllats: la pregunta a la CL 33 (el cognom *Lluch*) està signada per les inicials J.L.G., que podem identificar amb Josep Lluch Gonyalons (v. § 2.7.1); les inicials “R.A.S.” de la CL 101 (*en quant*) podrien correspondre a Ramon Aramon i Serra.

El nostre lingüista defensa *viuda*, forma documentada en català des del segle XIII (fonts que li van facilitar “les oficines” del *DCVB*), que també entra “amb raó” el *DOrt*. El cultisme *vídua* també està documentat en textos medievals i també l’enregistra el *DOrt*. “Fóra improcedent (...) sacrificar” la forma legítima de sempre *viuda* i reintroduir el cultisme medieval *vídua* “només perquè *viuda* català coincideix amb *viuda* castellà” (cons. 51). Joan Coromines atribueix a Careta i Vidal “el tol·le-tol·le dels ultrapuristes contra *viuda*” i a una mala lectura del *Diccionari Aguiló* (*DAg.*) els qui fonamentaren tal prejudici: pel fet que el *DAg.* entrà només exemples de *vídua*, s’interpretà *viuda* com a castellanisme: per a Coromines els qui caigueren en aquest error, no pensaren que el *DAg.* “recollia els mots singulars, però no allò que donava com a sobreentès de la llengua de sempre”.²⁰⁵ Calveras considera igualment legítima la forma masculina *viudo*, creada a partir del femení, i poc raonable “donar la preferència exclusiva al cultisme medieval *vidu* o *viduu*”: la terminació *-o* de *viudo* no és castellanisme — com tampoc ho és per a Calveras en casos com *globo*, *tipo*, *rito*— perquè es documenta en “clàssics catalans, sobretot humanistes”, que la usaven “no certament per influència castellana, sinó més aviat italiana”—exemples: *Lelio*, *Valeri Màximo* (cons. 51-52). Calveras també donà certa legitimitat a la terminació *-o* en casos com *reso* (cons. 34) i *mago* en l’expressió ‘Reis Magos’ (cons. 10). Tots aquests exemples de terminació *-o* mostren que Calveras intuï un fenomen que Joan Coromines (1989⁴, 197-209) va desenvolupar de forma sistemàtica en el seu estudi “Finals genuïnes en *-o*”.

Calveras constata la preferència que predomina per la paraula *groller* i derivats en comptes de *grosser* i derivats, i creu que es produeix perquè *groller* és “més diferent del castellà”; per bé que reconeix que són sinònims, creu que *grosser* és el millor equivalent per al castellà *rudo* —més que no pas l’arcaisme *rude*— i que els dos sinònims poden coexistir perquè tenen matisos diferents: “*Grosser* ve de *gros* i *groller* de *groll*, i prenen el concepte de rusticitat l’un de la grossària i matèria vulgar que acostuma acompanyar-la, i l’altre de les imperfeccions de la superfície” (cons. 67).²⁰⁶ Coromines fa algunes observacions més o menys

²⁰⁵ Coromines recorda que Mn. Alcover ja protestà “que no podia ser castellanisme una forma universal en tot el territori lingüístic” i que *viuda* ha estat la forma usada pels “millors” escriptors (*DECat IX*, s.v. ‘viuda’).

²⁰⁶ Un suposat primitiu *groll* (segons Calveras amb el sentit de ‘verruja’, ‘desigualtat en la superfície de les coses’) no és entrat ni pel *DAg.*, ni pel *DCVB* ni pel *DECat*.

coincidents amb Calveras: explica que *groller* comença a generalitzar-se a final del segle XIX i respecte a *grosser* precisa que té “un sentit més material, menys ideal, de manca de finor en els materials dels objectes o en la finesa de la gent”; *grosser*, que documenta abundantment en textos medievals, té “sovint un sentit moral i aplegat amb *rude*” (*DECat* IV, s.v. ‘groller’ i ‘gros’).

Calveras defensa les variants *surgir*, *sarcir*, *sarzir* davant la forma normativa *sargir*, l'única acceptada pel *DOrt.*: *sarcir* i *sarzir*, tot i no usar-se en el dialecte central i ser només vives al Rosselló i a Mallorca i Menorca, haurien de ser les “preferibles” en la llengua literària perquè tenen “tradició literària més antiga i conserv[en] més pura la forma original”; *sargir* i *surgir* “caldrà usar-les quan més interessa que ens entenguin que no pas fer llengua literària” (cons. [6] 25). Coromines no arriba a fer propostes d'aquesta mena però la informació dialectal que dóna de la paraula —*surgir* com a general en el català central— i la via per on va entrar la normativa *sargir* —“el substituir aquesta forma [*surgir*] per *sargir* va ser una innovació de Bulbena (1905), que s'ha generalitzat en la llengua literària perquè té l'avantatge de distingir aquest mot de *sorgir* ‘sorgir’ i ‘fondejar’”— poden fer pensar que Coromines no acaba de tenir clar que *sargir* hagi de tenir la preferència de la llengua estàndard actual: no en va Coromines s'acaba preguntant “on és popular la forma amb *sargir*” (*DECat* VII, s.v. ‘sargir’).²⁰⁷

La mica de difusió que van tenir aquests articles de divulgació lingüística va ser sobretot gràcies a la selecció de CL publicades en llibre el 1933. Aquell any Calveras publicà el primer volum (“quadern” en diu ell) de *Consultes de llenguatge*, que és una selecció de les consultes que havia publicat fins aleshores (una vuitantena): hi inclogué 26 consultes, revisades, completades i (en molts casos) reescrites, que presentà dividides en dos blocs, “Fonologia” (en realitat, ortografia i sobretot fonètica) i “Morfologia”; la resta de CL han passat del tot inadvertides —si exceptuem el que n'han dit Solà (1985²) i Villaverde (2000)— perquè no van quedar recollides en cap volum, tot i que el nostre lingüista havia

²⁰⁷ Calveras troba *surgir* documentat en Lacavalleria (1696), mentre que el *DCVB* i Coromines l'atesten en el Torra (1647). Coromines afirma que la variant *surgir* és la general en català central —si bé admet que *sargir* “deu existir popularment en alguns punts del Princ.”.

projectat reunir les altres consultes i per a aquest fi n'havia preparat una selecció i distribució en dos llibres més.²⁰⁸

En el moment de publicar-se el recull *Consultes de llenguatge* (1933), en donaren notícia “C.” —inicial de Carles Cardó o Josep M. Capdevila (1934)— a *La Paraula Cristiana* i Moll (1934b) al *Bolletí*.²⁰⁹ El ressenyador de *LPC* descriu el contingut —en copia l'índex—, elogia Calveras —“talent gramatical notable”, “home copiosament preparat (...) dotat d'una molt fina sensibilitat per a copsar els matisos gramaticals més tènues del llenguatge”— i el mètode de les CL —“clar i correcte” amb documentació “abundant, directa i ben escollida”—, i tot i així no deixa de mostrar-se escèptic davant certes propostes lingüístiques de Calveras “que no convencen” —*els hi per els* i la crítica d'*estat* com a únic participi d'*ésser*.

La ressenya de Moll (1934b) també elogia el mètode de les CL de Calveras —és a dir, l'estudi científic i documentat dels fenòmens lingüístics (dóna prioritat a la descripció davant la correcció)—, i les conclusions que se'n desprenen; l'exemple que retreu per il·lustrar aquesta manera de procedir de Calveras és un llarg fragment, que “ens plau de transcriure”, de la defensa del pronom datiu plural *lis*. Moll tanca la ressenya fent notar “alguns punts flacs” de les CL, però potser el més interessant dels comentaris de Moll és que denunciï el “silenci quasi absolut a l'entorn d'aquesta obreta [CL]” i que subratlli l'excepcionalitat d'unes propostes lingüístiques personals en un context de predomini absolut de la figura de Fabra —“és tan rar el cas d'un gramàtic que exposi idees pròpies, avui que es considera rebel·lia el tenir-ne, que l'aparició d'un llibre de temes gramaticals independent produeix un moviment d'alarma i molta gent es posa a la defensiva davant l'intrús, com si la seva publicació fos una declaració de guerra”.

No deixa de ser colpidor que un amic del nostre lingüista hagués trobat en les CL el millor entreteniment i refugi sentimental durant la guerra civil; pocs dies després del gran naufragi Mn. Salort, des de Ciutadella, li escrivia aquestes ratlles: “Un dels meus entreteniments durant aquest temps [la guerra civil] és estat copiar

²⁰⁸ Calveras ja tenia preparada la selecció d'articles: del segon “quadern”, que havia de reunir les CL sobre sintaxi, se n'arribà a imprimir la portada (amb data de 1933), i del tercer, que reunia CL de “lexicografia” i “etimologia”, tenia feta la llista de les consultes seleccionades. Els documents d'aquest projecte de volum de CL es troben al fons Calveras de l'AHSI (cota: 964/7-26).

algunes «consultes de llenguatge» de *Catalunya S[ocial]*” (carta de Mn. Josep Salort a Calveras 7-5-1939; fons Calveras AHSI).

Finalment, és interessant remarcar la importància del pròleg que encapçala el primer i únic volum de *Consultes de llenguatge* (1933), perquè en aquest text el nostre lingüista hi exposa una interessant anàlisi dels resultats de l’impacte de la norma fabriana damunt la llengua literària de l’època, anàlisi ben explicable donada l’oportunitat del moment: aquell any s’esqueia el vintè aniversari de les Normes Ortogràfiques (1913).²¹⁰ Calveras considerava que aquest lapse de temps, vint anys, eren suficients per plantejar la revisió de l’obra de Fabra i donava per acabada “l’etapa de dictadura d’un sol gramàtic, i ja és hora que col·laborin novament en l’obra del millorament progressiu del català literari tots els que hi poden aportar una contribució estimable”: Calveras demanava passar de la “dictadura”, període iniciat segons el nostre lingüista el 1913, a “una aristocràcia d’homes especialitzats en estudis lingüístics i de criteri literari ben orientat, que puguin documentar a fons els escriptors”. La revisió havia de consistir a “esmenar-ne les desviacions [de l’obra de Fabra]” i “completar les llacunes amb l’estudi dels problemes de gramàtica i diccionari que són encara per encetar”. Aquest és l’autèntic sentit de les *Consultes de llenguatge*, línia de treball que Calveras seguí fins a la guerra civil.

El seu oferiment de col·laboració —cal dir-ho?— no va ser atès. Ni serà entès pel rancuniós Griera (1963) quan desqualifiqui el nostre lingüista titllant-lo d’“anti-Fabra”, ni pel fabrista Delfi Dalmau (1934, 130-134), que en un libel a favor de l’esperanto defensà Fabra de les acusacions del nostre home: “no hi ha hagut dictadura lingüística, com ha dit mant individu que vol imposar punts de mira personals, com fa avui encara [el 1934] un jesuïta, Josep Calveras, en nefasts quaderns de «Consultes de llenguatge» que està editant per a vergonya seva i engany d’incauts”: Delfi Dalmau trobava inacceptable acusar Fabra de no revisar la seva obra —afirmar això és “ment[ir] desvergonyidament”— i posa diversos exemples per negar aquesta acusació —el canvi de grafies com *aventatge* per *avantatge*, “addicions com *aprofundir* al costat de *profunditzar*, *senyalar* ultra

²⁰⁹ Aramon també entra el volum de CL a la seva “Bibliografia” i fa una breu descripció no valorativa de les propostes de Calveras (*AOR* VII, 1934, 283).

²¹⁰ El pròleg de les CL (1933) es reprodueix a CS 612 (6-5-1933) pp. 283-284.

assenyalar, i supressions com la del mot *pesombre*". En definitiva, Delfi Dalmau (1934, 32 i 133) troba "poc recomanable" defensar "reformes i revisions com les del jesuïta Josep Calveras", només explicables pel "morbós plaer de combatre el gramàtic més eminent de Catalunya [Pompeu Fabra]".²¹¹

6.3. Projectes: estudis sobre els pronoms i gramàtiques

Un dels projectes que Calveras portava de cap des dels inicis dels seus interessos lingüístics és l'elaboració d'una gramàtica catalana. A partir dels papers que s'han conservat del nostre lingüista, es pot afirmar que no en va escriure cap capítol i ni tan sols en va deixar cap esborrany més o menys desenvolupat. Ja a la *Reconstrucció* Calveras (1925, 311-313) havia reclamat la necessitat de disposar d'una gramàtica popular i d'una gramàtica literària (a vegades s'hi refereix com a "erudita" o "gramàtica per la reconstrucció"). La gramàtica popular havia d'anar adreçada al "públic en general" i cada dialecte havia de tenir la seva "amb poques lleis, les que ho són de cert del parlar d'avui, i per comptes de denúncies d'allò que no és bo, molt material positiu de bona llengua". La gramàtica literària o erudita havia d'anar "dirigida als escriptors de Catalunya, València i Mallorca" i havia de contenir informació dels tres principals dialectes i posar-los en relació "tant amb el castellà, com amb el parlar clàssic".

La gramàtica que realment havia d'escriure Calveras de dalt a baix era la "popular", ja que l'"erudita" havia de ser la tercera edició —ampliada i adaptada a les normes ortogràfiques de l'IEC—, de la *Gramàtica catalana* del pare Nonell (1906²).²¹² Fins i tot havia planificat que totes dues, la popular i l'erudita, sortirien "per entregues en sis parts" —1) escriptura (fonètica); 2) article i pronom; 3) nom (substantiu i adjectiu), 4) verb; 5) parts declinables; 6) estilística comparada amb el castellà i francès—, que tindria com a col·laboradors Alfons Par per a la part de l'"escriptura uniformada de les cancelleries, amb el diccionari ortogràfic" i el pare Oleza per al "diccionari", i que el primer tom es començaria a publicar el setembre de 1926 i l'últim el setembre de 1928 (apèndix II.b / 4). A més d'aquest

²¹¹ La vida i l'obra de Delfi Dalmau han estat estudiades per Solé Camardons (1998).

²¹² Això no obstant, en un full que conté un "programa de treball" del 13-5-1933, preveia substituir la nova edició de la gramàtica de Nonell per una *Gramàtica dels escriptors* "com la de Bello" i aleshores encara s'apunta que ha de "preparar una gramàtica catalana popular" (fons Calveras BB).

esbós de projecte, també s'ha conservat un esborrany de la primera part de la gramàtica (“Escriptura”) on anuncia propostes de simplificació ortogràfica —substituir la dièresi de mots com *lluïa*, *reïx* per un accent; eliminar la dièresi en mots com *fluidesa*, *heroicitat*, *crei*— i defensa pronúncies populars en certs cultismes —no obligar a adequar la ponúncia essa sorda o sonora en cultismes com *impressió*, *expressió*, *entusiasme*, *comtessa*; no prescriure la pronúncia de *ela* geminada i de grups llatins *mt*, *mpt* com a *comte* i *redemptor*—, en la línia del que ja hem comentat en els apartats 5.2. i 5.3.2.

El projecte d'elaborar una gramàtica popular i una d'erudita devia ser prou seriós perquè Calveras n'escrigués els pròlegs, que s'han conservat manuscrits, n'arribés a preveure tota mena de detall (format, lletra, nombre de planes, tiratge, etc.), a calcular-ne el cost total de cadascuna, i fins i tot les anunciés en els *AOR*.²¹³ En els pròlegs que n'escrigué, es pot constatar una vegada més quines conviccions empenyien Calveras a dedicar-se a la lingüística catalana i des de quina òptica enfocava els seus treballs.

En el pròleg del que havia de ser la gramàtica catalana popular, comença criticant el “català acadèmic ideat per un gramàtic i seguit per una petita minoria d'escriptors”, ja que és un model de gramàtica que “la gran massa del poble” no assimilarà: “el poble per arribar a escriure català en massa ha de fonamentar-se en el català que parla” i, per tant, la bona gramàtica ha de partir “d'allò que [el poble] diu ben dit i ensenyar-li a escriure-ho”. Tanca el pròleg criticant “la gran majoria de les innovacions acadèmiques del novell català literari, trobades passant massa depressa al català antic o a la imitació estrangera o a la lliure creació per fugir ben lluny de castellanisme real o imaginat” (apèndix II.b / 4.1).

En el pròleg del que havia de ser la tercera edició de la gramàtica de Nonell (la gramàtica “erudita”), critica obertament el nou “tipus de gramàtic creador” que havia sorgit d'ençà de les normes ortogràfiques de l'IEC i del *DOrt*. que se'n derivà. Aquesta vegada Calveras no té cap prevenció a criticar explícitament Fabra i els seus propòsits: “Amb l'ideal d'arribar aviat a una llengua oficial única i reglamentada a la manera de les llengües oficials de les grans nacions, Pompeu

²¹³ La nova edició de la gramàtica de Jaume Nonell s'anuncia, a la contracoberta de l'*AOR* III (1930), com a publicació que havia de formar part de la “Col·lecció de Vulgarització” de l'Oficina Romànica. També s'especifica que es publicaria en diferents parts: la part I (fonologia) s'anuncia en premsa, mentre que la part II (lexicologia) i la part III (sintaxi) s'anuncien en preparació.

Fabra ha pres la tasca de fer un català estandard o català patró, violentant, tallant i creant, com el[I] mateix ha confessat”; el resultat ha estat que el “llenguatge literari renaixent, tot ha estat en mans d’un sol gramàtic, que precisament no és escriptor, que mes que de la perfeccio estilística i unitat interna de la llengua, va preocupat per l’unificació, que ell entén simplificació i sistematització rigides, per l’ideal de la forma única per cada necessitat expressiva” (apèndix II.b / 4.2).

Per a Calveras, la gramàtica de Nonell s’havia de reeditar perquè es basa “en l’ús dels escriptors millors i coneixement de la llengua antiga, amb criteri mes intern i literari, aprofitant per els encerts que els treballs posteriors i del mateix Pompeu Fabra han trobat” (apèndix II.b / 4.2). El 1931, en un moment de canvi polític i de millors perspectives per a la llengua catalana, Calveras tornarà a pensar en la reedició d’aquest llibre com a manual escolar: “Amb l’empenta que prenen aquí les escoles catalanes, hauré de fer tot de pressa una nova edició de la *Gramàtica* del P. Nonell, i preparar una antologia escolar del català renaixent” (apèndix IV.b / 13: 11-1-1931). El fet cert, però, és que aquest projecte no tirà endavant i només en queden les declaracions anotades en els pròlegs manuscrits.

A l’estudi sobre les combinacions de pronoms que Calveras publicà el 1926 a *La Paraula Cristiana (LPC)*, Calveras (1926c) hi declarava que tenia la intenció de preparar “un estudi extens [sobre els pronoms] que pensem de publicar”. Aquest estudi dels pronoms tenia previst integrar-lo en una gramàtica que “portarà les formes de tots els dialectes de la nostra llengua: del parlar antic també, perquè els escriptors puguin triar pel llenguatge lliterari general les més bones” (apèndix IV.b / 8: 14-4-1926). Amb l’*Anuari* de l’Oficina en ple funcionament, Calveras també havia projectat convertir l’estudi dels pronoms en “un treball científic” per a l’*Anuari* (apèndix IV.b / 11: 20-3-1929; i apèndix III / 3). El projecte d’estudiar els pronoms no s’acomplí mai, tot i que hi treballà fins a l’últim moment, fins al juny de 1936, fins quan encara era possible dedicar-se a la lingüística catalana. Es tracta, doncs, del projecte d’estudi en què dedicà més temps de la seva activitat com a lingüista —la notícia sobre el primer qüestionari data del gener de 1926 i la de l’últim, del juny de 1936—, d’un projecte per tant que durà més de deu anys. A més, es tracta d’una recerca que anà madurant amb el temps i que anà evolucionant: els models dels primers qüestionaris, datats el 1926, són més senzills dels que començarà a enviar a partir de 1928 (apèndix III).

És més, a partir de 1928, ja amb el nou model de qüestionari, inundarà amb més insistència que mai els seminaris de diferents poblacions de tot el domini lingüístic per tal de recollir dades del conjunt de dialectes catalans.²¹⁴ El resultat de la recerca el 1936 és una arplega de més de 200 qüestionaris contestats. Com que les respostes als qüestionaris van datades i n'hi ha alguna que va acompanyada de carta, podem saber quina evolució seguí l'estudi de Calveras i el resultat és que la recerca fou intermitent: després de les primeres recerques de 1926 que desembocaran en l'article a *LPC*, Calveras reprèn amb força el projecte el 1928, fins al punt que aquell mateix any redacta una mena d'introducció a un estudi sobre els pronoms que havia de publicar a l'*AOR*, però la recerca queda aparcada i de 1929 a 1936 Calveras va enviant només de tant en tant algun qüestionari.

Igual que el qüestionari de 1926, el model de 1928 consisteix a traduir del castellà al català una sèrie de frases, agrupades en 28 ítems/blocs, amb la particularitat que els pronoms estan subratllats perquè l'informant pari atenció en les solucions pronominals (apèndix III / 2). Als informants, la majoria dels quals són religiosos i capellans, se'ls demana nom i cognoms, edat, sexe, lloc de naixement i anys de residència a la localitat que és objecte d'estudi. Com que els que transcriuen les respostes dels qüestionaris no són lingüistes ni persones amb formació lingüística, no hi ha transcripcions fetes en algun alfabet fonètic conegut.

Aquestes característiques del qüestionari —mètode directe d'interrogació, informants no lingüistes, i transcripció de les respostes sense utilitzar cap alfabet fonètic—, posen en relació els qüestionaris sobre els pronoms preparats per Calveras amb el mètode emprat per la geografia lingüística de principi de segle, i més concretament, pel primer atlas lingüístic romànic amb vocació científica, l'*Atlas Linguistique de la France* (1902-1910) que va impulsar el lingüista suís Jules Guilliéron. La relació del qüestionari de Calveras amb el mètode de la geografia lingüística permet pensar amb prou fonament que Mossèn Griera, alumne de Guilliéron a l'École Pratique des Hautes Etudes de París durant el curs 1911-1912 i impulsor de l'*Atlas Lingüístic de Catalunya* (1923-1939), degué orientar i assessorar Calveras sobre el mètode a seguir per tal d'estudiar els

²¹⁴ Aquest projecte va ser anunciat a l'*Analecta V* (1929) pp. 374-376.

pronoms en els dialectes catalans.²¹⁵ És una sospita prou fonamentada, si ens atenem a la relació que es tenien els dos religiosos.²¹⁶

Els únics resultats de tota la recerca sobre els pronoms en català és el primer, únic i últim, tast que en publicà el 1926 a *LPC* (v. § 5.3.1). Malauradament, no va arribar a publicar els resultats del gran estudi que tenia en projecte i pel qual va recollir tanta informació i va dedicar tant de temps i tanta energia. Sens dubte, va ser el projecte de més ambició que Calveras va programar i que de ben segur hauria pogut fer trontollar l'edifici de les combinacions pronominals construït per Fabra. L'abundància de dades recollida directament dels dialectes mostraven a Calveras una vegada rere l'altra que la llengua escrita no es podia permetre el luxe de viure tan lluny de la llengua parlada.

Si bé no n'arribà a dur a terme un estudi científic complet i documentat, val a dir que en els articles de divulgació lingüística “Consultes de Llenguatge” analitzà alguns punts conflictius de la qüestió dels pronoms i féu les seves propostes alternatives. Calveras considera una mancança de la llengua literària el fet de només poder disposar de la forma *els* com a pronom datiu plural ja que és la mateixa per a l'acusatiu plural: per pal·liar aquesta mancança proposa acceptar les formes populars *elsi* (o escrita *elshi*) o *lis* (cons. [15] 16). Defensa les combinacions esteses a Catalunya i Mallorca tals com *n'hi* (per *li'n*) i *elsi'n*, *else n'hi*, *els en hi* (per *els en*) (cons. [16] 17).²¹⁷ És partidari de la combinació *els hi* — equivalent a les normatives (i pròpies del valencià) *els el*, *els la*, *els els*, *els les* (cons. [17] 20)— i defensa la combinació *l'hi* per les normatives *la hi*, *li ho*. En un moment determinat d'una “consulta” formula una crítica general al sistema normatiu de combinació de pronoms perquè és “una hibridació de sistemes, o una diferenciació de formes que no té precedents ni en català antic ni en cap parlar

²¹⁵ Joan Veny (1985, 72-103) ha analitzat les característiques dels diversos atles lingüístics romànics i les metodologies que s'hi han aplicat. A propòsit de les característiques de “la traducció o mètode directe”, Veny explica que l'*Atlas Lingüístic del Domini Català* (1964-1974) “hi ha recorregut especialment per als capítols de fonètica sintàctica i sintaxi, on apareixen frases més o menys llargues l'estructura de les quals resulta difícil de fer aparèixer pel mètode indirecte”. Als anys 20 Calveras ja encetà l'estudi dialectal en morfosintaxi: és per tant un autèntic precursor.

²¹⁶ Està documentat que Griera exercí el paper d'assessor de Calveras en qüestions lingüístiques en diverses ocasions: així per exemple Griera li donà per carta referències bibliogràfiques sobre geografia lingüística —Schrignen— i sobre la llengua literària —Meyer-Lübke— (apèndix IV.a / 70).

²¹⁷ Teòricament la consulta és una defensa del pronom datiu *hi*, però la major part de la consulta (apartats a-d) és una estranya exposició dels valors de *hi* en què presenta com a datiu complements de règim preposicional i posa exemples de combinacions sorprenents (*dóna'ns-hi*, *dóna-n'his*, etc.).

viu”: davant aquesta situació proposa que o s’adopti el sistema valencià (“però tot sencer”), “o s’ha de retornar al sistema clàssic primitiu o modificat, que té l’aval de la tradició literària antiga” (cons. [18] 80). El que Calveras va intentar descriure, amb voluntat de denunciar la rigidesa gramatical, durant els primers anys de proves del sistema fabrià, molts anys més tard ho han sistematitzat els millors estudiosos actuals de la normativa catalana.

Després d’haver analitzat magistralment la proposta fabriana en relació amb els pronoms, Mila Segarra (1985b, 186) ha conclòs:

En resum, podríem dir que els criteris seguits per Fabra a l’hora de triar un sistema de combinacions viable per a la llengua escrita foren d’ordre lògic i semàntic, avalats sempre per la millor tradició escrita, la medieval. Això ocasionà, com hem dit, un sistema pronominal híbrid, que desencadenà les conseqüències que desencadenen tots els sistemes elaborats amb elements de sistemes diversos: rebuig per part dels parlants, dificultats d’aprenentatge i, per tant, d’aplicació, no només a la llengua parlada sinó àdhuc a l’escrita.

Per la seva banda, Joan Solà (1987a, 91-93) n’ha fet balanç en els termes següents:

En aquest capítol [de les combinacions pronominals] Fabra va fer diverses tasques: va establir la *forma* de cada unitat, va regular la *grafia* que havien d’adoptar en les combinacions entre ells i amb el verb, va establir la *funció* sintàctica de cada unitat i va prescriure les *combinacions* que la llengua escrita havia d’admetre. Ningú no s’havia plantejat aquest sector de la sintaxi amb una mirada tan ambiciosa, i aquest és, com tantes vegades, el primer gran mèrit del nostre gramàtic (...) Admetent fins i tot el dret i el mèrit de la proposta, si aquí aplicàvem el test que el mateix Fabra demanava d’aplicar per a les innovacions, probablement conclouríem que és un dels punts de la sintaxi més difícils de mantenir.

6.4. Altres activitats: professor i traductor

Fins ara hem vist que el nostre lingüista difongué les seves propostes lingüístiques en publicacions de tota mena (articles de divulgació, estudis científics, etc.). En aquest apartat veurem que Josep Calveras dugué a terme altres activitats relacionades amb la seva passió per la llengua.

Ja hem vist que la Biblioteca Balmes acollí les prestigioses conferències de primavera (1923-1927) i que en substitució d’aquestes s’impartiren diversos

cursos, en què participà Calveras amb classes de filosofia i apologètica (v. § 1.3). En el marc d'aquestes cursos, el nostre jesuïta impartí unes conferències de tema lingüístic que se centraren a divulgar idees (que ja havia exposat en diferents publicacions) sobre la llengua literària, sobre les deficiències de la reforma lingüística de Fabra i de l'IEC, sobre la necessitat d'estudiar la llengua popular, etc.

Notem que, en una conferència pública, Calveras mantingués la seva actitud crítica respecte a l'ortografia de l'IEC —“l'actual no pot ser la definitiva: complicada, incoherent” i “s'es feta prescindint del parlar viu”—, disciplinada —“s'ha de respectar l'unitat aconseguida”, ja que abans “s'han de resoldre altres qüestions”, i per això “respectarem l'ortografia”— i amb voluntat d'oferir una alternativa de cara al futur:

anirem estudiant la teoria de l'ortografia, farem la tria dels criteris i la gradació que cal tenir en cas de conflicte. Estudiarem l'història real de l'ortografia catalana i l'estat actual de la fonètica en tot el domini (...) Com creurem que es l'hora, proposarem la revisió, ensenyarem l'assaig fet sobre aquests fonaments a les persones serenes de tots els camps

Calveras tanca aquest punt expressant la seva esperança que “presentant els problemes hem estudiat i madurat una entitat nova i independent que no ha participat de les lluites ortogràfiques i no té enemistats amb cap sector oposat, que tindrà una acceptació universal de tot Catalunya i fins Balears i València”.²¹⁸

En una altra d'aquestes conferències, Calveras aprofità l'ocasió per anunciar un curs d'una hora setmanal que consistiria en una introducció a la gramàtica antiga, —en un primer semestre a càrrec d'Alfons Par—, i en uns cursets de “teoria d'estil i practiques de composicio”, —en un segon semestre a càrrec del mateix Calveras. El programa anunciat no es complí en els termes previstos i el que realment Calveras va organitzar fou un curs de sintaxi superior que impartí ell tot sol el 1934 a la Biblioteca Balmes. Gràcies a les fitxes d'inscripcions que es conserven, sabem que s'hi apuntaren 11 persones, entre les quals es pot destacar el seu amic Ramon Miquel i Planas. A la fitxa d'inscripció, s'hi especificava que

²¹⁸ Apèndix II.c / 1. Afegim com a curiositat que sobre aquesta activitat de Calveras encara li coneixem unes conferències donades a Girona on parlà sobre la importància de l'epistolari Llorente com a font indispensable per estudiar la Renaixença, sobre la relació dels valencians amb els provençals, etc. No sabem quan tingueren lloc.

la persona inscrita havia estudiat o bé gramàtica catalana, o bé “ortografia catalana oficial”; també hi consta, és clar, en la papereta de Miquel i Planas.²¹⁹ (Qui ho havia de dir el 1918!)

El curs següent (1935-1936) Calveras mantingué les classes de sintaxi superior i creà, a més, una Acadèmia de Llengua Catalana que integrava diferents cursos, un de gramàtica oficial (bàsicament “morfologia i la mica de sintaxi fixada” a partir dels manuals de Barcino), i un de “passar l'estona llegint o escoltant discursos de bons autors catalans antics i moderns”. La intenció d'aquests cursos de l'Acadèmia de Llengua Catalana era “donar orientació i despertar iniciatives i vocacions”, feina que “l'acadèmia de llengua catalana pot fer això que es capital i no s'ensenya en lloc”; de cara a la formació de l'alumne, considera indispensable definir “que es la llengua literaria, quines característiques ha de tenir, (...) que s'ha d'observar constantment”. Totes aquestes classes havien d'oferir una “iniciació en la recerca de materials”, d'explicar les “categories gramaticals”, que es podria fer “dedicant una part a l'anàlisi gramatical sobre un autor”, i havien de permetre assistir a qui ho volgués a les trobades del comitè directiu de l'Oficina Romànica. Calveras féu un total de 12 classes (la primera sessió tingué lloc el 14 de desembre de 1935 i l'última el 4 d'abril de 1936) i hi hagué un total de 12 inscrits, tots ells estudiants de la Universitat (apèndix II.c / 2).²²⁰

Aquests cursos que impartí Calveras a la Biblioteca Balmes (1934-1935 i 1935-1936) mostren que es començava a acomplir un dels objectius del projecte global d'Oficina Romànica que s'havia anunciat en el moment de fundar-se: “futur seminari de formació filològica... la via més segura de venir a una facultat de filologia nostrada” (manifest de l'Oficina Romànica: v. § 2.2).

Una altra cara del Calveras lingüista va ser la de traductor. Com en altres facetes de la seva activitat intel·lectual, primer en va avançar una breu teoria general — a la *Reconstrucció* (1925, 289-290, n. 1) defensa la traducció com a exercici per conèixer millor la llengua— i després passà a oferir-ne un exemple

²¹⁹ Les fitxes dels inscrits són (entre parèntesis indico el número de matrícula): Antoni Raventós (1); Jaume Raventós (2); Josep M. Bardés Huguet (3); Lluçia Baquer Baquer (4); Pere Baquer (5); Maria del Carme Oliver (6); Àngel Culleré (7); Ramon Miquel i Planas (8); Josep Salort Farnés (10); Benet Sitjà (11).

²²⁰ S'han conservat a la BB els apunts manuscrits que li van servir per impartir les classes, que es poden considerar com un embrió bastant desenvolupat d'estudis de sintaxi que tenia intenció de donar a conèixer més endavant.

pràctic: el 1930 publicà la versió catalana dels *Exercicis Espirituals de Sant Ignasi de Loyola*, que acarà amb la versió original castellana, com a segon volum de la “Biblioteca d’Exercicis” de Foment de Pietat Catalana. Una traducció d’aquestes característiques és per a Calveras una nova oportunitat de demostrar la coherència amb les seves idees i de portar a la pràctica la seva manera d’entendre la llengua. Calveras (1930b) pren una sèrie d’opcions lingüístiques no coincidents amb les de la llengua literària de la seva època i les defensa en nom d’un model de traducció determinat: en el pròleg (1930b) declara haver maldat per “acostar-nos lo més possible al sentit i a la lletra de l’original, de manera que el text castellà i català gairebé puguin sobreposar-se sense cap violència d’un ni d’altre” i aquesta opció explica que usi “paraules com *modo*, no tan depurades, i formes no tan corrents en el català central, com les possessives *mon, ton, son*, usades preferentment a *el meu, el teu, el seu*, amb la varietat valenciana de *mon* femení davant de vocal”. A més d’aquestes opcions lingüístiques que declara triar, en el decurs de la traducció catalana dels exercicis espirituals es pot constatar l’ús d’algunes formes poc del gust de la llengua literària de l’època: el pronom *se* davant consonant, les formes *pendre, verdader, dar, sigut, creatura*, etc.

7. Llengua i religió. Dues passions per a una vida

Al mateix temps que Calveras bastia una obra lingüística ambiciosa i de qualitat, el nostre jesuïta alternava els seus interessos lingüístics amb la seva vocació religiosa: per exemple, a Manresa hi fundà i dirigí una revista d'espiritualitat (v. § 5) i a Barcelona el nostre jesuïta va participar als cursos de la Biblioteca Balmes amb unes sessions de filosofia i apologetica (v. § 1.3). En aquest capítol, però, destacarem els diversos treballs i estudis en què conflueixen les seves inquietuds lingüístiques i la seva vocació religiosa. La connexió entre llengua i religió, la trobem tant en treballs pròpiament lingüístics com en els de caràcter exclusivament religiós; en tots aquests casos en què es produeix una confluència d'interessos, torna a traspuar l'interès del nostre lingüista jesuïta per la relació entre la llengua parlada i la llengua escrita.

En les seves "Consultes de Llenguatge" (CL), hi ha diversos articles lingüístics de tema religiós. En aquestes CL Calveras cobreix un buit que Fabra no omplia amb les seves CF: Calveras analitzà una sèrie de termes i girs que Fabra no va tractar en cap les seves CF i satisfà així unes necessitats del món catòlic dels anys 30. El nostre lingüista considera legítim que, al costat de les formes "reduïdes" *adéu, adéu-siau*, s'usin "les expressions plenes" *a Déu siau comanat!, a Deú siau dat!* per motius extralingüístics: "Qui, contra la tendència laïcista actual, senti desitjos d'afirmar categòricament els seus sentiments religiosos, pot recórrer perfectament a aquesta solució [*a Déu siau comanat!, a Deú siau dat!*]" (cons. [8] 81).

Reconeix que *resar* és un castellanisme, però creu que és dels "forasterismes ben inofensius, que fan un bon servei a la llengua, i si arriben a la difusió general i arrelen en la llengua viva, cal pendre'ls definitivament com de casa i no posar-los en la llista dels barbarismes esquivadors". Analitza els diferents usos de *resar* així com els dels seus derivats (*resat, resador, res, reso, resa, resada*) i els dels verbs del mateix camp semàntic (*dir, pregar, recitar*), i com a principi general es mostra favorable als usos populars: *resar* és més corrent en sentit absolut ("en sentit absolut caldrà admetre'l definitivament, perquè no en tenim d'altre, que vingui millor") que com a verb transitiu (només en frases *resar completes, resar un parenostre*; en canvi, és *dir* el verb habitual en frases com *dir les hores, dir missa, dir un parenostre, dir la salve, dir el Sant Rosari*: en aquestes construccions no

seria de cap manera acceptable *recitar*); les equivalències populars en català de *rezó del Santo Rosario* no segueixen “el patró castellà” (*Sant Rosari, Sant Rosari resat o passat, Salve resada o baixa o rasa*), que es pot evitar amb diversos recursos populars (*em distrec en el rezó de l’ofici seria resant l’ofici; avui el rezó és llarg i pesat se substituiria per avui l’ofici és llarg i pesat o és de bon resar o dir; aquell sant home tenia un rezó devot i silenciós seria ...un resar o un resat...*). Respecte al substantiu *rezó* conclou que “amb tantes maneres populars i vives d’expressar-se sense necessitat de la paraula *rezó*, sembla que no hi ha motiu d’admetre-la, posat el caient castellà que porta, com pres de la primera persona d’indicatiu, que no és manera gaire catalana de fer derivats” (cons. 34).

Mare de Déu és la manera popular catalana per referir-se a la Verge Maria patrona de cada lloc i és la que s’ha d’usar “parlant correntment”. Seria incórrer en un castellanisme dir *Nostra Senyora de Montserrat* i en un arcaisme usar *Nostra Dona* o *Ma Dona*, tot i que aquestes últimes serien legítimes “escrivint eruditament”.²²¹ També dona les diferents formes populars per referir-se a la Mare de Déu —*Maria Santíssima, la Verge Maria, la Verge Santíssima, Mare de Déu*— i les “exclamacions populars” en què es fan servir aquestes formes (cons. 29). A més de totes aquestes consultes en què es fa referència constant a la llengua religiosa popular, Calveras també defensa la forma tradicional *beneita sou vós* de l’Ave Maria enfront de la nova *beneida*, que s’ha d’usar només com a participi de *beneir* (cons. 99).

El 1930 Calveras tenia “entre mans una obreta, *Els noms de Sant en català*”, que no s’arribà a publicar, si bé en coneixem les característiques que havia de tenir: pretenia abraçar “tots els [noms] del martirologi romà i altres de la terra, resolent els problemes lingüístics d’adaptació”, i incloure en un suplement “tots els derivats, diminutius i variants dels noms propis de persona en totes les regions de la nostra llengua”; per a aquesta tasca, demanava a un seu amic valencià la referència d’una persona per “replegar les variants valencianes com *Joquim, Nelo*, etc.” (apèndix IV.b / 23: 24-4-1930).

²²¹ Dedicava una consulta específica a analitzar els usos de *Nostra Dona* o *Ma Dona* en la llengua medieval (cons. 32).

Ja hem vist que un especialista en mística com Calveras (1930b) es planteja tota una sèrie de qüestions lingüístiques quan es proposa traduir els *Exercicis espirituals* de sant Ignasi (v. § 6.4). I opta per una sèrie de formes, moltes no acceptades per la normativa de l'època, al servei d'una traducció que vol ser fidel a l'original —“acostar-nos lo més possible al sentit i a la lletra de l'original”, declara en el pròleg; per a Calveras la religió i la llengua eren, doncs, dos camps amb espais comuns que es retroalimentaven.

Per això, en escrits religiosos del Calveras de la preguerra hi podem trobar comentaris de caràcter lingüístic. Calveras (1926f, 121) publica a *Ciutat* una ressenya a l'antologia *Lleus comentaris a textos sagrats* del marquès de Balanzó, on a més de comentar el contingut i el valor de l'obra fa diverses observacions sobre la llengua: qualifica l'autor de “gran coneixedor de la llengua viva”, l'elogia per saber “aprofitar solucions de llenguatge ben escaients, desconegudes en moltes publicacions que hom voldria donar com a models d'estil”, i el critica per utilitzar “neologismes i construccions (...) del novell llenguatge, com ara se'n diu”. que al seu torn desqualifica per ser d'un “purisme exagerat i pretensions, o una fixació arbitrària i prematura”.

Quan Calveras (1927h) inaugura a la revista clerical *El Bon Pastor* la secció “Retret espiritual” dedicada als “ensenyaments ascètics”, justifica el títol de la secció adduint que, tot i admetre que el nom *retret* “potser xocarà una mica”, l'ha triat perquè era l'utilitzat “en català medieval i encara conserva una mica el verb *retreure's*. Encara que modernament s'ha substituït pel *retir* i pel *recés*, creiem millor de tornar a la denominació pròpia nostra, procurant així de fer-la reviure”.²²²

Amb aquests exemples, tornem a constatar que Calveras optava per unes formes lingüístiques que no coincidien amb les solucions més habituals de la llengua normativa de l'època. Però no per això sense criteri. Com a bon seguidor de les publicacions en català assistia al triomf de la nova llengua literària de la seva època i no s'acontentava a ser-ne simple espectador: denunciava les formes que ell considerava inoportunes i les combatia activament des dels fronts que tenia a l'abast, sense deixar de difondre la producció literària catalana que considerava

²²² “Retret espiritual. L'ofici diví”, *El Bon Pastor* I/12 (desembre 1927) pp. 567-571. A partir d'aleshores Calveras hi publicarà una col·laboració mensual fins al 1932.

exemplar en tots els sentits. En dues notícies bibliogràfiques publicades a la revista clerical *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús*, Calveras (1929c) destacava d'una banda “la parla viva mallorquina” i el “caràcter popular” de les *Rundayes mallorquines* d'En Jordi des Recó (pseudònim de Mn. Alcover), i de l'altra (1929d) “el valencià popular, (...) però prou literari” de la *Historia de Vinarós* de Borràs Jarque.

La formació lingüística i filològica que Calveras s'autoforjà va ser una base excel·lent per analitzar els misteris amagats en la mística ignasiana i per això va ser capaç d'analitzar i comentar amb la màxima profunditat els *Exercicis espirituals*. Per arribar-hi, hi va dedicar moltes hores i esforços, fins i tot en moments tan difícils com els que va viure durant la guerra civil: amagat en una casa particular d'uns amics seus de Badalona, passava les hores elaborant un estudi del vocabulari de sant Ignasi —confessió personal de Calveras a Roig Gironella ([1964] s.d).²²³

Després de la guerra Calveras hagué d'abandonar la seva dedicació a l'estudi de la llengua catalana i es va haver de refugiar en el recés de la religió. El règim dictatorial de Franco va dinamitar tots els terrenys culturals i públics en català que s'havien anat construint fins al 1939 i el nostre personatge es veié empès a abandonar la seva presència pública com a lingüista. Només en el clos de la intimitat pogué acomplir algun projecte que la guerra havia estroncat: el 1944 feia possible que sortís el tercer volum de l'epistolari Llorente amb les mateixes característiques que els dos anteriors publicats abans de 1936 —amb les notes en català i no pas en castellà, prescindint doncs de la proposta feta pel mecenes de l'*Epistolari Llorente* (v. § 2.6.2.a).

La seva vocació com a lingüista quedà paralitzada per la guerra per bé que, sempre des de la privacitat clandestina, pogué exercir l'autoritat que s'havia guanyat a força de tenacitat i enginy amb la direcció de l'Oficina Romànica: Francesc de B. Moll incorporà les observacions que Calveras li féu per carta a les gramàtiques alemanyes i angleses que en els implacables anys 40 l'editorial Moll publicà i encara el 1950 el nostre lingüista invitava el filòleg menorquí a acabar

²²³ Aquests fitxers es conserven al fons Calveras de l'AHSI (cotes 964/7-21, 964/7-22 i 964/7-23).

l'estudi de *La flexió verbal* que s'havia començat a publicar a l'*AOR*; també aquell 1950 Calveras participà a la xarxa catalana de difusió del *DCVB* "gestion[ant] a les cases de la Companyia la subscripció al *Diccionari [català-valencià-balear]*".²²⁴

Després de la guerra civil l'activitat intel·lectual de Calveras quedà greument mutilada i l'única part que podia sobreviure, la va haver de dur a terme només en la llengua dels militars sublevats.²²⁵ Fins que la salut li ho permeté, recorregué centres religiosos i seminaris de tot Espanya per dirigir-hi exercicis espirituals. Els últims, els feia a Madrid el 1962 però no els va poder acabar perquè presentà símptomes d'esgotament per excés de feina. Per recuperar-se anà al col·legi de Sarrià, però al cap de poc el traslladaren a Sant Cugat del Vallès. Hi moria el 8 de desembre de 1964.

²²⁴ Carta de Moll a Calveras, 13-2-1950; fons Calveras AHSI. S'han conservat a l'AHSI de Barcelona 7 cartes de Moll de després de la guerra: la primera està datada el 31-3-1939 i l'última el 13-2-1950. Totes estan escrites en català.

²²⁵ Val a dir que abans de la guerra civil Calveras havia escrit articles en castellà per a la revista *Manresa*, de la qual havia estat membre fundador. De dos articles que hi publicà, se n'imprimiren separates: *La oración preparatoria en los Ejercicios Espirituales de San Ignacio* (Bilbao, Editorial La Vizcaína, 1926) i *Los tres modos de orar de los Ejercicios Espirituales de San Ignacio* (Bilbao, Editorial La Vizcaína, 1928). La bibliografia religiosa de Calveras està recollida a Borràs et al. (1979, 85).

El gramàtic, a través de la descripció, ha estat sempre, sabent-ho o no, un promotor de la llengua oficial. Per aquest motiu cal refusar l'oposició entre descripció i prescripció, tan usual entre els lingüistes d'avui, i reivindicar l'estudi de la prescripció com un aspecte fonamental de la història de la llengua.

Josep M. Nadal, *Normativa i història de la llengua*

Unitary language constitutes the theoretical expression of the historical processes of linguistic unification and centralization, an expression of the centripetal forces in language. A unitary language is not something given (dan) but it always in essence posited (zadan) and at every moment of its life it is opposed to the realities of heteroglossia.

Mikhail Bakhtin, *The Dialogic Imagination*

Tercera part. Tradició i avantguarda en l'obra de Calveras	243
8. Calveras i la lingüística catalana	245
8.1. La norma davant la variació	251
8.2. La implantació de la norma	264
8.3. La depuració	268
8.4. Els escriptors i la llengua literària	279

Tercera part. Tradició i avantguarda en l'obra de Calveras

Per fer ressaltar l'originalitat de l'obra teòrica de Calveras, Aracil (1983) la va confrontar amb el discurs de la tradició lingüística catalana, que el sociolingüista valencià anomenà “multi-discurs de la gramàtica normativa catalana” o “discurs de la gramàtica normativa catalana moderna”. Per a Aracil (1983, 102), la teoria de Calveras és completament diferent de la tradició lingüística catalana: “La terminologia mateixa de Calveras difereix radicalment i sistemàticament de la fraseologia del cercle familiar (...) El fet impressionant és que Calveras parla insistentment de «capacitat de producció» i «exigències de la producció» i s'ocupa prou més de l'«ampliació» i del «perfeccionament» que no pas de la pura «depuració»”.

L'article d'Aracil sobre Calveras és important perquè reivindica el nostre jesuïta com a teòric de la llengua estàndard, per més que bona part de la sociolingüística actual continuï ignorant la figura de Calveras i l'estudi d'Aracil (!). Ara bé, ens sembla que per voler ressaltar la novetat del discurs de Calveras Aracil cau en l'error d'inserir un conjunt heterogeni (gramàtics i lingüistes catalans de tota mena) dins una etiqueta generalista com “gramàtica normativa catalana”, i d'atribuir a aquesta tradició normativa una mancança endèmica, constitutiva: la tradició gramatical catalana s'hauria basat només en la “fixació” —a prescriure el que és correcte en català— i hauria negligit per sistema l'aspecte de la “cultivació”, amb el dramàtic agreujant que aquest discurs de la tradició lingüística catalana estaria desvinculat de la ciència general —“una deficiència interna molt greu de molta gramàtica normativa catalana és el simple fet de no tenir gaire a veure amb *cap* mena de teoria lingüística” (106)—, perquè seria fruit d'una situació històrica anòmala com la Renaixença.²²⁶ En paraules d'Aracil (1983, 114):

²²⁶ Sembla com si en algun punt de l'estudi Aracil fos conscient que la reivindicació entusiasta de la figura de Calveras impliqués forçosament menystenir el “discurs de la gramàtica normativa catalana”. Aquest enfocament tendencialment maniqueista s'explica pel to provocador, saludablement fresc, d'Aracil, cosa que ell mateix reconeix: “Encara que una certa èmfasi compensatòria sembla molt justificada per la provocació (...)” (1983, 104).

El discurs de la gramàtica normativa catalana moderna ha format evidentment part del multidiscurs de la Renaixença, del qual depenia necessàriament el seu sentit. En efecte: els gramàtics mateixos han treballat tan bé com han sabut al servei d'una Causa col·lectiva. Ara: la Causa era una empresa històrica molt vasta i complexa que desbordava infinitament l'horitzó del discurs gramatical.

El fet intrigant és que *ningú* sembla haver enunciat clarament aquella Causa —en termes públicament reconeguts i intel·ligibles, això és. (...) ¿es tracta(va) de muntar uns regionalismes, o bé de construir una comunitat lingüística viable dins el concert europeu modern? En definitiva, què ha volgut fer la Renaixença del català?

La hipòtesi de partida per explicar els dèficits del discurs lingüístic autòcton és tan ambiciosa que exigiria remuntar l'anàlisi a l'època de la Renaixença i revisar a partir d'aleshores tota la història lingüísticocultural des d'una nova perspectiva, però la línia d'investigació suggerida per Aracil depassa els propòsits d'aquesta tesi, que no són altres que situar el nostre jesuïta en el seu context, recollir el conjunt de la seva obra, analitzar les seves aportacions i assajar-ne una primera valoració.

Aquests propòsits no ens eximeixen, per contra, d'establir les dependències i distàncies del discurs del nostre lingüista amb la tradició lingüística autòctona — com a mínim la més immediata— que permetin ressaltar-ne les aportacions personals (originals, si es vol). Aquesta perspectiva ha de situar el nostre personatge dins la tradició lingüística autòctona i connectar la seva obra amb el que Aracil en deia “la ciència general”. (La nostra anàlisi tindrà en compte el conjunt de l'obra de Calveras, si bé la *Reconstrucció* és una referència primordial perquè és en aquesta obra on el nostre lingüista exposa els principis teòrics que fonamenten tota la seva obra lingüística posterior.)

8. Calveras i la lingüística catalana

La nostra hipòtesi de partida és substancialment diferent de l'exposada per Aracil (1983). Creiem que el conjunt de principis teòrics i de propostes lingüístiques que defensa Calveras estan en directa relació amb el discurs lingüístic autòcton i especialment amb l'obra de Fabra, la qual cosa ja es pot constatar des de la *Reconstrucció* (1925): des de la primera presentació pública de les seves idees Calveras intenta bastir un model teòric alternatiu i complementari als principis que regien la norma lingüística de Fabra, i és a partir d'aquest model teòric que Calveras discuteix propostes lingüístiques concretes de la norma fabriana i exposa de forma embrionària les seves preferències, que desenvoluparà més endavant sobretot en forma d'estudis lingüístics (v. § 6.1) i a través d'articles de divulgació gramatical (v. § 6.2).

Més, les dependències i distàncies de Calveras respecte a la tradició lingüística autòctona són constatables des del títol mateix de *La reconstrucció del llenguatge literari català*, en la mesura que el títol representa un anunci, en forma de síntesi global, dels postulats que es defensaran en el decurs del llibre. Calveras recorre a dos conceptes clau del discurs lingüístic català —“reconstrucció” i “llenguatge literari”— que li serveixen per oferir un diagnòstic personal de l'estat de la llengua literària catalana de la seva època d'acord amb una interpretació determinada de la història lingüística i cultural —sobretot contemporània (segles XIX i XX) però també medieval i moderna—, que coincidia en molts aspectes amb el catalanisme de la seva època i que alhora li servirà d'argument històric, de legitimitació “científica” doncs, per estructurar els punts de vista més oposats a la norma representada i establerta per Fabra i l'IEC (v. § 8.4).

Calveras entén el procés de reconstrucció en aquests termes:

reconstruir el llenguatge literari vol dir, sobre la planta del parlar d'avui i aprofitant els tresors i perfeccionaments del parlar antic, crear una altra vegada un instrument perfecte del conreu intel·lectual, amb desenrotllament convenient i continuïtat amb el parlar viu d'ara; i generalitzar-lo en la producció de caràcter general de tot el domini de la llengua, perquè vingui a ésser l'instrument ordinari d'intercanvi regional (221).

el redreçament de la llengua [és tornar] a allò que haguera naturalment estat, si la seva evolució s'hagués desenrotllat sense decadència interior ni influències desviadores de fora (243).

L'objectiu de la reconstrucció lingüísticocultural que exposa Calveras en aquests paràgrafs ens remet a unes paraules clàssiques de Fabra: "l'ideal que perseguim no és la restauració d'una llengua medieval, sinó formar la llengua moderna que fóra sortida de la nostra llengua antiga sense els llargs segles de decadència literària i de supeditació a una llengua forastera" ([1918b] 1980, 144).²²⁷ Pel que fa als objectius finals del procés, doncs, no hi ha dubte que les coincidències entre els propòsits declarats per Calveras i els de Fabra són totals; més, es tracta d'un discurs que quedà formulat des dels primers balbucejos de la lingüística catalana com a ciència. Així ho poden confirmar unes paraules que el romanista alemany Bernard Schädel féu arribar el 1905 a Mn. Alcover:

Certament jo no proclamaria com a llengua escrita el barceloní tal com ara es parla; vegi molt bé amb quina força està penetrat d'element castellà; la barreja híbrida que les classes socials elevades de Barcelona parlen, no interessa. Però consideraria igualment improcedent que es proclamàs com a llengua catalana de cultura el malloquí o l'empordanès en bloc, o sia, amb totes les seves particularitats. Barcelona és i ha estat el punt cultural central de Catalunya. D'allà va rebre Catalunya en l'edat mitjana la seva llengua escrita. Per tant (això és només una opinió meua i em deixaria convèncer per una de millor), si el català ha de ser en l'esdevenidor una llengua de cultura, s'ha de prendre com a base el barceloní. En allò que el barceloní té de no català (i que només es podrà saber quan s'hauran investigat tots els dialectes), és en el que crec que s'han d'aprofitar tots els altres dialectes que ofereixin una cosa millor. Com a darrer objectiu de tot el moviment, crec que la *primera* exigència, la cosa indispensable, és la replega de la literatura catalana antiga i dels dialectes actuals (carta de Schädel 14-6-1905; apud Moll 1965, 97-99 i 102).

Deixant a part la discussió sobre quina base de la llengua parlada s'havia de bastir la nova llengua literària, es pot afirmar que Calveras i Fabra (i la tradició lingüística catalana) compartien uns pressupòsits històrics comuns i se sentien col·laboradors participants, amb capacitat d'influència i autoritat desiguals, d'un moviment que es veia com a continuïtat d'un procés de recuperació de la identitat lingüística, cultural i política que situava la Renaixença com a punt de partida, que veia en l'Edat Mitjana el moment històric de màxima esplendor i que negligia els segles situats entre l'Edat Mitjana i la Renaixença, considerats com un període de decadència i de supeditació al castellà que convenia superar i esborrar-ne les traces.

²²⁷ Modest Prats (1985, 22-23) ha fet observar que "amb molt bon sentit" Carles Riba sempre repetia aquestes paraules quan s'havia de referir a l'objectiu central de l'empresa fabriana.

Al procés de recuperació lingüísticocultural, Fabra s'hi havia referit com a “tasca de redreçament de la llengua literària”, i també com a “obra de restauració de la llengua literària”, tasca (o obra) que qualifica sovint de “àrdua”, “grossa”, “patriòtica”. Els agents del procés participaven en un moviment que feia seves les accions de “redreçar”, “refer”, “restaurar” (la llengua literària), sinònims perfectament intercanviables en la llengua particular fabriana. Afegim-hi encara que, dins la “tasca” o “obra”, Fabra hi incloïa diversos processos integrants: “fixació”, “depuració”, “uniformació”, “enriquiment”, “refinament”, “perfeccionament”, etc. Així doncs, d'una expressió tan fabriana com “refer l'obra”, Calveras va poder encunyar el substantiu, ben seu, de “reconstrucció”.²²⁸

Calveras usa sistemàticament el terme “llenguatge literari” allà on Fabra optà per “llengua literària” i en algun cas per “llengua nacional”,²²⁹ tots aquests sinònims del que ara es coneix com a llengua estàndard no eren exclusius ni de Calveras ni de Fabra: el terme *fabrià* “llengua literària” era ben habitual en Mn. Alcover, mentre que el *calverià* “llenguatge literari” ja havia estat usat pel jesuïta gramàtic Nonell (1895, 282 i 292) i per l'escriptor catòlic Joaquim Ruyra ([1908] 1986).²³⁰

Res millor, per rebatre el discurs fabrià, que intentar articular un discurs nou evitant la terminologia identificada amb Fabra (tot i les semblances evidents) i revitalitzant una forma propagada per un predecessor de Calveras de la mateixa

²²⁸ Val a dir que la tradició lingüística catalana ja havia utilitzat termes com *restaurar*, al costat d'altres que ni Fabra ni Calveras van recuperar: en aquest sentit es poden destacar els termes *reconstituir* i *restituir*, que van gaudir d'una bona difusió en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), com ho poden il·lustrar els títols de les ponències d'Antoni Bartomeus ([1908] 1986) —“Necessitat de reconstituir el llenguatge mèdich-biològich català”—, de Guillem Reynés ([1908] 1986) —“Necessitat de reconstituir el llenguatge català en els oficis tècnichs, y en l'art de construcció”—, de Massó Torrents ([1908] 1986) —“Conveniència de l'estudi dels nostres clàssics per la reconstitució de la llengua”— i de Josep Pella i Forgas ([1908] 1986) —“Necessitat de reconstituir el llenguatge juridich català”.

²²⁹ Fabra es va servir almenys en un cas de l'expressió *llenguatge literari* (*Gramàtica catalana. Curs mitjà*, 1918, apud Lamuela i Murgades 1984, 186). Lamuela i Murgades (1984, 41) interpreten que *llenguatge literari*, en Fabra, equival a *llengua de la literatura*, a diferència de *llengua literària*, que aquests autors entenen com a *llengua referencial*.

²³⁰ Sóc conscient que els valors que Calveras dóna al terme “llenguatge literari” poden arribar a ser confusos, a vegades perquè aquest concepte li serveix per referir-se alhora a la llengua estàndard i a la llengua dels escriptors, i unes altres per referir-se només a la llengua dels escriptors. Aquesta ambigüitat potser seria explicable pel paper excepcional que van haver de jugar els escriptors a la Catalunya de principi de segle, en la mesura que el context sociopolític (una llengua sense escola i sense els ressorts polítics suficients) els va convertir en principals, i de fet quasi únics, difusors de la norma; totes aquestes idees, es poden llegir molt més ben desenvolupades i estructurades a l'article “La llengua dels escriptors” de Josep M. Nadal (1992), de què n'he manllevat l'essència per traçar una possible via de recerca.

Companyia que no era gens del gust del Mestre.²³¹ En un context de reflexió constant sobre la llengua literària, s'explica el desenvolupament terminològic per referir-se a la “llengua literària” (en terminologia fabriana), al “llenguatge literari” (en terminologia jesuítica de Nonell i Calveras): més, és justament aleshores quan es pot documentar per primera vegada el terme “llengua estàndard”, que no pas per casualitat escriu primer que ningú el sociolingüista avantguardista per excel·lència dels anys 20, Josep Calveras —i ironies de la història, per referir-se a l'obra fabriana de redreçament de la llengua literària: “En Pompeu Fabra ha pres la tasca de fer un catala estàndard o català patro” (apèndix II.b / 4.2).²³²

Aracil (1983) va destacar que la *Reconstrucció* de Calveras evités la disputa directa amb la lingüística catalana de la seva època i no hi ha dubte que és un mèrit innegable el fet que Calveras hagués intentat articular un discurs científic sobre la llengua per damunt de les disputes personals: en la presentació preliminar de la *Reconstrucció* Calveras expressa la voluntat de treballar per “l'harmonia entre les tendències oposades, que avui són ben vives i apassionades a casa nostra”, sense que això impliqui renunciar a valorar els punts febles de “cada opinió parcial” i els punts “de convergència de totes [les opinions (parcials)]”; l'única manera de presentar un estudi objectiu i serè, escrit “amb esperit de restablir la concòrdia entre germans”, és abstenir-se de “tota crítica directa i personal, i de tota al·lusió ofensiva” (“Declaració preliminar”, *Reconstrucció*, 5-6).²³³

²³¹ Fabra (1905) va escriure l'article “Les tres preteses lleis d'escursament, de distinció y d'eufonia”, en què criticava durament una teoria excèntrica de Nonell. Deixant de banda qüestions de mètode científic, caldria tenir en compte que no hi havia química entre els dos personatges: quan Fabra expressà el seu parer sobre el PCILC, féu saber al seu amic Massó i Torrents que “certament es cosa ben poc simpatica això d'anar plegats am Nonells i Grandias” (20-11-1905; apud Lamuela i Murgades 1984, 224).

²³² La primera vegada que Fabra utilitzà aquest terme —de fet usa el derivat “estandarditzat”— fou en una conferència de 1932, sempre que l'extracte que va deixar anotat un assistent fos fiable (Fabra 1932b, 213). En anglès es troben nombrosos exemples de textos del segle XIX en què es parla d'“standard language”, si bé l'*Oxford English Dictionary* (OED) no li atorgà entrada pròpia fins al 1933: l'entrada va acompanyada d'una citació extreta del “Proposal” del mateix OED de 1858. Per això Tony Crowley (1996, 160) ha subratllat: “Ironically the phrase [‘standard language’] was not included under the entry for ‘standard’ in the original OED [1858], and appeared only in the 1933 Supplement”.

²³³ Se n'absté fins i tot quan confia al lector “el secret de la bona reconstrucció”, que se ceneix a explicar-lo en termes generals i evita d'aquesta manera de respondre a la pregunta “¿quina serà la sort del nou llenguatge literari català (...)?”. Per què no s'arrica a “fer profecies”?, ens podem preguntar. Calveras remet al que ha declarat “de bon principi [del llibre]”, on “ens hem prohibit de fer crítiques personals i al·lusions clares, que puguin molestar a ningú, que no cerquem augmentar discòrdies, sinó posar pau” (222-224).

Aracil (1983) ha fet veure que “el discurs de la gramàtica normativa catalana” tenia un caràcter familiar, ple d’“implícits” i “subentesos maquinals”. És cert que Calveras compleix sense excepcions la seva voluntat de no entrar a criticar els seus coetanis —declaració d’intencions que repeteix en el decurs de tot el llibre—, en el sentit que no esmenta explícitament cap vegada el nom de Pompeu Fabra. Ara bé, no és cap atreviment infundat interpretar certs paràgrafs de Calveras com a crítiques obertes, i ben directes, al gramàtic de Gràcia i a l’IEC. Uns quants exemples: el nostre lingüista escriu que la “uniformació” de la llengua escrita l’han de dur a terme els “escriptors ben formats” i “no tant els gramàtics o savis filòlegs” (70), aconsella que “tot escriptor i savi filòleg deu fugir de posar-se a voler canviar autoritativament la llengua, fent-se reformador de la gramàtica i diccionari, sense mirament a l’ús universal” (101), i avisa dels perniciosos resultats de fixar la llengua al marge de la llengua parlada: “Si els escriptors i filòlegs, prescindint del llenguatge viu, a gust i voler seu creen el llenguatge literari, no en podem esperar sinó una concreció incoherent, o una organització de laboratori, exterior i morta, sense (...) que (...) arribi al fons mateix de les ànimes” (102).

Aquest dir i no dir (al capdavall “implícits”, en terminologia araciliana) no és més que una mostra del que representa un aspecte essencial del llibre de Calveras: tota la teoria lingüística que basteix a la *Reconstrucció* i tot l’aparat terminològic que encunya per intentar oferir un model de llengua alternatiu no es pot entendre si no es pensa sobretot en la tradició lingüística catalana i, més concretament, en les obres gramaticals i doctrinals de Fabra.²³⁴ Més o menys ho deixa entreveure clarament a la *Reconstrucció*; ho declara sense embuts, en canvi, en una carta a Mn. Alcover (una ombra més de les que planen en el discurs crític del nostre lingüista): si s’ha llegit la *Reconstrucció*, li diu Calveras, “prou haurà vist quin concepte faig de la fixació del català literari imposada per En Fabra” (apèndix IV.b / 7: 14-1-1926).²³⁵

²³⁴ Manllevem el concepte “obres doctrinals” de Solà (1987a, 133-134) i hi donem el mateix sentit: “articles on [Fabra] exposava els objectius i els procediments de l’obra de restauració de la llengua”.

²³⁵ La resposta de Mn. Alcover és immediata: li fa saber que encara no l’havia pogut llegir per manca de temps perquè “l’Obra del Diccionari me té completament absorbit” (apèndix IV.a / 1: 19-1-1926); al cap d’uns mesos, Alcover comunica a Calveras que, per “la mica que he vist” de la *Reconstrucció...* i dels articles a LPC, el considera de “l’escola gramatical a l’antiga”, i que concedeix “una importància absoluta a l’element popular y una part mínima a l’obra dels gramàtics, que consider una calamitat per tota llengua” (apèndix IV.a / 2: 31-7-1926).

No penséssim que és en una carta privada on només es pot percaçar una confiança d'aquesta mena. Just l'any després de publicar la seva primera obra lingüística, Calveras preparà un pròleg (que ha restat inèdit) en què explica els motius de la seva decisió de no atacar directament Fabra: “escriv[i]rem la nostra *Reconstrucció de ll. l.* en termes prou generals, per no comprometre el crèdit filològic de la persona que tant ha fet avançar la producció actual del català” (apèndix II.b / 3).

Aracil (1983) considerava que “el discurs de la gramàtica normativa catalana” no va passar de l'estadi prescriptiu (“la fixació”) i il·lustrava aquesta idea amb els autors i les obres que Solà ([1977] 1985²) estudiava en el llibre *Del català incorrecte al català correcte*. Potser Aracil (1983) no hauria desmarcat tan radicalment Calveras de la tradició lingüística autòctona si hagués recollit el suggeriment de Solà ([1977] 1985², 100): “les doctrines [de Calveras i Fabra], al fons, són les mateixes. Però és ben clar que Calveras acusa Fabra de precipitació en la tasca de fixació del català literari; d'acció personal de dictador; de menyspreu o oblit dels tresors dialectals (en lèxic i en gramàtica), a favor d'un dialecte i/o d'una idea personal de monolitisme lingüístic. No escau aquí de jutjar qui té raó o quina part en tenen l'un i l'altre. Però sens dubte és un tema important de treball”.

L'estudi comparatiu suggerit per Solà pot permetre d'entendre l'aportació personal de Calveras en el si de la lingüística de la seva època: posant en relació les idees i les propostes lingüístiques i gramaticals, i establint les dependències i distàncies del conjunt del discurs calverià amb la tradició lingüística autòctona. Recuperem ara “el camí de la discussió serena dels problemes” que el nostre lingüista va obrir i que tant pocs estudiosos de la seva època van voler fressar.

8.1. La norma davant la variació

Solà ([1977] 1985², 96-98) ha destacat que Calveras combatés la concepció unitarista de la llengua literària i que es mostrés partidari de delimitar els àmbits propis de la llengua literària. Aracil (1983, 102-103), per la seva part, ha fet veure que “Calveras té molt clarament la idea de la diferenciació *funcional* de la llengua i de la *pluralitat* dels gèneres de discurs”. Tots dos estudiosos, doncs, han destacat la concepció calveriana de la llengua com a fet complex i variat.

En efecte, Calveras insisteix una vegada i una altra en la gran complexitat de la llengua i fa defenses abrandades d’una llengua no monolítica. Retinguem ara un dels múltiples fragments de la *Reconstrucció* que podrien il·lustrar aquesta idea:

Hi ha (...) tot el dret d’escriure com se parla, en llenguatge de casa i de la terra, allà on no es tracta de producció literària general. En els papers íntims, en les lletres familiars, en els escrits més ordinaris de la feina i ofici, i fins en les publicacions literàries d’extensió comarcal o regional, ningú es cregui obligat a escriure el llenguatge que no parla o com no el parla, ni es preocupi massa dels preceptes exclusius i convencionals de la gramàtica literària oficial (...). En resum, al costat de la producció escrita en el llenguatge literari, té tot el dret de figurar la producció escrita en llenguatge popular i dialectal, (...)” (20-21).²³⁶

El títol de l’apartat que encapçala aquestes últimes frases és “Escriure com se parla”. Aquest tema no era gens nou en la tradició lingüística catalana. Al contrari, sense anar més lluny, Mn. Alcover havia fet bandera d’aquesta mateixa màxima per fonamentar el seu discurs enfront de Fabra.²³⁷ En aquest punt, Calveras doncs no fa més que recuperar un dels temes més cars al canonge de Mallorca, reformulant en el pla teòric el repartiment harmònic dels diferents àmbits d’ús entre la llengua literària, la llengua popular i la llengua dialectal. Una cosa era

²³⁶ El nostre lingüista recuperarà aquesta idea en diverses parts del llibre i en aquest sentit donarà mostres suficients perquè els seus crítics li puguin retreure que es repeteix. La llengua escrita comuna s’ha d’usar en la “producció escrita de caràcter general”, però no “en la producció escrita dirigida a una comarca dialectal, en els escrits íntims i particulars, en la parla corrent”; al contrari, en aquests àmbits “hi tenen tot el dret d’ésser enraonats, escrits i conreats literàriament tots els parlars populars i dialectals”: el límit de la llengua escrita comuna és “que en la producció escrita de caràcter general s’usi correntment un mateix llenguatge literari, no exclusivament i amb intransigència per tot altre parlar” (63-67).

²³⁷ Alcover, i potser també en part Calveras, van ser víctimes d’unes ganes desmesurades de diferenciar-se de Fabra. Com? Apropiant-se amb vehemència de certes idees, com ara la defensa de la llengua popular. ¿O no és cert que trobem tot sovint a les *Converses filològiques* de Fabra la distinció entre *formes familiars* i *formes literàries*?

defensar en un pla abstracte aquesta teoria i una altra de ben diferent era aplicar-se-la a un mateix de forma rigorosa i coherent: a la *Reconstrucció*, llibre teòric per excel·lència, no és excepcional trobar-hi formes populars (*veiam, assatjos, vui*, etc.), ja siguin estampades a consciència o esmunyides per descurança (v. § 5.2).

L'interès de Calveras per la variació lingüística, o encara, per la concepció de la llengua com a sistema complex que desborda el que queda seleccionat per la normativa i que depassa el que descriu la lingüística, és un fet constatable en tota la seva producció lingüística. Calveras està perfectament al corrent dels progressos de la geografia lingüística —la disciplina que mostrava la variació regional de les llengües—, i més concretament de la variació interna del català gràcies als contactes amb persones de diferents territoris catalanoparlants que li oferien la divisió eclesiàstica de la Companyia (província d'Aragó). En les seves formulacions teòriques de la llengua com a fet viu i complex Calveras té en compte la “diferenciació dialectal”, entesa com a variació regional, i les “altres diferenciacions”, etiqueta que engloba la variació social i l'estilística:

En una mateixa regió, poble o ciutat, si ens hi fixem, d'altra manera parla la gent del camp o de muntanya, i els menestrals i gent d'oficis, i els professionals, gent d'estudis i cultura. Unes són les maneres verbals de la gent distingida, altres les de la mitjanja i altres les dels estaments inferiors de la societat.

Les mateixes coses els uns els diuen amb paraules i expressions distingides i fines, d'altres clar i català, i d'altres barroerament i crua. Els uns tenen el parlar més correcte, els altres més desgavellat gramaticalment.

Finalment cada ofici, cada professió té el seu catàleg de paraules i expressions no conegudes fora del cercle dels que en són, si no són les de les coses, que, per raons particulars, passen al coneixement de tots. I entre aquestes categories cal comptar-hi la gent de mal viure (gitanos, trinxeraires, etc.) que té el seu «calò», i el pomell dels elegants, que tenen també un llenguatge de moda, barrejat d'estrangerismes i «xuleries» que es canvien a cada temporada, i que no passen a la llengua general (14-15).

Aquesta anàlisi sobre la llengua està ben lluny de l'embadocament entusiasta de Mn. Alcover per la llengua popular, però dóna compte d'un fet —la variació regional, social i estilística de la llengua— que Fabra no arriba a formular mai en cap dels seus textos. Potser Calveras havia tingut ocasió de conèixer amb més profunditat la rica i complexa variació del català, però aquest fet no ens sembla decisiu a l'hora d'entendre per què va ser el nostre lingüista qui primer va expressar formulacions teòriques de la realitat lingüística. Fabra coneixia més bé que ningú la seva llengua, però les seves responsabilitats professionals el van fer centrar en la construcció d'una norma per al català; en aquest sentit unes paraules

de Joan Coromines (1989⁴, 401-402) sobre el seu mestre no poden ser més eloqüents: “[Fabra] va considerar que la preparació i publicació de gramàtiques i diccionaris normatius era una tasca més urgent que els treballs de lingüística”. L’inigualable talent del lingüista català més important de les primeres dècades del segle XX va quedar al servei de l’elaboració de gramàtiques i diccionaris.²³⁸ Per això el Fabra amb responsabilitat política i patriòtica de bastir una norma trobava inacceptable que s’utilitzessin els resultats de la descripció dialectal per criticar les seleccions dels gramàtics:

[S]i els materials provinents de la llengua antiga han d’ésser utilitzats amb molt de compte, no exigeix menys de tacte l’aprofitament dels materials procedents dels dialectes. Guardem-nos d’acceptar-los sense fer-ne un triatge acurat; i guardem-nos sobretot d’acollir, com si fossin altres tants mots, meres variants fonètiques d’un mateix mot; no caiguem en l’error d’algú que, després de constatar les múltiples formes que pot revestir el pronom *nosaltres* (*nosatres*, *nosantres*, *nosatros*, *natros*, etc.), s’entusiasmava davant la riquesa incomparable de la nostra llengua ([1924] 1980, 159).

Ja hem vist que Calveras va conèixer de primera mà la variació regional en els diferents centres dels jesuïtes de la província d’Aragó i per això el 1922 quan pensava a ensenyar gramàtica catalana considerava que als valencians se’ls n’havia d’ensenyar una d’adaptada a la seva varietat (v. § 3.2). Calveras volia tocar de peus a terra, no es permet somiar cap ideal impossible d’aplicar si més no en els col·legis multilectals dels jesuïtes, entre altres coses perquè havia d’aconseguir el vistiplau del seu superior per poder implantar les classes de català a Verola i perquè els hipotètics alumnes (també els valencians) havien d’acceptar d’aprendre gramàtica catalana. Predisposat a mostrar l’enorme variació lingüística que quedava encoberta per la llengua literària de la seva època, el Calveras lingüista enregistra una gran quantitat de formes vulgars, populars i dialectals més o menys generals que ni la gramàtica ni la llengua literària podien assumir.

El fet decisiu és que el posicionament de personalitats com Calveras i Mn. Alcover en relació amb la llengua popular es troba als antípodes de la concepció fabriana de la llengua estàndard. Les diverses declaracions de Fabra en aquest

²³⁸ Per bé que no hi ha una línia divisòria nítida entre la gramàtica i la lingüística. Justament Coromines (1989⁴, 393-417) ha fet observar la dificultat de destriar el lingüista del gramàtic: “(...) l’home de l’ofici en lingüística, tot llegint les obres normatives de Fabra, s’adona que en el fons s’hi troba una sòlida carcassa de lingüística”.

sentit no poden ser més diàfanes:

contra els creadors d'aquesta cosa artificial i selecta que és una llengua literària, han clamat sempre els que pensen que la llengua escrita ha d'ésser un mer reflex de la llengua parlada. (...) pensem que una llengua literària, una llengua nacional, és alguna cosa més que un conjunt de dialectes ([1919] 1984, 184-185).

al començament sobretot hem hagut de lluitar contra els dialectalitzants a ultrança, hem hagut de fer comprendre a la gent que una llengua literària és quelcom d'artificial fill d'un treball de selecció i està per damunt del llenguatge multiforme" ([1929] 1984, 193).

Calveras no sols va teoritzar sobre la inconveniència que la llengua literària tingués el monopoli de la cultura escrita, sinó que en la seva feina de divulgador gramatical va trobar el medi idoni per difondre les seves propostes lingüístiques concretes que no coincidien amb les preferides per la llengua literària de la seva època —entenent per aquesta tant el que recull el *Diccionari ortogràfic (DOrt.)* com el que defensa Fabra a les seves *Converses filològiques (CF)*. És per això que es mostra partidari de dialectalismes, vulgarismes o castellanismes, ja siguin no acceptats pel *DOrt.* —*resar*; *com/con* en el sentit de 'quan'; *esgraó*; *endur-se*, *entornar-se* —, ja siguin formes bandejades per la llengua literària de la seva època —Calveras prefereix *quarter*, *bossa*, *firmar/firma*, *gràcies*, abans que *caserna*, *borsa*, *signar/signatura*, *mercès*.

Respecte a les formes no enregistrades pel *DOrt.* que Calveras considera legítimes, el nostre lingüista defensa la forma *quarter* com a equivalent de la castellana *cuartel*, perquè es pot documentar en català antic i és viva a Mallorca; des del seu punt de vista és innecessari el neologisme *caserna* enregistrat pel *DOrt.* (cons. 18).²³⁹ És partidari de *bossa* en el sentit de *borsa* perquè és la forma patrimonial legítima: considera *borsa* una forma antiga que s'ha reintroduït "per fugir d'un castellanisme [*bolsa*]" (cons. 18).²⁴⁰ Defensa l'ús de la conjunció *com/con* amb el valor temporal de 'quan', que troba documentades en Lull i

²³⁹ Potser Calveras estava al corrent de la preferència de Mn. Alcover per la forma *corter*: "AMAlcover usa normalment *corter* en el sentit de 'caserna' (*BDLC* XIII, 1923, 191)", informa Coromines (*DECat.* VI, s.v. 'quatre').

²⁴⁰ Notem que Calveras analitza a la consulta 18 els casos *quarter* i *borsa* perquè per a ell tenen en comú el fet que la defensa d'aquestes formes implica "retornar la *r* a les paraules que antigament la tenien". Quina manera de relacionar la *r* del sufix *-er* amb el cultisme *borsa*!

Metge (cons. 27: 30-11-1929).²⁴¹ Es mostra partidari que s'accepti *resar* en sentit absolut, perquè amb aquest ús “no hi ha un altre verb català que vulgui dir exactament el mateix”, i considera que és una mancança del *DOrt.* que no l'entri i un encert del *Diccionari de barbarismes* d'Emili Vallès (1930) que no el condemni (cons. 34). Un cas similar és *firmar*, *firma*, que per a Calveras no són castellanismes; denuncia que el *DOrt.* no els enregistri, subratlla que Emili Vallès (1930) no els condemni i denuncia *firmar* com a gal·licisme innecessari —cas similar a *gràcies/mercès*: a parer de Calveras després de promocionar la forma diferent del castellà s'ha acabat reconeixent que *gràcies* (i *firmar*) “és més propi i català que no *mercès*” (i *signar*)— (cons. 35). Considera legítim *esgraó*, *esgraonada* encara que el *DOrt.* no l'entri i opti per *esglaó/esglaonar*, *escaló/escalonar/escalonada* i *graó/graonada*; *esgraó* és legítim perquè l'usà Verdaguer i Víctor Català, mentre que *esglaó* (acceptat pel *DOrt.*) és una variant d'*esgraó*, que al seu torn és fruit d'un creuament entre *graó* i *escaló* —*esglaó* “representa un grau més de contaminació fonètica” i per això no es pot “donar-li preferència sobre *esgraó*” (cons. 45).²⁴² Considera que el *DOrt.* hauria d'incloure *endur(-se)* i *entornar(-se)*, variants de *dur* i *tornar* respectivament —de la mateixa manera que el *DOrt.* entra *emportar(-se)* derivat de *portar*—, perquè les formes derivades han pres un sentit diferent de la seva forma originària —*endur-se=emportar-se*, *entornar=tancar incompletament* i *entornar-se=1) emportar-se; 2) encongir-se* (cons. 76).²⁴³

A més de denunciar mancances del *DOrt.*, en altres “Consultes de Llenguatge” Calveras contesta més o menys directament el que Fabra havia defensat a les seves *Converses filològiques*: Fabra (conv. [272] 448) només dona *però* com a equivalent del *mas* adversatiu castellà perquè veu en *mes* un castellanisme —“el *mas* adversatiu espanyol hauria de traduir-se sempre per *però*, com el seu sinònim *pero*”—, mentre que Calveras (cons. 14) defensa *mes* com a conjunció adversativa

²⁴¹ Nonell (1896, 137) havia posat tres exemples medievals de les formes *com/con* amb valor temporal. Coromines explica que *com*, *con* (<*quomodo*) és general en autors medievals com Jaume I, Desclot, Muntaner i Martorell i és viu a Mallorca; entre les dades donades per Coromines subratllem que un estudi de Klesper al *BDC* (XVIII, 1930, 348) documentava molts exemples de *con* en Lull (*DECat.* VI, s.v. ‘quan’). La consulta de Calveras (cons. 27), publicada el 30-11-1929, és anterior doncs a l'estudi de Klesper (1930).

²⁴² Coromines considera *esglaó* la forma general del català central i *graó* i *escaló* com a formes vives en els altres dialectes (*DECat.* IV, s.v. ‘grau’). El *DCVB* entra *esgraó* però remet a *esglaó*.

²⁴³ El *DOrt.* recull *entornar-se* amb el sentit de ‘encongir-se’ [la roba].

—sense “bandejar sistemàticament els altres substituïts populars”—, entrada pel *DOrt.*, que considera “millor” però.²⁴⁴

Fabra considerà *desmenuçar* un castellanisme tan “greu” com *matxacar* perquè “[introduir-los a la llengua] suposa l’admissió, sense examen, de qualsevol mot foraster del qual no se’ns acudi instantàniament l’equivalent català. A aquest pas, un dia (...) el català esdevindrà, almenys quant al seu lèxic, un mer dialecte castellà!” (conv. [311] 582).²⁴⁵ Calveras considerà legítimes les formes *desmenussar* (i *estorb*), perquè en el cas de *desmenussar* és una forma viva a Mallorca, segons el *Diccionari Aguiló (DAG)*, i a Catalunya, segons el mateix Calveras; per al nostre lingüista si el *DOrt.* no entra ni *desmenussar* ni *estorb* és perquè es consideren castellanismes (cons. 26).

Fabra defensà, “donada la repugnàcia del català ciutadà i del català literari pel canvi de *l* en *u*”, la preferència de la llengua literària per *alba*, *albercoc*, *albergínia*, *albirar*, *alfals* davant les vulgaritzants *aubà*, *aubercoc*, *aubergínia*, *obirar*, *aufals* (conv. [513 i 532] 497). Per a Calveras, en canvi, les variants populars *auba*, *pauma* poden coexistir amb les formes normatives *alba*, *palma* perquè les formes col·loquials permeten donar llibertat d’elecció al poeta (cons. [4] 57); Calveras ho argumenta d’aquesta manera: si s’ha preferit *alba(da)* a *auba(da)*, també s’hauria d’optar per *aucell*, forma “més etimològica” que *ocell* ([4] 57). Per bé que Fabra (conv. [418-419] 74-75) havia dedicat dues converses al mot *ocell*, en cap moment es planteja que s’hagués de restablir la més acostada a l’etimologia: *aucell* devia ser vista com una forma tan poc “ciutadana” que el criteri etimològic havia de quedar per força en segon terme.²⁴⁶

Hi ha doncs consultes de Calveras on es defensen dialectalismes i vulgarismes que o bé eren formes explícitament condemnades per Fabra, o bé no eren del grat de la llengua literària de la seva època. Ara bé, partint de la plena convicció que la

²⁴⁴ Calveras defensa la legitimitat del *mes* adversatiu perquè és una forma ja usada a l’Edat Mitjana (posa un exemple extret de *Lo Somni*) i “consagrada per l’ús constant dels nostres grans poetes i escriptors renaixents”. Fabra només diu que la conjunció adversativa antiga era *mas*. Notem d’altra banda que l’exemple medieval de *més* (en el sentit de ‘a més’, ‘endemés’) donat per Fabra és repetit per Calveras, que no dóna la font i no cita Fabra.

²⁴⁵ Coromines en posa un exemple del *Thesaurus Puerilis* d’Onofre Pou sense comentar res més (*DECat.* V, s.v. ‘menys’), mentre que el *DCVB*, que el documenta en Lacavalleria, el considera “probablement” un castellanisme i en transcriu la pronúncia en els tres grans dialectes.

²⁴⁶ Pere Barnils (1928) també havia defensat les formes populars *au-* (<*al-*>) en un article a *El Correo Catalán* de la seva secció “De la paraula viva” (n. XXII). Aquest article de Barnils estava motivat per l’article “Modismes segarrencs” de Mn. Xavier Bosch, on fa notar que es pronuncia [áw] el grup <*al-*>.

llengua literària tenia unes preferències arbitràries, com a bon científic Calveras es proposa mostrar les raons de tals arbitrarietats, que el condueixen a exposar unes propostes determinades: en algun cas té intuïcions que l'acosten als resultats de les descripcions que Joan Coromines farà de certs mots i de certes construccions (v. § 6.2).

És ben lògic que Calveras aprofités la tribuna quinzenal que li oferia el setmanari *Catalunya Social* per defensar les seves preferències lingüístiques i per fer veure les limitacions de la llengua literària de la seva època: l'article periodístic li permetia entrar a concretar en el terreny lingüístic i gramatical i difondre entre el públic catòlic les seves opinions. És prou curiós, en canvi, que en els seus estudis lingüístics més diversos, tot descrivint i deixant constància de fets lingüístics inadvertits pels constructors de la norma, el nostre lingüista aprofités l'ocasió per denunciar les limitacions de la llengua literària (en el sentit que feia una selecció restringida de les múltiples opcions que la llengua popular oferia) i per marcar els límits que la llengua literària no podia franquejar (per a Calveras la llengua popular tenia el dret d'ocupar certs espais en la llengua escrita).

En l'article sobre les preposicions *a*, *en*, *amb* (v. § 6.1), Calveras es mostra partidari que en la llengua literària general es recuperi la distinció entre *amb*+vocal i *am*+cons., i arriba a defensar que les variants *ama*, *am*, *an*, *ana*, *anan*, *ambe*, *em*, *emb*, *ena*, *enan* (amb les seves corresponents formes elírides 'm, 'ma, 'mb, 'mbe, 'n, 'na, 'nan) es considerin "com a bones per l'escriptura popular dialectal", és a dir, "en publicacions de caràcter comarcal, en la correspondència privada, i en certes produccions literàries, on s'escau introduir les parles dialectals". Un cop més, es pot constatar com, de l'anàlisi lingüística de la llengua parlada, Calveras en treu conseqüències per als diferents nivells de la llengua escrita, les quals no coincidien amb les opcions de la normativa.

Quan Calveras tractà el tema de les diferents terminacions de la persona singular del Present d'Indicatiu dels verbs de la I conjugació (-Ø, -e, -o, -i), arribà a la conclusió que "cap d'aquestes formes és deguda a una influència externa desviadora", sinó que "són fruit de procediments evolutius interns i legítims de la nostra llengua" (v. § 5.3.2). Aquesta constatació el porta a defensar que s'hauria d'admetre la possibilitat que un escriptor valencià, mallorquí o rossellonès "també poguessin publicar a Catalunya les seves produccions sense necessitat de traduir-

se, i igual facilitat trobessin arreu els catalans”.²⁴⁷ Fins aquí Calveras no va gaire més enllà del que estipula la gramàtica catalana oficial de Fabra (1918b). El nostre lingüista ens torna a sorprendre quan defensa que “les formes reforçades *càntec, càntic, càntoc, càntuc, càntur*” puguin “ésser usades en la parla viva local i en les produccions de caràcter popular”.²⁴⁸

Tant en qüestions de lèxic com de morfosintaxi Calveras, com a bon lingüista sensible a tota mena de variació, sempre procura de donar compte de l’existència de formes col·loquials i a més, en coherència amb la seva teoria sobre el llenguatge literari, es planteja quin espai propi de la llengua escrita poden ocupar totes aquestes formes col·loquials. Per això, quan el nostre teòric passa a discutir aspectes concrets de la norma, sempre recorda que les variants col·loquials han de poder ser usades en textos d’abast regional i/o de registre popular. Aquest mateix plantejament és en essència el que hem vist a propòsit de l’ortografia (v. § 5.2.2). Calveras insistirà una vegada i una altra que la llengua estàndard (“el llenguatge literari”) només és propi de certs àmbits i que la variació regional, social i estilística havia d’ocupar uns espais determinats en la llengua escrita en coexistència no conflictiva amb la llengua estàndard general. Sembla com si sota la concepció multiforme de la llengua escrita de Calveras hi bategués en certa manera el model dual de llengua literària de Manuel Milà i Fontanals (“una [llengua] literària general” i “un altre llengua particular y variable”), per més que el model multiforme de Calveras sigui molt més complex que el previst per Milà i Fontanals.²⁴⁹

²⁴⁷ Calveras fa veure que aquesta coexistència de formes en la llengua escrita ja es pot documentar en textos medievals i de l’edat moderna (v. § 5.3.2).

²⁴⁸ Propostes com aquestes fan pensar que Calveras no distingia amb claredat el que és la llengua estàndard (ell que n’havia de ser un important teòric!) del que és la “gramàtica” inherent de tota varietat lingüística (llengua, dialecte regional, sociolecte, idiolecte, etc.). Un teòric com Gramsci (1974, 198-199) ha insistit específicament en la distinció entre “grammatica normativa” i “grammatiche spontanee” o “immanenti”, perquè “teoricamente si può dire che ognuno ha una sua grammatica”.

²⁴⁹ Milà i Fontanals formulà de forma embrionària la seva proposta en el breu article “Quatre mots sobre ortografia catalana” (*La Renaxensa*, 15-10-1874; apud Solàb 1991, 112). Evidentment el valor de les etiquetes és completament diferent: per exemple, el que Milà i Fontanals pogué entendre per “[llengua] literària general” no té res a veure amb el concepte de “llenguatge literari” de Calveras: per a aquell s’havia de basar en la llengua de “la fi del segle XV y comens del XVI; trayentne vulgarismes, llatinismes y paraules forasteres”, model completament allunyat del defensat pel nostre lingüista.

Ja hem dit que Solà ([1977] 1985², 97) va destacar la concepció no monolítica de la llengua literària que defensava Calveras. Afegim-hi ara que Solà també va subratllar que la crítica calveriana a l'omnipresència de la llengua literària traspua, en el fons, la por de construir la llengua estàndard a partir d'un únic dialecte. Sobre aquesta qüestió, en el decurs de la *Reconstrucció* trobem aquesta afirmació: “[E]n l'estat actual de les coses no es pot pensar en la preferència d'un dialecte viu, com a camí de la selecció i simplificació de les varietats dialectals, i com a planta única de l'ampliació i perfeccionament” (252). Val a dir que Calveras expressa aquesta idea com una “norma” més que s'hauria de complir perquè es produís la “generalització” (acceptació i difusió de la llengua literària), és a dir, no és un eix central del discurs lingüístic explícit de Calveras sinó un aspecte menor.

Sobre el model de llengua estàndard (monocèntrica o policèntrica), l'únic moment en què a la *Reconstrucció* es planteja directament aquesta qüestió és per defensar una llengua literària “sense predomini de cap dialecte”, cosa que només es pot produir quan “totes les regions dialectals d'una llengua, revifades alhora d'una mateixa alenada de progrés intel·lectual, emprenen la producció literària sobre la planta del seu dialecte”, i quan “una bona intel·ligència entre totes les regions germanes, nascuda d'un ideal únic de família, que totes senten i totes sense gelosies volen realitzar, estableix francament l'intercanvi de producció”. La relació interlectal és per a Calveras la que difondrà les formes generals de la llengua literària, encara que aquesta via impliqui un període inestable de transició cap a la llengua comuna:

Escampant-se arreu les provatures de construcció que els escriptors de cada regió fan, el contacte naturalment portarà la generalització de les que representin una superioritat de qualsevol ordre. Noves paraules per les noves coses i coneixements, solucions oportunes als problemes lingüístics del nou conreu literari, noves dites i expressions de sentiment i color que són tot un encert, finalment qualsevol troballa que representi una avinentesa o un perfeccionament, tot anirà escampant-se i surant sobre els nous assatjos i les particularitats dialectals que resultin inferiors, els quals s'arreconaran de cada vegada més, fins a desaparèixer definitivament del conreu literari. No es pot negar que per aquest camí la universalitat efectiva del llenguatge literari serà més tardana; però ens atrevim a assegurar que amb això la perfecció expressiva hi guanyarà, pel millor aprofitament dels recursos útils de tots els dialectes, per la col·laboració del bon gust de tots els escriptors i de l'ànima plena nacional, i pel temps més llarg d'assatjos, provatures i selecció, abans de la fixació definitiva (65).

Es pot dir que a la *Reconstrucció* no es formulen més reflexions explícites sobre el model monocèntric o policèntric de llengua estàndard. En canvi en documents privats anteriors a la *Reconstrucció*, Calveras es queixa sense restriccions d'un model de llengua literària monocèntric i es mostra partidari d'una llengua atenta a la realitat trilectal del català: en definitiva Calveras diu estar d'acord amb les tesis defensades per Mn. Alcover, que encaixaven oportunament amb la realitat multilectal dels centres dels jesuïtes que el nostre lingüista coneixia: ben abans de publicar la *Reconstrucció* (1925), en una carta de 1921 al provincial d'Aragó, el nostre (socio)lingüista ho declarava amb tota nitidesa:

(...) el catalán literario que han de seguir los NN. ni ha de ser el del siglo XIV, ni el lenguaje barcelonés exclusivo, sino que hemos de tener un criterio más ancho: dada la gran diversidad introducida por falta de cultivo literario por tres siglos entre el catalán, valenciano y mallorquín, no es posible ahora improvisar un catalán literario único que sirva de instrumento literario a las tres regiones; ni la gramática puede dar reglas decisivas sobre un lenguaje que no existe. Cada región purifique y complete su lengua con sano criterio, y si con el comercio literario llegan a prevalecer ciertas formas comunes, estas podrán entonces definirse en la gramática común. Esta es la solución de Mn. Alcover, la única a nuestro parecer apta para evitar disgustos y rivalidades y favorecer el desarrollo natural de la lengua. Para llegar a este término es menester que los NN. de cada región conozcan bien su lengua actual con toda la riqueza de que goce, y que después con el estudio de los clásicos antiguos la completen y la purifiquen tendiendo a conservar todo lo actual que allí se justifique, más que a buscar en ellos lo que más se aleje de lo presente (apèndix IV.b / 4: 19-8-1921).

Aquesta reflexió no podia ser més oportuna, perquè el que en aquesta carta Calveras havia de defensar davant el seu superior, era com es podien implantar en el col·legi de Verola (Osca) unes classes de català, en un centre on convivia alumnes procedents de totes les terres de llengua catalana; davant aquesta realitat multilectal calia pensar en un ensenyament de la llengua catalana que satisfés les particularitats regionals (sobretot valencianes), que fos compatible amb l'exclusivitat del llatí i del castellà com a llengües de l'ensenyament i que no representés sotmetre's a les gramàtiques d'un laic esquerranós: aquests eren els condicionaments insalvables que Calveras havia d'afrontar i a partir dels quals podia començar a programar com s'havien d'aplicar les classes de català al col·legi de Verola.

Els arguments adduïts per Calveras en la carta privada de 1921 adreçada al seu superior no es converteixen en un eix central de la *Reconstrucció*. Respecte a la relació entre els dialectes i la llengua literària, doncs, el discurs públic del nostre lingüista no segueix gens mimèticament —si més no de manera explícita i oberta— el que sobretot a partir de 1918 s’havia entestat a denunciar Mn. Alcover; vegem-ne dos exemples:

fa temps que notam dins l’actual moviment literari catalanista una tendència caparruda i tossuda de voler fer passar el *parlar de Barcelona* come *català normal*, come llengua literària, i que tots els altres *parlars* catalans siguen mirats come dialectes corruptes i putrefactes, (...)” ([1983, 68] *Bolletí X*, 1918-1919, 49-54).

Sapigau-ho, jo som un inimic mortal de que s’erigisca cap de les modalitats de la nostra llengua. ni la balear, ni la de Barcelona, ni cap altra, com a llengua literària a que s’aixquen de subjectar les altres modalitats lingüístiques i tindre-la per norma i pauta; en açò ha de consistir el renaixement de la nostra llengua: que cap de les seues varietats actuals ha de dominar damunt les atres, sinó que totes han d’esser de la mateixa categoria, totes han d’esser absolutament autònomes i independents una de l’atra (*Catalana*, 18-8-1918, p. 20; apud Miracle 1968, 524).

L’argument anticentralista esbombat per Mn. Alcover, convenientment reelaborat més endavant per Calveras, devia ser prou poderós perquè en un determinat moment Fabra hagués considerat necessari contrarestar l’atac amb una argumentada defensa:

I aquesta llengua literària en formació, que enriqueix incessantment el seu lèxic i la seva sintaxi amb les aportacions de tots els parlars regionals, és avui titllada de barceloní; i, així, es parla de la tirania del parlar de Barcelona, quan difícilment trobaríem ningú que escrigui en barceloní. No; el modern català literari, (...), no és barceloní: tots els dialectes han contribuït a la seva formació, i en la seva estructuració el barceloní no hi té altra importància que la que té fatalment en tota llengua el dialecte de la capitalit[at] ([1919] 1984, 185).

L'acusació de centralisme lingüístic era infundat en el sentit que la base de la llengua literària era el dialecte de la capital catalana.²⁵⁰ Els que retreien aquest argument confonien en part el centre oficial de decisions lingüístiques i principal punt d'irradiació cultural amb una suposada base centralista de la llengua literària. Sigui com sigui, el cas és que aquesta confusió era el motor de recerca de models de llengua solidaris amb la diversitat regional: sempre des del terreny de l'especulació teòrica i des de la voluntat de participar en la pacificació dels dialectes suposadament enfrontats, Calveras arriba a defensar que, si s'hagués de triar un únic dialecte com a "planta" de la llengua literària, aquest hauria de ser "un que es trobés entre mig dels dialectes extrems, com ara el català occidental de Lleida, que es diferencia més poc del valencià, mallorquí i català central, que cada un d'aquests respecte dels altres" (253).²⁵¹

Es pot dir que a la *Reconstrucció* no hi surt cap altre comentari sobre un suposat centralisme barceloní. Ben poca cosa, doncs, en un dens llibre de més de 300 pàgines. El fet que Calveras no recorri insistentment a aquest argument tan habitual en autors valencians de l'època i en Mn. Alcover no implica que el nostre jesuïta renunciés a estar en contra d'una llengua literària única. Calveras posa l'accent, a diferència de Mn. Alcover i alguns autors valencians, en el dret de la llengua popular a ocupar certs àmbits de la llengua escrita i aquesta idea motor es plasmarà en el discurs i en les propostes lingüístiques que formularà a les *Consultes de llenguatge* (*honrar, estorb, desmenussar, resar, firma, esgraó, viudo, endur-se, en quant*, etc.). Per això, a l'hora d'abordar el controvertit tema del nom de la llengua, trobarà una forma personal de resoldre-la —en una

²⁵⁰ Diversos estudiosos de Fabra i de la història de la norma han analitzat aquest tema i, per bé que han arribat a conclusions no del tot coincidents, actualment és insostenible acusar Fabra de barcelonocentrisme, entre altres coses perquè Fabra no sempre va tenir la mateixa concepció de la relació entre la llengua literària i els dialectes i perquè la construcció de la norma fabriana abraça aspectes de la llengua tan diversos com l'ortografia, la morfologia i el lèxic. Per a un estat de la qüestió sobre aquest tema, vegeu Saragossà (1997, 58-78), que confronta críticament les aportacions de Xavier Lamuela (1984), Lluís B. Polanco (1984), Mila Segarra (1985b) i Joan Solà (1987a).

²⁵¹ El nostre lingüista va tenir en compte el que Fullana havia defensat quan es van trobar a València el 1924: "Si es prenguéssim com a fonament el català de Lleida hi hauria menys diferència del valencià que del barceloní", havia anotat el nostre lingüista en el seu dietari valencià. Aquesta proposta teòrica va ser duta a la pràctica per Bonaventura Riera (1932, 8), que arribà a la mateixa conclusió que Calveras: "quan tractarem de la conjugació, nos veurem en la necessitat d'adoptar preferentment, com a norma general y literària, les desinències occidentals, que son les mes antigues e incorruptes, y per tant, vertaderes y pures (...). Mes de quatre vegades, he pensat que si la nostra Gramàtica y'l nostre Diccionari's fessen a Lleyda o a Balaguer, ab seguretat resultaria una obra mes perfeta que no elaborada a Barcelona o a Mallorca".

demostració més d'habilitat dialèctica— superant les posicions enfrontades i oferint una solució de síntesi.

En un aspecte tan simbòlic, i alhora tan revelador, com el nom de la llengua, Calveras dóna legitimitat al gir alcoverià “català-valencià-balear”, que permet “fer marcar el conjunt en contraposició als dialectes” (12-13).²⁵² En aquest punt Calveras va anar una mica més lluny que Mn. Alcover. Tal com ha explicat Mila Segarra (1998, 180), “Mn. Alcover es va negar a parlar de català, valencià i balear (o mallorquí), com si fossin llengües diferents. Ni tampoc va voler donar a la llengua el nom del diccionari [DCVB]. «May hem dit ni direm —afirmava [Mn. Alcover] el juliol-agost de 1923 al *Bolletí*— llengua catalana-valenciana-balear, perquè se tracta d'una sola i mateixa llengua, això sí, ab diferents i múltiples modalitats.» Una cosa era la llengua i una altra ben diferent el diccionari. El diccionari s'havia de dir *Diccionari català-valencià-balear*, per raons oportunistes, per raons de mercat”.

Val a dir que al nom *català-valencià-balear* Calveras hi troba un inconvenient —és “massa llarg”—, i no s'està d'afirmar amb contundència que el balear, el català i el valencià “són manifestacions de la mateixa llengua”:²⁵³ reconeix que el nom científic és llengua catalana, “encara que sàpiga greu als valencians i en protestin”.²⁵⁴ Tot i les declaracions unitaristes, Calveras considera lícit els termes *llengua valenciana* i *llengua mallorquina*.²⁵⁵ I aquest posicionament el distancia definitivament de Fabra ([1920] 1980, 148), que havia considerat injustificable “parlar, com encara alguns parlen, d'una llengua valenciana i d'una llengua

²⁵² Aquest gir tenia un precedent encara més il·lustre: Manuel Milà i Fontanals. El filòleg de la Renaixença havia escrit que a la “[llengua] literaria general”, “si no's vol dir catalana no's diga de cap manera llemosina, sino catalano-valenciano-baleàrica” (“Quatre mots sobre ortografia catalana”, 1874; apud Solà 1991b, 112). Aquest fet ens permet pensar amb més fonament que Calveras tingué en compte l'il·lustre filòleg (v. nota 249).

²⁵³ No hi pot haver cap dubte que per a Calveras la unitat de la llengua era inqüestionable. És més, la considerava essencial per establir relacions amb el valencianisme: “La primera vegada que vostè [Àngel Sánchez Gozalbo] me contestà, declarant espontàniament la unitat de llengua entre Catalunya i València, vaig comprendre tot seguit que l'Oficina Romànica i la Societat Castellonense s'entendrien molt bé” (apèndix IV.b / 23).

²⁵⁴ Recordem que un dels seus amics valencianistes, Francesc Martínez, li féu saber per carta que no acceptava ni tan sols l'expressió “tot el nostre domini lingüístic”; la rebutja perquè “la dominació implica dominadors i dominats, sent vostres els primers, clar qu'hem de ser nosaltres els altres, que de cap mena'ns avenim a doblegarnos a la servitut, Valencia may será una regio de Catalunya baix ningun concepte, per mes que hi haja alguns mals fills, per fortuna pòcs, que hu anhèlen” (v. § 4.2 i apèndix IV.a / 87).

²⁵⁵ “Tots podem dir: la nostra llengua valenciana, la nostra llengua mallorquina, la nostra llengua catalana, parlant d'una sola i mateixa llengua, i això no és pas incompreensible com un misteri” (13).

mallorquina enfront d'una llengua catalana”.

La manera de resoldre la discussió ontològica sobre l'ésser de la llengua (*és una / són tres / són una i tres alhora*) és un exemple altament il·lustratiu dels equilibris de Calveras per intentar acostar posicions essencialment inconciliables: Calveras se situa en un punt calculadament equidistant entre Fabra, Mn. Alcover i els regionalistes valencians per tal d'intentar vincular Mn. Alcover i els elements aïllats del regionalisme valencià (Fullana, Llorente Falcó, Martínez, etc.), amb el catalanisme noucentista —o si es vol, mirant-ho en la direcció oposada. No era precisament una tasca planera, sinó tan àrdua i patriòtica com la que Fabra demanava als escriptors perquè la seva obra reeixís.

8.2. La implantació de la norma

Calveras no és que no pogués concebre ni acceptar l'existència d'una llengua estàndard comuna per al català, sinó que li agradava recordar (i repetir) que la prescripció (“fixació”) havia de ser posterior a la producció cultural i que la unificació de la llengua estàndard unitària —això sí, legítima per a ell només en determinats àmbits— no podia ser fruit de la imposició d'una institució acadèmica oficial, que al capdavall no és un agent de creació cultural com ho són els escriptors; les declaracions en aquest sentit són nombroses:

Els gramàtics i filòlegs han vingut sempre amb les seves exigències un cop esclatada la florida [literària], i més aviat com es decantava ja el progrés de la llengua. Els factors actius del llenguatge eren els escriptors que produïen... (198).

(...) cap llenguatge literari ha començat per la fixació d'una gramàtica i un diccionari, que després tots els escriptors han seguit escrupolosament. (...) l'esperit de reglamentació de la llengua i les exigències sàvies de filòleg han vingut després de l'esclat primer de producció, i més aviat quan s'iniciava la decadència (...) En resum, els gramàtics i filòlegs que no produeixen literàriament, si no passen d'il·lustrar els escriptors en qüestions de llengua i posar a la seva disposició grans reculls de materials aprofitables, són uns grans auxiliars de la formació del llenguatge literari, i encara més de la reconstrucció (203-205).

Tampoc es pot pensar en una corporació de tècnics, que reglamentin d'una vegada la gramàtica i el diccionari.

Perquè si les seves decisions eren seguides de tots els escriptors en totes les regions, la formació del llenguatge literari passaria de les mans dels qui l'han de fer, perquè són els únics que la poden fer bé, a l'elaboració tècnica d'uns quants que no són productors, els quals ens donarien una construcció sàvia, o un artefacte uniformat artificialment, no un llenguatge apte per la producció literària (253).

En coherència amb aquests plantejaments Calveras també critica “les gramàtiques i diccionaris massa decretistes” que pretenen “subjectar la nova producció a un sistema clos”, cosa que “seria com posar-hi una cotilla ortopèdica (...) amb perill de comprimir i deformar el creixement natural i harmònic del llenguatge que encara s'està formant” (8). I encara:

Tot escriptor i savi filòleg deu fugir de posar-se a voler canviar autoritativament la llengua, fent-se reformador de la gramàtica i diccionari, sense mirament a l'ús universal. Cap fama ni títol bastarà a contrapesar-hi la nota d'intrús i usurpador (100-101).

Però si els escriptors i filòlegs, prescindint del llenguatge viu, a gust i voler seu creen el llenguatge literari, no en poden esperar sinó una concreció incoherent, o una organització de laboratori, exterior i morta (102).

Cap llenguatge literari ha començat per obra de gramàtics i filòlegs, és a dir, per uns motllos definitius, fixats en gramàtiques i diccionaris, als quals tots els escriptors després indefectiblement s'hi subjectessin a l'hora de la gran producció clàssica (198).

No es pot pensar en gramàtiques ni diccionaris definidors ni definitius, mentre dura la formació del llenguatge (204).

En el decurs de tot el llibre són innumbrables els paràgrafs en què Calveras associa norma i artifici com a resultat de la prescripció dels gramàtics i filòlegs emparats per la protecció d'una institució oficial, gens respectuosos amb el curs natural de la llengua —només copsat pels bons escriptors. Calveras situa en una banda la norma, l'artifici, els gramàtics i el poder (representat per les acadèmies de la llengua), i en l'altra la llengua popular, la natura, els escriptors i el poble. Aquesta argücia argumental no era gens nova en la tradició lingüística catalana; al contrari, va ser una de les diatribes antinormistes més recurrents, que degué

resultar tan incòmoda a Fabra que, quan el Mestre es referí a l'època d'anarquia ortogràfica, s'exclamà: “quantas vegades havíem sentit dir que les normes en camí de triomfar dificultarien el lliure desenvolupament de la llengua, l'encotillarien, etc., etc.!” ([1929] 1980, 178).

El 1918 Miquel i Planas va ser dels que més va insistir a denunciar la relació entre l'èxit de la norma i el poder, deixant ben clar que l'èxit de la reforma lingüística sancionada per l'IEC fou degut més a “la força coercitiva” que no pas a “la força persuasiva”:

Avuy En Fabra veu triomfantes les seves reformes, gracies a la pressió exercida constantment des de les altes esferes ab que ell se relaciona. Allò que, ab un quart de segle de bregar, no havien pogut fer passar endavant ell y'ls séus companys, ara disfruta de tots els aventatges d'una proclamació dogmàtica (...) [e]ls gramàtics de la escola de *L'Avenç* no farien honor a la veritat si no reconeguessin que lo qu'ells iniciaren fa vint-y-vuyt anys, sols ha pogut fer camí quan han conseguit apoderarse del Institut d'Estudis Catalans y de tots els ressorts burocràtics de la Diputació de Barcelona y de la Mancomunitat de Catalunya (1918, 322-324).

També Miquel i Planas havia qüestionat el fet que fos un gramàtic qui dictaminés normes lingüístiques:

¿Quines obres literàries ha escrites En Fabra que puguin servir de model als nostres escriptors? ¿A on són les pàgines des de les quals les facultats literàries d'En Fabra ens sien garantia del seu mestratge? Un gramàtic, com sap el senyor López-Picó, pot donar lliçons de Gramàtica, emperò no de literatura: allò és qüestió de tècnica; això, de gust” (“Entorn dels Jocs Florals” (1918, 266; apud Miracle 1968, 516).

Per la seva banda, el no menys conspicu antinormista Francesc Matheu apuntava Occitània com a model de referència per aconseguir la unitat lingüística: Matheu comparà el procés d'unificació ortogràfica dut a terme a Catalunya (imposat per una acadèmica), amb el projecte que hi havia a Occitània, “on es convocava a tots els escriptors perquè donessin llur opinió sobre l'ortografia que volien” (1921, 361-362; apud Segarra 1985a, 353).

És una altra vegada una reflexió del savi Miquel i Planas que torna a lligar els grans conceptes que els antinormistes van convertir en bandera de combat:

(...) la Reforma ha volgut desconèixer el fet biològic de la llengua. Les *Normes*, la *Gramàtica* y'l *Diccionari* que ja avuy podèm carregar en compte d'En Pompeu Fabra, resulten una vestidura massa estreta, un encotillat massa rígit, per a la nostra llengua en plena crexença esponerosa y que pugnava per trobar ella mateixa la seva concreció literaria, la seva pura manifestació de bellesa, la seva personalitat lingüística una y distinta, entre la diversitat dels séus dialectes; a axò s'encaminaven l'esforç dels estudiosos per a recuperame'ls secrets d'expressió y la expontània producció dels séus escriptors, lliures de manifestar els séus pensaments y les seves emocions sense altra traba que'l propi bon gust. Axí ells eren responsables individualment de lo que feyen no necessitant per a rès els caminadors de que s'ha pretès dotarlos (1918, 347).

Des dels seus primers anys com a gramàtic amb responsabilitats dins l'IEC Fabra va intentar contrarestar la força d'atracció (fins entre certs escriptors) d'aquest lloc comú que situava de manera inconciliable el paper dels gramàtics i el dels escriptors en dos pols oposats. Segons Fabra, el 1915 l'al·lèrgia dels escriptors vers la gramàtica ja estava en plena recessió:

Ha estat tan sovint menyspreada pels literats la tasca del gramàtic, s'ha dit tantes vegades que la gramàtica era més aviat una cosa perillosa per a la producció literària, que sens dubte haurà sorprès a molts que hagi estat designat per presidir aquesta festa anyal de la gaia ciència [Jocs Florals de Lleida] una persona sense altres mèrits que els seus treballs gramaticals. A mi també m'ha sorprès; però ben agradablement; perquè això revela l'existència d'una ja forta reacció contra un prejudici funest per al redreçament definitiu de la llengua literària: la creença que els escriptors podien i fins devien prescindir de l'obra dels gramàtics ([1915] 1980, 135).

Totes les idees força —norma vs. llengua popular, gramàtics vs. escriptors, poder vs. poble, artifici vs. natura— a què havien recorregut els antinormistes per denunciar la norma fabriana, pocs anys després Calveras les recuperaria per a la *Reconstrucció* (1925) integrant-les en un discurs més general i no exclusivament antifabrià. A diferència dels antinormistes, Calveras no recorre a l'oposició norma - llengua popular (i a les paral·leles artifici - natura, gramàtics - escriptors, poder - poble) per impugnar sobretot la unificació ortogràfica, principal cavall de batalla dels antinormistes sobretot entre 1913 i 1918, sinó per denunciar fonamentalment qüestions morfosintàctiques i lèxiques del procés de creació de la llengua literària comuna que Fabra liderava.

Abans de la presència pública de Calveras en l'escena lingüística, ja hi havia hagut casos d'intervencions lingüístiques desmesurades que s'havien imputat als membres de la Secció Ortogràfica —Oficina de Revisió d'Originals, a partir de 1921— Pompeu Fabra, Emili Vallès i Emili Guanyavents (cf. Segarra 1998, 158). El 1918, en el moment de ruptura amb el catalanisme, Mn. Alcover havia denunciat les modificacions lingüístiques que la Secció Filològica havia introduït a la traducció catalana de *Mireio* preparada per Maria-Antònia Salvà (Moll 1981, 168). I des d'aleshores, va haver-hi més casos de manipulacions potineres d'originals d'escriptors catalans (Narcís Oller, Víctor Català, etc.), fins al punt que a l'hora de fer el balanç dels correctors d'aquella època Segarra (1998, 160) ha conclòs: “En nom de la llengua es van fer barbaritats (...). I això ho feien correctors bons i no tan bons, en nom de la depuració de la llengua literària”. Aquesta valoració de Segarra feta des de la distància dels fets ens remet indefectiblement, per acabar-hi coincidint, al que Calveras havia escrit en plena època d'efervescència fabriana.

No hi ha dubte que Calveras és contrari al poder d'un grup de tècnics d'una institució per prescriure la norma de la llengua i, més concretament, a l'existència de l'IEC amb Fabra al capdavant com a única i màxima entitat reconeguda políticament en matèria de llengua catalana.²⁵⁶ Però cal afegir-hi que també és crític amb els processos moderns d'uniformització de les llengües veïnes: ell mateix denuncia que les acadèmies de la llengua són “la última derivació del corrent centralitzador i absolutista començat el segle XVII, el qual ha perjudicat l'esplet de vida natural en tots els ordres, sense perdonar el camp literari i lingüístic” (72-73). Plenament conscient dels sacrificis que exigia la modernitat a les llengües de cultura, Calveras no deixa de lamentar-se amargament —ell que havia de ser considerat teòric avantguardista de la llengua estàndard— de la violenta intervenció del poder en el curs natural de les llengües. Calveras vol i dol.

²⁵⁶ Per això els antinormistes s'havien referit a Fabra com a “dictador”, crítica que recuperarà Calveras. Però el nostre lingüista, a més de formular aquesta àcida crítica a Fabra, proposà superar aquesta etapa: quan el 1933 prologava el primer volum de les seves *Consultes de llenguatge* —vint anys després de les Normes Ortogràfiques (1913)—, Calveras demanava donar per tancada l'etapa de “dictadura” i obrir la de l’“aristocràcia” (v. § 6.2).

8.3. La depuració

Calveras, veient com a inevitable el procés d'unificació lingüística, posa l'incís en el ritme, en l'excessiva rapidesa amb què s'avança cap a la unificació. Més concretament, retreu als "tècnics de la llengua" la precipitació de les simplificacions proposades per arribar "aviat", "abans d'hora", a la fixació, ja que els escriptors no les han dut a terme: els criteris de fixació no responen a "les necessitats reals de la producció literària, sinó a principis teòrics d'etimologia, depuració, unitat de sistema i d'altres consemblants"; el resultat és una gramàtica i un diccionari "molt savis i molt ben construïts, però massa complicats i amb tot això deficients" (70-71).

A la *Reconstrucció* (1925), deu anys després de les paraules de Fabra en els Jocs Florals de Lleida (1915), Calveras ressuscitava un argument del discurs antinormista —un "prejudici funest" per a Fabra— per donar-li un sentit ben concret dins el seu discurs teòric: l'existència d'una institució oficial que prescrivís la norma era vista amb recel perquè Calveras tenia la sensació que s'anava massa de pressa, "l'empenta de reconstrucció (...) és massa delerosa", i "els efectes d'aquestes presses van resultant ben perjudicials a la mateixa reconstrucció". El motiu d'aquest estat d'ànim agitat és "una crisi de creixença", fruit de "l'empenta forta, que sobre tot a Catalunya porten els esperits", de manera que "el sentiment nacional exaltat ha convertit la depuració en diferenciació sense contemplacions" (235, 239).²⁵⁷ En definitiva, aquestes denúncies de Calveras al·ludeixen a l'ultrapurisme ambiental de què s'havia impregnat el moviment catalanista de les primeres dècades del segle XX. Com a lingüista rigorós Calveras també se sentia disconforme amb els que Fabra havia batejat com a "descatellanitzants a ultrança".

Per a Calveras "es fan provatures de fixació convencional d'escriptura, gramàtica i diccionari, i es treballa per imposar-les a tots els escriptors, pretextant la gran conveniència de la unitat" (235). Intentar implantar una llengua estàndard porta a "despertar reivindicacions individualistes o dialectals, que paren en la diferenciació sistemàtica"; una llengua estàndard única no es pot donar ara per ara

²⁵⁷ Per referir-se a l'estat del procés de reconstrucció, el nostre lingüista utilitza termes com "sentiment nacional exaltat", "empenta forta dels esperits", "efervescència del renovellament", "febre general reconstructora", "febre anticatellanista".

“d’un conveni espontani de tots els escriptors”, ni es pot posar a votació perquè les minories no cedirien a les majories (235-236). Davant la força abassegodara de la “diferenciació sistemàtica”, proposa “apaivagar els entusiasmes precipitats i la depuració exaltada; cal reconèixer serenament tot el camí a córrer, midar allò que poden comportar les nostres forces, i caminar al pas que ens permetin pel camí natural del desenrotllament, mentre treballem per augmentar-les amb la preparació dels escriptors i l’educació del poble” (240).

Calveras és crític amb la depuració excessiva de la llengua, entenent per aquesta l’eliminació indiscriminada de castellanismes de tota mena. Calveras considera que la seva època pateix una “febre anticastellanista” que fa que es considerin com a castellanismes formes ben catalanes; aquest fenomen es produeix per purisme, per una “mania diferenciadora” que porta a “diferenciar per sistema la pròpia parla de la llengua mal mirada [el castellà]” i a “treure de la nostra llengua tot allò que hi coincideix o s’hi assembla, encara que sigui ben nostre” (234-235).

Davant aquesta situació intenta proposar una solució raonable: comprovar si la forma sospitosa és efectivament un castellanisme, si és una evolució interna del català i si és una forma que convé a la llengua actual: “Aquest escorcoll ens defensarà d’èsser portats del purisme ni del classicisme contra la conservació de la trama” (143). Aquestes declaracions de principis de Calveras tenen evidents punts de contacte amb el que defensava Fabra quan s’autosituava al centre de dos extrems, els descastellanitzants a ultrança i els arcaïtzants a ultrança; en paraules de Fabra:

Hi hagué una època en què, de dues formes, de dos mots, de dos girs en concurrència, es creia que sistemàticament calia donar la preferència al més allunyat de l’espanyol. En tota coincidència entre l’espanyol i el català, es veia un castellanisme, i bastava que un mot s’assemblés massa a l’espanyol corresponent perquè se li cerqués més o menys arbitràriament un substitut (...).

Hi hagué també un temps en què alguns pretenien que tota divergència entre el català modern i el català medieval era inacceptable: sense esbrinar si el fet modern era en realitat degut a una imitació de l’espanyol o s’havia produït espontàniament enfora de la influència castellana, es proposava sistemàticament l’adopció del fet antic, exagerant-lo sovint en el sentit d’oposició a l’espanyol (...).

Avui ja no és fàcil que caiguem en aquests errors dels descastellanitzants a ultrança i dels arcaïtzants exagerats, i ja s’ha renunciat a estontolar les innovacions amb raons d’ordre sentimental ([1924] 1980, 161-162).

Com la majoria d'autors de la tradició lingüística catalana, Calveras comparteix el principi fabrià de depurar la llengua de castellanismes: cal no oblidar que dedica diverses consultes a explicar alternatives possibles a castellanismes paradigmàtics com *menos* (cons. 7), *bueno* (cons. 11) i l'article neutre *lo* (cons. 24), per bé que ho fa a la seva manera: a propòsit de *lo* neutre, Calveras no arriba a defensar-lo com a recurs propi del català —com havia fet per exemple Miquel i Planas (1918, 337)—, però sembla deixar entendre que potser no s'hauria de proscriure —“[e]l català literari vol evitar aquest *lo*, que pren com a castellanisme declarat”— i es mostra crític amb la solució arcaïtzant *ço* (*ço que, per ço com, per ço que*), que proposa substituir per *això* (*això que, allò que, per això*; *Reconstrucció*, 165-166, n. 1). Fins quan accepta de grat o per força una decisió tan controvertida de la gramàtica oficial (*lo* neutre com a castellanime intolerable), Calveras exposa el seu punt de vista crític i les seves alternatives.

Calveras també fa propostes interessants davant certs castellanismes de què Fabra no s'havia ocupat específicament a les seves *Converses filològiques*. Calveras denuncia castellanismes del tipus *constituent, instituient, distribuient, contribuient, influent*, dóna els correctes *constituent, influent*, etc., i alerta de no confondre aquests casos amb la *i* antihiàtica de gerundis com *traient, abstraient, atraient*, etc. (cons. 59); en una consulta plena d'explicacions històriques i erudites proposa *germandat* com a equivalent català de *montepío* i *caixa de pietat* pel castellà *monte de piedad* (cons. 63). A més d'ocupar-se dels castellanismes lèxics, Calveras també dóna per bones construccions suspectes de castellanime com *donar molt que dir* (cons. 53) i *en quant a* (cons. 101).

Seguint el seu criteri de depuració, Calveras detecta un tipus de castellanismes que anomena “disfressats”, calcs que explica per l'omnipresència del castellà com a llengua de la cultura escrita i perquè és la llengua a partir de la qual s'han de traduir molts girs i paraules. Els que no tenen “preocupacions depuradores” omplen el català de castellanismes, i els que “senten la preocupació depuradora” estan obsessionats pel castellà, “no saben desfer-se'n” i per això “disfressen” el castellanime: posa l'exemple de les correspondències catalanes possibles a *rezo del Santo Rosario*: *reso del Sant Rosari* (*reso* seria un castellanime no acceptat pels depuradors), *rès* (calc igualment del castellà, solució dels depuradors) i *Sant Rosari resat, Sant Rosari cantat, Sant Rosari, resada del Sant Rosari, la resa de la Salve, passada del Sant Rosari, Sant Rosari passat o dit* (solucions proposades

per Calveras, des del “coneixement de la llengua i deixant-nos del patró castellà”; cons. 34 i *Reconstrucció*, 228-230, n.1).

Per a Calveras les publicacions en català contenen tants castellanismes disfressats “que qui tingués humor d’aplegar-les podria fer-ne tota una rua de Carnestol·lendes” i torna a criticar els depuradors de la llengua que omplen el català de castellanismes “disfressats”. La situació inversa, la presència de catalanismes en castellà, és impensable i si es produís seria motiu per “trencar-se de riure”; l’exemple donat per Calveras, que ell mateix qualifica de frase en castellà plena de catalanismes “disfressats” i de redacció “pretenciosa”, és prou eloqüent: *de la ventana estando con un pedrisco achafé una cuca de luz, que se andaba enhebrando pared en alto.*²⁵⁸

Davant certs castellanismes Calveras aplica criteris diferents de Fabra, ja sigui per considerar legítimament catalanes certes formes no acceptades o menystingudes —*desmenussar* (cons. 26), *estorb* (cons. 26), la conjunció adversativa *mes* (cons. 14), *apoiar* (cons. 38)²⁵⁹ i certs substantius masculins amb la terminació *-o* (cons. 52)—, ja sigui per proscriure certes formes (normalment cultismes) que confon amb castellanismes i que defuig per donar preferència a certes formes populars: Calveras considera influència del castellà que la *l* inicial dels cultismes (*lingual, lingüística, linguo-dental, literari, literatura, literat*) no s’hagi palatalitzat —cosa que no passa a València, “on no hi ha encara tradició escrita del valencià renaixent”, i per això “diuen i estampen sense dubtar *certam lliterari-musical*”, de la mateixa manera que en català popular són vives les formes *llegítim, llògic* (*Reconstrucció*, 151, n. 1).²⁶⁰ En canvi Fabra havia

²⁵⁸ Al costat d’aquesta, proposa una “traducció vulgar” —*De la ventana estando con una pedregada achafé una cuca de luz, que se iba enfilando pared arriba*— i una en “castellà correcte” —*Desde la ventana aplasté de una pedrada una luciérnaga, que se encaramaba por la pared*—, a més de la versió original en català —*De la finestra estant amb una pedregada vaig aixafar una cuca de llum, que s’anava enfilant paret amunt* (*Reconstrucció*, 230-231).

²⁵⁹ Tot i que Calveras considera que “*apoiar* no mereix una proscripció absoluta, com la que fins ara se li ha fet”, el conjunt de la consulta n’analitza els diferents sentits i proposa diverses alternatives (*arrambar-se, aguantar-se, repenjar-se, penjar-se, recolzar-se, reposar-se, descansar, estrebar*, etc.) que permeten esquivar el castellanisme *apoiar*.

²⁶⁰ Pel que fa a una altra mena d’adaptació popular d’un cultisme (*eclesiàstic*), denuncia que en un escrit “erudit” s’utilitzés la forma *autoritat esglesiaística* i defensa que s’ha de respectar el cultisme *eclesiàstic* tal com es fa amb *eclecticisme, eclipse*, cultismes no equiparables als de *literatura, lingüístic* perquè en aquells llatinismes “no es fa cas d’una llei antiga i general de la nostra llengua i viva encara en el sentiment popular d’avui”; segons Calveras, optar per *eclesiàstic* al costat de *literatura* és una “inconseqüència [d]el nou llenguatge literari català” (*Reconstrucció* 153, n. 1).

considerat un castellanisme la forma *llingüístic* (conv. 550) i davant aquesta mena de catalanització dels cultismes havia avisat de la necessitat de “prevenir-se contra un prejudici que pot donar les conseqüències més calamitoses” ([1907] 1980, 99).

Calveras no considera castellanisme certes formes que Fabra havia proscrit. La terminació *-o*, tan poc del gust de Fabra, és reivindicada per Calveras en certs exemples: explica la forma *quadro*, que considera “no pas contrari al geni de la trama catalana”, per evitar la confusió de *a* i *e* àtones ja a l’Edat Mitjana (*quadre* i *quadra* es confondrien fonèticament en català oriental) i si finalment “al castellà es devia aquesta difusió de la *-o* final pel masculí, en això ens hauria fet un bon servei” (*Reconstrucció*, 130-131).²⁶¹ Les formes *Pius*, *Paulus*, *focus* tenen més d’un inconvenient: la *s* final és pròpia del plural, la terminació *us* no és viva en el català actual (si bé es troba a la llengua clàssica) i és un recurs que imita el francès per defugir la terminació *-o*, considerada “oficialment” castellanisme: segons Calveras ens trobem davant un cas de mala adaptació d’uns neologismes, només explicable pels “patrons castellans, que tenim sempre davant en la reconstrucció del nostre llenguatge, però que volem dissimular o disfressar” (*Reconstrucció*, 162-163, n. 2).

A l’hora de tractar el tema dels castellanismes a les seves “Consultes de llenguatge”, en algun cas Calveras denuncia que per evitar certs castellanismes (imaginariis o reals) s’adopten gal·licismes declarats. (Val a dir que a la *Reconstrucció* ja havia denunciat que la terminació *-us* és una “imitació del francès erudit” explicable per la consideració de *-o* com a “castellanisme denunciat oficialment”.) Vegem-ne uns quants exemples. A parer de Calveras, la distinció entre *medi/mitjà* és calcada del francès *milieu/moyen* (cons. 74), així com és un gal·licisme donar a *acomplir* el valor de ‘dur a terme’ (cons. 98). També considera gal·licisme usar en exclusiva *quant a*: “en català modern també hi ha exclusivistes de *quant a*, mirant massa el francès i potser no adonant-se que *cuanto a* també l’usa el castellà” (cons. 101). Comentant si s’ha de dir *avantpassats* o *passats* Calveras observa que “el prefixe *avant*, tan corrent en francès, era molt poc usat del parlar clàssic català. (...) En canvi, *ante*, com a prefixe, té tradició en el català clàssic. (...) No tingui por, doncs, ningú de les

²⁶¹ El *DOrt.* no entrà la forma *quadro*, que més endavant ha estat rehabilitada per Coromines (*DECat.* II, s.v. ‘caire’ i 1989⁴, 45). Calveras està tan convençut de la legitimitat de la terminació *-o* que arriba a fer propostes poc encertades: defensa, per exemple, *reis magos* (cons. 10).

paraules que comencen per *ante*, creient-les castellanismes” (cons. 19). Denuncia que el *DGLC* “en l’explicació de *apercebre* i *desapercebut* segueix les paraules *apercevoir* i *inaperçu* dels diccionaris francesos i deixa de registrar els sentits derivats coincidents amb el castellà i portuguès” (cons. 93).²⁶²

El fet que Calveras denunciés la “mania diferenciadora” —que en alguns casos es complementava amb una preferència arbitrària per les formes més acostades al francès—, no és una simple reelaboració d’una de les crítiques predilectes de l’antinormisme. Les distàncies de Calveras respecte a la depuració fabriana estan d’acord amb uns principis sociolingüístics que divergeixen dels (no) declarats per Fabra. A la *Reconstrucció* Calveras estampà uns punts de vista sobre el castellà a Catalunya, que Fabra no es plantejà (si més no públicament). En essència, Calveras constata la presència del castellà a la societat catalana, admet que és una llengua necessària per als catalans de certa cultura i proposa, d’acord amb aquests fets, una “conveniència d’aproximació” entre el català i el castellà:

Posat que tots els catalans d’alguna cultura no poden prescindir de fer servir alternativament el català i castellà, convindria cercar l’aproximació dels dos parlars quan és igualment legítima la coincidència i la diferenciació i això tant en l’escriptura com en el diccionari. No més qui es veu en la precisió d’usar sovint les dues llengües, sap prescindir l’estalvi d’energies i feina, que representaria aquesta tendència conciliadora, dintre del respecte a la manera d’ésser de cada llengua (249-250)

Posat que la gent d’estudis i d’oficines, i fins els viatjants i dependents de comerç, i d’altres encara, han d’escriure també i sovint en castellà, caldrà, sobre tot en els accessoris de l’escriptura, evitar les diferències, que no tenen fonament lingüístic ni tradicional, i són obra només de la diferenciació sistemàtica (258-259).

²⁶² Val a dir que Calveras accepta la frase *passar desapercibido* encara que en castellà *pasar desapercibido* es rebutgi per gal·licisme (cons. 93). El fet que Calveras denunciés les preferències per certes formes més o menys suspectes de gal·licisme no implica, com es pot veure a través d’aquest exemple, que apliqui al català els criteris del castellà a l’hora d’acceptar o condemnar un gal·licisme. No obstant, en algun moment fa la sensació que Calveras es faci ressò de la tradició purista castellana combativa amb els gal·licismes: a la llista de llengües sinteticoperfectes exposada a la *Reconstrucció*, afirma que “tractant-se del castellà i francès, entre les quals ens trobem avui per decantar-nos en la reconstrucció actual, molt més lliure i perfecte és el primer que el segon”; el francès és “una de les més analítiques i curtes de recursos gramaticals”, poc apta per expressar el pensament sintètic, mentre que el castellà és “lliure, rica i sobrada de recursos” (55).

Calveras accepta de grat o per força aquesta situació sociolingüística i a partir d'aquesta realitat que constata, defensa que el català s'ensenyi a l'ensenyament primari i sigui el punt de partida per aprendre el castellà, alhora que denuncia que a l'escola només s'ensenyi el castellà: l'estudi comparatiu del català i castellà hauria de servir tant per aprendre millor el castellà com per evitar la castellanització del català. No es tracta d'una qüestió essencial de la *Reconstrucció* però sí que la desenvolupa llargament quan l'aborda:

La manca de coneixements lingüístics en la massa del poble no es podrà remeiar del tot fins que torni a les escoles primàries l'ensenyament de la nostra llengua. I l'estudi simultani del català i castellà comparats resultaria profitós pel mateix coneixement del castellà i ens serviria per defensar-nos de les influències que sobre la parla nadiua ha d'exercir el contacte amb una llengua diferent. La gran majoria dels catalans que viuen en centres grans de població, no pot prescindir d'escriure i parlar el castellà, i per això és un interès per tots aquests saber-lo usar correctament. Aprenem el francès i l'anglès i l'alemany en escoles especials per l'interès comercial o tècnic, i ningú hi veu en això cap dificultat; i crec que l'estudi comparatiu d'aquestes llengües amb el català en donaria més aviat l'ús correcte. Doncs cosa semblant s'hauria de fer amb el castellà, de l'escola primària estant. Estudiar-lo sobre el patró del català, que s'ensenyaria al mateix temps, faria que molts més n'apreguessin una bona mesura, més que no pas ara, que s'ensenyi sense el fonament de la llengua natural del deixeble. I l'estudi de la llengua nadiua comparada amb la castellana, serviria per evitar els procediments desencertats d'adaptació dels patrons castellans, posats a parlar i escriure en català; que poc es podran defensar de les influències castellanen en el parlar nostre, sense aquest coneixement comparatiu, els que passen i tot per depuradors.

Ara ensenyar el català sol seria un[a] deficiència per la gran majoria dels catalans de ciutat, perquè perdrien l'avenença de conèixer millor dels primers anys estant una llengua, que hauran de fer servir després bé o malament. Com ho és l'ensenyament exclusiu del castellà en les escoles primàries per aquells que no faran més estudis, sobre tot si mai s'han de trobar en la conveniència d'escriure'l ni de parlar-lo. Poc n'apendran amb aquest sistema de separació absoluta; i a la fi no podran escriure ni expressar-se correctament en cap llengua, ni tan sols en l'única que fan servir contínuament. L'estudi comparatiu donaria sempre fins a aquests coneixements prou per expressar-se bé i escriure en català, i els faria aprendre bona cosa més de castellà.

Però cal mirar-s'hi molt en l'orientació i procediments que es prenguin. Per fomentar la serenitat d'esperit cal acostumar els nens a mirar com a paral·leles i no com a antagoniques totes dues llengües, ensenyant la castellana sobre el fonament de la catalana, i donant-ne de totes dues l'escriptura, les regles, el tresor de les paraules i els models, notant d'una manera seguida les coincidències o les particularitats diferents. I per facilitar l'escriptura de la llengua pròpia a aquells que no han de fer estudis ulteriors, caldria insistir en els principis del parlar popular que ells coneixen, prescindint de les regles un xic postisses del llenguatge literari general (303-305).

Aquest posicionament de Calveras ens remet a un dels eixos centrals de la conferència de l'antinormista Miquel i Planas de 1918, on el savi editor denuncia que la reforma ortogràfica “ha vingut a complicar la nostra ortografia” i comparteix els temors de Mn. Alcover —com que l'ortografia catalana és més complicada que la castellana, “la gent acabarà escrivint en castellà”—, perquè considera que

els reformadors han prescindit del fet social, dintre'l qual se mou actualment la nostra llengua. Mentre no tinguem escoles; mentre no hi hagi a Catalunya una cultura produhintse integralment en català; en un mot, mentre la llengua catalana no sia oficial a Catalunya y pugui prescindir de la llengua castellana com a factor de cultura general, no hi haurà més remey (y es lo únich pràctich, que pot ferse) que aprofitarse de totes les facilitats qu'aquella llengua'ns ofereix per a la obtenció d'una cultura lingüística adaptable al català. Tots fins ara hem fet lo mateix; y la pruija diferenciadora dels gramàtics, portada al punt de divorciar expressament abdues llengües, fins en allò que per parentiu ètnich tenen de comú, no ha pogut fer més que dificultar el conexement de la nostra, posat qu'aquesta ningú no'ns l'ensenya, sinó que l'aprenem fentnos d'autodidactes, basantnos en la llengua parlada, adaptantli les conexences gramaticals del castellà que no li repugnen y deduhint les altres dels models literaris que se'ns fan accessibles (1918, 347-348) [el subratllat és meu].

En un altre lloc, Miquel i Planas (1921, 549) reiterarà l'acusació d'anticastellanisme contra Fabra:

Y es quel gramàtic senyor F. [Fabra], com a bon revolucionari, es sumament simplista. Y tendeix al doble fi següent: 1. *El català s'ha d'escriure, tant com se pugui, diferentment del castellà, per tal d'obligar als catalans (y als no catalans que'ns vulguin entendre) a estudiar la nostra llengua sense aprofitar per a res els conexements adquirits de la castellana.*

Entre moltes altres coses, Calveras constata que “la gran majoria de catalans que viuen en centres grans de població, no pot prescindir d'escriure i parlar el castellà”, mentre que Miquel i Planas apel·lant al “fet social” havia constatat que de moment (el 1918) no es podia “prescindir de la llengua castellana com a factor de cultura general”. Sobretot l'argument de Miquel i Planas entronca en part amb el discurs diglòssic de la Renaixença: justament a propòsit dels limitats àmbits d'ús que la Renaixença atorgava al català, recordem que Fabra ([1918b] 1980,

141) havia subratllat el contrast entre els pressupòsits sociolingüístics de la Renaixença i els del catalanisme de la seva època:

llurs aspiracions moderades, tocant l'ús del català com a llengua literària (recordem que En Milà li negava tot altre camp que no fos el de la poesia lírica o còmica de caient popular) no exigien sinó una descastellanització parcial de la llengua. Ells, que amb Milà li suposaven interdita per sempre més l'expressió de «pensaments filosòfics, cosmopolites i universals», no podien imaginar que un dia havia de pretendre elevar-se a llengua nacional de Catalunya (...).

A parer dels antinormistes (Miquel i Planas, Mn. Alcover, etc.) i també de Calveras, Fabra feia abstracció de la realitat sociolingüística catalana i per això s'atrevia a promulgar una llengua reformada innecessàriament diferenciada del castellà. Ho havia dit el 1918 Miquel i Planas per fer veure la inviabilitat de la reforma ortogràfica i el 1925 Calveras recupera l'argument per uns altres motius. Calveras va fer-se seu un argument dels antinormistes no sols per mostrar-se contrari als principis que regien la llengua reformada de Fabra, sinó també per proposar el seu model de relació no conflictiva entre el català i el castellà a l'escola: quan Calveras defensa que s'ensenyi el castellà “sobre el patró del català”, s'insereix de ple en el que diversos autors del segle XIX havien proposat amb vista a un ensenyament més eficaç del castellà (l'aprenentatge de la “llengua nacional” a partir de l’“idioma regional”): no en va Calveras cita uns articles de Roc Chabàs (1886-1887) en què el canonge de València mostra “la necessitat de l'ensenyament del valencià en les escoles primàries, per assegurar un xic el coneixement i l'ús del bon castellà en la massa del poble” (*Reconstrucció*, 304, n. 1).²⁶³ Sense compartir l'objectiu sociolingüístic de la reforma fabriana, difícilment es podia estar d'acord acríticament amb les seves normes i propostes lingüístiques (ortogràfiques, gramaticals i lèxiques). Durant les tres primeres dècades del segle XX els hereus del discurs diglòssic i bilingüista de la Renaixença no podien acceptar ni imaginar que el catalanisme que representava Fabra construís una

²⁶³ A la *Història de la lingüística catalana* de Pere Marçet i Joan Solà (1998b/l: 1036), a la fitxa sobre *El auxiliar del maestro catalán* de Salvador Genís (1869), els autors de la monumental història lingüística han afirmat que “tota la producció lexicogràfica i molta de la producció de gramàtica catalana durant el segle XIX girava al voltant d'aquest enorme condicionant d'haver d'ensenyar el castellà (o el francès) com a única llengua escolar i pública”. Tant Roc Chabàs com Genís, tots dos ben coneguts per Calveras, participen en aquest debat que fins depassa el domini lingüístic català (cf. Marçet i Solà 1998b/l: 1036).

norma pensada per ser vehiculada en unes condicions sociopolítiques diferents. La consideraven irrealista, teòrica, ideal.

L'anticastellanisme a què al·ludiren els antinormistes i Calveras per criticar Fabra i la seva obra normativa havia de ser prou insistent perquè Fabra en persona hagués hagut de defensar-se'n a Madrid el 1927 amb motiu d'una exposició del llibre català: en un breu parlament Fabra explicà en què consistí la reforma promulgada per ell i el perquè de la seva negativa a incorporar-se a la RAE, i justificà la depuració de la llengua en aquests termes:

Os aseguro que no es cierto que, como se ha dicho, en esta obra [de restauració de la llengua] ha habido deseo de separar arbitrariamente el catalán del castellano. Se han quitado de la lengua los castellanismos impropios, pero nunca ha habido odio, que sería ridículo. Es sencillamente lo mismo que si os tachase a los castellanos de francófonos porque procuráis suprimir del castellano escrito los galicismos (Fabra 1927; apud Lamuela i Murgades 1984, 191)

Des dels primers moments en què té responsabilitats dins l'IEC, Fabra va treballar com a bon professional de la llengua amb l'objectiu de tenir preparada la norma, per quan les condicions sociopolítiques permetessin vehicular-la dins la societat. El 1915 ho explica clarament quan recorda que els capdavanters de la Renaixença del segle XIX no veien la importància de tenir una llengua unificada: “mentre el català fos una llengua sense una ortografia unificada i sense un lèxic i una gramàtica fixats, no es podia implantar a les escoles, ni podia aspirar als usos oficials, i es trobava en condicions aclaparadores d'inferioritat en la seva lluita amb la llengua castellana” ([1915] 1980, 138). El 1915, en un context de poca presència del català en el món de l'ensenyament, convenia convèncer el món cultural catalanista (sobretot els escriptors) que sense una ortografia, una gramàtica i un diccionari acceptats pel món intel·lectual no seria concebible difondre la llengua entre el conjunt de la població quan les circumstàncies fossin favorables. Amb l'adveniment de la República, es començaren a donar les condicions sociopolítiques per intentar difondre la llengua que fins aleshores havien anat construint els gramàtics i els bons escriptors. És aleshores quan Fabra adverteix dels perills del bilingüisme instal·lat a la societat catalana, plenament conscient que no tenia cap sentit de tenir a disposició una norma si aquesta no entrava amb normalitat a les escoles:

[N]o es tracta solament de difondre l'ús del català en el sentit que la gent s'acostumin a escriure preferentment en català en lloc de fer-ho exclusivament en llengua castellana, sinó de difondre la coneixença de la llengua literària, d'aquesta llengua depurada i normalitzada que tant ens ha costat d'elaborar, i que no és pas el pobre català que parlen la majoria dels catalans i que s'escriu habitualment, ple de castellanismes i de vulgarismes vergonyosos. Cal fomentar l'ensenyament del català, sobretot entre els qui millor poden difondre'n la coneixença en la massa parlant catalana: els qui escriuen per al públic i, des d'ara, els mestres. (...) El català serà —és de creure— ensenyat aviat en totes les escoles de Catalunya; però ¿saben el català *tots* els mestres? Pensem que si no anem de pressa en aquesta tasca de difusió, correm el perill que l'obra de redreçament realitzada ho hagi estat endebades. El català perillia, ara més que mai, d'esdevenir un calc de la llengua castellana. Dins un règim de bilingüisme, l'únic mitjà de resistir a la influència perturbadora de la llengua forastera, és la coneixença perfecta de la llengua materna. Sense ella, continuarà fatalment la castellanització que començà durant la decadència i que la renaixença no ha deturat pas ([1934] 1984, 205-206).

8.4. Els escriptors i la llengua literària

Perquè l'acceptació i difusió de la llengua literària fos possible, tant Calveras com Fabra situen l'escriptor al centre d'aquesta magne empresa. Calveras demanava que els escriptors tinguessin una preparació lingüística i literària adequades, la qual cosa per al nostre lingüista implicava que l'escriptor sobretot conegués bé els recursos de la llengua popular, els principis de la preceptiva literària clàssica i les grans obres dels autors clàssics grecs i llatins; a més Calveras proposa als escriptors exercicis de “traduccions”, “reproduccions d'un text” —estudiar de memòria un fragment per després intentar reproduir-lo— i “assajos propis” (*Reconstrucció*, 278-301). No cal dir que aquests consells de Calveras, propis d'una pedagogia tradicional, no es troben en les referències de Fabra als escriptors.

Una altra diferència important entre Calveras i Fabra es pot inferir del que entenen per “bon gust” literari. Una bona manera d'intentar acarar les preferències literàries d'aquests dos lingüistes pot ser comparar la nòmina d'autors moderns inclosos i omesos en les antologies literàries que tots dos van preparar. Fabra inclogué una selecta d'autors a la seva gramàtica de 1912, mentre que Calveras en projectà una el 1922 en la seva etapa com a professor del col·legi-monestir de Verola (v. § 3.2).

Mentre la confeccionava, Fabra explicà al seu amic Massó i Torrents que li costava trobar un bon fragment —“gaire bé sempre llarg, mediocre, rural”— d’algun prosista modern, (carta 3-5-1911; apud Lamuela i Murgades 1984, 249), sobretot perquè veu la prosa moderna com a massa rural i “[e]l *ruralisme* a tothora m’empipa extraordinàriament”: buscava bons exemples en obres de Joan Maragall, Jacint Verdaguer i Marian Aguiló, i en canvi autors com Raimon Caselles o Narcís Oller no eren gens del seu gust: les *Multituds* de Raimon Caselles, escriu Fabra, “ho he trobat groller i recargolat (i llarg!)” (20-3-1911; apud Lamuela i Murgades 1984, 247).

Calveras es planteja elaborar un antologia literària davant la necessitat de disposar d’un manual escolar adient per als alumnes del col·legi-monestir dels jesuïtes de Verola. Es proposà triar fragments dels “escriptors moderns que més reflexen el llenguatge viu i no porten una sol·lució determinada al llenguatge literari”. Els escriptors moderns que esmenta Calveras són Jacint Verdaguer, Emili Vilanova i Joaquim Ruyra. Aquests autors responien a les seves exigències, fer “pendre el gust del català viu” (v. § 3. 2). A la *Reconstrucció* Calveras estén la seva tria als “novel·listes i pintors de quadres de costums del segle passat i de primeries del present”, perquè són autors que “estalvien el treball d’anar a la recerca directa pels pobles i muntanyes”, “transparenten tal com és el parlar popular amb tot el gust i caràcter de la terra” (186, n.1).²⁶⁴ No és estrany, doncs, que en els articles i estudis lingüístics de Calveras escriptors com Emili Vilanova i Narcís Oller siguin una pedrera important d’on extreu moltes dades de la llengua popular.

La selecció de Fabra té en compte criteris (prejudicis) estètics i literaris —exclou la prosa rural—, mentre que la de Calveras és feta a partir de criteris (interessos) lingüístics —pretén mostrar “el llenguatge viu”. Notem que, tot i ser

²⁶⁴ L’estima per la literatura popular té un límit infranquejable: “sense la protecció dels erudits” la literatura popular pot derivar cap a la vulgaritat i la grolleria: un exemple és la literatura produïda per Carles Ros a la València del segle XVIII, fet que donà “descrèdit” a la literatura en català i “això retrassà l’esclat decidit del renaixement”. La literatura erudita, en canvi, si perd el contacte amb la llengua viva, pot derivar cap a “l’ambient gastat i postís de l’especulació eixuta i l’academisme convencional” (191-192). En un altre lloc identifca “les xavacaneries d[els] poetes de carrer” amb l’“escola d’escriptors que han fet taula rasa de la tradició, i s’han donat a produir en valencià tal com ara es parla, és a dir, en estil de carrer i parla del tot acastellanada” (201, n. 1).

antologies elaborades a partir de criteris i interessos diferents, Fabra i Calveras consideren Verdaguer com a escriptor de referència: concretament per a Calveras (1925, 127, n.1), “[Verdaguer] és model veritable de com es pot trobar a casa nostra sense innovar molt, ni llatinitzar gaire, un llenguatge majestuós per l’epopeia, i delicat i distingit per la lírica de totes les totalitats”. No cal dir que tant Fabra com Calveras consideren l’Edat Mitjana com a època d’esplendor de la llengua i literatura catalanes.²⁶⁵

Tant Fabra com Calveras consideren indispensable la figura de l’escriptor perquè la llengua literària i la llengua popular tinguin evolucions paral·leles. En paraules de Calveras, s’han de “desenrotll[ar] paral·lelament, sempre en contacte i mai distanciats (...) caminant agermanats, un ajuda i aprofita l’altre, i el detura d’ensopegar en els vicis a què l’un i l’altre són propers, i en què cauen indefectiblement si caminen sols. Si els escriptors erudits no guien l’evolució espontània del parlar viu (...), el corrent popular de la llengua necessàriament es desvia” (189). Els escriptors són els principals responsables d’“encarrerar cap al progrés l’evolució constant de la parla viva”, missió qualificada de “guiatge erudit”, que no necessita “passar a un cos de tècnics la reglamentació de la llengua” (99-101). Aquesta qüestió és tan important per a Calveras que la considerarà una de les característiques indispensables de tota llengua literària: “la continuïtat amb el parlar viu” (v. § 5.1.2).

Aquesta mena de preocupació de Calveras és, per dir-ho així, molt fabriana. Fabra té diversos discursos en què reflexiona sobre el perill que la llengua escrita es distanciï massa de la parlada i sobre la responsabilitat (patriòtica) dels escriptors en aquest punt:

Els escriptors actuals, benauradament, lluny d’aconter-se dels resultats obtinguts per llurs antecessors, s’esforcen a escriure un català cada dia més pur i perfecte. Descobrir un per un tots els castellanismes que infesten la nostra llengua, arribar a la coneixença perfecta de la llengua vivent amb totes les seves varietats dialectals i a la coneixença perfecta de la llengua antiga, això és una tasca de filòleg; però després ha de venir, encara, el treball de remeiar els castellanismes denunciats i d’enriquir la llengua aprofitant els materials aportats pel filòleg, i això és la tasca del

²⁶⁵ Quan Calveras pensa a preparar una antologia literària medieval, hi veu una manera de crear un gust lingüístic equilibrat, ni arcaïtzant ni anticastellà, i estudiar “la sintaxi i caràcter del català”. En el projecte d’*Antologia de prosa vella*, es preveu que els alumnes es formin un criteri crític i propi en relació amb la llengua literària de l’època (v. § 3.2).

literat: un treball delicadíssim de selecció; car no tots els arcaïsmes són acceptables, i menys encara tots els mots i expressions que ens ofereixien els dialectes. I en aquest treball de selecció excel·leixen els escriptors actuals, assabentats de les descobertes dels filòlegs i animants d'un esperit de col·laboració i disciplina sense precedents dins la nostra literatura ([1918b] 1980, 143).

L'existència d'un grup nombrós d'escriptors amatents a col·laborar en l'obra de redreçament de la llengua, és d'una importància inapreciable. Gràcies a ella, hom pot llançar-se més ardidament a l'assaig de qualsevol innovació, puix que en el cas d'anar errat, no ha de trigar a adonar-se del seu error. Qualsevol innovació és, així, immediatament contrastada, i el qui l'ha suggerida veurà aviat si cal renunciar-hi o si, al contrari, pot confiadament erigir-la en regla ([1927a] 1980, 174-175).

El paper fonamental dels escriptors en el modelatge i difusió de la llengua literària va estretament lligat amb les condicions necessàries per crear una cultura nacional. Per a Calveras “una producció literària rica i verament nacional” exigeix un públic lector, una cadena de distribució de llibres i unes empreses editorials, condicions bàsiques perquè l'escriptor es pugui plantejar de convertir-se en un professional de la cultura: no n'hi ha prou “amb l'escalf d'un cenacle de lletraferits, ni amb un mecenatge (...), ni amb concursos literaris o jocs florals tampoc” (*Reconstrucció*, 202-203).

En aquesta qüestió, doncs, Calveras s'allunya dels plantejaments jocfloralescos de la Renaixença i se situa de ple en les històriques reivindicacions dels moviments culturals moderns que d'ençà del Modernisme havien pugnat per convertir l'escriptor en un professional de la cultura, amb totes les conseqüències que aquest fet comportava (l'escriptor com a professional de l'escriptura, la creació d'un públic lector i d'empreses editorials, etc.; en definitiva, la creació d'un mercat nacional modern).²⁶⁶ Al mateix temps que Fabra i Calveras estudiaven la llengua descrivint-la i definint-ne la norma (cadascú a partir dels seus criteris i mètodes), tard o d'hora es van plantejar quins mecanismes socials i polítics condicionaven la difusió de la norma en el si de la societat. Tots dos sabien que la sort de la seva obra lingüística i gramatical estava fatalment lligada a la del catalanisme cultural i polític.

²⁶⁶ Diversos historiadors de la literatura i de la cultura han abordat el tema de la professionalització de l'escriptor en català. Joan-Lluís Marfany ([1973] 1990³, 68) va fer veure que van ser “els modernistes [abans que els noucentistes] que concebe[re]n per primera vegada l'escriptor català com a professional”. L'evolució del mercat del llibre en català des de final del segle XIX fins al 1925 (creació d'editorials, escriptors que malden per professionalitzar-se, etc.) ha estat estudiada per Jordi Castellanos (1996).

Calveras es va voler permetre reivindicar la complexa i variada realitat multilectal a través de les seves publicacions lingüístiques, molt sovint programades apriorísticament per criticar certs aspectes de la norma fabriana, la qual cosa el porta a resultats més que discutibles: per exemple, la defensa de mil i una variants de les preposicions i construccions de relatiu com a formes legítimes de certs àmbits de la llengua escrita, l'abocava a un carrer sense sortida, en una via que cap norma de les llengües de cultura no hauria pogut emprendre. Altra cosa és que Calveras s'hagués proposat descriure, fins a l'últim detall, els diversos aspectes lingüístics (no sols lèxics, sinó també morfosintàctics) de què no podien ocupar-se els constructors de la norma.

En certa manera, Calveras va ser presoner de la seva teoria, de creure que la llengua parlada (les llengües parlades) s'havia de reflectir, tota (totes), damunt la llengua escrita, perquè ho veia com una exigència de la natura; aquesta manera d'entendre la llengua el portava a no concebre com a necessari un estàndard per a la llengua oral i fins a combatre'l.²⁶⁷ En canvi Fabra era plenament conscient que la llengua estàndard era un sistema autònom respecte a la variació multilectal i per això podia escriure que “una llengua literària és quelcom d'artificial fill d'un treball de selecció i està per damunt del llenguatge multiforme”; en paraules de Lamuela i Murgades (1984, 38), Fabra va treballar per “una llengua literària en tant que pràctica superadora de les diversitats espacials i temporals de la llengua, dotada d'un fort valor cohesiu que es complementa amb el de distintiu que li és aportat per la depuració paral·lela a què se la sotmet i, no pas en darrer terme, per l'explotació dels seus recursos interns potencials”.

En un primer moment Calveras es va proposar analitzar des d'un punt de vista teòric les característiques de la llengua estàndard per poder passar després a combatre els efectes estandarditzadors que el procés de reconstrucció començava a tenir sobre la llengua catalana. Calveras posà per davant la seva independència intel·lectual abans que lliurar-se acríticament a l'empresa fabriana de modernització total de la llengua i la cultura catalanes.

²⁶⁷ Respecte a aquesta qüestió es presentava com un defensor de la “llibertat de pronúncia” perquè “no es pot pensar en una pronúncia universal pel llenguatge literari” (*Reconstrucció*, 79-81).

El contacte amb el parlar d'un poble a través dels segles és la cosa més gustosa, la més lliure, la més fascinadora i la més obsessionant que es pot donar en el terreny de les sensacions i de l'esperit. La història d'una llengua és una lliçó d'humilitat permanent —i una font d'il·lusions inexhaurible.

Josep Pla, *Homenots*

Demano perdó a les grans preguntes per les petites respostes.

Wisława Szymborska, *Un cas qualsevol*

Epileg

Tot i que l'obra de Calveras és un diàleg constant amb la tradició lingüística autòctona (i especialment amb Fabra), l'aspecte més rellevant sobre l'obra de Calveras que la crítica ha destacat és la relació del discurs calverià amb la lingüística europea; és a dir, el que més s'ha subratllat de la figura de Calveras és el fet que la seva obra depassi les dependències i distàncies amb el discurs de la tradició lingüística autòctona: els estudis que han situat Calveras en relació amb la lingüística europea han anat a càrrec de Lluís V. Aracil (1983) i d'Antoni Arnal (1992).

Aracil (1983, 102-103) va reivindicar Calveras com a pioner en el camp de la teoria de la llengua estàndard i va destacar-ne les aportacions següents: “la idea de la diferenciació *funcional* de la llengua i de la *pluralitat* dels gèneres de discurs”, el fet que Calveras no concebés “les relacions entre les varietats tot encabint-les dins un esquema jeràrquic arbitràriament preconcebut”, i el concepte de “continuïtat de la llengua literària amb el parlar viu”. Aquestes idees clau de l'obra de Calveras porten Aracil a subratllar el contrast entre el discurs calverià i el de la “gramàtica normativa catalana”, i a posar èmfasi en l'excepcionalitat del nostre lingüista: “si hi ha *un* català de la primera meitat del segle XX presentable i notable dins la teoria de l'estandardització, el seu nom és Josep Calveras. Per la C. —no pas per la F.”, sentencià Aracil (1983, 103-104).

Aracil (1983, 95-99) va apuntar que la teoria de Calveras presentava punts de contacte amb la desenvolupada pel Cercle Lingüístic de Praga, amb la particularitat que la *Reconstrucció* (1925) de Calveras és una mica anterior al llibre de Bohuslav Havránek i Milos Weingart sobre el txec literari i la seva cultivació (*Spisovná cestina a jazyková kultura*, Praga, 1932). Aracil (1983) només va apuntar la feliç coincidència entre Calveras i l'escola txeca, sense desenvolupar-ne els punts de contacte (terminologia emprada, abast semàntic de cada terme, etc.). Van ser Lamuela i Murgades (1984), en el seu assaig sobre Pompeu Fabra i la llengua literària, els qui van desenvolupar amb generosos exemples el concepte de llengua literària de l'escola txeca i el de l'escola

catalana (que circumscriuen només a Fabra).²⁶⁸ Lamuela i Murgades (1984, 35-37) van remarcar que el paral·lelisme entre l'escola txeca i la catalana (només Fabra per a ells) es podia explicar per la similitud del procés històric entre ambdues cultures —“tant el català com el txec havien experimentat una evolució històrica discontinua”— i per una evolució política més o menys paral·lela —“al temps que Catalunya vivia abocada de ple a un fort procés autonomista, Txecoslovàquia just acabava d'obtenir, a l'acabament de la Gran Guerra, la seva independència dels Habsburgs”.

Pel que hem anat veient en el decurs de la tesi, ens sembla que Calveras també participa de la “cultura de la llengua literària”. La seva obra lingüística està integrada en el debat sobre la norma de la seva època, amb l'objectiu de revisar-ne diversos aspectes, proposar les alternatives que a criteri seu li semblen més adequades i cobrir aquelles llacunes de què no s'ocupava la lingüística de la seva època. És veritat que no va tenir el paper central de Fabra, però amb els mitjans que tenia a l'abast va intentar construir una obra intel·lectualment ambiciosa, amb notables paral·lelismes amb la del Mestre.

Arnal (1992) ha fet veure que la *Reconstrucció* de Calveras està influïda pel nacionalisme romàntic i per l'idealisme (v. § 5.1.2). Un exemple evident de la dependència de Calveras respecte a aquestes teories filosoficolingüístiques és el capítol de la *Reconstrucció* dedicat específicament a la síntesi —“terme ideal del desenrotllament” (37-47). Certament és un dels temes de la *Reconstrucció* menys

²⁶⁸ Lamuela i Murgades (1984, 35) defineixen el concepte de “cultura de la llengua literària” com “el treball deliberat i conscient emprès a partir de les pràctiques escriptòria i docent, però sobretot lingüística, per tal de completar i desenvolupar una llengua literària que en cap cas no era vista com a realitat ja donada i preexistent, sinó com a objectiu a atènyer. El lingüista, segons això, i atès el caràcter especialitzat dels seus coneixements, no tan sols s'havia de limitar —com havia estat fins llavors habitual— a observar i a descriure la llengua, sinó que havia de participar activament en el procés de la seva conformació evolutiva”.

interessants per al lector modern.²⁶⁹ És ben remarcable, però, que l'obra de Calveras no s'hagués perdut aleshores en teoritzacions filosoficolingüístiques ja superades i que, per contra, hagués proposat, amb les eines que tenia a l'abast, una concepció de la llengua escrita diferent de l'imperant en la seva època i a partir d'aquest marc teòric hagués argumentat els dèficits de la normativa fabriana per formular-ne més endavant les seves propostes alternatives i cobrir-ne les llacunes que la normativa tenia pendents.

Per això no podem compartir del tot la línia interpretativa que s'infereix de l'article d'Arnal (1992): les dependències filosoficolingüístiques de la *Reconstrucció* de Calveras amb el romanticisme i l'idealisme alemanys condueixen Arnal a presentar l'"ideòleg" (Calveras) en oposició al "tècnic" (Fabra). No discutim l'afirmació d'Arnal (1992, 166) segons la qual "Fabra no va ser un ideòleg, sinó un tècnic de la llengua que va anar resolent sol els distints problemes que plantejava la modernització del català, al marge, però, d'una teoria general sobre el llenguatge que operés de rerafons teòric de les actuacions pràctiques": en aquest punt Arnal incideix en interpretacions sobre Fabra que autors com Ferrater (1981, 3) —"la fil·loxera «idealista» (...) va devastar la filologia romànica"— i Lamuela i Murgades (1984, 33-34) ja havien exposat i que el mateix Arnal retreu.

Ens sembla massa reduccionista presentar Calveras, ni que sigui valorant-lo només pel que escriu a la *Reconstrucció*, com un "ideòleg" subjugat a teories lingüístiques decimonòniques. Entenem que aquesta visió de l'obra de Calveras pot ser molt útil per reforçar l'obra *pràctica* de Fabra: a la conclusió que tanca l'article Arnal (1992, 277) insisteix a comparar el "tècnic" (Fabra) amb l'"ideòleg" (Calveras): "gran part de l'èxit aconseguit pel model de llengua sorgit

²⁶⁹ L'interès relatiu d'aquest capítol de Calveras és explicable per la rigidesa de la tipologia lingüística que presenta (dos tipus ben definits de llengües: sintètiques i analítiques) i per les conseqüències que n'extreu (la superioritat d'unes llengües sobre les altres), esquema interpretatiu d'altra banda ben habitual a la lingüística europea dels anys 20 i 30. Val a dir que una part de la lingüística moderna continua operant amb aquests termes, per bé que en comptes de parlar de grups estancs es prefereixi parlar de tendències. El lingüista Abelard Saragossà (1997, 129-130), per exemple, ha explicat que les llengües romàniques tendeixen cap a les formes analítiques, si bé també tenen formes sintètiques com el nombre en els noms i els temps «simples» en la conjugació dels verbs; respecte a aquesta classificació de les llengües, Saragossà encara ha afirmat: "Les llengües més sintètiques són objectivament més complicades que les més analítiques per una raó tan simple com objectiva: perquè han d'usar més formes (la forma catalana *de* contra les formes llatines *-ae*, *-i*, etc.)".

de la reforma de l'IEC va ser degut al fet que Prat de la Riba havia confiat en l'acció de Pompeu Fabra, un tècnic de la llengua, i no en un ideòleg”.

No ens proposem discutir ara si Fabra es va limitar realment a ser “un tècnic de la llengua”.²⁷⁰ Ara: va ser Calveras un “ideòleg”? Si ens limitem a la *Reconstrucció*, Calveras va situar la seva proposta alternativa i complementària a Fabra a partir de la síntesi de diverses tradicions lingüístiques: va reelaborar arguments de l'antinormisme més combatiu (la llengua literària com a artifici, la implantació de la norma) i va integrar en el seu discurs conceptes clau de l'obra de Fabra (la relació entre la llengua escrita i la llengua parlada, la depuració, el paper dels escriptors, etc.).

L'especificitat de Calveras és que primer va desenvolupar un discurs teòric sobre la llengua (la *Reconstrucció*) i després va passar a treballar sobretot en dos fronts que en realitat no feien més que complementar el sentit de la seva obra científicolingüística: va contraposar les seves propostes a formes i construccions habituals de la llengua literària de la seva època (articles a *La Paraula Cristina* i a *Ciutat*, i bona part de les *Consultes de llenguatge*), va omplir buits de la normativa de la seva època (sobretot a través de les *Consultes de llenguatge*) i va estudiar diversos aspectes de morfosintaxi (preposicions, relatius i pronoms) a partir dels mètodes que la geografia lingüística havia aplicat fonamentalment a la fonètica i al lèxic. Tota aquesta obra representa una contribució original a la descripció científica de la llengua com a fet complex i variat, alhora que mostra des d'un punt de vista crític quina mena de norma s'estava en procés de (re)construir i d'implantar: per descriure l'heteroglòssia, abans va disseccionar les interioritats de la monoglòssia.

També és ben cert que a la *Reconstrucció* el nostre lingüista es va emparar del discurs romàntic i idealista tan present a la Catalunya dels anys 20, però si va recórrer-hi no va ser sols per emmarcar el seu discurs en una teoria filosoficolingüística respectable, sinó també per adequar l'objectiu de la

²⁷⁰ A *Teoria de la llengua literària segons Fabra* Xavier Lamuela i Josep Murgades (1984) fan veure nítidament que Fabra no va ser només un “científic”, sinó que era ben conscient de les vinculacions sociopolítiques de la seva obra; en paraules, ben eloqüents per a nosaltres, de Lamuela i Murgades (1984, 33), “L'ideari fabrià apunta inequívocament vers l'objectiu d'aconseguir per a la llengua la mateixa categoria que la revestida a un nivell global per una Catalunya progressivament entesa i sentida com a nació, i a evidenciar com per a la plena realització d'aquesta és alhora imprescindible la de la llengua”.

“reconstrucció del llenguatge literari català” (la perfecció del llenguatge literari català), a l’últim esglaió possible de les llengües sintètiques (la perfecció), reservat només al llatí i al grec. El mateix Calveras ho declara explícitament al final del capítol dedicat al tema de la síntesi i l’anàlisi: “Tota aquesta disquisició de l’aptitud de les llengües per l’expressió sintètica del pensament, l’hem feta per fixar amb més coneixement de causa el terme ideal del desenrotllament del nostre llenguatge literari” (56); atès que a l’estadi de perfecció “que assoliren els grecs i els llatins” el català no podrà arribar-hi mai, el llenguatge literari català s’ha d’acontentar a “tendir cap a la síntesi de pensament, tant com permeti la mentalitat del nostre poble” i tant com “els conreadors d’avui (...) encert[en] a retrassar aquesta ratlla cap a l’ideal, tant enllà com pugui cedir”.

La “fil·loxera «idealista»” a què Gabriel Ferrater havia al·ludit va distorsionar l’enfocament teòric de la *Reconstrucció* perquè Calveras va aplicar un principi metodològic habitual a la filologia romànica d’aquella època —la classificació entre llengües sintètiques i analítiques, essent les sintètiques les més perfectes— a l’anàlisi del procés de reconstrucció de la llengua literària catalana, el màxim representant del qual (Pompeu Fabra), diguem-ho de passada, havia marcat com a fita última del procés restaurador “la perfecció”.²⁷¹ Més, els primers treballs pròpiament lingüístics de Calveras també partiren d’aquest principi metodològic de la romanística: Calveras (1926) constata que, p. ex., la llengua normativa “només” acceptava la forma *els* com a pronom de datiu plural i que en la llengua col·loquial, en canvi, hi coexistien diverses formes (*elzi, lis, els, les*); prescrivint “només” el pronom *els*, la norma del català disposava de la mateixa forma per al datiu plural i per a l’acusatiu masculí plural, cosa que als ulls de Calveras situava el català en inferioritat de condicions respecte a altres llengües més “perfectes” (llatí, grec, alemany, castellà, francès i italià); ho lamentava en aquests termes:

perdre la diferenciació del datiu plural, sigui per la raó que sigui, és deixar deficient el nostre sistema de pronoms en el punt més vital de la perfecció sintètica del nostre llenguatge, i restar per sota del nivell de les llengües romàniques germanes nostres, que en la llengua literària tenen totes un datiu plural ben diferenciat de l’acusatiu, tant masculí com femení.

²⁷¹ Només entenent el procés de “restauració de la llengua literària” com un progrés cap a la perfecció és explicable que Fabra es referís als canvis gramaticals proposats per ell com a “perfeccionaments” —v., p.ex., Fabra ([1918] 1980, 141)— i al resultat d’aquests canvis com a “llengua perfecte” —“Els escriptors actuals (...) s’esforcen a escriure un català cada dia més pur i perfecte” (Fabra [1918] 1980, 143).

amb el doble sistema *losi, lesi*, i fins amb la forma *lis* i els complementaris *los, les* usats on no poden portar confusió, el nostre llenguatge literari, seria en aquest punt superior a totes les llengües literàries d'ara, i s'atancaria a la perfecció màxima del grec amb la distinció de gènere fins en el datiu plural.

Però Calveras evolucionà com a científic de la llengua i s'anà desfent progressivament del llast filosòfic que el portava a estructurar els seus estudis lingüístics i les seves propostes normatives a partir de qüestionables fonaments teòrics i metodològics. Amb la creació de l'Oficina Romànica el 1928, Calveras va prescindir gairebé completament dels principis idealistes que van alimentar els seus primers articles i estudis lingüístics: d'una banda, a les *Consultes de llenguatge* exposa les seves propostes lingüístiques divergents de les més difoses per la llengua literària de la seva època i omple diverses llacunes que la normativa de la seva època no havia cobert (v. § 6.2), i de l'altra, en els importants estudis lingüístics que publicà a l'*Anuari* aconseguí sotmetre a l'anàlisi científica les preposicions i relatius sense haver de recórrer a l'aparat metodològic que havia estat més o menys habitual en les seves publicacions anteriors (v. § 6.1). Independentment de la feixuga i obsoleta càrrega de la teoria de les llengües sinteticoperfectes que va ser la base dels seus primers treballs, l'obra de Calveras situant-se entre la tradició i l'avantguarda s'erigeix com una interessant proposta alternativa i complementària a Fabra en un context en què va haver d'aprendre a resignar-se, silenciosament reclòs en el selecte aixopluc de la Biblioteca Balmes, a treballar patriòticament al marge del poder.

Bibliografia de Josep Calveras

Calveras Santacana S.I., Josep (1925) *La reconstrucció del llenguatge literari català. Estudi d'orientació*, Barcelona, Biblioteca Balmes, [índex reproduït a *Analecta I* (1925, 415-420); versió resumida a *El Correo Catalán* 18-3-1926, 16-4-1926, 18-6-1926, 18-11-1926, 16-12-1926, 3-3-1927].

—(1926a): "Una lletra de Josep Calveras S.J.", *LPC III* (gener 1926) pp. 78-80.

—(1926b): "Il·lustracions lingüístiques. Les formes regides sense preposició del pronom de tercera persona", *LPC III/14* (febrer 1926) pp.171-174.

—(1926c): "Il·lustracions lingüístiques. Del pronom de tercera persona. II. Datiu plural diferenciat", *LPC III/17* (maig 1926) pp. 426-435.

—(1926d): "Notes de llenguatge. Per les planes del parlar vell. 1: *Al salir, en sortir*", *Ciutat I/5* (juny 1926) pp. 86-89.

—(1926e): "Il·lustracions lingüístiques. Formes regides sense preposició del pronom de tercera persona. III Models de formes", *LPC IV/19* (juliol 1926) pp. 56-73.

—(1926f): "[Ressenya a] *Camí. Lleus comentaris a textos sagrats, pel marquès de Balanzó*, Barcelona, impremta Altés, 1926", *Ciutat I/6* (juliol 1926) p. 121.

—(1926g): "Notes de llenguatge. Per les planes del parlar vell. 2: Rehabilitació de paraules", *Ciutat I/7* (agost 1926) pp. 140-144.

—(1926h): "Notes de llenguatge. Per les planes del parlar vell. 3: Llenguatge ric", *Ciutat I/8* (setembre - desembre 1926) pp. 173-177.

—(1926i): "La Biblioteca Balmes", *Cultura valenciana I/3*, pp. 76-79.

—(1927a): "De l'epistolari a Llorente", *Cultura Valenciana I/1* pp. 21-28.

—(1927b): "Clarícies de llenguatge. Estudis de conjunt", *Ciutat II/9* (gener 1927) pp. 4-10.

—(1927c): "Clarícies de llenguatge. Estudis de conjunt", *Ciutat II/10* (febrer 1927) pp. 35-42.

—(1927d): "Clarícies de llenguatge. Estudis de conjunt", *Ciutat II/11* (març 1927) pp. 58-65.

—(1927e): "Notes de llenguatge. Per les planes del parlar vell. 4: Multiplicitat de formes", *Ciutat II/12* (abril-maig 1927) pp. 96-100.

- (1927f): "Clarícies de llenguatge. Estudis de conjunt", *Ciutat* II/13 (juny 1927) p.113-120.
- (1927g): "Notes de llenguatge. Estilística comparada. 1: Ordre de les paraules", *Ciutat* II/14 (juliol-setembre 1927) pp. 147-151 [reproduït a *LPC* 6 (1927) pp. 466-471].
- (1927h): "Retret espiritual. La refecció espiritual", *El Bon Pastor* II/11 (novembre 1927) pp. 458-463 [secció que dura fins a l'octubre de 1932].
- (1928a): "Variants de les preposicions a, en, ab en els dialectes catalans", 30 p. Separata de l'*AOR* I (1928) [*AOR* I (1928) pp. 151-178].
- (1928b): *Manifest de l'Oficina Romànica*, Barcelona, Biblioteca Balmes / Oficina Romànica; separata, 6 p. [en col·laboració amb Griera].
- (1928c): "De l'epistolari Llorente. Verdaguer i Querol", *Cultura Valenciana*, 1928, vol. II, pp. 49-56.
- (1928d): "De l'epistolari Llorente. Com escriví Llorente *La Barraca*", *Cultura Valenciana* II/4, pp. 154-156.
- (1928-1936): *Epistolari Llorente*; v. Teodor Llorente Falcó (1928-1936).
- (1929a): "De l'epistolari Llorente ¿Qué pensava en Llorente dels seus versos? El preàmbul de Menéndez i Pelayo al *Nou llibret de versos* de Llorente", *Cultura Valenciana* IV/5 pp. 160-164.
- (1929b): "En Teodor Llorente i la unitat de la llengua literària", *LPC* 9, pp 398-405.
- (1929c): "[notícia bibliogràfica] *Aplec de Rondayes mallorquines d'En Jordi des Recó*, per Antoni M. Alcover, t. X. 1929, Palma", *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús* XXXVII/457 (juliol 1929) [signat "J.C."].
- (1929d): "[notícia bibliogràfica] *Historia de Vinarós*, Joan B. Borràs Jarque, t. I., Tortosa, Ed. Correo de Tortosa, 1929", *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús* XXXVII/459 (setembre 1929) pp. 443-444.
- (1930a): "La llengua valenciana I", *CS* X/464 (17 maig 1930) pp. 346-347; X/465 (24 maig 1930) pp.361-362; X/466 (31 maig 1930) pp. 376-378; X/467 (7 juny 1930) pp. 389-390; X/468 (14 juny 1930) pp. 406-407 [articles signats per "C.S."; cada article va numerat amb una xifra romana de l'I al V].
- (1930b) [trad.]: *Exercicis espirituals de Sant Ignasi de Loyola*, Biblioteca dels Exercicis Espirituals de Sant Ignasi de Loyola II, Barcelona, Foment de Pietat Catalana.

- (1931a): "La forma «que» del relatiu català". Separata dels *AOR* I (1929) i II (1930); 146p. [(1929-1930): *AOR* II (1929) pp. 185-254; III (1930) pp. 177-243].
- (1931b): "Notes lingüístiques [al text editat per Serra Vilaró (1931)]", *AOR* IV (1931) pp. 241-265.
- (1931c): "El *Diccionari Català-Valencià-Balear* (tom I)", *LPC* 14, pp. 41-43. [signat "J.C."].
- (1933a): *Consultes de llenguatge. Fonologia i morfologia*, (quadern 1), Barcelona, Biblioteca Balmes / Oficina Romànica [el pròleg es reproduïx amb el títol "El problema del català literari" dins *CS* XIII/612 (6 maig 1933) pp. 283-284].
- (1933b): *Psaltiri en laor de Deu e menyspreu del mon*, 1933, 32 pàgs. [separata (exemplar a l'ILCC de la UdG); edició d'un incunable de 1495 destinada a l'*AOR* VIII (1935)].
- (1928-1936): v. *Consultes de llenguatge* [entre claudàtors hi ha el número de la consulta recollida en el volum de (1933a)].

Consultes de llenguatge:

- (cons. 1): "Cal dir *mida* o *mesura* en la traducció de la frase castellana *a medida que*?", *CS* VIII/370 (30 juny 1928) p. 444.
- (cons. 2): "Què és més ben dit *mercès* o *gràcies*?", *CS* VIII/372 (14 juliol 1928) p. 475.
- (cons. 3): "No és prou català el verb *honrrar*, que el veig canviant sistemàticament amb *honorar*?", *CS* VIII/374 (28 juliol 1928) p. 508.
- (cons. 4): "Són dolentes les formes populars *capritxo*, *capritxós*, *capritxosament*, que ara en tota mena de publicacions trobo *caprici*, *capriciós*, *capriciosament*?", *CS* VIII/376 (11 agost 1928) p.540.
- (cons. 5): "Com podríem fer catalana la paraula llatina *pontífex*, que en castellà ha donat *pontífice*, en italià *pontefice* i en francès *pontife*?", *CS* VIII/378 (25 agost 1928) p. 570.
- (cons. [11] 6): "Em fa estrany en el *Diccionari Ortogràfic*, 1.ª, 2.ª edició, trobar *dissenció* amb c, essent així que en llatí *dissensione* i no *dissentione*. Com s'explica això?", *CS* VIII/381 (15 setembre 1928) p.620.

- (cons. 7): “És acceptadora en bon català la forma *menos*, tan escampada en la parla d’ara?”, CS VIII/385 (13 octubre 1928) pp. 683-684; CS VIII/387 (27 octubre 1928) p. 715; CS VIII/389 (10 novembre 1928) p. 747.
- (cons. 8): “A pagès he sentit dir: «tirant a terra el trespol en un amagatall del carquinyoli van sortir papers vells i unces». És alguna corrupció aquesta paraula *carquinyoli* en aquest sentit?”, CS VIII/391 (24 novembre 1928) p. 779.
- (cons. [24] 9): “Tanmateix *sigut per estat* és forma tan dolenta, que no pugui ésser mai usada en bon català?”, CS VIII /394 (15 desembre 1928) p. 827.
- (cons. 10): “Els Sants Reis de la tradició en l’Evangeli són anomenats *magi ab Oriente*, que en castellà fan *los Reyes Magos*. Com els anomenarem en català?”, CS IX/396 (5 gener 1929) pp. 11-12.
- (cons. 11): “Quins substituïts hi ha per estalviar la paraula *bueno* en la conversa?”, CS IX /399 (26 gener 1929) p. 69.
- (cons. 12): “Quina és la significació exacta de la paraula *adés*, i quin ús cal fer-ne en la llengua escrita?”, CS IX/400 (2 febrer 1929) p. 87.
- (cons. 13): “I la paraula *suara* quin abast té en la nostra llengua?”, CS IX/402 (16 febrer 1929) p. 129.
- (cons. 14): “En els primers escriptors del nostre renaixement trobo usat *mes* com a conjunció adversativa, allà on els clàssics antics posaven *mas*. És acceptadora aquesta substitució?”, CS IX/ 404 (2 març 1929) pp. 169-170.
- (cons. 15): “Sabrieu dir-me alguns equivalents catalans del *cuyo* castellà, per poder variar la forma *el... del qual*, que es fa pesada si sovinteja massa? ”, CS IX/406 (16 març 1929) p. 210.
- (cons. [15] 16): “Serà potser també una forma dolenta a la manera de *sigut l’els hi* d’aquesta dita popular: *Els hi diré que tornin demà?*”, CS IX/408 (6 abril 1929) pp. 269-270.
- (cons. [16] 17): “En la forma *els hi* datiu, escrita i tot *elzi*, no hi ha un ús indegut de l’adverbial *hi* com a datiu?”, CS IX/410 (20 abril 1929) p. 310.
- (cons. 18): “Com es diu en bon català el *cuartel*, l’edifici destinat a l’allotjament de la tropa?”, CS IX/413 (11 maig 1929) p. 370.
- (cons. 19): “Traduint el castellà *antepasados* trobem en les publicacions catalanes d’ara *avantpassats*. No fóra millor dir, com fa el poble, *els nostres passats?*”, CS/414 (18 maig 1929) IX. p. 388.

- (cons. [17] 20): “La combinació *els hi* equivalent a *els els* en aquest exemple: *si et demanen els llibres, dóna'ls-hi*, és dolenta gramaticalment?”, CS IX/416 (1 juny 1929) pp. 428-429.
- (cons. 21): “Parlen sovint les nostres publicacions religioses de la província eclesiàtica *tarraconense*. És ben fet aquest denominatiu?”, CS IX/418 (15 juny 1929) p. 470.
- (cons. 22): “Què és la *polleguera*, que surt en l’expressió figurada popular *sortir de polleguera*?”, CS IX/420 (29 juny 1929) p. 506.
- (cons. 23): “Quines maneres catalanes hi ha de distingir entre el relatiu nominatiu i acusatiu?”, CS IX/433 (28 setembre 1929) pp. 770-771.
- (cons. 24): “Quin és l’equivalent català de les dites castellanes; *¡lo duro que es!, por lo joven que es, todos los amigos que quieras*, etc.?” , CS IX/435 (12 octubre 1929) p. 811.
- (cons. [6] 25): “El corrector de proves m’esmena per *sargir* el *surgir* que jo posava en el sentit de *zurcir* castellà. Amb quin fonament pregunto?”, CS IX/438 (2 novembre 1929) p. 869.
- (cons. 26): “És català la paraula *desmenussar*, que he vist en una publicació d’ara i no la porta el *Diccionari ortogràfic*?”, CS IX/440 (16 novembre 1929) p. 905.
- (cons. 27): “És acceptador el *com* d’aquesta dita: *com tornaràs ja trobaràs la taula parada*?”, CS IX/442 (30 novembre 1929) p. 943.
- (cons. [14] 28): “Se’m fa molt estrany això de *la servent de Déu* en femení, que he llegit no fa gaire. Que no es pot dir *la serventa de Déu*?”, CS IX/444 (14 desembre 1929) pp. 989-990.
- (cons. 29): “Per quina raó escriuen ara *Nostra Dona de Montserrat*, que molts ho troben estrany i alguns fins ho critiquen com inventat per fugir de *Nostra Senyora de Montserrat*, que coincideix amb la manera de dir castellana?”, CS IX/446 (4 gener 1930) pp. 15-16.
- (cons. [1] 30): “La *t* del mot *sant* és muda o s’ha de pronunciar, en especial davant d’un nom començat per vocal, com ara *Sant Esteve*, *Sant Andreu*?”, CS IX/448 (18 gener 1930) pp. 54-55.
- (cons. 31): “Quin és el significat propi de la paraula *facècia*, que ara s’escriu tant i potser no sempre ben encertada?”, CS X/450 (1 febrer 1930) p. 95.

- (cons. 32): “Voldria saber més particularment com usaven els clàssics *Nostra Dona* o *Ma Dona* parlant de la Mare de Déu?”, *CS X/452* (15 febrer 1930) p.135.
- (cons. [2] 33): “¿Jo, que de nom de casa em dic *Lluch*, faré bé d’escriure’m *Lluc*, com hi ha qui m’ho aconsella?”, *CS X/454* (1 març 1930) pp. 171-172.
- (cons. 34): “¿Qué no són catalanes les paraules *resar*, *reso*, que no les porta el *Diccionari ortogràfic* i si no ho són com les podrem suplir?”, *CS X/456* (15 març 1930) pp. 203-204.
- (cons. 35): “*Firmar* i *firma* no els porta el *Diccionari ortogràfic* i en les publicacions d’ara sistemàticament són canviats per *signar* i *signatura*. ¿Amb quin fonament, pregunto?”, *CS X/458* (29 març 1930) pp. 235-236.
- (cons. 36): “Moltes vegades veig escrit *Marian*, altres, no tants, *Marià*. Quina forma és més correcta?”, *CS X/460* (12 abril 1930) pp. 270-271.
- (cons. [12] 37): “Pot passar *Vicents* escrit així, com ho he vist en diaris catalans i fins en algun diccionari modern?”, *CS X/461* (23 abril 1930) pp. 298-299.
- (cons. 38): “El verb *apoiar*, si no és català, com el substituïrem d’una manera acceptable?”, *CS X/463* (10 maig 1930) pp. 330-332.
- (cons. [13] 39): “¿Per quina raó s’escriuen diferent *març* i *dimarts*, essent així que pronunciats sonen igual i tots dos fan referència al déu Mars?”, *CS X/465* (24 maig 1930) p. 360.
- (cons. [26] 40): “Quin equivalent té en català el futur de subjuntiu del castellà?”, *CS X/467* (7 juny 1930) pp. 394-395; *CS X/469* (21 juny 1930) p. 428
- (cons. 41): “És admissible la traducció del castellà *Matías* pel català *Macià*?”, *CS X/471* (5 juliol 1930) p. 459.
- (cons. 42): “Com cal dir: <<llegeixo el Gènesi o la Gènesi>>, parlant del primer llibre sagrat?”, *CS X/483* (27 setembre 1930) p. 651.
- (cons. 43): “És bona regla posar sempre *qui* amb l’article masculí per tal de distingir-lo de *que* neutre amb article: *el qui ma’agrada*, *el que m’agrada*?”, *CS X/486* (18 octubre 1930) p. 699.
- (cons. 44): “És recomanable l’ús que es va estenent de posar *mestressa* per comptes de *mestra*?”, *CS X/488* (1 novembre 1930) pp. 732-733.
- (cons. [5] 45): “El corrector de proves m’esmena *esgraó* per *esglaó*. Per quina raó?”, *CS X/490* (15 novembre 1930) p. 766.
- (cons. 46): “Parlant s’usa molt *per’xò* en sentit de *però*. Es pot admetre en el llenguatge escrit?”, *CS X/492* (6 desembre 1930) p. 807.

- (cons. [9 i 10] 47): “El *Diccionari ortogràfic* porta *davassall* i el *Pal·las devessall*. Qui té raó?. Així mateix el *Diccionari ortogràfic* escriu *servitud* amb *d* final essent en llatí *t* la lletra corresponent de *servitute*. Per quina raó?”, *CS XI/493* (20 desembre 1930) p. 837.
- (cons. [3] 48): “Per quina raó s’escriu ara *Penedès* per comptes de *Panadès*, que és el nom oficial d’aquesta comarca catalana?”, *CS XI/495* (10 gener 1931) p. 872.
- (cons. [7] 49): “Quina tara tenen les paraules corrents *creuat*, *creuada*, que s’hagin de canviar per *croat*, *croada*?”, *CS XI/498* (31 gener 1931) p. 968.
- (cons. 50): “La paraula *òrgan*, diferenciada d’*orgue*, quin fonament té en la nostra llengua?”, *CS XI/500* (14 febrer 1931) pp. 1000-1001.
- (cons. 51): “Quina tara té la paraula *viuda*, que sistemàticament és substituïda per *vidua*?”, *CS XI/502* (28 febrer 1931) p. 1032.
- (cons. 52): “Si admetem *viuda* com a forma ordinària pel femení, caldrà també dir *viudo* pel masculí. Però *viudo* no és un castellanisme?”, *CS XI/504* (14 març 1931) pp. 1063-1064.
- (cons. 53): “És català l’ús de *que* amb infinitiu en dites com aquestes: *donava molt que dir a tothom*?”, *CS XI/507* (11 abril 1931) pp. 1128.
- (cons. [19] 54): “Veig que critiquen l’ús dels possessius sense article, i voldria saber per què?”, *CS XI/509* (25 abril 1931) pp. 1159-1160.
- (cons. [21] 55): “Es pot usar la construcció popular del relatiu d’aquest exemple; *És una casa que hi tracto de molts anys*?”, *CS XI/511* (9 maig 1931) pp. 1190-1191.
- (cons. [22] 56): “¿Són recomanables les simplificacions que fa la llengua viva en l’ús de les preposicions davant del relatiu?”, *CS XI/513* (16 maig 1931) p. 1219.
- (cons. [4] 57): “Observo molt sovint la duplicitat *albada* i *aubada* en poesies publicades actualment i de vegades fins en un mateix volum. ¿És admissible aquesta doble forma?”, *CS XI/515* (6 juny 1931) p. 1253.
- (cons. 58): “Quina explicació gramatical té la col·locació de les preposicions en aquesta dita popular: *no era de ton germà d’aquell que parlaven*?”, *CS XI/517* (20 juny 1931) pp. 1288-1289.
- (cons. 59): “Com s’ha de dir , *constituents* o *constituents*, parlant de les properes corts?”, *CS XI/519* (4 juliol 1931) p. 1319.

- (cons. 60): “Per què justament hem de dir *tot està a voler* i no *tot estar en voler*, fent com fem *tot està en això?*”, CS XI/533 (1 octubre 1931) p. 1542.
- (cons. 61): “Si d’aquests exemples: *S’estimava la casa més que a la dona*, traiem la preposició *a*, resulta: *S’estimava la casa més que la dona*, que sembla voler dir: *s’estimava la casa més ell que no la dona*. Com conservarem el primer sentit?”, CS XI/534 (24 octubre 1931) p. 1575.
- (cons. 62): “Quina tara té la manera corrent de dir: *ningú l’ha vist*, que s’hagi d’esmenar per *ningú no l’ha vist?*”, CS XI/537 (7 novembre 1931) pp.1608-1610.
- (cons. 63): “*Montepió* castellà és *montepiu* en català o ha d’ésser canviat per *germandat?*”, CS XI/539 (21 novembre 1931) p. 1640.
- (cons. 64): “He llegit criticat com un neologisme modernista i innecessari, la paraula *aliè*. És així, veritat?”, CS XII/544 (2 gener 1932) p.14.
- (cons. 65): “És necessari repetir la negació després de *ni*, com ara dient *ni son pare ni sa mare no la coneixerien?*”, CS XII/546 (16 gener 1932) p.46; CS, XII/547 (23 gener 1932) p.61; CS XII/548 (30 gener 1932) p. 78.
- (cons. 66): “És necessari la preposició de davant d’excusar en aquesta dita: *és més difícil excusar els més sectaris?*”, CS XII/550 (13 febrer 1932) p. 109.
- (cons. 67): “És un castellanisme *grosser*, que s’hagi de canviar sistemàticament per *groller?*”, CS XII/552 (27 febrer 1932) p. 141.
- (cons. [23] 68): “Té fonament la prevenció contra lús de *se* indeterminat en dites com aquesta: *s’ha constituït la junta del cens?*”, CS XII/554 (12 març 1932) p. 173.
- (cons. 69): “L’ús de *se* indeterminat no pot portar confusions de sentit amb *se* reflexiu o pronominal?”, CS XII/557 (2 abril 1932) p.215; CS XII/558 (9 abril 1932) p. 237.
- (cons. 70): “És recomenable la substitució sistemàtica de *se* indeterminat per la forma passiva del verb com fan molts ara?”, CS XII/561 (30 abril 1932) pp.285-286; CS XII/562 (7 maig 1932) p. 297.
- (cons. 71): “¿Hi ha motiu d’esquivar sistemàticament *sobre* i substituir-lo per *damunt?*”, CS XII/564 (21 maig 1932) p. 71.
- (cons. 72): “És encertada aquesta redacció de peu d’anunci: *Plaça del Pi, enfront l’església?*”, CS XII/566 (4 juny 1932) pp. 364-365.

- (cons. 73): “¿Com és més ben dit: *per camins que no siguin el convenciment, la cultura*, etc., o bé *per camins que no siguin els del convenciment?*”, CS XII/569 (25 juny 1932) pp. 412-413.
- (cons. 74): “¿Quin fonament té la diferenciació que alguns fan de *medi* i *mitjà*, en el sentit d’aquest exemple: *aquesta tasca individual és distinta, com distints són els mitjans de què disposen i els medis on actuen?*”, CS XII/570 (2 juliol 1932) pp. 428-429.
- (cons. 75): “¿Quin criteri cal tenir en l’ús del relatiu compost *el qual?*”, CS XII/584 (8 octubre 1932) pp. 651-652.
- (cons. 76): “¿És pot admetre el verb *endur* d’aquesta dita: *se ’l va endur fermat amb una cordeta?*”, CS XII/586 (22 octubre 1932) p. 679 .
- (cons. 77): “¿Em sabria donar una regla clara i concisa de quan s’ha d’usar *per* i *per a?*”, CS XII/ 588, (5 novembre 1932) pp. 716-717.
- (cons. [20] 78): “De bo de bo és un castellanisme el relatiu compost *el que* d’aquesta dita: *és un remei del que ningú se n’aprofita?*”, CS XII/590 (19 novembre 1932) pp. 748-749.
- (cons. 79): “¿No representaria un perfeccionament pel llenguatge literari català establir una diferència de significats entre *per* i *per a*, a la manera de *por* i *para* castellà i de *par* i *pour* francès?”, CS XII/593 (10 desembre 1932) p. 801; CS XII/594 (17 desembre 1932) pp. 816-817; CS XIII/596 (7 gener 1933) pp. 10-11; CS XIII/598 (21 gener 1933) pp. 43-44; CS XIII/600 (4 febre 1933) pp. 75-77; CS XIII/602 (18 febrer 1933) pp. 107-108.
- (cons. [18] 80): “En les publicacions actuals sovint ensopego amb les combinacions de pronoms *la hi*, *li la* i *li ho* per comptes de *l’hi*. ¿A què obeeixen aquestes novetats?”, CS XIII/604 (4 març 1933) p. 139.
- (cons. [8] 81): “¿No fóra més propi dir: *Amb Déu siau*, que *A Déu, A Déu siau?*”, CS XIII/606 (18 març 1933) pp. 170-171.
- (cons. [25] 82): “La parla viva ¿no fa també *ha estat* el pretèrit d’èsser, quan diu: *això sempre ha estat, és i serà?*”, CS XIII/608 (1 abril 1933) pp. 203-204.
- (cons. 83): “Gramaticalment és censurable la manera de dir popular: *El Peret és mort?*”, CS XIII/610 (22 abril 1933) p. 254.
- (cons. 84): “¿Quina norma cal seguir en l’ús de la forma restaurada *llur?*”, CS XIII/613 (13 maig 1933) pp. 299-300.

- (cons. 85): “¿No fóra millor acceptar l’article neutre *lo*, que fer recurs a *això* o *allò* per evitar-lo?”, CS XIII/615 (27 maig 1933) pp. 331-332.
- (cons. 86): “M’esmenen l’*en* en aquesta dita: *Dispensi, no me n’havia adonat de vostè. És incorrecte?*”, CS XIII/618 (17 juny 1933) pp. 387-388.
- (cons. 87): “¿Com s’ha de dir: *Mestre Vivies és mort* o *el mestre Vives és mort?*”, CS, XIII/635 (14 octubre 1933) p. 611.
- (cons. 88): “És de recomanar la pràctica radical de treure l’article i tot altre tractament davant dels noms propis de persona, com ara fent: *Tejada baté Suqué per 6-0, 6-1?*”, CS XIII/638 (4 novembre 1933) pp. 702-703; CS XIII/641 (25 novembre 1933) pp. 755-756 ; CS XIII/646 (13 gener 1934) p. 29.
- (cons. 89): “¿Com s’han d’escriure *en* i *na*, que es posen davant dels noms propis de persona?”, CS XIII/647 (27 gener 1934) pp. 61-62.
- (cons. 90): “Trobo molt estrany aixà de : *Voteu Lliga Catalana*, sense l’article *la*, dels cartells electorals. Quin fonament té?”, CS XIII/650 (10 febrer 1934) p. 94; CS XIII/652 (24 febre 1934) p. 126.
- (cons. 91): “Quina diferència hi ha entre *fressa*, *remor* i *soroll?*”, CS XIII/ 654 (10 març 1934) p. 158.
- (cons. 92): “¿Quina diferència hi ha entre *passos* i *passes?*”, CS XIII/657 (7 abril 1934) p. 222.
- (cons. 93): “ ¿Es pot admetre en català la frase *ha passat desapercebut*, que en castellà és criticada de gal·licisme?”, CS XIII/659 (21 abril 1934) p. 254.
- (cons. 94): “¿Com és en bon català, *Full dominical* o *Fulla dominical*, com sempre s’havia dit?”, CS XIII/662 (12 maig 1934) pp. 301-302.
- (cons. 95): “ ¿Quina diferència hi ha de *por* a *basarda?*”, CS XIII/664 (26 maig 1934) p. 333.
- (cons. 96): “Voldria saber el significat exacte dels verbs *esbrinsar*, *esfondrar* i *enfondir.*”, CS XIII/666 (9 juny 1934) p. 364.
- (cons. 97): “¿Quina diferència hi ha entre *parar* i *aturar?*”, CS XIII/668 (23 juny 1934) p. 396.
- (cons. 98): “¿Quina diferència hi ha entre *complir* i *acomplir?*”, CS XIII/670 (7 juliol 1934) p. 430.
- (cons. 99): “He sentit qui diu: *beneïda sou Vós per beneïta sou Vós*, en l’Ave Maria. ¿Què cal pensar d’aquesta innovació?”, *Botlletí* XVII/1 (gener-abril 1935) pp. 48-51.

- (cons. 100): “¿Quina regla hi ha per l’ús de *com a i com*?”, *Bolletí XVII/1* (gener-abril 1935) pp. 52-57.
- (cons. 101): “¿Es pot usar *en quant* en bon català?”, *Bolletí XVII/2* (maig-juny 1935) p. 81-84.
- (cons. 102): “Referit a noms col·lectius ¿s’ha de posar *llur* o *son, el seu*?”, *Bolletí XVII/4* (octubre-novembre 1935) pp. 154-155.
- (cons. 103): “El corrector de proves sempre m’esmena *deure* en sentit d’obligació per *haver de*. Amb quin fonament, pregunto?”, *Bolletí XVII/4* (octubre-novembre) pp. 156-159.
- (cons. 104): “L’equivalent català del castellà *vez*, ¿és *volta* o *vegada*?”, *Bolletí XVII/5* (desembre 1935) pp. 182-184.
- (cons. 105): “Té fonament la prevenció actual contra l’ús de l’article davant l’infinitiu?”, *Bolletí XVIII/2* (març-abril 1935) pp. 49-55.
- (cons. 115): “¿Té fonament la prevenció actual contra l’ús de la conjunció *perquè*?”, consulta no publicada [fons Calveras BB].
- (cons. 116): “¿El corresponent del castellà *oído* és *oïda* en català?”, consulta no publicada [fons Calveras BB].

Referències bibliogràfiques

Aebischer, Paul (1928): "Essai sur l'onomastique catalane du IXe au XIIe siècle", *AOR* I (1928) pp. 43-118 [n'hi ha separata].

AIEC: Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 1907-1936, 8 vol.

Alcover, Antoni Maria (1917): "Estudis de sintaxis dialectal catalana: els *afixes* pronominals davant i darrera el verb", *Bolletí* IX (1916-1917) pp. 11-36, 49-64.

—(1918): "Què ha d'esser el català literari?", *Bolletí* X (1918-1919) pp. 49-54 [reproduït dins Alcover (1983, 64-70)].

—(1920): "Un mot d'amich an el *Foment de la Pietat Catalana*", *Bolletí* XI (1920) pp. 258-263.

—(1983): *Per la llengua*, Josep Massot i Muntaner (ed.), Biblioteca Marian Aguiló 2, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Universitat de Palma.

Almela Vives, Francesc (1927a): "Fra Lluís Galiana i la nostra llengua", *LPC*, pp. 322-333.

—(1927b): "Rafael Martí de Viciano i la nostra llengua", *LPC* 6 (1927) pp. 422-433.

Analecta: Analecta Sacra Tarraconensia, Barcelona, Biblioteca Balmes, 1925-.

Anuari: AOR.

AOR: Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura, Barcelona, Biblioteca Balmes, 1928-1934, 7 vol.

AR: Archivum Romanicum, Gènova / Florència, 1917-1941.

Aracil, Lluís V. (1983): "L'estandardització del català modern. En justícia a Josep Calveras", *Dir la realitat*, Barcelona, Edicions Països Catalans, pp. 75-126.

Aramon i Serra, Ramon i Josep Vives (1929-1934): “Bibliografia de la llengua i literatura catalana”, *AOR* II (1929) pp. 353-373; III (1930) pp. 351-408; IV (1931) pp. 321-358 [en col·laboració amb Moll]; VII (1934) pp. 271-352 [només Aramon].

—(1929): “[Ressenya a] *La littérature catalane en Roussillon au XVIIe et au XVIIIe siècles* de Josep-Sebastià Pons”, *AOR* II (1929) pp. 349-351.

—(1930a): “Recensions [diverses]”, *AOR* III (1930) pp. 333-340.

—(1930b): “[ressenya a] *En defensa de la personalitat valenciana* de Jordi de Fenollar”, *LPC* 12 (juliol-des. 1930) p. 524.

—(1931a): “[Ressenya a] *Dietario del Platero Suárez*, d’Antoni Igual Úbeda”, *LPC*, gener-juny 1931, p. 62-63.

—(1931b): “[Ressenya a] *Les relacions monetàries entre Catalunya i València des de 1276 a 1376*, de Francesc Mateu i Llopis” *LPC*, gener-juny 1931, p. 339-340.

—(1931c): “Un llibre sobre el valencià”, *LPC* 14 (1931) pp. 312-322 [dins Aramon (1997b, 709-719)].

—(1932): “Recensions [diverses]”, *AOR* V (1932) pp. 313-336.

—(1932-1936): “[Ressenya a] *AOR* I-III”, *AIEC* VIII (1932-1936) pp. 586-588.

—(1934): “Recensions”, *AOR* VII (1934) pp. 253-270.

—(1973): “Problèmes d’histoire de la langue catalane”, *Linguistique catalane*, pp. 27-80 [dins Aramon (1997, 507-550)].

—(1997a): “Les edicions de textos catalans medievals”, dins Aramon (1997b, 433-504) [(1955): *VII Congreso Internacional de Lingüística Románica. Actas y memorias*, Barcelona, Abadia de Sant Cugat del Vallès, pp. 197-266].

—(1997b): *Estudis de llengua i literatura. Recull d’articles de Ramon Aramon i Serra publicats com a homenatge en el seu norantè aniversari*, Biblioteca Filològica XXXIII, Barcelona, IEC.

Arnal i Bella, Antoni (1992): “Algunes notes entorn de «La reconstrucció del llenguatge literari català»”, *Estudis de llengua i literatura catalanes / XXIV. Miscel·lània Jordi Carbonell 3*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, pp. 257-277.

Aulet, Jaume (1986): “Jaume Bofill i Mates i la Congregació Mariana dels Jesuïtes de Barcelona (1894-1907)”, *Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, Barcelona, vol. I, pp. 27-66.

Balcells, Albert (2000): “La dictadura de Primo de Rivera i Pompeu Fabra”, *Revista de Catalunya*, 156 (novembre 2000) pp. 30-48.

Barnils, Pere (1928): “De la paraula viva”, *El Correo Catalán* [articles signats amb el pseudònim «Wieder»].

—(1930): “Acercas de determinados reflejos fonológicos de la volición en la palabra”, *AOR* II (1930) pp. 265-270.

—(1933): *Escrits de P[ere] Barnils*, *AOR* VI (1933).

Bartomeus, Antoni (1908): “Necessitat de reconstituir el llenguatge mèdich-biològich catalá”, dins *PCILC*, pp. 530-535 [(1986, 530-535)].

Batllori S.I., Miquel i Carles M. Claveria (1927): “Una colección de ediciones de teatro antiguo en la Biblioteca provincial universitaria de Barcelona”, *Butletí de la Biblioteca de Catalunya* 7 (1923-1927) pp.213-231.

Batllori S.I., Miquel (1932): “Un llibre de manescalia en català a la Biblioteca universitària de Bolonya”, *AOR* V (1932) pp. 179-224. [n’hi ha separata].

—(1943): “Introducción biográfica [al P. Casanovas]”, *Estéticas. Por el P. Ignacio Casanovas*, Barcelona, Balmes.

—(1947): “Notícia preliminar”, *Obres catalanes d’Arnau de Vilanova*, ENC, Barcelona, Barcino, vol. I.

—(1960): “Introducció”, *Relíquies literàries d’Ignasi Casanovas*, Barcelona, Balmes, XVI p.

—(1979a): “El P. Casanovas i la llengua i la cultura catalanes”, *A través de la història i la cultura*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, pp. 333-350.

—(1979b): “Miquel Mir en la transició del s. XIX al XX”, *A través de la història i la cultura*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 307-316 [(1979): *Randa VIII*, pp. 197-203].

—(1993): “Dues cartes dialectals mallorquines del segle XIV-XV a la Biblioteca Vaticana”, dins *Obra completa. De l'Edat Mitjana*, Tres i Quatre, València, 1993, pp. 187-197 [(1981): *Randa 3*, 71-78].

BDC: Butlletí de Dialectologia Catalana, Barcelona, IEC, 1913-1936, 25 vol.

Bello, Andrés (1891): *Gramática de la lengua castellana destinada al uso de los americanismos*, París, Roger.

Benítez i Riera, Josep M. (1996): *Jesuïtes i Catalunya: fets i figures*, Scripta et Documenta 52, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Boix i Fuster Emili, i Francesc Xavier Vila i Moreno (1998): *Sociolingüística de la llengua catalana*, Barcelona, Ariel.

Bolletí: Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana, Palma de Mallorca, 18 vol. [1a època: 1901-1926, 14 vol. Director: Antoni Maria Alcover; 2a època: 1933-1936, 4 vol. Director: Francesc de Borja Moll.]

Bonet i Baltà, Joan (1984): *L'Església catalana. De la Il·lustració a la Renaixença*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Borràs i Feliu S.I., Antoni; Francesc de P. Solà i Carrió S.I. i Josep Maria Torelló i Barenys (1979): *Escriptors jesuïtes de Catalunya. Bibliografia 1931-1976*, Barcelona / Sant Cugat del Vallès, Facultat de Filosofia i Teologia Sant Francesc de Borja.

Borràs i Jarque, Joan M. (1929a): *Historia de Vinarós*, Tortosa, Correo de Tortosa, vol. I.

—(1929b): “[notícia bibliogràfica a] *AOR I*”, *Cultura Valenciana* III (1929) p. 109.

Bosch, Vicent (1929): “Vocabulari de Fonz”, *AOR II* (1929) pp. 255-264.

BRABL: Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, 1901-.

BSCC: Butlletí de la Societat Castellonenca de Cultura, Castelló de la Plana, 1920-.

Bulbena Tosell, Antoni (1905): *Diccionari català-francès-castellà*, Barcelona.

Calaforra i Castellano, Guillem (1998): *Wilhelm Meyer-Lübke i Das Katalanische. Introducció i traducció*, Biblioteca Filològica XXXIV, Barcelona, IEC.

Capdevila, Josep M. (1934): v. Cardó (1934).

Cardó, Carles (1925): “[Ressenya a] *La reconstrucció del llenguatge literari català* de Josep Calveras”, *LPC*, pp. 567-570.

—(1929): “[Ressenya a] *Almanac valencià*, 1929. Número extraordinari de *Cultura Valenciana*”, *LPC* (1929) p. 234 [article signat per “C.”].

—(1930): “[Ressenya a] *La llengua valenciana* de Lluís Revest”, *LPC*, juliol-desembre 1930, pp. 539-540.

—(1934): “[Ressenya a] *Consultes de llenguatge* (quadern I) de Josep Calveras”, *LPC*, pp. 50-51 [ressenya signada per “C.”, inicial que podria equivaler a Cardó o a Capdevila].

Careta i Vidal, Antoni (1901): *Diccionari de barbrismes*, Barcelona / Vilanova i la Geltrú, Oliva.

Casanovas, Ignasi (1925): “La biblioteca Balmes i les seves publicacions”, *Analecta I* (1925) pp. 5-17.

—(1960): v. Batllori (1960).

Casassas i Ymbert, Jordi (1980): *Jaume Bofill i Mates (1878-1933). L'adscripció social i l'evolució política*, Biblioteca de Cultura Catalana 45, Barcelona, Curial.

Cases-Carbó, Joaquim (1998): "La preposició «amb» dins els Textos Antics", *Misc. Fabra*, pp. 37-41 [(1943)].

Castellanos, Jordi (1996): "Mercat del llibre i cultura nacional (1882-1925)", *Els Marges* 56 (octubre 1996), pp. 5-38.

Catalana, Barcelona, 1918-1924.

Cifuentes, Lluís (1997): "*Translatar sciència en romans catalanesch*. La difusió de la medicina en català a la baixa edat mitjana i al Renaixement", *Llengua i Literatura* 8 (1997) pp. 7-42.

Ciutat: Ciutat. Ideari d'art i cultura, Manresa, 1926-1928.

Colomina i Castanyer, Jordi (1990): "Bibliografia de dialectologia catalana", *A Sol Post*, pp. 75-131.

Comerma Vilanova, Josep (1923): *Història de la literatura catalana*, Barcelona, Poliglota.

Coromines, Joan (1989^a): *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, Club editor, pp. 197-209.

—v. *DECat*.

Coromines, Hortènsia (1947): "[Ressenya a] *AOR V-VII*", *ER I* (1947-1948) pp. 319-321.

Crowley, Tony (1996): *Language in history. Theories and texts*, Londres / Nova York, Routledge.

CS: Catalunya Social, Barcelona, 1922-1936, 14 vol.

Cultura Valenciana: Cultura Valenciana. Publicació trimestral de l'Academia Valencianista del Centro Escolar y Mercantil, València, 1926-1931.

DAG: Diccionari Aguiló [materials lexicogràfics aplegats per Marian Aguiló i Fuster; Pompeu Fabra i Manuel de Montoliu (ed.)], Biblioteca Filològia IEC, Barcelona, IEC, 1914-1934, 8 vol. [(1988-1989): Alta Fulla, ed. facsímil, 4 vol.].

Dalmau, Delfi (1934): *Polèmica. Mercè Rodoreda. Carles Varela, José Ortega Gasset*, Barcelona, Edicions Clarisme [exemplar a l'Arxiu Històric de Barcelona (amb dedicatòria a López-Picó)].

DCVB: Diccionari català-valencià-balear, Antoni Maria Alcover i Francesc de Borja Moll, Palma de Mallorca, 1926-1962, 10 vol [als *AOR* constà com a "Publicació adherida"].

DECat: Diccionari complementari i etimològic de la llengua catalana, Joan Coromines, Curial / "la Caixa", 1980-1991, 9 vol.

DGLC: Diccionari general de la llengua catalana; v. Fabra (1932a).

DHEC: Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya [Ramon Corts, Joan Galtés, Albert Manent (dir.)], Barcelona, Generalitat de Catalunya / Claret, I-III (1998-2001).

DOrt.: Diccionari ortogràfic; v. Fabra (1917a).

El Bon Pastor. Revista ministerial de la clerecia, Barcelona, Foment de Pietat Catalana, 1927-1936.

Elcock, W.D. (1935): "Vocabulaire de «La ferme» d'une région des Pyrénées-Centrales", [separata *AOR* VIII (1935) dipositada al fons Calveras de Biblioteca Balmes].

—(1938): *De quelques affinités phonétiques entre l'aragonais et le béarnais*, Paris, Droz [tesi presentada a la Universitat de Tolosa].

—(1975): *The Romance languages*, Londres, Faber and Faber.

ER: Estudis Romànics, 1947-.

EUC: Estudis Universitaris Catalans, Barcelona, 1907-1936, 22 vol.

Fabra, Pompeu (1905): “Les tres preteses lleis d’escursament, de distinció y d’eufonia”, *El Poble Català*, 9 i 16 setembre 1905.

—(1907): “Sobre diferents problemes pendents en l’actual català literari”, *AIEC I* (1907) pp. 352-369 [dins Fabra (1980, 83-106)].

—(1912): *Gramàtica de la llengua catalana*, Barcelona, Tipografia L’Avenç.

—(1915): “Literats i gramàtics” (discurs presidencial llegit als Jocs Florals de Lleida) [dins Fabra (1980, 135-140)].

—(1917a): *Diccionari ortogràfic*, Biblioteca Filològica XI, Barcelona, IEC [(1923): 2a ed.; (1931): 3a ed.; (1937): 4a ed.].

—(1917b): “Castellanismes de la llengua escrita”, *La Revista XLVI* (1917) p. 312 [dins Fabra (1980, 129-131)].

—(1918a): *Gramàtica catalana*, Biblioteca Filològica XII, Barcelona, IEC [(1995): Barcelona, IEC, ed. facsímil].

—(1918b): “Filòlegs i poetes” (discurs presidencial dels Jocs Florals de Mataró) [dins Fabra (1980, 141-145)].

—(1919): “Els dialectes catalans i la llengua literària”, *Almanac de La Revista*, pp. 240-242 [dins Lamuela et al. (1984, 184-185)].

—(1924): “L’obra de depuració del català” (discurs presidencial d’inauguració del curs 1925-1925 de l’Ateneu Barcelonès) [dins Fabra (1980, 149-165)].

—(1925): *Les principals faltes de gramàtica*, Barcelona, Barcino.

—(1927a): “De la depuració de la llengua literària”, *La Nova Revista I/1* (1927) pp. 4-10 [dins Fabra (1980, 167-175)].

—(1927b): [parlament de clausura de l’exposició del llibre català a Madrid el desembre de 1927; dins Lamuela et al. (1984, 191)].

—(1929): “L’obra de redreçament del català literari”, *Oc VI/112* (7-4-1929) p. 3 [dins Lamuela et al. (1984, 192-194)].

—(1932a): *Diccionari general de la llengua catalana*, Barcelona, Catalònia.

- (1932b): “Un parlament del filòleg Pompeu Fabra”, *Butlletí dels Mestres* 72 (15-9-1932), pp. 212-213 [extracte d’un discurs de clausura d’un curset de català al Centre Excursionista de Bages, a Manresa; dins Marçet i Solà (1998a)].
- (1934): “Discurs del President”, *Jocs Florals de Barcelona*, Barcelona, 1934, pp. 19-29 [dins Lamuela et al. (1984, 199-206)].
- (1980): *La llengua catalana i la seva normalització*, Francesc Vallverdú (ed.), Barcelona, Edicions 62 / “la Caixa”.
- (1983-1984): *Converses filològiques*, Joaquim Rafel (ed.), Barcelona, Edhasa, 2 vol. [(1954-1955): Santiago Pey (ed.), Barcelona, Barcino, 2 vol.; cito sempre per l’edició de Rafel i pel número de conv. (conversa)].

Feliu, Francesc (1997): “Contribució a l’estudi d’Alfons Par. Epistolari amb Ramon Miquel i Planas”, *Estudis de Llengua i literatura catalanes / XXXIV. Miscel·lània Germà Colón 7*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, pp. 159-184.

Ferrater, Gabriel (1981): “Les gramàtiques de Pompeu Fabra”, *Sobre el llenguatge*, Barcelona, Quaderns Crema, pp. 3-12.

Fouché, Pierre (1924a): *Phonétique historique du roussillonnais*, Tolosa, Privat.
 —(1924b): *Morphologie historique du roussillonnais*, Tolosa, Privat.

Garcia Silvestre, Manuel (1932): *Història sumària de la literatura catalana*, Col·lecció de Vulgarització, Barcelona, Biblioteca Balmes / Oficina Romànica [apèndix bibliogràfic de Manuel de Montoliu].

Gasol, Josep M. (1982): “La impremta de Sant Josep de Manresa. Una història de cent anys (1882-1982)”, *Miscel·lània d’Estudis Bagençs*, Manresa, Centre d’Estudis del Bages, n. 2, pp. 53-74.

Giese, Wilhelm (1933): “[Ressenya a] *Història sumària de la literatura catalana*”, *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* 9-10 (1933) pp. 346-347.

Gili Gaya, Samuel (1928): “Casos de etimología popular en nombres de plantas”, *AOR I* (1928) pp. 241-246.

Giménez Fayos, Josep (1926): “[nota bibliogràfica a] *La reconstrucció del llenguatge literari català* de Josep Calveras”, *I/1* (1926) p. 29.

Gramsci, Antonio (1974): “Note per una introduzione allo studio della grammatica”, *Letteratura e vita nazionale*, Quaderni del Carcere 5, Torí, Einaudi, pp. 197-205.

Griera, Antoni (1928a): “Entorn de l'«Atlas linguistique de l'Italie et de la Suisse méridionale», de K. Jaberg i J. Jud”, *AOR I* (1928) pp. 21-42.

—(1928b): “Bibliografia lingüística”, *AOR I* (1928) pp. 337-382.

—(1930): “Recensions [diverses]”, *AOR III* (1930), pp. 342-350.

—(1931): “Recensions”, *AOR IV* (1931) pp. 299-306.

—(1932): “Études de géographie liguistique”, *AOR V* (1932) pp. 73-120.

—(1933): “[Ressenya a] *AOR I-III*”, *ZRPh* 53 (1933) pp. 431-434.

—Xavier Casasses, Joaquim Civera Sormaní i Basili de Rubí (1962): *Acció Social Popular a Catalunya 1906-1936*, Barcelona, Criterion / Ed. Franciscana [*Crítèrion* 11 (1962)].

—(1963): *Memòries*, Biblioteca Filologica-Historica VIII, Abadia de Sant Cugat del Vallès, Instituto Internacional de Cultura Románica.

Gulsoy, Joseph (1993): “La -o de la primera persona de l'indicatiu present en català”, *Estudis de gramàtica històrica catalana*, Barcelona / Publicacions de l'Abadia de Montserrat / València, Institut Universitari de Filologia Valenciana, pp. 421-448.

Hatzfeld, Helmut (1930-1934): “La expresión de «lo santo» en el lenguaje poético de los románticos portugueses y catalanes”, *AOR II* (1929) pp. 271-337; *III* (1930) pp. 271-332; *IV* (1931) pp. 269-298; *VII* (1934) pp. 205-218.

Herrera S.I., Enrique (1915): *Antología de prosa amena*, Valladolid, Cuesta.

Hess, Gerhard (1934a): “Les «Maximes» de La Rochefoucauld”, *AOR* VII (1934) pp. 219-252.

—(1934b): “[Ressenya a] *Dichtung au dem Glauben* de Hermann Weinert”, *AOR* VII (1934), p. 268.

Iborra, Josep, (1982) “Presentació i selecció” a *Taula de Lletres Valencianes. Selecció de textos*, Biblioteca d’Autors Valencians, València, Diputació Provincial de València / Institució Alfons el Magnànim.

Joseph i Mayol, Miquel (1971): *El salvament del patrimoni artístic català durant la guerra civil*, Barcelona, Pòrtic.

Julià Capdevila, M. Lluïsa (1992): *Joaquim Ruyra, narrador*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat.

—(1995): [ed.] *Epistolari de Joaquim Ruyra*, Epistolaris de la Catalunya Contemporània. Barcelona, Curial.

Julià i Muné, Joan (1986): *Mossèn Antoni M. Alcover i l’obra del Diccionari a la llum dels epistolaris de Barnils, Griera i Montoliu*, Tarragona, Diputació de Tarragona.

—(1987): “Pere Barnils i l’IEC (1913-1921)”, *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes/XIV. Miscel·lània Badia i Margarit/6*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, pp. 243-254.

—(1991): “Epistolari Schädel-Alcover i l’inici de la lingüística catalana”, *Miscel·lània Jordi Carbonell*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, pp. 133-159.

—(2000a): *L’inici de la lingüística catalana. Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l’Institut d’Estudis Catalans. Una aproximació epistolar, 1904-1925*, Textos i Estudis de Cultura Catalana, Barcelona, Curial / Publicacions de l’Abadia de Montserrat.

—(2000b): *Pere Barnils: l’home, el lingüista i el mestre (1882-1933)*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat.

Krüger, Fritz (1928): “Volkstimliche Namengebung”, *Volkstum und Kultur der Romanen* I (1928) pp. 209-283.

—(1929): “AOR I”, *Volkstum und Kultur der Romanen*, pp. 3-5.

—(1934): “[Ressenya a] AOR II-IV”, *ZRPh*, pp. 349-354.

Kuen, Heinrich (1932-1934): “El dialecto de Alguer y su posición en la historia de la lengua catalana”, *AOR* V (1932) pp. 121-178; VII (1934) pp. 41-112 [estudi inacabat].

Lamuela, Xavier i Josep Murgades (1984): *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, Barcelona, Quaderns Crema.

Linguistique catalane: La linguistique catalane. Colloque International organisé par le Centre de Philologie et de Littérature Romanes de l'Université de Strasbourg du 23 au 27 avril 1968, Antoni M. Badia Margarit i Georges Straka (ed.), Paris, Editions Klincksieck.

Llorente Falcó, Teodor (1928-1936): *Epistolari Llorente*, vol. I (*Cartes de llevantins 1891-1900*), vol. II (*Cartes de llevantins 1901-1911*), vol. III (*Suplements a les cartes de llevantins. Cartes de Llorente*). Biblioteca Literària, Barcelona, Biblioteca Balmes / Oficina Romànica [en col·laboració amb Josep Calveras; falten dos volums per publicar].

Lo Missatger: Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús. Revista mensual de l'apostolat de l'oració, Barcelona, 1892-1936.

LPC: La Paraula Cristiana, Barcelona, 1925-1936, XXIII vol.

Marcet Pere i Joan Solà (1998a): “Bibliografia de Pompeu Fabra”, dins *Homenatge a Pompeu Fabra 1868-1948. Fidelitat a la llengua nacional. Biografia. Antologia. Bibliografia*, Catalans Il·lustres 12, Barcelona, Generalitat de Catalunya / IEC, pp. 129-222.

—(1998b): *Història de la lingüística catalana 1775-1900. Repertori crític*, Girona, Universitat de Girona; Vic, Eumo / Universitat de Vic, 2 vol.

Marfany, Joan-Lluís (1990^b): “Una visió recent del Modernisme”, *Aspectes del Modernisme*, Biblioteca de Cultura Catalana 11, Barcelona, Curial pp.61-96 [(1973): *Els Marges* 1 (1973) pp. 49-71].

Martí, M. Montserrat i Maria Riera Llorca (1984): "Bibliografia [de Ramon Aramon]", *Miscel·lània Aramon i Serra. Estudis de llengua i literatura catalanes oferts a R. Aramon i Serra en el seu setantè aniversari*, Barcelona, Curial, vol. IV, pp. 421-432.

Martí Mestre, Joaquim (1999): “El català del País Valencià dels segles XVII i XVIII”, *Caplletra* 27 (tardor 1999) pp. 167-188.

Massó i Torrents, Jaume (1908): “Conveniència de l'estudi dels nostres clàssics per a la reconstitució de la llengua”, dins *PCILC*, pp. 560-561 [(1986, 560-561)].

Massot i Muntaner, Josep (1973): *Aproximació a la història de la Catalunya contemporània*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

—(1975): *L'Església catalana al segle XX*, Barcelona, Curial.

—(1977): *Església i societat a la Mallorca del segle XX*, Barcelona, Curial.

Menhardt, H. (1930): “Pharmacologie catalane”, *AOR* III (1930) pp. 245-270.

Meyer-Lübke, Wilhelm (1900): *Grammaire des langues romanes. Syntaxe*, Paris, Welter, vol. III.

—(1998): *El català*, dins Guillem Calaforra i Castellano (1998, pp. 81-234) [(1925): *Das Katalanische*, Heidelberg].

Miquel i Planas, Ramon (1913): “[Ressenya a] *Proses bàrbares* de Prudenci Bertrana”, *Bibliofilia* I (1911-1914) pp. 391-392.

—(1914): “Encara la qüestió ortogràfica”, *Bibliofilia* I (1911-1914) pp. 619-623.

—(1918): “Contra la Reforma Lingüística”, [conferència pronunciada a l'Ateneu Barcelonès el 21 i 25 de juny de 1918] *Catalana* 13 (30-6-1918) pp. 297-356.

—(1919a): “Els primers resultats de la reforma”, *Catalana* 59 (15-6-1919) pp. 490-495.

—(1919b): *Les confidències d'en Joan Bonhome, seguides dels seus pensaments*, Barcelona, Il·lustració Catalana.

—(1921): “Una endevinalla ortogràfica”, *Bibliofilia* II (1915-1921) p. 549.

—(1926): “A propósito de una nueva publicación de la comedia de «La Librería»”, *El Correo Catalán*, 4-3-1926 [publicat dins el suplement cultural “La Pàgina Literaria”].

—(1928): “Bibliografia literària [ressenya a *Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860* de Marian Aguiló]”, *AOR* I (1928) pp. 396-399.

Miracle, Josep (1968): *Pompeu Fabra*, Barcelona, Delos-Aymà [(1998): Barcelona, Proa, ed. facsímil].

Miranda, Jorge (1929): “Hemerogramas. El primer *AOR*”, *El Correo Catalán*, març 1929.

—(1932): “Historiografia literaria”, *El Correo Catalán*, 2-10-1932 i 13-10-1932.

Misc. Aebischer: Miscelánea Paul Aebischer, Biblioteca Filológica-Histórica IX, Sant Cugat del Vallès, Instituto Internacional de Cultura Románica, 1963.

Misc. Alcover: Miscelánea filológica dedicada a D. Antonio Mª Alcover con motivo de la publicación del Diccionario Catalá-Valenciá-Balear, Palma de Mallorca, Publicación del Círculo de Estudios, 1932.

Misc. Fabra: Miscel·lània Fabra. Recull de treballs de lingüística catalana i romànica dedicats a Pompeu Fabra, Biblioteca Filològica XXXVII, Barcelona, IEC, 1998 [facsímil de la 1a ed.: Buenos Aires, 1943].

Moll, Francesc de Borja (1928-1931): “Suplement català al Diccionari romànic etimològic”, *AOR* I (1928) pp. 179-240; II (1929) pp. 7-71; III (1930) pp. 9-72; IV (1931) pp. 105-170 [n'hi ha separata].

—(1929): “Recensions [diverses]”, *AOR* II (1929) pp. 339-349.

- (1929-1932): “La flexió verbal en els dialectes catalans”, *AOR* II (1929) pp. 73-184; III (1930) pp. 73-168; IV (1931) pp. 9-104; V (1932) pp. 9-72 [n’hi ha separata; estudi inacabat, v. Pilar Perea (1999)].
- (1931): “Recensions [diverses]”, *AOR* IV (1931) pp. 306-320.
- (1932): “L’opuscle de Ramon Llull sobre el Pecat d’Adam. Assaig d’edició crítica”, *AOR* V (1932) pp. 297-312 [dins Francesc de B. Moll (1982, 25-41)].
- (1934a): “Transcripció de cançons populars amb notes sobre fonètica sintàctica”, *AOR* VII (1934) pp. 9-40.
- (1934b): “[ressenya a] Josep Calveras. *Consultes de llenguatge*, *Bolletí XVI/4* (agost 1934) pp. 126-128.
- (1959): *Els llinatges catalans*, Palma de Mallorca, Moll, vol. I.
- (1963): “Por que se escribe *Lluc* en vez de *Lluch*”, *El Correo Catalán*, 25-1-1963.
- (1965): “Bernard Schädel i els inicis de la lingüística catalana”, *Homenaje a Jaime Vicens Vives I*, Barcelona, Facultat de Filosofia i Lletres, pp. 95-110 [dins Moll (1983, 49-67)].
- (1970): *Els meus primers trenta anys (1903-1934)*, Palma de Mallorca, Moll.
- (1981): *Un home de combat (Mossèn Alcover)*, Palma de Mallorca, Moll.
- (1982): *Textos i estudis medievals*, Biblioteca Abat Oliva 25, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat / Fundació Congrés de Cultura Catalana / Associació de Llengua i Literatura Catalana.
- (1983): *Aspectes marginals d’un home de combat (Mossèn Antoni M. Alcover)*, Textos i Estudis de Cultura Catalana 6, Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l’Abadia de Montserrat.
- Mollà, Toni i Carles Palanca (1987): *Curs de sociolingüística*, Alzira, Bromera, vol. I.
- Montoliu de Togores, Manuel [trad.] (1917): *Positivisme i idealisme en la ciència del llenguatge*, Barcelona, Publicacions del Consell de Pedagogia.
- [trad.] (1921): *El llenguatge com a fet estètic i com a fet lògic*, Biblioteca Filològica, Barcelona, IEC, pp. 134-148.

- (1922a): “La cançó de gesta de Jaume I”, *Butlletí Arqueològic Tarraconense*, Tarragona.
- (1922b): *Manual d'història crítica de la literatura catalana moderna: 1823-1900*, Barcelona, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana.
- (1923): “[Ressenya a] Fabra, *Converses filològiques*, 1a sèrie, 1924”, *BDC XI* (1923) pp. 143-147.
- (1926-1934): *Breviari crític*, I (1926) Barcelona, Catalònia; II-IV (1929-1933: Biblioteca Balmes / Oficina Romànica) [(1979-1988): V-VII, Tarragona, Diputació de Tarragona].
- (1926a): “Alfons Par. *Sintaxi Catalana*”, *Breviari crític (1923-1924)*, Barcelona, Llibreria Catalònia, vol. I, pp. 265-268.
- (1926b): “Antoni Griera. *Atlas lingüístic de Catalunya*”, *Breviari crític (1923-1924)*, Barcelona, Llibreria Catalònia, vol. I, pp 269-272.
- (1926c): “Pompeu Fabra. *Converses Filològiques. Primera sèrie*”, *Breviari crític (1923-1924)*, Barcelona, Llibreria Catalònia, vol. I, pp. 273-279.
- (1928a): “Sobre el primitiu text versificat de la crònica de Jaume I”, *AOR I* (1928) pp. 253-336.
- (1928b): “Bibliografia literària” [ressenyas diverses], *AOR I* (1928) pp. 391-396.
- (1929a): “Josep Calveras. *La reconstrucció del llenguatge literari català*”, *Breviari crític (1925-1926)*, Col·lecció de Vulgarització, Barcelona, Biblioteca Balmes / Oficina Romànica, vol. II, pp.229-236.
- (1929b): “La Biblioteca Balmes i les seves publicacions”, *Breviari crític 1925-1926*, Col·lecció de Vulgarització, Barcelona, Biblioteca Balmes / Oficina Romànica, vol. II, pp. 259-261.
- (1932): v. Garcia Silvestre.
- (1933): “Epistolari Llorente, vol. I i II”, *Breviari crític (1929-1930)*, Col·lecció de Vulgarització, Barcelona, Biblioteca Balmes, IV (1933) pp. 312-317.
- Muntanyola, Ramon (1976): *Vidal i Barraquer, cardenal de la pau*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Nadal, Josep M. i Modest Prats (1987³): *Història de la llengua catalana. Dels orígens fins al segle XV*, Barcelona, Edicions 62.

Nadal, Josep M. (1992): *Llengua escrita, llengua nacional*, Assaig Minor 6, Barcelona, Quaderns Crema.

Nicolau d'Olwer, Lluís [ed.] (1922): *Epistolari de Manuel Milà i Fontanals*, Biblioteca Filològica 14, Barcelona, IEC, 3 vol. [vol. 1 (1840-1874), vol. 2 (1875-1880), vol. 3 (1881-1884)].

—(1927): *Resum de literatura catalana*, Barcelona, Barcino [(1917): *Literatura catalana: perspectiva general*, Barcelona].

Nonell i Mas S.I., Jaume (1895): *Análisis morfològich de la llènga catalana antiga comparada ab la modèrna*, Manresa, Tip. de Sant Josep.

—(1896): *Análisis fonològich-ortogràfich de la llènga catalana antiga y modèrna*, Manresa, Tip. de Sant Josep.

—(1906²): *Gramàtica catalana* [Calveras en preparà una tercera edició].

Oleza S.I., Josep M. (1928a): “*Diccionari català-valencià-balear*”, *AOR* I (1928) pp. 382-390.

—(1928b): *Zur Bestimmung der Mundart der katalanischer Version der Graalsage. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde genehmigt von der philosophischen Fakultät der Rheinischen Friederich-Wilhelms-Universität zu Bonn*, Barcelona, Biblioteca Balmes [és una part de la tesi d'Oleza].

—(1930): “*Recensió [a DCVB, I]*”, *AOR* III (1930) pp. 340-342.

Par Tusquets, Alfons (1923): *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge (1398)*, Barcelona / Foment de Pietat Catalana / Halle Niemeyer [anunciada als *AOR* com a “Publicació fora de sèrie” de l'Oficina Romànica].

—(1924): *Notes lingüístiques y d'estil sobre les inscripcions y cartes de Catalunya anteriors al segle XIV^è*, Barcelona [discurs llegit per a la recepció a l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona el 30 novembre 1924].

—(1925): “*Separació de mots coordinats*”, *ZRPh*.

- (1926): “L’ortografia del *Diccionari Català-Valencià-Balear*”, *BRABL* XII/90-91 (abril-setembre 1926) pp. 423-425.
- (1928): “«Curial e Güelfa». Notes lingüístiques i d’estil. Grafia, fonètica, morfologia”, *AOR* I (1928) pp.119-150. [separata; reimprès dins *Curial e Güelfa*, Miquel i Planas (ed.) 1933].
- (1930): “La desinència -o del indicatiu present”, *AOR* III (1930) pp. 169-176.
- (1931): “Acotacions lingüístiques y d’estil a clàssichs menors catalans”, *AOR* IV (1931) pp. 171-188.
- (1933a): “Organitzem la caritat”, *CS* XIII/612 (6-5-1933) pp. 280-281.
- (1933b): “Un ric per l’amor de Déu” *CS* XIII/631 (16-19-1933), pp. 595-596.
- (1935): “Sobre la passió d’Oberammergan, les representacions sacres y les pelegrinacions catòliques”, *CS* XIX/724 (17-8-1935) pp. 527-529.

PCILC: Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana [Barcelona, octubre 1906] Barcelona, Joaquim Horta, 1908 [(1986): Barcelona, Vicens Vives / Fundació II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, ed. facsímil].

Pella i Forgas, Josep (1908): “Necessitat de reconstituir el llenguatge jurídic català”, dins *PCILC*, pp. 629-631 [(1986, 629-631)].

Perea, Maria Pilar (1999): *Compleció i ordenació de la flexió verbal en els dialectes catalans d’Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll*, Barcelona, IEC, 2 vol.

Perera Parramon, Joan (1986): “Contribució a l’estudi de les preposicions en el *Tirant lo Blanch*”, *Llengua i Literatura* 1 (1986) pp. 51-109; 2 (1987) pp. 19-66.

Pérez Moragon, Francesc (1982a): *Les normes de Castelló*, Quaderns 3i4, València, Eliseu Climent editor.

—(1982b): *L’Acadèmia de Cultura Valenciana. Història d’una aberració*, Quaderns 3 i 4, València, Eliseu Climent editor.

Pericay, Xavier i Ferran Toutain (1988⁴): *Verinosa llengua*, Barcelona, Empúries.

Perucho, Artur (1930): *Catalunya sota la dictadura. (Dades per a la història.)*, Badalona, Proa [exemplar al fons Vicens Vives de la UdG].

Polanco, Lluís (1984): "La normativa al País Valencià. Problemàtica i perspectives", dins *Problemàtica de la normativa del català. Actes de les Primeres Jornades d'estudi de la llengua normativa*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 107-146.

Portolés, José (1986): *Medio siglo de filología española (1896-1952). Positivismo e idealismo*, Madrid, Cátedra.

Prats, Modest (1985): "La gran virtut de la llengua", dins Enric Bou, Jordi Castellanos, Salvador Oliva, Dolors Oller, *Josep Carner. Llengua, prosa, poesia*, Barcelona, Empúries, pp. 9-30.

—(1987³): v. Josep M. Nadal.

Rabow, Hans (1932): "«Gli Asolani» di Pietro Bembo. Saggio di storia letteraria", *AOR V* (1932) pp. 243-296 [n'hi ha separata].

Raguer i Suñer, Hilari (1976): *La UDC i el seu temps (1931-1939)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Revest Corzo, Lluís (1930a): *La llengua valenciana. Notes per al seu estudi i conreu*, Castelló de la Plana, Societat Castellonenca de Cultura [premi als Jocs Florals de 1928].

—(1930b): "[nota bibliogràfica a] *AOR II*", *BSCC XI/4* (1930) p. 255.

—(1930c): "[nota bibliogràfica a] *AOR II*", *Cultura Valenciana V* (1930) p. 152.

Reynés, Guillem (1908): "Necessitat de reconstituir el llenguatge català en els oficis tècnics y en l'art de la construcció", dins *PCILC*, pp. 553-554 [(1986, 553-554)].

RFE: Revista de Filología Española, Madrid, 1914-.

Riera, Bonaventura (1932): *Nous estudis de gramàtica catalana*, Barcelona.

Riquer, Martí de (1984): “Les gestes catalanes”, *Història de la literatura catalana* Barcelona, Ariel, vol. I, pp. 378-380.

Roig Gironella, Joan ([1964] s.d.): *P. José Calveras Santacana S.J. (1890-1964)*, 6 f. mecanografiats [exemplar del fons Griera del Centre Borja de Sant Cugat].

Roig Rosich, Josep M. (1992): *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Biblioteca Abat Oliva 107, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Ruaix i Vinyet, Josep (1994): *Observacions crítiques i pràctiques sobre el català d'avui / 1*, Moià, ed. autor.

Rubió i Balaguer, Jordi (1930): “[ressenya a] *La llengua valenciana* de Revest”, *EUC* XV (1930) p. 388-389.

—(1932): “[ressenya a] *Història sumària de la literatura catalana*”, *EUC* XVII (1932) pp. 316-317.

—(1984): *Història de la literatura catalana*, Biblioteca Abat Oliva 35, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat / Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, vol. I.

Rubió i Lluch, Antoni (1925): *Correspondència de Mn. Costa Llobera*, Barcelona, Biblioteca Balmes [extret d'*Analecta* I (1925)].

Ruyra, Joaquim (1902): “Qüestions de llenguatge. Ni *bolsa* ni *bossa*?”, *Joventut*, 4-9-1902 [dins Ruyra (1949, 818)].

—(1908): “La nostra llengua en les obres literàries. Causes de la formació del llenguatge literari com a diferent del vulgar. Introduccions de quart ordre en la literatura catalana”, dins *PCILC*, pp. 477-487 [(1986, 477-487)].

—(1914): “Prendre”, *Catalunya*, 11-4-1914 i 16-5-1914 [dins Ruyra (1949, 825-829) i (1949, 830-835)].

—[1922] (s.d.): “La família de la por” [inèdit datat el 13-12-1922; dins Ruyra (1949, 868-870)].

—(1925): “Els articles onomàstics”, *La Veu de Catalunya*, 27-2-1925, 22-3-1925 i 1-5-1925 [dins Ruyra (1949, 800-808)].

—[1929] (s.d.): “Mida i Mesura” [inèdit (amb data 24-5-1929); dins Ruyra (1949, 841-843)].

—(s.d.): “El verb «apoyar» i els seus similars catalans” [article incomplet; dins Ruyra (1949, 871-877)].

—(1949): *Obres completes*, Barcelona, Selecta.

Sagarra, Josep M. (1964²): *Memòries* [pròleg de Miquel Batllori], Barcelona, Aedos [(1954): 1a ed.].

Sánchez-Cutillas, Carmelina (1974): *Francisco Martínez y Martínez. Un humanista alteano (1866-1946)*, Alacant, Publicaciones de la Caja de Ahorros provincial de la Diputación de Alicante.

Sanchis Sivera, Josep (1922): *Nomenclátor geográfico-elesiástico de los pueblos de la diócesis de Valencia*, València, Tip. Gimeno.

Saragossà, Abelard (1997): *Criteris de la normativa. L'ortografia contemporània. Uns quants problemes actuals*, Biblioteca Josep Giner 1, València, Editorial Saó / Diputació de Tarragona.

Segarra, Mila (1985a): *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona, Empúries.

—(1985b): *Història de la normativa catalana*, Barcelona, Biblioteca Universitària, Enciclopèdia Catalana.

—(1998): *Pompeu Fabra. L'enginy al servei de la llengua*, Barcelona, Empúries.

—(1999a): “De les Normes Ortogràfiques a la Gramàtica de la llengua catalana de Pompeu Fabra”, dins *Ciència i cultura en el llindar del segle XXI*, Barcelona, IEC, pp. 127-145.

—(1999b): “Pompeu Fabra: l'home”, *Pompeu Fabra: l'home, l'obra, el país*, Sabadell, Fundació Caixa de Sabadell, pp. 3-9.

Serra Boldú, Valeri (1929): “Un epistolario. Llorente-Verdaguer”, *La Vanguardia*, 4-5-1929, pp. 5-6.

Serra Matabosch S.I., Joan (1932): “Materials dialectològics catalans comentats”, *AOR V* (1932) pp. 225-242 [en col·laboració amb Moll].

Serra Vilaró, Joan (1931): “Persecució dels bandolers de Catalunya l’any 1616. Text i notes històriques”, *AOR IV* (1931) pp. 189-240 [les notes a aquest text es publicaren a *EUC XVIII* (1933) pp. 273-299; v. Calveras (1931b)].

Serrahima, Maurici (1929): “[Ressenya a] *Cartes de llevantins (1861-1900)*, vol. I” *LPC IX/53* (gener-juny 1929) p. 451.

—(1932): “[Ressenya a] *Història sumària de la literatura catalana* de Garcia Silvestre” *LPC*, juliol-desembre 1932, pp. 434-435.

Solà, Joan (1985²): *Del català incorrecte al català correcte. Història dels criteris de correcció lingüística*, Barcelona, Edicions 62, [(1977), 1a ed.].

—(1987a): *L’obra de Pompeu Fabra*, Barcelona, Teide [1991, 2a ed.].

—(1987b): “«Ara ja sé el que no sé» (Les pseudo-relatives en català)”, *Qüestions controvertides de sintaxi catalana*, Barcelona, Edicions 62, pp. 219-238.

—(1990a): “Ortografia i gramàtica catalanes”, dins Solà (1990d, 11-37) [(1973): “Orthographe et grammaire catalanes”, *Linguistique catalane*, pp. 81-113].

—(1990b): “L’ortografia ahir, avui i demà”, dins Solà (1990d, 41-61).

—(1990c): “Joan Coromines i la llengua normativa”, dins Solà (1990d, 63-90).

—(1990d): *Lingüística i normativa*, Barcelona, Empúries.

—(1991a): “L’obra gramatical de Jaume Nonell”, dins Solà (1991c, 153-164).

—(1991b): “Milà i Fontanals i la llengua catalana”, dins Solà (1991c, 131-150).

—(1991c): *Episodis d’història de la llengua catalana*, Barcelona, Empúries.

—(1998a): v. Marcet.

—(1998b): v. Marcet.

—(1999): “Pompeu Fabra: l’obra”, *Pompeu Fabra: l’home, l’obra, el país*, Sabadell, Fundació Caixa de Sabadell, 1999, p. 11-17.

Solé i Camardons, Jordi (1998): *Poliglòtisme i raó. El discurs ecoidiomàtic de Delfi Dalmau*, Argent Viu, Lleida, Pàgès editor.

Solervicens, Joan Bta (1928): “Oficina Romànica”, *LPC* 8 (1928) pp. 44-46.

Spitzer, Leo (1928): “Observaciones a las «Etimologies araneses» de J. Coromines”, *AOR* I (1928) pp. 247-249 [n’hi ha separata].

Sponer, Margot (1934): “Documentos antiguos de Galicia”, *AOR* VII (1934) pp. 113-192 [estudi inacabat].

Tagliavini, Carlo (1934): “Discussioni etimologiche italo-iberiche”, *AOR* VII (1934) pp. 193-204.

—(1973): *Orígenes de las lenguas neolatinas. Introducción a la filología romance*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica [(1949): *Le origini delle lingue neolatine. Introduzione alla filologia romanza*, Bolonya, Riccardo Patron].

Tasis, Rafael i Joan Torrent (1966): *Història de la premsa catalana*, Barcelona, Bruguera, 2 vol.

Vallès, Emili (1929): “[Ressenya a] *AOR* I”, *LPC* 9 (gener-juny 1929) pp. 330-336.

—(1930): *Diccionari de barbarismes del català modern*, Barcelona, Central Catalana de Publicacions.

—(1933): “[ressenya a] *AOR* II-IV”, *LPC*, juliol-desembre 1933, pp. 163-166.

Veny, Joan (1973): “Dialectologie catalane”, *Linguistique catalane*, pp. 289-337.

—(1985): *Introducció a la dialectologia catalana*, Biblioteca Universitària, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.

Viciano, Pau (1996): “Una proposta historiogràfica conservadora. El medievalisme en la revista *Cultura Valenciana* (1926-1931)”, *El Contemporani. Revista d’Història*, 9 (maig-agost 1996) pp. 21-26.

Vidos, B. Elemér (1933): “[ressenya a] AOR IV”, *AR* XVII (1933) pp. 339-340.
—(1935): “[ressenya a] AOR V”, *AR* XIX/2 (1935).

Villaverde, Joan-Albert (2000): “L’obra esparsa de Josep Calveras. Les «Consultes de llenguatge»”, *Llengua i Literatura* 11 (2000) pp. 397-437.

Vives i Gatell, Josep (1929-1934): v. Aramon (1929-1934).

Vogel, Sneyders K. (1927²): *Syntaxe historique du français*, Groningen, Wolters.

ZRPh: Zeitschrift für romanische Philologie, Halle a.S. / Tübingen, 1877-.

Sigles i abreviatures

AHSI: arxiu històric dels jesuïtes (Barcelona)

BB: Biblioteca Balmes

cast.: castellà

cat.: català

CC: complement circumstancial

CD: complement directe

CI: complement indirecte

cons.: *Consultes de llenguatge*

conv.: *Converses filològiques*

f.: foli

IEC: Institut d'Estudis Catalans

inf.: infinitiu

OC: obres completes

OR: Oficina Romànica

PI: present d'indicatiu

pr.: pronom

prep.: preposició

RALB: Acadèmia de Bones Lletres

REW: *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*

SCF: Societat Catalana de Filologia

TP: targeta postal

v.: vegeu

APÈNDIXS DOCUMENTALS

Apèndix I. Ressenyes	333
Índex apèndix I	333
Presentació apèndix I	335
Documents	337
Apèndix II. Papers privats, projectes i esborranys	363
Índex apèndix II	363
Presentació apèndix II	365
Documents	369
Apèndix III. Enquestes dialectals sobre els pronoms	447
Índex apèndix III	447
Presentació apèndix III	449
Documents	451
Apèndix IV. Epistolari Calveras	461
Presentació	463
Índex apèndix IV.a	467
Documents	475
Índex apèndix IV.b	645
Documents	647

ÍNDEX

Apèndix I. Ressenyes

Presentació	335
1. Ressenya a l' <i>Epistolari Llorente</i>	337
2. Ressenya a <i>La llengua valenciana</i> de Lluís Revest	344
3. Ressenya al <i>Diccionari català-valencià-balear</i>	360

PRESENTACIÓ

Apèndix I. Ressenyes

En aquest apèndix, s'hi reproduïxen tres importants ressenyes de tema lingüístic. És l'únic cas en què posem en apèndix textos publicats per Calveras.

1. “En Teodor Llorente i la unitat de la llengua literària” [ressenya a l'*Epistolari Llorente*, vol. I], *LPC*, 1929; v. Calveras (1929*b*).

2. “La llengua valenciana de Lluís Revest”, *CS*, 1930 [com que és un article publicat en cinc lliuraments, n'indiquem l'inici de cada un amb una xifra romana (I-V)]; v. Calveras (1930*a*).

3. “Diccionari català-valencià-balear”, *LPC*, 1931; v. Calveras (1931*c*).

Apèndix I. Ressenyes

[1] *En Teodor Llorente i la unitat de la llengua literària*

La tasca de revisar l'estampació de l'*Epistolari Llorente* amb la feina entretinguda de completar les notes i la més feixuga de repassar les proves sobre les mateixes cartes originals, ens ve alleugerida per les coses interessants que tot sovint ensopeguem en les cartes del mateix Teodor Llorente, que hem començat de replegar, conservades com una relíquia pels mateixos que hi tingueren correspondència o per les famílies llurs.

En una d'escrita a Joan Alcover a 23 de juny de 1910, trobarem l'altre dia aquest elogi de les traduccions de Maria Antònia Salvà: "Me han producido verdadero asombro las traducciones de Mistral hechas por María Antonia Salvá. Esta muchacha vale un imperio".

Això escrit confidencialment pel traductor pacient i escrupolós de Goethe i Heine, i que reeixí amb admiració general de nacionals i estrangers, és un elogi extraordinari de debò.

Més interès té encara una altra carta, ben curta però de molta substància, al crític literari i musical de *Las Provincias*, Eduard López Chavarri, escrita en 1907, quan aquest publicà l'obreta *Cuentos líricos*. És tanta l'actualitat del contingut d'aquesta carta en relació al problema de la unitat de la nostra llengua literària, que no ens sabem estar de publicar-la, sense esperar que surti en el lloc corresponent del volum III o IV de l'*Epistolari Llorente*. Diu així:

Amigo Chavarri: Me inspira vivo interés la polémica de V. con Alomar; deseo conocerla. También me alegraré de que publique el artículo contestando a Luis Bernat.

Jo (sic) he sido siempre contrario a los que han querido hacer del valenciano un coto redondo, bien cerrado, exagerando las diferencias que hoy separan nuestra lengua de la catalana. *Literariamente* no había más que un idioma en Cataluña, Valencia y Mallorca, y debemos tender a restablecer esa unidad.

Creo que con esto respondo a su consulta.

Su affmo. *Teodoro Llorente*.

No es podia demanar una confessió més plena i decidida de la unitat històrica de la llengua literària a Catalunya, València i Balears, ni una declaració més

formal de la seva posició a favor del restabliment d'aquesta unitat, en contra de les tendències massa valencianistes de diferenciació sistemàtica.

La polèmica de l'Alomar amb En Chavarri, de què parla la carta, fou que l'Alomar en la crítica de *Cuentos lirics* elogià molt el llibre de Chavarri, però queixant-se de que no hagués adoptat l'ortografia tradicional. Contesta En Chavarri que tenia molta raó, però que el caràcter del llibre, molt local, l'hi havia obligat.

Cal saber que, a València, la poesia culta renaixent no ha entrat mai en el poble, que la troba massa diferent del valencià actual, sobretot en la capital; i ni tan sols sap llegir l'ortografia valenciana. Amb el desig d'una major penetració popular hi bagué una escala literària a València, que professava conrear *el valencià que ara es parla*, escrivint-lo i tot en ortografia castellana, l'única que el poble coneix. Una de les publicacions en aquest sentit que mes èxit popular assolí, fou la setmanal *El Cuento del Dumenche*, que en 1907 dirigia En Lluís Bernat, l'al·ludit en la carta copiada.

Aquesta orientació per força havia de desplaure al fundador de l'escola poètica valenciana culta. Extractem d'una carta interessantíssima d'En Llorente al mestre Rubió i Ors en 1877:

Hay una diferencia completa, una separación absoluta entre los que cultivamos la poesía lemosina docta y los que escriben en valenciano vulgar para el teatro o para los periódicos callejeros. Ahora mismo hay uno de estos (que le envío por este correo) escrito en el *patois* vulgar, sin género alguno de cultura.

El renacimiento lemosín comienza aquí con D. Tomás Villaroya, que es nuestro Aribau. En los años del 41 al 43 hubo en Valencia un notable movimiento literario, cuyo centro era *El Liceo*. Aquella sociedad, donde se reunían literatos y artistas, publicó un periódico con el mismo título. En él se leen cuatro poesías de Villaroya: I. *Cançó a la mort del pintor valencià D. Antoni Cavanna*. II. *¡Adéu!*, a la Sra. doña Antonia Montenegro. III. *Cançó*, para el álbum de la misma. IV. *Cançó*. Estas composiciones bastan para acreditar de poeta lemosín a Villaroya...

A Villaroya, que murió antes de haber visto tomar cuerpo el renacimiento lemosín, siguieron D. Juan Antonio Almela y D. Pascual Pérez. Estos eran literatos que escribían en castellano doctamente y que ensayaron el lemosín.

Por esta fecha comenzó a escribir D. Benito Altet, inventor de una extravagancia: la poesía *monosilábica*. Así está escrito su Poema *Déu y lo món*...

Todo esto eran esfuerzos aislados, que no producían escuela y que brotaban espontáneamente, sin ninguna conexión con el movimiento provenzal o el catalán.

En 1857 escribí yo los primeros versos valencianos, y ya ha dicho el *Calendari* de Briz, en los apuntes biográficos que me dedica este año, que me los inspiró el *Gaiter del Llobregat*. Mi amigo Vicente T. Querol siguió mi ejemplo, y con nosotros se unió D. Mariano Aguiló, entonces bibliotecario de nuestra Universidad, para fundar la escuela poética valenciana. Este es su verdadero principio, y entonces conocimos lo que se hacía en Provenza y Cataluña. En 1858, estando yo en Madrid, compré el *Mireio*, y es indudablemente el primer libro de la moderna poesía provenzal, que se vió en Valencia.

En 1858, habiendo renacido el antiguo *Liceo*, proyectamos unos *Juegos Florales*, que se verificaron solemnemente en 1859, bajo la protección y presidencia del Ayuntamiento. Había temas para la poesía castellana y para la valenciana. Los premios de ésta los obtuvieron Víctor Balaguer, por una poesía *A Ausias March*, y yo por otra, de carácter religioso, titulada *La Nova era*. Esto era la consagración oficial del renacimiento lemosín en Valencia. El maestro era Mariano Aguiló; los discípulos y propagadores Querol y yo.

És notadora la coincidència de la data d'aquests Jocs Florals de 1859, amb la data de la restauració dels Jocs Florals a Barcelona. Afegeix encara En Llorente: "Después siguieron Labaila, Ferrer y Bigué, Torres, y hoy (1877) es bastante crecido el número de poetas que escriben en valenciano".

Coneguts aquests antecedents, és molt comprensible la poca simpatia d'En Llorente per l'escola popular o, millor dit, vulgar valenciana, que representava el *Cuento del Dumenche*, dirigit per En Lluís Bernat. En una carta de 18 d'agost de 1908 a En Bernat Morales Sanmartín, que hi havia publicat la narració poètica *Cadireta d'or*, diu: "Dudo que se publique otro mejor en los *Cuentos del Dumenche*. Creo que el amigo Bernat hace una obra de antivalencianismo con esta. publicación. No es el camino para hacer literatura valenciana emplear, sin depurarlo ni corregirlo, el sucio *patois* que habla hoy el pueblo, ni prescindir de la ortografía de la propia lengua".

Resulta, doncs, En Teodor Llorente un partidari declarat de la depuració i de la unitat de la llengua literària. Però, com les entenia i practicava ell aquesta depuració i aquesta unitat? Que també això és interessant i fins necessari establir-ho i per no portar a tort el nom d'En Llorente en defensa de maneres d'entendre i propugnar la depuració i unificació de la llengua literària, ben diferents potser de la que ell entenia.

Per moltes explicacions valdrà una carta seva de 26 de desembre de 1908 a l'amic Francesc Matheu, a qui sempre escrivia en català. Diu així:

APÈNDIX I

Amich Mateu: Me plau que hajáu retrasat (sens ducte per excés d'original) la publicació de ma poesia *Intima*, perquè, repassant-la, he enconrat dues incorreccions, que vull corregir. Diu una estrofa:

*També de la serra portém uns pins tendres,
Com ells, quatre sien, y tinguen son temps;
Aviat ham de vore ses branques estendres,
Y els infants y els arbres tots creixer ensemps.*

És evident que les paraules subrallades, deuen ser *llur* y *llurs*.

Pero jo fuig quant puch de usar este posesiu, perquè en València s'ha perdut, y aquí sona á arcaisme. Procure, pera evitarho, donarle altre giro á la dicció.

Podría ser este:

*També de la serra portém uns pins tendres;
Com ells, quatre, y tinguen per igual el temps;
Promte, alsant les tranques, els vorém estendres,
Y els infants y els arbres tots creixer ensemps.*

Si li agrada este cambi fassam el favor de introduirlo en l'original que li envíe.

Heus ací ben clara la posició d'En Llorente, ni *son*, *ses*, amb antecedent plural, perquè ho creu una impropietat de llenguatge, ni tampoc *llur*, *llurs*, perquè a València, sona a arcaisme. Solució? Cercar una altra estructura a la frase que esquivi els dos extremes d'impropietat i d'arcaisme.

És que En Llorente per sobre la lingüística posava la poesia i creia que destorbava la vera poesia la preocupació purista del llenguatge. Tenim encara una altra carta seva al crític literari i novel·lista de Castelló de la Plana En Ricard Carreras, data 20 d'agost de 1904, on ressur a plena llum aquesta manera de pensar seva.

Esto le probará a V —diu— que me parecen bien estos trabajos de crítica literaria: ahí tiene V la *impresión íntima* que me pide. ¿Quiere V. que les ponga alguna tacha? Pues para que vea hasta qué punto llega mi franqueza, les pondré una, muy ligera (y que para otros quizás no lo sea). Yo soy amantísimo, quizás exageradamente, de la naturalidades en el lenguaje, y me parece que V., en materia lingüística, hace algún alarde de erudición lingüística, empleando algunos vocablos extraños, aunque castizos. Para otros esto será un mérito más.

Pero, aunque V. siga exhumando los más recónditos del Diccionario Castellano, no por eso dejará de considerarse honrado con la publicación de sus artículos.

Su affmo. amigo q.s.m.b. :

Teodoro Llorente

Com li semblava impròpia la preocupació de fer llengua en la producció artística, així també li semblava malament posar la literatura al servei d'altres causes tan nobles i dignas com les vulguéssiu.

Del mateix En Ricard Carreras fa aquest elogi escrivint al senyor Eduard Blasco, 21 de novembre de 1904:

La lectura de un capítulo de *Doña Abulia*, que por la amabilidad del editor señor Henrich pude insertar en *Las Provincias*, confirmó lo que esperaba del joven escritor, cuyos primeros ensayos me lo habían señalado como uno de los escogidos y de los futuros triunfadores. Su manera clara y profunda de ver las cosas del mundo, en lo material y lo inmaterial, analizándolas sutilmente y poniéndolas ante el lector con gráfico realce, me convencieron de que Ricardo Carreras, inclinado, por lo que había visto de él, al estudio y al examen crítico de la literatura, había de ser, desarrollando sus facultades imaginativas, un novelista bien ajustado a los exigentes cánones de la actual manera de novelar. Y aún esperaba y espero más: que, enamorado de la belleza, con puro y platónico amor, no la ponga en sus novelas al servicio de causas, justas o injustas en otro orden de ideas, pero ajenas al fin estético del arte.

Heus ací En Llorente enamorat fervent de la bellesa, que veu una profanació de l'art en fer servir la producció estètica a l'assoliment d'altres ideals, justos o injustos en un altre ordre d'idees, però fora del camp purament estètic. D'aquí que naturalment fos enemic, també, de la preocupació literària, si trencava la naturalitat, que ell mirava com a llei fonamental de l'art literari.

Ara cal veure com En Llorente seguia la unitat de la llengua literària. En l'estrofa copiada abans, podem trobar les formes de verb *vore*, *vorem* per *veure*, *veurem*, *ham* per *hem*; i en la resta de la carta *fuij* per *fujó*, *fàssam* per *fàcim* i les paraules *ducte*, *este*, per *dubte* i *aquest*, que tot són valencianismes. Resseguint tota la poesia *Intima*, d'on és presa l'estrofa, trobaríem del verb *veure* aquestes altres formes *veem*, *veres*, *voràs*, *veent*, és a dir, la conjugació valenciana del verb *veure*; els subjuntius en *-e* propis del valencià: *procure*, *brillen*, *ensucra*; *fas* per *faig*, *fon* per *fou*, *oixguí*, *dies* per *deies*, *ompli* per *omple*, *agrunsa* per *gronxa*, etc. Això palesa que En Llorente no considerava necessari a la unitat de la llengua lite-

rària a Catalunya, València i Balears l'unificació de les formes del verb, la que fa servir sempre les de la conjugació valenciana actual i no les sacrifica mai a les formes catalanes modernes. Mai En Llorente escriví un *penso, canto*, etc., és a dir, un indicatiu en *-o* català. I encara admet del valencià moltes altres formes i modismes que no són gens catalans. Això no contrastant, el llenguatge d'En Llorente és molt seleccionat respecte del valencià, al mateix temps que admet moltes paraules del fons antic i general de la llengua. Això fa que amb els seus valencianismes i tot sembli talment poesia nostra que lliga perfectament al costat dels versos d'En Verdager. És un mateix llenguatge que inspira els dos poetes, però ric i variat com les produccions totes de la natura. L'unitat no és precisament l'uniformació, que cerca fixar la forma única. Amb dues o tres, i més formes de conjugació és possible un llenguatge únic, si totes són declarades normals i totes són emprades pels escriptors de tot arreu. Aleshores tindriem un mateix llenguatge pertot, però ric de formes. I en tenim exemples en el parlar clàssic, on un mateix autor fa servir les formes sense vocal, les formes en *-e* i fins a les darreries les formes en *-o, cant, cante, canto*, que aleshores conviurien segurament en la parla viva. Heus-en ací un document. A 2 de març de 1621 feia testament a Verdú En Pere Claver, pare de l'Apòstol dels Negres, Sant Pere Claver, usant aquest clàusules, que copia el P. Nonell en el seu *Anàlisis Morfològich* (pàg. 50):

Primerament *revoque tots y qualsevol* altres testaments...

Item mes, *vull y ordene* que tots mos deutes...

Item mes, *deyx*e a la lllumenaria del Santíssim Sment...

Item mes, *deyxo* a mon fill Pere Clavé...

Ara *ly rattifique y abono* la dita donació...

Elegesch sepultura en lo fossar de la pnt. Iglesia de Verdu, y *deyx* me per sepultura...

I en una clàsula tatxada s'hi llegeix:

Per obs y caritat dels quals tres anys, *consigne y deix* tot aquell sensal...

Aquest patró ampli d'unitat de llenguatge literari que veiem en els nostres clàssics, és segurament el que volia i defensava En Llorente. De viure ara és molt probable que hagués acceptat la unificació ortogràfica de l'Institut, una vegada feta general, però segurament hi hauria desitjat alguns retocs, per fer-la més apta a

grafiar les formes del valencià i balear no registrades en els patrons de pronoms, noms i verbs que porta el *Diccionari ortogràfic*. El que ens sembla cert és que mai hauria cregut necessària l'acceptació a València d'aquests patrons catalans per restablir la unitat de la llengua literària. El que ell volia és que no s'exageressin les diferències que avui separen el valencià del català, ans al contrari que hi hagués tendència a la unificació. I això pràcticament s'ha de fer donant preferència a les formes vives valencianes que més s'atansen al català literari tradicional sobre les que més se'n diferencien, no canviant-les per les formes catalanes modernes que mai ha tingut el valencià.

Als Jocs Florals de Barcelona en vida d'En Llorente eren premiats poetes valencians, així com en els Jocs Florals del Rat Penat de València ho eren també els catalans. Uns i altres feien servir les formes més selectes del parlar de la seva terra, amb bona cosa del parlar antic. Procedint així tots sentien que cantaven en una mateixa llengua i mai fou qüestió per ells la unitat o uniformació de la llengua literària, mentre els lligà amb forta abraçada aquell esperit de germanor, tan arrelat en els primers grans mestres del renaixement.

Si aquest esperit ha de tornar a lligar amb veritable germanor els escriptors d'ací i d'allà, segurament que ha d'ésser entenent la unitat de la llengua literària en la forma que la volia, practicava i defensava En Teodor Llorente, gran poeta i gran escriptor i també gran cor i gran amic de Catalunya.

[2] Ressenya a *La llengua valenciana* de Lluís Revest

[1] Després de tantes provatures sense resultat fetes pels catalans per tal de sumar els escriptors valencians al moviment cultural en llengua vernaclea, que tanta ufana ha pres a Catalunya i ha donat ja fruits saborosos en tots els sectors literaris i en totes les disciplines científiques, és un consol i una i una esperança que d'un temps ençà vénen de València veus espontànies d'acostament i de col·laboració. Darrerament és la Societat Castellonense de Cultura, que ha parlat, publicant en la seva "Biblioteca de Contemporanis" l'opuscle de Lluís Revest i Corzo *La llengua valenciana*, que és tota una definició de posicions i un programa d'actuació. Qui conegui el que representa dintre del moviment cultural valencià el Centre de Castelló de la Plana, que compta deu anys de treball constant, assenyat i progressiu, i que amb el seu *Boletín* i les seves publicacions s'ha conquistat una personalitat ben definida en el món de la filologia nacional i estrangera, podrà dir que, amb la publicació d'aquest llibret-programa, València ha fet el pas més gran cap a la concòrdia, la qual es pot esperar ja amb fonament que serà un fet, si Catalunya respon amb la comprensió que València justament demana.

El llibret del senyor Revest, que reflexa l'esperit del Centre Castellonenc de Cultura proclama el *no separatisme* de València respecte de Catalunya, però demana en retorn el *no assimilisme* de Catalunya respecte de València, en el magne problema de la unificació del llenguatge literari.

Interessa a tots els catalans conèixer els conceptes fonamentals del llibret *La Llengua valenciana*, per tal de fer ambient aquí favorable a l'aproximació que s'inicia de part dels valencians; i convindria que el llegissin i consideressin amb deteniment tots quants poden actuar d'alguna manera en l'endegament definitiu de la depuració i fixació de la llengua catalana.

El senyor Revest dedica el primer apartat del llibre al valor que cal donar a la denominació *llengua valenciana*. Reconeix amb tots els lingüistes que el valencià, amb el balear, alguerès, rossellonès i català forma una unitat lingüística i accepta la tesi, encara discutida, de l'entroncament d'aquest amb el provençal, i afegeix:

Tenim, doncs, que universalment són compresos los parlars valencians dins lo *bell catalanesc*, com En Muntaner haguera dit, dins la gran unitat de la llengua catalana. I molt justament, puix no sols traent arguments de capdal científic arribem a la mateixa conclusió, comparant textos escrits

en los bons segles de la llengua no sols de literats professionals, sinó de gent sens cap preocupació literària, poques diferències trobaríem dels uns als altres, més que procedixquen de regions diferents.

Huí mateix no hi hauria gran tret de parlar a parlar i podríem comprovar en glossaris adscrits a vulgarisacions modernes de textos clàssics fetes a Catalunya la presència de veus que allà són insòlites o inusitades, mentres viuen i són ben compreses en terra valenciana.

Però si el valencià, balear, català, rossellonès i alguerès entren per igual a formar la unitat lingüística llevantina, amb quin nom la designarem, que no fereixi la susceptibilitat de cap de les regions que comprèn? En els centres tècnics nacionals i estrangers és anomenada *llengua catalana*. Això no ha molestat ni els balears, ni els rossellonesos, ni els ciutadans d'Alguer, però sí els valencians, que de cap manera volen pensar per que la seva llengua sigui anomenada llengua catalana. Heus ací la història que en fa el senyor Revest, el qual reconeix que tot no passa d'un punt d'amor propi dels valencians:

La denominació *llengua valenciana* o *valencià* viu *exclusivament* per tota la extensió de les terres on se parla eixa llengua dins lo nostre Reine, lo fills del qual, llevat de molt poques excepcions, bé que s'admirarien si'ls digueren que parlen català. Més: un ús quasi general dels escriptors clàssics de València consagra expressions equivalents, tals com "vulgar valencià", "estil de valenciana prosa"; fins lo frare català Eiximenis resent la opinió general de la terra on tant de temps era vixcut, en algun lloc de son *Regiment de la cosa pública*.

Los hòmens de la reneixensa, ben convençuts d'eixe fet de la unitat de la llengua, i volent d'altra banda fugir un denominació quei feria llur amor pròpia, s'acolliren de bon grat al camp neutral que'ls ofería lo terma antic més en circulació al segle XIV, per En Ramon Vidal de Besalú, emprant ací des del segle XVI i mantingut fins als nostres dies per molts doctes escriptors qui han parlat de *llemosí* i de *llengua llemosina*. Estos noms poden ja donar-se per abandonats, inclús d'aquells qui modernament los han fet circular; havent sens dubte influït en la seua desaparició autoritat tan considerable com la de Menéndez Pelayo qui sempre rebutjà acrement "el vulgar error que entreñava la palabra *llemosina*".

Creem que la llengua valenciana és, i no res més la dels catalans qui la portaren quan a la Conquesta: per esta raó és que'ls filòlegs anomenant-la del poble qui primer la parlà la coneixen universalment per *catalana*. L'il·lustre P.Lluís Fullana pareix sostindre l'opinió de l'autoctonisme del valencià naixcut entre'ls cristians qui vixqueren ací sots la dominació musulmana.

Això apart la manca documents comprovants de la hipòtesi de l'eminent filòleg valencià, no destrueix lo fet de la unitat de la llengua ni justifica denominacions independents: fora dubte és que la llengua naixqué i creixqué espontània a Barcelona i Vic, per exemple, i no fou importada de l'un

a l'altre lloc, i no justifica eixe fet que parlem d'una *llengua barcelonesa* front a una *llengua vigatana*.

Sempre quedarà en peu que eixa *llengua una* fon primer coneguda per obra dels llavis i de les plomes catalanes i que allà on no arribà la força dels motius que ací portaren les coses per altres carreres, és molt natural que fóra coneguda de primer i seguixca essent coneguda encara com a *llengua catalana*.

La denominació *llengua valenciana*, emprada per nosaltres, no pot ésser filla, sinó d'un sentiment d'amor pròpia molt natural i l·legítima en aquells temps que era polenta i gloriosa la personalitat de la Ciutat i Reine de València com a membre cabdal de la Confederació catalana-aragonesa, personalitat qui atany son màxim esplendor i creiximent als dies lluminosos del Magnànim. Eixa amor pròpia se feu més intensa i fins morbosa en los segles d'abatiment polític i econòmic de la Confederació per les rivalitats naixcudes entre'ls pobles mediterranis d'Espanya, a la manera que dins les famílies de paratge empobrides i decaigudes se fa més intransigent i acre la vanitat cavalleresca i més violentes les qüestions de punt d'honor. Més siga qualsevulla la causa d'acò, prou diem al dir que l'amor pròpia va per mig; que és tant com opinar que la solució millor per a les qüestions de nom és deixar-les conforme estàn i cadascú done a son parlar l'apel·latiu més falaguer per a els seus sentiments, sempre a condició de reconèixer sens vacil·lacions la unitat indisoluble de la llengua de València, Balears i Catalunya.

Això és tenir seny i sinceritat a la vegada. Deixem també nosaltres que els valencians parlin en *llengua valenciana*, si així els plau anomenar la llengua única, quan ells la enraonen i escriuen. I si és una atenció, ben passable en el títol d'una obra, que Mn. Antoni M. Alcover hagi fet de son *Diccionari de la llengua catalana* un *Diccionari català-valencià-balear*, no fóra raonable tampoc que, per donar gust a l'amor propi dels valencians, sempre que parléssim de la nostra llengua en el sentit d'una unitat lingüística vivent a Catalunya, València i Balears, l'haguéssim d'anomenar la *llengua catalana-valenciana-balear*.

[II] En Lluís Revest dedica el segon apartat del seu llibret *La llengua valenciana*, a la llengua literària.

Sembla una superfluïtat —diu— l'afirmació que una llengua literària no pot ésser altra que una síntesi depurada dels parlars del poble. Ara, sol oblidar-se eixe postulat prou més sovint que no es creuria, i per altra banda la seva fórmula enclou prou dificultats dins la seva aparent senzillesa.

Una llengua no és en la seva realitat viva una cosa uniforme; és un arbre florit de formes variades, un gènere al qual són sots-posats com a espècies els dialectes; tots ells són, amb els mateixos drets, llenguatge del poble, base possible de la llengua literària.

I aquí comença la dificultat. Quin dialecte o dialectes seran com el nucli i la norma de la llengua literària, que s'haurà d'enriquir amb les aportacions dels altres dialectes i els manlleus fets i les llengües sàvies, a les llengües vivents i fins a les disciplines científiques?

En Revest separa dues hipòtesis en la formació d'una llengua literària, que cal tenir ben presents. És la primera, quan un llengua neix per primera vegada al conreu literari, i aquest no és el nostre cas. Aleshores i tot, diu,

no's pot prejutjar quin dialecte o quins dialectes seran més acostats a la norma, ni artificiosament se pot *construir* als rogles dels intel·lectuals una llengua literària a llur albir, encara que's subjecti a regles qu'ells tinguin per molt ben raonades; cal deixar obrar al temps i que cada escriptor empre aquell dialecte que vulga. *Construir* una llengua literària *a priori* (qui no serà altre que una mena d'*esperanto* sense arrel i sense suc) és inútil; la llengua literària té ses lleis de creiximent com els dialectes populars, sense més diferència que aquella que podem trobar entre un arbre que creix espontani i un altre que és conreat.

L'altra hipòtesi, és el cas del català i del valencià molt diferent del passat,

conreat i arribat als cims en altre temps posseeix una literatura clàssica i eixa literatura déu ésser la norma primera. Per altra part, bandejada per molt de temps per l'ús literari tampoc pot assimilar-se per complet a una llengua de continuïtat literària tal com la castellana o la francesa. Replegar-la com era al començar la decadència, valdria tant com fer una literatura erudita i per lo tant sense influència fora del rogle estret de *dilettanti*; escriure cadascú a son albir i sense altra base que un sol dialecte seria trencar la tradició i fer literatura municipal. Si's vol pendre com a base lo dialecte propi, ha d'ésser a condició de depurar-lo cada dia més, prenent com a espill els texts dels bons temps de la llengua.

I això podem fer-lo els escriptors qui han deprés un dialecte no molt divergent de les fonts clàssiques: altrament és fer una mala obra.

En Lluís Revest, veu, doncs, la solució de la unitat de la llengua literària en un tradicionalisme moderat, en acostar el propi dialecte als models de la llengua antiga, i per aquest sol fet els dialectes s'atansaran ells amb ells, sense preferències ni imposicions assimiladores d'una banda i sense suspicàcies i oposicions separatistes de l'altra. Aquesta solució aconsellava En Pompeu Fabra als valencians, com retreu més avall el mateix Revest.

Nosaltres, catalans, no desitjaríem altra cosa sinó que emprenguéssiu una obra de forta depuració del vostre idioma, encara que no us preocupéssiu gens d'acostar-vos al nostre català; que tractéssiu de castellanitzar el valencià i de redreçar-lo i enriquir-lo, procurant acostar-lo al valencià dels *vostrs* grans escriptors medievals. Així, tot fent una obra purament valencianista, us trobaríeu haver fet una obra catalanista, d'acostament al nostre català; elevant la vostra llengua escrita per damunt dels parlars valencians actuals, recolzant-se en el valencià del XV^{en} segle, produiríeu un valencià que no seria pas una llengua altra que la catalana nostra, sinó la modalitat valenciana de la llengua catalana, al costat de la nostra modalitat catalana i de la modalitat balear (*Converses filològiques*. Primera sèrie, p. 363).

Per això En Lluís Revest, es revolta contra una secció del jovent valencià

qui's subjecten o pretenen subjectar-se a les normes ortogràfiques i gramaticals fetes a Barcelona. Tenen, diu, la justificació de la manca quasi total de doctrina sistematisada, raonada i sostinguda per fortes autoritats, i el desig natural d'ésser llegits per un públic més nombrós. Però contribueixen a l'empobriment de la llengua literària, llevant-li una contribució que té bon dret a exigir dels parlars valencians i no fan res per a resoldre el problema d'empobriment espiritual de València.

L'orientació que aconsella En Revest, és la dels primers renaixentistes catalans.

Entre'ls escriptors cabdals —escriu— del segle passat l'obra de mossèn Verdaguer, ofereix els fruits més sabrosos obtinguts per eix amorós conreu (de la llengua). Aquell gran poeta que sentia la llengua catalana a través, el seu puríssim dialecte vigatà, fou ademés llegidor incansable i folklorista perseverant; així pogué arribar a emprar una llengua pura i riquíssima a l'hora.

Enyora en Revest, aquest esperit que és ja un xic llunyà en el conreu de la llengua catalana. “Qui, diu, la tendència més poderosa a Catalunya no és eixa i cal dir dues paraules sobre eixa qüestió per a previndre els efectes de la seva repercussió a València,” de què acabem de parlar.

Consisteix en pendre com a norma del català —com a català *normal*, segons expressió de l'il·lustre filòleg en Pompeu Fabra— el parlar de Barcelona i rebutjar més o menys tot allò que aquest parlar ha deixat caure en desuetud, per clàssic que siga i per viu que estiga en altres regions del domini de la llengua.

No pretenem negar *com a fet necessari* la influència que lo parlar d'un centre intel·lectual com Barcelona ha d'eixercir sobre'ls seus escriptors d'altres regions; creiem sí, que eixe fet és una corrent que no deu seguir-se incondicionalment; més encara creiem que en molts casos cal anar

decididament contra ella. I com no és sens repugnància que havem de mostrar la nostra disconformitat tractant-se d'una opinió mantinguda per eminents partidaris, que molt gustosament tenim com a mestres, exposarem en tèrmens breus, però clars, les nostres raons.

La primera és la deformació i empobriment que per a una llengua formada i qui posseeix una literatura clàssica suposa la seva reducció a un sol dialecte.

La segona és lo fet que, actualment al menys, no mai pot representar la puresa d'una llengua lo parlar d'una gran ciutat: com los hòmens, creixen les llengües més bledanes i fortes al sol i a l'aire lliure dels camps i les montanyes. I això és natural, donat que a cap lloc hi ha més freqüència de gents forasteres qu'a eixes grans ciutats ni a cap lloc com a les grans ciutats se viu tan depresa, causes qui pertorben lo procés evolutiu normal de la llengua, empestant-la de modes i modismes que naixen i moren sens deixar altre rastre que la degradació i la desgast progressiu de la llengua. Canviem de camp d'observació i vorem com ningú pensa en pendre los parlars de Madrid, de París, de la gran part de la pobalació de Londres i de Berlín com a norma respectiva del castellà, del francès, de l'anglès i de l'alemany.

La darrera, qui fa especialment inadeqüat per a poder fer d'ell norma de la llengua lo parlar de Barcelona, són les condicions peculiars d'esta gran ciutat: la mobilitat que a Barcelona donen a les classes socials l'anar i vindre de la riquesa, los daltabaixos de la fortuna propis d'un gran centre mercantil i eixa altra mobilitat i eixe cosmopolitisme inevitables en un dels més grans ports mediterranis.

Creem que lo camí no es eixe. Lo primer que cal fer és conéixer la llengua clàssica i pendre-la com a norma i patró. Sols devem donar per morta una paraula, una forma, una pronunciació, una modalitat sintàctica de la llengua clàssica quan comprovem que realment no viu en cap dialecte de la llengua, i encara qu'estiguen mortes (si no es humanament impossible retornar-les a l'ús literari de manera que no siguen comprensibles per a ningú), devem esforçar-nos per a fer-les circular.

Devem además portar al llenguatge literari tot lo cabdal vivent de la llengua, encara que no tinga antecedents en los clàssics, sempre que vejam que no és una corruptel·la. Per últim devem naturalment i seguint les lleis d'analogia de la llengua adoptar paraules per als conceptes nous i desconeguts als clàssics i al poble.

En substància coincidim amb les idees d'En Revest, tant més que no ens ha semblat mai necessària a la unitat de la llengua literària de fixació d'unes formes úniques. Una sola cosa voldriem recalcar ara, i és que no ens sembla oportú parlar del català normal en les actuals circumstàncies d'acostament dels valencians, entenent-ho naturalment de les formes fixades del parlar barceloní. Si és obra de tacte i de seny aconsellar als valencians que mirin només de justificar el seu dialecte, tot esguardant al parlar antic; la sinceritat i la prudència exigeixen no presentar per una altre cantó el català normatiu de Barcelona com el català patró de la llengua literària única i general. Caldrà sobre tot fugir d'anomenar

antiquades o dialectals les formes i construccions dels altres dialectes, pel sol fet de no ésser les anomenades aquí *normals*, sobre tot si tenen tradició literària en els escrits dels clàssics medievals.

[III] La qüestió ortogràfica a València es troba actualment en situació pitjor que no estava a Catalunya abans de la publicació i acceptació general de les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans.

Vet aquí com la pinta En Lluís Revest, en l'apartat terç de *La llengua valenciana*:

A València trobem dos fets capitals i no sabriem dir quin dels dos és més deplorable. Lo primer és la indiferència general de tots aquells qui no són dins lo rogle, ben estret, per cert, d'aquells qui prenen interès per estes qüestions; indiferència prou pitjor que la lluita i la impopularitat.

L'altre fet és la divergència, per no dir anaquia, que hi ha dins lo rogle mateix o, millor dit, lo fraccionament del rogle aparent en roglers reals i verdaders que ni s'aclareixen ni s'entenen mútuament. No s'entenen los escriptors de la capital i los escriptors de fora i dins de cada localitat no s'entenen los escriptors de diferents tendències.

Hi ha los escriptors populars, aquells qui escriuen un valencià corromput, corrompent-lo en general encara més a l'escriure, emprant una ortografia qui vol semblar-se a la ortografia castellana i trossejant les regles més rudimentàries de la Gramàtica fins al punt que s'entén la claritat del concepte. No cal dir que tal tendència té una literatura abundosa com a que son conreu és a l'abast de qualsevol. Més pasmós fou que tinguera un sistematizador i de no vulgar cultura, més que no fos precisament alló que's diu un filòleg. La senyor Nebot i Pérez, dolent-se de la decadència de la literatura i del divorç entre estos i los defensors d'un valencià *escrit en valencià*, cregué trobar la solució decantant-se del costat de la Gramàtica i de la ortografia castellanes. No ho creuriem si no fos que tenim al davant los seus *Apuntes para una gramàtica valenciana popular* (València, Ripollès, 1894), qui arribaren fins a deformar la fonètica de la capital, tot hi essent una de les fonètiques més corrompudes del Reine i fent les afirmacions més gratuïtes, per tal d'adaptar-la a la ortografia castellana. I cal dir que al *Prólogo* mateix d'eixos *Apuntes* fa vore molt clar que d'una banda anaven les seues candoroses i ben intencionades teories i d'altra banda lo seu bon seny, lo qual l'imposava la unitat de la llengua literària de València i Catalunya. Clar és que no reeixí com no reeixiria cap legislador prenent subjectar a normes un voluntari i, fins a on cap, conscient anarquisme.

Hi ha rerassagats del huitcentisme, qui escriuen coses més o menys curioses en un llenguatge molt pintoresc i apedaçat, tant més valencià per ad ells com menys comprensible. No tenen cap sistematizador de llurs tendències ni mai s'ha desitjat. Per a qué?

Hi ha uns altres qui's subjecten o prenen subjectar-se a les normes ortogràfiques i gramaticals fetes a Barcelona.

Ja transcrivíem en l'article passat el què en diu i en pensa En Revest.

Hi ha, per fi, l'agrupació, prou menys nombrosa que no desitjariem, deguda als esforços del M.R.P.Lluís Fullana. Eixe sí que seria un nucli estimable de restauració, si no fos per l'afirmació bàsica de la escola o siga la existència d'una llengua valenciana independent de la catalana. Encara cal afegir que fora lo modest i laboriós fill de Sant Francesc, potser no és a València cap estudiós de filologia suficientment preparat per a ajudar a l'obra. Açò és causa de que's penguin los fruits del treball perseverant del P.Fullana i de l'amor apassionada que porta a son matern parlar. Volent trobar remei a la confusió ortogràfica, publicava (1921) lo M.R.P.Lluís Fullana son *Vocabulari ortogràfic valencià-castellà*.

Per gran que siga, i ho és molt, la nostra admiració a l'il.lustre franciscà, únic valencià potser qui ha mamprés de tot cor i de bona fe estos estudis, no podem enganyar-nos respecte a la viabilitat del seu sistema, naixcut a la dèbil calor de la teoria de la distinció entre català i valencià. Encara més: un'obra purament personal per ausència de col·laboradors, fonamentada sobre les observacions rónegues de son autor; i si les observacions són poques sempre per a un obra com ésta, molt més ho havien d'ésser quan les fa un home carregat de treballs i de obligacions ineludibles, més que posseisca l'admirable laboriositat del nostre doctíssim Acadèmic. Lo fet és que hui l'anarquia ortogràfica segueix en València, feta més gran i més deplorable per la introducció parcial, en part vegonyant i en tot vacil·lant de les *Normes catalanes*, i lo treball immens de la P.Fullana no s'ha aprofitat degudament.

“I quina solució hi ha per ad eixe problema?”, es pregunta tot seguit En Lluís Revest. La resposta que dóna, ens sembla, assenyada d'allò més, i ens portaria depressa a la unitat ortogràfica de Catalunya i València, si trobaven aquí ressó les justes proposicions que en nom de València presenta.

Vol aconsellar als valencians l'acceptació decidida de les Normes Ortogràfiques de l'Institut, i mireu amb quin tacte assenta les premisses:

Partim del fet que tot sistema ortogràfic és imperfecte i té per fonament una convenció. Per senzilla que siga una fonètica —la castellana per eixemple— no és mai representada gràficament d'una manera perfecta; cap llengua té una ortografia completament fonètic. Al normalisar una ortografia, al reduirla a sistema, sols pot aspirar-se a que eixa convenció siga acceptable, i entenem que ho serà si reünix les següents qualitats: 1) Fonament raonable, científic i susceptible d'un llògic desenroll; 2) Que no desfigure per desig de perfecció sitemàtica, la fonètica normal de la llengua, ja que no pot aspirar a representar-la exactament; 3) Que tinga condicions internes i externes qui faciliten la seua difusió i la seua acceptació. I açò és tan important, que val més

sacrificar un poc ad esta qualitat les dos primeres, adptant un sistema qui la poseixca a reserva de modificar-lo discretament i lenta, posat que tota convenció es per definició reformable.

Per a què un sistema ortogràfic, tan perfecte com vullgam suposar-lo si no ha d'ésser compresos los escrits que ad ell s'ajusten més que per llurs autors i uns quants amics particulars?

Per a poder arribar al punt desitjat, cal, doncs, que propose eixe sistema no una persona per gran que siga la seua autoritat, sinó una o moltes corporacions —com més, millor— i que tinga a son servei propagadors que'l difundixquen, no mitjançant exposicions doctrinals, sinó ajustant-se ad ell en llurs publicacions. Tal sistema surarà malgrat totes les protestes per raonades que siguen, i val més acceptar-lo francament i fer en acabat tots los estudis i propagandes oportunes per a millorar-lo, que no perdre energies en una resistència inútil.

Exposades eixes premises, anem ara al punt concret.

L'únic sistema ortogràfic viable dels proposats fins a l'hora d'ara són les *Normes* de l'Institut. Persones de gran autoritat li han oposat altres sistemes inútilment. A València o no segueixen d'una manera exacta cap sistema o segueixen les *Normes*, bé declarant-ho francament o bé dient, de bona fe potser, que s'ajusten a les regles del P.Fullana: la gran difusió de les publicacions catalanes, fa que, sense voler o volent, siga eixe lo fet innegable. Quin resultat pràctic té refusar eixes *Normes* ni quina raó científica tampoc?

Podríem desitjar els catalans una exhortació més ben raonada i més decidida per moure els valencians a acceptar les Normes Ortogràfiques de l'Institut? I pensem que qui fa aquesta proposició tan catagòrica és un membre del Centro Castellonense de Cultura, que com diguérem, és actualment a València el nucli més fort i ben organitzat de cultura valenciana.

Cal veure ara com respon a les dificultats que podrien oposar-hi els valencians:

La adopció d'eixes *Normes* suposaria la adopció com a normal del parlar de Barcelona? Distinguim, perquè eixa conseqüència ja no és per a nosaltres acceptable.

Les *Normes* catalanes són de dos classes. Unes són *lexicogràfiques* i *morfològiques* com l'adopció de *amb* per *ab* i de les formes dites reforçades dels pronom *em*, *et*, etc. Si les rebagem no alterem per a res lo sistema ortogràfic i, posat que no s'ajusten a les nostres opinions sobre el conreu literari de la llengua, creem que devem rebujar-les.

Altres són *purament ortogràfiques* i no veem cap raó per a no adoptar-les en principi i d'una manera franca, proposant les modificacions que ens semblen oportunes, i més que res, fugint en les aplicacions, d'aquelles grafies del *Diccionari ortogràfic*, qui només representen la pronunciació de Barcelona i van contra la pronunciació general en los llocs del Regne on se conserva pura la fonètica valenciana. Clar que per ad este treball los estudis del P.Fullana deuen aprofitar-se en primer terme i és ell sens dubte qui podria pendre la iniciativa i a qui correspondria de tot dret la seva realisació.

Distingeix, doncs, En Revest dintre del sistema de l'Institut d'Estudis Catalans, les “normes ortogràfiques generals”, exposades en el pròleg del *Diccionari ortogràfic*, l'aplicació que se'n fa a les paraules de la llengua catalana en el cos del *Diccionari*, prenent per fonament les formes i pronúncia que tenen en el català central, i les “normes morfològiques de flexió nominal i verbal”, que són al mateix *Diccionari*, després del pròleg, i fixen exclusivament les formes que En Fabra ha triat del parlar barceloní.

En Revest, conseqüent amb la seva teoria de tradicionalisme moderat per refer la llengua literària, ha de rebutjar les *normes morfològiques*, perquè es creu amb tot el dret de continuar usant les formes valencianes; vol també un estudi *d'adaptació de les normes ortogràfiques* generals a les paraules valencianes, atenent a les variants de forma i pronúncia que sovint tenen respecte del català. Això posat, accepta decididament les *normes generals purament ortogràfiques* de l'Institut, perquè creu que ara com ara són les úniques viables per obtenir una unificació de l'ortografia a València. Això sí, admet per elles la possibilitat i la conveniència d'un millorament progressiu, un cop acceptades generalment.

No amagarem que estem de plena conformitat amb tots els punts que proposa. En Revest, per arribar a una unificació general i cordial de l'ortografia entre Catalunya i València. És molt possible, però, que aquestes proposicions d'En Revest esverin a més d'un dels catalans, perquè pensar de retocar les Normes de l'Institut, pràcticament resultaria trencar la unitat ortogràfica sortosament aconseguida, i el que interessa sobretot, és tenir una ortografia única, encara que no sigui tan bona com un hom la voldria. No veiem, com a l'estranger, ningú gosa emprendre la reforma ortogràfica, tot i reconeixent tots que l'ortografia corrent és ben defectuosa, per por de trencar la unitat i no poder arribar a una intel·ligència general el dia que es posés mà a la reforma?

Creiem, però, que aquestes raons són més aparents que reals en el nostre cas. La unificació en el català escrit d'ara, podem ben dir que no és solament ortogràfica sinó també morfològica i sintàctica. En Pompeu Fabra, amb el crèdit universal que s'ha fet, exerceix un veritable mestratge general, i podem constatar com les proposicions que ell va fent en punts de gramàtica i diccionari, són recollides tot seguit en les publicacions catalanes, i assoleixen gairebé, la universalitat. Podem constatar també com En Pompeu Fabra de tant en tant es corregeix (i això fa honor a la seva sinceritat) i les correccions són tot seguit

adoptades en les publicacions catalanes. Tenim, doncs, el fet vivent que les esmenes, si les proposa En Fabra, no trenquen la unitat del català normal.

En aquestes circumstàncies, si el mateix Fabra en una nova edició del *Diccionari ortogràfic* modificava l'escriptura d'uns centenars de paraules, per haver retocat o simplificat alguna de les *Normes generals*, la unitat ortogràfica no es trencaria, perquè l'acceptació de les esmenes fóra deseguida general i el sistema ortogràfic hauria millorat.

A Catalunya, doncs, és possible tenir una ortografia general, i millorar-la progressivament, sense perill de trencar-ne la unitat, si En Pompeu Fabra s'avenia a publicar ell les millores. A l'estranger no hi ha cap Pompeu Fabra que pugui prometre's aquesta acceptació general de les seves reformes, i per això a l'estranger fan bé de negar-se en sec a tota reforma ortogràfica.

Veus d'adaptació i revisió de l'obra ortogràfica de l'Institut d'Estudis Catalans, vénen no solament de València, sinó també de l'altra banda del Pireneu, i amb la mateixa sinceritat, per tal de trobar un instrument apte d'intercanvi literari entre el català i els altres parlars occitanis.¹

Del fet d'haver pres el català central, massa evolucionat en un sentit, com a patró de la llengua literària, i la seva fonètica com a norma de la fixació de l'escriptura de les paraules, resulta entre el català literari d'ara i els parlars occitanis del migdia de França, una diferenciació tal, que és demanar un impossible l'acceptació de part dels escriptors d'Occitània de la unificació feta per l'Institut d'Estudis Catalans. Si com l'acostament de València, volem també el de tots els pobles occitans, per tal de crear un àrea prou consistent a les nostres publicacions; no n'hi ha prou amb afalagar-los, anomenant-los germans, i predicar després la conveniència d'una unificació del llenguatge, si la solució ha d'ésser que adoptin ells el nostre sistema; fet esguardant només al nostre parlar.

En Lluís Revest, posant en pràctica les seves orientacions, fa a seguit una exposició-resum de les *Normes ortogràfiques* de l'Institut, aplicant-les al valencià, i apunta les innovacions que creu convenientes d'introduir. No les posarem aquí en detall. Algunes ens semblen prou encertades, i un dia o altre hauran d'assajar-se per perfeccionar el sistema ortogràfic actual.

¹ Marc Ramió en la revista *Oc*, març 1928 [nota de Calveras].

[IV] En Lluís Revest en el seu llibre *La llengua valenciana* no sols fixa un criteri, i dóna algunes aplicacions, sinó que presenta un programa d'acció, quan ens diu el que es pot fer a València per la restauració de la llengua literària.

En Revest no vol que tota la feina dels escriptors sigui aprendre un sistema normalitzat de gramàtica i consultar un diccionari o vocabulari ortogràfic, sense gosar d'usar cap forma o paraula no registrada en aquests llibres patrons. Vol l'aportació de tots a l'obra que ha d'ésser treballs de molts, si hem de tenir un llenguatge literari ben format, que ha de venir per evolució natural i no per procediments forçats i postissos.

Per a tot això —diu— cal de primer fer obrers, procurar que siguin més nombroses les persones posseïdores d'una elemental preparació filològica. Pensant que, com a voltes succeïxen casos imprevists, poden arribar estes notes a mans d'algú que les llixca, per si este algú volia treballar este camp i no sabia per on començar, voliem donar una llista de revistes i llibres de fàcil adquisició i de prou utilitat, segons creem; mes per compte d'això nos estimem més indicar que a la *Revista de Filología Española*, al *Botlletí del Diccionari de la llengua catalana* de mossèn Alcover i al *Bulletí de Dialectologia Catalana*, publicat per la Secció corresponent de l'Institut, trobarà orientacions i bibliografia.²

No cal afanyar-se per arribar a grans construccions gramaticals sintètiques: estes ja vindran. Cal fer abans molts estudis de caràcter monogràfic, determinats per localitats i matèries, sobre la llengua viva i cal també fer estudis monogràfics sobre les obres clàssiques. Un gran cabdal de monografies han fet en los darrers anys los estudiosos catalans; no cal dir que devem estudiar-les.

Un cop formats els obrers valencians, hauran de treballar ells directament en la replega de materials. El primer camp és el lèxic. Arreplegar les paraules vives de saba valenciana pura, tant les generals, que poden aplegar-se sense més que "eixir al carrer i parar esment per a dependre-les", com les altres "que són més difícils d'arreplegar al vol, mes podem vencer eixes dificultats si hi ha de nostra part interès i diligència".

Hi ha paraules tècniques d'oficis i fins d'ocupació tan universal i coneguda com la llaurança; altres vives solament per a usos determinats o en llocs determinats. No són prou per a salvar-les i

² Ens atrevim a indicar també les publicacions de l'Oficina Romànica, en especial el llibre *La reconstrucció del llenguatge literari català*, del P. Calveras, que lliga ben bé amb la ideologia d'En Revest, i la *Bibliografia de llengua i literatura catalana*, que començant en 1929 anirà publicant-se tots els anys [nota de Calveras].

retornar-les a l'ús general les investigacions de personalitats i corporacions tan benemèrites com mossén Alcover i l'Institut d'E.C., de llurs corresponents i col·laboradors: cal l'esforç quotidià d'aquells qui viuen als llocs on poden trobar-se encara eixes paraules —qui fan una part de l'èxit molt més considerable que no creuríem— i per no decaure en l'esforç lo contacte directa d'eixos investigadors ajustats en centres locals o comarcals. Es per esta raó que la classe *Gaetà Huguet* de l'Ataneu de Castelló ha començat a organitzar modestament recerques folk-lòriques i lexicogràfiques.

De la mateixa manera podria procedir-se en recerques d'Arxius locals, i podria arribar-se a resultats molt falaguers, sens fer altre que ordenar bé les replegues i publicar-les segons un raonable sistema ortogràfic. Cal convèncer als investigadors de la gran utilitat d'eixes recerques: de l'estudi del llenguatge popular i de l'estudi dels Arxius, qui custodien tresors de gran preu en protocols, manuals de consells i altres documents de molta importància.”

“Però, i lo gran públic ¿què farà mentres?”, podran dir alguns. Per a posar a les mans de tots los resultats que's vagen obtenint i per divulgar los conèiximents gramaticals són prou treballs de caràcter fragmentari com aquells enclosos en los molt interessants *Converses filològiques* d'en Pompeu Fabra.

Encara direm quant necessari és divulgar los textos clàssics. Mes no'ns fem il·lusions: si de sobte donem sense cap direcció ni cap mig auxiliar —en cru, com aquell qui diu— Ramon Llull, lo *Libre dels feits* o Auzias March no haurem fet res. Comencem per coses curtes, molt curiosament triades, anotades profusament, ben acompanyades de glossaris ben fets i d'advertències crítiques i biogràfiques. Procurem interessar als llegidors; ja demanaran ells mateixos menjar més abundós i més difícil de digerir. Ara, no anem a caure en la temptació de modernisar massa los textos; si ho fem ni arribaran los clàssics mai a la generalitat dels llegidors ni s'acomplirà mai l'obra de depuració de la llengua la qual per l'altre procediment vindrà sens donar-nos compte. Hi ha maneres de conciliar la divulgació i la integritat dels textos, i en cas estrem poden los editors fer com la Editorial Barcino ab la *Crònica* d'en Jaume I: donar acarats lo texte antic sense més que unificar la ortografia i una veritable *traducció* en llengua moderna.

Per a centralitzar i organitzar els treballs de recerca i harmonitzar i coordinar els esforços de tots, creu En Revest, de gran utilitat, per no dir necessitat, la creació a València d'una Acadèmia o Institut de la llengua valenciana, que com a cosa feta de bell nou, podria organitzar-se conforme a orientacions modernes, fent-lo molt profitós. I en Revest creu fàcil en les actuals circumstàncies trobar-li l'ajuda oficial de les corporacions públiques.

Tan de bo que tinguessin ben aviat muntat a València un tal centre de coordinació d'esforços, amb un gran estol de recercadors intel·ligents, escampats per tota la terra valenciana! Els filòlegs catalans se'n felicitarien els primers, perquè veurien camí de tenir informació directa sobre el parlar viu de València,

que ara coma ara resulta prou difícil. I fins el català literari hi guanyaria, perquè podríem aprofitar progressivament el gran tresor de bona parla que estotja encara el valencià viu, entre les barreges i deformacions castellanes que l'enlletgeixen.

[V] Com a últim consell en els treballs de redreçament de la llengua valenciana diu En Lluís Revest:

I una volta més: portem al davant los nostres treballs aquelles paraules del savi canonge Chabàs recomenant no fer les coses cuitosament: *Poc a poc*. Si volem improvisar sens fonament un gran edifici és ben segur que s'asolarà. Cuidem que lo nostre treball siga seriós i honrat i sempre farem prest allò que farem bé. I tampoc oblidem la divisa de l'il·lustre Aguiló: *No guardes a quants plaus mas a quals*, és a dir: no cal fer concessions als gramàtics improvisats contra les inspiracions de la ciència.

Aquest últim consell desesperarà segurament a molts catalans d'aquí, frisosos de tenir aviat un català literari, fixat i reglamentat amb gramàtica i diccionari oficial, a la manera del castellà, del francès i de les altres llengües europees; perquè pensen que no podem figurar dignament entre elles, mentre no puguem presentar una semblant uniformació oficial de la nostra llengua.

Però cal pensar que les llengües europees compten amb segles seguits de conreu literari, i el català ha entrat de poc en la producció literària integral, després de segles d'esterilitat absoluta i de màxima diversificació de parles dialectals; i les llengües literàries no s'improvisen, per més que tinguin un bon gramàtic constructor i un aplec d'escriptors dòcils, que en segueixin fidelment les insinuacions sistematitzadores. Per aquesta via és en faedor de tenir aviat un "català estàndard", que en faci la il·lusió d'una gran llengua muntada a l'europea; però d'aquí a tenir un llenguatge literari català ben bastit i prou ric, que sigui una veritable llengua literària, resta molta via a fer i són necessaris molts anys d'activitat literària ben orientada.

Reconeixem el gran bé que ha vingut a la nostra llengua de l'obra uniformadora d'En Pompeu Fabra, perquè ha bastit uns bons caminadors, amb els quals escriuen sense errades i amb unitat d'ortografia i de formes, moltes persones de preparació lingüística nul·la i gramatical ben migrada. Ara, si hom prenia els caminadors per l'estat definitiu, podria sorti-ne perjudicada i molt la bona formació de la veritable llengua literària. Ho veiem amb el que passa amb els

caixistes i correctors de proves o d'estil de les impremtes, que són, ho confessem, els herois de la llengua, i fan el miracle d'una perfecció gramatical en les publicacions catalanes, que no existeix, ni de bon tros, en els originals dels autors.

Això els posa en la necessitat d'esmenar ortografia i estil, però això els situa també en el pendís d'una candidatura empobridora de la llengua i enutjadora per als escriptors intel·ligents o de llenguatge que no és el català central.

Fora potser de poques excepcions, aquests treballadors, en el redreçament del llenguatge dels originals, no tenen més criteri assessoratiu que un *Diccionari ortogràfic* o un Pal·las i un *Diccionari de barbarismes* i les normes gramaticals proposades per En Fabra. Paraula o construcció que no troben registrada en aquestes fonts d'informació, paraula o construcció que treuen, i canvien, sigui qui sigui l'autor, i per més catalana i clàssica que sigui la forma o paraula. Aleshores els caminadors, ben bons pels incipients d'aquí, es fan barreres deturadores pels que poden caminar i córrer pel seu peu o fronteres infranquejables pels que són de parla germana.

I ¿qui dirà que el *Diccionari ortogràfic* porta totes les paraules catalanes legítimes, i que les regles gramaticals d'En Pompeu Fabra, registren totes les bones construccions gramaticals, i fins que són realment errades de llenguatge totes les formes i maneres que ell no té com les millors, dintre del seu criteri un xic massa simplificador?

Als caixistes i sobretot als correctors de proves i d'estil, que dignament hagin de sostenir aquest ofici, cal una cultura lingüística superior, per no restar indecisos davant de formes, construccions i paraules, que no siguin les declarades normes en la producció catalana d'ara, i saber si realment són elements dolents, o si són noves aportacions estimables o, si més no, respectables. Però caldria també que els llibres de consulta que per aquests treballadors de la llengua es fan, fossin també més instructius, és a dir, no amb un mutisme negatiu sobre formes i paraules que s'estimen dubtoses o rebutjades, sinó amb la consignació expressa de llur mala qualitat, i de la substitució corresponent. I caldria també donar-los ortografies amb unitat de sistema les formes i paraules, que no són del català central i usen correntment els escriptors de regions germanes, per tal que així fos possible publicar correctament a Barcelona els escrits valencians i a València igualment els escrits catalans, sense necessitat d'una adaptació radical, que en desfigura tot l'aire i regust de la terra.

A hores d'ara això és indispensable si no volem aparentar incomprendis davant les manifestacions espontànies d'acostament de les altres terres del nostre domini lingüístic en l'obra magna de la plasmació d'un llenguatge literari únic i perfecte.

Tancarem aquestes notes sobre el llibret *La llengua valenciana*, copiant aquestes afirmacions, on resum En Revest tot el seu pensament:

1. No existix una llengua valenciana independent de la catalana. Existixen, sí, varietats d'una sola llengua anomenada catalana pels catalans, i per nosaltres, seguim la tradició literària i popular del nostre Reine, valenciana.
2. Com a conseqüència tant són clàssics valencians lo benaurat Lull i Bernat Metge, com Jaume Roig Corella i Auzias March.
3. No és lligítim reduir la llengua literària a un dialecte o una agrupació de dialectes tal i com són en l'actualitat.
4. Lo punt inicial de la restauració de la llengua són los textos clàssics estudiats sense cap prejuí.
5. Cap forma clàssica deu donar-se per morta si no és que és morta en realitat. I si hi ha possibilitat de fer reviscolar eixa forma morta sens fossilisar la llengua deu manpendre's discretament l'obra per los escriptors.
6. Respectant les formes clàssiques deuen portar-se sens temor a la literatura les formes populars segons les lleis de la llengua.
7. Quan, segons eixos principis, coexisteixen formes equivalents, no hi ha raó qui done preferència a l'una sobre l'altra: totes són igualment lligítimes atribuixen a la riquesa i flexibilitat de la llengua.
8. Cal fer replega intel·ligent i acurada del llenguatge parlat, sots pena de que siga substituït per formes exòtiques lo capdal lligítim de la llengua i cal que la literatura faça circular eixe llenguatge parlat.
9. L'obra dels escriptors valencians deu tendir a la reintegració de les veus i formes dels nostres parlars en la llengua literària de la qual, moltes d'aquelles, solament conservades ací, han bandejat los escriptors sens raó ni motiu, posat que son les pròpies i castisses de la llengua.

[3] Ressenya al *Diccionari català-valencià-balear* (1931)

La necessitat d'un bon diccionari català de consulta de tendència primàriament informadora es fa sentir de cada dia més. El corrector d'estil que no disposi més que del *Diccionari ortogràfic* o del *Diccionari Pal·las*, i fins registrant i tot el *Diccionari Aguiló*, es trobarà sovint davant de paraules que no sabrà si admetre-les o rebutjar-les, adés legítimament, adés també contagiats de forasteria. Si per tenir la part més segura, hom esmena tota paraula i varietat no registrada en aquests inventaris incomplets del llenguatge, som en camí d'un gran empobriment de lèxic; aviat ja no seran corrents sinó les paraules registrades en aquests manuals, que no estogen sinó una part del bon llenguatge català i encara presentada amb el criteri personal del compilador, que ha mirat potser massa a com ell voldria que fos el llenguatge literari.

Però és ja una vergonya per als escriptors que hi hagi d'haver correctors d'estil per a esmenar i posar a to els originals. L'escriptor digne d'aquest nom hauria de tenir prou coneixements lingüístics per a saber si són bones o no les paraules i formes que usa i per a tenir a disposició una gran riquesa de lèxic poada de font segura. Aquest, encara més que el corrector, necessita d'un bon diccionari català de consulta, ric d'elements del parlar antic i del parlar viu, seleccionats, presentats ordenadament en les diferents significacions i usos, documents amb textos del parlar antic o de bons escriptors renaixents, o portant la indicació de les comarques on són vius, i amb explicació de l'etimologia i herència catalana. Fins els mateixos castellanismes, gal·licismes i altres barbarismes rebutjables però encara d'ús corrent, hauria de registrar, però declarant llur mala qualitat i donant-ne el substitut; procediment molt més educador i racional que la pura omisió de les paraules que el compilador voldria bandejar del català escrit. La lectura cada dia més sovintejada dels textos del català antic i la dels escriptors renaixents rics de vocabulari comarcal, demanen o glosses especials per cada obra, o un diccionari informatiu del català antic i existent, amb inclusió dels dialectalismes i paraules comarcals. Així com la producció catalana cada dia més intens en el camp científic demana també un diccionari complet de tecnicismes ben catalanitzats.

Per bona sort no manquen pel català els materials necessaris per bastir un diccionari de consulta que respongui a totes aquestes necessitats d'urgència

sempre creixent. Més de 25 anys ha durat la tasca de replegar-los. Qui en tingué la idea, Mn Antoni M Alcover, durant aquest lapse de temps ha recorregut personalment els pobles de Catalunya, València, Rosselló i Balears, replegant la conjugació viva dels verbs més irregulars, paraules, tradicions, folklore. Especialment l'any 1921, acompanyat del novell i ja acreditat filòleg En Francesc de Borja Moll i de dos ajudants més, féu una recerca lexical durant cinc mesos en els pobles que van del Pireneu a Alacant. Mentrestant muntava una riquíssima biblioteca filològica i literària, que ha arribat ja a 2.000 volums. El català antic i el català literari modern hi tenen pleníssima representació, així com les obres de filologia romànica estrangeres per al coneixement perfecte de l'estat actual de la ciència lingüística. El contingut lexical dels textos catalans, integralment de la majoria i seleccionat en les darreres obres ha estat recollit per obra de seminaristes i sacerdots.

Al mateix temps, no comptant la col·laboració dels centenars d'espontanis que s'interessaven per l'obra, en totes les regions, persones intel·ligents i seleccionades han anat replegant materials del parlar viu i dels documents d'arxius i biblioteques.

Tot aquest tresor classificat i ordenat alfabèticament, a punt de redacció dels articles, omple 137 calaixos amb un total de 3.000.000 de cèdules lexicogràfiques. Això és bona cosa més que el contingut de la famosa "calaixera" de Mn. Alcover, de 33 calaixos només, portada a l'Institut d'Estudis Catalans en 1915 i retornada a Mallorca en 1918. Que els materials són bons i abundosos, n'és prova el volum I publicat del *Diccionari*, que en 833 planes no dóna encara tota la lletra A, tot i que de cada accepció diferent només són adduïdes les autoritats més antigues i en nombre reduït. Restava encara molt material en les calaixeres sense publicar, que pot ésser fonament d'estudis lingüístics ben interessants. I el que de la lletra A mostra el volum I, de les altres lletres ens ho han demostrat les consultes particulars, que per als nostres estudis lingüístics hem hagut de fer al tresor estojat a Mallorca.

També pel seu compte l'Institut d'Estudis Catalans ha fet una recerca sistemàtica sobre el parlar viu i ha buidat el contingut de moltes obres del català antic i dels escriptors renaixents, i dels resultats en són bona mostra els vocabularis publicats en el *Butlletí de Dialectologia Catalana*; però, en volum, el tresor de l'Institut arriba al Mn. Alcover. Catalunya podria tenir un diccionari de consulta completíssim i tal com el necessita l'estat actual de la producció literària,

amb l'acoblament dels materials d'aquests dos tresors, presentats amb criteri ample informatiu. Però això és un somni que no tindrà realitat. Molt serà que arribem a veure publicats amb molts anys dos diccionaris catalans de consulta. Del de Mn. Alcover ja n'hem vist el primer volum complet, i la redacció sembla assegurada, per la publicació dels volums restants en la persona del jove Francesc de B. Moll. Obra seva és principalment la redacció dels articles del volum I (més de 15.000). La definició i la classificació de sentits i usos, la tria dels textos clàssics i moderns comprovatius, el llenguatge tècnic catalanitzat, els elements folklòrics, les variants morfològiques i ortogràfiques, transcripció fonètica i etimologies demostren un filòleg de lluc, que està al corrent dels últims estudis lingüístics.

L'aprenentatge d'aquest primer volum farà que perdurin i augmentin en el segon les millores de simplificació i ordre que ja transparenten en els darrers quaderns del primer.

Les il·lustracions a ploma, perfectament executades, són un complement molt l'estimable de l'obra, que es recomana de més a més per una composició tipogràfica nitidíssima i ben resolta, i una presentació de cobertes especials elegantíssima. És un diccionari de consulta com no el tenen moltes llengües modernes.

Se li podria fer retret de no seguir l'ortografia de l'Institut, que és ara la general. Això no li treu utilitat pràctica: quan els articles porten ortografia diferent, sempre és indicada l'ortografia de l'Institut. D'altra banda això té excusa. L'aplicació de les normes hauria presentat dificultats quasi insuperables en la reproducció de textos antics i dels primers autors renaixents i en la transcripció de moltes paraules dialectals, que han de figurar en un diccionari general de consulta. Perquè aquest és el cas real: que les normes que han aconseguit la universalitat d'acceptació amb l'intent d'ésser les definitives, no resulten bones per a grafiar sense violències aquests tres sectors importants de la nostra llengua.

Una obra de tant de mèrit i de necessitat tan urgent, que en pocs anys podria ésser a disposició de tots amb tots els volums acabats, és una gran llàstima que porti un pas de publicació tan endarrerit, únicament per manca de subscripció!

ÍNDEX

Apèndix II. Papers privats, projectes i esborranys

Presentació 365

Apèndix II.a. Papers privats

1. Estatuts de la Societat Catalana de Filologia [1919] 369

2. *Informacions sobre València actual* [1924] 371

Apèndix II.b. Projectes

1. Projectes d'antologies literàries [1922-1925]

1.1. *Criteri a seguir en la antologia catalana* 385

1.2. *Antologia de prosa vella* 387

2. Projectes de reforma ortogràfica [1922-1925]

2.1. *Escriptura usual del llenguatge* 391

2.2. *El problema de l'escriptura del llenguatge literari* 401

3. Pròleg a *Clarícies de gramàtica* (1926) 428

4. Projectes de gramàtiques catalanes

4.1. "Pròleg" a la *Gramàtica catalana popular* 433

4.2. "Pròleg" a la *Gramàtica catalana* de Jaume Nonell 434

Apèndix II.c. Esborranys

1. Conferències a Biblioteca Balmes 436

2. Acadèmia de la Llengua Catalana 443

PRESENTACIÓ

Apèndix II. Papers privats, projectes i esborranys

Apèndix II.a. Papers privats

1. Estatuts de la Societat Catalana de Filologia [1919 (?)].

Sobre la Societat Catalana de Filologia només he sabut trobar-ne una referència en una carta de Josep Carner i Pompeu Fabra adreçada a Manuel de Montoliu el 1919 (apud Joan Julià 1986, 280). Al fons Calveras de la Biblioteca Balmes hi ha un exemplar mecanografiat dels estatuts de la Societat Catalana de Filologia, que no estan datats ni contenen el nom de les persones que l'havien de constituir. Tot i que no sabem si Josep Calveras va estar vinculat a la Societat Catalana de Filologia, es pot considerar que aquesta entitat és un precedent de l'Oficina Romànica i és per aquesta raó que he decidit transcriure'n els estatuts en apèndix (v. § 2.1).

2. *Informacions sobre València actual* [1924].

Sota aquest títol Calveras escrigué, alternant castellà i català, una mena de dietari durant la seva estada a València el 1924. En aquest document privat, Calveras hi anota des d'opinions de diferents personalitats sobre el moviment regionalista valencià fins a fitxes sobre conceptes i entitats clau del valencianisme (v. § 4.1).

Apèndix II.b. Projectes

1. Projectes d'antologies literàries.

Josep Calveras emprengué dos projectes d'antologies literàries, que s'han conservat manuscrits. El primer projecte porta el títol de *Criteri a seguir en la antologia catalana*, on s'inclouen tres models d'antologia diferents (document 1.1). El segon projecte, molt més desenvolupat, s'intitula *Antologia de la prosa vella* i també preveu tres models d'antologia diferents (document 1.2); aquest segon projecte inclou un resum de les opinions de Montoliu, Par, Griera, Miquel i Planas, Rubió. (v. § 3.2).

1.1. *Criteri a seguir en la antologia catalana* [1922 (?)].

1.2. *Antologia de prosa vella* [1925 (?)].

2. Projectes de reforma ortogràfica [1922-1925].

Els projectes de reforma ortogràfica que Calveras va preparar es conserven guardats a la carpeta *Escritura usual del català literari (popular)* del fons Calveras de la Biblioteca Balmes. Dins aquesta carpeta, hi ha dues versions diferents (sense data): *Escritura usual del llenguatge* (document 2.1) i *El problema de l'escriptura del llenguatge literari* (document 2.2); Calveras es va interessar en diverses ocasions per l'ortografia, no sempre amb els mateixos propòsits (v. § 5.2.1 i 5.2.2).

2.1. *Escritura usual del llenguatge* [1922 (?)].

2.2. *El problema de l'escriptura del llenguatge literari* [1925 (?)].

3. Pròleg a *Clarícies de gramàtica* (1926).

Aquest pròleg mostra la intenció de Calveras de recollir en un volum els articles de tema lingüístic que publicà a la revista *Ciutat* entre 1926 i 1927. Hi ha 4 versions del pròleg; la primera, l'única que està datada (1926), és la més desenvolupada (v. § 5.3).

4. Projectes de gramàtiques catalanes.

Calveras havia tingut la intenció de publicar una “gramàtica catalana popular” i una gramàtica “erudita” (o “literària”, o d’“els escriptors”). La gramàtica popular, Calveras l’havia d’escriure íntegra, mentre que l’erudita havia de ser una tercera edició de la *Gramàtica catalana* de Jaume Nonell (1906²), que Calveras volia reeditar adaptant-la a l’ortografia de l’IEC (v. 6.3). Dels projectes d’aquestes gramàtiques, en resten els pròlegs que transcriu en apèndix (el document 4.2 ha estat transcrit parcialment per Villaverde 2000, 422-423, n. 47).

4.1. “Pròleg” a la *Gramàtica catalana popular*.

4.2. “Pròleg” a la *Gramàtica catalana* de Jaume Nonell, 3a ed. [1931].

Apèndix II.c Esborranys

1. Conferències a Biblioteca Balmes.

En el marc de les prestigioses conferències de primavera de la Biblioteca Balmes, Calveras hi participà amb unes sessions de filosofia i apologètica (v. § 1.3) i amb unes de tema lingüístic. Hi pronuncià un total de 7 conferències de tema lingüístic (v. § 6.4); se n'han conservat les notes que li serviren de suport escrit i per això són bastant esquemàtiques —especialment les conferències 2-5. No estan datades.

2. Acadèmia de la Llengua Catalana.

Calveras posà en marxa l'Acadèmia de Llengua Catalana durant els cursos 1934-1935 i 1935-1936. Durant el curs 1934-1935 Calveras impartí 12 classes de “sintaxi superior” i durant el curs 1935-1936 alternà les sessions de gramàtica amb unes de literatura (v. § 6.4). El document de l'Acadèmia de Llengua Catalana transcrit en apèndix és un programa de les activitats que l'acadèmia promoguda per Calveras es proposava dur a terme; no està datat, però deu ser anterior al curs 1934-1935 (al costat de les activitats programades, Calveras hi escriví “sí” o “no”).

Apèndix II.a. Papers privats

[1] Estatuts de la Societat Catalana de Filologia [1919 (?)]

Art. I. Es constitueix a Barcelona la Societat Catalana de Filologia.

Art. II. Aquesta societat tindrà per objecte: Fomentar a Catalunya els estudis filològics en general i en particular els estudis de les llengües i literatures romàniques i propulsar l'estudi i l'investigació de la llengua i literatura catalana; donar-les a conèixer fora de Catalunya i establir un intercanvi metòdic entre els filòlegs catalans i extangers; organitzar d'una manera metòdica el treball d'investigació i de publicació, donant una singular preferència a la preparació de una «Enciclopèdia de la llengua catalana».

Art. III. La Societat Catalana de Filologia serà integrada per membres honoraris, membres numeraris i socis adjunts.

Art. IV. Seran membres honoraris les persones de gran relleu científic nomenades per la Sessió General, i aquelles persones o entitats que fassin un donatiu important a la Societat. Seran membres numeraris els membres fundadors i els que siguin admesos com a tals per la junta de la Societat. Per esser admès serà una condició previa la solvència científica manifestada amb algunes publicacions. Seran socis adjunts aquells que paguin anualment una quota de 12 pessetes. Aquests rebran totes les publicacions de la Societat.

Art. V. La Societat serà regida per una junta de govern composta de president, secretari i tresorer, nomenada pels membres numeraris i honoraris. Els dits càrrecs no els podran ostentar sinó els membres numeraris.

Art. VI. La Societat es reunirà una vegada cada mes, exceptuant juliol, agost i setembre. Aquestes reunions seran de caracter científic llegint-se treballs, comunicacions, etc que s'hagin de publicar.

Art. VII. Per tractar els afers d'administració la Junta es reunirà sempre que ho cregui convenient.

Art. VIII. Pel mes de gener la Societat celebrarà junta general per renovar els càrrecs i donar balanç de l'estat econòmic.

Art. IX. Tots els membres honoraris i numeraris tindran veu i vot en les reunions.

Art. X. El nombre de membres honoraris, de socis adjunts i de membres numeraris serà ilimitat.

Art. XI. La Societat comptarà amb els que li proporcionin els membres honoraris, numeraris, la subscripció dels socis adjunts i les subvencions de les corporacions.

Art. XII. La Societat no podrà ser disolta mentre la majoria dels membres numeraris vulguin continuar-la. La dissolució sols podrà acordar-se en sessió convocada a aquest fi. En cas d'anar-se a la dissolució els llibres, objectes i cabals propietat de la societat passaran a la Institució similar que mes dignament pugui heretar-los.

[2] *Informacions sobre València actual* [1924]

10 mayo [1924]. Fiesta de la Virgen de los Desemparados.

Solución al problema de los valencianos en la apostólica: que hablen en valenciano, y lo mismo los catalanes en paseo o recreo a lo menos una vez por semana, los unos con un P. valenciano y los otros con un P. catalán para que aprenden como se dicen las cosas que les son nuevas a su propia lengua.

Clases de gramática: preparatoria en infima; dos cursos en media y suprema. Los valencianos separados de los catalanes. Cada uno con sus variantes dialectales en morfología y sintaxis. Los mallorquines pueden ir con los catalanes. Textos de lectura para los valencianos: unos en valenciano, después Verdaguer y los autores catalanes leídos en valenciano. Temas: los mismos pero traducidos al valenciano.

En Veruela: separados valencianos de catalanes en la Academia preparatoria y cursos de gramática. Siguiendo la ordinatio en materias y tiempo. Autores y composición como en la apostólica. Cursos de literatura regional común: acomodación de textos cada uno según su dialecto.

Sarria. Academia de lenguas regionales: obligatoria para los catalanes, libre para los valencianos; estos podrán hacer trabajos en valenciano literario o en catalán. Las reuniones juntos. Biblioteca una.

N.B. Los valencianos siendo libre no irán. Tampoco se necesita en la provincia quien sepa valenciano literario; sí quien sepa predicar popularmente en dicha lengua y aun no muchos (por los pueblos de Valencia) y esto se logra con el lenguaje corriente que aprenden en Veruela. Pero así se les equiparan a los catalanes y no se les obliga a estudiar catalán. No tienen motivo de quejarse. Si alguno es constante aprenderá a escribir catalán literario sin dificultad. Por fuerza no aprendería nadie y solo habría quejas. De estos se pueden escoger uno o dos y formarlos especialmente. En Valencia uno un poco entendido en lengua valenciana que fuera algo poeta y amigo de buscar archivos, estando de [...] en la Profesa o en el Colegio, y ocupándose en otros ministerios, con poco que hiciese podría ganarse los pocos elementos valencianistas y disponer a su gusto de ellos

para hacerles mucho bien. Sería además un punto de apoyo para los estudios catalanes de Cataluña en las cosas que se encuentran en archivos y bibliotecas de Valencia.

Academia regional de predicación: comun a valencianos y catalanes; obligatoria a estos, si se han de quedar aquí, y libre para los valencianos. Por las mismas razones. Actos y biblioteca común.

Bienistas valencianos: uno medianamente formado que resida en Valencia; dos más: uno para profesor en Roquetas y otro para profesor en Veruela. Sacados de los que libremente perseveran en las academias, sean aptos para enseñar letras en una de las dos casas, y tengan espíritu conciliador; no separatista entre valencianos y catalanes.

Profesores: uno catalán y otro valenciano en Roquetas que vayan a recreo el día que sea de habla regional cada uno con los suyos; uno catalán y otro valenciano en Veruela para las clases de gramática; otro para literatura regional que sepa catalán y valenciano: bienista de la regional; otro para dirigir las academias de Sarriá que sepa catalán y valenciano y sepa literatura (bienista de seso y prudencia; muy pacato contra el ambiente en contra).

20 mayo [1924]

Movimiento fuera de Valencia

Noticias de un arquitecto: en Castellón se publica hará unos años un *Butlletí del Centre de Cultura Castellonense*. Antes mensual, ahora trimestral; el patriarca es un tal Huguet, con cuya ayuda sobre todo publico el P. Fullana su compendio; “también publican obras en valenciano, como la doctrina del D. Ribera, acomodadas a hoy”.

Hay más actividad que en Valencia. Peris. Fuentes? Dramaturgo, es de Burriana (el que vi en Rat-Penat). Peris Celda mantiene con sus comedias por varios años un teatracho y se gana la vida. Es de Valencia?

En Játiva también se publica un boletín.

Lemosin

Así se llamaron los dialectos del sur de Francia en que trobaron los trovadores, porque los primeros fueron de Limoges. En el siglo XIII tomaron el nombre de provenzal. Como la primera poesía catalana fué provenzal y semi-provenzal hasta el siglo XV, por esto se llamó lemosina a la lengua literaria de los poetas y aun a la literatura catalana en la edad media. Lo usaron los castellanos y los no catalanes en Valencia 1531, sobre todo valencianos. La aplicó en la reimpresión del *Spill* de Jaime Roig. Después se ha propagado. Mila y Fontanals, 1880, aplicó el dictado de lemosin a la literatura catalana toda. Desde 1865 los catalanes protestan. Llombart en Valencia 1875 divulgó un plan de formar la Academia de Lletres llemosines. Disputas entre Careta y Llombart - *Calendari Catala* y lo Rat Penat. Vicen Castañeda en 1917 aun ha publicado *Catalogo de los manuscritos lemosines* (v. Carreres y Candi, p. 589).

Valencianismo político

Desde la venida de Cambó 1919 con la ayuda de jóvenes se intentó implantar en Valencia el nacionalismo catalán. Compró la *Correspondencia* de Valencia y puso al exjesuita Pagés (?) para activar la propaganda. Había organización, claridad de programa. Era la única manera de hacer cosa seria en Valencia. Lograron que se hablara en valenciano en la Generalitat y en el ayuntamiento. “El pensament valencianiste” 1919 contiene las bases del nacionalismo con comentarios. Programa bien definido. Estado valenciano, dentro de la federación española. Otras federaciones parciales: de lengua, con Cataluña y Baleares, para el lenguaje único. De Agricultura con Murcia. Ignacio Villalonga Villalba, José García Conejos, Eduardo Martínez Ferrando, Eduardo Martínez Sabater, Pascual Asins Lerma, Salvador Ferrandis Lima, Maximiliano Thous Orts, Lluís Cebrian Llor: en las elecciones para diputados fracasaron dos veces. Varias son las causas de ello. La poca simpatía de que gozaban entre los regionalistas valencianos, que no quieren estos extremos, y sobre todo porque todo esto no había nacido aquí, sino era obra de los catalanes. Y aquí hay mucho recelo y envidia. El programa no atendía a la religión católica; Azabi (?) quería mangonear en ello. También en otras ciudades hubo sociedades nacionalistas con publicaciones (v. Almarche 1924).

Lo Rat Penat

Fundació: 78.

Socis actuals: 400-500. Joventut. Maximum.

Domicili: Plaza Manises Poeta Liern.

President: Francisco Almarche Vazquez. Calle Museo.

Govern:

Actuacio literaria:

Jocs Florals

Fundacio:

Poetes eminents:

Jurat:

Dia de celebrarse: julio, las ferias.

Publicacions de textos

Passio en cobles en la revista.

Biblioteca

Reunions literaries: Jueves literarios.

Teatro Valenciano.

Socis valencianistes significats:

Teatre valencia: Trossos de vida... Novedades.

[V.] Carreres Candi.

Pare Fullana

Espanya. Historia de la literatura valenciana al final.

Nostra orientació: academics de Verola y Sarria.

Obres: Gramática catalano-valenciana-mallorquina.

Historia literaria. Antologia antiga. Moderna?

Quan van començar les formes *mos, en...*

Historia hasta los reyes católicos

Fonts per l'estudi del valencià actual.

Gramátiques.

Textes contemporanis:

Legendes. Barón Alcalí poco vulgar.

Parlar viu:

Folklore: Cebrian.

Martí Gadea: *Quentos Dumenge*

Rondalles de rondalles, Galiana. Carles Ros.

Historia literaria. Fonts: Articles; obres; Carreres Candi; escriptors celebres; poetes tècnics; teatre valencià: Alberola, refraner valencia, Peris; antologia; textos actuals [i] antics.

Curs de llengua valenciana: quants i quins hi acudeixen: 30; gent de pes

Academia Valencianista del Centre Escolar

Socis: joves o vells.

Treballs: Reunió semanal, quants hi van, que fan.

Actes extraordinaris.

Ortografia: divisió entre Fullana i Institut.

Sr. Giménez Fayos: procurarli obres de Foment per el Rat-Penat o Academia Valencianista; en canvi, obres valencianes per Sarrià.

Historia interna del Rat-Penat

Falta de compenetració de Teodor Llorente. De una conferencia amb el Sr. Cebrian Mezquita a 27 de juliol de 1924. Quan els fundadors del Rat-Penat sortits dels federals mitigats tractaven al taller d'En Rodrig de realitzar els seus ideals de restaurar la personalitat de Valencia literaria i politica (tots jovenalla: no més En Llombart que els avençava en uns 10 anys, tenia coneixement amb els homes de representació de aleshores) aparentant que ja existia la tal entitat, van donar una vetllada al Almar de Valencia, passant invitació a tots els intellectuals de les hores. Es van llegir unes octaves reals en valencia d'un poema ben mitjaner d'En [espai en blanc]. Es van escalfar els esperits veient que el valencià servia per la poesia seria. Tambe van fer arrel les idees de regionalisme polític. A aquesta reunió no hi va esser En Teodor Llorente, director de *Las Provincias*, home de talent i de prestigi perque sempre s'havia conservat serè en el mig sense extremitats. Volia veure com pintava allò avans de comprometre's.

Pocs dies despres hi hagué una altra reunió molt concorreguda, i quan tot estava calent, ve en Llorente i cedint-li la paraula un que per torn la tenia, perque deia en Llorente que no's podia esperar, que havia de portar les nenes a Missa, va sortir amb una nota discordant. Ell ja havia escrit versos en valencia y encara ho

faria mes endavant, perque no volia res de resuscitar institucions passades. Res de politica regionalista. Lo mort, mort està per sempre.

Per aquesta rao una vegada constituïda la societat del Rat-Penat, encara que era el més indicat per ser-ne president, mai li'n van fer. Lo Rat-Penat era institució literaria i política; era regionalista. En Llorente no més volia renaixement literari; políticament ell mes endavant va figurar com a lliberal conservador y tenia la seva quadrilla.

Mentres visqueren els fundadors del Rat-Penat, literats, i els polítics regionalistes que sense serne eren l'ànima del Rat-Penat, en gr. Cirilio Amorós... va viure ven viu en dita societat l'espent literari y regionalista. En Llorente n'era i tenia el seu prestigi, y també tenia la seva colla de Llorentistes, es dir, de renaixement purament literari.

Morts els principals dels dits, els que restaven, veient el prestigi més gran cada dia d'En Llorente que aleshores també muntava molt en política, per prudencia i no venir a un trencament tenien consideració a les seves idees i gustos. No era nominalment president En Llorente, pero no era efectiu, perque els que ho eren feien els nomenaments de personal a gust d'En Llorente. Aixís va venir el Rat-Penat a esser societat purament literaria. Els que aquesta tendencia dirigien no ho feren malament en administracio tot i passant una crisis la Societat. Pero el jovent, entre ells un fill de Cebrian Mezquita, no s'hi avenia. I [...] El joven va crear *Valencia Nova*, amb l'esperit sancer del Rat-Penat. Això va esser a començament del segle XX. 1906?

El Centro de Cultura Valenciana

L'origen es tot un altre. Es una imitacio de l'Institut d'Estudis Catalans creat a Catalunya per la Diputació. En Perez Lucia, director de la *Voz de Valencia*, volen[t] fer dins del camp de les dretes alguna cosa per el regionalisme valencià, un temp que ell era diputat provincial i tenia algun prestigi, proposà l'idea entre la colla d'amics de fer un centre subvencionat per la Diputació per promoure l'estudi del valencia y la cultura regional. Els vells del Rat-Penat ho trobaren be. En Martinez Aloy que també era diputat provincial va fer seva l'idea com arma de politica i ell la propugnà a la Diputació i sense dificultat en va constituir la associació sense reglament fixo, que encara avui està per fer.

En Martínez Aloy en va fer cosa de política nomenant director honoraris a bisbes, diputats que no sortien amb la candidatura per compensació, amics, etc. Te subvenció del Ajuntament i de la Diputació. Unes 1.500 pesetes de cada part. Es cooficial castellà y valencià. Ara no més celebra recepcions de socis. President interí es en Cebrian.

Literariament ha impres algunes obres de cultura valenciana, a fundat la catedra de Valencia del P Fullana a l'Universitat: ha donat algunes conferències literaries, per iniciativa de Cebrian está organitzant a la llotja una Biblioteca Complementaria a la de l'Ajuntament. Per en Martínez Aloy es va crear el càrrec de cronista de la provincia de Valencia que mai havia existit.

D. José Giménez Fayos (Sta. Ana, 1º 1ª).

Hermano de nuestro H. Rafael Giménez. Fué presidente de la academia valencianista, secretario del Rat-Penat, relacionado con todos los prohombres del movimiento valencianista. Fué providencial encontrarle en la academia valencianista. Nuestra orientación en la formación del lenguaje literario común, dejando a cada región purificar y completar el suyo, respondió a sus ideales. El mismo se me dió a conocer y se ha puesto a mi lado en todo y por él he ido visitando lo más saliente de Valencia. Es valencianista de corazón, sin exageraciones, matemático de profesión; no es literato, pero le gusta la literatura y el arte. Es apóstol del movimiento lingüístico valenciano, pero está desesperanzado de lograr cosa en la juventud que sube. Su sentir en varios puntos es como sigue:

1. Escribir en valenciano en la correspondencia, muy pocos son los que lo hacen.
2. Hay división en la ortografía. Los jóvenes se dan a seguir servilmente el Institut, aun en morfología. El es partidario de Fullana en cuanto a buscar en el valenciano vivo en los pueblos la morfología valenciana. (Hay anárquicos en ortografía como Bayarri que escribe *a gonta* etc.)
3. Enseñanza del valenciano. Hay maestros pagados por el ayuntamiento, que enseñan a leer en valenciano en las escuelas semanalmente Con poco interés solo para percibir la paga.

4. Prensa valenciana. Uno solo “La Tralla” bilingüe y a veces indecente. Semanario. Otros se publican ocasionalmente con ocasión de las fallas como “Pensat y Fet”, “El Ninot”.

En el *Almanaque de Las Provincias*, 1924, p. 241 sig., figuran varios en Valencia y ciudades principales, nacionalistas o republicanos de corta vida, nuevos y desaparecidos con el directorio.

NB. Es notable el número de periódicos nuevos aparecidos en 1923 y muertos en el mismo año. Muestra del carácter valenciano. El movimiento político es promovido por un Villalonga, primo de nuestro H. Villalonga. Se convirtió al nacionalismo en Bilbao.

Academia valencianista del Centro Escolar y Mercantil

El 5 de Mayo hablando de él incidentalmente con el P. Conejos, director del Centro en recreo, me dijo que había querido probar experimentalmente por sí en esta academia lo que ya suponía dado el carácter valenciano (miguelete sin acabar-acabado demasiado miguelete: fallas, que se han de quemar cada año; tracas y cohetes y nada más). A saber que no harán nunca nada serio en cuestión de lengua y literatura valenciana. A este efecto le dió todo el apoyo y medios y la sostuvo hasta que tocó con las manos lo que suponía. A esta época pertenecen las conferencias en ella del P. Fullana, siendo presidente el Sr. José Giménez Fayos. Llegaron a publicar algo en valenciano en *Oro de Ley*. Después la ha dejado morir por sí. Y realmente está muerta. El día que asistí, 24 Marzo, les respondí en lo que son. Un joven repartió en 5 minutos. Dicho en mal valenciano y sin concierto, improvisando todo algo de lo que había oído el día antes en una historia corriente. Se levantó acta y al principio se aprobó la del día anterior. Asistieron unos 9 o 10. Según me dijo el Sr. Giménez no asisten más en los días de mayor concurrencia y no son siempre los mismos, van unas semanas seguidas, desaparecen otras tantas o más, vaiben otra vez, y así sucesivamente. El P. Conejos no los cierra para que no digan que se opone a que hablen en valenciano, pero no harán nunca nada. El Sr. Giménez me dijo que no fiaba en el P. Conejos, que no lo tomaba en serio. Claro. El sí que es valencianista de corazón, pero da en hierro frío al inculcar a los jóvenes ideas.

D. Francisco Martínez Martínez (visitado el 11 de mayo).

Es natural de Altea (cerca de Alicante), cervantófilo, bibliófilo, sin miedo a gastar, arqueólogo.

1. Del Quijote y las obras de Cervantes tiene una verdadera riqueza en ediciones diversas y curiosidades. Para el conocimiento del valenciano podría servir su traducción inédita del Quijote. Como no es de Valencia sino de Altea donde el valenciano se habla bien, puede su traducción contener gran cantidad de lenguaje vivo y puro. Piensa editarla con ilustraciones inéditas.
2. Es amigo de Miquel y Planas y se ha hecho hacer encuadernaciones por él de verdadero bibliófilo. Posee algunas ediciones raras de obras antiguas, no catalogadas por Massó y Torrents. Ha hecho una edición esmerada y lujosa del "Tirant lo Blanc". Tiene estudios sobre esos autores. Tiene un folk-lore valenciano editado y otras obras. Me ofreció sus libros para estudio.
3. Como arqueólogo, me habló del museo de Orihuela y del P. Fourgús: Ha visitado el de Sarriá. Tiene la escalera de su casa llena de panoplias y armaduras.

Lo Rat-Penat y Centro de Cultura Valenciana

Lo Rat-Penat tiene 400 socios y 500 en la Joventut Valencianista. Según el sentir de Giménez Fayos, que fue su secretario, ha caído de lo poco que hizo en cultura valenciana y aunque ha aumentado en socios es porque se ha convertido en casino y por el teatrillo semanal. Almarche, que es su presidente, está descorazonado de hacer cosa seria en cuestión de valencianismo. El presidente de la juventud, aunque parece muy entusiasta, es un comerciante y nada más. El anticuario que allí encontré, también es pesimista. Solo celebra los juegos florales por las ferias de julio. El local adornado con gusto pero todo cartón pintado. Biblioteca, una miseria. No hay dineros. Ha ensanchado el local. Va el P. Fullana como a su casa. En cuanto a política, Castellón esta por unirse con Valencia para la mancomunidad. Alcoy pide separarse de Alicante para entrar. Alicante está alejado. Costará conquistarlo. "Sin Manuel Peris de Castellón". Las autoridades y Diputación no darán dinero para excavaciones y museos valencianos, porque no aman a Valencia como los catalanes su tierra; no les parece bien empleado el dinero que se emplea en esto y en cultura ("el anticuario"). El Centro de Cultura Valenciana fué una escisión para los castellanos de Valencia. Son cooficiales los dos idiomas. Se hizo cuando el presidente del Rat-Penat empleaba la sociedad en

la cuestión naranjera. La cultura valenciana tuvo que refugiarse en otro sitio. Editó al principio la gramática de Fullana. Fundó la cátedra de valenciano en la Universidad. Ahora su vida se reduce a la recepción de académicos. Local: la Lonja.

Sr. Teodoro Llorente Falcó (calle Navellos 1º).

Director de *Las Provincias*. Por la gloria de su padre le dedican obras los valencianos. El recoge también. Tiene una buena biblioteca valencianista en su estudio con todo lo antiguo y moderno publicado; me la ofreció para estudio. Va con frecuencia el P. Fullana. Para la historia de la literatura catalana moderna: posee una colección interesantísima de cartas de literatos catalanes a su padre. Se ven los progresos del catalán. Empiezan algunos escribiendo en castellano y acaban en catalán. Presentola para publicarla al Institut y por Fabra se dejó de publicar. Disgustado de su carácter. Publica el *Almanaque de Las Provincias* año 44 en 1924. Me regaló un ejemplar. La colección está en la Biblioteca de Cataluña. Es una información completa de la vida de Valencia Figuran composiciones de todos los escritores que valen algo, sean valencianos, sean castellanos.

En cuanto a la producción literaria actual: algún renacimiento en castellano. Dos o tres jóvenes que escriben bien. En valenciano el teatro ha hecho buenas adquisiciones después de Escalante estos días con los estrenos de Alberola y Manuel Peris. Los valencianos no escriben en su lengua las cartas excepto muy pocos. Al revés de Cataluña. Solo las mujeres escriben así en castellano las cartas. Algo hay de valencianismo político. [...] años a esta parte más que nacido aquí. Reflejo de las estridencias de Cataluña. Cree que pasando las represalias del Directorio el movimiento catalán crecerá más pujante, enmendado en lo que tenga de malo, sea en el Institut, etc.

Sr. José Rodrigo Pertegás (calle Juristas).

Es ancianito, médico, pero ha registrado todos los protocolos y documentos existentes en los archivos de Valencia públicos y particulares. Escribió la historia de la Virgen de los Desemparados para la coronación. Colaborador de los congresos de historia del reino de Aragón. Noticias útiles: el Archivo general no contiene documentos originales anteriores a Alfonso de Nápoles; tiene copias

auténticas de otros anteriores mandados hacer por el dicho rey; el de la Catedral contiene documentos del 13; el del Ayuntamiento también bastante antiguos ¿El del Patriarca sobre todo del 17 y 18, también del 16?

Particulares: 2 me citó; de toponomasia, para el P. Oleza; conocí la obra de Sanchis y Sivera, “Nomenclátor geográfico-eclesiástico de los pueblos de la diócesis de Valencia”, Valencia, 1922; otra obra hay inédita: toponomasia de Bartomeu Rivelles, siglo XIX (el original lo poseen los dominicos de Valencia).

D. José Sanchis y Sivera. canónigo de la Catedral

En la sacristía de la catedral se conserva un autógrafo de S. Ignacio. El archivo contiene escritos y documentos del siglo XIII. Bien catalogado. La biblioteca tiene tesoros. El catálogo lo hizo Massó y Torrents en lo que se refiere a literatura catalana. *El pecador remunerat*. Eiximenis: tot. Sermons valencians de S. Vicent Ferrer (probablemente el mismo original de manos del Santo). Escribe sus estudios literarios en castellano. Es entusiasta de los Borjas y reivindicador de Alejandro VI. En un “Quadern d’Estudis” publicó un fragmento de sermón de S. Vicente Ferrer en valenciano.

IHS. Sobre valencianismo

Predicación en valenciano. Consulta al P. José Luis Iniesta, 18 abril.

Por los pueblos de Valencia:

1. ¿Entienden suficientemente la predicación castellana? Afirmativo y por esto pueden hacer santo aquí aun los que prediquen en castellano. Razón: los curas siempre les predicán en castellano, el catecismo lo aprenden en castellano y en castellano rezan. Los valencianos tienen más o menos trato con los limítrofes castellanos o aragoneses y entienden lo suficiente aunque no lo sepan hablar.
2. ¿Entienden mejor el valenciano? Cierto que sí. Por esto el P. Iniesta predica en valenciano fuera de la capital.
3. ¿Prefieren que les predique en castellano o en valenciano? Los señoritos o los que se tienen en algo quieren que se les predique en castellano. Tienen el valenciano por bajo y de gente de pueblo. El P. Iniesta llama a esto mal espíritu. Lo mismo me dijo de Jávea el H. Bisquert.

NB. En la capital nadie predica en castellano, ni el mismo P. Iniesta se ha atrevido a hacerlo nunca. En la capital el valenciano se reserva para la intimidad o literatura otro casera. El P. Iglesias me dijo el 21 abril: Por el confesionario, en Valencia de 100, 90 se confiesan en castellano. En Barcelona al revés, de 100 solo 10 en castellano. Una vez que fue al seminario de Barcelona a confesar, solo seis o siete le previnieron si podría confesarlos en catalán: los demás lo hicieron sin pedir permiso, ni decir nada.

IHS. Sobre valencianismo

Entrevista con el Sr. Almarche: día 21 abril [1924]. Me acompañó D. José Giménez Fayos (Mantua 1º, 1ª)

El movimiento valencianista literario lleva vida lánguida:

1. Por el carácter valenciano que da arremetidas de momento, pero luego se cansa y no tiene paciencia para hacer obra [...] como es la filología. En este ramo nadie sabe nada. Siguen a Fullana que es el que más ha hecho, pero porque ahora se ha dado a historia, en archivos y bibliotecas no llegará a ser eminencia ni autoridad en cuestión de lengua.
2. Porque los valencianistas que valen y podían hacer algo salen de Valencia a buscar sueldos mejores. Cuando vuelven no tienen humor para empezar trabajos de lengua. Los que quedan en Valencia son la turba de los cortos, que no son capaces de hacer cosa que valga a pesar de las instigaciones de algunos pocos valencianistas de corazón como Almarche, José Giménez Fayos.
3. Falta dinero para pagar los trabajos literarios y científicos y los medios de trabajo. Si la Diputación o Mancomunidad Valenciana tomase cartas como en Cataluña para sufragar los gastos de un Instituto Valencianista no faltarían cultivadores aquí que ahora se van a ganarse la vida fuera. Pero no hay que esperar eso de los presentes ni de los futuros.
4. Los eclesiásticos, si se llegase a fundar un Foment de Pietat (que de todos sus ramos hay algo aquí aislado) publicarían las obras en castellano. Los curas predicán siempre en valenciano en los pueblos y en Valencia, donde solo se predica en valenciano el día de S. Vicente.

NB.1. Hay algunos eclesiásticos que se dedican a trabajos históricos de Valencia pero sin espíritu valencianista, como podrían escribirlos de cualquier otra región española o extranjera tales son.

NB.2. Hay gran enemigo contra el Institut d'Estudis Catalans. Todo lo aceptarían de Catalunya menos las normas de dicha entidad. Quieren que se reconozca la variedad valenciana. El Sr. Almarche no quiere publicar el *Dietari del capellà de Alfons V* que está impreso, por no acomodar sus notas a la ortografía del Institut. Con todo de los jóvenes ignorantes hay quien las sigue a la letra y aun toman las formas gramaticales catalanas.

P. Fullana

Vol que es conservin les variants dialectals entre català, mallorquí i valencià. La nostra orientació li va plaure. Es partidari del origen directe del valencià, del sermo popularis dels habitants de Valencia, no pas importació exclusiva dels catalans com pensa Sanchis i Sivera. Per això busca les variants en los escrits antics. Encara que les més notables modernes (perdua del *ab, mos*, etc.) concedeix no passar del segle XVIII. Seria qüestió de posar en clar la veritat. Quan va a Barcelona visita l'Institut i baralla segura amb en Fabra. El trova capriciós en l'elecció de normes ortogràfiques. No va pas per convicció. Li ofereix canviar amb alteses a gust, no per les raons. Lo mateix li semblava al P. Oleza després de llegir en el vol. I del *Anuari* "Qüestions disputades d'ortografia actual". Es amic d'En Griera, Montoliu, a qui aprecia molt. A En Barnils el van fer sortir, primer posant-lo a mig sou perque no volia subjectarse servilment a en Fabra.

Li sembla bé que l'ortografia pinti poques coses i que tots la puguin llegir al seu modo. Pero vol llibertat en les formes morfològiques. Si es prengué com a fonament el català de Lleida hi hauria menos diferencia del valencià que del barceloní. Tampoc está conforme amb el criteri aferrat dels vells de la Academia, ex. g., en escriure *amich*, etc.

Valor llingüístic dels escriptors valencians. Els primers son arcaïants: no reflexen el desenrollo legítim del valencià actual. Els moderns sense seny inventen seguint la corrent moderna de Catalunya, o nomes tenen chavacaneries degenerades. El que millor reflexen el parlar actual del reïne, més que de la ciutat

i poden servir per les classes de gramàtica als valencians a Verola per ordre de puresa son:

Llegendes. Baró d'Alcalí: encara es poc vulgar.

Folk-lore. Francisco Martínez. Martí Gadea.

Rondalla de rondalles de Galiana, publicat per Carles Ros. Es lo millor.

En preparació té una col·lecció de refrans valencians (11.000 d'Alberola).

En el teatre Alberola i Peris podrien fer cosa bona de llengua si s'hi fixessin un xic més. Els actors els ho fan malbé pronunciant-ho a la valenciana castellana. En quant a merit literari son de valer.

Consultas a Sanchis y Sivera

El pleito del obispado de Valencia en tiempo de Jaime Primero: sufraganea de Tarragona. V. La diocesis de Valencia II. Hay algo en valenciano en los codices Verd. Freqüens y de los Clavos; id. en las constituciones de la iglesia metropolitana de [...] o en los tres tomos manuscritos; id. en los libros de colacions y de visita del Archivo de la Curia. Id. en los furs vells de D. Jaume.

Qué hay en el colegio del D. Ribera? Nada. Documentos valencianos. Cuando empiezan. Ms.? *Dietari d'Alfons V*. En la Universitat de Valencia. Documentos.

Manuscritos: catálogo. Permiso insertar sus documentos de arte

Estat de les llengües en València

Extensió de les 3 provincies: 24.745'57 Km² (15.359'35 Km²: parla valenciana; 9.386'22 Km²-1.503'66 Km² [Requena y Utiel] = 7.882'56).

Habitants: 1.641.139 (1.300.388 h. parlen valenciá; 340.751 h. parlen castellá - 39.577 h. [Requena y Utiel]).

Requena y Utiel perteneixen a Castella fins al sigle XIX.

II.b. Projectes

1. Projectes d'antologies literàries

[1.1] *Criteri a seguir en la antologia catalana [1922 (?)]*

1. On se dirigeix. Per les classes de gramàtica a Verola, l'antologia hauria de portar llargs trossos dels escriptors moderns que més reflexen el llenguatge viu, i no porten una sol·lució determinada al llenguatge literari. Verdager, Vilanova, Ruiria i altres semblants són els més avinents a refrescar i a pendre el gust del català viu; això que es l'intent principal d'aquesta classe.

Pràcticament 30 exemplars dels principals escriptors, que ja s'han adquirit, son bastants a la fi que s'ha d'atenyer. Mès pràctic potser seria escollint bons trossos d'aquests llibres o d'altres dels mateixos autors, fer una edició casolana, per mor de no tenir necessitat de tant moviment de llibres. Pels de fora no es necessària una tal antologia, estant tan reproduïts aquests llibres, i el pagar els drets de reproducció faria l'edició massa cara.

Per la classe de literatura l'antologia d'En Bulbena es molt avinent, perque porta trossos prou llargs dels principals autors antics, prous per les reproduccions que el temps permet, i el incloure mostres de molts dels altres, ajuda a l'història de la literatura que s'ha de donar. Si la d'En Montoliu es suficient, amb les "Orientacions en la formacio del català literari", aquesta classe està abastada com cal.

Les acadèmies de filosofia de Sarria han mester bona cosa de llengua vella per tal de collir gran tresor de paraules i fraseologia, per completar el llenguatge viu i fer estudis de llengua. Les obres antigues complertes no es poden posar en mans del jovent. D'aquí la necessitat d'una antologia copiosa orientada a refer el llenguatge literari. Antologia que serà de gran utilitat tant pels filòsofs nostres com pel jovent de fora, per la gran manca de textos antics expurgats i a preu baix; tot i essent la lliçó d'aquells indispensable per això que el jovent escrigui en bon català.

2. De què ha de constar. Tal antologia, com a llingüística, més que literària, deu constar de les següents parts.

1. Unes normes o orientacions en la formació del català literari, per tal de assenyar al jovent, que no es decanti ni cap al gust de això que es antiquat i no pot ésser introduït de nou en el llenguatge, ni a la fòbia del castellà, que els hi/los [sic] faci rebutjar això que ha sigut comunal a totes les llengües romàniques, com a filles que son del llatí: ni finalment es deixi portar per altres manies avui massa corrents, que desvien l'impuls sà i natural, cap a viaranys descarrerats.

2. Un resum històric de la valua llingüística dels autors migevals per tal de donar-ne l'estima que s'en ha de fer i justificar el triatge.

3. Trossos llargs fins tractats sincers dels autors que han tractat totes les branques dels coneixements en català, com Llull, Vilanova, Eiximenis. També hi tindrien cabuda potser inventaris dels reis, cròniques, etc. Tot per bastir un lèxic ben catalanesc de les coses que avui el poble no tracta, i no ser servidors del castellà, francès o altres llengües, si no es en aquelles paraules ja complertament rebudes, i que seria debades intentar substituir. Hi han de posar-s'hi també aquells escriptors que portaren la llengua al grau més alt de perfecció sintàctica i estilística, com son els prosistes de darreries del segle XIV, Metge, Canals, etc. perquè donéssin materials al estudi de la sintaxi i caràcter del català. Els renaixents del segle XIV, els valencians sobre tot porten un llenguatge molt llatinitzat, molt complicat en la construcció, i no tan ric i propi en perfils sintactics. Eren més pretencions de la forma i ja decadents de gust i llengua. Això no vol dir que no hi hagin de tenir la seva part i grau; perquè ens donarán pastats a la catalana els llatinismes. Però en el pròleg s'ha d'haver marcat el seu valor llingüístic, perquè s'en tregui lo bo i no s'agafi això que es dolent.

NB: Mostres del parlar popular que es traspúa en les lletres tan abundoses dels arxius reials, serien potser d'interés per la filologia. En el triatge s'ha de mirar també l'interés històric i de cultura, donant interes per els coneixements de l'antigor que es donin.

3. Forma exterior i caràcter de l'edició

Quatre volums. 1er per els autors més antics. Cròniques de Jaume I, etc. del segle XIII; 2n i 3er pels del segle XIV i 4rt per del XV. Edició barata. Ortografia original i crítica. Davant de cada autor uns mots d'orientació. Un glosari al final de cada volum de les paraules menys entenedores. Model podria ésser la *Antología de prosa amena* del P. Enric Herrera S.J. Valladolid, Cuesta, 1915.

[1.2] *Antologia de prosa vella* [1925 (?)]

Antologia de prosa vella triada amb esguart a La reconstrucció del llenguatge lliterari i anotada per Josep Calveras SJ

4 volums: 1er. epoca provençal, fins 1335; 2on. epoca nacional, fins 1389; 3^a. epoca del clasicisme, fins 1500; 4t. epoca de decadencia 1700-50.

Vol. 1er: estudi preliminar; *La reconstrucció del llenguatge lliterari*; antologia; textos amb ortografia original, pera estudi de gramática y resoldre lo de la ortografia tradicional; al cap de la plana notes aclaratories de grafies de mal llegir o formes no fáciles de entendre; al cad de vall: notes històriques; mapes; vocabulari de les paraules no conegudes fácilmente avui, al darrera de cada volum per mor de no portarne el quatre al llegir. A la fi del 2on no posar els mots per compresos en el 1er, lo mateix dels altres dos.

Visita al Sr. Rodrigo Pertegás:

1. Explicar-li lo que ha de ser l'antologia

Textes pera el lexic, ortografia i sintaxis.

Pero al mateix temps d'interés historic.

Epistolari. Document de cancelleries.

2. Que hi ha a Valencia fins a l'any 1333

Textes anteriors a la conquesta!

Furs vells! De D. Jaume, els nous de quant [...].

Com se podrien triar i transcriure.

Entrar en l'Ajuntament, Seo, arxiu general, com i quines hores.

Textes d'aquella epoca a casa per acostumarme a transcriure-los.

Ihs. Antologia catalana del parlar vell

Cada plana 41 ratlles per 75 espais

planes 800

Col·laboradors: Miquel i Planas

Crestomatia. En Montoliu té oposicions. Treball retribuït. Par pot fer alguna cosa. Em donarán una nota d'orientació sobre la forma. Utilitat a l'estranger si és crestomatia. Orientacions i dades me les donarà en Montoliu amb gust.

Primers curssets retribuïts, més eficaç que el treball de conferències. Influxe a formar joves, s'hi coneixeria.

Ortografia. Simplificació tradicional. Montoliu partidari de *ch*, *y*, no diferent del castellà.

Camí pràctic. El meu llibre, però amb una ortografia, un diccionari y una editorial que l'empri. No publiqui l'obra teòrica sense tenir feta la manera pràctica.

Conferències. En Montoliu ara no pot. En Par sobre l'ortografia tradicional.

Solucio. Una crestomatia per la classe de literatura de Verola. Antic i modern: això alguns primers mestres i mes per historia literaria.

- Mes materia en els classics: Llull, Eiximenis, que en sobres Par.
- Antologia moderna (privada) per les classes de gramàtica —cat.-val.-mallorquí. No historia literaria, sinó troços de llengua: edicions escolars critiques de *Somni*, *Tirant*, croniques, etc.

Projecte d'antologia

Parer de Jordi Rubió

El públic de Barcelona no gastarà 50 pessetes en obres fragmentaries. Qui estigui disposat a gastarles voldrà obres senceres d'un autor. Seria partidari d'una crestomatia escolar, d'exit segur. Ell hi posaria mostres de tot fins de poesies provençals, al menys dels principals trovadors catalans: per raó de donar una noticia dels principals. Es dificil senyalar on comença la poesia netament catalana. Es conserva un document d'En Llull avans de convertit, d'aquella data escrit. L'escriptura es tota provençal.

Es podria suplir la poca capacitat literaria de models, per edicions escolars de les millors obres, a l'estil de les edicions franceses pel public, que no vol dir sino [...] es a dir, donar troces i omplir els intermitjos per resums d'idees de manera que no es perdi el fil de l'història o discurs. El *Tirant* editat així el llegirà tothom, sencer dingú l'aguanta. Idem digui's de la crònica d'En Muntaner.

En Masso i Torrents te material aplegat per una antologia. L'antologia magna enciclopèdica que jo voldria respòn a les necessitats nostres de Sarria i Verola i textos molt espurgats i copiosos, i no moltes col·leccions completes. Però a fora no tindria exit. La gent formada millor adquirirà les obres senceres. El jovent cert no ha de portar entre mans coses inconvenients ni velles ni noves. No és partidari de falsificar textos, pel be moral, pero sí de saltar els llocs escabrosos, donant solament el fil de l'argument.

En Grieria

Un sol volum tothom el comprarà encara que sigui gros 800 planes i costi fins a 12 pessetes. Una crestomatia tindra sortida a l'estranger, 40 [...]. Pero ha d'esser complerta del vell i del modern alguna cosa. Edició crítica i amb variant. Gram. i glosari. Numerada per estudis.

En Montoliu. En parlarà més.

Dels documents primitius [...] una mostra nomès. No li sembla malament una crestomatia ampliada literàriament en alguns models principals. Notes crítiques davant de cada autor.

Per les escoles de Verola-Sarria: serie de antologies adaptades.

I. Antologia de prosa i vers del Renaixement literari regional a Catalunya, Valencia i Mallorca. Per les classes de gramàtica. Finalitat principal: trossos per aprendre el parlar viu: secundaria: una mostra dels principals escriptors amb noticia de les seves obres i merit: es a dir una ilustració literaria. Podrà servir per la classe de literatura.

II. Antologia de prosa vella. 5 volums: 1er fins 1300, 2º sigle XIV ½; 3º sigle XIV ½; 4º sigle XV; 5º sigles XVI, XVII. Intent principal: refer el llenguatge literari amb trossos del autor, enciclopèdics, d'aquelles coses que el parlar viu no dona. 2o fonament en estudis filològics d'evolució de llengua i ortografia, etc.: per aixó hi haura secció de documents; 3er resum d'història literaria amb els principals escrits (mostra); 4º donar alicient per els estudis històrics , sobre tot d'història eclesiàstica amb noticies d'arxius, etc.; 5º donar un resum dels fets mes importants de l'història de la confederacio catalano aragonesa, en lo politic y en lo eclesiàstic, en lo moral i en lo material i literari. Ortografia regional. Classes de literatura i tendencies de Sarria.

III. Antologia de vers antic. I volum, 500 pl. Finalitat: a) Completar l'història literària (classe de literatura); b) Estudis de prosòdia i dialectologia antiga; c) El llenguatge poètic? Ortografia original.

Collecció completa de 7 volums

Edició de textos a la moderna

Cotejarse las ediciones con los codices anteriores. Escojer el mejor y hacer notar las variantes, si las hubiere y fuesen esenciales. Ilustrar el texto con notas aclaratorias y estudios crítico-históricos, y con reproducciones en fotograbado de [...], portadas, láminas, firmas, etc. (Sanchis, p. 29-30).

Apèndix II.b. Projectes

2. Projectes de reforma ortogràfica

[2.1] *Esriptura usual del llenguatge*

La conveniència de conservar lo dit i fer-ho arriuar lluny ha portat a una representació gràfica i equivalent de la paraula sobre paper, pedra, etc. El procediment corrent en les llengües europees es la transcripció fonètica literal. L'intent de buscar una transcripció fonèticament exacte i uniforme en totes les llengües no té mes aplicació que per els especialistes de fonètica comparada, pero mai podrà ser la escriptura usual de cap llenguatge, ja que aquesta mira directament a la més fàcil comunicació intra i extra regional. Una bona escriptura mirada d'aquí estant deu tenir les següents qualitats:

1a. Facil. α) de escriure: es a dir no tant complicada, ni que en el cas de les paraules comunes segueixi coneixements no corrents, de manera que faci fatigosa i difícil d'escriptura, si no es mirant sovint al diccionari ortogràfic. Això retrauria d'escriure, o induiria a fer-ho en llengua de més bon escriure; β) d'imprimir: es a dir, no massa carregada de signes auxiliars que es trenquen i compliquen la composició tipogràfica; γ) de llegir, es a dir, que no s'hagi de fer esforç notable per distingir amb el pensament formes homògrafes d'on la distinció no la dona espontaniament el sentit.

2a. Uniforme. No diem uniformitat de morfologia, que en llenguatge literari l'han de fer de mica en mica els escriptors fent prevaldre les formes més generals i escayentes. Sino uniformitat gràfica, es a dir, representar el mateixos sons amb els mateixos signes en quant sigui possible. 1er dins del domini llingüístic de la llengua; 2on en els llatinismes i paraules tècniques també amb les demès llengües modernes, sobre tot neo-llatines. La requereix el comerç literari regional i científic mundial fi del llenguatge. Però no es menester una unitat rígida acadèmica, perque no la requereix dit comerç.

[3a.] No res anticientífica. Es a dir, encara que l'escriptura no ha de ser una transcripció fonètica perfecta, pero no ha de ser contraria als moderns avenços llingüístics.

Quin criteri a seguir.

A. Escripura fàcil i uniforme i no anticientífica no la poden donar ni el criteri fonètic, ni el etimològic ni el tradicionalista si son exclusius.

α) No el fonètic. Estirant les coses arribariem a la transcripció fonètica dels especialistes i evidentment no es pràctica. Sense estirar tant una simplificació massa gran, fins arribar en lo possible de una lletra sola per cada so, faria difícil llegir perquè confondria conceptes molt diferents que s'expressen per paraules homòfones. Endemes la fonètica varia de regió en regió i fins de poble en poble.

β) No el etimològic. Perquè requereix coneixements que no tots coneixen i fa difícil escriure al comú de la gent. Cap més predomini de la etimologia en els llatinismes i tecnicismes d'us dels erudits.

γ) No el tradicional. Perquè fonèticament les llengües evolucionen i no hi ha de haver res anticientífic, ni s'han de rebutjar progressos veritables que facin més pràctica l'escripura. Endemés de que això d'ortografia tradicional no ha existit en català si es pren com sistema complet. En punts molt importants sempre hi ha hagut vacil·lacions.

B. Tampoc pot portar a una escripura fàcil i uniforme un criteri eclèctic, si no te determinat racionalment la gradació de criteris ans de l'aplicació. La mania de fer el llenguatge diferent lo més possible del castellà, o de accentuar diferències dialectals, o defensar altres prejudicis, ha portat fins inconscientment creiem, a defensar punts de vista apassionats valent-se ara d'un, ara d'altre del criteris anteriors i ha donat marge a grans disputes. S'ha de mirar desapassionadament a fer una escripura pràctica per utilitat del comerç de la llengua. Si resulten coincidències amb altres llengües o dialectes, millor; sobre tot si son llengües, que per les circumstàncies que es vulga, han de ser emprades freqüentment. La semblança ni buscada, ni rebutjada facilita l'escripura de ambdós.

C. Cal doncs establir una gradació de criteris i seguir-la fidelment en cada cas. L'uniformitat a les hores surt per ella mateixa. L'escripura usual per a ser fàcil, uniforme i no anticientífica fonamentalment deu ésser fonètica, però basada en la

tradicció i uniformada per l'etimologia. Ha de ser fonamentalment fonètica. Deixada apart la qüestió morfològia.

α) No s'han de representar en el parlar comú les diferències de sons que han desaparegut completament en tot el domini literari. En les tècniques o llatínismes es poden conservar les lletres conservades generalment en altres llengües.

β) Quan la diferència antiga es viva en una part notable del domini, es conservarà avui acomodant a ella la representació gràfica. Els que no la conservin donaran el mateix so a dos o tres signes diferents.

γ) Les grafies es pendran de la tradició, mirant no hi hagi res anticientífic. Dos o tres signes antics per al mateix so modern no més es conservaran quan ho requereixi l'uniformitat amb altres llengües, tractant-se de paraules tècniques o llatínismes, i en les paraules evolucionades pel poble, si faciliten la lliçó diferenciant paraules homòfones. Si algun dialecte en té d'especials antigues les pot conservar en l'escriptura dialectal.

θ) L'escriptura ha de representar lo menys possible particularitats no necessaries pera la fàcil lliçó o que varien d'una regió en altra. Ha de ésser tals que tots la puguin llegir al seu modo.

Principis sobre l'escriptura usual del llenguatge

A fi que l'escriptura sigui fàcil, uniforme i no anticientífica, fonamentalment ha d'ésser fonètica, pero basada en la tradició (d'on s'han de pendre les grafies) i uniformada per l'etimologia (en cas de divergències intra territorial i amb les llengües neo-llatines tractantse de llatínismes i mots erudits).

Aplicació a l'escriptura de la *i*, *u*:

I. La *i* és evidentment vocal (sò de la glòtis amb resonància en la boca sense oclusió o fricció en aquesta) quan va sola (conjunció *i*) o forma síl·laba ella mateixa (*calitxa*, *Itali/a*, *bene/it*). Quan va entre dos vocals (*noya*) la llengua al pronunciar-la s'estreny més cap al paladar, i dona com un cop obrint-se. No sé si els savis en aquest cas la diuen semi-consonant o semi-vocal (ja me ho direu). Lo mateix passa al començar paraula (*yo*). Tenim doncs que es una *i* especial en *ya*, *ye*, *yi* (*year*, ingl.), *yo*, *yu*. En les síl·labes inverses *ay*, *ey*, *iy* (*amáis*, *teméis*, *partíys*) *oy*, *uy*, jo noto també que la *i* es pronuncia amb una oclusió de la llengua,

que no hi es si es desfan les dues lletres (No es lo mateix dir *estudii* que *avuy* i en castellà *partiy*s no es lo mateix que *parti...s*.) Si pareu bé l'orella notareu que al pronunciar *noya* l'espai primer se sent una oclusió darrera la *o* com si s'anés a dir *noy*, després ve el cop per pronunciar *ya*, però la llengua no s'ha mogut. Lo qual vol dir que tan s'estreny en la *y* inversa com en la *y* directa. I això tant si es al fi de la paraula *noy* com en mig *reyna*. No sé si a aquesta *y* inversa la diuen també semi-vocal o semi-consonant.

Doncs bé. Tradicionalment tenim dos grafies pera el sò de *i*; la *i* llatina i la *y* grega. No hi hauria res d'anticientífic, ans molt al revés, si representéssim amb *i* el so vocal i amb *y* el semi-vocal o com se digui. Escriuriem doncs: *pare i mare*; *noya, boyra, lleys, rey, familia, gracia, traduir, beneit* en contraposició a *beneyt, studii, oblicui, heroic, heroicitat, Pius, armonium*, perquè son llatinismes i es conserva desfet el diftong. Ni en Fabra ni els tradicionalistes serien tan conseqüents. No hi hauria un salt tan gran de la antiga a la nova ortografia. Ademés ens estalviariem molts punts diacrítics *i*, que compliquen la composició tipogràfica.

U. És evident també que la *u* és vocal en els mateixos casos que la *i* (*retruc, u no sap, suavitzar*). Quant va entre dos vocals i darrera d'altre he fet les mateixes observacions que en la *i*. Ja em direu si la diuen consonant o com en *uà, uè, uì, uò, uù* (*wood*, ingl.), *àu, èu, íu, òu, íu* (*nìu*). També en *creueta*, he notat oclusió primer *creu-* i cop després *-ueta*, sense canvi de llengua.

Una altra dificultat se m'ofereix en la *u* darrera *g* i *q* en les paraules llatinismes: *següent, obliquitat*. La *g* i la *q* en aquests casos no explota com si diguéssim *seguent, obliquitat*, es a dir en aquella part del paladar propia per pronunciar la *e* o la *i*, sino en el lloc de pronunciar la *u*: per això sona la *u* avans de la *e* o *i*. Però no veig clar si a més de l'explosió de la palatal *g, q*, hi ha cop de *u* com en *ua*, o solament resonància d'una *u* transitoria, avans de pronunciar la *a*. Jo m'inclino a lo primer, i em sembla que tenim un conjunt de consonant+semi-vocal o semi-consonant+vocal. Ja em traureu de duptes.

Tradicionalment (prescindint del costum de escriure *v* al començar i *u* al mig, fos *u* fos *v*) no tenim més que una grafia per la *u*. Però es molt freqüent veure-hi una *h* quan es consonant, encara que no sempre posada al mateix lloc. En castellà i francès escriuen amb *h*, el diftong *ue, ui*: *houil, Orihuela, hueso*. En català

trovem: *diuhen*, *creuheta* o *creuheta* i en valència *huit*, *hui* creixents per *vuyt*, *avuy*.

Conservar el dígraf *hu* per la *u* consonant darrera vocal (*crehueta*) o al principi de paraula (*hui*, *huit*), no tindria res d'anticientífic ni d'antitradicional, sino conforme amb altres [llengües] neo-llatines. Però no ve bé en síl·laba inversa: *cauhre* o *cahure*, i per això no té la aventatge de la *y* per senyalar quan hi ha una o dos síl·labes, i s'haurà de recórrer al diacrític o al accent en *traút*, *baúl*. Com en català es molt freqüent la *u* inversa i no tant la directa semi-vocal, millor penso seria deixar la *hu*, ja que no pot representar sempre la *u* semi-consonant, ni evita els diacrítics. *Següent*, *obliquitat* s'han de conservar en els llatinismes.

Assaig d'aplicació dels principis generals

Partirem les regles practiques a deduir dels principis generals en les parts següents: α) lletres, β) accentuació, γ) separació de paraules, δ) signes auxiliars.

α) Lletres

Nocions de fonetica que cal recordar. Com les lletres son transcripcio directa dels sons o fonemes s'ha de començar en fixar aquests per veure després com s'han de transcriure. Per millor entendre'ns i per brevetat convindrà fixar de bell principi els tecnicismes que hem d'usar.

Sons vocals, consonants, semivocals. Vocal es el so fonamental que donen les cordes vocals, modificat per la resonancia que li dona la boca, diferent segons les diferents posicions que pren la llengua, alçant-se cap paladar; però sempre excluint la producció d'un so secundari fora de la laringe.

Consonant. Es el so produït fora d'aquesta per la corrent d'aire que frega si troba una estretor gran pel camí deguda a l'acostament dels llavis o llengua a les dents o paladar o be que explota si tanquen complertament el pas, o que els fa vibrar, quant es posen en condicions a proposit. En el primer cas la consonant es diu fricativa, com ara la *f*, *x*, *j*; en el segon, plosiva, com la *p*, *t*, *qu*; en el tercer vibrant com *r* o lateral com *l*, *ll*; al tancarse la boca més o menys [s] complertament l'aire surt pel nas, hi dona una resonancia, tenim les consonants nasals *m*, *n*, *ny*, *ng*. Les consonants es diuen sordes si no van acompanyades de cap so en la laringe; en cas contrari es diuen sonores.

Semivocal es la vocal que sense pendre res de consonant es pronuncia amb el mateix impuls del halé, que produeix una altre ideal mes intensa. Solen ser la *i* o *u*, com en *teu*, *sou*, *noia*, *quant*, que es diuen febles.

Sil·laba. Diftong: L'halè que surt dels pulmons al enraonar no surt amb una intensitat regular mentres dura, si no que va donant una serie de copets o impulsos que marquen les sil·labes, agrupades en paraules per un impuls més fort que es diu accent tonic. Sil·laba es, doncs, el conjunt de sons vocals i consonants o semivocals, que es pronuncien en cada impuls d'halè. Es diu tònica si l'impuls es el més fort, o es dir, si porta l'accent. Les demes s'anomenen àtones.

Diftong. Es la reunio d'una vocal amb semivocal dins una sil·laba, es a dir, la reunio de vocal intensa amb feble que es pronuncien per un sol impuls d'halè. A les hores la llengua passa suaument per totes les posicions directament intermitges entre la articulació de la primera vocal i la segona sense que s'interrompi la corrent de l'aire. La pressa amb que això es fa no permet que se sentin els sons intermitjos.

Hiatus. Com pronunciem dues vocals conjuntes, però donant un impuls d'aire a cada una, la llengua fa una paradeta en la posició propia de cada vocal, i passa ràpidament de l'una a l'altre com donant un salt que s'anomena hiatus, v.gr. *sua*, *tia*. En *estudii*, no hi ha salt, sino dos copets d'impuls.

Lligam o separacio de sil·labes. Cas d'una semivocal entre dues vocals, amb dos impulsos el pas de la llengua de vocal a vocal forta es fa suaument per totes les posicions intermitjes de vocal a semivocal i de la semivocal a la vocal, sense interrupcio de la corrent d'aire; això que passa com diem *creueta*, *noia*. Aquí ni el hiatus, ni una consonant que tanqui o estrenyi la corrent d'aire dona cap tall a les sil·labes. Això explica la vacil·lacio que hi ha al voler-les dividir: que a vegades sembla que la *u* va amb la de davant, a vegades amb la de radera, segons s'apoiï l'impuls i es posi esment. Fora d'aquest cas la divisió de sil·labes la donen les consonants *zo-na* o el hiatus *ti-a* o els impulsos *es-tu-di-i*.

NB. La *i*, *u*, que son les vocals de posicio mes alta de la llengua prop del paladar, poden ferse consonant acostant-se mes en el mateix lloc. Donen una estretor que fassi fregar l'aire Això passa en la *y* francesa de *yeux*, i en catala quant es dupliquen com en *mou*, *setrill*, pronunciada *y* la *ll*, o quant donem emfasis a *noia*.

Vocals. Quantes. La variació de vocals la dona la diferenta alçaria de la llengua vers el paladar i la part d'aquella que s'aixeca. Podent-hi haver en això graus sens

nombre, i variar els punts que s'alcen, es compren que hi pot haver vocals diferents tantes com se vulgui. Les tòniques però solen ser mes fixes; dins tot un domini llinguistic, les àtones o relaxades permeten mes variants dialectals i fins vocals. No totes aquestes variants de grau i matis tenen valua ideologica, es a dir, influeixen en el significat de la paraula, ni per lo mateix un hom s'hi fixa no s'en adona al parlar. En català les vocals amb significacio ideològica son.

<u>Tòniques</u>		<u>Àtones</u>	
Paladar		Paladar	
i		i	u
é	ð	ó	ó
	è ò		ð
	a		
	llengua		
Pronunciades		Pronunciades	Variant atòniques del so ð tirant
amb la part		amb la part	a a o a o, n'hi ha
de davant de		de darrera	
la llengua		de la llengua	

Transcripció de a, e, o

Fonètica del llenguatge. El so *a* tonic es uniforme en tot el domini de la llengua. les *e, o* toniques amb les dues modalitats oberta i tancada, no son uniformes a tot arreu. Una part bastant gran fan *e* tancada on els demes la fan oberta; i a Girona fan *o* tancada on a tot arreu fan *o* oberta. A Mallorca donen a un nombre de *e* el so neutre ð tonic.

En les sil·labes atones *a, e* es confonen en el so neutre áton a Catalunya oriental i Mallorca, mentres a Valencia i Lleida en serven la distinció. En comarques pero reduides li donen tambe variants del so aton, sobre tot en sil·laba final.

O atona es fa *u* en els mateixos llocs i conserven la distinció a Valencia. En sil·labes atones es molt frequent canvis de vocal en una mateixa paraula segons on vingui: *o* es fa *e*, "l'espital"; *deví* ('diví'), *e*, a Castelló, i altres variants que seria llarg anotar.

Aplicant per el llenguatge literari el criteri d'uniformitat fonètica es cas d'unificació o confusió de sons, o de modalitats dels mateixos particulars d'un poble o regió, el llenguatge literari servirà la fonètica tradicional viva encara on donen a tots els sons llur distinció pròpia, com es València i Lleida. En quant a fer obertes o tancades la *e*, *o*, i tocant al so neutre tònic dels mallorquins, com no hi ha uniformitat en això, ni tradicionalment es marcaven aquestes diferències, la fonètica del llenguatge literari resta lliure deixant a cada regió les pronuncies com acostuma.

Transcripció gràfica. Tradicionalment no més i ha tres signes *a*, *e*, *o*, per representar els sons forts i llurs variants. La *e* neutra tònica dels mallorquins no ha tingut mai signe especial, com tampoc la *a*, *e* neutra àtona del català oriental. Tampoc la tradició marcava mitjançant accent greu o agut la modalitat oberta o tancada de la *e*, *o*. Cosa que tenia la gran aventatge de donar una uniformitat gràfica on no hi era fonètica i permetia a cada u llegir l'esperit com ell pronunciava. No és doncs cap rao per deixar la tradició, en l'únic punt on es pot arribar a l'uniformitat màxima d'escriptura representant a tot arreu amb les mateixes vocals les paraules que tenen la mateixa forma.

Regles:

1. El so *a* tònic es representara arreu *a*.
2. Els sons tònics *e* oberta i tancada es representara *e* sense diacrític, i la *o* igualment.
3. Els sons àtons *a*, *e*, *o* es representaran *a*, *e*, *o* respectivament.
4. El so vocal de *e* neutra tònica dels mallorquins es representara *e*.
5. El so neutre aton del català oriental i les modalitats que pren en altres regions sobre tot en sil·laba final es transcriura *a* o *e* segons la pronúncia tradicional conservada en els pobles on fan encara la distinció.
6. El so de *u* aton del català i mallorquí es representara ∂ no més en aquelles paraules on donen el so *o* els pobles que conserven la pronúncia antiga. En cas de transformació consumada universal, o en les formes solament regionals que sempre es pronuncien *u*, s'escriura també *u*: *¿pensu?*, *pens*, *pense*.

Transcripció de i, u

Fonètica. Per esbrinar totes les dificultats que presenta l'escriptura d'aquestes lletres conve distingir els casos següents:

1. /U entre dues vocals: *noia, creueta*
2. /U entre consonants: *llima, lluna*
3. /U entre consonant i vocal: *coure, familia, suau*
4. /U entre vocal i consonant: *caure, coure*
5. /U davant vocal: *yo, huit* (val.)
6. /U darrera vocal: *rei, nou*
8. /U
7. /U davant consonant: *limitar, unitat*
8. /U darrera consonant: *navili, conspicu*
9. /U soles: *hi, ho*
10. /U enconrades: *niu, avuy*
11. /U doblades: *estudii*

1. Entre dues vocals (*noia, creueta*). Son semivocals tal com les hem descrites avans. Dos impulssets de l'halè porten les vocals extremes y en el temps flux de la corrent la llengua pasa suaument per les posicions directes de la vocal anterior a la de la semivocal o de la d'aquesta a la de la vocal posterior sense cap tall fonètic que serveixi de guia per dividir les sil·labes. En el cas 3 (*familia, suau*), la semivocal es més curta, vull dir la llengua no passa per tantes posicions intermitges, que no mes va de la semivocal a la vocal posterior, posat que es pronunciin a la castellana fent diftong. Aquesta diferencia l'ha marcada sempre l'escriptura en el so *i*, escrivint en castellà *y* el cas 1 i *i* en el segon: *ayudante, familia*. El català antic constantment ha representat *y* el cas 1 (*hi, fehien, reyen*) i el segon, encara que a l'epoca classica enlloc feien diftong *famili-a, sua-u*. En la *u*, era molt frequent acompanyarla de *h*, posada davant o darrera: *crehueta, creuheta*.

2. Entre consonants *llima, lluna*. La *i, u* son vocals senzilles. Tradicionalment sempre s'han representat *i, u*, tret d'alguna *y* grega etimologica, encara que no era lo mes corrent.

3. Entre vocal i consonant: *caire, caure*. Formen generalment diftong i son semivocals curtes, vull dir la llengua passa suaument només de la posició de la vocal anterior a la de la semivocal. En català antic les veiem sempre escrites *y*: *feyna, cuyt, vuyt*. El castellà les escriu *avui, reina*, tot escrivint *rey*, on la fonètica es la mateixa. De vegades es desfà el diftong i tenim hiatus entre la vocal i semivocal amb impuls en cada una: *bene-it, oblicu-itat, traut*. Aquesta divisió s'ha representat tradicionalment de les maneres següents: *desposehit, destroyda*.

[2.2] *El problema de l'escriptura del llenguatge literari*

1. Importància de l'assumpte. Essent l'escriptura no més que un substitut del llenguatge per estampar-lo i trametre'l a distància, no depen del grau de perfecció d'aquesta, la perfecció del llenguatge en ell mateix. De fet hi ha hagut literatures que han arribat al grau més gran de perfecció i a una producció intensa sense un sistema fixo d'escriptura; i aixó a casa nostra ho podem comprovar: tota la rica literatura catalana mig eval ni es va escriure ni estampar amb un sistema únic i fixo d'ortografia.

Emperò no es pot negar que la manca d'uniformitat i constància en la representació de posarles per escrit, si passa de certa mida es un obstacle per els llegidors y mes pels impresors i no facilita sino retrasa el conreu i el comerç literari. D'aquí que sigui llegítima l'aspiració a una escriptura uniforme dins del domini de la llengua, al menys en les produccions literaries que van destinades al coneixement de totes les regions que aquell compren.

La mania d'unificació absoluta imposada per força en tots els sectors, no la uniformitat ample que la produeix la natura pel comerç, politic, administratiu, literari i ortografic, ens ha vigut del corrent de centralisme francès del sigle XVIII. Obra seva en terra literaria es la fundació d'Academies i d'idioma oficial definit i tallat fins a l'ultima menuderia. Concebuda aixís la escriptura i al tractarse d'imposar un sistema ortogràfic valent-se del prestigi politic i apoi oficial les passions s'han exaltat, fent de la qüestió secundaria de l'escriptura qüestio de gabinet, com ara es diu, fins a esser l'ortografia l'últim determinant per admetre en academies, a publicar obres i a protegir persones, venint a la mort literaria del silenci qui no es vulgui subjectar o senyalar en ella diferencies regionals. Com la passió s'interessa fa treballar el enteniment, i tots han buscat raons per defensar la seva part: no per mirar amb desinterés el camí mes planer per arribar amb pau i convivència a l'uniformitat, possible i necessaria per al progrés literari de totes les regions.

Nosaltres que no tenim mes esguart que ajuntar forces per fer possible i fort el progres llinguistic i lliterari regional catala, sense *parti pris*, ni decantar-se a uns ni a altres, pendrem d'arrel l'estudi de la qüestio per veure d'atenyer una escriptura racional uniforme del llenguatge literari catalá.

~~Scriptura usual del llenguatge lliterari i vulgar~~

Concepte de l'escriptura. Transcripció fonètica i escriptura usual.

~~1. Scriptura científica.~~ La paraula parlada ni arriba a tot arreu, ni té més durada que el temps que s'hi gasta en dir-la. Per això s'ha cercat modo de fer-la durable, d'escampar-la arreu, com lligant-la al paper per mitj de l'escriptura. Ni sempre d'un mateix sistema. Hi ha hagut escriptura ideològica, on cada senyal escrit corresponia a una paraula o idea, sense pero que es transcrivisin els sons de la mateixa. Hi ha hagut scriptura fonètica, on els senyals o lletres son transcripció directa dels sons, sigui d'uns no més, com ara les consonants (hebreu), sigui de tots, com es corrent en les llengües modernes.

Transcripció fonètica. L'ideal de l'escriptura fonètica plena seria transportar al paper tots i no més el sons de la paraula parlada amb totes les variants de matis, emprant un sol signe exclusió per cada so diferent. A les hores tindriem una transcripció exacta i sense confusions del llenguatge parlat. Els savis que es dediquen a l'estudi de la fonètica comparada de les llengües a això aspiren, inventant sistemes de senyals bastants a representar tots els sons i llurs varietats que es puguin trobar en totes les llengües i la conveniencia de aquests estudis agrairia s'arrives a un sistema únic de transcripció fonètica universal.

2. Scriptura usual. Pero no intentant més que transcriure amb exactitud científica els sons de una sola llengua, seria menester multiplicar tant les lletres i senyalets, pera representar fins les variants d'un mateix so fonamental segons on se trobi dins de la frase, que exceptats els especialistes en fonètica, ningú més seria bo per fer servir un sistema científic, massa complicat en els signes, a mes de que la aplicació requeriria saber fer distincions de sons que només aparells científics poden distingir.

Es evident doncs que la transcripció fonètica exacta, no pot ser el sistema d'escriptura usual, es a dir el de la pràctica en la correspondencia, documents, llibres i diaris, on directament es mira a la més facil comunicacio intra i extra regional. Ens hem de contentar ab una transcripció convencional que representi fins a cert punt els sons de que consten les paraules, tant quant permeti l'interés de la més facil i ample comunicació per escrit.

Característiques de l'escriptura usual.

Una bona escriptura mirada d'aquí estant deu tenir les següent calitats:

1 Simplicitat. Cap complicació no necessaria que retregui d'escriure, llegir o faci mes dificil la impressio. Es a dir:

α) Facil d'escriure es a dir α') planera al no erudits, que la trascripcio al paper al menys de les paraules comunes que formen el cos de la llengua no requereixi coneixements no corrents; β') ni faci posar massa esment en notar particularitats fonètiques que hom no aten al parlar ni son necessaries notar per la comprensió ràpida del sentit (com es ara voler notar diftongs, que no fan canviar de lloc l'accent, distingir amb accents officis gramaticals de paraules homofones e igualment tòniques, etc.); γ') tot lo que sigui obligar a consultar sovint el diccionari ortogràfic, sempre retraura a la gent d'escriure e indura a fero en llengua de mes bon escriure.

β) Facil de llegir, es a dir, que no s'hagi de fer esforç notable per distingir interiorment formes d'identica escriptura d'on la distinció no la dona espontaniament el sentit. Moltes paraules soles o juntes escoltades, sonen identicament i signifiquen coses molt diferents: amb tot i aixó sense dificultat comprenem llur diferent significació. No cal doncs més distinció en l'escriptura que en la fonètica. La dificultat que podria notarse en distingir de moment paraules que sonen igual pero que estem acostumats a veure amb escriptura diversa prové de costum d'associar el sentit distint a imatges grafiques també distintes. Una educació en altre sentit permeta llur distinció tant si s'escrivissin com si es pronunciessin enterament iguals.

γ) Facil d'imprimir, es a dir, no massa carregada de signes auxiliars, que es trenquen fàcilment i compliquen la composició tipogràfica.

2. Uniformitat dins de la llengua. L'escriptura del llenguatge literari, que es comunal a totes les comarques, serà uniforme quan amb els mateixos signes es representin els mateixos sons, dins de tot el domini literari. Aixis tots podran llegir lo que en altres parts s'escrigui. No diem d'intent quan una mateixa paraula s'escrigui igualment en totes les regions dialectals. Volem recalcar aquest punt perque tenim la persuassio que gran part del conflicte actual ortografic a sortit de

confondre l'ortografia amb la morfologia i fonètica. A la morfologia toca i no a l'ortografia si s'ha de dir *penso*, o *pense*, o *pens*, o *el para me pesa* o *em pesa*: a l'ortografia en canvi si lo que tots diuen igual com ara *cotxe* amb aricada sorda, s'ha d'escriure amb *tx* o *ch*: *cotxe* o *coche*.

I passant de les variants dialectals a la introducció de mots erudits, a la morfologia toca decidir si s'ha de dir, poso per cas, *teléfono* o *telefó* o *telefoni* o *teléfon*, del llatí neologisme *telephonium*, com tenim *colofó* de *colophonium* i *adjutori* de *adjutorium*, i a l'ortografia posat que s'hagi de dir *telèfon* si el so *f* s'ha d'escriure *f* o *ph*: *telefon* o *telephon*; *Piu*, *Pius*; *Bartomeu*, *Mateu*, *Deu* (*Deus*), *Viladomiu*, *riu*, *dieu*, *hebreu*, *archiu*, *Pompeu*.

D'altra banda si a Catalunya diem *fulletjar*, a Mallorca *fulletjar* i a València en la regió del parlar apitxat *fulletxar*, no es aixó diversitat d'escriptura escrit aixís. Les tres grafies pertanyen a un mateix sistema gràfic; es diversitat de fonètica perquè cada regió dona un so diferent a la consonant primera de la última síl·laba de la mateixa paraula.

3. Uniformitat morfològica i fonètica. Aquí l'uniformitat absoluta depen de si el llenguatge literari ha d'admetre les diversitats dialectals de forma i pronúncia, o si n'ha d'elegir una que s'imposi a totes les regions. I aixó ja no toca a l'ortografia. En altre lloc hem tractat ja aquesta qüestió. En general de cap manera per imposició autoritativa s'han de fer prevaldre les formes i la pronúncia d'una encontrada, tot i que sigui la capital, o el centre més intens de producció literària.

Com el llenguatge literari val per totes les regions, naturalment hi han de tenir preferència les formes i la pronúncia més generalitzada. Si una n'hi ha per tot el domini lingüístic sens dubte aquesta ha d'esser la preferida: sense però excloure les altres que conviuen comarcalsment, quan l'interès literari porti a senyalar els parlars regionals. El mateix criteri deu seguir-se dins el territori d'un dialecte, si hi ha formes generals allí i no fora. I aquestes seran absolutament preferides en els escrits purament regionals, sense excloure les modalitats més petites en el cas avans indicat.

Si les regions dialectals no convenen, cap pot imposar la seva manera a les altres, però pot usar la seva en el llenguatge literari. Si el comerç interregional anant els anys en fa prevaldre una serà segur per les seves aventatges. Com

l'universalisació serà feta, la gramàtica la podra donar per prevalent en el llenguatge literari.

Una via resta per arribar més aviat a una major uniformitat morfològica i fonètica. Quan una forma o pronúncia tradicional es conserva viva en gran part del domini literari i més si en la major, es pot donar per la preferida; i els que l'han perduda no hi perdran res en usarla en llenguatge literari, i això podrà ser que faciliti la reintroducció en el parlar regional viu.

Finalment tractanse no més de varietat fonètica una major uniformitat podra tenir el llenguatge literari, que arriba als llegidors pels ulls i boi mai per les orelles, si es troben grafies que permetin a cada u llegir-les amb la seva pronúncia. El comerç literari de les regions realment per res necessita que totes emprin una pronúncia i es cosa que a tots plau poder llegir l'escrit a la seva manera, millor que veure grafies que no s'avenen amb la pronúncia de cadascú. Si això fos possible en tots els casos de discrepància merament fonètica podrien tenir una escriptura igual les paraules de la mateixa forma per totes les regions. I l'escriptura aniria més enlla en uniformitat que la fonètica mateixa.

Mentres, doncs, sigui possible s'ha de servir aquest criteri, com es ara en les vocals obertes o tancades: on no coincideixen totes les regions val mes no senyalar la modalitat, que determinarne una. Si tal grafia no es pot trobar, ni la grafia tradicional es avui encara predominant resta llibertat absoluta. Cada regio escriui com pronúncia i santes Pasques. Els demes ja els entendrem. I més val aquesta manera d'uniformitat acadèmica que res retrasa el comerç literari, que per imposició centralista, zels de preferència, es trenqui la comunicació literaria. L'unica que pot arribar a donar esponataniament i a gust de tots una major uniformitat.

Scriptura regional

Ben separats els camps de l'escriptura i de les formes i pronúncia, el parer d'aquells que pensaren per resoldre la qüestió ortogràfica en dues escriptures una general pel llenguatge literari, altra dialectal pels parlars de les regions no te més aplicació que en un dels dos casos següents: 1) O que una regió tingui sons exclusius, que necessitin una grafia especial; 2) [o] que per tradició antiga i constant hi hagi hagut grafies especials per els sons que son comuns amb les altres regions.

Del primer cas no coneixem dins del domini català més que la *e* tònica fosca dels mallorquins i la *ð* relaxada del català oriental, o les demes modalitats que pren aquesta lletra en sil·laba post-tònica. I amb tot i això ningú ha pensat mai en representarlas amb un signe especial.

Un exemple del segon cas i penso que l'únic es la *ch* que els valencians (alguns que altres si oposen) volen emprar sempre que ve a la parla el so africacat sord que a Catalunya es representa per *tx*. I encara no hi ha tradició constant i universal d'aquesta excepció...

En resum, no hi ha fonament pera crear un sistema diferent de grafies per representar els sons regionals, diferent del sistema general. Ara com reconeixem dret dins del conreu literari a les formes dialectals, siguin regionals siguin comarcals, quan l'interés literari o el public particular a qui s'escriu ho reclamin, resultara d'aixo que les mateixes paraules resultaran escrites diferentment, no per diversitat de sistema gràfic, sino per diversitat de morfologia i fonética. I es més de tolerar aquest mal menor, que serà disminuït pel mateix intercanvi literari, que voler imposar les formes d'una regió amb disgust de les demás i interrupció de comunicació escrita. Encara que ben mirat no es cap mal ans un be conservar la rica i variada florada de una llengua, on contribueix al millor efecte literari i interés regional. Pitjor mal es mil vegades podarla i escapsarla per ferla passar per un motllo simplificat i esquifit, i convertir-la de verb ric i espontani de totes les manifestacions del pensament en un esperanto d'oficina sec i encarcerat bo i no mes bastant a expressar les relacions fredes i oficioses de la vida comercial i oficial.

1. Uniformitat amb altres llengües. La cultura moderna ha creat en totes les llengües un cabdal que podriem dir internacional de mots erudits presos bo i en sa totalitat del grec i llatí, o mes ben dit, fets amb elements de dites llengües. Aquesta identitat de lèxic facilita molt l'estudi de llengües forasteres en materia científica i afavoreix el progres científic. Això explica en gran part lo molt mes fàcil que es l'ingles que l'alemany, perque no ha volgut acceptar sino en nombre molt petit el tecnicisme llatí grec, que be podriem dir internacional. L'interés de que les produccions científiques catalanes no restin tancades a casa nostra, sino que siguin de bon assolir als estrangers, requereix dues coses en aquesta materia: 1) que acceptem tot el lexic llatí-grec internacional, cosa molt natural, essent la

nostra llengua filla del llatí; 2) que en l'escriptura de dits mots s'emprin els signes o grafies que son corrents en les llengües modernes, encara que no coincideixin exactament amb el sistema ortogràfic del cabdal comunal i autòcton de la nostra llengua. L'escriptura usual, ho tornarem a dir, es qüestio d'utilitat pràctica, no d'artefacte científic sàviament sistematizat fins a la última ramificació.

2. Relació amb l'escriptura del castella. Es un fet consumat, prescindim ara d'aquilatacio de drets, que els catalans de mitjana cultura tindran que emprar simultaneament el castella, i fins el poble no es sustraura complertament al menys ara per ara de llegir més castella que català. Ara be al escriure sempre un entrebanc si s'han d'emprar dos sistemes de transcripció de sons, que es diversifiquin no tant solament quant se tracta de representar sons diferents, sino sobre tot quant s'han de representar sons i més que tot nexes ideologics que hagin de acomodar nostra escriptura a la castellana; sino que no hem de buscar a posta ferla diferenta. Si establint-la segons la fonètica i la tradició, resulta que abdues convenen en algunes o moltes coses, diriem millor perque es facilitar el treball dels qui de fet han de ser bilingües, sigui amb rao o sense ella: y s'assegura la producció literaria regional. Una bona confirmació d'aixo es lo que passa a Valencia. L'única produccio valenciana que prospera es la popular dels setmanaris de broma i satira, o de cuentos satirics. Com el poble fa anys/segles que no mes sab llegir l'escriptura castellana, els escriptors populars tot i sent ben valencianistes s'han vist amb la precisió d'escriure el valencia amb escriptura castellana. Les publicacions del Rat-Penat escrites a l'antiga mai han sigut populars. No crec de cap manera que Catalunya hagi arribat a tal extrem ni de molt lluny: no me em volgut fer avinent que la coincidencia de les dues escriptures, quant resulta de la mateixa cosa, no es un perjudici, sino una aventatge positiva pel progres del mateix català; i que l'interes de diversificarlo lo mes posible de la llengua veïna, que viu entre nosaltres, encara que de primer antuvi sembli molt patristic, ve a resultar sovint en perjudici del mateix interes regional.

3. No anticientífica. Per lo que hem dit fins ara be prou consta que l'escriptura usual no pot esser un sistema científic perfecte dominat per una sola idea sigui fonètica sigui etimològica, en conformitat a la qual vagi deduïnt lògicament fins

les ultimes conseqüències, prescindint de les facilitats o dificultats que pugui portar a la pràctica del escriure al comú de la gent. Amb tot i això, posats els avenços en matèria filològica, el sistema més avinent a la pràctica no ha de consentir res que sigui contrari als descobriments científics moderns. Davant la comprovació científica, no hi ha d'haver costum tradicional que hi valgui. Lo errat, és de persona de cor ample i no aferrada a lo seu, o a lo antic per ser antic, esmenar-ho.

Criteri a seguir en resoldre el problema de l'escriptura

Ben determinades les característiques de l'escriptura usual, cosa fàcil serà passar revista als criteris presentats per resoldre el problema de l'escriptura i anar deixant de costat els que surtin inservibles.

Tria de criteris. Després serà més fàcil acordar els que resultin aprofitables per venir al criteri definitiu. Podríem dividirlos en dos seccions: a) criteris ~~exclusivistes~~ generals i b) criteris ~~eclectics~~ suplementaris.

A. Criteris generals.

Son els qui atenyen a tots els casos i a totes les paraules un sol principi a qui sacrifiquen totes les demés conveniències. Els seus partidaris solen ser exclusivistes. Així són:

α) El fonètic. El principi que el sintetiza, amb un so per a cada signe i un signe per a cada so, representa tots i sols els sons que es pronuncien, portat a la exageració es portaria a la transcripció fonètica del filòleg multiplicant grafies, i presentant les mateixes paraules adés d'una, adés d'altre manera escrites, seguint les modalitats que pren llur pronúncia en els diversos indrets de la frase. Així entés no es ni assequible al comú de la gent, ni portaria a una escriptura estable i universal de les paraules.

Si el restringim a) a representar les variants de so comunament estimables i amb valor ideològic i b) a donar a cada paraula una grafia constant, aleshores resulta sumament simplificatiu, però no dona uniformitat d'escriptura, posades les variants dialectals de pronúncia donades a una mateixa paraula.

En aquest demana un altre criteri suppletori, etimològic i tradicional per donar una grafia única a les pronúncies discrepants i tal que tots la puguin llegir a la

seva. Caldrà també fer excepcions en els mots erudits internacionals per mor d'una uniformitat més transcendental.

β) Etimologic. Conservar les grafies de la paraula mare, no tant sols en els noms trasplantats sense evolució d'altres llengües, més encara els que han passat per l'evolució romanica catalana encara que resultin dues grafies per el mateix so, o grafies de sons desapareguts, o grafies que tenen altre pronuncia, es a dir dos sons per una mateixa grafia. Hom desseguida veu que aquesta extremada llògica porta dificultats per llegir, i mes encara per escriure, car posat i tot que es puguin assenyalar de cada mot transformat el mot mare (i això ni de molt lluny ho han assolit els filòlegs), requereix en el comú dels qui escriuen coneixement que no poden posseir. No tenen més remei que consultar a cada pas el vocabulari, i això com hem dit retreu d'escriure en català i empeny a fer-ho en castellà, on això no es necessari bo i mai. Lo més passable seria tolerar dues grafies d'un mateix so en paraules erudites per mor de l'uniformitat internacional. Els erudits fàcilment tindran els coneixements necessaris o apendran la grafia propia en un nombre més reduït de paraules tècniques.

γ) Tradicionalista. Suposant que el català ha arribat a tenir un sistema regular d'ortografia ja ben definit, com diuen els seus partidaris en les cancelleries dels nostres [...] es tanquen a tota innovació perque es un atentat a la tradició veneranda d'una llengua ab caracter propi fins i tot en l'escriptura. Si el tal sistema regular i constant de fet existís i els parlars actuals de les diferents regions dialectals no haguessin evolucionat tant que hi cabessin encara dins dels motllos vells, i els progresos filològics ni hi trobessin res de insostenible, seria el gran criteri per atenyer l'escriptura sencilla i uniforme del novell llenguatge literari. Deixant a part el fet, que l'escriptura que es presenta com tradicional, es l'acordada per la Comissio dels Primers Jochs Florals i que va esser seguida de fet a tot arreu a Catalunya, Valencia i Mallorca una vintena d'anys, la qual no coincideix exactament ab la que era mes extesa o mes ordinaria en els sigles d'Or.

L'escriptura antiga no era una escriptura regular i constant, ~~si es que es pot dir que hi havia una escriptura~~, que no mes en pocs punts hi ha una sola grafia constant: en els temes i a tal varietat que sovint se troba una mateixa paraula en la mateixa plana escrita de dues o tres maneres diferents: *significa*, *signifiqua*, *significha*.

L'escriptura anava evolucionant com evolucionava la llengua: *seguesc contant* va esser després *seguesc* o *segueix* barrejat, fins que ultimament a donat *segueix* a València. *Batayla*, *batailla*, *batalla*. Sons desapareguts o unificats. Morfologia i fonètica.

Aquest criteri falla per molts punts: encara que te moltes coses aprofitables. De primer, la fonètica de les llengües lo mateix que la morfologia va evolucionant insensiblement, fins a donar un mateix valor a sons inicialment diferents, o introduir-ne de nous. L'escriptura que no mes es per traslladarlos al paper ve per lo mateix al punt de tenir dues grafies per el mateix so, o a mancarli signes pels nous. I el sistema necessàriament s'ha de reformar, si no ha de esser un vestit que no ve be al cos que ha de cubrir.

Dels quatre sons dentals que tenia el romanic primitiu interdental sonor [...] dental posterior sonor *s* i sord *ss*, ha perdut el castellà els sons i s'ha quedat amb els sorts. Per adaptar l'escriptura al canvi de fonètica ha deixat les grafies *ss*, *ç* i ha donat al so interdental sort les grafies *za*, *ce*, *ci*, *zo*, *zu*, i al linguo dental posterior sort *s*. En català porta l'escriptura tradicional les grafies totes del castellà antic *ce*, *ci*, *ça*, *ço*, *çu*, *z*, *ss*, *s*. Quina valua fonètica els donaven a l'edat d'or no esta averiguat, avui el català dels quatre sons dentals no mes en te dos: ha perdut els interdentials i s'ha quedat amb els linguo-dentals posteriors sonor i sort, i amb tot i això empram aixi grafies per dos sons, sense que la pronuncia ens doni guia per lus de *c*, *ç* que sonen avui com *s*. El *ð*, l'alternem amb *s* en alguns punts fixos de la paraula.

Fins al sigle XVII veiem escrit *intelligent* lo mateix que *bullent*, *excellent*, lo mateix que *ballant*, mentre veiem al mateix temps que escriuen *butla*, *espatles*. Es que pronunciaven *ll* la *ll* doble *l·l* dels mots llatins? Avui o no més els pronunciem una *l*, o si les dius, sona com en la paraula que ells escrivien *butla*. (Això palesa que el criteri tradicionalista tancat a tota innovació es antinatural, essent aixis que la primera que fa les innovacions es la mateixa llengua.)

En els casos presentats, es la fonetica que ha evolucionat i no la escriptura, que per lo mateix resulta inadaptada a la fonètica actual. Pero tenim també exemples d'evolucio de la mateixa escriptura dins la tradicio de la llengua com a consecuencia de l'evolució fonètica. En les croniques del Rey Jaume i Muntaner trobem *yl bataylla* al costat de *batalla*. *Tirant lo Blanc* porta *batailla* i *taillar* pero molt poques vegades al costat de *batalla*, *tallar*. A partir del sigle XVI sempre

apareix solament *batalla, tallar*. Es que al so de *ll* si ha vingut per dos vies... *ll, l* inicial.

El so de *x* després de vocal al segle XIII es representat exclusivament per *x* *conexer, coneix*. En *Tirant lo Blanc* alternen grafies com aquestes *embaxador, embaixador, segueix, seguex*. Del segle XVII a València trobem sempre *segueix, estableix*. Avui els valencians pronuncien i escriuen *seguix*, al cap de paraula *caixa*, en mig. *Eixe* l'he sentit als nens d'avui dir *ixe*. Evidentment aquí trobem l'evolució de la fonètica que a pasat a l'escriptura i a la morfologia. S'ha desenrotllat un so i dexant *x* quant ve darrera vocal, el qual a València ha acabat per desterrar el so *e* en fi de paraula. Això palesa que el criteri tradicionalista tancat a tota innovació es antinatural, essent així que la primera que fa les innovacions es la mateixa llengua.

Notem en segon lloc que dins d'una mateixa època del català en l'edat d'or no hi havia una escriptura regular tal com la volem avui, tret de algunes grafies poques que eren exclusives i constants per representar un mateix so en un mateix indret de la paraula, com es ara la *ch* final d'*amich, rich*, en un mateix scriptor i a vegades en la mateixa plana trobem escrit un mateix so de 2, 3 o quatre maneres diferents. En l'edició de Spindeler de 1497 al *Tirant lo Blanc* trobem: *ermita, hermita*; de anar *hira, hireu, hirien*; *hixen* de *eixir*; *hi, ha, ho* per les *a, o*; la conjuncio *y* que may l'escriu *y* sino sempre *hi, e, fehien, dehien, destroyda, destrohida, despossehit, reduyt, destroyen, relluints, dupte, dubte, Diaphebus, Diafebus, groçer, grosser, çabates, çucre; germa, jermans; haja, hajes, hages; fletxa, flexa, flecha; desijat, desitjada; boca, bocha; poca, poqua, pocha; larga, largua, atengua, obligat, obliguat*.

Aquesta indecisio aminva en els segles de la decadencia pero en el segle XVIII encara no era complerta l'unificació. La Comissió encarregada d'editar les produccions dels Jochs Florals a Barcelona l'any 1859, trobantse en la necessitat de redactar unes normes per l'impressio en va fer unes treynt de lo antic lo que li va semblar i aquestes sense dificultat, perque dingú tenia fets estudis especials van esser seguides a Catalunya, Balears i València una vintena d'anys sense mes disputa que la de les *as, es* finals, que va donar la victoria a la ortografia valenciana com se deia aleshores.

Si doncs es vol donar com a rao d'intangibilitat d'un sistema d'escriptura el ser heretatge sagrat d'una tradicio gloriosa, mirant les coses històricament no sabriem

senyalar quina es l'escriptura completament regularitzada i sistematitzada a qui pertanyi aquest gloriós titol de diposit venerable de la tradició, com sigui veritat que siguin poques les grafies que perserverin exclusives i constants de l'edat d'or ençà i l'unificació que als principis del renaixement va esser un fet, era obra moderna i no pas tradicional.

En tercer lloc, fins i tot les grafies seculares no deuen restar en son lloc sols perque son seculares, si al mateix temps no son raonables. L'esprit de tirar a terra tot lo vell, no mes perque es vell es una gran temeritat, perque lo vell no es va introduir sense rao, i sense tenir conveniencies no haguera durat tant de temps. Pero com podem mudar les circumstancies i en terra de llengua l'evolucio es tant o mes activa que en questio social, pot molt be ser que lo que era molt raonable avans no ho sigui avui, i que lo que en altre temps era practic, avui sigui de mal usar. I els progressos científics llinguistic poden demostrar errors naturals en epoques de menor cultura en aquest ram. Aferrarse doncs en conservar lo vell, no mes perque es vell, essent manifestament error científic, esdevingut poc acomodat a les circumstancies presents es tocuneria indefensible.

Com es rutinarisme enervador negarse a admetre lo que es aventaje i progres positiu, no mes perque es innovacio de lo que fins ara s'havia vist, i hom s'hi trobava be. Veiem ara que te d'aprofitable, que no es poc, el criteri tradicionaliste, es a dir, tot allo en que va defensat per la rao serena ni innovadora per temeritat, ni conservadora perque sí.

1. Nos tracta ara de crear una escriptura nova per una llengua que ara comença i mai s'ha escrit. En aquest cas fora molt natural buscar un sistema de grafies sencill, uniforme i científic, sense sguart a escriptures tradicionals o avui corrents. Es tracta d'una llengua que te tradicio literaria i avui te conreu per escrit, que molts estan acostumats a llegir traduït certes imatges visuals en verb mental per una costum concreta. Canviar completament el sistema de signes, seria fer il·legible als catalans d'avui la llengua seva, i obligar los a aprendre de llegir com a l'infantesa. Per això els signes o grafies per representar els sons de la llengua s'han de pendre de la tradició, i no se n'han de posar de nous, si no es en el cas de que convingui senyalar graficament el nou so, i no tingui cap signe aprofitador en la tradició de la llengua.

2. La tradició, com avans hem exposat, pot donar a l'escriptura mes uniformitat que la fonetica, quan les modificacions regionals per aquesta introduïdes no son

encara universals o de la major part; perquè a les hores hi ha motiu per conservar en el llenguatge literari la fonètica tradicional i la seva corresponent escriptura fins i tot per aquella minoria on s'inicia la modificació.

3. Criteri de conveniencies. Mes val una ortografia de fet acceptada per tots encara que sigui menys perfecta i com seria de desitjar, que per introduir reformes fixar la varietat de grafies. I que si s'obre la porta a innovacions mai acatarem, ni tindrem la uniformitat que requereix el comerç literari. Els partidaris d'aquest criteri fan referència a l'ortografia que establiren els de la Comissió dels Jochs Florals de Barcelona en 1858 i que usaren en les publicacions dels Jochs, la qual per una vintena d'anys fou servada pels renaixents de Catalunya, i pels adictes de Mallorca i València, llevat de la controversia de *as* i *es* finals que acabar per donar la victòria a l'ortografia valenciana., [que] es com se la nomenava.

A València mai va ser seguida universalment, perquè els escriptors populars empraren l'ortografia castellana i gramàtic hi va haver que va regoneixer aquest fet consumat l'any 1894. Després ençà hi ha hagudes moltes controvèrsies i avui en dia cada editorial segueix el seu sistema i ningú ha acceptat de ple el de l'Institut.

A Mallorca Mn. Alcover ni avans ni després de les Normes segueix les dels Jochs Florals. I a Catalunya sigui pel procediment que es vulgui no hi ha uniformitat. El P. Nonell. En Fabra domina avui. Era deficient l'introducció dels tecnicismes. Obra de l'Institut.

Pero deixant la part històrica, mancant la qual aquest criteri no té aplicació avui, mirem les raons en elles mateixes. La raó fonamental de l'uniformitat és el comerç literari, i aquest no demana més que un sistema universal de grafies, és a dir que els mateixos sons es representin arreu pels mateixos signes, i que es representin els sons de manera que les paraules escrites, tots les puguin llegir, quan sigui possible, com ells les pronuncien.

Si l'ortografia que de fet es segueixi a tot arreu no respon a aquestes exigències. Tenim una uniformitat que no afavoreix el comerç i conreu literari, i per lo mateix no es gens d'estimar i mes val que per innovacions successives i de transit s'arribi a l'escriptura que demana l'estat actual de la llengua. Ni té res d'estrany que l'ortografia vagi evolucionant com evoluciona la llengua: ans l'antinatural seria estereotipar la llengua d'una vegada per sempre en una escriptura definitiva.

L'uniformitat d'escriptura que demana el conreu i comerç literari, no la academica estricta e imposada, ens l'ha de donar ~~no una academia que imposi un sistema~~ no un conveni entre els escriptors cedint un xic tots del seu parer, ni un centre o academia literaria que imposi el seu sistema autoritariamente i menys ab intransigencia, sino el coneixement més perfecte de la llengua, de la seva evolució fonètica, morfològica i d'escriptura que faci desvanir prejudicis, o tregui el fonaments a partits gramaticals, basats en defensar una tendència i que busquen proves en fets de llengua poc coneguts. Aquest coneixement i els de lo que deu esser l'escriptura del llenguatge literari amb la col·laboració de la gent d'estudis no afiliada a cap partit, podra anar portant solucions acertades, que si ho son elles mateixes suraran i donaran l'uniformitat natural de la llengua, no la postija i imposada que te sentor de centralisme academic.

B. Criteris suplementaris.

Anem a pasar revista d'altres criteris d'escriptura que en diem suplementaris perque no atenyen a resoldre sino una part dels problemes d'escriptura i moltes vegades caben dins els criteris generals. Aquests son:

1. El morfologista. Per fer recalcar el parentiu de les paraules, escriu sempre de la mateixa manera les lletres del radical que es va modificant en la flexió o forma paraules diferents per composició o derivació, i això tant si aquelles foneticament permaneixen constants com si es modifiquen; aixis escriu *cap*, la part mes alta del cos, i *cab* del verb *cabre* i *sab* perque pertany al verb *saber*, tot i sen axis que tot hom pronuncia forta la ultima lletra.

Dues raons pot aportar aquest criteri per defensar la complicació que introdueix en l'escriptura representant amb signes diferents un mateix so, per raons que no sempre estan al enteniment del poble, o demanen més esment al escriure que al parlar.

a) Fer resaltar pels ulls el parentiu de les paraules i ajudar a l'ideologia. Al escoltarles la veu no'l fa resaltar de cap manera i dingú te cap dificultat de capirne el significat; ni hi ha perque distreure l'atencio en fer veure un parentiu que no fa a la millor comprensió del pensament. Es un luxe de gramàtic, que vol fer ostentació del saber, quan no es necessari, i posant dificultats pels que no ho son.

b) Distingir paraules homòfones pero de significat diferent. La mateixa resposta podríem donar. La pronuncia no les distingeix i dingu si equivoca. Els ulls no son d'altre condicio. Si de primer antuvi sembla que no saben distingir dos significats d'una paraula homofona, si la veiem escrita igual, es per l'habitud concreta de les imatges visual diferents associades cada una a una idea particular.

2. Diacrític. No pot comportar grafies identiques de paraules que fan oficis gramaticals diferents (*envii-n'hi, enviin-hi, dona-li el pa, dona l'hi*) o vol senyalar fins a l'ultima menuderia la separació de síl·labes (*obliquitat*) o desfeta de diftongs, o vol escriure diferentment paraules homofones de significació ideològica distinta: *més, mes, sí, si, bé, bè*, etc.

La complicació que porta criteri es molt gran, perque posat i tot que tots sapien la gramàtica per distingir l'ofici de cada paraula o la divisió de les síl·labes, o les regles de distinció ideologica, llur aplicació demana al escriure una atenció a marcar diferencies grafiques que el pensament no considera, ni les necessita per ferse comprendre. Es un luxe d'erudit que no pot menys de marejar al poble. Vegi's sino la taula del diccionari d'ortografia d'En Fabra o les moltes planes de la seva gramàtica per sistematizar la representació del pronoms quant dos obres s'entren en la frase. Quina complicacio gens necessaria per entendrens i mai emprada en l'edat d'or, on el pronoms que es trobaven s'aplegaven en una paraula sense subtilizar en llur disecció.

Un altre inconvenient te aquest criteri que multiplica accent, apostrofs, guionets, etc. i fa mes dificil per això mateix la composició tipografica.

3. Analogic, etimologista amb llengues germanes o emparentades. Aquest criteri va a no desfigurar massa les paraules que son comunes a totes les llengues romaniques, o millor al cabdal erudit comunal modern, per mor de fer assequible als estranger científics les produccions en nostra llengua. Es un fet que l'associació visual de certes grafies a certes idees, fa menys compredores les paraules que un està acostumat a veure-les escrites d'una manera, si les troba amb escriptura diferenta. Aquest fet es innegable. Tot el punt de discussió es si val mes admetre una petita complicació en les paraules savies servant llur transcripcio etimologia mundial encara que no correspongui exactament a la nostra fonètica

per mor de fer mes assequible la llengua científica als estrangers o si n'hem de prescindir, n'hem de donar al tresor tecnic internacional el caient casolà uniforme.

Cal aquí també tenir en compte que el castella sera a Catalunya de lliç constant i no servir igualtat de grafia en les paraules universals comunes, sempre sera un embull pels ulls que haurem de veure escrit de diverses maneres lo que es una sola cosa. Per aquesta rao preferiria fer una excepció en els tecnicismes: encara que es trenqui l'unitat de sistema. Anticastellanistes. Mes amunt.

4. Eclecticisme graduat. De la tria que acabem de fer resulta que de tots els criteris sen pot treure quelcom i molt de bo, pero cap pres exclusivament pot portarnos a l'escriptura practica i universal que necessita el llenguatge literari. S'imposa doncs un eclecticisme. Pero aquí trobem l'escull mes gran per atenyer la concordia entre els escriptor. Precisament l'eclecticisme lliure, que permet emprar ara un ara altre dels criteris grafics, done armes i arguments per fonamentar totes les solucions partidistes, siguin conservació d'escola, siguin de diversificació dalectal.

Mentres no s'estableixi una gradació fixa entre el criteris que cauen dins l'eclecticisme no es posible l'avinensa. Una vegada aquesta gradacio establerta i admesa, l'uniformitat es nomes obra d'aplicacio i deduccions particulars. Per això creiem importantíssim senyalar la gradació de criteris per donar la preferencia en cas de controversia al mes alt en l'escala i tallar discussions particulars.

La gradació que ens sembla mes racional vistes i examinades les coses damunt dites ens semblen aquesta. Deixant apart la diversitat fonetica i morfologica al parlar. L'escriptura ha de ser fonamentalment fonètica, representant tots i no mes el sons vius avui que distingeix l'orella mitigada, emprant els signes de la tradició. Quant la fonètica no es concordant i escrivint constantment la mateixa paraula, la tradició ha d'establir les formes i fonètica preferides que ha de traduir l'escriptura, essent preferida aquella grafia que permeti llegir cadahu a la seva excepció.

ND. Dues grafies per un mateix so i lloc seguint l'etimologia sols s'han de permetre en el llenguatge savi llatí i grec internacional, i en els noms propis forasters quan passen intactes a la nostra llengua. No hi te rao el criteri morfologista. En quant als criteris secundaris diacrítics d'accentuacio, separacio de paraules, signes ortografics, no d'ha de mirar a fer obra subtil de gramàtic, sino practica d'escriure, no mes senyalant aquelles diversitats, que d'ésser preferides ferien mes compredora de primer antuvi l'escriptura.

Concretant mes aquests principis axis:

Simplificatiu. No mes lo necessari, no dues grafies per un so.

Quins son s'han de transciure.

Quines lletres.

Com l'accent.

Com la divisió de paraules: *nous, dels, amar vos, amat, donal, darago*.

Signes secundaris.

Aplicació d'aquest criteri a la escriptura catala-valencia-balear

1. Ordre en la exposició. Hem dit que l'escriptura usual fonamentalment ha d'ésser fonètica. Pendrem doncs com a base d'exposició la classificació fonètica dels sons.

A. Sons vocals

2. Definició. Vocal es el só fonamental que donen les cordes vocals, modificat per la resonancia que li dona la boca, diferent segons les diferents posicions que pren la llengua alçantse cap al paladar; però sempre excluint la producció d'un so secundari fora de la laringe.

3. Clasificació. Posada la llengua plana dona la *a*; alçantse per la part de davant i tancant cada vegada mes el pas de l'aire, dona les vocals anteriors la *e* oberta, *e* tancada, *e* mallorquina i la *i*. La gradació pot esser boi insensible, i poden resultar variants en grau illimitat, que son vius en les vocals atones en diferents recons del domini llinguistic. Si s'alça la llengua per sa part posterior, tenim gradualment les vocals posteriors: *o* mallorquina, *o* oberta, *o* tancada, *u*, amb variada gama de matiços en les vocals atones. Hi prenen també part els llavis sortint cap endavant.

Hem de notar la vocal neutra de *pare*, *casà* en síllaba àtona del catala oriental, resultat d'un grau menys de boca oberta que la *a*, i la mateixa en síllaba tonica verge dels balears.

La *i* i la *u* poden ser tambe semivocals [i] formar diftongs: les tractarem a soles.

Signes tradicionals no mes son *a*, *e*, *o*.

Regles:

1. S'escriurà *a* el so *a* tonic que donent a tot arreu, i el so *a* no tonic mes o meny[s] modificat en varies encontradas i que arriba a la vocal neutra en el català oriental. I axó per aquell principi: quan en una encontrada confonen sons ben

definites antigament i en gran part del domini, la regla s'ha de pendre dels qui conserven clara la distinció. S'escriura doncs *casa*.

2. S'escriura *e* el so *e* obert o tancat, les variants de la *e* atona i la vocal neutra tònica dels mallorquins y la átona dels catalans que en altres encontradas clarament desfan en *e*. La rao la mateixa: *verge, cases, penses, pensavem, pensaveu, pensen*.

3. S'escriura *o*, el so de *o* oberta o tancada i la *u* dels catalans orientals que en altres encontrades diuen *o*: *cosir, copa, flor, oreneta*.

NB. Com no totes les regions coincideixen en fer obertes o tancades la *e* o la *o*, no s'havia de senyalar més diferència escrita entre les dos. Cada u les pronuncia com acostuma.

B. Semivocals

4. Ver concepte d'aquestos sons. La *i* la *w* representen la posició més alta de la llengua vers el paladar per davant o per darrera. Si deixa pasar l'aire sense estorb, no produeix cap so secundari en la boca i tenim que son vocals. Pero si pugem un xic mes, l'aire ja frega i dona un só secundari que es consonant. Que aquestes aixó son, sons secundaris produïts fora de la laringe, acompanyats o no de la vibració de les cordes vocals.

Quant la *i* o la *u* fuan una mateixa sillaba amb la vocal intensa que precedeix o segueix se les anomena semivocals, si en llur pronunciació no hi ha fricció d'aire fora de la laringe perque no hi ha un estrenyiment mes considerable del pas entre llengua i paladar, s'anomenen semivocals i formen diftong amb la vocal interna. A les hores sota un mateix impuls d'ale la llengua passa rapidament per totes les posicions directament intermitjes entre l'articulació de la primera vocal i la segona. En cas d'enfasis de pronuncia, quant es troben doblades *nuu, espill* (a Vich), *satrill* (pronunciat *satriy*) pot pasar la semivocal a consonants, perque es desenrotlla una fricció de la corrent de l'aire deguda a una major constricció o aproximació de la llengua al paladar.

6. Quan son vocals. Resulta doncs que tret del cas que vinguin entre vocals, o davant de vocal en començament de paraula, en les demes circumstancies sempre son vocals, sia que estiguin entre consonants, sigui que vagin al costat de vocal, o estiguin soles, com la conjunció copulativa *i* o el pronom *u*.

7. Com s'han d'escriure.

A. Per la *i* tradicionalment tenim dos senyals *i*, *y*. La *i* sempre s'ha empleat per representar la *i* vocal, però la *y* adés representa vocal adés consonant. Caldria doncs ja que es fàcil tenir un signe exclusiu per la *i* vocal i *u* altre exclusiu per la *u* consonant.

Regla 1. Escriurem *y* per representar la *i* consonant, es a dir, la *i* entre dos vocals: *noya*, *deya*; o davant vocal al començament: *yo*.

Regla 2. En els demés casos s'escriura *i*. 1) per la conjunció *i*: *pare i fill*; 2) darrera vocal: *mei*, *reina*, *reina*, *beneit*, *beneit*; 3) entre consonant i vocal: *cria*, *família*, *reliquia*.

B. Per a la *u* no tenim més que un signe *u* (avans escrivien *v* al començar paraula, *u* en mig, signes *u* signes *v*, cosa que no es pot sostenir). Però hem de notar que freqüentment es troven grafies com aquesta: *creuheta* o *crehueta*; i els valencians donen *hui*, *huit* com en castellà *hués*, *huerfano*, y en francès *hoil*. Les dificultats en situar la *h* entre vocals *crehueta*, *creuheta*, depén de que com realment hi ha una vocal *u* i una *u* consonant posanhi esment i parantse de vegades resalta més la vocal anterior de vegades la consonant. Representant per *hu* la consonant *u* tindrem:

Regla 1. S'escriura *hu* sempre que la *u* sigui consonant; es a dir, començant paraula i davant de vocal: *hui*, *huit*, que diuen els valencians, o entre dos vocals: *crehueta*, *mehua*, *tehues*, que diuen i escriuen molts valencians.

Regla 2. S'escriurà *u* sempre que la *u* es vocal. 1) el numeral *u* o *un*; 2) el pronom *ho* quan s'atenua en *w* damana *u*; 3) darrera de vocal: *viuda*, *traüt*; 4) darrera consonant i davant vocal: *cua*, *següent*, *obliquïtat*, *vacuitat*.

C. Diftongs

8. Concepte clar del diftong. L'alenada d'aire que fa vibrar les cordes vocals pot ser contínua mentre la llengua pren diversitat de posicions que modifiquen el só fonamental en vocals (mai passen de tres) o pot ser trencada a cada moviment de la llengua per a dir una nova vocal, sia perquè pari, sia perquè la pronunciació d'una consonant la trenqui. En el primer cas tindrem dues o tres vocals dites d'una alenada contínua, lo que s'anomena diftong o triftong. En el segon tindrem alenades discontinues i no es farà diftong, sino hi haurà hiatus (un moment de

boca oberta sense alenar, entre dues vocals contigues: o tindrem articulacions de vocal y consonant diferents i marcades per sons secundaris de la boca).

9. Quant diftongs hi ha en català. El canvis de llengua possibles sense trencar l'alé son els de les vocals mes altes *i*, *u*, combinades amb les baixes o amb elles mateixes. 2 vocals baixes no fan mai diftong, conservant ben entés el seu so baix. Els diftongs es diuen creixents si l'alenada s'apoya en la segona vocal, decreixents si en la primera. Això posat tenim en català.

Diftongs decreixents.

Amb *i*: ái (*mai*), éi (*rei*), íi (*posalihi*), ói (*noi*), úi (*buit*)

Amb *u*: áu (*maula*), éu (*teula*), íu (*piula*), óu (*coure*), úu (*duu, muu*)

NB. No sempre que es troven les vocals en aquestes posicions fan diftong

Prepalatals

Antigament hi havia 4 sons: 2 fricativs continuats sonor (*pluja*) i sort (*cuxa*). 2 explosius-fricativs (africats) sonor (*metge*) i sort (*fletxa*). Avui es conserven els 4 en la província de Barcelona. Els de Tarragona ja comencen a transformarlos tendint a reforçarlos, el fricatiu sonor el fan africatat al principi i mig de paraula: *djusep*, *adjudant*; el fricatiu sort darrera vocal deix sentir una *i* que s'escapa al posar la llengua per dir la *x*, ja que es la mateixa posició de dir la *y* consonant després vocal. Al començ de paraula la fan bo i africada: *txiquet*. Però no extremen les coses. ¿A Lleida? A Castelló i Alacant es pot dir que fan lo mateix però més marcat. Pera fer sonar *x* continua al principi hi han de posar una vocal: *Eixativa*.

NB. Tenen en alguns indrets de estes províncies una *s* darrera *i* semblant a *x*, pero s'articula amb la llengua una mica mes avançada, com per dir una *i* relaxada i amb el llavi inferior avançat i arrodonit. A Valencia i Gandia no tenen més que la explosiva sorda molt marcada igual a la *ch* castellana i així pronuncien els 4 sons.

Tradicionalment:

1. El fricatiu sonor es representava per *j* o *g* sense norma fixa.
2. El sort per *x* sola en principi i mig. Així en *Tirant lo Blanc*: *coxa*, *caxa*, *xarop*. Al segle XVII escriuen i darrera vocal *segueix*, *peix*. Al principi *x*: *Xativa*. A Valencia ja es troba *ch* en principi per representar lo reforçament de la continua sorda.

3. L'explosiu sonor estava representat en mig de paraula per *tj*, *tg*: *metge*, *platja*. En fi, per *ig*, *tj*: *mig*, *mitj*. El segle XVII a Valencia es troben juntes grafies com aquestas: *mijançant*, *mitjançant*.

4. L'explosiu sort: en mig de paraula es representat per *tx*, *x*, *ch*: *antorxes*, *flexa* (*Tir. lo Blanc*) i *antorches*. *Ch* també la posen valencians al principi. Al fi *ig*: *despaig*.

Consonants velars.

El català no més posseeix les plosives sonores i sordes, no pas les continues o fricatives, la sorda que posseeixen els castellans (*jota*) y la sonora que la té l'hebreu (*geún*).

NB. Les plosives no s'articulen en el mateix lloc del paladar, sino on ve millor per articular la vocal que segueix. Un cas particular es quan la velar sigui sorda, sigui sonora, s'articula en el lloc de la *u*, encara que segueixi altra vocal. A les hores sona una *u* transitoria o líquida idèntica a la semiconsonant.

Signes tradicionals. Sorda *ca*, *que*, *qui*, *co*, *cu*; sonora *ga*, *gue*, *gui*, *go*, *gu*. La *u* líquida darrera velar es representara *qu*, *gu* davant *a*, *o* i *qü*, *gü* davant *e*, *i*. *Cu* no més s'escriurà quan la *u* faci síllaba ella mateixa: *cua*, *vacuitat*. Aquestes dos grafies tenen raó de conservar-se: α) perquè representen millor la fonètica; β) reflexen millor l'etimologia llatina, sobre tot en paraules erudites, que es on mes abunden; γ) no compliciten l'escriure perquè la *u* vocal es fàcil de conèixer, puig fa síllaba ella mateixa encara que segueixi altra vocal: *curat*, *escuat*.

NB. *seq^uor*, *seq^ueris*, *seq^untur*, *secutus*, *vacuus*, *evacuat*.

Consonants vibrants

El català té *r* senzilla i doble: al començament sempre es forta i a la fi sempre suau, encara que en moltes encontrades no la pronuncien. Grafies tradicionals: *r* al començ, *r* o *rr* en mig segons el so, *r* al fi. En els noms erudits: ¿*antirrabios* o *anti-rabiós*? ¿com ho fan altres llengües? S'ha de conservar la *r* final allà on s'hagui perdut. La llei es general: pagui qui la pagui, ara siguin els catalans, ara els valencians. No es tan difícil saber on s'ha de posar, perquè surt en el femení o en els derivats.

Labials i labio-dentals.

Plosives. Barcelona i València. *B* i *p* interlabials sense replegar els llavis cap a les dents, una sonora, atre sorda. Tarragona, Alacant, Castello, Lleida. *B* i *p* interlabials mes reforçades, fent tocar els llavis a les dents per darrera, una sonora i una sorda.

Fricatives.

Barcelona i València. Només la labio-dental *f* sorda. Tarragona,... la sorda *f* i la sonora *v*. Ortografia: *v*, *b*, *p*, *f* es conservan seguint les regions on la pronuncia les distingeix. Lloch: inicials i medials *p*, *b*, *v*, *f*, segons la pronuncia. No es duplicarán encara que ho reforcin en alguna regió. Finals. Cap paraula acaba en *v* ni en *f*? *Cerf*. Sona sorda sempre al fi: *cap*, *sap*, *serp*, *serpent*. *Verb* o *Verp*? *Filosop*, *filosep*, *filosof*; *amb*, *cub*, *tub*, *aljub*. Llatinismes: *nexes*, *acceptar*, *aparell*, *affició*.

Consonants laterals

El català posseeix *l* i *l·l* senzills i dobles, es a dir, fen sonar la inclusió y plosió. *L* inicial en les paraules populars s'ha fet *ll*. *L* doble no es viva sino en poques paraules populars a València i Catalunya. Grafies tradicionals.

Esmenes i simplificacions del sistema ortogràfic de l'I. d'E.C. per la "Biblioteca lingüística" o dintre de l'Anuari, a una de les notes en la gramàtica del P. Nonell, que hauria de portar els resultats i breus raonaments.

¿Com deu ser una bona ortografia? Deu ésser pràctica y uniforme i no anticientífica.

Practica es a dir facil d'escriure, imprimir, y fácil de llegir: perque axís convidara y no retraura de llegir, imprimir y llegir en català.

Uniforme:

1. Dintre la regió, la mateixa substancialment: a) per tots els d'un dialecte: ortografia dialectal; b) per tot el llenguatge literari: ortografia literaria.
2. Uniforme ab les llengues germanes en això que totes han pres sense transformacions del llatí o llengues sabies.

No es deu oposar als coneixement moderns de llingüística. Tindrà aquestes qualitats. Si es fonètica fonamentalment pero basada en la tradicio (al buscar les grafies) i uniformada per la etimologia.

NB.1. El sistema de l'Institut donà predominia a l'etimologic sobre la fonetica i en aixó falla, i complica massa la pràctica. S'ha de simplificar. No es anticientífica.

NB.2. No s'ha de confondre ortografia i morfologia. Hi ha morfologies dialectals. La del llenguatge lliterari no està feta. L'us s'ha d'uniformar fent prevaldre les formes mes esteses pero ara per ara no s'en poden rebutjar cap de les llegítimes dialectals. Sempre hi ha inconvenient en la pluralitat de formes ans aventatge, sobre tot en el llenguatge poétic.

Dues coses diferents son l'universalitat, un mateix sistema per tot arreu, i la unitat interna, o cohesió científica —que sigui raonat. No es contra la simplicitat que un so tingui unes grafies si llur us esta regularitzat per significats sencills i compredors per tothom.

Es perfeccio del llenguatge evitar confusions, presindir del doble sentit que poden tenir les paraules. Aixó ne requereix paraules que no mes signifiquin una cosa: seria multiplicarles infinidament: ni hi ha prou en que posades en el seu lloch no deixin marge a la confusio. La divesificacio grafica dels homofons pot ajudar si no porta complicacio.

Ortografia. Normes de direccio. Conser. de la llengua.

L'ortografia catalana serà perfecta, quan amb els mateixos signes pugui expressar totes les seves diversitats dialectals. Sols aixis pot ésser llaç d'unitat. Hi pot haver grafies regionals per introduir els parlars regionals en les obres literaries. L'ortografia una ha de ser no un sistema perfet, dominat per una sola idea o etimologia o fonètica. Ha de tendir a la simplicitat gràfica, pera ser planera als no erudits. De l'etimologia no s'han de conservar totes les coses que no tenen ressonancia en la fonètica, al menys en les paraules d'us vulgar. No ha de senyalar tot. Les tecniques es altra cosa. Ha d'adequarse lo mes possible a la fonètica. Pero no exclusivament perque valgui per tots els dialectes. No ho ha de pintar tot. No s'ha de llegir a la lletra, sino cadahú com a casa seva. Quina pronuncia es la millor? Totes son armòniques. La de Barcelona si es pot aprendre be.

Tradicionalista. ja tenim una ortografia fixa perquè la hem de variar.

1. El nou llenguatge lliterari no pot ser una tornada al vell. S'ha de fonamentar en els parlars vius, molt llunyans del vell.
2. La tradició s'ha de conservar com es raonable: no com es arbitraria y no respón a la ciencia o a la utilitat.
3. Totes les çons. son susceptibles de millorament i progrés: no sha de tenir criteri tancat i com sempre s'ha de buscar lo nou per lo nou, si ne porta aventatje positiva.

Etimològic. Conservar la grafia de la paraula originaria. Aventatges:

- 1) Afavorir la universalitat del llenguatge en cas de variants dialectals.
- 2) Distinció de conceptes per la filiació clara de les paraules.
- 3) Conservar el caràcter de la mare i no disentir de estrangers germans.

Inconvenients. Si es representen sons complertament perduts es complica l'ortografia pels no erudits i retreu d'escriure. Solucions.

Paraules evolucionades per el poble

1. No s'han de representar sons complertament perduts.
2. Quan en una gran part del domini literari es conserven i en l'altra nó, els sons antics es conservarán en la moderna. Els que no els tenen que no els pronunciiin.
3. En cas de variants de so en una mateixa paraula, prevaleixerá l'etimologia.
4. L'etimologia determinarà les lletres homofones que cal conservar per distancia de conceptes.

Paraules savies o llatinismes

Convindrà conservar el caràcter general que han conservat en totes les llengües modernes per facilitar el comers universal. Els sabis ya sabrán apendre les complicacions que porta. No hi fa res que no hi hagi un sistema per les dues classes comú.

Ortografia del llenguatge lliterari

Característiques universalitat i riquesa Ortografies regionals. Facilitat. Criteris.

Fonétic. Cada só un signe i cada signe un só. No representar més sons i tots que els de la paraula viva. Es [...] transcripcio. Falta:

- 1) Fonética exacta d'extremar el criteri. S'haurien de multiplicar moltíssim les grafies, i els no fonéticos no les sabrien aplicar per no saber distingir els matisos

que prenen les mateixes lletres i sons La transcripció fonètica exacta es pera els especialistes.

2) Tot i restringint la transcripció a les variants vulgarment apreciables, com els parlars vius varien en sons de regió a regió, de poble a poble, la transcripció exacte aproximadament de cada parlar viu no es escaient a la universalitat del llenguatge lliterari. L'ortografia ha d'esser tal que tots la puguin llegir al seu modo. Per aixó ha de ser convencional i ha de representar lo universal o lo més extés. Quant menos coses determini millor. La ortografia es fa per als que saben la llengua. Sempre s'ha de confondre ab la morfologia.

3) Moltes paraules d'origen i significació ben diferents han vingut ha tenir identica pronuncia. Si no es conserven les lletres originaries que ara han vingut a pronunciar-se idènticament es fa massa difícil llegir per la confusió de conceptes.

Ortografia simplificada:

Divisió de síl·labes *-rr*, *-ss*; accentuació, sense dièresi: *patria*, *estudia*, *país*, *traínt*, *paúra*, *seísme*, *egoísme*; consonants i vocals; apostrof i guions; llibertat de pronoms; simplificació de verbs: imperatius sense guionet; diccionari [...]; *-ss*, *-rr*, diccionari; acabaments de paraules; prefixes; significat; vocabulari; paraules; apèndix; normes de ortografia antiga; noms propis i geogràfics.

Simplificacions en el sistema de l'institut d'immediata aplicació

Accentuació: El diacrític "es deixa per la *u* de *qu*, *gu*, sempre que la *u* sona. La solució del diftong solament se senyalarà quan l'accent tònic recau sobre la vocal feble en diftong decreixent, en el concurs de les dues febles *iu*, *ui*, *uu*, *ü*, si s'ha de cartar la pronúncia en la segona. El señalet serà accent agut *uu*, *ü*.

jesuíta, *egoísme*, *panteísta*, *traduítle*, *diúrñ*, *peúc*, *peúcs*, *gaús*, *gaússos*, *beneít*, *beneídes*, *traduí*, *traduínt*, *atribuíta*, *atribuíes*, *agraireu*, *heroína*. Versus [...] *buit*, *noi*, *vui*, *vuit*, *studii*, *studií*, *accentui*, *accentüi*.

Pero:

<i>accentuo</i>	<i>accentuem</i>	<i>accentui</i>
<i>accentues</i>	<i>accentueu</i>	<i>accentuis</i>
<i>accentua</i>	<i>accentuen</i>	<i>accentuin</i>
<i>continuitat</i>	<i>heroicitat</i>	

Maria, *família*, *confia*, *confii*. Mes *continuitat*.

Cl inicial

P, t finals

<i>gaús</i>	<i>gaússos</i>	
<i>beneít</i>	<i>beneíts</i>	
<i>altruísme</i>	<i>altruísta</i>	<i>jesuíta</i>
		<i>truita</i>
		<i>fruita</i>
<i>peúic</i>	<i>peúics</i>	

No hi ha necessitat d'indicar la disolució de diftongs gràficament. No més a tot estirar, quan fan canviar el lloc de l'accent tònic. Per aixó el diacrític cal posarlo solament sobre la vocal feble tónica en sílaba enversa, perque en sílaba directa mai fa diftong.

<i>Maria</i>	<i>família</i>
--------------	----------------

Mes planer per l'impremta es posar accent que diacrític, com en castella, mes facil d'escriure les dues llengües. Val per *i* i *u* encara que no es restableixi la *y*.

<i>almoína</i>	<i>heroína</i>
<i>caut</i>	<i>llaút</i>
<i>diurn</i>	
<i>heroic</i>	
<i>beneit</i>	<i>beneít</i>
<i>introit</i>	<i>altruísme</i>
<i>confia</i>	<i>jesuíta</i>
<i>Maria</i>	<i>alt</i>

Es pot deixar quan es clar el segon element: *jesuíta*, *altruísme*, *panteista*.

Observacions

1. Les lletres *ch*, *k*, *w*, *y* son corrents en l'ortografia de l'Institut i apareixen solament en alguns mots propis i mots estrangers: *Aymerich*, *Poch*; *chic*, *lunch*, *water*, *darwinsme*, *York*, *yatch* (anglesos). Cf. *Gramatica catalana* per P. Fabra 1919.

2. Per als que posseeixen el llatí (sic), grec i llengües modernes poden simplificarse moltíssim les regles proposades en el *Diccionari ortogràfic* destriant les paraules en les classes següents.

a) Mots erudits: paraules tècniques preses directament de llengües estrangeres o emmanlevades i adhuc preses o fetes del llatí i grec pels erudits. Les regles del *Diccionari ortogràfic* poden simplificar-se moltíssim per als coneixedors del llatí, grec i llengües modernes, destriant les paraules en les dues classes següents.

- Mots erudits: paraules tècniques adés preses o fetes i tot del grec i llatí pels erudits, adés manlevades a llengües estrangeres.
- Mots corrents: originaris del llatí vulgar o d'altres llengües (àrab, italià, francès, etc.) passades però per l'evolució de la llengua. D'aquestes tres regles universals: 1) Els mots erudits segueixen amb poques variants l'ortografia original; 2) Els mots corrents no sempre segueixen l'ortografia original, encara que de vegades conve tenir-la en concepte. Si coincideixen amb mots castellans l'ortografia catalana se n'aparta sovint.

[3] Pròleg a *Clarícies de gramàtica* (1926) [n'hi ha 4 versions]

[1a versió]

Josep Calveras SJ

Clarícies de gramàtica

Primera sèrie

Biblioteca Balmes

1926

PRÒLEG

La fixació de la llengua literaria, l'últim pas de la seva formació, quan pot comptar amb una gramàtica completa i reglamentada i un diccionari fixat, es una gran avinentesa per l'aprenentatge de la llengua i pels escriptors mitjans, i dona l'alternativa amb les llengües modernes plenament formades.

Els treballs d'En Fabra, buidant en un diccionari ortogràfic de sistema tot el llenguatge tècnic, amb l'acceptació i els seus primers assatjos d'enigmàtiques converses filològiques i llibrets populars escampats, han fet avançar molt el català escrit cap a la uniformació, posada l'acceptació de les seves normes en els diaris catalans, revistes i obres isolades i en les grans col·leccions en curs de publicació. Les fundacions dels clàssics, revistes i altres posen el català al costat de les llengües forasteres. Hom creuria que som ja a la maduresa del llenguatge renovat.

Pero sobre aquesta uniformació i reglamentació, que no passa d'una conveniència accidental, cal mirar la formació interna de la mateixa llengua literaria, per tal que assoleixi la perfecció expressiva màxima en la producció literaria. En les llengües literàries de formació normal la gramàtica i el diccionari primer el fan els bons escriptors i després els escriuen els gramàtics, i de la preparació i potència literaria d'aquells depèn el grau de perfecció del llenguatge per ells creat. A casa nostra el fet anormal que un sol gramàtic que no és escriptor fecund faci i escrigui la gramàtica que segueixen després escrupolosament els escriptors, és un precedent greu per temer de la perfecta formació de la llengua

literaria, posat i tot que els coneixements i el criteri constructiu del plasmador únic de la llengua literaria formin l'ideal.

Però si en Fabra en coneixements de llengua es verament una notabilitat, en criteri de construcció te alguns punts fluixos, que desvien fortament la formació de la llengua literaria del seu camí lògic i natural. És l'un la simplificació de la forma o expressió única: aquell, però, millor serà dir-ho així que afegeix sovint al registrar els fets de llengua. I en l'altre en no voler ortografiar les formes populars, per tal d'obligar a emprar a tothom escrivint les formes literàries per ell preferides i fer més aviat i general la uniformació.

Per denunciar aquests criteris perillosos escriv[im] la nostra *Reconstrucció de ll. l.* en termes prou generals, per no comprometre el crèdit filològic de la persona que tant ha fet avançar la producció actual del català. Però la nostra delicadesa de formes ni ha sigut atesa i s'ens ha tancat també el camí de la discussió serena dels problemes que els antics ens aconsellaven. Anirem, doncs, directament a la divulgació popular, per amor solament d'esquivar perills en la formació de la llengua literària.

En així aquestes clarificacions de llenguatge no són unes contra *Converses filològiques*, en el sentit de destruir sistemàticament les afirmacions d'En Fabra, seran només un 1er complement de les seves converses i llibres populars perquè reculliran les formes legítimes que no són però preferides en la llengua literària i que la riquesa de la mateixa llengua literària demana conservar i després perquè s'ortografiaran les formes populars bones, les quals encara que no deuen estar ordinàriament en la llengua literària, però poden ésser parlades i escrites en produccions de caràcter familiar, privat i local o regional.

En testimoni del nostre esperit desinteressat, encara que en el sistema ortogràfic d'en Fabra trobem coses desencertades i hi voldriem millores, com l'ortografia és cosa accidental en la bona formació de la llengua mateixa, per respecte a la conveniència de la unitat, la respectarem fidelment fins al dia que l'acord de tots es faci una revisió integral.

Capítol I. Aclaració de conceptes.

Amb l'unitat de la llengua literària venen relacionats una munió de conceptes similars, no sempre ben destriats en el pensament dels que treballen en la reglamentació del llenguatge. Com que de la confusió en venen les desviacions de

criteri que volem neutralitzar, serà avinentíssim començar les nostres clarícies de llenguatge aclarint els conceptes directius.

1. Fixació.
2. Uniformació.
3. Criteris d'uniformació.
4. Unitat.
5. Desviacions de la unitat.
6. Generalitat.
7. Llenguatge literari.
8. Gramàtica literària.
9. Diccionari literari.
10. Formes i construccions populars amb unitat d'escriptura.

[2a versió]

PRÒLEG

En la formació normal de tota llengua literària la gramàtica primer la fan els escriptors i després l'escriuen els gramàtics, això és, els bons escriptors seleccionant i generalitzant els elements de llengua que troben adients a la producció literària van fent gradualment la regularització viva de formes i construccions gramaticals: després als gramàtics toca la reglamentació reflexa, que és formular en regles gramaticals l'ús general i regularitzat dels bons escriptors.

No és pas aquest el camí de fixació que porta el nostre llenguatge literari. Un gramàtic va davant, i els escriptors d'un gran sector literari segueixen per esperit de disciplina sense examinar ni discutir les seves insinuacions depuradores i simplificadores. A casa nostra, doncs, la gramàtica la fa i l'escriu un sol gramàtic i als escriptors no resta sinó seguir-la escrupolosament.

¿Guanyem o perdem amb aquest procediment anormal de fixació de la llengua literària? Si a l'hora present la producció literària catalana podia comptar amb una bona selecció de mestres de la ploma, és a dir, d'escriptors de sentits literaris ben desperts i harmònicament desenrotllats, de sentiment de la llengua ben viu i de mentalitat catalana ben caracteritzada, de coneixements prou grans del parlar viu i dels tresors clàssics, i amb un criteri assenyat i integral de formació del llenguatge

literari, el monopoli d'un sol gramàtic creador i fixador ni fóra possible, ni deuria comportar-se, encara que s'hi interessés la bel·ligerància que pot donar a la nostra llengua una reglamentació completa a l'estil de les llengües literàries modernes. Aleshores podriem aspirar a una llengua literària perfecta pel camí normal de formació.

Però si a l'escola manca l'estudi elemental de la llengua, i la massa del poble no apren d'escriure-la sinó per les publicacions escrites que llegeix, i de més a més la preparació literària i lingüística dels escriptors ordinaris llevat d'algunes excepcions es molt poca i potser nul·la.

[3a versió]

Notes de llenguatge. PRÒLEC

Aquest llibre no és un contra Fabra, sinó un suplement a Fabra. En Fabra en la seva tasca profitosíssima, que tots li hem d'agrair, de reglamentar la llengua escrita, talla massa prim anant a la forma o construcció millor, com ell l'anomena, i que pràcticament s'interpreta com la sola i única acceptable, malgrat de vegades n'assenyali alguna altra com a tolerable o passable.

Amb això resten excloses de la llengua escrita formes i construccions que la perfecció d'un llenguatge literari ben format les hi reclamaria. Aquestes volem aplegar aquí, vindicant-les de passada de tota nota de falta o incorrecció gramatical. Que no sempre ho són les formes o construccions no normals o indesitjables de la fixació fabrenca.

I es que amb motiu de la fixació d'un llenguatge únic pràcticament es confonen conceptes molt diferents.

[4a versió]

Notes de llenguatge. PROLEC

Rao d'aquesta obra. La fixació de la llengua o el llenguatge únic, la formació del llenguatge literari.

Es una confusió la reglamentació de la llengua literaria y popular, consignat els fets i senyalant els lligítims i les desviacions provades.

Fixació s'enten l'establiment de les formes i construccions normals, que vol dir literaries. Les populars son dites anormals o dialectals, poden esser normals del llenguatge popular.

L'establiment de les formes i construccions s'enten estretament unes normes entre les viues no sols de dialectes, sino d'un mateix dialecte, la millor. Totes son millors, riquesa de formes i construccions.

La simplificació lligítima entre concurrencia de formes. Qui l'ha de fer. Escriptors amb criteri i coneixements, aprofitant de tots els dialectes. Les mes generals formes, les adients. Llenguatge general i poètic.

Ara el cas de que tot estigui en mans d'un filoleg decretar el dret literari sols es acceptable si no hi ha escriptors solvents, amb criteri y coneixements. Per public que no apren en les escoles.

Pero si l'únic que te en la seva ma els destins de la llengua no te criteri assenyat o massa estret quin remei resta. Si anomena errades e incorreccions les formes bones populars i literaries, que no son la única que ell creu millor, com estorbar l'empobriment de la llengua popular i literaria.

Anar resseguint els punts fixats i dir que no tots els rebutjos son faltes o errades, i dir quins altres elements son de bon aprofitar. Aixiensem eixamplar els criteris i fer un servei a la llengua. Una gramatica correcta i plena es cosa de mes feina i la farem amb el temps.

4. Projectes de gramàtiques catalanes.

[4.1] Pròleg a la *Gramàtica catalana popular*

Gramàtica catalana popular. Pròleg

Perquè la gran massa del poble que parla català senti el goig d'escriure-hi, amb preferència al castellà que ha après a l'escola, no és el millor camí ensenyar-li un català acadèmic ideat per un gramàtic i ~~conreat~~ seguit per una petita minoria d'escriptors. Les solucions acadèmiques que no siguin tretes del llenguatge viu el poble no les sentirà sinó difícilment i per un regular o no les aplicarà o les aplicarà malament, com ensenya l'experiència. El poble per arribar a escriure català en massa ha de fonamentar-se en el català que parla i així la primera tasca d'una gramàtica catalana pel poble ha d'esser de desvetllar-li la consciència d'allò que diu ben dit i ensenyar-li a escriure-ho correctament. La gramàtica catàleg de defectes a esmenar és gramàtica negativa que el poble aplica malament posat a reformador. El poble necessita amb preferència gramàtica positiva, de valoració del que ja sap dir ben dit. A més, una ~~coneixement~~ gramàtica completa dels bons recursos d'expressió que la parla viva atesora, faria innecessàries la gran majoria de les innovacions acadèmiques del novell català literari, trobades passant massa depressa al català antic o a la imitació estrangera o a la lliure creació per fugir ben lluny de tot castellanisme real o imaginat.

[4.2] Pròleg a la *Gramàtica catalana* de Jaume Nonell [3a edició]

Pròleg

Segons la definició tradicional, gramàtica es l'art de parlar i escriure correctament una llengua. Qui vulgui posar[-se] a la tasca de redactar aquesta art o codi de regles, en qualsevol llengua, cal primer que tingui ben fixat la norma o criteri de distingir entre correcte i incorrecte en l'ús de les formes, paraules i construccions.

Sol dir-se que la norma millor és el bon ús dels que millor la parlen i escriuen. Però encara aquí i tot cal distingir entre posar en regles gramaticals un bon ús ja existent, o crear uns cànons gramaticals als quals s'hagi d'adaptar l'ús corrent perquè sigui bon ús.

El primer ofici de gramàtic codificador el cenyí el P. Jaume Nonell, prou coneixedor del parlar clàssic i dels millors escriptors renaixentistes del segle XIX, i basat en aquestes fonts redacta la seva gramàtica de la llengua catalana, prenent com a fonament el parlar català oriental de les encontrades mes poc influenciades de castellanisme o gal·licisme.

Després de la creació de l'Institut d'Estudis Catalans, que per al seu regim intern creà unes normes ortogràfiques, que aplicades al *Diccionari ortogràfic* han vingut després a ésser generalment acceptades i han obtingut l'unificació ortogràfica del català s'ha començat l'altre tipus de gramàtic creador. Amb l'ideal d'arribar aviat a una llengua oficial única i reglamentada a la manera de les llengües oficials de les grans nacions, En Pompeu Fabra ha pres la tasca de fer un català estandard o català patró, violentant, tallant i creant, com el[l] mateix ha confessat i anant ell al davant d'un nucli d'escriptors que generalment han acceptat les seves solucions, mentres que un seguit de correctors de proves i d'estil les han imposades als escrits que passaven per les seves mans.

Ens hem trobat doncs, que en el moment crític de tornar a buidar en català tot el tresor de coneixements de la cultura general, on calia que plumes fortes i ben coneixedores dels tresors i recursos antics i actuals de la nostra llengua i plens de l'esperit catalanesc fes la selecció i donés l'empremta i unitat vital al llenguatge literari renaixent, tot ha estat en mans d'un sol gramàtic, que precisament no és

escriptor, que més que de la perfecció estilística i unitat interna de la llengua, va preocupat per l'unificació, que ell enten simplifcació i sistematització rígides, per l'ideal de la forma única per cada necessitat expressiva.

Ell ja ha fet aquest català patró, sortit de la seva taula d'estudi, i no del conreu viu de la llengua sobre les noves necessitats, de producció per escriptors ben trempats i coneixedors de la llengua. Tot i suposant en el gramàtic grans coneixements de la llengua viva i antiga, el sol fet de passar tot per mans d'un i amb criteri estret, i prescindin de influències anticastellanistes i gal·licistes, no pot ésser auguri de la formació d'una bona llengua literària.

Així, doncs, serà oportu reeditar la gramàtica del p. Nonell, fonamentada en l'ús dels escriptors millors i coneixement de la llengua antiga, amb criteri més intern i literari, aprofitant però els encerts que els treballs posteriors i del mateix Pompeu Fabra han trobat.

La part més accidental de la llengua és l'ortografia, si no s'esten a la morfologia i lexic perquè sempre serà molt de convencional, i aquí interessa tot seguit arribar a la unitat. Així, doncs, suposat el fet general de la nova ortografia, de que el P. Nonell ja en donà molts trets, adaptarem a ella tota la gramàtica mentre anirem senyalant les millores que encara pot admetre.

El criteri que hem seguit nosaltres per discernir la correcció de la incorrecció, tant com això és possible en un temps on no es pot parlar d'un bon ús general entre els millors parladors i escriptors, prou l'hem exposat i raonat en el llibre *La reconstrucció del llenguatge literari català*, i l'hem aplicat a solucions concretes en les "Consultes de llenguatge" de l'Oficina Romànica, que aprofitem aquí.

En resum, tenim com a norma suprema la perfecció expressiva del llenguatge i unitat interna, ja que de fer una llengua literària perfecta tractem, que sigui al mateix temps una continuació i perfeccionament de la llengua parlada, amb l'aprofitament de tots els tresors que aquesta té i dels que pot prestar encara el parlar antic, ans d'anar a manllevar elements a llengües forasteres.

Prescindim de criteris extrínsecs o extraliteraris, que sovint han influït desviant la producció actual.

Apèndix II.c. Esborranys

[1] Conferències a la Biblioteca Balmes

[1a conferència]

Conferències de Maig.

La conveniència d'una revisió de l'obra gramatical de l'Institut d'E.C.

1a Conf.

Ocasio d'aquestes conferències. Per esperit de concòrdia entre les desavinences vam emprendre un treball filosòfic de fixar el criteri reconstructiu.

La Paraula Cristiana el trobà massa filosòfic. Volia solucions positives: notar deficiències i fer aportacions. En la contesta diguerem que hi hauria ocasio de esbrinar si a l'estat actual era adient un estudi filosòfic i d'orientació i si era mes convenient el empirisme fragmentari fins ara seguit.

Es que es tocava la tesis fonamental, que es l'arrel dels mals que en molts ordres patim a Catalunya, amb detriment de la caritat mutua. Tot són lloances insensates o rebentaments. No hi ha preparacio. Hom que surti una mica vol imposarse. Si algú millor preparat, reconeixent lo bo fet fins ara vol fer obra millor, es mirat com a rebentador de lo fet. Capelletes.

Amb llibertat de qui estima a tots vol la pau i el progres verdader. Tocarem la doctrina en el cas de l'obra gramatical de l'Institut. Es deure nostre reconeixer els merits. Ha buidat el llenguatge tecnic. Ha definit i aplicat un sistema ortogràfic. Amb això ha sigut possible als gens formats. Avui no hi ha formació catalana al lloc. Escoles al jovent. Escriure amb correcció. Ha augmentat la producció. Lliçó de les produccions catalanes.

S'ha començat la tasca d'estudiar la sintaxi, i s'han formulat lleis, manual d'aplicació fàcil. S'ha assolit una unitat d'escriptura i fixació en un gran sector de producció catalana. Em plau reconeixer-ho. De cap manera volem destruir l'obra feta, sino que la volem fer anar mes depressa i amb tota perfeccio. Per això cal examinar la tasca. Si va per via dressera o si es desvia. Si aprofita totes les forces de producció, o si crea enemistats i resta elements.

La via drecera. L'ideal. El criteri dominant, que es el criteri literari en la reconstrucció del llenguatge literari.

Nocions: Que es el llenguatge; posició de les llengües i dialectes.

Perfecció literària del llenguatge literari: aptitud de síntesi y efectes artístics; riquesa de pronoms, però dintre de la continuïtat; varietat de formes; atenuacions musicals.

[2a conferència]

2a Conferència. La fixació, la part dels dialectes.

Maximum de rendiment. El camí. L'universalitat. Nocions de fixació. Els factors. Els dialectes tots. Perills de trencar. Els fixadors. Els gramàtics. Llibertat. El predomini del català central. Normalitats, anormalitats. Unitat d'ortografia. Preparació dels escriptors. Educació del poble. Gamma de pronoms treta de tots els dialectes.

[3a conferència]

3a Conferència.

Criteris otorgats.

El simplisme. Polític.

Simplista, inventor.

Els hi, en fer, a dir, sapiguent

Insuficient per representar els dialectes: *els, el-se*

Polític. anticast.: *ss, x, lo que*

[4a conferència]

4a Conferència. Criteri classicista trad. i etimològic.

Etimològic. Aptitud: incongruència *novel·la (l·l)*.

Treballs preparatius: antologia; gramàtiques.

Esmenes progressives.

Llibre d'ortografia. Projecte.

[5a conferència]

5a Conferència. El criteri etimològic.

[6a conferència]

Conferència i programa. Seccio de llenguatge

1. Els passos donats cap a la reconstrucció del llenguatge literari català.

Estat de les coses: sense escola general catalana: sense coneixement de llengua en la gent i en els escriptors, alguns amateurs: una sort l'obra d'En Fabra, diccionari, gramàtica: encara que no fos més que un esquema i provatura molt superficial. Han pogut aprendre alguna cosa positiva i tots sense lluita perquè no tenien de que dubtar s'hi ha tirar. Ara tenim generalment uniformitat d'ortografia en els diaris i produccions i així sense escola la mitjana escriu també el català. Alegrem-nos i reconeixem l'obra bona d'En Fabra.

2. Però estem en camí d'arribar a un llenguatge literari ben format?

Això requereix ampliar el diccionari, perfeccionar la gramàtica, amb perfils i abundor de recursos tots dintre l'unitat de trama i caracter presos del parlar d'avui. Es obra de molts que produexin amb preparació literària i lingüística, de criteris i coneixements, i sobre les necessitats exerceixin la seva personalitat. És impossible que un sol gramàtic filòleg faci una plasmació literària perfecta de la llengua.

Però ara que tots són repetidors servils del patró Fabra l'evolució del llenguatge no progressa.

El patró Fabra és molt deficient: no té normes literàries, sinó anticastellanistes i simplificadores i simètriques: cas de *lis*, cas de *en*, *al*. Però els nostres escriptors estan capacitats per fer obra personal?

Formació literària: estil castigat sobre la traducció e imitació clàssica. Afrancesats de llansulació.

Formació lingüística: coneixement dels recursos dialectals: de les existències antigues: de les necessitats d'expressió. Criteri zero. La perfecció literària: l'anticastellanisme: l'influxe francès: el noucentisme.

Remeis: formació literària: exercicis d'estil: formació lingüística. dialectes.

Parlar vell: seny: sentit de la llengua i reforçament del caràcter.

Com es pot facilitar la preparació. La tasca dels auxiliars. La teoria del llenguatge. Gramàtica d'informació i recursos. Fraseologies. Diccionaris. Edició de models. Teoria i exercicis d'estil.

Tot això voldria promoure la secció de llenguatge: recerca del parlar vell i dels dialectes per buscar la solució a tots els problemes literaris segons els principis

assenyats de reconstrucció, i poder donar aviat la gramàtica, fraseologies i diccionari. Publicacions no en falten encara. Recerques. Oficines. Diners.

Mentrestant, vol treballar en la formació lingüística donant cursos de gramàtica literària: es a dir, d'aplicació de la teoria per parts: depuració, generalització, ampliació i perfeccionament.

El curs vinent una hora setmanal. P. Calveras.

Introduir a la lliçó dels clàssics coneixements de gramàtica antiga i normes d'aprofitament (1r semestre, Par)

Cursets de teoria d'estil i pràctiques de composició (2n semestre, P. Calveras).
Retribucions.

I l'ortografia: resposta hem deixada aquesta qüestió pel cap d'avall.

L'actual no pot ésser la definitiva: complicada, incoherent: Però s'ha de respectar l'unitat aconseguida: després fer una revisió no es cosa d'un dia: s'han de resoldre altres qüestions, si es volen evitar canvis posteriors. La adaptació dels mots savis. Les formes de pronom, verb i article. Hi ha molt que estudiar i aclarir encara.

La nostra posició és aquesta: *La Paraula Cristiana*: una cosa és l'ortografia i una altra la morfologia i la sintaxi. En aquesta cap raó imposa del començament estant un patró tancat, com es avinent una norma exterior en l'ortografia. Els canvis per la gent del públic han d'ésser d'una vegada.

Respectarem l'ortografia, però amb llibertat de diccionari, formes i sintaxi. Mentrestant anirem estudiant la teoria de l'ortografia, farem la tria dels criteris i la gradació que cal tenir en cas de conflicte. Estudiarem l'història real de l'ortografia catalana i l'estat actual de la fonètica en tot el domini. La morfologia i gramàtica s'anirà també aclarint.

Com creurem que és l'hora, proposarem la revisió, ensenyarem l'assaig fet sobre aquests fonaments a les persones serenes de tots els camps. Esperem amb la gràcia de nostre Senyor i l'intercessió de la Mare de Deu de Montserrat, que presentant els problemes hem estudiat i madurat una entitat nova i independent que no ha participat de les lluites ortogràfiques i no té enemistats amb cap sector oposat, que tindrà una acceptació universal de tot Catalunya i fins Balears i València.

Aquest ideal de pacificació y germanor universal confessem que és l'únic que ens mou en tot aquest projecte que avui proposem a la consideració de les

persones que han vingut escoltarnos. Demanem, doncs, ja que es tracta també de una obra de zel i caritat cristiana, amb més motiu, ens ajudin amb oracions, caritat, protecció de prestigi i treball personal qui s'hagi sentit mogut a preparar-se o a col·laborar.

[7a conferència]

Les improvisacions solament aleshores són raonables quan no hi ha altre camí per sortir d'un compromís o resoldre una necessitat urgent. El català ha entrat de cop al conreu de tots els ordres sense prou preparació en qui l'hauria d'exercir. Ha sigut una bona sortida de compromís un assaig de sistematització de ortografia, gramàtica i diccionari per sortir de moment del pas. Però tota improvisació és deficient, i és perjudicial estancar-se en la primera provatura interina sense provar de fer una cosa com cal prenent-s'ho amb temps. Però aleshores cal organitzar el treball per no perdre energies i venir més aviat a una solució veritat que pugui ésser definitiva. D'aquesta organització voldriem donar alguna claredat. L'estudi de la llengua té tres camps ben definits: a) el camp popular, b) el camp literari i c) el camp tècnic. Els tres seran objecte de conferències diferents.

A. L'estudi popular de la llengua.

Cal tenir ben present els dominis propis del llenguatge literari i dels parlars populars. De la confusió pot venir un gran ~~retrassament~~ endarreriment en la cultura del català. El llenguatge literari és el llenguatge general en tot el domini lingüístic primer pel conreu superior de les ciències i de la literatura, i pels afers privats i públics d'interès general. Ha de tenir unitat de diccionari i gramàtica i ortografia reglamentats. El seu camp són els escrits d'interès general en tot el domini lingüístic.

Pero al costat i sota del llenguatge literari viu el parlar popular per la vida íntima, tractes i relacions d'interès comarcal. L'únic que sap i pot saber la gent de cultura inferior i l'únic per lo mateix que podrà escriure bé. És una errada voler fer escriure a tothom el llenguatge literari. Ens exclamem de que a les escoles només s'ensenyi el castellà, perquè com la gent no arriba a saber-lo després no sap escriure bé cap llengua. Proporcionalment podríem dir lo mateix, si solament a l'escola s'ensenyava el llenguatge literari postís per la gent popular, que mai se'l

farà seu. Per això al poble cal ensenyar d'usar bé el seu parlar. Ensenyar a escriure'ls i a usar-lo amb propietat.

Per això hi ha d'haver una ortografia que pugui representar la parla viva tal com es. I la de l'Institut no es bona. Perquè s'es feta prescindint del parlar viu, ans volent en molts casos esmenar el parlar viu perquè s'amotlli a solucions arbitràries i tot. Diccionari popular.

Per evitar complicacions ha d'esser una sola l'escriptura popular i literària, en allò que pertany al sistema transcriptori i auxiliar de l'escriptura. Doncs, caldrà fer una revisió de l'ortografia i adaptarla que pugui servir pels parlars populars i el parlar literari.

Hi ha d'haver gramàtiques dels parlars populars on veigin escrit el parlar de cada dia reduït a pocs principis i esmenades les incorreccions evidents, no entendent per aquestes tot allò que el llenguatge general no pot admetre. Hi ha d'haver sobre tot molt material positiu de llengua per dir aquelles coses casolanes i ordinàries, que avui les veiem sempre en castellà.

L'educació podria completar-se en edicions de bons models moderns i quelcom de vell però adaptat. La millor formació seria el seny en els diaris locals i llibres populars de pietat, arts i oficis, etc., que cada dialecte deuria tenir en la seva forma.

Avantatges grans pel llenguatge literari:

1. Aquest deixat en mans dels lletrats podria tenir més llibertat, sense la regularització d'un esperanto, que el posi inútilment a l'abast del poble.
2. La gent es tiraria més a escriure, veient que reix més fàcilment.
3. No malmetria el parlar, inventant allà on no sap, sino portant-se pel rendiment de la parla viva.
4. El mateix llenguatge literari hi guanyaria amb aquest enaltiment de la parla viva. Medis. Llibres aptes.

B. Estudi literari de la llengua.

Va pels escriptors. Responsabilitat del seu art: fer obra literària i llingüística. Cal preparació per totes dues coses. La preparació literària necessitaria curssets teòrics i pràctics pel jovent que volgues fer alguna cosa de bo. La preparació lingüística té dificultats especials. No es com en castella, que té gramàtica, diccionari, models a l'abast d'una llengua literària ben formada.

Aqui tots se l'han de fer ells mateixos qui mes qui menos. Això demana orientació, estudi del parlar clàssic i del parlar viu en tot el domini sobre tot per arreplegar tots aquells elements aprofitables. Criteri: orientació per saber seleccionar, construir, unificar.

L'estudi directe d'informació pot ésser facilitat per gramàtiques il·lustrades, que en totes les parts de la gramàtica donin l'estat oral dels problemes, les dificultats, els elements vius o vells aprofitables, el camí de la solució, etc. L'aplec de recursos el pot facilitar, el aplec de fraseologies, diccionaris i vocabularis. Mai però pot dispensar-se l'estudi dels models. Cal però facilitar-lo. Amb crestomaties i edicions escolars dels millors autors.

Camins: curssets d'estil literari i literatura; curssets de llengua i aprofitament dels models, de teoria lingüística; un cos de entesos que facin l'estudi de la llengua integral, en exquisit sentit.

C. L'estudi tècnic de la llengua.

Aquest té el objectiu de conèixer la llengua per la llengua, com a fenomen natural que mereix tota l'atenció, fins a fer una classificació plena i a donar-ne la raó dels fets. Això compren: gramàtica històrica, laboratori de fonètica experimental; estudi de la toponímia i patronímia, etc; diccionaris fonamentals del parlar antic i viu; edició crítica de les fonts de la llengua; requereix especialistes que s'han de formar pràcticament treballant al costat dels mestres, amés dels estudis d'iniciació; requereix grans despeses de diners.

[2] Acadèmia de Llengua Catalana

Academia de llengua catalana

¿Que ha d'esser l'Acadèmia?

Que no ha d'esser?

1. Un curs per aprendre ortografia: es cosa llarga i que demana pràctica individual i en 16 reunions a tot estirar no es pot dominar. La suposem. Es podria repassar dedicant 10 minuts a escriure en la pissarra per ordre d'assistents i de temes. NO

2. Un curs regular de gramàtica oficial: morfologia i la mica de sintaxi fixada. Això no s'ensenya a les escoles. Els manuals Barcino. També es podria repassar de manera semblant. SI

3. Un curs de sintaxi superior. Aquest ja el dono a la Biblioteca Balmes: gust i voluntat decidida per un estudi difícil, sobre tot actualment que les categories gramaticals no les té assimilades la joventut escolar que ara puja. Si algú s'hi veu amb cor pot venir allí.

4. Passar l'estona llegint o escoltant discursos de bons autors catalans antics i moderns. L'escoltar passiu no donaria tot el rendiment de la lectura per enriquir els cabals de la llengua pròpia. Alguns passatges comentats i analitzats, sí que fora cosa agradable i de profit. Però falta una antologia, que servís per tots els assistents. Es podria substituir limitant-se a algunes obres de l'edició fàcil d'adquirir per tots. Una part dedicada a això, fóra cosa profitosa. SI (*Memories d'un cabaler*)

Que es pot fer positivament? Donar orientació i despertar iniciatives i vocacions; dominar la llengua pròpia per esser bon escriptor, es més difícil als catalans, que els castellans, francesos i italians; ajuda[r] [a] tenir una gramàtica completa i un diccionari general ben fet, es camí més curt que moltes regles de gramàtica, es llegir, assimilar-se els bons autors analisant-los, aprendre de memòria i reproduir bons models.

Les llengües plenament formades, que en tenen abundor en tots els rams de la literatura, fan aventatge en això al català. Aquest fou una llengua literària rica en els segles mitjans. En el segle XIX ha tingut obres de primer ordre en poesia i prosa poètica, però en prosa didàctica, material dels treballs de tot el segle XX, no hem arribat al nivell per manca de grans mestres de la ploma i per la inversió de papers, quan els escriptors no fan sinó seguir les suggerències del gramàtic i aquest gaire bé es pot dir únic. En les llengües formades normalment els gramàtics no fan sino redactar en regles clares l'ús que els grans escriptors han establert en les seves produccions.

No tenim, doncs, models prous ni de tota confiança en tots els sectors, sobre tot en prosa didàctica. D'altra banda, la gramàtica està endarrerida, perquè la que ara corre es feta artificialment, i en la part més difícil que es la sintaxi es una cosa incipient. I el diccionari també es troba en grau d'inferioritat. L'actual es un escalaborn d'un diccionari més gran amb fonts i autoritats i etimologies. El compelador es fluctuant, en aquest diccionari era tornat enrera de moltes coses que abans havia proposat i amb encert, encara que molts no se n'han adonat. I quan s'en faci una altra edició encara veurem segurament noves esmenes.

Això vol dir, que tothom qui aspira a ésser bon escriptor ha de tenir un bon tros de filòleg, es a dir, ha de tenir criteri personal ben format i coneixements directes del català antic i de la llengua viva, per treballar-se ell mateix el llenguatge i no ser un repetidor disciplinat sense saber la raó de res, sino un col·laborador conscient en la magna obra de restauració de una llengua literària, que no pot ésser obra d'un sol cap.

Aquí està el punt viu: per fer obra ben feta, en qualsevol ordre, no n'hi ha prou amb la bona voluntat, es menester anar ben orientat i tenir capacitat i preparació. Si això no hi ha, com més obra es fa, més desencerts. I tractant-se de la restauració de la nostra llengua, si els gramàtics i escriptors, que treballen amb tant d'amor i delect, anaven mal orientats o tenien poca preparació, suposant i tot que fossin aptes, farien llengua literària dolenta. Orientació i preparació i maneres de tenir-la i preparar-se es el que ens cal. (I l'acadèmia de llengua catalana pot fer això que es capital i no s'ensenya en lloc.)

1. Formació de criteri.

Parlem molt de llengua literaria, i potser no sabriem dir que n'entnem. D'aquesta falta de concepte clar i precis venen la diversitat de criteris i les vacil·lacions i incoherències, alhora de resoldre els problemes particulars. Que es la llengua literaria, quines característiques ha de tenir; entre els criteris de selecció clàssic, depurador, fixador, de perfecció interna, d'unitat, etc., quin valor real tenen, i quin valor comparatiu i relatiu, per establir-ne una gradació, que s'ha d'observar constantment. Tot això es bàsic.

Treballant sobre els mateixos materials, segons sigui el criteri preferit, les solucions seran diverses. Això crec que es la primera cosa que cal fer: no seguidament donant un curs; *La Reconstrucció del llenguatge literari català*, que explico a la Biblioteca Balmes, sino presentant casos vius i discutits, amb els aclariments de concepte necessari.

2. Iniciació en la recerca de materials, [...] autors com s'han de llegir, actuals i antics.

3. Categories gramaticals. Parlar d'àlgebra o fer investigacions sense saber-ne els termes es cosa absurda. Analitzar els models, fer avançar la gramàtica sense tenir ben fixes les categories gramaticals es demanar impossibles. Això també es podria fer dedicant una part a l'anàlisi gramatical sobre un autor.

4. Qui vulgui treballar en particular pot venir al seminari de l'Oficina Romànica.

ÍNDIX

Apèndix III. Enquestes dialectals sobre els pronoms

Presentació	449
1. Qüestionari de 1926.	451
2. Qüestionari de 1928.	453
3. Pròleg a l'estudi dels pronoms.	458

PRESENTACIÓ

Apèndix III. Enquestes dialectals sobre els pronoms

Amb vista a estudiar els pronoms febles en els dialectes catalans Calveras preparà unes enquestes per tal que corresponsals de diversos punts del domini lingüístic els omplissin (v. § 6.3). El nostre jesuïta arribà a preparar dos tipus de models: el qüestionari de 1926 (document 1) i el qüestionari de 1928 (document 2).

1. Qüestionari de 1926.

És el primer model de qüestionari que preparà. Consta de 16 frases en castellà, que el corresposnal havia de traduir essent tan fidel al seu dialecte d'origen com li fos possible, i 2 frases inacabades en català, que el corresposnal havia de completar, per fer veure el funcionament de les combinacions ternàries. En general, en els qüestionaris omplerts, hi figura el nom del corresposnal i d'on procedeix; normalment no estan datats.

Calveras arribà a aplegar una quarantena de respostes (hi ha dues respostes extretes pel mateix Calveras d'exemples del *Recull d'eximplis* d'Eiximenis i de la *Crònica* de Jaume I). La majoria de qüestionaris omplerts són de religiosos (jesuïtes o capellans), si bé també n'hi ha de particulars (entre aquests es poden destacar els d'Alfons Par i Francesc Martínez). Bona part de la informació que va extreure d'aquestes enquestes, la va utilitzar per als seus articles publicats a *La Paraula Cristiana* (v. Calveras 1926b, c, e).

2. Qüestionari de 1928.

El segon model de qüestionari que preparà per estudiar els pronoms en els dialectes catalans forma part d'una empresa molt més ambiciosa. D'entrada el model de qüestionari està molt més desenvolupat que el de 1926: el corresposnal havia de traduir del castellà al català 28 ítems que contenien diverses frases i havia de donar diverses dades personals (a més del nom i cognoms, se li demanava el lloc i data de naixement, i els anys de residència al poble o ciutat

objecte d'estudi); el qüestionari va encapçalat per una nota que reclama al corresponsal d'omplir-lo "lo más exactamente posible la pronunciación viva, sobre todo en los pronombres".

Calveras treballà intermitentment en aquest projecte: la majoria de qüestionaris contestats estan datats el 1928 i el 1929, si bé el 1936 encara en rebia (els últims daten del maig de 1936). En el fons Calveras de la Biblioteca Balmes se n'han conservat més de 200 respostes. Calveras portava un control exhaustiu de les enquestes que li arribaven: quan havia rebut 169 qüestionaris, els classificà per les províncies d'on procedien, amb aquests resultats: Girona, 15 localitats, 17 interrogatoris; Barcelona, 32 localitats, 41 interrogatoris; Tarragona, 12 localitats, 12 interrogatoris; Lleida, 40 localitats, 41 interrogatoris; Osca, 4 localitats, 4 interrogatoris; Castelló, 11 localitats, 11 interrogatoris; València, 8 localitats, 8 interrogatoris; Alacant, 8 localitats, 9 interrogatoris; Mallorca, 13 localitats, 13 interrogatoris; Menorca, 3 localitats, 3 interrogatoris; Eivissa, 4 localitats, 6 interrogatoris.

3. Pròleg a l'estudi dels pronoms.

Calveras havia esbossat una mena de presentació que havia d'encapçalar el gran estudi sobre els pronoms en els dialectes catalans que tenia entre mans. Aquest projecte d'estudi s'havia de publicar a l'*Anuari de l'Oficina Romànica* i se n'ha conservat el pròleg.

[1] Qüestionari de 1926

1. Díle a Juan que le espero. Ve y díselo. Si se lo dices, le harás venir.
2. Decídle a María que la espero. Id y dedídselo. Se se lo decís la haréis venir.
3. Díles a los primos que los espero. Ve y díselo. Si se lo dices les harás venir.
4. Decídeles a las tías que las espero. Id y decídselo. Si se lo decís las haréis venir.
5. A esto se ha de contestar. A esto si contestamos, habrá riñas. Contestad bien.
6. A José cósele el delantal. Cosédselo. Se lo coseré hoy. No es hora de cosérselo. Cosiéndoselo callará.
7. A María compradle una cinta. Cómprasela. Nunca se la compran. Quiero comprársela. Comprándosela callará.
8. A José cogel del árbol unos melocotones. Cogédselos. No se los cogeré hoy. No puedo cogérselos. Cogiéndoselos callará.
9. A María cógele unas peras. Cogédselas. Se las cogeré pronto. Quiero cogérselas. Cogiéndoselas callaría.
10. A los niños dáles una peseta. Dádsela. Nunca se la han dado. No se la quiero dar. Dándosela callarán.
11. A las niñas cómprales un cinturón. Comprádselo. Se lo compraremos. Podemos comprárselo. Dándoselo callarán.
12. A los pobres dadles los mendrugos. Dáselos. No se los damos. No podemos dárselos. Dándoselos estarán contentos.
13. A las enfermas ponles flores. Ponédselas. Hoy se las pondré. Conviene ponérselas. Poniéndoselas, se alegrarán.
14. De pan dale un buen pedazo. De pan dadle bastante. Le doy bastante. Quiero darle bastante. Dándole bastante...
15. Carne ponles poca a los niños. Ponédsles poca. No les pongo poca. No puedo ponerles. Poniéndoles mucha callarán.
16. Vino les des mucho a las niñas. No les deis mucho. Nunca les doy. No conviene darles. Dándoles enferman.

APÈNDIX III

1. Li he demanat que m'omplís el cistell de préssecs i me n'hi ha posats una dotzena. Poseu-me-n'hi. Poseu-hi-me'n.

Ell li ha demanat.... i....

Els li han demanat... i...

Elles li han demanat... i....

2. A la caixa de estalvis ('ahorros') m'hi posa diners. Poseu-m'hi diners. Poseu-hi-me'ls. Poseu-me'ls-hi.

A ell...

A ells...

A elles...

[2] Qüestionari de 1928

OFICINA ROMANICA DE LA BIBLIOTECA BALMES. Durán y Bas, 11,
Barcelona

Interrogatorio sobre el habla popular de Catalunya, Valencia y Baleares

Nota: debajo de cada línea póngase tal traducción tal como se dice en la localidad, en cualquiera ortografía, pero reproduciendo lo más exactamente posible la pronunciación viva, sobre todo en los pronombres. Distíngase bien si se dice *a*, *e*, *o*, *u*. La vocal oscura entre *a* y *e* nótese con una señal debajo *a e*. Si la voz carga sobre los pronombres, póngaseles un acento escrito.

1. Llamadme a Juan y decidle que le espero. Llamadle y decidselo. Si se lo decís le hareis venir. Hacédmelo venir. Porqué no nos lo deciais antes? Ahora no es tiempo de llamarle nosotros para decírselo. No lo sabia. Lo sabré para otra vez. Si no es llamándole y diciéndoselo tú, no te responderá, ni le verás.

2. Llámamos a Maria y dile que la esperamos. Llámala y díselo. Si se lo dices la harás salir. Háznosla salir. Porqué no me lo decias antes? Ya no es hora de llamarla para decírselo. Si no es llamándola vosotros, no os responderá, ni la haréis salir. Pruébenlo Vds. y llámenla.

3. Si ves a mis primos díles que les espero. Búscalos y díselo. Si se lo dices los harás venir. Házmelos venir. Ya no es hora de buscarlos para decírselo. Si no es buscándolos tú mismo no los verás. Pruéballo.

4. Si veis a nuestras tías decidles que las esperamos. Buscadlas y decidselo. Si se lo decís las haréis salir. Hacednoslas salir. Ya no es hora de buscarlas para decírselo. Si no es buscándolas vosotras, no las veréis. Probadlo.

5. La niña quiere un delantal. Cosedle uno y ponédselo. Cóseselo tú. Mejor sería comprarle uno y ponerselo luego. En comprándoselo, se lo mandaremos.

Compradle también una cinta. Para tí te compraremos también una y te la mandaremos.

6. Juan pide una pera. Llévalo a la huerta, cógele una del árbol y dásela. Dásela luego. No es buena hora para cogérsela. Después le cogeré una bien grande. En congiéndosela se la mandaré. Cógele también un melocotón. Cógeme otro para mí y tráemelo. Póngalo en el cajón. Tomen uno para Vds, y cómanselo.

7. Maria quiere caramelos. Sácale unos cuantos de la caja y dáselos. No tengo [1v] la llave para sacárselos. Se los sacaré después. En sacándoselos le daré un buen puñado. Sácanos también para nosotros y tráenoslos.

8. Juan se ha roto las medias. Cosédselas. Cóseselas tú. Mejor será comprarle otras y dárselas, para que se las cambie. En comprándoselas selas daremos. Nos compraremos un par y nos las pondremos mañana.

9. Las niñas quieren un dedal. Dadles uno bien fuerte. Dádselo luego. Dáselo tú. Habrá que comprarles uno y dárselo. Si no es comprándoselo, no se lo podemos dar. Ya se podrían comprar uno ellas.

10. Los niños quieren una pelota. Sácales una y dásela. Sacádsela. Nunca se la han dado. Todavía no es tiempo de dárselo. Que se compren una, si quieren. Compraos una. Compraosla. Si no es comprándosela nosotros, no callarán.

11. Habrá que dejarles caramelos a las muchachas. Déjales buena parte y llévaselos a la escuela. Dejádselos todos. Se los dejaremos todos. Cuando será hora de llevarselos? Dejándoselos todos, no se podrán quejar. Si quieren más, que se compren. Déjenselos todos. Déjeselos Vd.

12. A los pobres habrá que darles coles. Sacadles buena porción, dádselas y que se las lleven. Se las daremos todas. No conviene darles tantas. Vale más dárselas poco a poco. Dándoselas así tendrán para más días.

13. A los pobres dales los mendrugos. Dádselos todos. Se los daremos todos. No les daremos demasiado? Cuando será hora de dárselos? En dádoselos, se marcharán.

14. Ponles flores a las enfermas. Ponedselas. Hoy se las pondre. Ya conviene ponerles. Voy a ponérselas. En poniéndoselas se alegrarán. Pónganselas Vds.

15. De pan dale un buen pedazo. Dadle más. Le doy bastante. No puedo darle más. Si no es dándole más, no callará. Déle Vd. más.

16. Carne ponles poca a los niños. Ponedles más. No les puedo poner más. No tengo dinero para comprarles. En poniéndoles mucha enferman.

17. Vino no les des mucho a las niñas. Pónles poquito. Si no les doy. No es bueno darles. En dádoles, luego se indisponen.

18. No te cabe este libro en el bolsillo? Si que me cabe. A él no le cabe y a nosotros sí que nos cabe. A las niñas también les cabe. Cabe eso en el cajón? Si que cabe. No le cabe en la cabeza a la hija, que la dejen sus padres. Ni les cabe a los demás.

19. Así pienso yo. Tienes algo que oponer? Muchas cosas podría decir en contra, pero no quiero. Al trigo no le conviene la humedad. A las patatas no les irá bien tanta agua. A esta caja le falta la tapa. Tienes mucha afición al estudio? Si que tengo. Pues dale mucho tiempo y saldrás aprovechado. Y a las matemáticas tienes afición también? No les tengo mucha afición, pero les doy mucho tiempo. Dáles más todavía. Al amor nadie hay que sea insensible. Le estoy muy agradecido, Señor, por tantos favores y procuraré corresponder a ellos. Es el primer día que voy a hablarle. A estos es difícil contradecir. Así es, como dices, añadió, asintiendo.

20. Quieres sal en la sopa? Si, ponme un poco. Y Juan? Ponle más (en la sopa). No nos pongas. No les pongas. Ponte tú. Poneos vosotros. Ayer me puse

demasiada y sabian mal. Te pusiste demasiada. Juan se puso poca. Nos pusimos poca. Os pusisteis poca. Ellos no se pusieron, pero yo les puse (sal en la sopa).

21. Quieres un par de huevos en la sopa? Si, ponmelos. Pónselos a él. Ponednoslos también a nosotros (en la sopa). Ponedselos a ellos. Ayer me puse un huevo en la sopa. Tú también te lo pusiste. El no se lo puso, pero se lo puse yo. Nos lo pusimos. Os lo pusisteis. Se lo pusieron ellos también, pero yo no se lo queria poner (en la sopa). Pónganselo también Vds.

22. Lleva este libro al armario. Ya lo llevaré. Llévalo luego. Pon esa gorra en el cajón. Ya la pondré. Ponla enseguida. Estos libros mételos también (en el cajón). Toma estas tarjetas y mételas en él. Descuida, lo pondré pronto.

23. Te destinaran a caballeria. No creo que me destinen. A tu hermano seguramente le destinarán. Y a tus amigos? No creo que les destinen (a caballeria). Ya encomiendas a Dios a tu hermano? Le encomiendo y me encomiendo a [2v] El. Y a tus hermanos? También les encomiendo. A las benditas almas no les rezas? Cada noche me les encomiendo sin faltar.

24. Era el médico quien llamaba? Sí que era. Eran tus hijas? No eran, sino mis sobrinas. Es maestro ya tu hijo? Todavía no lo es, pero pronto lo será. Es tu tía esta señora? Sí que lo es.

25. Le harán presidente? No creo que le hagan. No es tiempo todavía de hacerle. Hacedle pronto, que después no podréis. En haciéndole todo se arreglará. La harán maestra del pueblo? No tardarán mucho en hacerla. Que la hagan luego. Hacedla enseguida. Hacedme a mi. Hacednos a nosotras. Hacedlas a ellas.

26. Está salada la sopa? Si que lo está, pero a mi ya me gusta un poco salada. A Juan no le gusta poco ni mucho (salada), y la encuentra demasiado. A los niños no les gusta tampoco y la encuentran mucho.

27. No te parece demasiado grande esto? A mi me lo parece. A Juan no le parece y a las niñas tampoco les parece. No os parece pequeña esta taza? Si que nos parece pequeña. A ellos también les parece. A Juan no le parece.

28. No encuentras la ropa más recia? Si que la encuentro, pero Juan aún la quería más (recia). Han salido cortas las mangas? Si, que han salido (cortas). Te salen negros los cabellos? Si que me salen. A Juan también le salen. A las niñas, les saldrán rubios? No se si les saldrán. Te harán volver calvo estos chicos. Temo que me hagan volver. Al maestro ya le han hecho volver. A sus padres también les hacen volver.

Las respuestas son de D..... de.....años de edad; natural de..... provincia..... donde ha residido..... años. Escrito por el..... natural de..... provincia de.....

En..... de..... de 19...

[3] Pròleg a l'estudi dels pronoms.

Els pronoms personals febles en els dialectes catalans

I. Morfologia.

A. Dialectes actuals.

I. Pronoms baixants dels personals llatins *me, te, se*

II. Pronoms baixants dels demostratius *le, li, lis, ho*

III. Adverbials *hi, en*

IV. Combinacions

B. Sistema clàssic.

Docum. prim.

Textos literaris

Decadència

C. Solucions literàries.

D. Ortografia.

Institut Balmes

8 de març de 1928

Oficina Romànica

Carrer Duran i Bas, 11

Barcelona

L'any 1926 amb motiu d'una controversia sobre la forma feble del datiu plural del pronom de 3a persona sostinguda en els articles "Il·lustracions lingüístiques" a *La Paraula Cristiana*, assajarem un estudi dels dialectes catalans mitjançant interrogatoris estudiats, que ens ompliren persones nadiues de diferents indrets del domini lingüístic català. La cinquantena que poguerem haver aleshores ens donàren tan bona collita, que no fou possible enquibir en els articles de *La Paraula Cristiana* tots els resultats. En publicàrem un resum (juliol de 1926), tot prometent un estudi extens, per catalogar i sistematitzar totes les troballes,

estudiar-les a la llum dels principis orientadors exposats en la obra *La reconstrucció del llenguatge literari català*, presentar-les ortografiades i relacionades amb tot el sistema de pronoms a punt ja d'ésser introduïdes en la pràctica dels escriptors i de fer finalment els retrets que algunes de les solucions podrien provocar en aquells que tinguin altres principis de restauració del llenguatge literari. Volent complir aquesta promesa publicant un estudi complet en l'*Anuari de l'Oficina Romànica* hem vist que pagaria el treball una revisió de conjunt de tot el sistema de pronoms personals febles a base dels dialectes actuals i dels documents i textos literaris antics, aprofitant així les notes de Mn. Antoni M. Alcover preses personalment en les seves eixides per terror del domini català, i publicades en el *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol... , com els estudis parcials de Fouché, pel rossellonès en *Morphologie historique du roussillonais* i d'En Pompeu Fabra sobre el català central en *Bulletí de Dialectologia Catalana*, v...

Però la font principal d'investigació son uns altres interrogatoris més complets i sistematitzats, enviats als seminaris eclesiàstics de i a altres centres i persones particulars, perquè els omplissin per cada lloc qui n'era fill i hi estava o hi havia estat molts anys. Els interrogatoris omplerts ultimament son uns... Els llocs examinats per aquest procediment d'interrogatoris en 1926 i 1928 arriben a 2... Tot seguit en donarem la llista amb la numeració que servirà de referència en les planes de l'estudi a fer.

D'alguns pobles hi ha mes d'un interrogatori, i els anotem per lletres *a, b, c*. De molts hem comprovat personalment les respostes, quan interessava fixar la fonètica. En un apèndix donarem una mostra de l'interrogatori últim i amb les respostes obingudes de 4 o 5, més tipus dintre de cada dialecte.

També hem escorcollat documents antics de la nostra llengua, publicats en edicions segures, i obres literàries clàssiques de segles i encontres diferents, per tal de relacionar les formes actuals amb les antigues. En donarem la nota bibliogràfica i les abreviatures de referència.

APÈNDIX IV. EPISTOLARI CALVERAS

Presentació	463
Índex apèndix IV.a: cartes enviades a Calveras	467
Documents	475
Índex apèndix IV.b	645
Documents: cartes escrites per Calveras	647

PRESENTACIÓ

Apèndix IV. Epistolari Calveras

L'epistolari recollit a l'apèndix IV, l'anomeno "epistolari Calveras" perquè el nostre lingüista és directament o indirectament el centre principal de la correspondència. A l'apèndix IV.a, hi figuren 152 cartes que van ser enviades als membres del comitè de l'Oficina Romànica, això és, a Josep Calveras quasi sempre i, en algun cas, a Miquel i Planas i a Josep Vives —per exemple Miguel Asín escrigué a Miquel i Planas, però la carta és en el fons Calveras de Biblioteca Balmes perquè tracta qüestions relacionades amb l'Anuari de l'Oficina Romànica (apèndix IV.a / 24). A l'apèndix IV.b, hi incloc les 23 cartes que va enviar Calveras a diversos corresponents. El total de documents seleccionats per a l'apèndix IV puja a 175.

He optat per no incloure l'epistolari de corresponents com Teodor Llorente Falcó, Manuel Garcia Silvestre i Francesc de B. Moll, per només esmentar les omissions més destacables. La correspondència Calveras – Moll (més de 300 cartes), he decidit no presentar-la en apèndix perquè bona part de les cartes tracten qüestions relacionades amb l'*AOR* (col·laboracions, esmenes als originals de Moll, etc.) i també perquè no m'ha estat possible desplaçar-me a l'arxiu Moll de Palma per localitzar les cartes que Calveras adreçà al filòleg menorquí. Tampoc no he transcrit en apèndix les cartes que Teodor Llorente Falcó envià a Calveras, atès que se centren monogràficament en un aspecte concretíssim, el procés d'edició de l'epistolari Llorente Olivares, de la mateixa manera que també he optat per no incloure les cartes de Garcia Silvestre a Calveras, pel fet que s'ocupen en exclusiva de l'elaboració de la síntesi d'història de la literatura que preparava Silvestre. Totes aquestes cartes, doncs, no haurien fet més que engruixir —potser innecessàriament— el volum ja de per si respectable de l'epistolari Calveras transcrit i anotat en aquest apèndix (175 documents). Val a dir que les notícies més o menys rellevants que podien contenir, per exemple, les cartes de Llorente Falcó i les de Garcia Silvestre, ja han estat tingudes en compte i incorporades, quan ha calgut, en els subapartats corresponents dedicats a presentar respectivament l'*Epistolari Llorente* i la *Història sumària de la literatura catalana* (v. § 2.6.2.a i 2.6.2.b).

El nombre total de cartes editades encara hauria estat més gran si m'hagués estat possible localitzar les cartes que va adreçar Calveras a molts dels seus corresponents que van tenir-hi una correspondència important. És de lamentar, per exemple, que l'epistolari del pare Oleza i el de Giménez Fayos no es conservin actualment,¹ i que l'arxiu particular de Ramon Aramon no sigui per ara consultable.

Considero que és especialment interessant estar atent a les cartes escrites per Calveras (apèndix IV.b) perquè aquests documents permeten comprovar si el nostre lingüista s'aplicava a ell mateix els principis teòrics sobre la llengua escrita que defensà en diverses publicacions. És a dir, en un registre (en principi) informal com són les cartes entre particulars, —per bé que en molts casos fins hi ha usos de màxima formalitat entre Calveras i amics seus—, es podria resseguir magníficament quins criteris lingüístics hi aplicà el nostre lingüista. A manca d'un bon nombre de cartes adreçades a diversos corresponents i a la llum de les que hem localitzat, es pot pensar amb prou encert que Calveras tendia a usar de manera gens sistemàtica formes dialectals, populars i tradicionals, al costat de castellanismes declarats; entre les cartes escrites per Calveras, es poden destacar les adreçades al valencianista Francesc Martínez Martínez, tant per l'interès del contingut, com per l'esforç de Calveras per adaptar-se “lingüísticament” al seu interlocutor: el nostre lingüista escampa aquí i allà formes ben del gust a un receptor reticent a la norma fabriana: les variants “populars” *l·literats*, *l·literari*, *l·lingüístic*, *aixís* (però també *aixî*), *mentres*, *podés* ('pogués'), *Pasques*, *agraieixo* (però també *agraeixo*); els valencianismes *giner*, els demostratius *este/estos eixos* (però també *aqueixes*), la combinació de pronoms *nos les*, *li hu* (però també *li ho*), la forma de subjuntiu *envie*; les formes tradicionals com l'article *los*, el plural *textes*, els pronom plens (*me*, *se*), el perfet simple *envií*, *rebi*; castellanismes del tipus *com* ('com que'); les grafies prefabrianes *pera* ('per a'), *surtirà*, *conti* ('compti'); etc.

¹ Comunicació per carta del Sr. Olucha Montins de la Societat Castellonenca de Cultura. En el cas d'Oleza, és l'arxiver dels jesuïtes de La Paz (Bolívia), el Sr. Carlos Arce, qui em comunica que els papers d'Oleza no es conserven perquè es van cremar. (El jesuïta mallorquí va passar els últims anys de la seva vida a Bolívia i s'hi va endur els seus papers privats: apèndix IV.a / 96)

Els 175 documents que conformen l'“epistolari Calveras”, els he ordenat per ordre alfabètic d'autors. La primera carta de cada nou corresponsal va encapçalada per una nota biobibliogràfica, informació extreta de diccionaris i enciclopèdies diverses (*DHEC, GEC, GERV, GEM*, etc.). Aquesta informació en algun cas ha pogut quedar completada per estudis biobibliogràfics a què he pogut tenir accés; faig constar les referències d'aquests estudis al final de cada presentació d'un nou corresponsal. He fet la distinció entre cartes, targetes postals (TP) i targetes (Ta) i he marcat en negreta aquells fragments de document (com ara els encapçalaments de carta) o documents que a l'original estan impresos. Quan no indico res, vol dir que la carta és al fons Calveras de la Biblioteca Balmes; sempre que he trobat cartes en altres fons, en dono la referència completa (biblioteca o arxiu, número de manuscrit i/o cota, persona que me n'ha facilitat la consulta, etc.).

ÍNDIX EPISTOLARI CALVERAS

Presentació	463
Apèndix IV.a. Cartes enviades a Calveras: 152 documents	475
1- TP d'Antoni M. Alcover (18-1-1926)	475
2- TP d'Antoni M. Alcover (31-7-1926)	476
3- Carta d'Antoni M. Alcover [(s.d.):anterior agost 1928]	477
4- TP d'Antoni M. Alcover (27-4-1929)	479
5- Carta d'Antoni M. Alcover (8-7-1930)	480
6- Carta de Ramon Aramon (6-2-1930)	481
7- Carta de Ramon Aramon (17-3-1930)	483
8- Carta de Ramon Aramon (10-11-1930)	484
9- Carta de Ramon Aramon (18-12-1930)	485
10- Carta de Ramon Aramon (14-1-1931)	487
11- Carta de Ramon Aramon (22-1-1931)	490
12- Carta de Ramon Aramon (5-2-1931)	491
13- Carta de Ramon Aramon (15-3-1931)	494
14- TP de Ramon Aramon (11-4-1931)	495
15- Carta de Ramon Aramon (9-7-1931)	496
16- Carta de Ramon Aramon (27-5-1932)	497
17- Carta de Ramon Aramon (28-8-1932)	498
18- Carta de Ramon Aramon (8-11-1932)	499
19- Ta de Ramon Aramon (29-12-1932)	502

20- Ta de Ramon Aramon (5-2-1933)	503
21- Carta de Ramon Aramon [(s.d.): estiu 1934]	503
22- Carta de Ramon Aramon (18-1-1935)	504
23- Carta de Ramon Aramon [(s.d.): posterior gener 1935]	505
24- Carta de Miquel Asín (17-2-1929) [a Miquel i Planas]	506
25- TP de Pere Barnils (s.d.)	507
26- Ta de Pere Barnils (19-11-1928)	507
27- Carta de Pere Barnils (17-5-1929)	508
28- Carta de Pere Barnils (11-4-1930)	508
29- Carta de Pere Barnils (28-5-1932)	509
30- Ta de Mn. Jaume Barrera (27-1-1929)	510
31- Carta de Mn. Jaume Barrera (3-7-1936)	510
32- Carta de Miquel Batllori S.I. (30-9-1932)	511
33- Carta de Miquel Batllori S.I. (7-1-1933)	512
34- TP de Miquel Batllori S.I. (13-10-1933)	513
35- TP de Miquel Batllori S.I. (26-10-1933)	514
36- TP de Miquel Batllori S.I. (4-12-1933)	514
37- TP de Miquel Batllori S.I. (26-1-1934)	515
38- TP de Miquel Batllori S.I. (s.d.)	516
39- Carta d'Enric Bayerri (1-8-1927)	517
40- Carta d'Enric Bayerri (27-6-1928)	518
41- Carta de Pere Bolet S.I. (30-5-1929)	519
42- Carta de Joan M. Borràs Jarque (26-6-1928)	520
43- Carta de Joan M. Borràs Jarque (11-2-1932)	522

44- Carta de Martí Brugarola S.I. (16-1-1931)	523
45- Carta de Josep M. Caballeria S.I. (19-4-1922)	525
46- Carta de Josep M. Caballeria S.I. (19-11-1933)	525
47- Carta d'Ignasi Casanovas S.I. (9-10-1921)	527
48- Carta d'Ignasi Casanovas S.I. (11-9-1921)	529
49- Carta de Lluís Cebrian Mezquita (s.d.)	530
50- Carta d'Enric Cubas (19-7-1930)	531
51- Carta de Carmen Dore (8-3-1931)	532
52- Carta de Carmen Dore (3-7-1932)	533
53- Carta de Samuel Gili Gaya (16-11-1928)	534
54- Carta de Samuel Gili Gaya (23-3-1929)	535
55- Carta de Josep M. Giménez Fayos (25-12-1925)	536
56- Carta de Josep M. Giménez Fayos (3-1-1926)	537
57- Carta de Josep M. Giménez Fayos (14-5-1926)	537
58- Carta de Josep M. Giménez Fayos (21-2-1927)	538
59- Carta de Josep M. Giménez Fayos (21-11-1927)	539
60- Ta de Josep M. Giménez Fayos (6-12-1927)	539
61- Carta de Josep M. Giménez Fayos (8-2-1929)	539
62- Carta de Josep M. Giménez Fayos (8-11-1929)	540
63- Carta de Josep M. Giménez Fayos (16-12-1929)	541
64- Carta de Josep M. Giménez Fayos (11-5-1930)	542
65- Carta de Josep M. Giménez Fayos (18-2-1931)	543
66- Carta de Nicolau-Primitiu Gómez Serrano (14-11-1932)	544
67- Carta d'Antoni Griera (17-10-1927)	545
68- Carta d'Antoni Griera (12-1-1928)	545

69- TP d'Antoni Griera (8-6-1928)	546
70- Carta d'Antoni Griera (10-6-1932)	546
71- Ta d'Antoni Griera (18-3-1935)	547
72- TP de Fritz Krüger (9-5-1930)	548
73- TP de Fritz Krüger (8-7-1932)	548
74- Carta de Fritz Krüger (23-8-1932)	549
75- Carta d'Heinrich Kuen (29-12-1930)	550
76- TP d'Heinrich Kuen (2-10-1933) [a Josep Vives]	551
77- Carta d'Heinrich Kuen (21-4-1933)	551
78- Carta de Francesc Martínez Martínez (11-10-1924)	553
79- Carta de Francesc Martínez Martínez (21-4-1926)	554
80- Carta de Francesc Martínez Martínez (24-8-1927)	555
81- Carta de Francesc Martínez Martínez (1-3-1928)	556
82- Carta de Francesc Martínez Martínez (17-4-1928)	557
83- Carta de Francesc Martínez Martínez (30-7-1928)	558
84- Carta de Francesc Martínez Martínez (31-3-1929)	559
85- Carta de Francesc Martínez Martínez (14-9-1929)	560
86- Carta de Francesc Martínez Martínez (26-1-1933)	561
87- Carta de Francesc Martínez Martínez (21-5-1933)	562
88- Carta de Josep Miquel i Macaya (15-4-1933)	564
89- Carta de Josep Miquel i Macaya (21-5-1933)	564
90- TP de Josep Miquel i Macaya (25-5-1933)	565
91- Ta de Ramon Miquel i Planas (27-3-1929)	566
92- Ta de Ramon Miquel i Planas (10-4-1930)	566
93- Ta de Ramon Miquel i Planas (20-4-1931)	567

94- Ta de Ramon Miquel i Planas (8-10-1931)	567
95- Carta de Manuel de Montoliu (27-9-1928)	568
96- Carta de Josep Oleza [(s.d.): anterior a 29-6-1924]	569
97- Carta de Josep Oleza (29-6-1924)	578
98- Carta de Josep Oleza (13-8-1926)	587
99- Carta de Josep Oleza (23-7-1927)	588
100- TP de Josep Oleza (1-11-1927)	590
101- Carta de Josep Oleza (7-11-1927)	591
102- TP de Josep Oleza (11-11-1927)	592
103- TP de Josep Oleza (1-12-1927)	593
104- Carta de Josep Oleza (12-1-1928)	594
105- TP de Josep Oleza (6-2-1928)	597
106- Carta de Josep Oleza (3-4-1928)	598
107- Carta de Josep Oleza (1-5-1928)	599
108- Carta de Josep Oleza (12-5-1928)	600
109- TP de Josep Oleza (26-6-1928)	601
110- Carta de Josep Oleza (6-7-1928)	602
111- TP de Josep Oleza (26-7-1928)	604
112- TP de Josep Oleza (30-7-1928)	605
113- TP de Josep Oleza (4-9-1928)	605
114- TP de Josep Oleza (9-9-1928)	606
115- Carta de Josep Oleza (12-9-1928)	607
116- Carta de Josep Oleza (24-9-1928)	610
117- Carta de Josep Oleza (29-11-1928)	612
118- Carta de Josep Oleza (31-12-1928)	613

119- Carta de Josep Oleza (6-7-1929)	614
120- TP de Josep Oleza (15-9-1929)	615
121- TP de Josep Oleza (16-10-1929)	616
122- Carta de Josep Oleza (16-1-1931)	617
123- Ta de Josep Oleza (14-3-1931)	618
124- Carta d'Alfons Par (26-1-1926)	619
125- Carta d'Alfons Par (3-2-1926)	620
126- Carta d'Alfons Par (27-3-1926)	620
127- Carta d'Alfons Par (30-7-1926)	621
128- Ta d'Alfons Par (7-8-1928)	622
129- Ta d'Alfons Par (2-10-1930)	622
130- Carta d'Alfons Par (21-10-1930)	623
131- Carta d'Alfons Par (13-6-1931)	623
132- Carta d'Alfons Par (16-6-1931)	624
133- Ta d'Alfons Par (18-6-1931)	625
134- Ta d'Alfons Par (6-3-1935)	625
135- Ta d'Alfons Par [(s.d.): posterior a 6-3-1935]	626
136- Carta de Llorenç Quintana (16-8-1928)	627
137- Carta de Llorenç Quintana (8-9-1928)	628
138- Carta de Llorenç Quintana (17-12-1928)	629
139- Carta de Lluís Revest Corzo (12-5-1930)	630
140- Carta de Lluís Revest Corzo (27-12-1930)	630
141- Carta de Lluís Revest Corzo (18-3-1933)	631
142- Carta de Lluís Revest Corzo (4-8-1933)	632
143- Carta de Lluís Revest Corzo (24-9-1933)	632

144- Ta de Jordi Rubió i Balaguer (juliol 1933)	634
145- Carta de Josep Salvat (16-1-1927)	635
146- Carta d'Àngel Sánchez Gozalbo (6-2-1929)	636
147- Carta d'Àngel Sánchez Gozalbo (10-4-1929)	638
148- Ta d'Àngel Sánchez Gozalbo (16-1-1935)	639
149- Carta de Josep Sanchis Sivera (22-11-1927)	640
150- Carta de Manuel Vergés (31-12-1919)	641
151- Carta de Josep Vives (31-10-1930)	642
152- Carta de Josep Vives (9-1-1931)	643

ALCOVER SUREDA, ANTONI M. (Manacor 1862 — Ciutat de Mallorca 1932). Eclesiàstic, lingüista, folklorista i publicista. Sota el pseudònim de Jordi d'es Racó publicà l'*Aplec de rondalles mallorquines* (24 vol.). Professor al seminari (1905). Fundà i dirigí el *Bolletí del diccionari de la llengua catalana* (1901-1936). Fou president de la secció filològica de l'IEC (1911). El 1926 sortia el primer fascicle del seu *DCVB* [v. estudis de Moll (1981) i (1983); recull de textos alcoverians sobre llengua, dins Alcover (1983)].

[1] Carta d'Alcover (18-1-1926) [v. apèndix IV.b / 1]

C275876

Tarjeta postal

Al Rt. J. Calveres SJ

Sta. Cova

Manresa

Ciutat de Mallorca

18 gener 1926

Rt. Pare i bon amich: En mon poder la seua de dia 14 que li agraesch. Encara no he pogut lletgir lo seu llibre, perque l'Obra del Diccionari me té completament absorbit.

Sobre la distinció de *elzi* i *els-hi*, és una cosa tan clara que ni qüestió hi ha. Lo que hi ha l'ignorància o obcecació dels gramàtics catalans que no han sabut veure l'existència de la forma *elzi*, independent de *els-hi* (*Elzi dirás que callin*).

(*Vols veure tos germans? Ves a la Rambla i els hi veuràs*)

May han dit en-lloch de Catalunya: *Tos pares respecta 'lzi*, sino: *respectalos*. Ara si que diran: *A tos pares respecta 'lzi los seus defectes, les seues disposicions*.

Demunt el tom IX (1916-1917) del *Bolletí del Diccionari*, p. 11-37, 49-63, v.r. pot veure si li fa pesa lo que allà dich sobre els pronoms enclítics i proclítics.¹

¹ Es refereix a l'article: "Estudis de sintaxis dialectal catalana: els afixes pronominals davant i darrera el verb" (v. Alcover 1917).

Ara com ara no'm queda gens de temps disponible. El me pren tot l'Obra del Diccionari.

Son afectissim

Antoni M. Alcover, pre.

[2] Carta d'Alcover (31-7-26)

F 564026

Tarjeta postal

Al R. Jusep Calveras, SJ

~~Sta. Cueva~~

~~Manresa (Barcelona)~~

~~Monasterio de Veruela~~

~~(Provincia de Zaragoza)~~

Colegio de S. Ignacio de Barcelona

Sarrià

Ciutat de Mallorca

31 juliol 1926

Amich estimat: He rebut un nombre de *Paraula Cristiana* ab un article de v.r. "Il·lustracions lingüístiques".² N'hi don mil gràcies com del tom que mesos enrera m'envià sobre llengua catalana. Molt me agradaria tenir temps per llegir aquestes obres seues y mes envant cont lletgirles: però ara com ara, me resulta impossible per lo ocupat que estich per fer sortir lo primer quadern del *Diccionari*. Per la mica que he vist d'una y altra producció, me sembla que en matèria de llengua tenim orientacions molt diferents. Vostè me pareix que pertany a l'escola gramatical a l'antiga i jo tench unes altres idees: som de l'escola romanista. Concedesch una importancia absoluta a l'element popular y una part minima a l'obra dels gramàtics, que consider una calamitat per tota llengua. Per aclarir

l'estat de la nostra llengua, no se fiy dels col·laboradors a distància. Vaja a visitar les regions la llengua de les quals vulla estudiar. No se fiy de corresponsals. Si no he llegit malament, vostè diu que a Manacor se usa el *lis* (pronom).³ Jo som de Manacor y he estudiat tota la vida el manacorí. Donchs jo li asseguro que, si li han dit que a Manacor diuen *lis*, l'han enganat. Dispensi tanta de franquesa.

Son afectíssim.

Antoni M. Alcover, pre.

[3] Carta d'Alcover [(s.d.): anterior a l'agost 1928]

Diccionari Catalá-Valenciá-Baleár

Se publica en fascicles de 64 págines

Redacció y administració: St. Bernat, 5 pral.

Palma de Mallorca

Al reverend pare Jusep Calveras, S.J.

Respectable y benvolgut amich: En mon poder la seua molt apreciada de 17 del passat juny, que li agraesch de cor. En Francesch de B. Moll s'oferí a contestarla de primera intenció, allà on per altres coses havia d'escriure a v.r. y jo per la meua part ho volia fer; pero la carta me desaparegué, la cerquí una partida de vegades sensa cap resultat fins que avuy dematí l'he trobada, gràcies a Deu, y no vuy perllongar pus la contestació.

Grans mercés de l'introducció de l'*Anuari de la Oficina Romanica* ab que v.r. m'ha obsequiat y el full de propaganda de les publicacions de dita oficina que hi ha unit.

Agraesch lo bon concepte que té v.r. de mon escorcoll sobre la conjugació actual catalana que fiu en diferents tongades desde 1906 fins a 1922 dins unes cent cinquanta poblacions de Catalunya espanyola y francesa, Ribagorsa, Calaceyt,

² Calveras publicà 3 articles amb aquest títol (v. Calveras 1926*b, c, e*). El número de *LPC* de què parla Alcover potser és el del juliol de 1926.

³ Calveras (1926*e*, 57, n. 4) fa aquesta afirmació en un article sobre el pronom de tercera persona. Diu en nota a peu de plana: “[la forma *lis*] Mn. Alcover la registra per tot Menorca (...), però que és viva a Manacor, i algunes altres poblacions de Mallorca, després de registrats els interrogatoris que ens en han vingut”. El qüestionari dels pronoms de Manacor, el va omplir Antoni Morey Vadell, jove seminarista a Mallorca (tenia 18 anys) que havia viscut a Manacor des de feia 14 anys i que havia nascut a Buenos Aires.

Reyne de Valencia, Alguer y Balears, no ab esperit de polèmica, puys no n'he fet cap may d'escorcoll ab tal esperit, sino duyt de l'amor y entusiasme de la llengua. De manera que poden estar ben tranquils el[s] de l'Oficina Romanica. Lo que els enviaré jo perque m'ho demanen, no serà res de polèmica, sino un estudi de la llengua per afirmar, per aclarir el seu estat actual, tan superficialment estudiat de casi tothom, estudiat si per part de diferents demunt demunt (sic) y casi sempre ab esperit polèmich.

Jo los puch donar l'escorcoll que fiu, segons el pla científich del dr. Schädel, que, an el meu entendre, abrassa tot lo que v.r. indica o demana. Endinsarme mes en l'estudi, ni ès prudent que jo ho fassa allà on els metges me diuen que no fassa cap treball intensiu, atès lo meu estat de salut, que, si bé gràcies a Deu, va millorant molt, no m'he d'exposar a tornar a recaure, puys cansament no n'he sentit may, però el cansament hi era dins el març passat segons dictamen dels metges. En Moll s'ès oferit a posarme dit escorcoll a punt d'entregar an els caixistes. La conjugació dels 82 verbs està transcrita a cada població ab caràcters fonètichs. Y aqueixa transcripció, segons el preceptes de la ciència, no s'ha de alterar, sino conservar-la tal com a cada població se percebé y s'escrigué.

En Moll ab el caixista y el maquinista farán el càlcul de les condicions ab que los poren fer el tiratge y els ho enviarem a dir a vosses reverencias.

L'advertència que'm fa sobre lo caràcter napoleònich que vol aqueixa oficina que tenga lo que ella publica, me cau molt be perque això ès lo que vull jo p'el *Diccionari*. Si dins lo *Bolletí* hi son sortits estudis de polèmica, ès estat per defensarme dels meus incontables inimichs que me volien meretjar y ferme perdre el temps y aturarme de dur endevant la meua obra. Comensada la publicació del *Diccionari*, queda tancada per a sempre per mi l'època de les polèmiques.

Lo títol que me proposa per mon estudi, té l'inconvenient de incloure lo mot "parla" que no me sembla be per modern y copiat servilment del "habla" dels castellans. Poria esser aquest altre títol: *Conjugació actual catalana. Escorcoll fet dins mes de cent cinquanta poblacions de Catalunya espanyola y francesa, Ribagorsa, Caleceyt, Reyne València, Balears y Alguer.*⁴

En Moll me digué que v.r. li demanava si cal dir *Pontifich*, *Pontifex* o *Pontífice*. *Pontífice* es un castellanisme inadmissible. De *pontifich* tenim un monument viu a

⁴ Aquest estudi de què parla Mn. Alcover, el va acabar publicant a l'*AOR* el seu deixeble Francesc de B. Moll amb el títol "La flexió verbal en els dialectes catalans" (v. Moll 1929-1932).

Mallorca. El[s] capellans diuen tots: *avuy resam de tal sant confessor pontifich o no-pontifich*. Es una forma que s'es conservada a pesar de la castellanisació. En Moll es un al·lot admirable per la filologia, com no n'he conegut cap; però devegades se rebel·la contra qualque fet llingüístich, que no vol admetre, y no s'escolta raons. Ara l'ha aferrada que *pontifich* surt just de *pontificum*, y no de *pontificis*, *pontifici*, *pontificem*. Això és una arbitrietat d'En Moll que no pot anar ni ab rodes, de manera que és *pontifich* que cal dir y no *pontifice*. Això és lo que trop, y foris.

Comendacions an el pare Casesnoves y a tots els altres de l'Oficina.

Son afectíssim

Antoni Ma. Alcover, pre.

Póntifex es inadmissible per modern y mal format, lo mateix que *apendix* y *index*, divergents de la nostra tradició.⁵

[4] Carta d'Alcover (27-4-1929)

Antoni Ma. Alcover, pre.

Degá de la seu de Mallorca

St. Bernat, 5 pral. 2a

Ciutat de Mallorca

Ciutat de Mallorca

27 abril 1929

Al reverend pare Jusep Calveras, S.J.

En Llorente y Falcó m'escriu demanantme les cartes de son pare que tenguen els hereus de D. Tomás Fortesa, D. Geroni Rosselló, D. Jusep Ma. Quadrado, Mn. Costa y Llobera, En Juan Alcover, Na Maria Antonia Salvá, Mn. Riber.

Com vossa reverència me digué que tenia les d'alguns d'aqueys, me fassa el favor de dirme de quins escriptors d'aqueys ha repelegades v.r. les cartes que En Llorente (pare) elze va escriure, a fi de que jo no haja de repetir la feyna debades.⁶

⁵ Sobre aquesta qüestió, Calveras hi dedicarà una consulta, on s'inclina per *pontifis*, com també per *helis*, *apendis*, *calis*. Sobre la forma *pontifich* proposada per Alcover en aquesta carta, la bandeja per tenir terminació *-ic*, poc adequada per a substantius erudits i més pròpia d'adjectius del tipus *antic*, *bonic*, *xic*. Quan es refereix a aquest substantiu en *-ic*, dóna com a exemple: "A Mallorca els capellans diuen «demà resem de comú pontifich»" (consulta 5: 25-8-1928).

Comendacions an el pare Casesnoves y an els altres companys de l'Oficina Romanica.

[5] Carta d'Alcover (8-7-1930)

Diccionari Catalá-Valenciá-Balear

Se publica en fascicles de 64 págines

Redacció y administració: St. Bernat, 5 pral.

Palma de Mallorca

8 juliol 1930

Al reverend pare Calveras, S.J.

Amich estimat: En Moll me digué que vossa reverència demana 50 exemplars de tots els quaderns sortits del *Diccionari* per col·locar entre els amichs. Lo qual me dona una gran alegria. Aqueixa ès la manera de ajudar a l'Obra del Diccionari y d'anar a la compenetració de la nostra obra y de l'Oficina Romànica. Favorintnos vostè així, l'Obra pot arribar a tenir vida pròpia y no haver de mester subvenció de corporacions públiques, alliberantla de tot esclavatge, tan funest per tota obra científica en ultim resultat.

Aqueys dies li enviàrem dins una caixa aqueys 50 exemplars dels quaderns sortits, dirigida la caixa an el Foment de la Pietat. Li incloch aquí la factura. Com veurá, li feym el 25 per 100 de rebaixa com an les llibreters. En venir bé, mos porán enviar l'import y mos servirá per pagar allá on devem a fi de la normalisació del curs econòmic de l'obra, que presenta molt millor que may m'hauria cregut.⁷ Es evident que Deu mos assisteix. Si la ajuda de vostès continua, tench molt de

⁶ Una part de les cartes escrites per Teodor Llorente Olivares van ser publicades en el volum III de l'*Epistolari Llorente* (Barcelona, Editorial Balmes, juny 1936). Segons declara Teodor Llorente Falcó en la nota preliminar, les famílies que tenien cartes del poeta valencià, les van facilitar a l'Oficina Romànica de Barcelona perquè es copiessin "sota la revisió de P. Josep Calveras S.J."

⁷ Per sortir de la situació de deutes i penúries, Moll (1970, 255) demanà a Calveras que l'OR fes una comanda de "100 exemplars dels fascicles ja publicats del Diccionari, per vendre'ls des del Foment de Pietat Catalana (entitat també lligada amb Balmes S.A.); ell es va avenir a comanar-ne cinquanta [...]. Naturalment ell [Mn. Alcover] no sabé mai que aquella comanda de fascicles no era espontània i comercial, sinó provocada i «medicinal». Ara bé, la «medecina» no podia tenir efectes de llarga durada. El P. Calveras em deia: «Si no és formalitzant un contracte, l'Oficina no pot pendre formalment la subvenció del Diccionari». I era molt raonable que fos així".

coratge. L'obra filologica catalana, deslligada de tota política, y de tot partidisme, fentmos dignes més y més de l'assistència de Deu, per mi és evident que anirà molt avant. Uniguem mos tots els devots corals del cor de Jesús: units tots seran incontrastables. Li agraesch de cor aqueixes cites que demunt *Catalunya Social* dels materials del *Diccionari catalá-valenciá-balear*.⁸

Me coman molt el pare Casasnoves y els altres amichs, sobre tot En Par.

Son afectíssim.

Antoni Ma. Alcover

ARAMON I SERRA, RAMON (Barcelona 1907 — 2000). Filòleg. Fou secretari-redactor de la secció historicoarqueològica i tècnic de les oficines lexicogràfiques de l'IEC. Ajudant de Fabra a la Universitat Autònoma de Barcelona el 1934. Editor de textos medievals. Ingressà a l'IEC el 1942, del qual esdevingué secretari general. Des del 1947 dirigí *Estudis Romànics* [bibliografia d'Aramon dins Martí et al. (1984) i recull de diversos estudis seus, dins Aramon (1997); l'arxiu particular d'Aramon no és consultable].

[6] Carta de Ramon Aramon (6-2-1930)

Madrid, 6-II-30

Reverend pare: Després d'uns dies de vacances forçades, ens ha estat possible tornar de nou a les classes. Mentrestant he pogut visitar —encara que de correguda— el museu del Prado, i he remenat alguns manuscrits a la Biblioteca Nacional i a la Real Acadèmia de la Història.

Entre classes i biblioteques tinc gairebé tot el dia ocupat. Solament el temps necessari per anar d'un lloc a l'altre —a pas forçat, si cal; és un bon exercici corporal necessari, tanmateix—, per escriure als amics, i per molt poques coses més, em resta lliure.

⁸ En les seves *Consultes*, Calveras cita sovint el *DCVB* com a autoritat lingüística, fet que contrasta amb el silenci de pràcticament tothom davant el polèmic diccionari (apartat 2.7.2.e). D'aquí, l'agraïment de Mn. Alcover.

Aprofito la primera avinentesa que se'm presenta per saludar-vos afectuosament, encara que ja us devia saludar mossèn Vives, —a qui vaig escriure amb motiu d'uns seus encàrrecs— de part meva.

Navegant per unes assignatures de poc interès per als estudis medievals romànics a què penso dedicar-me —àrab, hebreu, sànscrit—, trobo, de tant en tant, ports acollidors on puc distreure'm: la filologia romànica del Sr. Menéndez Pidal, per exemple, ens explica les relacions de les narracions de gesta castellana amb les franceses i el seu valor per la veritat històrica que enclouen. Els dies que exposa les seves teories sobre això —matèria, segurament, d'un llibre pròxim— resulta molt interessant.⁹ Aquest any no explica llengua. És cosa que m'ha enfadat una mica. Però ho he suplert amb la classe d'Américo Castro, qui resum la gramàtica històrica de Menéndez Pidal, amb addicions i correccions remarcables. He pogut conèixer, també, alguns catedràtics molt simpàtics, com el Sr. Millares, professor de paleografia, Ferrandis, de, Numismàtica.

Els meus professors de doctorat, ultra el Dr. Menéndez Pidal, són González Palència, Millàs Vallicrosa i Daza.

Mossèn Vives va fer-me darrerament l'encàrrec de buscar una *Miscelánea Conquense* de González Palència. Vaig buscar per totes les llibreries bones de Madrid, i no la vaig trobar. La Universitat era tancada i —ignorant el domicili de l'autor— no podia saber-ne res. Així ho vaig comunicar a Mossèn Vives. Ara, tornats altra vegada a les classes, vaig poder demanar informes al Sr. González Palència, el qual amb tota amabilitat, assabentat que es tractava per a la Biblioteca Balmes, me'n va oferir un exemplar que no va voler cobrar. Jo vaig posar la biblioteca i les seves publicacions a la seva disposició. De totes maneres, no seria sobrer que algú o altre, des de Barcelona, li escrivís donant-li les gràcies (adreça: Facultat de Filosofia i Lletres. Universitat Central. Madrid).

Crec que seria també interessant que se li demanés col·laboració per a l'*Anuari*. Fins ara s'ha dedicat a literatura espanyola i a l'àrab, amb preferència. Així podria comptar l'*Anuari* amb un nodrit cos de col·laboradors que representessin les diverses parles i literatures romàniques. Us agrairia que de tot el que acordéssiu me'n volguéssiu tenir al corrent.

⁹ Es deu tractar de *Historia y epopeya* (1934), on recull i actualitza treballs dispersos per insistir en "la profunda historicidad de la épica castellana" (cf. J.I. Pérez Pascual, *Ramón Menéndez Pidal*, Valladolid, Junta de Castilla y León, 1998, p. 264).

El llibre l'envio per correu certificat a nom de Josep Vives.

Una altra cosa: si us semblés bé, com que aquesta *Miscelánea Conquense* tracta preferentment de lit. espanyola, podria fer-ne jo una recensió per l'Anuari de 1930. En tot cas, quan no necessitéssiu el llibre podríeu deixar-me'l.

Vaig revisar les meves proves que en va trametre mossèn Vives. Suposo que vós, amb l'original al davant, devíeu corregir més coses que les que jo vaig poder veure.

Em fareu molt content posant-me tothora al corrent de les coses de la Biblioteca, *Anuari, Analecta*, col·laboradors i gent amica.

Volgueu saludar el pare Casanoves, Mn. Vives i el Dr. Montoliu.

Compteu com sempre amb la meva devoció i afecte.

Déu vos guard.

R. Aramon i Serra (Pensión Sari: Miguel Moya, 4, 2º. Madrid)

[7] Carta de Ramon Aramon (17-3-1930)

Madrid 17-III-30

Rnd. P. Calveras: Malgrat les moltes feines que em donen els meus estudis de doctorat i les nombroses ocupacions que m'ha buscat el meu daler de furgador de biblioteques i arxiu, no per això deixo de recordar els bons amics de Barcelona i sobretot de l'Oficina Romànica.

Menys que mai podia oblidar-me de vós en aquesta ocasió del vostre sant patró. Prego al Senyor que us el curulli de gràcies i vulgui beneir-lo així com a tots nosaltres.

Vostre devot

R. Aramon i Serra

[8] Carta de Ramon Aramon (10-11-1930)

L[eipzig] 10-XI-30

Rnd. pare Calveras: Ací em té, sembla que instal·lat definitivament, amb el programa de les assignatures que puc aprofitar als dits, i havent assistit ja a algunes classes, que, per ara, no comprenc.

Hi ha una dificultat amb què jo no comptava, i és el dialecte. Ací es parla en dialecte saxó, generalment. I, encara que els professors tinguin punt a parlar un alemany literari (l'alemany que no es parla enlloc, però que és el que tothom aprèn), sempre es deixen anar en frases i vocables dialectals, i, sobretot, en una fonètica que aquests primers dies em fa rodar el cap.

He trobat un bon guia en el Dr. Kuen, l'amic del Dr. Vives, qui em tenia buscada ja una habitació en casa catòlica, i m'ha fet conèixer els professors que m'havien d'interessar més. El pla d'estudis que m'ha fet, aprofitant els cursos que es donen aquest semestre, és el següent:

Wartburg. Gramàtica històrica del francès.

Wartburg. Molière.

Wartburg. Geografia lingüística.

Wartburg. Interpretació del *Mio Cid*.

Friedmann. Vell francès, amb lectura d'*Aucassin et Nicolette*.

Kuen. Gramàtica històrica de l'italià.

Kuen. Introducció al romanès.

Dami. *Stylistique française* (en francès).

Rossi. Italià.

Si aquestes matèries em deixessin temps, assistiria també als cursos *Prose parlée et écrite* i *Littérature française* de Dami, i *Histoire de la litt. franç.* Friedmann.

Per al semestre vinent em sembla que podré estar bé d'alemany i aprofitaré els cursos que ja hi ha anunciats: Mistral, Divina Comèdia i Sintaxis històrica francesa, per Wartburg; vell francès i curs avançat de romanès, per Kuen; vella lit. franc., i interpretació de l'Ivain de Crétien de Troyes, per Friedmann, i algunes altres.

Gràcies a les gestions del Dr. Kuen assisteixo a les classes sense matricular-me, cosa que és molt cara, i tinc tarja, també, per anar a treballar al seminari, que està molt bé de bibliografia.

La ciutat és magnífica; més petita que Barcelona, però amb uns parcs i jardins admirables. La Universitat comprèn una sèrie d'edificis grandiosos, amb molts seminaris escampats en locals diversos. Hom ha de treballar per força: l'ambient —i el clima, terriblement fred— hi conviden.

Ara, que estic un xic reposat dels treballs dels primers dies, podré dedicar-me a les dues recensions que haig de fer per l'*Anuari*. Avui m'he portat al seminari romànic el llibre d'En Revest per començar-hi a treballar. Penso que aviat podran ésser en el seu poder les meves quartel·les.¹⁰

El posaré al corrent, sovint, de la meva vida en aquesta Alemanya tan laboriosa. Si vostè te algun moment de lleure, li prego que no s'oblidi de mi.

Salutacions per al pare Casanovas i Dr. Vives.

Afectíssim en Crist.

R. Aramon i Serra (s/c Reichelstrasse, 13 IV. Leipzig)

[9] Carta de Ramon Aramon (18-12-1930)

Leipzig 18-XII-30

Reverend pare: El Dr. Vives em va encarregar, en una lletra seva, que fes alguna cosa per demostrar al Sr. Miquel i Planes que jo havia treballat a Madrid en el ms. del Curial. Jo vaig escriure-ho al Sr. Domínguez Bordona, amic meu, de la Bibl. Nacional, perquè ell mateix volgués escriure-li.¹¹ Acabo de rebre una lletra del dit senyor D. Borbona, en la qual em diu, referent a això:

¹⁰ Es tracta de l'article "Un llibre sobre el valencià" publicat a *LPC*, on Aramon ([1997] 1931c) comenta el llibre *La llengua valenciana* de Lluís Revest i Corzo (1930), premi Gaetà Huguet i Segarra als Jocs Florals de Lo Rat Penat el 1928.

¹¹ Domínguez Bordona va escriure a Miquel i Planas per fer-li saber que Aramon havia consultat el ms. del *Curial* "en horas de la tarde, en que, como vd. sabe, no asisto yo a la biblioteca" i acaba lamentant "la contrariedad que estos informes han de causarle, pero tengo seguridad que la edición de vd. seguirá teniendo, a pesar de todo, un alto interés" (cartes de Domínguez Bordona a Miquel i Planas, 8-11-1930 / epistolari Miquel i Planas, Biblioteca Bergnes de las Casas).

“Hace algun tiempo, el Sr. Miquel y Planas, amigo mío muy estimado y editor de mi catálogo de códices, me escribió comunicándome que iba a salir una edición del Curial, distinta de la suya, y preguntándome si en la BN se habían sacado fotocopias del ms. o si tenía yo noticias de que éste hubiera sido objeto de consulta. Le contesté que el ms. no había sido fotocopiado y que yo no recordaba que hubiera sido consultado con la insistencia que requiere el preparar una edición. Cuando Vd. me anunció la publicación del 1er tomo de la suya, me apresuré espontáneamente a escribir a Miquel y Planas manifestándole que, en efecto, Ud. había trabajado durante el 1er semestre de 1930 en mss. de esta biblioteca; que el objeto primordial de estudio había sido el de mss. clásicos latinos, pero que también había Ud. manejado volúmenes catalanes; que respecto al Curial y Güelfa no recordaba concretamente nada, pues yo no puedo conservar en la memoria —ni aun enterarme— de todos los mss. que aquí se consultan: Ud. puede haber venido a trabajar también por la tarde, y tratándose de un ms. importante como el Curial no es extraño que yo no lo haya visto, en la revisión frecuente que hago al armario donde tenemos las obras en consulta, pues lo más probable es que después de entregarlo Ud. fuese reintegrado a su propio estante. Esto es, en esencia, lo que Ud. me ruega que diga a Miquel. Como Ud. ve, me he anticipado a sus deseos. Queriendo ya puntualizar los datos pedí a la secretaria de la Bib. las papeletas de pedido correspondientes a los meses enero y febrero de 1930, con objeto de precisar las fechas en que tuvo Ud. el ms. Pero el anterior secretario quedó su despacho (sic) en tal desorden que no ha sido posible encontrar dichas papeletas: esto me lo comunican hoy, y por ello no he escrito a Ud. hasta ahora”.

Crec que serà suficient perquè el Sr. Miquel i Planes es convenci que he treballat a la Bibl. Nac. de Madrid (on he pogut fer tan bones coneixences com la del Sr. Domínguez Bordona) i no m’ha calgut, per tant, utilitzar proves de la seva edició.¹² ¿Podem donar per clos, doncs, aquest desagradable incident?

Ací continuo lluitant amb les dificultats de l’alemany. Assisteixo a les classes i seminaris que li indicava en la meva anterior lletra, bé que sense pendre-hi una part activa. De totes maneres, potser a començaments d’any m’empendré algun

¹² L’edició del *Curial e Güelfa* de Miquel i Planas es publica el 1932, amb estudi i notes d’Alfons Par, dins la col·lecció *Biblioteca Catalana*, que, juntament amb el *DCVB*, consta com a publicació adherida de l’*AOR* (v. § 2.6.2.e).

petit treball lingüístic, sota la direcció del Dr. Kuen, que pugui ésser després publicat a l'*Anuari* o a algun altre lloc. Estem a punt de començar les vacances; ahir va tenir lloc la festa de Nadal del seminari romànic, en la qual es reuneixen professors i deixebles per passar algunes hores junts, però sense fer ciència. Si em sobra temps i marcs, aniré alguns dies de les festes a Dresden, que diuen que és una meravella d'art i de naturalesa.

Tinc començades les recensions que haig d'escriure per l'*Anuari*. Li agrairia, però, que m'indiqués la data justa en què les necessita; mentres una cosa no em corre pressa, la vaig elaborant molt poc a poc, i sempre queda en segon terme; em sabria greu, d'altra banda, de què l'*Anuari* s'hagués d'entretenir per culpa meva.

¿Com estan les coses de Barcelona? ¿I les revolucions?

¿Està molt avançat l'*Anuari*? ¿I les altres coses de l'Oficina: *Breviari* de Montoliu, *Lit. catalana* de Garcia Silvestre, etc.? ¿S'ha arranjat la qüestió del diccionari de Mn. Alcover?

Salutacions per al pare Casanovas i Dr. Vives. Aprofito la proximitat de les festes per desitjar a tots un Nadal i un any nou ple de benediccions.

Amb l'afecte i la devoció de

R. Aramon i Serra

[10] Carta de Ramon Aramon (14-1-1931)

Leipzig, 14-I-31

Rnd. pare Calveras: Al meu retorn a Leipzig, després d'haver passat les vacances a Obercummersdorf i Dresden, en una intimitat familiar, he trobat la vostra carta, plena de notícies, que no cal dir com agraeixo.

He passat unes festes esplèndides, gràcies a l'amabilitat de dos bons amics, que no han volgut que restés sol a Leipzig i se m'han endut: l'un, a casa el seu sogre, a Obercummersdorf, des d'on hem fet algunes excursions (les més importants a Oybin, una muntanyola que té semblances amb el nostre Montserrat, i a Filippisdorf, dins ja de Txecoslovàquia, que és un centre, em diuen, de pelegrinatge catòlic); l'altre, a Dresden, a casa seva (hem visitat bé la ciutat, i els

museus i locals principals que, malgrat les festes, romanien oberts). Naturalment, he tornat encantat, no solament per les coses noves que he pogut conèixer, sinó, principalment, per la cordialitat que he trobat a tot arreu. He après més alemany aquests quinze dies, que no els dos mesos anteriors a Leipzig; perquè, a Leipzig, tracto amb gent que pot parlar francès, i gairebé tots prefereixen fer pràctica, i allí, en canvi, havia de dir-ho tot en alemany, perquè sinó no ho comprenien.

És llàstima que les exigències de Mn. Alcover privin a la Biblioteca d'enriquir-se amb materials que poden ésser-li molt útils, i que el *Diccionari* s'encalli, o surti amb irregularitat i defectes que l'Oficina Romànica podria suprimir. Segurament que, després d'haver perdut algun temps, tornaran a la Biblioteca Balmes, conformant-se amb els tractes que primer se'ls havien fet; però, malgrat tot, crec que és de plànyer que no es puguin fer les coses bé des d'un principi.¹³

Suposo que l'*Anuari* ja anirà ara endavant i m'apressaré a enllestir les meves recensions, que també han estat fins ara encallades, principalment la del llatí vulgar.¹⁴ Acabat el vostre estudi del que, tots els altres articles deuran ésser composts de pressa i de seguida s'hauran de compondre les recensions i bibliografia, no és així? Quan creieu que podrà sortir el present *Anuari*? El Dr. Kuen ha promès algunes notes per al vinent (ja us ho devia comunicar el Dr. Vives); quan cregueu que sigui necessari, insistiré a demanar-les-hi.¹⁵ El Dr. González Palència, catedràtic de Madrid, m'ha escrit, notificant-me que ha començat a planejar el seu treball sobre la llegenda de Garí, les fonts i les derivacions;¹⁶ com que li vem demanar l'any passat col·laboració, potser fóra interessant de demanar-li ara, especialment, aquest estudi, on hi haurà alguna part dedicada a la nostra literatura. Digueu-me'n el que en penseu, si us plau.

Veig que esteu en ple treball de refundidor —feina sovint pesada i anònima: el llibret de Garcia Silvestre, la gramàtica del pare Nonell, l'epistolari Llorente... Ha sortit alguna obra més de l'editorial? Si me'n poden fer arribar alguna ací, us ho agrairé extraordinàriament.

¹³ Es refereix a la proposta feta per Calveras a Alcover de traslladar el material del *DCVB* a la Biblioteca Balmes i d'editar el *Diccionari* com a obra de l'OR. Calveras proposava de signar un contracte, condició que Alcover no va acceptar, segons el que explica Moll (1970); v. § 2.6.2.e..

¹⁴ Es refereix a la recensió de la *Introducción al latín vulgar* de C.H. Grandgent (llibre traduït per Moll). Aramon la publicarà a l'*AOR* III (1930) pp. 337-340 [volum publicat el juliol de 1931].

¹⁵ Kuen (1932-1934) col·laborarà en l'*AOR* V (1932) i VII (1934), amb l'estudi "El dialecto de Alguer y su posición en la historia de la lengua catalana", treball que quedarà incomplet per la no continuïtat de l'*AOR* després de la guerra civil.

¹⁶ Aquest catedràtic no arribarà a publicar cap treball a l'*AOR*.

Sobre la recensió de l'epistolari Llorente: me'n vaig endur unes suficients notes per fer-ne ací la recensió, però, com que a *La Paraula Cristiana* encara tenen tres o quatre recensions meves sense publicar, no he cregut convenient trametre-les, perquè, més d'una vegada, m'han perdut l'original que tenen massa temps entretingut. Si el número de desembre no té cap recensió meva, els escriuré preguntant què s'ha fet de les que tenen, i els trametré, possiblement, la nota sobre l'*Epistolari*, junt amb dues més que tinc preparades, però donant-los pressa per a la primera.¹⁷

És estrany que En Vallès no hagi parlat encara del segon *Anuari*. Podria preguntar-se-li a què és degut. Jo no el conec, però em sembla que havia d'interessar-li. Almenys al primer *Anuari* va dedicar-li algunes pàgines, segons em sembla recordar, i també a les notes del Sr. Par sobre el *Curial e Güelfa*.¹⁸

Molt agraït a les gestions que s'hagin fet prop la Diputació per completar la meua beca. Espero que em volgueu comunicar, quan en sapigueu alguna cosa, què s'ha decidit. I, cas que donés un resultat negatiu, o que sofrís alguna dilació, desitjaria poder rebre, el mes vinent, alguna quantitat de la resta de la beca, car la pesseta no ha guanyat gens de terreny, ans al contrari —amb les vagues i revolucions— hi ha dies que arriba a un nivell baixíssim.

M'acaba d'escriure el Dr. Vives i em comunica que, per indicació vostra, hom anota a l'Arxiu de la Corona d'Aragó els documents procedents de comarques catalanes. És una cosa molt interessant. Jo voldria dedicar-me, un cop acabats els meus estudis a l'estranger, a recollir, amb les col·laboracions necessàries, un corpus d'aquests documents, agrupats per comarques o per dialectes (si això últim fos possible), per l'estil dels *Documentos lingüísticos* de Menéndez Pidal. Crec que podrien formar alguns volums de la Biblioteca Lingüística de l'Oficina Romànica. Hauria d'ésser, això sí, una cosa orgànica, i m'obligaria a passejar-me una mica, abans, per totes les terres de llengua catalana. Tindrem temps de parlar-ne.¹⁹

¹⁷ Aramon col·laborà activament a *LPC* amb nombroses recensions.

¹⁸ V. Vallès (1929).

¹⁹ No es va arribar a publicar cap volum d'aquests textos dins la "Biblioteca Lingüística" de l'*AOR*. Que es tenia plena intenció de dur a terme aquest projecte, ho demostra el fet que en la "Crònica de l'Oficina Romànica" de l'*AOR* III (1930, 413) s'anuncia que "en vistes a la publicació d'un cos de documents catalans antics per regions i si pot ésser per dialectes, en què treballarà Ramon Aramon (...), s'és feta una tria de les *Lletres reials diplomàtiques* conservades a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, copiant les targes del registre que contenen documents rebuts de les diferents regions del nostre domini lingüístic" (v. § 2.7.2).

I gairebé que ja haig d'acabar. Molts records al pare Casanovas.

Rebeu les salutacions més afectuoses del vostre devot.

R. Aramon i Serra

[11] Carta de Ramon Aramon (22-1-1931)

Leipzig, 22-I-31

Reverend pare: L'endemà mateix del dia que us vaig escriure, vaig rebre carta del meu pare on em notificava haver rebut l'ofici de què em parleu.

No m'heu donat temps d'escriure-us-ho, per la vostra rapidesa a contestar-me, que molt agraeixo, així com tot el que hàgiu fet per a l'ampliació de la meva beca.

Crec que el semestre d'istiu val més passar-lo a Leipzig, també, on podré dedicar-me plenament, vençudes les dificultats inicials de l'idioma, al sistema de treball de von Wartburg, que després podrà ésser comparat amb els altres sistemes.

Per després, tindrem temps de parlar. Amb el pare Casanovas havíem dit de conèixer dos o tres llocs, que sempre era millor, en aquestes coses objectives de filologia i literatura, que no pas tancar-se en un sol sistema.

Si En Pijoan vol parlar de l'epistolari a *La Paraula Cristiana*, llavors jo podria fer, potser, quan estigués tot llest, una impressió general de tota la lectura, si és que això no fos un treball que us temptés o volguéssiu fer-lo vós.

Ací tenim un temps molt variable. Tan aviat és possible d'anar pel carrer sense abrigar-se massa, com són suficients tots els abrics, i guants i altres objectes amb què volgueu defensar-vos del fred. M'arriben notícies que a Barcelona el fred també apreta; no us descuideu. Si a Barcelona fa fred, ací tenim un avantatge, i és que les cases totes tenen bona calefacció.

Si en algun moment lliure voleu contestar-me algunes de les preguntes o consideracions que us feia en la meva anterior carta, us restaré molt agraït.

Records al pare Casanovas.

Afectíssimament

R. Aramon i Serra

[12] Carta de Ramon Aramon (5-2-1931)

Leipzig, 5-II-31

Reverend pare Calveras: Aprofito la treva de dijòus al matí, que tinc completament lliure, per a contestar-vos immediatament la vostra estimada lletra. Procuraré enllestir aquest mes de febrer les dues recensions per a l'*Anuari*. Les rebreu a finals de febrer o començaments de març.²⁰

Respecte les meves notes a *La Paraula Cristiana*: sobre *Lo rondallaire* he procurat defensar l'edició d'aquests textos en l'ortografia original (encara en aquest volum no ben decidida, però que en el següent —*Epistolari* de Guimerà— és ja un fet).²¹ Algú havia dit, quan va aparèixer aquest llibre, que calia posar-lo en la llengua d'avui; jo defenso la posició de l'editor, sobre la qual potser vaig influir una mica en aconsellar-li per a *Antologia* i *Els Nostres Clàssics* el respecte a les velles grafies (haureu pogut veure que el meu *Curial* està ja en les mateixes normes (gairebé les mateixes) que presideixen l'edició de *Les classiques français du moyen âge*). Sobre el llibre de Llorente no hi cap discussió, naturalment. A part la rectificació d'algunes errors, he procurat ésser ben sincer.²² I per sinceritat no crec que pugui acusar-se a ningú. Estic ben lluny del grup de *Taula de Lletres Valencianes*; he parlat només una vegada amb el seu director, que és un senyor que ha sabut quedar ben bé amb mi.²³ Les meves relacions a València es redueixen al grup d'universitaris aplegats en Acció Cultural Valenciana. Ultra una intensa campanya cultural que realitzen a la Universitat, publiquen *Estudios históricos*

²⁰ Es tracta de les recensions de la traducció catalana medieval del *De Amore* d'Andrea Capellani i de la *Introducción al latín vulgar* de C.H. Grandgent, publicades a l'*AOR* III (1930); v. Aramon (1930a).

²¹ Aramon ressenya *Lo rondallaire* de Maspons i Labrós (Barcelona, Barcino, 1930), dins *LPC*; Aramon (1930b).

²² Es deu referir a la ressenya que va fer Aramon del llibre *En defensa de la personalitat valenciana* de Jordi de Fenollar, pseudònim de Llorente: "[ressenya a] Jordi de Fenollar. *En defensa de la personalitat valenciana*", *LPC* XII, 1930, pp. 524-525.

²³ Des del novembre de 1930, es deixà de publicar la revista *Taula de Lletres Valencianes*, que començà a sortir l'octubre de 1927. L'últim director va ser-ne Francesc Almela i Vives, periodista, poeta i erudit. Segons l'anàlisi d'Iborra (1982, 16), *Taula* va viure tres etapes, cadascuna representada per un director diferent: passa d'una primera etapa en què la literatura de creació hi ocupa la major part, a una etapa intermèdia de major presència de "papers més mo menys polèmics i doctrinals", fins a arribar, sota la direcció d'Almela, a una última etapa que traspuja "la politització de la postdictadura". Encara en paraules d'Iborra (1982, 14), "els escriptors de *Taula* tractaren de liquidar la botigueta que un valencianisme depauperat i ranci mantenia oberta amb més pena que glòria".

valencianos (que ara converteixen en *Estudis històrics valencians*), amb dues sèries: “Col·lecció Beuter”, d’estudis històrics, i “col·lecció Orellana”, d’estudis d’art i arqueologia. Altrament, publiquen una fulleta —*Acció Valenciana*— que és de les coses més pures (i no pas pel seu catalogà) que es publiquen a València, i que ha arribat a un miler d’exemplars de venda, només entre estudiants. Creuen que la cultura és la millor arma per fer triomfar els ideals que siguin i s’allunyen tant com poden dels sentimentalismes. I tant els fa dir catalana com valenciana a la seva llengua, però sempre que parlen de la seva terra i dels seus clàssics, hi comprenen els del Principat i els de les Illes.²⁴ Hi estic molt d’acord, i mantinc amb ells una correspondència que és per mi molt estimada.

He rebut el vostre exemplar dels *Exercicis*. Molt agraït. No podia arribar en millors moments. (Ací estem en ple carnaval, i no és pas com a casa nostra; tothom et burxa per divertir-te, i els professors, inclòs, demanen si és possible que anem a tal ball o tal altre. Sort que no m’he fet de cap associació d’estudiants; sinó seria considerat com un greuge la meva deserció.) Llegeixo els dos textos amb atenció; m’admira la vostra fidelitat en la versió.²⁵ Naturalment, la meua incompetència em privarà de parlar-ne en alguna revista; però això fa que em situï més en la posició de simple lector, que és la que millor escau davant d’aquells textos.

He donat el llibre de Mn. Serra i Vilaró al Dr. Kuen.²⁶ Però ell me l’ha deixat per fer-ne una recensió per a *La Paraula*. Crec que l’enllestiré aviat, perquè el volum m’interessa molt.²⁷ Després, quan jo sigui a Barcelona, us demanaré un exemplar; o trameteu-lo, si voleu, ara, a casa meua, a Barcelona.

Demanaré al Dr. González Palencia el seu treball. Em sembla que haurà d’accedir a donar-vos-el. Amb el Dr. Kuen ens veiem prou sovint per parlar de les coses de

²⁴ Acció Cultural Valenciana fou un grup universitari i catalanista fundat el 1930. Segons Alfons Cucó, era un grup apolític que es preocupava només per “problemes culturals o estrictament universitaris” i, pel seu “catalanisme militant” i “nacionalisme radical”, es federà amb Palestra i amb Associació per a la Cultura de Mallorca (v. Alfons Cucó, *El valencianisme polític: 1874-1936*, València, Lavinia, 1971, pp. 196-199). El primer número d’*Acció Valenciana* sortí el 15-4-1930 i l’últim, el 15-4-1931; primer, la dirigí Felip Mateu i Llopis i més tard Lluís Querol

²⁵ Calveras publicà el 1930 la traducció catalana, acarada amb l’original castellana, dels *Exercicis espirituals de Sant Ignasi de Loyola* (Barcelona, Foment de Pietat Catalana); v. § 7.

²⁶ Segurament es deu referir a *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius*, Biblioteca Històrica, Barcelona, Biblioteca Balmes, 1930.

²⁷ “[ressenya a] Joan Serra i Vilaró, *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació dels seus arxius*”, *LPC XIV* (1931) pp. 150-152.

Barcelona i singularment de l'*Anuari*; sempre li és recordat —o recorda ell— que ha de fer-nos quelcom.

Les recensions de *La Paraula Cristiana* no surten amb massa puntualitat ni massa regularitat; per exemple, tenen des de setembre una nota meva sobre el primer volum de la “Col·lecció Beuter”,²⁸ i encara no l’han publicat; les dues d’ara els van ésser trameses més tard.²⁹

Molt interessant el que em diuen dels documents comarcals. Crec que és possible fer una bona i intensa recopilació, no oblidant cap regió ni cap arxiu de la nostra terra.

Els treballs d’onomàstica i toponomàstica són coses essencials per a fer avançar els estudis filològics. Cal només recordar què en diuen Meyer-Lübke i Menéndez Pidal.

Celebro la vostra sortida com a propagandista. Espero que no serà la última. Els temes els trobo molt justos.

Ha tornat ja a Barcelona Mn. Vives? Li haig d’escriure. Vaig rebre una lletra on em deia que tornava aviat a Catalunya, però que abans anava a Friburg d’Alemanya a veure el Dr. Finke. No em donava cap data.

Ací fa tres dies que neva. Sembla que hagi començat l’hivern de debò. La neu, que a la gent de Barcelona ens fa tant d’efecte, comença ja a cansar-me. És molt diferent com a motiu poètic que com a molèstia.

Ha sortit ja el programa del semestre d’istiu. Us en parlaré en una pròxima lletra.

Gràcies del Dr. Kuen pel volum tramès.

Molts records per al pare Casanovas i per a Mn. Vives, si ja és aquí. Amb la devoció i afecte de sempre.

R. Aramon i Serra

²⁸ Es tracta de la ressenya al *Dietario del Platero Suárez*, d’Antoni Igual Úbeda, Colección Estudios Históricos Valencianos / Colección Beuter I, València (v. Aramon 1931a).

²⁹ No sabem de quines ressenyes es tracta perquè Aramon arribà a publicar-ne més de vint entre 1928 i 1932.

[13] Carta de Ramon Aramon (15-3-1931)

v/c Rittersatrasse, 2 I
Dresden-N

Leipzig, 15-III-31

Reverend pare Calveras: Us havia promès que les meves recensions us arribarien a finals de febrer, i fins ara no m'ha estat possible enllestir-les. Hi ha un atenuant, a part totes les excuses que poguéis donar de feina, etc., i és que en comptes de trametre-us-en dues, us en trameto tres. A les dels llibres de Grandgent-Moll i Revest, he afegit l'edició Pagès del *De Amore*. Naturalment, tractant-se de recensions per a l'*Anuari*, tots els arguments i totes les observacions són de caràcter científic.³⁰ Suposo que a ningú se li acudirà de discutir-les, des d'un altre punt de vista. Digueu-me, si us plau, què us semblen.

Voldria veure'n proves. Suposo que no hi haurà inconvenient a trametre-me'n; les despatxaré de seguida. Hi ha masses paraules amb senyals d'accent i quantitat, i massa català antic, per no donar-hi una ullada. Vós deureu també revisar les proves (i si no us ho proposéssiu, us prego que ho feu), i sempre val més dues lectures que una lectura.

Estan ja totes les altres coses de l'*Anuari* a punt? Quan sortirà?

Per a nous volums hauríem de procurar, potser, d'ampliar la secció de recensions amb obres romàniques no catalanes. Això ens podria portar el concurs d'alguns estrangers. Altrament, fóra interessant d'establir una secció de recensions curtes (com la té *Romania*), on podrien indicar-se, sense caràcter total, és clar, totes les obres estrangeres de què no es parlés a la secció de recensions llargues (les catalanes ja anirien a la bibliografia especial).

Us prego que m'indiqueu el pla o el que tingueu per a l'*Anuari* IV. Es pot comptar amb Kuen, i jo tornaré a escriure, quan calgui, a González Palencia. Potser seria convenient de fer la secció de recensions una cosa ben orgànica; podem parlar-ne, si voleu, o ja en parlarem a l'istiu.

Acabat ací el semestre, he enllestit aquests dies algunes feines, i demà marxo cap a Dresden. M'hi estaré un mes o més. Allà em tindreu a la vostra disposició per a tot el que volgueu manar-me.

³⁰ La recensió del llibre de Revest no sortirà a l'*AOR*, sinó a *LPC* (v. Aramon 1931c; v. § 4.2).

Com que aquesta carta us arribarà pels volts de Sant Josep, aprofito l'avinentsa per indicar-vos els meus desigs que us sigui ben plaent la vostra diada i que Déu la beneeixi.

Escriu també —a tall de telegrama, perquè no tinc més temps— al pare Casanovas, per regraciar-li el seu *Sant Ignasi*, i a Mn. Vives, per felicitar-lo.

Amb tot l'afecte de

R. Aramon i Serra

[14] Carta de Ramon Aramon (11-4-1931)

Postkarte

Werdet

Rundfunkteilnehmer

Rnd. P. Josep Calveras

Biblioteca Balnes

in Barcelona

Duran i Bas, 11

Straße, Hausnummer,

Gebäudeteil, Stodwert

Absender: R. Aramon i Serra

Wohnort: Reichelstrasse, 13 IV

Straße, Hausnummer, Leipzig

Gebäudeteil, Stodwert

Rnd. P. Calveras: Us trameto avui les proves corregides de les dues recensions. Com que hi ha bon nombre de correccions, voldria, si fos possible, veure segones proves. Em sabria greu que les citacions sortissin amb alguna errada.

Hi ha algunes coses que s'han d'unificar o regularitzar; per ex.: la indicació dels segles (jo vaig posar-ho en versaletes i les proves han vingut en majúscules). I, sobretot, les paraules llatines dels fragments del llibre de Grandgent que cito: unes vegades són en negretes i altres en cursiva. Cal que només hi hagi un tipus, i, si

volem seguir el llibre, ha d'ésser en cursiva i no en negretes. Procureu que la lletra *í* surti així i no *í* com me posaven.

Altrament, he afegit una nota, que ha d'anar a peu de pàgina.

Trobareu l'original en mitja quartel·la en el paquet de proves. Suposo que vós voldreu llegir també les proves abans no tornin a la impremta.

Sortirà, així, ben aviat el volum? Com van les altres coses de l'Oficina i del Foment i de Catalunya?

Saludeu, si us plau, al pare Casanoves i al Dr. Vives.

Amb els millors records del vostre afm.

R. Aramon i Serra

L[eipzig] 11-IV-31

[15] Carta de Ramon Aramon (9-7-1931)

Reverend P. Calveres: Ací us retorno, tan ràpidament com puc, les proves de les recensions. Heu llegit ja les recensions del pare Oleza.³¹ En el tros que hi ha aquí hi ha moltes irregularitats ortogràfiques. Les he subratllat. Repasseu-ho, si us plau.

Quan sortirà l'*Anuari*? Tindré temps, encara, de rebre'l a Leipzig? Romandré ací fins a finals del semestre (s'acaba cap al dia 29 d'aquest mes). Retornaré a Barcelona, però passant per París, si em queden diners.

Espero que aviat ens podrem veure. Mentrestant, però, em teniu ací a les vostres ordres.

Salutacions per al pare Casanovas i el Dr. Vives.

Amb els millors afectes de

R. Aramon i Serra

Si és possible, feu de les meves recensions uns quants exemplars de tiratge a part (uns vuit o deu). Gràcies.

Leipzig, 9-VII-31

³¹ Es deu tractar de la recensió d'Oleza (1930) sobre el tom I del *DCVB*.

[16] Carta de Ramon Aramon (27-5-1932)

Berlín, 27-V-32

Reverend P. Calveras: Rebuda la vostra lletra i rebut l'exemplar de la *Reconstrucció*. Gràcies per tot. He començat la lectura del vostre llibre i anoto, tal com demanàveu, tots els punts on no estic d'acord. No crec que arribin a ésser masses. Precisament aquest semestre Gamillscheg té un curs sobre la creació de la moderna llengua literària francesa, i això em podrà servir com un punt més de contrast. Ja en parlarem.

El meu volum III del *Curial* trigarà bastant a sortir. Tinc tot el meu treball llest, però per raons editorials no crec que aparegui abans de Nadal. Per tant, En Miquel i Planas pot fer sortir la seva edició sense por de coincidències.³²

Recensions per a l'*Anuari*, no en tinc encara cap de llesta. Més difícil, cada vegada més, de trobar el temps que aquestes coses necessiten. Havia començat a treballar —em sembla que us ho vaig dir— sobre *Garcilaso de la Vega* de M. Arce, *Literatura dramàtica espanyola* d'A. Valbuena. Volia fer notes, també sobre el *Chrestien de Troyes* de Cohen, i ara, últimament, sobre aquest llibre que m'ha vingut a les mans: *Estudios sobre el español de Nuevo Méjico* d'A.M. Espinosa. Si puc enllestir-ne alguna d'ací a pocs dies, us la trametré ràpidament; sinó, seran per a l'*Anuari* de l'any vinent.³³

Un dia d'aquests escriuré a l'Amado Alonso, director del Seminario de Filología de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Buenos Aires, per demanar-li —si us sembla bé— intercanvi de les publicacions de l'Oficina amb les del Seminario.

Em plau moltíssim que en Kuen vulgui publicar el seu treball sobre l'alguerès a l'*Anuari*. No dubto que serà un dels treballs millors i dels que més honoraran l'*Anuari*.³⁴

Abans de tornar a Barcelona faré una llista de les obres indispensables de treball, per tal de completar la biblioteca de l'Oficina, en aquest aspecte, a mesura que sia possible. Què us sembla?

³² El vol. III de l'edició d'Aramon sortirà el 1933. L'edició de Miquel i Planas havia sortit l'any anterior (1932).

³³ La recensió d'Aramon del llibre d'Espinosa es publicarà a l'*AOR* V (1932) pp. 313-318.

Perdoneu que no pugui allargar-me més. El temps m'empaita d'una manera molt desagradable, i tot sovint fa que aquestes lletres als amics, que jo voldria llargues i ben cordials, quedin reduïdes a l'extensió i a la fredor d'un telegrama.

Moltes salutacions al pare Casanovas.

Amb els millors afectes.

R. Aramon i Serra

[17] Carta de Ramon Aramon (28-8-1932)

Altenhof, 28-VIII-32

Reverend pare Calveras: Més m'hauria estimat poder-vos saludar personalment a l'Oficina Romànica, que de la manera que ho haig de fer ara; però no em queda més remei que conformar-m'hi.

Fins l'any vinent no retornaré a Barcelona. La Junta, de Madrid, m'ha prorrogat la pensió per un semestre més, és a dir, fins a finals de febrer. Ja sabeu que amb el curs actual de la pesseta és difícilíssim de viure a Berlín i gairebé impossible de poder comprar, de tant en tant, algun llibre. ¿No li seria possible, al Foment, d'ajudar-me, amb un complement, encara una altra vegada? Us agrairia que volguéssiu preocupar-vos-en.

Com està l'*Anuari* de 1931? Ha sortit ja? Tan bon punt retorni a Berlín i pugui posar-me a treballar de nou, enllestiré totes les recensions que havia d'haver fet per a aquest número. No fos cas que l'any vinent també fes tard!

Per al semestre d'hivern, amb destinació al seminari del professor Gamillscheg i amb vistes després a la publicació, treballaré sobre el llenguatge de la versió catalana dels diàlegs de Sant Gregori, i sobre alguns problemes de l'Atlas Lingüístic de Catalunya. Tot això sense oblidar el meu estudi sobre *Curial e Güelfa*. Quan retorni a Barcelona, m'emprendré l'estudi d'uns inventaris vigatans del segle XIV, que podria publicar-se a la Bibl. ling. de l'Ofic. Rom. i la *Crònica* de Pere III, amb destí als Nostres Clàssics. Després veurem què pot fer-se amb els documents dialectals catalans. Si hi hagués matèria suficient, podríem

³⁴ V. nota 7.

emprendre'ns una col·lecció com la de Menéndez Pidal per als dialectes espanyols; sinó que els nostres dialectes no comencen a ben definir-se fins al segle XV.

Un altre dia us escriuré més llargament. Feu-me saber alguna cosa de vós i de les nostres coses. Salutacions al pare Casanovas.

Records afectuoses del vostre devot

R. Aramon i Serra

[18] Carta de Ramon Aramon (8-11-1932)

Berlín, 8-XI-32

Rnd. P. Calveras!

Agraïdíssim a la vostra darrera lletra i a la resolució favorable del meu assumpte. M'ha atrapat la notícia en el moment que volia escriure-us regraciant-vos de totes maneres el vostre interès.

No sé si em sobran diners per a llibres; haig d'atendre, d'una manera urgentíssima, la meva alimentació i preparar-me de nou per a la lluita amb l'hivern, que ací és cru de bo de bo.

Podeu trametre els diners en la moneda que volgueu o tingueu. En últim extrem, jo els necessito convertits en marcs. Si els teniu en pessetes, trameteu-los en pessetes. Si els teniu en francs suïssos, trameteu-los en francs suïssos. Del que us pregaria és de no canviar pessetes per francs suïssos o al revés, per tal d'evitar pèrdues en els canvis. Podeu trametre'ls en marcs, si en teniu.

La llista de llibres que he començat, i que avança lentament, és de les obres que són absolutament indispensables a l'Oficina Romànica. Una biblioteca especialitzada i ben completa la necessitarem de seguida. Ja en parlarem més extensament un altre dia.

Rebut l'exemplar de l'*Anuari*. Queda molt bé. Ja us vaig dir, em sembla, una vegada, que calia nivellar moltes irregularitats que ara s'hi noten. Per exemple: el predomini de la lingüística sobre la literatura, el predomini —gairebé exclusiu— del català sobre els altres idiomes romànics. Em preocupo de buscar per ací gent

que s'ocupin de coses diverses i ben interessants. Hem de fer que l'*Anuari* sigui aviat una necessitat ineludible en tots els centres romànics.

Potser, per al número pròxim, us podré fer enviar curts articles sobre dialectes americans i algun problema de literatura italiana. Per a més endavant podreu comptar amb la meva col·laboració més o menys constant. Quines coses teniu, ja, per al n. vinent?

Una altra cosa que cal arranjar és la qüestió de les recensions. És necessària una unitat de direcció, que faci que no s'oblidin llibres interessentíssims. I cal, també, no repetir notícies que no tenen massa interès, o sobre les quals no es poden aportar noves dades (em refereixo, en aquest punt concret, a les curtes notícies de Moll sobre el *Butlletí de Dial. Cat.*, que estan repetides totes en la bibliografia). Crec que s'hauria d'establir un punt central d'iniciatives, quant a llibres a recensionar, al qual anessin les iniciatives particulars. Si voleu, quan jo torni a Barcelona, puc encarregar-me d'aquell treball de concentració i distribució.

Per evitar, ja des d'ara, duplicitat de treball, us dono la llista dels llibres que, cas que no els recensionin ningú més, recensionaré jo: *Zeit und Ewigkeit bei Chateaubriand* de K. Döhner; *Bezeichnungen der Kinnbacke im Galloromanischen*, de Heinrich Kahane; *Beiträge zur romanischen Ortsnamenkunde des Oberelsass* de Lotte Risch; *Die französische Handelssprache im 17. Jahrhundert* de Alwin Kuhn; *Saint Ciran und Augustinus im Kulturkreis von Port-Royal* de P. Schneider; *Literatura dramática española*, d'A. Valbuena; *Curs pràctic de llengua catalana*, de Jeroni Marvà; *Resum de poètica catalana* d'Alfons Serra i Rossend Llates; *Cervantes* d'A. Castro; *Die Lieder Bertrams von Born*, de Carl Appel; *Antología lírica española*, de H. Petriconi, i potser algun altre. Potser algun d'aquests llibres fallarà. En tot cas, per al número pròxim, podeu comptar amb bon nombre de pàgines meves.³⁵ La Bibliografia la tiraré endavant tan bon punt torni.

Suposo que el llibre tramès per En Gamillscheg a què us referiu és: *Die germanischen Ortsnamen in Spanien und Portugal* de Georg Sachs. Comuniqueme exactament qui recensionarà aquest llibre, puix és possible que per raons

³⁵ Aramon publicarà a l'*AOR* V (1932, 323-327 i 329-330) les recensions dels llibres de Serra i Baldó i Rossend Llates, d'Alwin Kuhn i Lotte Risch, i introduirà com a entrades de la seva "Bibliografia de la llengua i literatura catalana" (*AOR* VII, 1934) els estudis d'Heinrich Kahane, de Lotte Risch, de Jeroni Marvà, i d'Alfons Serra i Rossend Llates.

d'amistat l'hagi de recensionar jo. Si a En Moll li interessa molt, pot potser fer-ne una nota ell per a l'*Anuari*, jo la procuraria fer en aquest cas en un altre lloc.³⁶

Sento infinitament que no s'hagi fet la recensió de l'*Anuari* de 1930 a *La Paraula Cristiana*; En Serra m'havia promès de fer-ho, i malgrat dues o tres cartes meves preguntant-li quelcom en aquest sentit, roman ell en el més absolut silenci. Si ningú s'ocupa del número actual, en faria una nota curta jo, que sortiria amb una sola inicial o amb pseudònim.³⁷

Molt bé que us reserveu els diners que em pertoquen de la bibliografia com a dipòsit per si necessito llibres. Respecte al *Curial* de Miquel i Par, us prego que pregunteu als editors, abans de comprar el meu exemplar en les condicions que diguéreu, si penseu trametre-me'n cap (jo els vaig trametre el meu; altrament és possible que en faci una recensió);³⁸ seria llàstima que per una casualitat me'n pervinguessin dos exemplars. De totes maneres, us demano molta rapidesa, en aquesta qüestió.

Heu tramès l'*Anuari* a Gamillscheg? Si no ho haguéssiu fet, podríeu trametre-li també el vol. I, que li falta i que em va preguntar si seria possible que li trametéssiu. Podeu enviar-los, si voleu, a casa meva.

El Dr. B.E. Vidos, que viu a Budapest VII, Tököly-út, 38, em va dir que si li trametíeu l'*Anuari* en parlaria a l'*Archivum Romanicum*.³⁹ És un probable col·laborador. També, potser, el Dr. K. Döhner, que viu a Berlin-Spandau, Elsgraben Weg 14, en parlarà a una revista alemanya.

¿Voleu trametre, de la bibliografia, un exemplar a Jordi Rubió (Biblioteca de Catalunya), un altre a Enric Bagué (Institut d'Estudis Catalans) (a En Casacuberta suposo que li haurà tramès el Dr. Vives) i cinc a mi? Els restants ja els recolliria a Barcelona. Les millors salutacions al pare Casanovas i al Dr. Vives, a qui procuraré escriure aviat.

Afectíssim servidor

R. Aramon i Serra

³⁶ Ni Aramon ni Moll no publicaren ressenya d'aquest llibre a l'*AOR*.

³⁷ Aramon farà una ressenya dels quatre primers volums uns anys més tard: "[ressenya a] *AOR*, Barcelona, Biblioteca Balmes, 1928-1931", *AIEC. Secció d'Història i Arqueologia VIII* (1936) pp. 586-588.

³⁸ De l'edició del *Curial e Güelfa* de Miquel i Planas i Par, Aramon en va fer recensió a la *RFE XXI* (1934, 407-416). De l'edició d'Aramon, en van fer recensió Moll en el *Bolletí* (1933, 173-176) i Nolasc del Molar en els *Estudis Franciscans* (1934, 117-119)

[19] Carta de Ramon Aramon (29-12-1932)

Dresden, 29-XII-32

Rnd. P. Calveras: Acabo de rebre la vostra lletra, que m'ha alegrat extraordinàriament, com totes les coses que m'arriben de Barcelona.

He vingut a passar les festes a Dresden, com l'any passat, en el recer acollidor de la família Pàhlig. Fins el dia 2 de gener romandré ací, i retornaré a Berlín després per a llençar-me de ple a un treball que m'ha encarregat el prof. Gamillscheg per al seu seminari.

Està vist que els nostres *Curials* (el tercer volum del meu i el de conjunt de Miquel i Planes) hauran de sortir junts. El meu havia d'aparèixer a fi d'any, però ja vaig instar Casacuberta que s'esperés una mica a fi que no coincidís la seva sortida amb l'altra, però veig que Miquel també es retarda, per tots els motius que vós em dieu. En fi, que surtin quan Déu vulgui.⁴⁰

Naturalment, vaig rebre els diners de Suïssa.

La recensió de la literatura de Garcia Silvestre la faré potser per a la *Revista de Filologia Española*.⁴¹

Rebut l'exemplar per al prof. Gamillscheg. Gràcies de part seva. Els Drs. Vidos i Döhner m'han comunicat que havien rebut també l'exemplar de 1931.

Trobo interessant el sumari de l'*Anuari* vinent. Tinc promès un treball del Dr. Hans Rabow sobre lírica italiana. No sé si serà molt llarg, però convindria publicar-lo.⁴² Per a l'any vinent ja trobarem altra gent.

Us escriuré un altre dia més llargament.

Que tingueu un bon any nou! Salutacions al pare Casanovas.

Amb els millors afectes, vostre

R. Aramon i Serra

³⁹ Serà Barnils qui signarà pòstumament una ressenya de l'*AOR V* (1932) dins la revista *Archivum Romanicum XIX/2* (1935, 1-2). Vidos, per la seva banda, la farà sobre l'edició del *Curial* a càrrec d'Aramon (*Archivum Romanicum XIX/2*, 1935,2-3).

⁴⁰ Vegeu nota 24.

⁴¹ No la hi va fer. N'introdueix, però, una breu nota bibliogràfica a la seva "Bibliografia de la llengua i literatura catalana" (*AOR V*, 1932, 364, n. 861).

⁴² Hans Rabow publicarà a l'*AOR* l'article "Gli «Asolani» di Pietro Bembo" (*AOR V*, 1932, 243-296).

[20] Ta de Ramon Aramon. (5-2-1933)

Reverend pare Calveras: Acabo de llegir a *El Matí* la notícia de la mort del Dr. Barnils, que he sentit extraordinàriament.

Volgueu fer presents, si us plau, a la seva família i a l'Oficina Romànica el testimoniatge del meu condol.

Al Sr. Domínguez Bordona li he demanat "... que quiera escribir, o mandar escribir, a dicho señor Miquel i Planas, certificándole:

1. que yo, R.A. i S., he asistido con bastante frecuencia a la sección de mss. de la B.N. de Madrid durante los meses de enero-junio de 1930.
2. que durante los meses de enero y febrero he trabajado en el ms. del *Curial*.
3. que he trabajado, también, sobre distintos mss., singularmente catalanes y de clásicos latinos".

Aprofitaré el primer moment de lleure que trobi per a escriure-us llargament.

Amb els millors records per al pare Casanovas i Mn. Vives, us saluda afectuosament.

R. Aramon i Serra

Berlin, 5-II-33

[21] Carta de Ramon Aramon [(s.d.): estiu 1934]

R.P. Calveres: Aquí li deixo:

1. dos articles del volum Barnils ja corregits.
2. els *Defectes de parlar*, dels quals podem publicar els fragments indicats. S'hauran de fer gravats. Com que aquest llibre és de 1930 s'hauria de posar davant del de la *Misc. Alcover*.⁴³

Caldria que fes mirar si a la Bibl. de Catalunya hi ha el *Festsschrift Voretzsch* (buscar en el catàleg *Voretzsch*), on em sembla que hi ha un treball d'En Barnils.⁴⁴

⁴³ Amb el títol "[Pronunciacions normals catalanes]" es publiquen com a article alguns fragments de *Defectes del parlar* (AOR VI, 1933, 163-174), que, efectivament, precedeix l'article "Articulacions alveolars condicionades" (AOR VI, 1933, 175-178), publicat inicialment a la *Misc. Alcover*.

⁴⁴ A l'exhaustiva bibliografia de Barnils elaborada per Joan Julià (2000b, 187-213), no hi consta.

Que el componguin i l'intercalin, per la data, allà on li correspongui. Naturalment, n'hauria de veure proves per regularitzar la fonètica i la bibliografia.

També s'hauria de mirar si la família Barnils posseeix la comunicació publ. en *AOR* II, però *in extenso*. Podríem també reproduir-la.⁴⁵

Amb això quedarà clara la part d'estudis fonètics. Hauríem de mirar, també, si hi ha cap article inèdit a casa els Barnils. Això donaria més importància al recull.

Seguirà la part dialectal. Tinc part del *Mundart von Alacant* revisat, i li acabaré tan bon punt torni.⁴⁶

Referent a l'altre *Anuari*: tinc un parell de recensions, però no he tingut temps de posar-les a màquina. La preparació de les lliçons m'ha absorbit massa. A finals de setembre, però, pot quedar, per la meua part, llest.⁴⁷ Voldria veure noves proves de la "Bibl[iografia]" Hi ha blancs i dubtes que cal resoldre. Si ja en tingués proves compaginades, trameti-me-les.

Jo seré: del 18 al 24 migdia, a Ripoll, Hotel Continental; del 24 tarda al 30 tarda, a Olot, Hotel l'Estrella. El 31 seré a Barcelona. Procuraré veure'l. Després aniré uns pocs dies al Montseny.

Els treballs de Tagliavini i Hess poden trametre's a les adreces de sempre, que té el Sr. Ros.

El saluda afectuosament

Aramon

[22] Carta de Ramon Aramon (18-1-1935)

18-I-35

P. Calveras: Li recordo algunes coses que cal tenir presents:

1. La supressió d'una numeració.
2. Que hem establert un sistema d'abreviatures per als títols d'obres.

⁴⁵L'acaben reproduint (AORLL, 1933, VI, p. 159-161). L'article és "Acerca de determinados reflejos fonológicos de la volición en la palabra" (AORLL, 1929, II, p. 265-267).

⁴⁶*AOR* VI (1933, 189-256).

⁴⁷Aramon treballa al mateix temps per a als *AOR* VI i VII, que es van publicar tots dos el 1935. El VI, amb *Nihil obstat* de maig de 1935, és el dedicat a Barnils i l'"altre" Anuari és el VII, amb *Nihil obstat* de juliol de 1935, que ja torna a incloure l'apartat de recensions i bibliografia. Aquesta carta d'Aramon sense datar, doncs, devia ser de l'estiu de 1934.

3. Les notes amb lletra del mateix cos que el text, perquè faci joc amb les lletres fonètiques.

4. He tingut present, en l'adaptació lingüística, el sistema que presideix les darreres publicacions del Dr. Barnils, i el qual, lògicament, hem de suposar que hauria seguit ell, si hagués dirigit la reimpressió d'aquests treballs.

A la impremta podeu seguir component els textos que adjunto.

Sóc al seu manar.

Afm.

Aramon

[23] Carta de Ramon Aramon [(s.d.): posterior gener 1935]

Afm. Rnd. P. Calveras: Ací li trameto:

1. El pròleg de "La ferme".⁴⁸
2. L'adreça de W.D. Elcock, 50, Boulevard d'Arcole, Toulouse, Hte. Garone, França.⁴⁹
3. El treball de G. Hess sobre La Rochefoucauld. Aquest treball estic compromès a revisar-lo; si no puc fer-ho ara, perquè hagi d'anar a la impremta tot seguit, voldré fer-ho en proves.⁵⁰ El trameto perquè l'*Anuari* no hagués de retardar encara més la sortida per culpa meva.

A part d'això, haig de manifestar-vos:

1. Que he mirat l'article d'En Tagliavini en les proves que jo tenia, i no hi he trobat res, fora aquella *n* per *m* que ja us vaig indicar, i que em sembla que vam assenyalar en les proves de Tagliavini. Quan estigui corregit el mot àrab equivocat, es pot tirar.⁵¹

⁴⁸ Es tracta de l'article "Vocabulaire de «La ferme» d'une région des Pyrénées-Centrales" de W.D. Elcock que havia de publicar-se en l'*AOR* VIII (1935). N'hi ha una separata en el fons Calveras de la BB.

⁴⁹ W.D. Elcock (1910-1960) és autor, entre altres títols, de *The Romance Languages*, manual de presentació de les llengües romàniques que Carlo Tagliavini (1973, 139) qualifica de "muy interesante, con algunos puntos originales". D'altra banda, en el fons Calveras, hi ha dipositada la tesi doctoral de W.D. Elcock "Vocabulaire ethnographique d'une région des Pyrénées-Centrales", presentada a la Universitat de Manchester.

⁵⁰ L'article de Gerhard Hess (1934a) s'intitula "Las «Maximes» de Rochefoucauld".

⁵¹ L'article de Carlo Tagliavini (1934) és "Discussioni etimologiche italo-iberiche".

2. Des de Berlín escriuré a Rabow sobre aquell assumpte.

Perdoneu l'estil telegràfic, però no tinc gaire temps.

Surto avui a les dues.

Fins a la tornada.

Afm.

Aramon

ASÍN PALACIOS, MIGUEL (Saragossa 1871 — Sant Sebastià 1944). Erudit, arabista i sacerdot (1895). Fou catedràtic d'àrab a la Universitat de Madrid (1903). Es dedicà a la investigació de la filosofia i la teologia musulmanes i a l'estudi de llurs influències sobre l'escolàstica del s. XIII, sobre Llull i Dante. Des del 1934 fou director de la RAE, a la qual havia ingressat el 1915.

[24] Carta de Miguel Asín a Miquel i Planas (17-2-1929)

Real Academia Española

Madrid, 17 febrero 1929

Sr. D. R. Miquel y Planas (Barcelona)

Mi querido amigo: Ante todo, reciba usted mis más cordiales gracias por el regalo del *Anuario de la Oficina Románica* que recibí y leí hace ya días, sin saber a quién agradecer el envío, que por su carta veo se debió a indicaciones de usted.

Es un alarde de serio trabajo científico que nada tiene que envidiar á otras publicaciones similares del extranjero, por la escrupulosidad del método y la riqueza de información. Hace honor de verdad á la ciencia filológica catalana. Trasmítame usted pues con mi agradecimiento el sincero testimonio de mi felicitación á todos esos señores que en él colaboran.

Por ello me es doblemente sensible no poder contribuir con mi cooperación á esa obra tan seria; pero ustedes saben muy bien que los estudios á que me dedico están del todo fuera de la esfera de esa oficina, pues la filosofía y teología hispanomusulmana cae extramuros de la filología románica en general y de la catalana más aún.

Si alguna vez yo topase con algún tema como aquel de Turmeda,⁵² no olvidaría ofrecerlo á ustedes. Pero por ahora en mi horizonte visible no descubro nada que se parezca á eso. Mande usted siempre á su devoto amigo.

Miguel Asín

BARNILS GIOL, PERE (Centelles 1882 — Barcelona 1933). Filòleg i foneticista. Es doctorà a la Universitat de Halle amb la tesi *Die Mundart von Alacant*. Autor de nombrosos estudis de fonètica i dialectologia. El 1926 entrà a la RABLB [v. estudis de Joan Julià (1986), (1987) i (2000b)].

[25] TP de Pere Barnils (s.d.)

Tarjeta postal

Saluda respectuosament el seu distingit amic el r.p. Calveras i sentint molt no poder-los fer companyia en el dinar, agraeix la invitació i l.b.l.m.

P. Barnils

[26] Carta de Pere Barnils (19-11-1928)

Dr. P. Barnils

De la Universidad de Halle a. S.

Ex-alumno de la Escuela de Altos Estudios de París

Director del Instituto Municipal de Sordomudos de Barcelona

Rosellón, 168, 1º 2ª (entre Aribau y Enrique Granados)

Saluda respectuosamente al rvdo. p. Calveres S.J. y en contestación a su consulta, tiene el honor de manifestarle que no ve inconveniente alguno en que el comité se

⁵² Asín Palacios va publicar "El original árabe de la «Disputa del asno contra Fr. Anselmo Turmeda»", *Estudios de Filología Románica*, Madrid, 1914 [publicat després a *RFE* I, 1914, pp. 1-51; i també a *Obras escogidas. II y III de Historia y Filología árabe*, Instituto Miguel Asín, Escuela de Estudios Árabes de Madrid y Granada, Madrid, CSIC, 1948, pp. 563-616].

adhiera a los homenajes a Fabra y Alcover, siempre que ello no deba representar una conformidad con la doctrina y procedimientos de los homenajeados.⁵³

Su devotm. q.b.s.m.

P. Barnils

(19-XI-928)

[27] Carta de Pere Barnils (17-5-1929)

Rvd. P. Calveras S.J.

Barcelona, 17-5-929

Present

Honorable senyor y amich: Rebuda la seva invitació al dinar filològich del proper dissabte. Grans mercès. Però, el fet de que “quí no treballa no menja” (y jo no treballa) y, sobretot, l'escaure's l'hora a la que jo tinc compromesa per als meus disàrtrics, em privaràn d'entaular-me en l'agradosa companyia de vv. Només els prego que en els moments on la fisiologia evoca idees y records remoguin en vv. el de qui els segueix amb tota simpatia y desitja la prosperitat de l'obra començada. Dient-se de v. afm. y b.l.m. respectuosament

P. Barnils

[28] Carta de Pere Barnils (11-4-1930)

Escuela Municipal de Sordomudos

Marqués de Santa Ana, 4

Barcelona (s.g.)

(11-IV-30)

Rvd. P. Josep Calveras S.J.

Respectable senyor i amic: Raons anàlogues a les que l'any passat em privaren d'assistir al dinar intim de comerç de sortida del 2on any del *Anuari*,

⁵³ Respecte a Fabra, un comitè promotor d'homenatge al Mestre volia preparar un volum en motiu dels seus 60 anys. D'aquesta *Miscel·lània Fabra*, no n'hi ha cap notícia, ni en l'exhaustiva bibliografia fabriana de Marcet i Solà (1998a). D'altra banda, el fullet de presentació d'aquest homenatge està datat a l'octubre de 1928 i es va enviar a Calveras (v. apèndix IV.b / 3). Respecte a l'homenatge a Alcover, l'OR hi va enviar una adhesió col·lectiva amb data del 4 de desembre de 1928, reproduïda en la *Misc. Alcover*, p. XVI-XVII.

agravades pel règim a que estic sotmès ja fa 4 mesos, em priven d'estar amb v. en la familiar xerinola filològica.

Agraeixo, però, ferm el convit al qual seré present en ànima.

Manifesti al sr. Moll, li prego, que tindria una veritable satisfacció en fer la seva coneixença. Ja sab quan pot trobar-me a casa.

Seu afm. b.l.m. y ss.ss.

P. Barnils

[27] Carta de Pere Barnils (28-5-1932)

Dr. P. Barnils

Laboratori de la paraula

Correcció de defectes del llenguatge

Tractament pedagògic

Av. 14 d'abril, 458, pral

Telef. 74345

(28-X-932)

Saluda respectuosament al rvd. p. Calveras i agraint l'*Anuari* 1931 i, en la impossibilitat d'assistència a l'acte mengivol, adreça a tots la felicitació per la feina feta, els desitja bon profit i energies per a continuar-la.

El seu devotm. q.b.s.m.

P. Barnils

BARRERA I ESCUDERO, JAUME (Barcelona 1879 — 1942). Publicista i historiador de la literatura. Eclesiàstic. Des del 1922 fou membre de la RABLB. El 1906 dirigí “Biblioteca Clàssica Catalana”. Entre 1912 i 1942, dirigí la pàgina literària d’*El Correo Catalán*.

[30] Ta de Jaume Barrera (27-1-1929)

Rdo. P.J. Calveras S.J.

Mí muy distinguido y buen amigo: Del todo conforme con las adjuntas inclusiones al *Breviari crític* del sr. Montoliu, que edita la B.B., y que ya leí, en calidad de censor.⁵⁴

Suyo in Xto. affm.

Jaime Barrera, pbro.

Barcelona, 27 enero de 1929

[31] Carta de Jaume Barrera (3-7-1936)

Pax Xti

Reverent pare Josep Calveras

Molt estimat senyor i amic: La serie d’articles “De la paraula viva”, publicada a *El Correo Catalán* pel doctor Pere Barnils —a.c.s.— començà en dia 22 de febrer de 1928. No puc precisar la data de l’últim article publicat. Hi hagué una solució de continuïtat, continuant encara, durant un temps, la publicació de dites notes.

Li prego que cuidi de la seva salut, i demano a Nostre Senyor que li retorni les energies per a tota tasca, espiritual i literaria. De v.r. in Xto affm.

Jaume Barrera, prev.

Barcelona, 3 juliol 1936

⁵⁴ El *Breviari crític*, selecció dels articles de Manuel de Montoliu publicats a *La Veu de Catalunya*, era una publicació de l’OR, dins la col·lecció de “Vulgarització”. Consta de 4 volums (1923-1930).

BATLLORI MUNNÉ S.I., MIQUEL (Barcelona 1909). Estudià al col·legi dels jesuïtes del Sagrat Cor de Jesús de Barcelona, de 1916 a 1925. Estudià història i dret a la Universitat de Barcelona i obtenia la llicenciatura de totes dues carreres el 1928; com a professors hi tingué Antoni Rubió i Lluch, Pere Bosch Gimpera, Lluís Segalà, Joaquim Balcells, Àngel de Aspraiz, Antonio de la Torre i Jordi Rubió. L'octubre de 1928 entrà a la Companyia de Jesús i el 1932 s'exilià a Itàlia: primer a Bol·lengo com a estudiant d'humanitats i després a Avigliana, prop de Torí, on estudià filosofia durant el trienni 1933-1936. Acabada la guerra civil, fou enviat a un col·legi de segon ensenyament, el de Monti-Sion de Palma de Mallorca. El 1942 defensà la seva tesi doctoral a Madrid. El 1947 era cridat a Roma pel general pare Janssens, el 1951 passà a dirigir la revista *Archivum Historicum S.I.* i el 1952 s'incorporà com a professor d'història a la *Pontificia Università Gregoriana*, de la qual fou catedràtic des del 1955 fins al 1980. Ha estat elegit membre numerari de la Real Academia de la Historia de Madrid, membre corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres i de l'Institut d'Estudis Catalans. Ha rebut els doctorats *honoris causa* de la Universitat de València (1975) i de la Facultat de Teologia de Barcelona (1978). Ha arribat a publicar més de mil treballs, dels quals 51 són llibres; les seves monumentals obres completes estan en curs de publicació [Benítez 1996, 133-167; per a una primera valoració de la seva obra a càrrec de diversos especialistes, v. *Miquel Batllori, historiador i humanista*, Josep Solervicens (ed.), Sabadell, Fundació Caixa de Sabadell; Barcelona, RABLB, 1999].

[32] Carta de Miquel Batllori (30-9-1932)

Avigliana, 30 de setembre de 1932

R.P. Josep Calveras

Barcelona

Molt benvolgut en Crist: Ja em perdonarà que li escrigui sense conèixerlo; al capdavant crec que entre nosaltres no calen compliments. Es tracta doncs de que aquest estiu he trobat casualment a Bolonya un còdex català, que vaig poder estudiar tot esperant dos dies que obrissin una de les biblioteques a on em calia

treballar: és un tractadet de menescalia escrit al s. XV i usat per qualche veterinari italià, com es dedueix de les notes marginals —totes italianes— i d'una recepta afegida a la fi, també en italià. Es molt més llarg que el publicat a l'*Anuari* de l'O.R. de l'any 30, car conté 58 folis ben atapeïts; demés té un cert interès folk-lòric que no té aquell, com pot veure per la taula que li envio per mitjà de Mn. Vives.

Jo tinc copiats com uns trenta folis, és a dir les parts més xocants per conèixer costums i supersticions nostrades a l'Edat Mitjana. Però el pare Oleza m'ha dit que demanés primer a vostè si li resulta que pot tenir interès lingüístic la publicació íntegra; en aquest cas crec que em fóra fàcil fer-me copiar el que falta, però pel mateix índex veurà que hi ha paràgrafs quelcom grollers. A mi em sembla que convindria publicar-ne tan sols la descripció bibliogràfica, la comparació amb el publicat per Menhardt, les remarques lexicals més importants i els paràgrafs d'importància fol-klòrica. No obstant faré el que li resultarà més avinent.⁵⁵

Perdoni el temps que li faig perdre i pregui per son afm.

in C.I.

Miquel Batllori S.J.

[33] Carta de Miquel Batllori (7-1-1933)

Avigliana 7 de gener de 1933

R.P. Josep Calveras: He rebut les galerades del llibre de manescalia i els sis exemplars del psaltiri de l'Eiximenis.⁵⁶ Que Déu l'hi pagui. En la correcció de les proves he procurat no afegir més que els mots tècnics més precisos, deixant on estava la part de notes lingüístiques; àdhuc així augmentarà el nombre de planes en 3 ó 4, de manera que caldrà corregir la numeració de les proves que falten i la dels treballs que regeixen el meu. No li envio les galerades corregides per no

⁵⁵ Batllori (1932) publicarà "Un llibre de manescalia en català a la Biblioteca universitàri de Bolonya" a l'*AOR* (v. § 2.6.1.b).

⁵⁶ Calveras va editar uns fragments de la traducció catalana feta per Guillem Fontana del psaltiri llatí d'Eiximenis, a partir de l'incunable de 1495 conservat a la Biblioteca Balmes. Calveras l'edita el 1933 en forma de separata amb el títol "Psaltiri en laor de Deu e menyspreu del mon"; sembla que s'havia de publicar a l'*AOR* VIII (1935).

haver pogut enllestir la feina sense el text de l'apèndix; bon punt el rebré el corregiré damunt mateix del còdex, que encara és a Torí.

Les despeses del trasllat del còdex a Torí i de les meves anades allà per transcriure'l no pujaran a més de 30 ó 40 lires. Ja ens entendrem amb el pare Casanovas quan passarem comptes. Es clar que essent aquest pare tan generós en les meves recerques històriques, no puc acceptar cap retribució pel meu treball, però si podeu donar qualche almoina a la casa, el pare rector i tots els ho agrairem. Jo li sabria grat si m'enviava els fascicles bibliogràfics de l'Aramon i el *Breviari crític* d'En Montoliu, coses que em serien molt útils pels meus estudis.⁵⁷

Li prego em faci la mercè d'enviar quatre extractes del meu estudi a les persones a qui van adreçades les targes que li envio; al revers hi ha llur direcció.⁵⁸

M'encomano a les seves oracions.

Afm. in P.I.

Miquel Batllori S.J.

[34] Carta de Miquel Batllori (13-10-1933)

Spagna

R.Sr. Josep Calveras

Duran i Bas 11

Barcelona

Avigliana 13-X-33

R.P.: Epistulam Rae. Vae. accepi de qua maximas gratias. Curabo ut cito integrum mihi sit commentariolos illos mittere, sed tamen nihil prorsus facere potero antequam R.V. indicem reddiderit; non enim habeo aliam translationem. Oret pro me Servus in C.I.

M. Batllori

F. Marfany salutem p. dicit

⁵⁷ Es refereix a la *Bibliografia de llengua i literatura catalana* que Aramon i Josep Vives (1929-1934) començaren a publicar a l'*AOR* II (1929); el segon volum del *Breviari crític* de Montoliu (1929) sortí com a publicació de l'*OR* (v. Montoliu 1926-1934).

⁵⁸ No es conserva aquesta llista de persones.

[35] TP de Miquel Batllori (26-10-1933)

Tarjeta postal

Sr. Josep Calveras

Duran i Bas 11

Barcelona

Avigliana 26-X-33

R.P. fidem tabulario do adnotationes illas de codice bononiensi. R.V. libere et sponte potest corrigere, delere, addere quidquid vult. Luo citius feci, ne postea, progrediente curriculo philosophico, studia praecipua me impedirent. R.V. autem servet si forte aliquando lucubrationes ad Annuarium defuerint.

Commendo me Re. Ve. S.J. Servus in C.I. M. Batllori

[36] TP de Miquel Batllori (4-12-1933)

Cartolina postale

Al R. Sr. Josep Calveras

Duran i Bas 11

Barcelona

Rend. Josep Vives: En comptes de fer treure fotocòpies del còdex de Venècia, l'he fet portar a Torí, on dijous ja el podré veure. Això resulta més còmode i més econòmic. Li enviaré transcripció del pròleg i èxplícit —que pel catàleg publicat es veu que són diferents dels de Mòdena— per tal que puguin publicar-se paral·lelament als altres en la forma que li semblarà millor.

M. Batllori.

4-XII-33

R.D. Litteras tuas, de quibus gratulor, nuper accepi. Transcripseram iam alteram Bononiensis codicis partem, ut commodius domi verborum locutionemque complexum extrahere possem. Heri feci quod in tua epistula me iubebas. Nunc autem eidem tabellario transcriptionem allatam do, ut uideas num operae pretium futurum sit, ut et haec altera pars typis mandetur; animum enim adverti

recensionem uerborum non fore sat claram, quamvis adiuncta simul adiungentur, sed indigere saepissime sensu totius paragraphi ut sensus proprius patefiat.

Tamen pro ut tibi melius uidebitur, age. Equidem non ante Bononiam codicem iterum mittam, quam typographica tentamina accepero, ut haec supra ipsum librum corrigam.

Patrem Casanovas salutatum uelim. Tuus

M. Batllori S.J.

[37] TP de Miquel Batllori (26-1-1934)

Cartolina postale

All'Egr. Sig. Giuseppe Calveras

Duran i Bas 11

Barcelona

26 ian. 1934

R° in Xto Pater: fidem tabellario tentamina typographica ad Rm.Vm. do, quae hesterno die Augustae Taurinorum corrigere potui. Quoad indicem attinet, mallem equidem ut uersus capitum 7, 8, 36, 47, 88, 93, 102, 103, 114, 117, 118, 125, 126, 127, 135, 153 delerentur et punctis substituerentur; si tamen R.V. mihi morem gerere non opportunum duxerit, forsitan melius foret in summis paginis et in fine commentarioli pro "M. Batllori S.J." B.J. inscribere atque nomen Avigliana delere. Quamquam libenter Rae. Vae. ultimae sententiae haerebo.

Rae. Vae. de fasciculis bibliographicis —quos magni facio— deque libris Immamuilis de Montoliu mihi simul missis, ex corde gratulor.⁵⁹ Pater autem Caballeria maximas etiam Rae.Vae. gratias de opusculis Francisci Eiximenis agit.⁶⁰

Patrem Casanovas ac fratrem Vives salutatos uelim. F. Marfany —mens humanissimus comes in cubiculo— salutem plurimam dat.

Frater in C.I.

M. Batllori

Tirèu al correo los adjunts si os plau. Saludo al dr. Casanovas. Gracies

J. Vallbona S.J.

⁵⁹ V. nota 56.

[38] TP de Miquel Batllori (s.d.)

R^oP. Josepho Calveras

P.X.

Reuerende Pater: Cum hesterno die litteras Rae.Vae. excepi, statueram iam die iouis Augustam Taurinorum petere ad perficienda aliqua, quae ad studium de nostris sodalibus catalanicis saeculo XVIII in Italiam pulsus pertinere uidentur. Igitur optima mihi datur occasio ut Rae.Vae. morem geram; est enim in Italia optimus mos, quod in qualibet Status publici bibliotheca, omnes codices quarumcumque aliarum bibliothecarum consuli possunt, ita ut quaereres cras in Bibliotheca Taurinensi codicem Bononiensem, die iouis venturae hebdomadis ei studere possim.

Itaque uellem ut quam primum R.V. mihi rescriberet nunc cuperet ut transcriberem integram secundam partem codicis supra dicti, exceptis tantum iis locis, qui immodestiores uiderentur. Ceteris, existimo verba et locutiones praecipua, cum unumquodque uersum integrum occupare debeat, in ipsis quas "proves" nuncupamus, addi posse. Parum autem formarum specialium ad Orthographiam seu ad Morphologiam pertinentium fore puto, quae adnotata dignae forent.

Sin aliter Rae.Vae. uidebitur, leges quas mihi dabit ommino libenterque sequar.

A die iouis proximaе hebdomadis usque ad diem dominicum apud nos P. Casanovas, magno omnium solati, est uersatus. Tum in Bollengense Castrum perrexit, ubi spiritualibus exercitiis uacat. Ex Villa Si. Augustini ad Auellanam VIII Rev. dabam.

Rae. Vae. S.J. me commendo s. et f. in P.I.

M. Batllori

Humanissimum amicum Raimundum Aramon salutatum uelim.

⁶⁰ V. nota 55.

BAYERRI I BARTOMEU, ENRIC (Tortosa 1882 — 1958). Ingressà a la Companyia de Jesús el 6 setembre de 1897 i en va sortir el 5-5-1905. Va treballar en un col·legi de Primera Ensenyança de Tortosa. Fou cofundador amb Emili Sanz Partegàs del periòdic *La Tradición* (1911), òrgan d'expressió del partit carlí de Tortosa, Roquetes i Gandesa. Fou director d'*El Radical* entre el 7-6-13 i el 27-6-14. Fou director del museu-arxiu de Tortosa des del 1921 fins a jubilar-se, si bé amb alguns períodes d'interrupció. El 3-1-1924 és nomenat acadèmic corresponent de la RALB. Després de la guerra, va estar vinculat a Falange i va pertànyer a la Guàrdia de Franco (1945). El 1944 és nomenat acadèmic corresponent de la Real Academia de la Historia. La seva obra monumental és *Historia de Tortosa y su comarca* (1933-1989); v. Ramon Miravall Dolç, *Enric Bayerrí i el museu-arxiu de Tortosa*, Tarragona, Diputació de Tarragona, 1987.

[39] Carta d'Enric Bayerrí (1-8-1927)

Archivo-Museo arqueológico

de Tortosa

Dirección

Tortosa 1 d'agost de 1927

Reverent pare J. Calveras S.J.

Estimat pare: Li prego, avans de tot, saludant-lo coralment, em dispensi la molestia de cridar-li l'atenció cap a un punt que del tot m'interessa. Encarregat de compondre una *Gramàtica del Tortosí* (català de Tortosa), em cal consultar les obres de més autoritzada orientació.⁶¹ Parlant-ne d'això amb un amic pare jesuïta, em va indicar un'obra fa poc publicada per v.r., de la qual em feu afalagadores ponderacions, que suposo res tenien de exagerades.⁶²

Bé prou pot imaginar, doncs, quantíssim agrairia que v.r. tingués la bondat d'interessar el seu editor a fi que remetés un exemplar a canvi d'una propaganda bibliogràfica damunt de *Torres de Tortosa*, òrgan oficial de tota la extensíssima

⁶¹ El biògraf de Bayerrí, Ramon Miravall (1987), no comenta res sobre la *Gramàtica del tortosí* de què es parla en aquesta carta. Miravall (1987, 67-72), en canvi, sí que parla del projecte d'una Acadèmia d'Història i Llengua Tortosina que Bayerrí ja tenia al cap des que accedí al càrrec de director del museu-arxiu de Tortosa (1921).

⁶² Segurament es deu tractar de la *Reconstrucció* (1925).

diòcesi; quina proposta accepten amb gust moltes editorials d'Espanya, pel benefici que en això reconeixen. Mani en tot a son afm. s.s.

Enric Bayerri

Adressa: Dr. del museu municipal de Tortosa

[40] Carta d'Enric Bayerri (27-6-1928)

Archivo-Museo arqueológico

De Tortosa

Dirección

Tortosa 27 de juny de 1928

Reverent pare Josep Calveras S.J.

Molt estimat pare: A punt d'anar-me'n a Benassal (Valencia), per veure de curar-me una nefritis que fa mesos me dona que patir, rebo la seua tarjeta postal i'ls seus folletos. Un milló de gracies, i que Deu li done forses i salut cumplida per a escriure bona cosa.

Lo que diu del llenguatge de la Galera està molt encertat,⁶³ i comparant-lo en lo d'aquí de Tortosa, no trovo més variants que aquestes: *en tot va en peus de plom; sempre'm vens en histories; tot hu agafa en tots los dits; vols vindre'n natros?; pescar en ham (o am); en deu cèntims me donen un llengüet.*⁶⁴

Tot això hu faig notar en la *Gramàtica Tortosina* que tinc casibé llesta del tot, i en lo *Diccionari de la llengua tortosina* molt adelantat també.⁶⁵ Quan al setembre vinent passe per Barcelona, de camí per a Génova, aon vaig a estudiar los molts documents que alí hi ha, interessants per a la nostra historia, queestic acabant, tindrè molt de gust de saludar-lo i coneixe'l, ya que de veritat l'estimo.

En lo que més hai treballat és en la *Bibliografia tortosina*, o catàlec crític de les obres escrites per tortosins, o sobre Tortosa i la seua historia, per no tortosins.

⁶³ Es refereix a l'article "Variants de les preposicions *a, en, ab* en els dialectes catalans" de Calveras (1928a); en aquest estudi, un dels pobles estudiats és La Galera.

⁶⁴ Les frases de La Galera que Calveras (1928a, 165) dona són: *Hi té qu'anar an peus de plom; sempre'm vindràs an històries; hu agarro an tots los dits; vols vindre an natros; los peixcava an am; an deu cèntims me donen un llengüet.*

⁶⁵ Bayerri no publicà mai ni la gramàtica ni el diccionari del tortosí. En canvi, arribà a publicar un *Refraner català de la comarca de Tortosa*, Tortosa, Ed. La Gráfica; Barcelona, Porter-Libros, 1936-1979, 4 vol.

L'aplec és tan abundós que més que duplica lo *Diccionario de autores catalanes* de Torres Amat.⁶⁶ En molt de gust li consultaré sobre eixes coses. Entretant tinguem per un dels més amics de la Fundació Balmes, com de tot lo que portaombra del pare Casanovas, a qui vull i venero com a un dels més lligítims respresentants del nostre poble, en lo que té de més cristià i tradicional. Salude'l en nom meu, i fâsse-li present quàn desitjo fer-li una llarga visita. Coneix al pare J. Llobera, de Veruela? Es íntim amic meu, com l'honro també en la amistat dels pares Villalonga y Guim.Encomâne'm a Déu i a la mare-de-Deu de Montserrat.

Tot a son manar,

Enric Bayerri (Museu municipal de Tortosa)

P.D. De Benassal tornaré cap allà'l 25 de juliol. Allavons pot contestar-me.

BOLET ARTIGAS S.I., PERE (Vilafranca del Penedès 1870 — Bombai 1935).
Ingressà a la Companyia de Jesús el 1894 i s'ordenà sacerdot el 1904.

[41] Carta de Pere Bolet (30-5-1929)

Rd.P. Josep Calveras
Barcelona

Almednagar, 30 de maig de 1929
P.C.

Molt estimat en Crist pare Calveras: Li dono coral gracies per la seua bondadosa carta de les darrerries de octubre. M'he enterat amb gust dels plans, A.M.D.G., que v.r. i'l pare Casanovas tenen al cor i a la pensa. No defalleixin pas encara que trobin contradiccions; les obres de gloria de Deu sempre porten l'encuny de la creu. Jo'ls encomano a Deu i ofereixo de quant en quant una mortificació o una visita al santíssim per a que Deu beneixi a vv.rr. i a ses empreses, si han d'esser de la gloria de Deu.

He llegit amb gust i profit l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* i sobre tot he saborejat i he admirat el seu llibre *La reconstrucció del*

⁶⁶ El projecte d'escriure la història de Tortosa, el va emprendre el 1921. Deu anys després, el 1931, el projecte era el següent: 4 volums havien de ser sobre els escriptors tortosins, 3 sobre un diccionari de la parla tortosina i 2 sobre el periodisme a la ciutat de Tortosa, segons explica Miravall (1987, 92). El 1933 surt a la Biblioteca Balmes el primer tom de la *Historia de Tortosa y su comarca*, obra de 9 toms que s'acabarà de publicar el 1989 a Burgos.

llenguatge literari català. En tot el llibre hi traspua o millor dit hi resplendeix la sua sòlida formació literaria i científica, i'l seu bon seny que sembla ha heretat d'aquells grans vilafranquins Llorens, Mila, Murgades i Torras.⁶⁷ Jo he gosat d'allo més al llegirlo admirant tot sovint la seua perspicacia i claretat d'idees i l'ordre en l'exposició de les meteixes idees.

També hi so vist l'intent que v.r. m'explica en la seua carta que "es posar seny i concordia entre'ls filòlegs d'aquí, que están com gat i gos, i veure d'influir en el moviment del llenguatge actual cap a una major comprensió de la llengua viva i un cor mes ample pels dialectes germans valencià i balear". Envío una lliura esterlina al administrador de la Oficina Romanica pera que m'envien l'*Anuari* d'enguany, quan surti, i si's presenta algun inconvenient pera que s'esmersi en enviarme llibres o folletons a gust de v.r. Afectíssim en Jesucrist. P. Bolet S.J.

BORRÀS JARQUE, JOAN M. Erudit castellonenc, autor d'una *Història de Vinaròs* (1929-1931).

[42] Carta de Joan M. Borràs (26-6-1928)

Reverent pare Josep Calveras S.J.
Barcelona

Càlig (Castelló) 26 juny 928

Reverent i molt volgut pare: He rebut el seu lluminós folletó, el qual he fullejat tot seguit, admirant la seua tasca grandiosa. L'interrogatori de Burriana, millor dit, les contestacions, no m'han paregut prou de la terra; li ho dic confidencialment, per a quant torne a necessitar coses d'allà; son aquelles contestacions en parla mes catalana que burrianenca, per eixemple hi ha la preposició "puig" que no s'usa ni la coneixen allí ni en tota la Plana, vulgarment, perque comprenc que lo que vosté vol es la parla del poble.⁶⁸ Sab que pot disposar de mi com vullga.⁶⁹

⁶⁷ Es tracta del filòsof Francesc Xavier Llorens i Barba (Vilafranca del Penedès 1820 — Barcelona 1872), del filòleg Manuel Milà i Fontanals (Vilafranca del Penedès 1818 — 1884) i del bisbe Josep Morgades i Gili (Vilafranca del Penedès 1826 — Barcelona 1901). El bisbe Josep Torras i Bages (1846-1916) era de les Cabanyes (Alt Penedès), si bé passà la infància a Vilafranca.

⁶⁸ Aquests interrogatoris sobre la llengua de Burriana a què Borràs es refereix, Calveras (1928a, 174) els utilitza en el seu estudi sobre les preposicions en els dialectes catalans; en aquest estudi, es donen com a exemples de la parla de Burriana: *puig ara no el volen a ell; ahir el vaig vore en ell; els critica tothom a ells; ningú'ls pot fer sortir en elles; ben segur que ell escriu més de gust en*

Un encàrrec: als Jocs Florals de València, del p.passat maig, vaig guanyar el premi de la Diputació de Castelló, ab el 1er tomo de la meua *Historia de Vinarós* escrita en valencià.⁷⁰ Crec que en nostre Regne es la única historia en valencià; per als treballs de vosté i de la Oficina Románica, me pense que pot tindre alguna importancia, ja que además de la parla actual ab que la que he escrita, porta molts documents antics traslladats dels pergamins originals per périts paleografs com el canonge Rius de Tortosa i altres, expressament per a la meua obra; n'hi ha un dels templaris, i molts de Montesa, gairebé tots en valencià... una riquesa clàssica!

Ara be: podria vosté vore si l'Institut Balmes o l'Institut Patxot, o Fundacio Metge, o Cambó... podrien, o voldrien editar com a cosa propia dita Historia? A València, tot lo nostre está abandonat, i si no mos ve una espenta de vostés, aixó está perdut.⁷¹

Dit tomo alcança des de el segle XIII -el Conqueridor- fins tot el XVIII. El segon tomo completarà l'obra ab el segle XIX, XX i folklore de refraner, goijos, costums, i biografies de vinarossencs entre ells el bisbe Lasala que fou de Solsona, i l'arquebisbe Costa i Borràs que fou de Tarragona;⁷² el material el tinc dispost; mes abans de tan de treball, voldria vore el 1er tomo empremtat. Qué me diu?

Coralment de vosté l.b.l.m.

Joan M. Borràs Jarque

mi que no en tu; us agradaria en vosatres anar a Roma?; me heu ha fet fer a mi sense raó; si heu fea portar junt en ella (a si mateixa).

⁶⁹ Borràs i Jarque va ser l'encarregat d'escriure el qüestionari sobre els pronoms a Vinarós, que data del 2 d'abril de 1929. Les respostes d'aquest qüestionari són de Manuel Llätzer Arseguet, de 20 d'anys, originari de Vinarós i resident al poble des de sempre.

⁷⁰ *Historia de Vinarós*, Tortosa, Ed. Católica, Correo de Tortosa, 1929, t. I. Obra premiada per la Diputació de Castelló en els Jocs Florals de Lo Rat Penat de València el 1928. En el fons Calveras de la BB, n'hi ha un exemplar amb dedicatòria de l'autor: "a l'eximi filólec rvent. P. Josep Calveras S.J., carinyosament".

⁷¹ L'"espenta" demanada, no la donarà la Balmes, sinó la impremta Mas de Castelló de la Plana, encarregada de publicar el segon volum el 1931. Calveras en va escriure una ressenya del primer volum a *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús* (1929d), que Borràs Jarque va reproduir en el segon volum de la *Història de Vinarós* (1931, 481). Notem finalment que aquest erudit valencià estava al corrent dels mecenes que sota la dictadura de Primo subvencionaven la cultura catalana. Gens estrany en el cas de la Balmes, per la seva relació amb Calveras, i potser explicable, en el cas de la Fundació Patxot, pel fet que el 1927 Rafael Patxot havia pagat la *Quaresma de Sant Vicent Ferrer* editada pel canonge Sanchis Sivera.

⁷² Rafael Lasala i Losela (Vinarós 1716 — Solsona 1792) fou bisbe de Solsona des de 1773 fins a la seva mort. Josep Domènec Costa i Borràs (Vinarós 1805 — Tarragona 1865) fou arquebisbe de Tarragona entre 1857 i 1865.

[43] Carta de Joan M. Borràs (11-2-1932)

Reverent pare Josep Calveras
Barcelona

Càlig (Castelló)
11 febrer 932

Molt benvolgut pare Calveras: Gracies a Deu que tinc noves seues. Li'n done les gracies pel llibre seu gramàtic, *estudi del que*, el que ja he fullejat i veig que'n fa menció de la meua prosa de l'*Historia de Vinaròs*.⁷³ Trobe que es un treball molt acabat i de molta paciència. El felicite coralment.

Per als seus treballs filòlegs i de folk-lor, li recomane consulte també el *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*; en ell, des l'any passat es ve publicant una col·lecció meua de "Refrans i modismes valencians" vius, que passen de tres mil.⁷⁴ Per aquest mateix correu li remetixc en paquet apart el segón tomo de ma *Hist. de Vinaròs* que será millor que la nota que'm demana ¿veritat? No li'l vaig enviar a son temps perque no savia si vosté estava disolt cab a l'extranger... Alabat sia Deu!

Li agraixc que en citar ma *Historia* diga Vinaròs, i no com altres que posen *Vinaroz* sense atendre la explicació que faig al prólec. Ja vorá que he inserit en eixe segón volum la seua nota bibliográfica.

Dels mots que'm demana li puc contestar: del *zurcir* diuen per aci *sorgit*, *surgit* i *solcit*, mes el segón. Per cert, que *sorgir* l'usem literariament amb el mateix significat que en català, eix. "sorgir el sol"; mes, no es viu al poble; i es viu "s'ha *solcit* una casa", "una *solcida* d'un terror", en el sentit de *derrumbar-se*.⁷⁵ Es viu aci *escaló*; "ha caigut escalòns avall". El verb "escalonar".⁷⁶ La *graderia* diuen la *grada*, com en les escoles de párvuls antigues.⁷⁷

Mossen Guimerá "nostre sinyó retó" molt templat. Recors de sa part.

⁷³ Calveras (1931a) utilitza la *Historia de Vinaròs* de Borràs Jarque en el seu esudí "La forma «que» del relatiu català". N'extreu unes quantes frases per il·lustrar l'ús del relatiu possessiu *quin* com a equivalent del castellà *cuyo* (II, p. 251)

⁷⁴ L'article es titula "Refrans i modismes valencians. Proverbis i modismes", que Borràs Jarque publica intermitentment al *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* XIII-XVI (1932-1935), XXV (1949), XXIX-XXX (1953-1954).

⁷⁵ Tema de la consulta 25, "Variants fonètiques: *surgir*". En aquesta consulta es limita a fer constar en nota a peu de pàgina que "a la província de Castelló és corrent el verb *solcir*, que s'usa també en el sentit de fer-se un despreniment de terra".

⁷⁶ Tema de la consulta 34, "Variants fonètiques: *esgraó*".

Y quede de vosté affm. b.lm.

Joan M. Borràs Jarque

Li agrairé me fassa saver quant aplegue el volum a les seues mans. Li'l envie "avui mateixa", com diuen a Vilarreal

BRUGAROLA I MAS, MARTÍ S.I. (Calella de la Costa 1908 — Terrassa 1988). Sociòleg. Ingressà a la Companyia de Jesús el 1927. Des del 1944 fins a la seva jubilació, treballà a Fomento Social de Madrid. Publicà 40 llibres i més de 550 articles. Pronuncià centenars de conferències sobre la doctrina social de l'Església. Fou fundador de la revista *Mundo Social* (cf. Benítez 1996, 192).

[44] Carta de Martí Brugarola (16-1-31)

IHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza)-Borja

16 januarii 1931

Rde. P. Josephus Calveras S.J.

Barcinonem

Rde. in Christi P. Calveras: Accepit Pater Moderator litteras a Ra.Va. Eius mandato mittimus ad Patrem Coll unum exemplar e singulis librorum collectionibus quae in bibliotheca catalana sunt.

Hi sunt libri:

Floràlia

Els sants de Catalunya (vol. III)

La punyalada

Mossen Jaume Collell

M. Llorenç Riber

Marian Vayreda

⁷⁷ Calveras no dedica cap consulta a tractar la distribució semàntica de *graderia/grada*. No obstant, quan estudia les preposicions *damunt/sobre*, posa com a exemple: *un altar amb una graderia de dos graons al damunt* (cons. 71).

Croquis pirinencs

Volums V, VII i IX de

Les corones

Pobrets i alegrets

Segon llibre de poesies

Les aventures de Tom Sawyer

La parada

Horacianes

Solitud

J. Massó i Torrents

Verdaguer

M. Llorenç Riber

Emili Vilanova

Àngel Guimerà

Josep Carner (traduc.)

Joaquim Ruyra

Miquel Costa i Llobera

Víctor Català

Commendo me sanctis sacrificis et orationibus Rae. Vae.

Servus in Corde Jesu

Martinus Brugarola SJ

CABALLERIA I MIRÓ, JOSEP M. S.I. (Barcelona 1890 — Barcelona 1965). Jesuïta autor de diversos articles de tema científic (cf. Borràs et al. 1979, 84).

[45] Carta de Josep M. Caballeria (19-4-1922)

IHS

Colegio del Salvador

Apartado núm. 32

Zaragoza

19-IV-1922

Rt.P. Josep Calveras SJ

P.C.

Vaig rebre la vostra carta i en resposta tinc de comunicar-vos que el llibret de què em parleu és *Resum d'ortografia catalana*, publicació de l'escola elemental del Treball, Urgell 184, Barcelona. Està imprès en la editorial Catalana, Mallorca, 257-259. Sabeu que no he trovat enlloc aquell meu discursset sobre l'istil que vaig perdre. Tot vostre en Jesucrist.

Josep M. Caballeria, SJ

[46] Carta de Josep M. Caballeria (19-11-1933)

R.P. Josep Calveras

Villa S. Agostino

Barcelona

Avigliana (Torino) 19 novembre 1933

Mai oblidat pare Calveras: Acabo de rebre unes normes vostres sobre l'estudi del català durant la filosofia, junt amb l'encàrrec d'enviar-vos una llista de tots els llibres catalans que tenim a casa, a fi que vos pugueu completar la llista amb el que falta. Veig que a la llista m'hi han posat tot el que han t[r]robat de lletres i de ciències. Ja podeu veure que és ben poca cosa. En canvi les ganes que aqu[e]sts estudiants tenen d'aprofitar-se són moltes.

No hi ha que dir que amb la llista sola complerta, sense els llibres, ben poca cosa podem fer; i per altra part sembla que no està la nostra bossa prou forta per a comprar-los. Si al enviar-nos la llista poguessiu notificar-nos que heu trobat un

benfactor, aleshores el vostre servei seria del tot eficaç; jo no ho crec molt difícil trobar qui ens ajudi en aixó (dient clar de qué es tracta) per a qui tingui relació amb gent que pugui i que sigui amiga de les coses catalanes i de les nostres. Aquest any es tenen algunes dominicals i sermons en català. Gràcies per tot.

Tot vostre, i encomaneu-me a Déu

Josep Mª Caballeria S.J.

Llibres escrits en català d'Avigliana: Alcover, *Diccionari cat.-val.-bal* (fins lletra "cabot"); Alfons de Ligorí S., *Les glòries de Maria; Analecta S.T.* (des de 1925); *Anals de l'Institut d'Orientació Professional*(any IV: 1930); Arderiu, *La conformitat amb la voluntat de Déu; Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya* (Estudis i materials: 2 toms; Manual per a recerques d'etnografia de Catalunya); Bassols Claudi, *Secrets educatius*; Calveras, *Consultes de llenguatge* (I volum); Calveras, *Exercicis espirituals de Sant Ignasi* (trad.); Calveras, *La forma "que" del relatiu català*; Calveras, *La reconstrucció del llenguatge* (3 exemplars); Casanovas, *Balmes: la seva vida. Temps. Obres*; Casanovas, *La cultura catalana del XVIII*; Casanovas, *Exemplaritat del Ilm. Dr. Torras i Bages*; Casanovas, *S. Ignasi. Vida* (2 exemplars); Casanovas, *Finestres. Estudis biogràfics*; Casanovas, "Biblioteca d'exercicis" (3er tom); Casanovas, *El nostre estat social*; Víctor Català, *Solitud*; Calscar, *Estudi sobre la filosofia a Catalunya en el XVIII*; Collell, *Floralia* (2 ex.); Costa i Llobera, *Horacianes. Visions de Palestina. Parlaments*; Costa i Llobera, *Poesies* (3 ex.); Costa i Llobera, *Horacianes*; Dàrio i Bonaplata, *Música vella*; Esteve, *Diccionari catalán-castellano-latino* (1er tom, 1803); Fabra, *Diccionari ortogràfic* (3a. ed.; 3 ex.); Fabra, *Gramàtica* (11 ex.); Fabra, *Les principals faltes de gramàtica*; Finestres, *Epistolari*; Fundació Bernat Metge, *Vides d'homes il·lustres*; Garcia D., *Assaigs moderns per a la fomentació de les matemàtiques*; Garcia Silvestre, *Història sumària de la literatura catalana*; Genís, *El auxiliar del maestro catalán* (parte 2^a); Guimerà, *Segon llibre de poesies*; Jaume I, *Crònica* (vol. III); Llorente, *Epistolari* (t.I); Massó i Torrents, *Croquis pirinencs*; Apeles Mestre, *Llibre d'hores*; Manich (trad. de Gibergues mons. De); *Catecisme social*; Muntaner, *Crònica* (v.I); Orlandis i Despuig, *Poesies*; Prat de la Riba, *La nacionalitat catalana*; Pin i Soler (trad. de Macchiavelli), *Lo princep*; Pi Suñer, *El complex vitamínic B*; Pi Suñer, *Treballs de la societat de biologia* (any 7è: 1919); Raventós, *Proses de bon seny, t.I, Morals i socials*; Riber (trad. de Beuademsat), *La humilitat educadora de les virtuts*; Riber (trad. de Virgili), *Els IV llibres de les geòrgiques*; Ruyra, *La parada*; Serra i Boldú, *Llibre d'or del rosari de Catalunya*; Terrades, *Elements discrets de la matèria i la radiació*; Torras i Bages, *Obres completes*; Torras i Bages, *La tradició catalana* (3a ed.); Torras i Bages, *De la ciutat de Deu i del evangeli de la pau* (parts 2a, 3a); Humbert Torres, *Defensa de la metaquigenia*; Gabriel Turell, *Les cròniques catalanes*; Vallès, *Diccionari cat. Pal·las*; Vallès, *Diccionari de barbarismes del català modern*; Valls i Taberner, conferència sobre "Finalitat i orientació de P.C.C."; Vayreda, *La Punyalada*; Verdaguer, *epistolari amb Collell*; Verdaguer, *Obres completes* (VI volum); Verdaguer, *Atlàntida*; Verdaguer, *Canigó*; Verdaguer, *Caritat*; Verdaguer, discursos, art. i prol. (2 ex.); Verdaguer, *Betlem*; Verdaguer, *Eucarístiques*;

Verdaguer, *Excursions i viatges* (2 ex.); Verdaguer, *Dietari d'un pelegrí*; Verdaguer, *Sant Francesc*; Verdaguer, *La fugida a Egipte*; Verdaguer, *Lo somni de Sant Joan*; Verdaguer, *Llegenda de Montserrat*; Verdaguer, *Jesús infant*; Verdaguer, *Nazaret*; Verdaguer, *Idilis i cants místics*; Verdaguer, *Santa Eulària*; Verdaguer, *Rondalles*; Verdaguer, *Roses de tot l'any*; Emili Vilanova, *Gent de casa*; Emili Vilanova, *Plorant i rient*; Emili Vilanova, *Pobrets i alegrets*; Villena, *Vita Christi* (3 volums).

CASANOVAS I CAMPRUBÍ, IGNASI (Santpedor 1872 — Barcelona 1936). Historiador, escriptor d'espiritualitat i editor. Cofundador amb Mn. Eudald Serra de Foment de Pietat Catalana, fundador de la Biblioteca Balmes i membre de la RALB. Editor de la primera edició acurada de les Obres Completes de Balmes —33 volums— (1925-1927), dels dos volums de l'epistolari Josep Finestres (1933-1934) i responsable de la Biblioteca dels Exercicis Espirituals —11 volums— (1930-1936) (cf. Batllori 1943; Benítez 1996, 194).

[47] Carta d'Ignasi Casanovas (9-10-1921)

IHS

Colegio del sagrado corazón de Jesús

Barcelona

Apartado 143

9 octubre 1921

R.P. Josep Calveras

P.X.

Molt estimat P. Calveras en Xt.

Dispensi que no contestés desseguida la nota que va entregar-me 'l P. Albinyana.

He volgut preguntar abans. Anem al gra.

Diccionaris Tots me diuen que'l més manual i sa —un xic arqueològic— es el d'en Bulbena.⁷⁸

Llibres pel mestre. Suposo que vol dir llibres de lectura.

⁷⁸ No sabem si es refereix al *Diccionari català-francès-castellà* (Barcelona, Stampa d'en Francesch Badia, 1905) o el *Diccionari de les llengües francesa i catalana* (Barcelona, Badia, 1921).

A. Antic a) Primitius. Llull i els tres grans cronistes Jaume I, Muntaner, Desclot.
 b) Renaixents. Bernat Metge, Isabel de Villena i Martorell —aquest molt mirament.⁷⁹ Poetes: Ausias March i Jordi de Sant Jordi.

B. Moderns. Verdaguer, Collell, Costa i Llobera, Vilanova, Ruir, Joan Alcover, Carner.

¿Com podrien adquirir-se? En un moment no es facil; pero encarregant-ho al llibreter Batlle, crec que's trobarien.

Antologia. Parla v. de dues, si no entenc malament: una que s'hauria de fer, altra que's necessitaria totseguit. M'han dit que la millor que hi ha per ara es la d'En Bulbena en dos volums, un de prosa i un de vers.⁸⁰

El plan que proposa per lo que s'hauria de fer em sembla be, i lo meteix m'han dit els qui he consultat, encare que no he pogut parlar amb tots els qui voldria. Un home molt entès en lletres velles, se m'ha ofert a fer la tria dels troços d'alguns autors.⁸¹

Sobre'l contingut, se m'ofereig: pel nombre 1er, recomanar el resum de literatura catalana general d'En Nicolau d'Olwer;⁸² pel nombre 2on, recomanar també l'estudi d'En Ruir sobre la formació del nostre llenguatge literari, que's troba en el volum del Congrés de Llengua Catalana.⁸³

Suposo que'l P. Albinyana ja li haurà escrit lo que va parlar amb el P. Provincial. Jo dia que, si es fa aquesta antologia pels medis que v. demana i li concedeixen, em sembla que podria fer-la'l Foment com editor.

Tinc por de no haver contestat en lo que v. demana, o al menys en el sentit que ho vol. Digui-m'ho si per cas, que tinc tota la bona voluntat de complaure'l i ajudar-lo en lo que pugui.

Encomani'm a la Mare de Deu. Affm. en Xt.

Ignasi Casanovas, SJ

⁷⁹ Podem entendre aquest "mirament" com a prevenció moral. Quan Calveras demanarà la necessitat d'edicions escolars dels clàssics llatins i grecs, posa com a condició "que res inconvenient s'hi posés contra els bons costums i moralitat" (*Reconstrucció*, 1925, 319)

⁸⁰ Antoni Bulbena i Tusell, *Crestomatia de la Llengua Catalana (des del IXè segle al XIXè)*, Barcelona, Biblioteca Clàssica Catalana, 1907, vol. I (*Prosa*), vol. II (*Vers*).

⁸¹ Es podria tractar d'Alfons Par, tresorer del Foment de Pietat Catalana i de Biblioteca Balmes.

⁸² Tant es podria referir a *Introducció al estudio de la literatura catalana* (publicat dins la revista *Estudio*, 1914-1915), com a *Literatura catalana. Perspectiva general* (1917), manual que és una reelaboració del primer treball. Olwer tornarà a refundre i completar aquests estudis en el *Resum de literatura catalana* (1927).

⁸³ V. Ruyra (1908).

[48] Carta d'Ignasi Casanovas (11-9-1923)

IHS

Colegio del Sagrado Corazón de Jesús

Barcelona

Apartado 143

11 setembre 1923

R.P. Josep Calveras SJ

P.X.

Caríssim P. Calveras. Contesto tan aviat com ha sigut possible a la seva estimada carta.

Pel renaixement no sé cap llibre sino'l manual d'En Manuel Montoliu. Només ha sortit un volum, i falta'l segon que sera'l més útil per a lo que V.R. proposa, però es molt estimable'l primer per conèixer els orígens.⁸⁴ Lo de la Lectura Popular crec que pot servir per esplai, però no per res científic o tècnic.⁸⁵

Ni *La Revista* ni altra revista actual crec que dongui'l moviment literari d'avui. Lo millor es un *Breviari critic* que fa un parell de mesos publica dia per dia en *La Veu* l'abans esmentat Manuel Montoliu. Crec que es l'escriptor que ofereix més garanties de bon judici entre'ls qui figuren actualment. Es amic meu, deixeble nostre de Manresa, amb més cultura clàssica de la que s'estila avui, i prou coneixedor del moviment del mon. Creuria, doncs, que lo millor fora procurar-se la col·lecció sortida ja, i subscriure's-hi per endavant al diari.

Acabi lo dels exercicis i comenci lo de l'istil aplicat a nosaltres. Dintre de poc rebrà'l projecte de l'*Analecta Sacra Tarraconensia*. Si'ls nostres es decideixen a treballar-hi de ferm, anirà avant, si no, no.⁸⁶ Quan vingui parlarem mes de tot si Deu ho vol. Jo també he aprofitat una quinzena de pau que he tingut en mig de les Guillerries per acabar gairebé lo que tenia planejat dels Exercicis. S'es acabada fa temps l'edició del llibre de Sant Ignasi, cal reproduir-la, i m'agradaria donar també un llibre d'explicació. Encomani'm a Deu.

Affm. s. en Xt.

Ignasi Casanovas

⁸⁴ *Manual d'història crítica de la literatura catalana moderna* (1922).

⁸⁵ *Lectura popular* fou una col·lecció de quaderns literaris creada per Francesc Matheu. Segons Segarra (1985a, 351 i n. 384), se'n publicaren uns quatre-cents entre 1913 i 1920.

CEBRIAN MEZQUITA, LLUÍS (València 1851 — 1934). Metge, polític i escriptor. Fou cronista de València entre 1911 i 1934. Publicà treballs d'erudició històrica sobre art i costumisme. Membre de Lo Rat Penat i president d'aquesta institució entre 1889-1891. Mantenedor dels Jocs Florals el 1892. Corresponent de la RAE i de l'Acadèmia de la Llengua Catalana. Director-degà del Centre de Cultura Valenciana entre el 4-4-1924 i el 21-1-1927. Va ser un dels firmants de les Normes de Castelló (cf. Pérez Moragon 1982a, 122).

[49] Carta de Lluís Cebrian (s.d.)

Luis Cebrian Mezquita

Cronista de la ciudad

R.P.S.D. Josep Calveras

Manresa

Mon volgut amic y señor: Antes que tot, he pregarli'm pedone la tardança en correspondre a la seua estimadíssima del 18 del passat més; va pillarme sa rebuda en dies forans de la ciutat i de salut pera mí no del tot satisfactòria. No sé si v.m. haurá tengut notícia del que'm va ocórrer ja fá temps en abdós ulls repentinament al esser sorpressos per una llum extraordinariament viva i donada de sobre en certa nit de festes musicals: lo cert és que'm vaig queda cego en absolut; pero, gracias à Deu, vaig pòc a pòc cobrant la vista y'm dónen esperances de milloria més completa.

Li done afectuoses i corals gracias per son bòn recòrt y felicitació amistosa: mos principals mèrits, com v.m. sap, no son atres que'ls del entusiasme y la constancia ab que continuadament m'he proposat l'enaltiment y glories de Valencia y de nostra amada llengua, durant tants segles malmesa.

Ho ha segut mai per mí desistit lo propòsit, avivat per v.m. en nòstra fraterna conversació de 1924, de escriure la història del renaximent a Valencia, encara que la empresa haja de esser dificultosa, sobre tot per haverse de tractar de còses y persones no del tot en nòstres dies pasives ó mòrtes. N. Sr. Deu voldria que'ls

⁸⁶ El primer volum d'*Analecta* es publicarà el 1925.

bòns pronòstics dels dolors sien complits i que puga en breu inseguir en mos treballs de sempre brronejant encara que no més sia mes quartelles, tan sòls per que sien satisfets sons patriòtics y meritòris desitjos, que m'afalaguen y'm donen forces: prompte espere la ordre facultativa que me premete ficsar la vista sobre'l paper y llavoras me'n ocuparé ab decissió en coordinar mos notes y manuscrits sobre la obra que'm demana. Li agraixc ab tota l'ánima sos valedors y determinants oferiments reiterats, per a la publicació immediata.

També li pregue que no me olvide y que'm done el consòl de ses afectuoses misives que me confòrten y alcen mon sperit.

Sap, reverent senyor, que se l'estima y que pot disposar de son affm.

q.l.m.l.b.

L. Cebrià Mezquita

CUBAS OLIVER, ENRIC (1866-1950). Polígraf, llicenciat en lletres i escriptor. Destacà per les seves activitats catalanistes. Va ser secretari de Nostra Parla el 1917, professor d'Història de Catalunya en els cursos del CADCI i col·laborador del Servei de Protecció d'Arxius Documentals durant la guerra civil (cf. Graña 1995, 32 i 39).

[50] Carta d'Enric Cubas (19-7-1930)

E. Cubas

Ateneu Barcelonès

Apartat de correus 97

Reverend senyor don Josep Calveras S.J.

Viladrau

Distingit Sr.: Fa pocs dies vaig parlar amb don Teodor Llorente el qual m'indicà que podia donant el seu nom dirigir-me a vostè.

Encarregat com estic per editorial Barcino de les tasques de la publicacio de l'epistolari Guimerà, em va indicar el Sr. Llorente que vostè podria donar-me

còpia (que desitjaria que fos literal) de les cartes que de nostre poeta han de figurar en el II volum de l'epistolari Llorente i jo ara li prego que sigui amable de fer-me aquesta mercè.⁸⁷

L'epistolari Guimerà conté algunes cartes de Llorente (tal vegada la família Aldavert les hi ha comunicades ja) si les vol n'hi enviaré còpia.⁸⁸

Ara espero les seves noves amb verdader desig perquè ja anem a tirar proves i si Deu vol per tot l'octubre es posarà a la venda.⁸⁹

Soc el seu servent

Enric Cubas (s/c Enric Cubas: Enrique Granados 48, 4º. Barcelona).

19 juliol 1930

DORE, CARMEN [Càrmine Dore] (l'Alguer 1869 — 1954). Arxiver municipal i secretari del Centre Catalanista de La Palmavera (1906). La major part de la seva poesia ha restat inèdita. Fou premiat als Jocs Florals de Mataró amb la poesia "Veremes tristes".

[51] Carta de Carmen Dore (8-3-1931)

L'Alguer 8 de març de 1931

Molt Il·lustre senyor,

Los noms catalans de cases i cognoms de persones que hi ha actualment a l'Alguer son:

Cases=carrer de Maiorca

carrer de Minorca

carrer de Barceloneta

carrer de Catalogna

Cognoms= Serra, Caneglias, Pons, Melone, Pintor, Tavera, ecc.

⁸⁷ Hi ha cinc cartes de Guimerà a Llorente; v. *Epistolari Llorente* (Barcelona, Balmes, 1928, vol. I, 38-39 i 125; vol. II, 67-68, 266 i 294).

⁸⁸ Hi ha dues cartes de Llorente a Guimerà; v. *Epistolari Llorente* (Barcelona, Balmes, 1936, vol. III, 244-245).

⁸⁹ Cubas va anotar les cartes recollides a l'*Epistolari* d'Àngel Guimerà (Barcelona, Barcino, 1930).

Per poguer dar una indicació mes precisa, me serveix une de les vostres llistes, pera confrontar los cognoms vostres actuals ama los de families nostres que no existin mes i establir aixi la vera origin catalana.

Tinc una llonga llista, de cognoms de families agotades, que vaig buscar de llibres i escriptures antigues existents, en nostre arxiu com:

Marramalda	Baradat	Ruitz	
<u>Calvera</u>	Zacarias	Muraglias	
Caval	Prunas	Carcassona	
De Carrion	Flores	lo Grasso	
Delprado	de Ferrera	Serra	
Abella	Zasollas	Boyl	Manea, ecc.

Però no tinc la certesa que siguin totes de origin catalana. Forsis molts son del temps de la dominació espanyola. Com bé veu tenim en llibres lo cognom de *Calvera* que es lo sou.⁹⁰

Perdoni lo ritarde, motivat de les meves ocupacions de ofrir i creiguime sempre servidor

Carmen Dore

[52] Carta de Carmen Dore (3-7-1932)

L'Alguer, 3 de juliol de 1932

Molt distingit Sr. J. Calveras,

La llista que li envie ja conten molts noms catalans i de families que han vissut en aquesta nostra terra catala sardenyesa i particularment en l'Alguer durant i despres vostre dominació.

La deix aixi com es perquè vosté pogui fer la tria i buscar los autenticos noms catalans per la comparació amb les cedules que teniu arxivades.

⁹⁰ Un dels projectes no reeixits de l'Oficina Romànica va ser l'estudi dels cognoms catalans (v. § 2.7.1).

He de ja fet iniciar la copia del nostre cens actual deixant de copiar els noms evidentment italians; no apenes acabat enviaré. I de això *satis est*.

Vos deman are de fer-me saber si se publiqui encare *Arxiu de tradicions populars*, de Valeri Serra i Boldú. Tinc el primer i segons fascicle de 1928 i voldria, si publicats, obtenir els altres. En aquell temps vaig enviar pera esser publicada, una meva poesia i un grabat, "La nit de Sant Joan", no he sabut mes res.

Vol vostè fer-me el plaer de dar-me las notícies que li deman?

Mil gracies i saluts corals de v. servidor

Carmen Dore

GILI I GAYA, SAMUEL (Lleida 1892 — Madrid 1976). Filòleg i gramàtic. Col·laborà al Centro de Estudios Históricos, on treballà sota la direcció de Ramón Menéndez Pidal. Va publicar edicions crítiques de clàssics castellans i és autor del prestigiós *Curso superior de sintaxis española* (1943). Quant a lingüística catalana, publicà un estudi fonètic del parlar de Lleida (*Misc. Alcover*, 1932) i una comunicació sobre el mossàrab de la Catalunya meridional al 7è Congrés Internacional de Lingüística Romànica (Barcelona, 1953). Entre 1968 i 1971, publicà a l'Institut d'Estudis Ilerdencs diversos treballs sobre temes literaris catalans (Carner, Verdaguer, Tirant, Maragall, etc.). Membre de la RAE i corresponent de l'IEC (1955).

[53] Carta de Samuel Gili Gaya (16-11-1928)

Junta para ampliación de estudios

Almagro 26, Hotel. Teléfono 30.735

CENTRO DE ESTUDIOS HISTORICOS

MADRID

16 novembre 1928

Rev. P. Josep Calveras

Molt distingit Sr.: He rebut la seva carta, els 25 tiratges apart i les 30 ptes. que va enviar-me. Moltes mercés per tot.

Si al volum de l'*Anuari* hi va fe d'errades, convindria posar-hi les dos següents:

pág. 3, ratlla 22 diu: grupo LV ha de dir: grupo LY

pág. 4, ratlla 22 diu gordalobo ha de dir gordolobo

Si no hi ha fe d'errades, o ja és massa tart, no val la pena d'imprimir una tira especial.⁹¹

Amb recorts ben expressius per Mn. Griera, em plau oferir-me de v. atent s.s.

Samuel Gili

[54] Carta de Samuel Gili Gaya (23-3-1929)

Junta para ampliación de estudios

Almagro 26, Hotel. Teléfono 30.735

CENTRO DE ESTUDIOS HISTORICOS

MADRID

23 març 1929

Sr.D. Josep Calveras

Molt distingit Sr.: Contestant a les seves dos cartes li anuncio que la *RFE* publicarà una notícia de l'*Anuari* al primer quadern de 1929.⁹² Com que la publicació va un xic retrassada, no ha sortit encara el darrer fascicle de 1928. Vs. anirant rebent tots els fascicles així que vagin sortint.

Respecte a enviar col·laboració meva, em sab molt de greu haver-li de dir que no podré fer-ho per ara perquè em trovo atrafegat preparant un curs qu'he de donar a Puerto-Rico durant l'any 1929-30. El poc lleure qu'em deixen les tasques docents d'aquí se l'emporta aquesta preparació. La meva estada a Amèrica durarà més d'un any, i això em privarà del gust d'enviar-li quelcom per als *Anuaris* de 1929 i 1930.⁹³ Pel mateix motiu he suspès tot treball a la *RFE*.

⁹¹ Gili i Gaya (1928) va col·laborar a l'*AOR* amb l'article "Casos de etimología popular en nombres de plantas".

⁹² Va ser el mateix Gili Gaya qui s'encarregà d'escriure la nota bibliogràfica de l'*AOR* (*RFE* XVI, 1929, 76-78).

⁹³ Durant el curs 1929-1930, Gili Gaya va impartir classes de filologia espanyola a la Universitat de Puerto Rico. La seva estada a Amèrica encara s'allargarà: l'estiu de 1930 va ser convidat pel Middlebury College de Vermont (EUA) "para explicar un curso de fonética española" i, durant el curs 1932, va continuar la seva col·laboració amb aquell centre nord-americà (*RFE* XV/2-3, abril-set. 1929, 336; XVIII/4, oct.-des. 1931, 446).

Pregant-li que vulgui excusar-me i amb recorts als Srs. Griera i Montoliu, el saluda son atent s.s.

Samuel Gili

GIMÉNEZ I FAYOS, JOSEP MARIA (València 1886 — 1974). Historiador i publicista. Doctor en ciències exactes per la Universitat de Madrid i llicenciat en història per la Universitat de València. Fou professor de la Facultat de Ciències i director de l'Escolad'Arts i Oficis de València. Fundà i dirigí les revistes *Esto Vir* i *Cultura Valenciana* (1926-1931), gràcies a la qual el 1928 creà, amb el marquès de Lozoya, la càtedra Lluís Vives a la Universitat de València. El 1932 va ser secretari i després president de Lo Rat Penat. Publicà diversos estudis sobre la història del País Valencià.

[55] Carta de Josep M. Giménez Fayos (25-12-1925)

R. P, Josep Calveras

Valencia, 25 decembre 1925

Benvolgut P. Calveras: Li desije moltes felicitats en estes festes de Nadal.

Vaig complir el seu encàrrec lo millor que vaig poder per mes qu'encara'm falta ensenyar a algú el volum d'*Analecta*. El pare Fullana crec que'm digué qu'encara no ha rebut la seua obra de la *Reconstrucció*.

L'Academia Valencianista del Centro Escolar y Mercantil ha entrat ara en una fase de gran activitat. Estem preparant la publicació d'un Bolletí quina circular de propaganda li remitix adjunta.⁹⁴

Volem que aplegue a ser una cosa d'importancia pero per ara será molt modesta.

Tinc que participarli qu'he trasladat el meu domicili al c. Calatrava, 16, 2º izq^{da}.

Adjunta va també una tarjeta en la meua nova direcció.

Mane de son affm. amic qu'afectuosament l'abraça y b.s.m.

Josep Mª Giménez Fayos

⁹⁴ El 1924, any anterior a aquesta carta de Giménez, Calveras escriu en el seu dietari que l'Acadèmia Valencianista "realmente está muerta": gràcies si de tant de tant assisteixen a les reunions una desena de persones "en los días de mayor concurrencia" (apèndix II.a / 2). La "fase de gran activitat" de què parla aquesta carta de Giménez de 1925, es concretarà l'any següent amb l'inici de la publicació de la modesta revista *Cultura Valenciana*.

[56] Carta de Josep M. Giménez Fayos (3-1-1926)

Reverend pare Josep Calveras

Valencia, 3 giner 1926

Benvolgut pare Calveras: Vaig rebre la seua postal del 25 de decembre i supose que també vostè rebrà la meua carta de la mateixa fecha.

La seua obra *Reconstrucció* la vaig rebre estant en Cullera, allà me la vaig en dur i ab les preocupacions del canvi de domicili no he tengut en l'estiu calma per a llegirla. Passat ya l'estiu no he pogut tampoc enterarme d'ella puix me vaig olvidar de durmela a Valencia i encara no he tengut ocasió d'anar allà. Espere que'm perdonarà lo mal qu'he quedat ab vostè, que ni sixquera li he donat les gracies ni accusat rebut del seu envio. Hui encara que ya un poch tart li manifeste mon agraiment afectuós i li promet llegirla ab calma i fer alguna nota bibliogràfica per a *Cultura Valenciana*.⁹⁵

En una anterior m'olvidí de dirli qu'esperem que algun treball de la seua ploma honre les planes de nostra *Cultura*.⁹⁶

Desijantli molta felicitat i bendicions de Deu en l'any que ara's comença, es despedix son affm. amic q.s.m.b.

Josep m. Giménez Fayos (C. Calatrava, 16, 2º, izqda.).

[57] Carta de Josep M. Giménez Fayos (14-5-1926)

Cultura Valenciana

Publicacio trimestral de la

Academia valencianista del Centro Escolar y Mercantil

C. Libreros, 2. Valencia

14 maig 1926

⁹⁵ La nota bibliogràfica és la següent: "El autor, qu'el curs passat estigué entre nosatros assistint a alguna sessió de nostra Acadèmia Valencianista, nos ha enviat un eixemplar de esta sa excelent obra, de la qual, no podent huí fer un comentari extens, com es mereix, mos llimitarem a publicar els títuls dels seus capituls [títols dels capítols de les dues part del llibre]. Es una obra conciençudament escrita i que deu estudiarse ab deteniment" (*Cultura valenciana* I/1, 1926, 29).

⁹⁶ Calveras recollirà l'ofertament de Giménez Fayos i hi participarà amb diferents notícies i ressenyes sobre l'*Epistolari Llorente* (v. Calveras 1927a, 1928c, 1928d, 1929a).

Estimat pare Calveras: El dia de S. Josep no'm vaig olvidar de vosté, pensava escriureli felicitantlo i per fi passà la oportunitat, pero desde entonces que tinc en lo pensament l'idea d'escriureli. Pareix mentira una revisteta tan insignificant com la nostra quanta atenció necessita, o també pot ser que siga mes fàcil que la llimitació dels meus alcanços m'impedix cumplir bé el meu càrrec.

Yo no sé si li han enviat el quadern II de *Cultura*, per si acás no li ha aplegat, perque no sabien bé la seua direcció li n'envie un.

Com vorá, en éste encara no ha aparegut el seu article qu'ixirá, si Deu vol en el III.

Així mateix el comentari extern que vullc fer de la seua obra, qu'encara no me ha segut possible estudiar ab tota la detenció que mereix. Per ara he trobat moltes coses que m'agraden, molts conceptes interessantissims que molt m'aprofitarán, pero també hi ha algo ab lo que no estic conforme.

L'aprecia molt de veres son affm. amic i s.s.q.b.s.m.

Josep M. Giménez Fayos

[58] Carta de Josep M. Giménez Fayos (21-2-1927)

Cultura Valenciana

C. Libreros, 2. Valencia

21 febrer 1927

Reverend pare Josep Calveras

Mon estimat amic: Fa molt de temps que vaig rebre el seu article per a *Cultura*; perdonem que fins ara no li haja accusat rebut i donat les gracies. M'ha agradat molt.

En la *Geografia de Valencia* de Carreras Candi es publicá una fotografia en la qu'están Llorente, Mistral, Balaguer y uns quants mes en Montserrat. Sería una illustració molt apropiada per al seu article ¿Podría vosté facilitararnos bé la fotografia, bé el mateix cliché tipográfico? A primers del mes pròxim, Deu volent i xirá el quadern I d'enguany.⁹⁷ Suppose haurá rebut el almanac valenciá que havem editat. Son affm. amic

Josep M. Giménez Fayos

⁹⁷ Es refereix al primer quadern de la revista *Cultura Valenciana*, que sortí el 1926.

[59] Carta de Josep M. Giménez Fayos (21-11-1927)

Cultura Valenciana

C. Libreros, 2. Valencia

21 de novembre de 1927

Reverend pare Josep Calveras

Molt ben estimat pare Calveras: Acaba de quedar imprés el quadern III de nostra revista i no tardará molts dies, si Deu ho vol, en ixir el quart, i convenintmos anar tenint material replegat per als quaderns següents, molt li agrairia mos enviara algo sobre el tema que deixá començat en un quadern anterior.

I de salut, cóm va? Ya's troba fort del tot? Mane de son affm. amic, q.b.s.m.

Josep M. Giménez

[60] Ta de Josep M. Giménez Fayos (6-12-1927)

Reverend pare Josep Calveras S.J.

Valencia, 6 de decembre de 1927

Molt estimat pare Calveras: Vaig rebre la seua del 25 del passat novembre junt ab un interessant article que será publicat, Deu volent, en el I quadern de 1928.⁹⁸

Veig ab complacencia que en eixe benemérit Institut Balmes va cada dia en augment sa ya pasmosa activitat, de lo qual molt m'alegre i'ls felicite. Celebre la milloría de la seua salut. Mane de son affm. amic, q.s.m.b.

J.M. Giménez

Supose qu'haurá rebut el q. III de 1927 de Cultura que ixit estos días

[61] Carta de Josep M. Giménez Fayos (8-2-1929)

Cultura Valenciana

C. Libreros, 2. Valencia

8 de febrer de 1929

Reverend pare Josep Calveras, S.J.

⁹⁸ V. nota 95.

Molt estimat pare Calveras: Fa molt de temps que vaig rebre el seu treball sobre el epistolari de Llorente. Perdónem que fins ara no li haja contestat, puix ha augmentat la meua faena al haverme segut encarregada la confecció de “Oror (sic) de Ley”, ya que tinc verdaders desijos de ferho lo més cumplidament possible.⁹⁹ El esmentat treball de vosté está ya compost i será publicat en el IV quadern de 1928. Este quadern no ha aparegut encara, per al que vorem que en primers de decembre me faltava un article que devía ser incluit en ell, vaig posarme a fer l'*Almanac Valenciá* per a 1929. L'*Almanac* ha aparegut ya, no sé si ya l'haurá vist, i ha aparegut també retrasat per la gran acumulació de treball en la imprenta en que mos fan *Oro de Ley* i *Cultura Valenciana*.

Aixina es que ara espere que no tardará molt en apareixer el IV quadern de 1928 i procurarém que el I de 1929 no's faça esperar massa.

He rebut els dos eixemplars del *Anuari de l'Oficina Románica* i cumplint son encàrrec, gustosament, he entregat al pare Fullana el que li corresponía. Ab la major complacencia farem la oportuna nota bibliográfica.¹⁰⁰ Me ha paregut súmament interessant per lo qu'he vist al fullejarlo, ara vorem quan puc detindrem un pòc despai. Mane de son affm. amic.

José M. Giménez Fayos

[62] Carta de Josep M. Giménez Fayos (8-11-1929)

Cultura Valenciana

C. Libreros, 2. Valencia

8 de novembre de 1929

Reverend pare Josep Calveras S.J.

Mon ben estimat pare Calveras: Molt sensible fon també per a mi el no trobarlo en el “Foment” les dos o tres voltes que vaig anar. Molt desijava tindre un rato d'amistosa conversa sobre els nostres assunts.

Tant l'epistolari Llorente com l'*Anuari de la O. R.* el reberem a son degut temps; no sé si li vaig acusar rebut. El felicite per l'aparició de dits volums i molt desigem vore complet l'epistolari i nous volums del *Anuari*. Encara no mos

⁹⁹ Revista fundada el 1916 pel pare jesuïta Josep Conejos. Era una publicació vinculada a la Congregació Mariana dels jesuïtes de València.

¹⁰⁰ La ressenya sobre l'*AOR* I (1928) va signada per “J.M.B.” (*Cultura Valenciana* III, 1929, 109).

havem ocupat d'ells en *Cultura* per el retràs ab que per diverses causes va ixint esta revista: estém en novembre i encara falten a publicar tres quaderns.

Donaré orde que no li envien més que un número a la direcció del *A. de la O.R.*

De Luis Vives podria vosté dirme o encarregar a algú que'm diguera que es lo que es troba per ahí? Sense més per huí, mane d'este son affm. amic, q.l.b.l.m.

Josep M. Giménez

[63] Carta de Josep M. Giménez Fayos (16-12-1929)

Cultura Valenciana

C. Libreros, 2. Valencia

16 de decembre de 1929

Reverend pare Josep Calveras S.J.

Molt estimat pare Calveras: Vaig rebre la seua del 12 del corrent ab un article sobre l'*Epistolari Llorente*, que molt li agraixc, y que publicarem en el quadern pròxim si Deu vol.

Una explicació li dec: en la nota bibliogràfica, que va ser redactada per un company, havia algo més que vaig suprimir; no obstant, no'm vaig fixar bé qu'encara quedava d'una manera que podia motivar alguna observació com la que vosté'm fa.

Yo crec que ya alguna volta li vaig dir de paraula no mire ab bons ulls que als valencians ens diguen catalans, pero no m'agrada tampoc dirho de modo que pugamolestar. Les raons que vosté'm diu en la seua, de sobra que les conec, pero no'm pareixen suficients per a acceptar el apelatiu de catalá.

La obreta que vosté em diu de Vives publicada en catalá es la "Introductio ad sapientiam" editada per la editorial Barcino i que ya la he adquirít.¹⁰¹ Si que li agrairia molt es prenguera algún interés per vore lo que hi ha per ahí de Lluís Vives i si vosté no pot ferho per les seues ocupacions vera si podria algú de buscar datos d'edicions antigues o modernes de obres de nostre filosof.

Mane d'este son affm. i s.s.q.b.s.m.

Josep M. Giménez

¹⁰¹ *Introducción a la saviesa*, Barcelona, Barcino, 1929. Traducció de Mn. Joan Avinyó.

[64] Carta de Josep M. Giménez Fayos (11-5-1930)

Cultura Valenciana

C. Libreros, 2. Valencia

11 de maig de 1930

Reverend pare Josep Calveras S.J.

Molt estimat pare Calveras: Vaig rebre la seua del día 8 així com el eixemplar del “Anuari de l’Oficina Románica” de 1929 que molt agraim. He fullejat l’*Anuari* i dec felicitarlo així com als seus companys per la benemérita i excelent labor que venen realisant. Quant llunt estem ací de fer coses com les que’s fan per ahí! Ab la major complacencia parlarem en nostra revista de tan acurada publicació.

Li vaig dir al encarregat d’enviar *Cultura* als subscriptors la seua reclamació i resulta que efectivament no figurava el seu nom en les nostres fiches. Segurament al donar la orde de que suprimiren l’envío dels números excedents que vosté rebía, per una confusió li varen suprimir tots. Perdone la falta involuntaria que molt lamente. En el núm. 20 se publica el article que darrerament vosté m’enviá sobre l’epistolari Llorente. Son quatre els números que li falten que pronte rebrá, Deu volent.

Li agraixc les notícies qu’em dona sobre les obres de Luis Vives. Ya me dirigiré als centres que’m nomena a vore si volen ells directament proporcionarnos els datos que necessitem.

Celebre que vaja avant la publicació del segon volum de l’epistolari Llorente. Suppose que voría en “Auras de Colegio” la nota bibliográfica del primer volum de dit epistolari. Volía yo haver fet un estudi més extens sobre dit epistolari aon hi ha molt que dependre pero m’ha paregut més con venient reservar eixe estudi per a quan estiga completa la publicació dels cinc volums que anuncien: quan estiga completa será una obra interessantissima.¹⁰² Sense més, sap que pot manar d’este son afectíssim amic que molt l’aprecia i b.s.m. Josep M. Giménez Fayos

¹⁰² La publicació de l’*Epistolari Llorente* encara a hores d’ara és incompleta. Se’n van publicar tres volums i n’hi havia dos més en preparació. El vol. IV havia de contenir les cartes de Teodor Llorente que faltaven per publicar i el vol. V havia d’incloure les cartes de castellans (1867-1911), amb un índex general de noms, tal com s’anuncia a l’*AOR* VII (1934).

[65] Carta de Josep M. Giménez Fayos (18-2-1931)

Cultura Valenciana

C. Libreros, 2. Valencia

18 de febrer de 1931

Reverend pare Josep Calveras S.J.

Molt estimat pare Calveras: Fa uns dies vaig rebre un eixemplar de l'obra *Exercicis espirituals de Sant Ignasi de Loyola* i li quede sumament reconegut.¹⁰³

Moltes voltes al fer exercicis havia pensat en adquirir el llibret dels exercicis de S. Ignasi pero no m'agradaven les edicions que coneixia, de voreles en les cases d'exercicis, perque no eren propiament el llibre que compongué el sant. Aixina es que vosté ha vingut a deixar satisfet este desig i li ho agraixc molt de veres.

El felicite a vosté, i també al Foment de Pietat per tan acertada publicació. Mane d'este son affm. amic q.b.s.m.

Josep M. Giménez

GÓMEZ SERRANO, NICOLAU-PRIMITIU (Sueca 1877 — València 1971). Industrial, escriptor, erudit i mecenes. Estudià perit mercantil i química. En traslladar-se els seus pares a València, fundà i regentà una empresa de fabricació de maquinària agrícola i molinera (IMAD). Fou president de Lo Rat Penat (1931-1936 i 1959-1961) i degà del Centre de Cultura Valenciana (1934), on creà la secció de filologia i toponímia. Fundà i dirigí l'editorial i revista *Sicània* (1955), que donà a conèixer molts autors valencians en valencià. Col·laborà en diferents publicacions com *Las Provincias*, *Diario de Valencia*, *El Poble Valencià*, *BSCC*, etc. És autor de més de 30 obres, la majoria en valencià, sobre prehistòria i arqueologia del País Valencià. Firmant de les Normes de Castelló. Fou president del consell directiu de Proa (1935-1936) [v. Pérez Moragon 1982a, 124; estudi biogràfic complet dins Rosa Gómez Casañ, *Nicolau Primitiu Gómez Serrano (1877-1971). Una aproximació a la seua vida*, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 1997].

¹⁰³ Calveras els traduí al català (Barcelona, Foment de Pietat Catalana, 1930).

[66] Carta de Nicolau-Primitiu Gómez (14-11-1932)

Gonçal Julian, 8

Valencia

Oficina Romanica de Lingüística i Literatura
Biblioteca Balmes. c. Duran i Bas, 11. Barcelona

Distingits senyors,

Ens ha segut proporcionada la vostra direcció per un dilecte amic nostre i al propi temps gran admirador de la vostra oficina, Dr. Sanchis Sivera,¹⁰⁴ i desijariem que'ns faran conèixer alguns detalls dels vostres treballs i publicacions, si admeteu socis, quotació, etc., car ens interessa en gran modo.

Esperant les vostres noves romanem a la vostra llaor.

Prests

Nicolau Primitiu

Valencia, 14-11-1932

GRIERA GAJA, ANTONI (Sant Bartomeu del Grau 1887 — Castellar del Vallès 1972). Eclesiàstic i filòleg. Es doctorà amb la tesi *La frontera catalanoaragonesa*. Des del 1913 s'incorporà a les oficines lexicogràfiques de l'IEC. Fou membre adjunt de la secció filològica de l'IEC de 1921 a 1928. Emprengué l'*Atlas Lingüístic de Catalunya* (1923-1924) i el *Tresor de la llengua* (1935-1947). Després de la guerra civil fou professor de la Universitat de Barcelona; fundà a Sant Cugat del Vallès l'Institut de Cultura Romànica, des d'on continuà l'*Atlas* i el *Tresor*. El 1963 publicà les seves memòries [Per a un primer estudi documentat d'aquest controvertit personatge, v. August Rafanell, "Antoni Griera, el filòleg català de Franco", *Revista de Catalunya* (en premsa)].

¹⁰⁴ Vegeu nota biogràfica a Sanchis Sivera (apèndix IV.a / 149).

[67] Carta d'Antoni Griera (17-10-1927)

Rev. P. J. Calveras

Volgut amic: El Baró de Tortoulon escribia per prenom *Ch*. Així el trobo citat al *Grundriss* de Grober i altres obres.¹⁰⁵

La relectura del seu llibre em resulta molt interessant. Va utilitzar v. una obra d'estilística llatina que no cita? Una serie d'idees que conec d'altres autors s'hi entreveuen.¹⁰⁶ Ja en parlarem.

Afm. amic.

M. A. Griera

Ciutat, 17-X-27

[68] Carta d'Antoni Griera (12-1-1928)

Al rev. P. J. Calveras

Volgut amic: Aquest matí he enviat a Manresa la nota de les abreviatures treta de la *Revista de Filologia Española* juntament amb la llista d'abreviatures feta pel dr. Vives. Com totes o gairebé totes les abreviatures de la *RFE* figuren a la llista del Dr. Vives. Potser l'inclusió d'una fulla de l'*Analecta Sacra Tarraconensia* seria suficient. Aquesta llista, com la nota de transcripció, hauria d'anar en una fulla semblant a la que incloc fora de text i incorporable a tots els Anuaris.

Li adjunto un tiratge de la *ZRPh* que acabo de rebre.

Afm. amic in Xto.

Mn. A. Griera

Ciutat, 12-1-28

¹⁰⁵ *Grundriss der romanischen Philologie* de Gustav Gröber (Estrasburg, K.J. Trübner, 1904-1906).

¹⁰⁶ El llibre de Calveras que devia llegir Griera el 1927 era la *Reconstrucció* (1925), ja que l'any següent Griera en publicà una ressenya a la secció de "Bibliografia Lingüística" de l'*AOR I* (1928, 380-381). Encara que Griera comentés per carta a Calveras que el seu llibre li "resulta molt interessant", la ressenya que en publicà és més una notícia informativa bibliogràfica, que no pas una valoració aprofundida.

[69] TP d'Antoni Griera (8-6-1928)

Rev. P. Josep Calveras

Duran i Bas 9, SJ

Barcelona (Espanya)

Berlin, 8-VI-28

Estimat pare Calveras: Ja haurà rebut notícies meves de part del Sr. Par. Continuo el viatge feliçment; avui dono la quinta conferència.¹⁰⁷ Tindrem col·laboració i bona. En tornar hem de parlar de moltes coses.

Amic afm.

Mn. A. Griera

[70] Carta d'Antoni Griera (10-6-1932)

Al rev. P. J. Calveras

Distingit amic: Li acompanyo els *Études de géographie linguistique*; els hem revisat un per un i tots són publicables.¹⁰⁸ Hi va també l'introducció i les proves de les sis ressenyes.¹⁰⁹

Crec oportú que, en comptes de donar molts mapes isolats (cada estudi hauria d'anar acompanyat d'un mapa) es doni en reproducció doble del format de l'Anuari el mapa nº 1 de l'Atlas Lingüístic de Catalunya el qual pot orientar perfectament al lector.¹¹⁰

¹⁰⁷ El juny de 1928 Griera donà conferències a les universitats de Berlín, Leipzig, Halle, Hamburg, Göttingen, Marburg i Freiburg. Temes de les conferències: "Llengua i cultura dels Pirineus", "Llengua i cultura del Mediterrani", "Caràcter dels documents catalans i provençals més antics", "Corrents culturals que han condicionat la formació de les llengües romàniques en la península ibèrica", "L'homonímia i l'evolució de la llengua", "Atlas lingüístic de Catalunya" ("Crònica", *BDC* XVIII, 1930, 104).

¹⁰⁸ Els "Études de géographie linguistique" de Griera es publiquen a l'*AOR* V (1932) pp. 73-119.

¹⁰⁹ Les ressenyes a què Griera es refereix són les que va publicar a l'*AOR* IV (1931) pp. 299-306 i 314 sobre els treballs següents: *Hugo Schuchardt als Briefschreiber* de Leo Spitzer, *Die Gerundialumschreibung im Altspanischen. Zum Ausdruck von Aktionsarten* de Hans Chemelicek, *Studien über den Sardischen Wortschatz* de M.L. Wagner, *Berträge zur Satzgestaltung der spanischen Umgangssprache* d'Alice Brave, *La tecnica della 'Prosa rimata' nel medioevo latino in Guido Faba, Guittone e Dante* d'Alfredo Schiaffini, *Nationale und internationale Volkstunde* de Georg Schreiber, *Les désignations françaises du Médecin et de ses concurrents aujourd'hui et autrefois* d'A.Ch. Thom i *Estudi fonètic i lexical del dialecte de Ciutadella* de F. de B. Moll.

¹¹⁰ Aquesta serà l'opció triada. El mapa de l'*ALC* es reproduïx dins l'article (Griera 1932, 80-81).

Am tot l'afecte,

Mn. Griera

10-VI-32

Josep Schrignen, *Dialektgeographie*

Neuphilologus, tom VII, 222, ss. (publicat a Gruningen) poden obtenir-ho per mediació del pare Muldez S.J. professor a Niemegen, col·lega de Schrignen. També sacerdot.

W. Meyer-Lübke, "Die Italische Sprachen", *Grundriss der rom. Philologie*, vol. I (ed. 1900-1906), pp. 431-497.

[71] Ta d'Antoni Griera (18-3-1935)

Acció Social Popular

Carrer del Pi, 12. Barcelona

Estimat pare Calveras: Moltes felicitats en el dia del seu sant, li desitja el seu amic afm.

Mn. A. Griera

18-III-35

KRÜGER, FRITZ (Spremborg, Brandenburg 1889 — Mendoza 1974). Romanista alemany, deixeble de Bernhard Schädler a Hamburg. Féu la tesi de geografia lingüística sobre el llenguadocià i el català del Rosselló. Entre 1914 i 1927, analitzà en diverses publicacions les tradicions de les terres lleoneses. A la seva obra principal, *Die Hochpyrenäen* (1935-38) es descrigué, segons el mètode dels *Wörter und Sachen*, la cultura popular a ambdós vessants dels Pirineus. Fundà la revista *Volkstum und Kultur der Romanen* (1928). Passà a la Universitat de Mendoza el 1948, on publicà *Géographie des traditions populaires en France* (Mendoza, 1950) i *El mobiliario popular en los países románicos* (Coïmbra, 1963). Membre corresponent de l'IEC (1947).

[72] TP de Fritz Krüger (9-5-1930)

A afmo y J.J.

F. Krüger

Hamburgo, 9 de mayo 1930

Prof. dr. F. Krüger

Hamburg 26

Launitzweg 4

Muy distinguidos señores: Sumamente les agradecería me remitieran el 2º tomo del *Anuari de l'Oficina Romànica* para continuar la reseña contenida en el folleto adjunto,¹¹¹ asimismo la tesis doctoral del P. J.Mª de Oleza, para el mismo objeto.

[73] TP de Fritz Krüger (8-7-1932)

Postkarte

Anuari de l'Oficina Romanica

BARCELONA

Duran i Bas 11

Spanien

Prof. F. Krüger

Schmalenbeck

(6 via Hamburg)

Ahrensfelderweg 32

Muy distinguidos señores: En la *Zeitschrift für romanische Philologie* voy publicando regularmente reseñas sobre el *Bull. de Dialect. catalana*.¹¹² Considerando el interés que podría ofrecer a los lectores de dicha revista conocer el contenido del *Anuari de l'Oficina Romanica*, me pregunto si no sería

¹¹¹ Krüger ressenyà l'*AOR* a la revista fundada per ell mateix, *Volkstum und Kultur der Romanen*, (II, 3-5). Krüger envià a Calveras la separata de la ressenya (en alemany) i la corresponent traducció catalana (fons Calveras de la BB). Val a dir que la *Volkstum un Kultur der Romanen* va ser una revista molt receptiva a la catalanística; en el primer número (1928), per exemple, Giese dedica un article a estudiar el lèxic militar a partir de textos medievals catalans (I, 1928, 140-182), Griera hi publica un estudi comparatiu dels noms de la papallona en català, castellà i basc (I, 1928, 316-323) i Krüger, que s'ocupà de bona part de les ressenyes, hi comentà un estudi de Griera (I, 1928, 202). La recensió dels *AOR* II-IV (1929-1932), Krüger la publicarà a la *ZRPh* LIV (1934) pp. 349-354.

¹¹² La ressenya dels *BDC* XIII-XVIII (1925-1930), la publica a la *ZRPh* LII (1932) pp. 508-512.

conveniente resenarla tambien la *ZRPh*¹¹³ (segun ya hice en *VKR* I).¹¹⁴ Caso que les parezca conveniente, les ruego remitan el vol. III, sea a mi direcci3n, sea a la casa editora Max Niemeyer, HALLE a.S.¹¹⁵ Mucho les agradecería me dijesen lo que piensan sobre este punto.

De ustedes ato. y s.s.

Fritz Krüger

8-7-32

[74] Carta de Fritz Krüger (23-8-1932)

Postkarte

Sr.D. José Calveras

BARCELONA

Duran Bas 9-11

Straße, Hausnummer

Gebäudeteil, Stoderk

F. Krüger

Ahrensfelderweg 32

SCHMALENBECK

(via Hamburg)

Muy distinguido señor: Mucho le agradezco su [carta] de 27 julio y el envío del *AOfRom* III. La disertación del sr. Oleza se la devolví poco después de recibirla. ¿No habrá llegado a sus manos? Se mandó probablemente dirección Biblioteca Balmes. De todos modos voy a informarme si han hecho alguna confusión en la oficina de este seminario. Muchísimo lo sentiría. En cuanto al intercambio con *ZRPh* voy a escribir al editor. Pero debo avisarle que no hemos conseguido nosotros tampoco intercambio con *VKR*, pues no depende del editor, el sr. Hilka, sino de la casa editorial.

De usted ato. y s.s.

F. Krüger

23-08-32

¹¹³ A la *ZRPh*, es publicaran les ressenyes de Griera sobre els *AOR* I-III (1928-1930) (*ZRPh* LIII, 1933, 431-434) i del mateix Krüger, sobre els *AORLL* II-IV (1929-1932) a la *ZRPh* LIV (1934, 349-354).

¹¹⁴ V. nota 1.

¹¹⁵ Max Niemeyer refusà l'intercanvi de la seva *ZRPh* contra l'*AOR*, si bé Calveras ja li havia enviat un volum de l'*AOR* (carta de Niemeyer a Calveras, 17-1-1933: fons Calveras de la BB).

KUEN, HEINRICH (Imst, Tirol 1899 — 1989). Romanista austríac que es dedicà a la geografia lingüística, com el seu mestre Gamillscheg. Professor a Erlangen. Especialista en reto-romànic de les Dolomites. Sobre el català, va dedicar una monografia a l'Alguer (incompleta, a l'*AOR* V-VII) i dos articles sobre la filiació romànica del català. Membre corresponent de l'IEC (1948).

[75] Carta d'Heinrich Kuen (29-12-1930)

Insbruck, 29-12-30

Distingit amic,

El Sr. Aramón la estada del qual a Leipzig em procura la agradable ocasió de enraonar sovint en català i de coses catalanes em va dir que vostè desitja saber l'adreça de algun personatge algherès que li pugui donar informacions sobre l'onomastica algueresa. Les darreres setmanes tenia tanta feina que sempre he oblidat de canviar-li les adreces. Em sab greu que l'he fet esperar tan i li'n demano perdó. Conec dos personatges, a l'Alguer, que li podrien procurar els materials onomastics que vostè desitja: el Sr. Carmen Dore (arxiver) i el Sr. Dott. Antonio Era (avvocato), els dos Alghero Sardegna.

He passat les festes de Nadal a Insbruck en casa dels meus pares i he anat també sovint a la Hungerburg, on la meva petita neboda de nou mesos ompleix de alegria la casa del meu germà. Ens recordem sovint del gran plaer que en va fer la seva visita.

La setmana que ve em tornaré a Leipzig.

Espero de poderli enviar aviat un petit article per a l'*Anuari de l'Oficina Romànica*.¹¹⁶

Rebi els millors desitjos per any nou i les més respectuoses salutacions, també a nom dels meus pares, germà i cunyada,
del seu afm. servidor

Enric Kuen

¹¹⁶ Serà l'estudi "El dialecto de Alguer y su posición en la historia de la lengua catalana" (v. Kuen 1932-1934).

P. Calveras: Aquesta setmana, mitjançant Deu, veuré el dr. Aebishcer, qui ara viu a Lausanna. Per un mal entés no el vaig poguer veure la setmana passada. Ja li escriuré. J. Vives

[76] Carta d'Heinrich Kuen (2-10-1933) [a Josep Vives]

Postkarte

Mossèn dr. Josep Vives

Duran i Bas 11

Biblioteca Balmesç

Barcelona (Spanien)

Insbruck 2 d'oct. de 1933

Distingit amic: Acabo de rebre les proves d'*El dial. de Alguer* pl. 33-45 (153-164), que em va enviar el sr. Moll des de Palma de M. He pogut corregir només la primera part (pl 33, 34, 36 i 37) perquè no he rebut la part del manuscrit que correspon a les pl. 35, 36 i 38-45, ni tampoc les primeres proves. Ja he escrit al Sr. Moll que'm falta aquesta part del ms.

Si aquesta part de l'original es trobés a la Bibl. Balmes, el prego d'enviarla quan més aviat possible a la meva adreça de Freiburg: Dr. Mozartstr. 22.

Tinc molta feina perquè dema em caso.

Mani al seu affm. Enric Kuen

[77] Carta d'Heinrich Kuen (21-4-1933)

Insbruck Friburg 19

21 abril de 1933

Distingit amic:

Abans d'ahir vaig rebre les proves de la traducció del meu treball (pags. 1-17) i avui la seva amable tarjeta que agraeixo molt.

Em plau constatar que la traducció és excelentíssima i el prego de transmetre al Sr. Moll l'expressió de la meva admiració i gratitut per el seu treball de traducció.

Retorno amb el mateix correu un exemplar corregit. Per alguns passos necessito el consell seu o el del Sr. Moll:

1) Pag. 3 r. 6 l'expressió deber de justicia em sembla massa freda, com a traducció de "aufrichtiges Bedürfnis". Es podria posar deber de corazón? El prego de posar aquesta o un altre expressió semblant.

2) Crec que pag. 8, r. 15 en lloc de generalmente convindria posar totalmente o por entero.

3) No s'hauria d'escriure Mn. Giera o el rev. Giera en lloc de Giera pl. 9 r. 18, pl. 14 r. 19 i nota (1).

4) Com a traducció de les abreviacions

FN= Familienname

FeN=Feurname

ON=Ortsname

el traductor ha proposat en el ms.

NF= nombre de familia

Ng= nombre geográfico

Nru= nombre rural

En les proves falten aquestes abreviacions. Quan es posin, no convindria posar més aviat *n.f.*, *n.g.*, *n.rur.*, amb minuscules? Li agrairia molt que completés vostè mateix o faci completar pel Sr. Moll la correctura en aquests mots.

Estimaria més que es posi el meu nom en la forma Heinrich abreviat H. qu'en la forma Enrique, E. encara que la forma *Enrique* (i la catalana Enric) m'agrada molt per evitar l'impressió equivocada de que es tracti de dues persones distintes quan es citi aquest treball amb *E. Kuen* i altres amb *H. Kuen*.

Avui a vuit dies em tornaré a Friburg.

Rebi les salutacions més respectuoses —també a nom dels meus pares i germà el qual ha rebut un fill fa tres setmanes— del seu affm. servidor en Crist.

Heinrich Kuen

MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, FRANCESC (Altea 1866 — 1946). Erudit. Folklorista. Llicenciat en dret (1889). Fou jutge municipal d'Altea. Entrà en contacte amb intel·lectuals catalans arran del I Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, que tingué lloc a Barcelona el 1908. Va ser membre corresponent de l'IEC el (1913) i de la RALBL (1918). Firmant de les Normes de Castelló (1932) i col·laborador del *Diccionari general de la llengua catalana*. Vice-president de Lo Rat Penat (1913), membre del Centre de Cultura Valenciana (1913-1946) i director-degà d'aquesta institució (1941), corresponent de la Real Academia de la Historia, de Sevilla, i de la Real Sociedad Económica de Amigos del País de Cartagena. Estudiós de l'obra de Cervantes, creà una "Biblioteca cervantina de autores valencianos" (a partir de l'arxiu particular, la néta de Martínez, Carmelina Sánchez-Cutillas, n'escrigué una documentada biobibliografia (1974); la seva obra folklòria ha estat reivindicada per Josep M. Baldaquí, "Aproximació a l'obra folklòrica de Francesc Martínez i Martínez", *A Sol Post. Estudis de Llengua i Literatura* 2, 1991, pp. 15-23.) [v. apèndix IV.b / 5-15: cartes de Calveras a Martínez].

[78] Carta de Francesc Martínez (11-10-1924)

Casa Doñana

Dirección postal

Conducción Utiel-Cuenca

Casa Doñana

11 de octubre del 1924

R. P. Josep Calveras

Senyor meu y amich: L'atre dia en tren anada a Valencia vaig trobar el paquet de llibres y vostra estimada lletra de despedida pera Manresa ab vostres oferiments, quede molt complagut, pero contrariat per que ya no tindre'l plaer dels ratets de vostra interessant conversa y simpatica companyia.¹¹⁷

Prench bona nota de que en tindreu present quant ixca a llum algun treball vostre y ab justa correspondencia yo en el mateix cas no vos olvidare.

¹¹⁷ Calveras conegué Martínez durant la seva estada a València. En el dietari valencià de Calveras, consta que Calveras el va anar a visitar a Altea l'11 de maig d'aquell any (apèndix II.a / 2).

Alla ahon es trobe pot manar a son afm. amich y devot.

q.l.b.l.m.

Francés Martínez

P.S. No deixe de donarme de quant en quant notícies seues y de llurs treballs, consteli que seran molt ben estimades. Val.

[79] Carta de Francesc Martínez (21-4-1926)

Francisco Martínez y Martínez

Sta. Barbara 12

Altea, 21 de abril del 926

Reverend pare Joseph Calvera S.J.

Mi querido amigo (ya m'han ganyat). Mon excelent amich: Adjunt li tramet les contestacions als dos questionaris que'n va enviar en giner y fa pochs dies; com pot apreciar soch tardón pero segur, aço es que a lo millor tarde per quefer, per sobre de deixarho per a dema, pero no per perea, si no per atendre a atres coses, pero aplega el plaç de contestar y done la resposta de tota ma bona voluntat pero no se si ab acert.¹¹⁸ De ningun modo crega que la tardança ha segut per mala voluntat, aixina pues mane en tot. Si les respostes no son o estan conforme a son desig ho diu fent les oportunes observacions y les repetiré.

Yo açí no perch el tems, arroplegant ara els jochs infantils pero es molt costos principalment per que estan perdensa a tota pressa.

Respecte al treball de en Cebrian sobre la historia del renaiximent lliterari a Valencia o millor valenciá, vaig parlar ab tal senyor, que'n digué'l faria, casi tot l'any esta en Almenara y dos temporades malaltes no se si cumplira, es tan especial, yo li vaig fer a munto de força, y quant el torne a vorer atra vegada el manpendré. Li diguí que li escriuria, no estaria de mes que vre. li fera memoria.

Demantli perdo per la tardança es despedix fins a atra, son afectíssim amich y devot.

q.l.b.l.m.

Francés Martínez

¹¹⁸ S'han de tractar dels qüestionaris sobre el pronom de tercera persona omplerts per Martínez. Calveras els va utilitzar en el seu articles sobre aquest punt a *LPC*. Justament Altea, d'on Martínez era fill, és un dels llocs esmentats per Calveras (1927d, 56).

[80] Carta de Francesc Martínez (24-8-1927)

R.P. Josep Calveras S.J.

Altea, 24 de agost del 927

Mon benvolgut amich: A son temps vaig rebre vostra estimadíssima lletra y el fascicul “Notes de llenguatge”,¹¹⁹ molt interessants apunts sobre l’idioma catalano-valencia-balear, en la majoria de quals afirmacions que feu estic conforme, pero ab alguna no puc passar de cab de manera, com en el *amb* y el *am* que ni abans ni a les hores a tornat en el valencià, puix el que Martorell y Galba l’hagen usat dos vegades quant *Tirant* retorna del castell de Malvei no es prou pera donar autoritat, ya qu’en la mateixa relació davant y despues del *amb* esta usat el *ab*, preposicio per tots els classics valencians usada, y que vulgarment ara en la parla vulgar tambe s’ha perdut, sent substituïda, molt incorrectament, per la *en*, lo que ocasiona el que molts valencians al parlar en castellà la sostitueixen al *con*, lo que con be sabeu tan en ridicul els posa. May els valencians ni parlant ni escrivint acceptarem el *amb*, que ademes de no haver segut usat per ningú, el trobem pesat pera la pronunciació, cuydado la força que’s te que fer pera la endojada *m* y anti armonic; en quant al *am* ni pensarho.¹²⁰

Sobre els eixemples dels n. 40, 47, 52 y 57 en llista apart els donare com es vostre desig.¹²¹

Perdone el que no li haja escrit abans, he tengut una temporada de poca fixea en les estancies, ademes de molts e inaplaçables quefers pero en lo successiu si m’honre ab alguna consulta procuraré ser mes diligent aixina que mane a tot son voler.

¹¹⁹ És el títol que encapçalava la sèrie d’articles que Calveras publicà a la revista de Manresa *Ciutat* entre 1926 i 1928. Una altra sèrie d’articles publicats a aquesta mateixa revista porten el títol de “Clarícies de llenguatge”.

¹²⁰ En un dels articles a *Ciutat*, Calveras (1927a, 40) proposa que els valencians adoptin en la llengua escrita les preposicions *an* i *am* en comptes de la forma clàssica *ab*, que “els literats valencians tracten de restablir”, i de la popular *en*, que en valencià tant equival a *en* com a la clàssica *ab*.

¹²¹ Són subapartats de l’article de Calveras sobre els pronoms publicat a *Ciutat*, on hi ha diversos exemples de frases amb el pronom doblat amb un complement extretes del català central (Calveras 1927d, 58-65). Si Calveras va demanar a Martínez la versió valenciana d’aquestes frases, és perquè tenia la intenció de continuar el mateix estudi aplicat als altres dialectes, tal com declara el mateix Calveras (1927f, 120) al final de la sèrie d’aquests articles sobre els pronoms: “Aquí fem punt a la recerca sobre el parlar català central o barceloní, per començar un escorcoll en els altres dialectes del nostre domini lingüístic”. El gran estudi sobre els pronoms no s’arribaria a publicar (v. § 6.3).

La tasca que s'han imposat es molt meritoria y per ma banda faç vòts pera que les dificultats ab que tropecen no vos façen decaurer de vostre ardiment y gosen de bona còsa de salut pera portarla a remat. Precvos que no's enugen de la cabuderia dels valencians, y especialment de la meua, ya saben que'ls modernismes en mi no tenen entrada,estic com les monges de S. Cristofol de Valencia en el *candileta sunt tabernacula tua*.

Cebrian, el pobre, s'ha quedat casi cego, y per mes que li vaig parlar en nom de vostre sobre l'Historia del Renaiximent literari y en va dir que ho faria, no ho farà.

Mane a son amic y devot q.l.b.l.m.

Francès Martínez

A fi de mes m'en vaig a Casa Doñana

[81] Carta de Francesc Martínez (1-3-1928)

R.P. Josep Calveras S.J.

Valencia, 1 de març del 928

Molt estimat amic: Sa interessant lletra vaig rebre en Altea ahon he passat una temporadeta y fins no retornar açì no li podia respondrer a la pregunta com despres faré.

Agraidissim a les fraces qu'en dedica filles de la bonea de vostre còr mes que al merit de mon modest llibret, el que l'unic que te es el estar escrit ab l'entussiasme que yo pose en casit tot lo que manprenc, especialment si's tracta de coses de ma tèrra. Deu que li hu pague.

Ya sab que pot manar en tot allò que de mi dependixca, aixina que cuan vullga li deixare ma traduccio del Don Quixot, el que, o millor la que, a ratos perduts estic posant a maquina perque ya coneix ma impossible lletra, y no puc encarregar per que de pas la corregixc, aixina que alamon que m'alegre que encara no la necessite.¹²² Sanmartin y Aguirre era fill de D. Francés Sanmartin y per aixó a ell li posaren Josep Francés, y lo estar estampat en mon llibre *Fe* es una errata que es

¹²² La traducció del Quixot, ja la tenia llesta el 1924, ja que Calveras en el seu dietari valencià *Informacions* (1924) anota que aquesta traducció podria "contener gran cantidad de lenguaje vivo y puro", per tal com Martínez "no es de Valencia sino de Altea, donde el valenciano se habla bien" (apèndix II.a / 2).

va escapar y de la que fins ara no m'ha donat conter, deu posarse *F.*, assòles.
 En la correcció de aquest llibret he tengut un treball molt gran ya qu'en faib tropeçar ab uns caixistes aficionats al valenciá, per sòls coneixedors del dialecte de la ciutat, y de bona intencio en corregien el original, amen de que el que portava el tango de la impresio. Tambe va ficar ma en el original abans de portarlo a la imprenta subrrallant y fent algun desbarat mes, aixina ha costat de imprimir dèu mesos.

Es son afm. amic y devòt

q.l.b.l.m.

Francés Martínez

[82] Carta de Francesc Martínez (17-4-1928)

Reverend pare Joseph Calveras S.J.

Valencia, 17 de abril de 928

Mon estimat amic: A son temps vaig rebre la postal del 26 del passat y air, al retornar de Altea, la del 14 del que corre, a les que conteste.

El retras en respondre a la seua ho ha motivat el molt de quefer que aquesta temporada tinc, especialment m'ocupen el temps uns articuls de gran empenyo ya que en ells rectifique una opinio a un catedratic yanki, el que vòl, perque be li sembla, el que Hemeroscopeio no siga Denia y si Ifach, estic provant que es un desbarat; Lluís Vives tambe m'entreté prou y atres còses, pero especialment lo primer, lo que estic treballanto ab gran interes, y urgis el acabaro pera sa publicacio immediata.

Com la reproducció de la edició princip del *Tirant*, que voste coneix, es tan voluminosa no la puc portar darrere, aixina que quant vaig fòra al present porte la nòva de Nostres Clasics, la que tampòc es pòt pendre pera fer un estudi serio de la novèla valenciana, pues si be es infinitament millor que la de Aguiló,¹²³ tambe es dolenta puix al comensament l'han retalláada y no han tingut gran escrupol en tota ella, açò dic perque la nòta dels dos *amb* que li vaig donar va ser presa de aquesta edició, de cual dada no'm vaig deixar papereta, ara be, si no tinguera tanta presa

yo pense fer el treball de computar la edició qu'ens ocupa ab la princip, còsa com voste be sab entretenguda, y quant ho porte a efecte li donaré coneiximent de lo resulte.

La edició princip ixqué de les premses valencianes en novembre de 1490, la de Barcelona en 1497 y la traducció al castellà de Valladolid el 28 de maig de 1511; com en fa la pregunta a que responc crec que no coneix mon "Martin Juan de Galba coautor de *Tirant lo Blanch*" ya li buscare en tindre un ratet un exemplar, si tarda en rebrel façam memoria.¹²⁴

Es quant hui pot dirli son afm. amic y devot.

q.l.b.l.m.

Francés Martínez

[83] Carta de Francesc Martínez (30-7-1928)

Amic. J.L. Vives Associatio

Valentiae edetarnorum

dia de San Pere de 1928

Reverend pare Joseph Calveras

Distinguit y estimat amic: La seua molt estimada del dia 22 en mon poder, y en contestació a la que li interessa tinc en dirli despres de atres coses lo que llegirá.

El treball seu que anunciava en la seua no ha vengut, supose que sera per retras mes que per perdua.

En paquet certificat li tramet mon llibre sobre'l *Tirant* y setze capítols de la traducció del D. Quixòt unics posats a maquina, si els que seguiran li interessen ya quant els tinga posats en net li'ls enviare com aquests, agraire que ab tota franquea en diga que li sembla la versió de la obra de Cervantes, com tambe el que anote les observacions que mon treball li sugirixca. La estancia en el camp aquest estiu seguire treballant en posarlo en net o millor traduint lo que casi faç per ser manco entretengut que anar copiant.

Y a lo que l'interessa: acabades unes preposicions he obert el *Tirant* yestic buscant els dos *amb* que l'interessen, en quant els trobe procuraré computar el tex

¹²³ L'edició d'Aguiló es publicà dins la col·lecció "Biblioteca Catalana" en 4 vols. (1873-1905) i la d'ENC anà a càrrec de J.M. Capdevila i de Balanzó (5 vols, Barcelona, 1924-1929).

ab la edicio princip, de cual resultat li donaré conter ab tota minuciositat y amplitut, per ara crec que la edicio de Nostres Clasics es tan dolenta o mes que la de Aguiló, una flor mes pera continuar mon llibret referent a la novèla valenciana. Envie lo que vullga y pregunte tot allo que li parega que lo que yo sapia ho coneixerá voste. En quant al desig que te de trobar un corresponsal en Alacant de la Oficina de Vs. no conec que'ls puga servir mes que a D. Juan Jose Senent, inspector de la 1a ensenyança (Bailen 19, 3º) el que per mes que su artificio principal es la arqueologia com es valencianiste y sobre tot viaja molt per tots aquells pòbles no ducte que'ls podrà aprofitar; si's decideixen a escriureli no tinc inconvenient que diguen que ho fan per indicacio meua, es amic.¹²⁵

De D. Teodor, com açi li diem, no tinc mes que una postal, en cas de que li pua interessar ho diu y la buscaré.

Y res mes per hui si no desijarli prou salut pera que puga seguir treballant en la tasca que sa imposat que no es gicoteta, a vostre manar son amic y devot

q.l.b.l.m.

Francés Martínez

[84] Carta de Francesc Martínez (31-3-1929)

R.P. Josep Calveras S.J.

Altea, 31 de març del 929

Molt estimat amic: En Valencia y a son temps vaig rebre vostra estimada lletra y els dos cuestionaris, u dels quals he trames al S D Juan Jose Senent Ibañez, inspector de primera enseñanza, Bailen 19 Alicante, segons els desijos qu'en manifestava.

Li acompanye les dos fulles de interrogatori contestades, crec que será això lo que en demanava,¹²⁶ m'alegraré que li plauguen, ab lo qu'es demostrará mon acert, francament, si no es aixina ho diu y les repetirem, encara que mesquineja el

¹²⁴ Es tracta de l'assaig *Martin Juan de Galba*, coautor del «*Tirant lo Blanc*» (València, 1916), on inclou en apèndix un inventari de la biblioteca de Galba.

¹²⁵ Calveras hi contactarà per obtenir informació de la zona d'Alacant. Juan José Senent Albáñez (Masarrochos 1883 — València 1948). Pedagóg i arqueòleg. Fou inspector de Primera Ensenyança de les províncies de Castelló (1914), d'Alacant (1920) i de València (1932). El 1939 passa a ser inspector de Primera Ensenyança de la província de Girona. Com a arqueòleg descobrí més de cent estacions en el País Valencià, com les pintures rupestres de Morella la Vella i les de DosAigües. Fou director del Centre de Cultura Valenciana.

temps, lo qu'en dòl es que les respostes vagen en ma lletra, pero com no havia prou espay entre renglons pera posaro a maquina, no ha hagut mes remey, atra vegada tinga açò present. Com notará va la pronunciació d'açi.

Primer la grip y despres un fòrt catarro m'han tingut casi un mes presoner en casa allá en Valencia; açi ahon vaig vindre el dijous sant m'ha provat a munto, desminuint la tos, beneit siga el Sant Cristo del Sagrari, el que, com de costum, vaig acompanyar el divendres en la processó del enterro sense pegar una tosida en tota la llarga bòlta, sent aixina que abans de eixir vix tindre uns colps ben sobercs. Asi estaré fins al disabte, retornant a Valencia ahon com sempre en tindrà a son manar. Aprofite el temps en arreplegar els jocs infantils, cuant en deixen temps visites y processons. Tambe la musica va arrelegantse, pero com tinc que valdrem de atre, va aspahuet.

Que seguixca tan treballador, lo qu'es bona senyal de la salut, li desija son afm. amic y devòt.

q.l..b.l.m.

Francès Martínez

[85] Carta de Francesc Martínez (14-9-1929)

Casa Doñana

R.P. Josep Calveras

Dirección postal:

Conducción Utiel-Cuenca

Casa Doñana

14 de septiembre del 929

Dilectissim amic: Soc un pòc tardiu pero segur, açò dic per els molts dies que vos dec el rebut de vostra postal, y els capitols del D. Quixòt, tot aplegat a aquesta mansio, que vos oferixc per si alguna vegada voleu descansar en ella, com veeu ha aplegat el punt y hora de cumplir, lo que no havia segut per mancamment de voluntat si no per sobra de quefers, ara ya desempellugat de algunes coses vos dedique un ratet ab molt de gust.

Llevat de davant de un treball arqueologic referent a Altea que ya esta en les oficinas del Congres de Arqueologia en eixa, m'ensegat en atre ya vaig començar

¹²⁶ El qüestionari omplert per Martínez és datat a Altea el 31-3-1929.

aquesta primavera passada, una coleccio de llegendes del Reine de Valencia, treball feixuc per lo costos, tot son cartes a les que uns contesten negativament, atres ni es prenen la molestia de la resposta, y els dies passen sense poder alcançar lo que vullguera, pero tots aquests desabriments tenen compensacio quant apleguen algunes verament boniques, encara estic en el numero 80 vorem si puc aplegar al cent, que es mon proposit.

Com per lo dit vos adonareu, Don Quixot dòrm y repòsa en son calaix, del que no ixira fins al any proxim despres de que un atre llibret meu haja fet (ara no's pot dir gemecar, si no) retronar les prenses, la Terça Tanda de *Coses de la meua tèrra*, ab musica y tot, un prebere de allà amic meu ha tengut la paciència de treure o millor posar la musica al paper, en sembla que no mancaran ni les oracionetes insignificants qu'es reciten ab sonsonet, estic content, y que Deu mos ajude.

Y com veig que massa llarc m'he fet, demanant perdo per el temps que li he fet perdre es despedix vostre amic afm. y ver devòt

q.l.b.l.m.

Francés Martínez

[86] Carta de Francesc Martínez (26-1-1933)

Francisco Martínez y Martínez

Gobernador Viejo, 20

Valencia

26 de giner del 933

S.D. Joseph Calveras S.J.

Car senyor i amic: Vòstra postal del 20 en mon poder, aixina com tambe son llibre "La forma que del relatiu catalá" que tinc el proposit de llegir, puix vostres escrits ensenyen a muntó, i no pense desperdiciar la proporció, lo que occurix es que sempre falta temps, no se com s'enredren les còses que tot seguit el tinc molt just, i es que, com diu l'adagi valenciá, tinc mes cabs que barrets, pero atres còses es quedarán darrere de vòstre treball, per cual publicació vos felicite, aixina com les gracies per haverme dedicat un eixemplar.¹²⁷

¹²⁷ Aquest treball primer es va publicar a l'*AOR* II (1929) i despres se'n va fer un tiratge a part.

Tinc confiança en que podreu seguir treballant, puix les còses es precis que s'arreglen, un pòc per lo manco, tot dependix de que a certs elements deretistes Deu els illumene pera que no façen (anava a dir l'ase) el tonto. Certs individus que invoquem molt la relijo, la que tenen mes en la boca que'n el còr, tinc la creença de qu'estan aconsellats per el diable, i aixina òbren pera acreixer els mals que tant dòlen per lo perjudicials a la relijo i a la patria. Pero anem a lo nòstre.

Responent a vòstres preguntes diré, que:

El castellá *zurcido* en Altea es diu *randell*, paraula que va quedantse arraconada, donant pas a la de *çurcit*, modernisme que va prenint carta de naturalea, per mes que encara hi ha persones que usen la de *randell*.

A *surcir* es diu *fer randells*.¹²⁸ No existia el equivalent a *çurcidora* per que no havia dòna que's dedicara especialment a aquesta faena, que era una de les que totes sabien fer. En Valencia diuen *çurcit*, *çurcir* i *çurcidora*.

En el llenguatge corrent la paraula *graó* ha desaparegut, sent substituïda per la d'*escaló*, lo mateix en Valencia que en Altea, aixina's diu *escala*, compòsta per *escalons*, *replanells* i *barana* o *barandat*, que de les dos maneres es diu, tambe hi ha qui pronuncia per els pòbles de la Marina *ascala*, *ascaló*, *ascalonar*. Ara be en Altea al referirse al altar major de la esglesia sol dirse *les grades del altar*, tambe susa la de *graderiu* quant es tracta de una escala molt ampla o grandiosa. Tambe s'usen les paraules *escalonar*, *escalonada*, *escalonat*.¹²⁹

Mane a son afm. amic i devot

q.l.b.l.m.

Francés Martínez

[87] Carta de Francesc Martínez (21-5-1933)

Francisco Martínez y Martínez

Valencia

Gobernador viejo, 20

S.D. Joseph Calveras

21 de maig del 933

¹²⁸ Calveras aprofita la informació de Martínez per donar constància d'aquesta forma a la consulta 25.

¹²⁹ V. apèndix IV.a / 43.

Mon excelent i molt estimat amic: Aplegá son interessant quadern I de “Consultes de Llenguatge” que’s tic llegint ab l’atencio de que’s mereixedor tan conciençut treball. La veritat que sou el catalá mes raonable que’n materia de llenguatge conec, per mes que’s repeteix allò de “alicuando bonus dormitat Homerus” (no tinc seguritat de haverho trascrit be) i açò dia perque repetidament he llegit lo per vos estampat de “... en tot el nostre domini linguistic...”, la dominacio implica dominadors i dominats, sent vostes els primers, clar qu’hem de ser nosatros els altres que de cap de mena’ns avenim a doblegarnos a la servitut, Valencia may será una regio de Catalunya baix ningun concepte, per mes que hi haja alguns mals fills, per fortuna pòcs, que hu anhèlen; per això yo sempre fuixc de les normes catalanes, i may transigire en la unificacio que’n el Principat vòlen, lo mateix en llenguatge, que’n l’utopic somni politic.

Mal en sap dir tot açò pero no hi ha mes remey per a que s’en adonen be tots els catalans del pensar general de Valencia, el dia que pugam desllapisarnos del centralisme castellá, pera lo que alamon es treballa, no será per a caure’n les mans de atre, encara que siguen de gents de la parentèla. La senyera valenciana no pòt onejar mes baixa que ninguna atra bandera.

Ab gust he vist que ha fet cas de mes contestes a vostres preguntes, les que sempre done ab especial complacencia segons mon saber i entendre.

Per separat li tramet un numero de *Las Provincias* en el que va’l capitol primer del Don Quixòt, que per mes que li es conegut per si li plau el tindrel allá anirà.¹³⁰

Ya sap l’afecte que li professa son amic ꝥ i devòt, al que pòt manar ꝥ i es depedix b.l.m.

Francés Martínez

MIQUEL I MACAYA, JOSEP (Valls 1907 — 1995). Assagista. Estudià a l’Institut Catòlic de París i rebé la influència de Maritain, Gilson i Garrigou-Lagrange. Es dedicà a l’ensenyament. Publicà diversos opuscles sobre Lluís Carreras, Bartomeu Xiberta, Torras i Bages, entre altres.

¹³⁰ Martínez publicà a *Las Provincias* la traducció valenciana del primer capítol del Quixot, en motiu de la festa del llibre (*Las Provincias*, 22-IV-33, p. 13-14). La precedeix una presentació del traductor, “El cervantista don Paco Martínez”, a càrrec de Jordi de Fenollar (pseudònim de Teodor Llorente Falcó). La traducció valenciana del Quixot la tenia enllestida com a mínim des del 1924 (v. nota 10).

[88] Carta de Josep Miquel i Macaya (15-4-1933)

P. Josep Calveres S.J.

La Garriga, 15-4-33

Barcelona

Estimat P. Calveres. Déu el guard. A *Catalunya Social* he vist anunciada la publicació de l'aplega de les consultes a l'Oficina Romànica. Axò em dón doble motiu per a escriure-li, cosa que actualment ha dies que volia fer.

Vaig rebre ha uns dos mesos el seu volum sobre *La forma que del relatiu català*, tramès per l'Oficina o per vostè per tal de parlar-ne amb detenció. Com que ha anys que em dedico als estudis de filologia i de filosofia, per altra banda, vaig llegir detingudament l'obra al cap d'un mes o tres setmanes trametia una crítica objectiva i una mica treballada sobre el seu llibre. La crítica no ho sortit. Si vostè hi té interès podria demanar-ho, al Sr. Griera, segurament, bon amic meu.

Li agrairé que em trameti el seu volum ara publicat. No en parlaré a *Catalunya Social* sinó a *El Pla de Bages*, de Manresa, on escric cada setmana i serà el primer llibre de què parlaré en rependre la meva col·laboració en aqueix diari després d'haver-la deixat per unes setmanes.¹³¹

Semblantment li agrairia que em trameti l'estudi del Sr. Par sobre *Curial i Güelfa*, si li'n sobra un exemplar. En venir a Barcelona tinc ganes de conèixer-lo i saludar-lo. El saluda afm. el seu afm.

J. Miquel i Macaya

[89] Carta de Josep Miquel i Macaya (21-5-1933)

P. Josep Calveres

La Garriga, 21-V-33

Barcelona

Estimat pare Calveres: Déu el guard. Vaig rebre el seu fascicle, cosa que agraeixo cordialment. A *El Pla de Bages*, de Manresa, hi ha un comentari el qual li trameto.¹³² Li agrairia que sigués servit de dir-me si li ha semblat bé, i si fos així, li

¹³¹ Miquel i Macaya és autor de nombrosos articles sobre llengua i literatura a CS.

¹³² No és al fons Calveres de la BB.

agrairia que el reproduís a *Catalunya Social*, tot i citant-me la procedència. Si no, no.

Un altre prec: seria servit de dir-me si el pare Jesús Mas i Nadal S.J. és viu o mort, puix que és gran amic de casa i ha mesos que no en sé res i no m'ha contestat al lloc on es troba (Albacete) malgrat d'haver-li escrit diferents cops? Li ho agrairé vivíssimament. El saluda afm i b.s.m.

J. Miquel i Macaya (s/c Calàbria, 43, 1º 2ª)

[90] TP de Josep Miquel i Macaya (25-5-1933)

Tarjeta postal

P. Josep Calveras

A Oficina Romànica

Duran i Bas, 9-11

Barcelona

La Garriga, 25-V-33

Estimat pare Calveras: Salve. Acabo de rebre la seua. Molt agraït. Miraré de fer reproduir en algun diari la meua crítica. Ha 9 anys que em dedico als problemes de llenguatge. He llegit molt les seves coses, *La Reconstrucció*, especialment. Sols em manca l'estudi de les preposicions *a*, *ab*, que no tinc. Voldria trametre'm un exemplar, si li'n sobra un, a més a més, dedicat, puix que tindria un record viu de vostè? Voldria trametre'm el volum de correspondència de l'Of. Costa i Llobera amb el Sr. Rubió i Lluch,¹³³ i li pagaria en venir a Barcelona i li faré algunes consultes, afm.

J. Miquel i Macaya

MIQUEL I PLANAS, RAMON (Barcelona 1874 — 1950). Bibliòfil i erudit. Participà de jove en el moviment literari del començament de segle. Membre destacat de la Cambra del Llibre i de totes les associacions i grups de bibliòfils existents. Membre numerari de la RABLB i de l'Acadèmia de les Belles Arts de Sant Jordi, corresponent de la RAE i de l'Academia de la Historia de Madrid. La seva bibliografia és molt extensa, principalment en el camp de la bibliofília i de

l'edició de textos catalans antics. Escrigué també obres de creació. La seva obra com a editor de textos antics fou exemplar (v. apèndix IV.b / 16) [L'únic estudiós que ha valorat la figura de Miquel i Planas és August Rafanell; v. Rafanell, "Miquel i Planas, a la dreta de Fabra" (article en premsa)].

[91] Ta de Ramon Miquel i Planas (27-3-1929)

Ramón Miquel y Planas

B.L.M.

Al revd. p. Joseph Calveras. Son venerat amich, y te'l gust d'adjuntarli'ls llibres que li interessa consultar:

Oller, *La Papallona*

Ruyra, *Marines y Boscatges*

Català, *Solitud*

tots tres son les primeres edicions de les obres respectives.¹³⁴

Aprofita aquesta oportunitat per a oferir-li nova fermança de la seva consideració.

Barcelona 27 març de 1929

[92] Ta de Ramon Miquel i Planas (10-4-1930)

Ramón Miquel y Planas

B.L.M.

Al seu respectat amich el reverent pare Josep Calveras, y, acusantli rebuda de la seva amable invitació al dinar del vinent dissapte, li es plaent acceptar tan agradosa ocasió de departir ab els companys de la Oficina Romànica, comprenenthi en Moll, el nostre agregat mallorquí.

Aprofita aquesta oportunitat per a oferirli nova fermança de la seva consideració.

Bacelona 10 d'abril de 1930

¹³³ *Correspondència de Mn. Costa i Llobrera amb el dr. Rubió i Lluch (1876-1922)* (Barcelona, Biblioteca Balmes, 1925); en els AOR constava com a "Publicació adherida".

[93] Ta de Ramon Miquel i Planas (20-4-1931)

R. Miquel y Planas

C. Mallorca, 207

Barcelona

20-IV-31

Venerat P. Calveras: Aquest vespre he de sortir cap a Madrid y axò'm privarà d'assistir demà a la sessió de la Oficina Románica.

Vulgui, donchs, donarme per excusat, y acceptar, ara més que may, la meva més cordial y sincera adhesió a vostè personalment, a l'obra de la Oficina y a tot lo que vostè estima y venera. Seu, respectuosament

R. Miquel y Planas

[94] Ta de Ramon Miquel i Planas (8-10-1931)

R. Miquel y Planas

C. Mallorca, 207

Barcelona

8 octubre 1931

Estimat y reverit pare Calveras: Acceptant agrahidíssim la seva invitació, demà acudiré al dinar d'intimitat del Foment de Pietat.

Fins al moment, donchs, de besarli la ma.

s. afectíssim

R. Miquel y Planas

MONTOLIU I DE TOGORES, MANUEL (Barcelona 1877 — 1965). Estudià el batxillerat als jesuïtes de Manresa i es doctorà en Filosofia i Lletres a Madrid el 1903, després de cursar la carrera a Barcelona. El 1908 és un dels tres becats per la Diputació de Barcelona per anar a estudiar filologia romànica a Halle. El 1912 treballà a les Oficines Lexicogràfiques de l'IEC. Edità amb Fabra el *Diccionari Aguiló*. El 1920 fou lector de català i castellà a Hamburg. El 1925 dirigí l'Instituto

¹³⁴ Les primeres edicions d'aquestes obres són de 1882, 1903 i 1905, respectivament.

de Filologia de la Universitat de Buenos Aires. Fou professor de literatura castellana a la Universitat de Barcelona durant molts anys i el 1931 n'esdevingué catedràtic. El 1936 fugí a França i el 1937 treballà a l'oficina de premsa italiana, òrgan de propaganda feixista. El 1945 és nomenat assessor de cultura de la Diputació de Tarragona i esdevindrà president d'honor de l'Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV [v. apèndix IV.b / 17-19].

[95] Carta de Manuel Montoliu (27-9-1928)

Manuel de Montoliu

Av. República Argentina, 28

Barcelona 27 setembre 1928

R.P. Calveras

Estimat pare Calveras: Avui envio les proves corregides. Si he tingut tants dies en enllestir-les ha estat per mor dels exàmens de l'Universitat que m'han absorbit alguns dies sens deixar-me fer res.

Una observació! Per corregir les proves de la darrera part del meu treball, necessito tenir en mon poder tot el restant anterior del meu estudi. Així es que espero que em remetran lo més aviat possible les pàgines definitivament tirades de tot lo anterior, sense lo qual no puc fer res, perquè la última part es resum i reordenació dels resultats del meu estudi. Afegeixi-u a les proves de impremta o pàgines tirades el meu original, que el necessito per a una mes escrupolosa comprovació.¹³⁵

De v. sempre affm. amic i s.s.

M. de Montoliu

Enllestiré ràpidament la bibliografia.¹³⁶

¹³⁵ El treball a què es refereix Montoliu deu ser "Sobre el primitiu text versificat de la Crònica de Jaume I", que publicarà a l'*AOR I* (1928, 253-335).

¹³⁶ En el primer *Anuari*, Montoliu, juntament amb Miquel i Planas es van ocupar de la "Bibliografia literària" (*AOR I*, 1928, 391-400).

OLEZA I D'ARREDONDO S.I., JOSEP M. (Ciutat de Mallorca 1887 — Cochabamba, Bolívia 1975). Escriptor. Ingressà a la Companyia de Jesús el 1908. Entre 1923 i 1926 féu estudis de filologia romànica, llatí i fonètica experimental a Bonn. Es doctorà amb l'estudi lingüístic de la versió mallorquina medieval de la *Questa del Sant Graal*, que es publicà en versió resumida el 1928. Va ser professor de llengües clàssiques i modernes a Verola (Osca) i al col·legi de Casp (Barcelona). Autor de diverses obres pedagògiques, entre les quals *Gramàtica de la lengua latina*, 2 vol., 1945-1947 [malauradament els documents privats d'Oleza no s'han conservat: comunicació personal de l'arxiver dels jesuïtes de Bolívia, Sr. Arce].

[96] Carta de Josep Oleza [(s.d): anterior a 29-6-1924; carta incompleta]

... n'està aprop) no fa res, millor serà per vos i per la llengua. Si feu l'antologia així com vos dic, serà desitjada a les universitats d'Alemania i la orientació jesuítica tindrà desde el seu començament bon nom. Us agrairia m'amostrasseu aquestes notes vostres sobre l'acta d'Urgell quant les tengueu fetes. M'assembla que no estaria de demés que vostè vejés si el text de l'acta publicat en estudis romànics es feel o no, de manera que el presenteu esmenat segons l'original, que també serà cosa fàcil.¹³⁷

També us agrahiria que me fesseeu un poc de descripció de l'obra inèdita de toponomasia de Fr. Bartomeu Ribelles.¹³⁸ Això no corre molta premsa, però com més prest millor. Y si vos sembla cosa bona, que després valga la pena de treballarhi, digaumho també, i servaume'l secret.

M'agrada molt l'idea de fer, en lloc d'una ortografia-sistema, una filosofia pràctica de l'ortografia i de publicar-la entre les normes. Tendria ganes de veure aquestes normes i principis ortogràfics abans de que les publiqueu. Y la raho es, no solament per veure si hi ha induccions llingüístiques que puguen ferhi dificultat, sino sobre tot perque sé que la vostra manera de pensar, quant vos hi posau, es objectiva i lluminosa i amb la qual, o millor amb les seues deduccions, m'es fàcil de posarmhi conforme, i per això potser convindrà que una volta determinats per vos aquests principis jo'n faci les aplicacions totduna i les tengueu

¹³⁷ Es tracta del text "L'acte de consagració y dotació de la Catedral de Urgell de l'any 819 o 839" publicat per Pere Pujol (Barcelona, 1917).

¹³⁸ V. apèndix II.a / 2.

preparades abans de que vos publiquen els principis. Aixís, si la gent les aprova o calla, serà senyal de que están disposats a prendre'les, i llavors crec que seria bo en tal cas publicar tot duna el sistema abans de qu'un altre estern s'aprofiti dels vostres principis per fer un sistema no nostro amb substància nostra. Que vos ne sembla? Dic això sobre tot perque vos dieu que el sistema ha de sortir ja amb l'autoritat meua (qu'ara s'està formant).

Un'altra cosa en confiança i secret (siauhi prudent!). El Cases de l'Institut parlava no gaire bé d'aquí. En Griera no estava molt entusiasmat per En Meyer-Lübke. Doncs bé: el Cases es passava aquí el temps jugant a futbol i feya campana al seminari, com diuen aquí altres que no son Meyer-Lübke ni els seus. En Griera es va ressentir d'En Meyer-Lübke perque aquest no sols va tractar amb l'Institut sino també amb N'Alcover y amb les universitats de l'estat: però Meyer-Lübke s'en riu si En Griera s'esmorronxa per tant poca cosa: l'autoritat colossal indiscutible universal d'En Meyer-Lübke està assegurada encare que li sàpiga greu a n'En Griera, i ademés diu En Meyer-Lübke qu'ell com la ciència està part demunt de totes les divisions polítiques o envejoses o altres malentesos. Ho dic per si sentiu parlar contra en Meyer-Lübke.

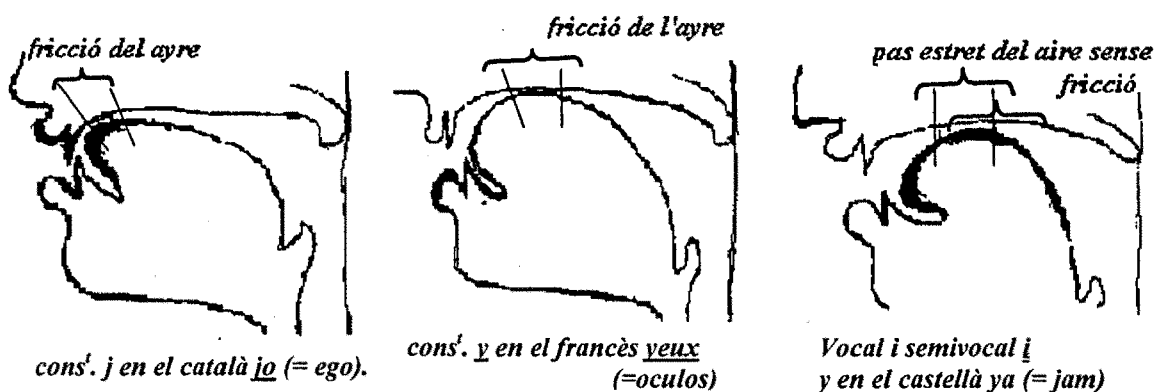
Y ara resposta a vostres preguntes. Estudi fonètica general, i no s'hi parla de semiconsonants sino de semivocals (*Halbvokal*). Tot l'esser de la semivocal es vocàlic i no té res de consonant com està provat experimentalment; pero fa una meteixa síl·laba amb la vocal intensa que segueix o precedeix. Tant semivocal es la y en el començament del diptonc com darrera de la vocal intensa que amb ella el forma. La vostra regla m'agrada en resum, i'm sembla que jo l'adoptaria. Abans de resoldre qualque cosa considereu lo que segueix: no son més que advertències per evitarvos alguna mala intel·ligència:

Diptonc= reunió de vocal i vocal en una sola síl·laba, es a dir pronunciades sense hiatus amb un meteix impuls de l'halè de manera que la llengua passa llenegant per totes les posicions directament intermèdies entre l'articulació de la primera vocal i la de la segona. (NB. dic "la llengua", no "la veu", perque, com es fa aviat, tal volta no serà possible que se produeixen tots els sons intermèdis.)

El francès no té cap diptonc més que en la paraula caoutchouc, ont a i o son dues vocals i una sola síl·laba. En *yeux*, *oeil*, *fenouill*, *travail*, etc. no tenim més qu'una vocal: per això cap diptonc: (pronunc. *jö*, *öj*, *fönuj*, *travaj*: el j no com en català, sino amb la meteixa articulació que l'y vostre català, un poc més acostada la

llengua a-n el paladar de manera que la *y* resulta no merament vocal sino una fricció consonàntica d'efecte acústic molt semblant a-n el de la *y* diptongal catalana y castellana però clarament distint d'ell).

En castellà *ya, yo, hay, hoy* i altres son vertaders diptoncs. A Mallorca predomina la pronunciació vocàlica de la *y* i de la *u* diptongals (*y* i *w*). Potser que en llengua catalana i en llengua castellana sempre n'hi haja que diguen els diptoncs (qu'en tal cas deixen d'esser diptoncs) amb *j* i amb *w* consonants fricatives; però seràn una minoria. La *j* consonant es la *y* del francès *yeux*; un poc semblant a la *j* del català *jo* pero a un altre lloc del paladar: vostra *y*, en el lloc del paladar ont se pronuncia la *i* (ja que es la meteixa *i*); la *y* francesa en *yeux*, en el meteix lloc però suaument fricativa; la *j* catalana en *jo* un poc més endavant i amb un troç més gros de la llengua

Vos me direu com es pronuncia la *y* de *noya* a Catalunya: com vocal (=semivocal, o millor, mitja vocal) o com consonant. Vos ne feu la descripció d'una consonant. El llatí *ego* es ara a Mallorca *jo* (*j* com en francès *jeu*): vos escriviu *yo*, que sembla voler dir que a Catalunya no es diu *jo* amb la *j* del francès *jeu*, sino *yo* amb la *y* del castellà *ya* (semivocal) o del francès *yeux* (=óculos) que es consonant. Vos dieu: “Quant va entre dos vocals (*noya*) la llengua al pronunciarla s'estreny més cap al paladar, i dona com un cop obrintse”. Els mots subretxats me fan creurer que parlau d'una *y* consonant i no d'un diptonc. *Amáis, teméis*, segons la pronunciació més general, son diptoncs: la *i* es semivocal. *Partyis* heu escrit per exemple: no es té per correcta aquesta pronunciació, sino senzillament *partís*. Vos dieu: “En les síl·labes inverses *ay, ey, iy, oy, uy* jo noto també que la *i* es pronuncia amb una oclusió de la llengua, que no hi es si es desfan les dues lletres”. Oclusió es en el llenguatge fonètic el tancament total de la sortida de l'aire per la boca com el tenim en *p, b* (no intervocàlica ni entre sonores), *k, m, n, ñ* (*ny*), i altres per l'estil.

En el nostre cas es té que anomenar amb un mot que correspongui a-n el castellà *estrechura* i al alemany *Enge: estretor?* Hi afegiu: “No es lo meteix dir *estudii* que *aviuy*: i en castellà *partiys* no es lo mateix que *partí...s*”. *Estudii a Mallorca* te quatre semperes d’ayre una per *es*, altra pe *tu*, altra per *di*, altra per la darrera *i*; pero sense interrompre la columna d’ayre. Per això son quaten diferents cops d’ayre, quatre síl·labes. *Aviuy* son dues síl·labes: si la *y* es semivocal o consonant, m’ho direu vos, segons els principis que vos he donat: a Mallorca predomina molt la pronunciació vocàlica diptongal com en la pronunciació correcta del castellà *muy*.

Tot això vos ho he dit per ajudarvos a aclarir conceptes. Per la pràctica de lo que vos dieu moltes d’aquestes coses serien més que res qüestió de nom.

Cal observar que la pronunciació de *família*, *gracia* i *heroic* com a de 4 síl·labes i de tres les altres no m’assembla vertadera, al manco com la més usual. A Mallorca deym *heroic*, pero amb *y* vocàlica. Ordinariament deym *famili*, *graci*: i si volem imitar la pronunciació catalana deym *família* (¿escriuriu *familya*?) trisíl·lab amb *i* vocàlica diptongal, i *gracia* disíl·lab amb *i* vocàlica diptongal: (¿escriuriu *gracya*?). *Heroycitat* deym a Mallorca generalment amb cinc síl·labes diferents. *Armonium* ho deym generalment trisíl·lab amb *i* vocàlica diptongal: i aqui no podriem esser conseqüents i escriure *armonyum*, si voliem conservar la grafia *ny* com corresponent a-n el castellà *ñ*, francès *gn*, portuguès *nh*. Después de tot haurèm de fer una comparació sintètica de les regles que facèm per evitar confusions possibles com la que tendriem entre *n+y* diptongal, *ny=ñ*. Feuhi un poc de reflexió considerantne ventatjes, inconvenients i noves conseqüències. Ja’m direu què vos resulta.

Escric a tota préssa: per això me surt tan esgarrada la caligrafia. La meua ortografia no la tenc fixada per això trobareu moltes faltes i inconseqüències: non faceu cas, sino es per avisarmen sobre tot de les més grosses.

Escriviu *pare i mare*. Això es pronuncia a Mallorca [*páɾə imárə*], es a dir que la *i* conjunció es semivocal diptongal, i tot fa quatre síl·labes. Amb això ens trobem el fet de que també en mallorquí la conjunció *i* (=et) unes voltes es vocal sil·làbica, altres voltes es semivocal: en castellà es diu també *padreymadre*, *hombreymujer* amb *i* semivocal que fa diftonc amb la *e* que li va davant. També deym: *això i allò* amb quatre síl·labes no més [*əʃó yəl'ó*] i aquest [...*ɸ yə*...] es pronuncia

exactament com el de [nóyə] *noya* (o *noia*, com ho vulgueu escriure, pero disil·lab). En casos d'especial ènfasis o per eufonia rítmica, diguem millor per eurítmia, podem dir per exemple [i əkést] *i aquest*, en lloc de [yəkést] *i aquest*. En castellà tenc entès que lo més correcte es dir per exemple *yentonces* (3 sil·labes) i no *i entonces* (4 sil·labes). D'aquí resultaria que el castellà i el català tendrien casi en tots els meteixos casos la duplicitat de valor fonètic de la conjunció *i* (=et). Així no's podria dir que en català s'ha d'escriure *i* peque es vocal, i no *y* perque no es semivocal; per altra part la tendència de casi totes les llengües a fugir de l'usatge de la *i* tota sola (principi de comoditat o facilitat visual) afavoriria la grafia *y* per la conjunció *i* (=et) tant per el castellà com per el català. Això no ho tolerarien fàcilment molts que tenen per principi el cercar tota la desigualdad possible entre el català i el castellà finsitot en l'ortografia.

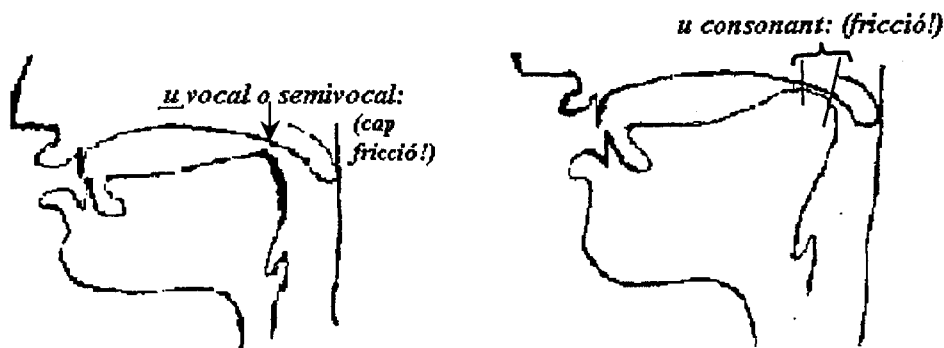
Amb la *u* passa lo meteix que amb la *i*, si les consideram fonèticament. Tenim *u* vocal, *u* semivocal, *u* consonant: aquesta darrera existeix en castellà, correctament pronunciat, en casos com *hueso*, *huevo*, *huero*, *huevo*, *aldehuera*, *Orihuera*, ont la formació *hue* està composta de dos sons: una consonant (la dábliu inglesa *w*) y la vocal *e*: tot plegat s'assembla a-n el castellà *güe* però n'es ben diferent: aquesta dábliu inglesa es consonant com ho es la *y* de *yeux* en francès. Si prescindim de la *u* darrera *q* o *g* i formant una sola síl·laba amb vocal que seguezca immediatament, hem de dir que en castellà generalment la pronunciació correcta es de *u* semivocal (a la manera dita), quant es átona i va immediatament davant vocal o darrera ella.

També en aquesta qüestió de la *u* heu d'esmenar l'us vostre de la paraula oclusió: la consonant *w* no es oclusiva sino fricativa. Es pot fer la proporció articulatòria $y/i=w/u$

Em feu una pregunta que no hem estudiada encara. "No veig clar si a més de l'explosió de la palatal *g*, *q* hi ha cop d'*u* com en *ua*, o solament ressonància d'una *u* transitoria avans de pronunciar la *a*. Jo m'inclino a lo primer". Jo diria que lo segon potser succeeix de vegades o sempre en algunes persones, i que el parlar més generalment usat i tengut per correcte fa "explosiva+*u* semivocal (en castellà —*cuando*— i en mallorquí *quant*)+vocal tònica", i així diptonc. Ara bé cal advertir que l'articulació de la *w* consonant *u* es intermedia entre la de la *g* o *q* i la de la *u* semivocal o vocal. Per això en la formació *qua*, *gua* l'arrel de la llengua per passar ràpidament de l'articulació *q* o *g* a la de la *u* té que passar pe la

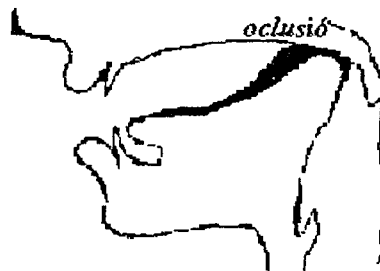
articulació *w*: això me probable que en molts de casos tenguèm un poc de *w* (acústica!) entre la *g* o *q* i la *u*, així: [*k̃u_á*]=qua, gua=[*g̃u_á*]; però encare que l'articulació hi passi per *w*, no es dedueix que hi haja temps perque la veu i l'orella en donin el caràcter: en tal cas la fórmula fonètica seria [*ku_á, gu_á*]. Més tard tendré que estudiarho a escola i si hi ha qualque cosa que corretgirhi ja vos ho diré.

Pronunciació de la *u* consonant, i de la *u* vocal i semivocal: igualment tancament de les barres, igual arrodoniment dels llavis, i diferenta posició de la llengua (diferenta pero casi igual). La posicio de la llengua es:

NB. La fricció no es de la llengua amb el paladar, sino de l'ayre entre ells dos quant surt fregantlos.

Acabará de donarvos llum la pronunciació de la *k* y de la *g*: llavis y barres mitjanament oberts:

La diferència entre la *k* y la *g* es no més aquesta: mentres explota la *k*, les cordes vocals no vibren; mentres explota la *g* (gamma) les cordes vocals vibren.

La divisió de síl·labes en *creueta*, *diuen*, no es *creu-eta* ni *creu-ueta* ni *diu-en* ni *diu-en*. Hi ha dues opinions: uns diuen que *diuen* es triptonc (amb l'accent demunt la *i!*), i no es té per molt autorisada ni sembla conforme a lo que l'orella sent ni a les experiències fonètiques; l'altre diu (i es més provable) que son dues síl·labes *di-uen*. La repugnància que's pugui tenir d'admetreho pot minvarse, si hom pensa que la *u* es idèntica en *diu* i en *uen*, que aquí es ténen dos cops de halè (dúes

síl·labes) *di* i *en*; que de cap manera tenim dos cops de *u* ni una *u* llarga, ni *diuuen* ni *di-u-en*; que per lo meteix tan aferrada sentim la *u* a la *i* com a la *e*, ja que la columna d'aire no s'interromp dins tota aquesta paraula, i que la *u* es curta; i finalment que la *u*, per lo meteix que es més dèbil que les seues veynades i que ja d'ella meteixa té tanta semblansa amb la consonant *u* (que tots considerariem comensament de síl·laba, encara que pogués també esser acabament de *diw*) i que la tendència de l'halè després de la tònica *i* de *di* es de referse i reforçarse per arribar a un altre ictus en *e* de *en*, favoreix la tendència general de fer ascendents les síl·labes (=elements consonàntics o dèbils+vocal íctia). En poques paraules: es cert que'ns repugna afirmar que la llegítima pronunciació de *diuen* sia *diu-uen*; es cert que ningú admetrà que de les dues altres hipòtesis *diu-en* i *di-uen*, per dividir la paraula, aquella sia la més semblant a lo que'ns diuen l'orella i la pròpia correcta pronunciació. Això sembla demostrar que la dificultat resulta de voler fer entre les vocals *iue* un tal més gros que el que verament existeix, pero que, prescindint d'això, encare que la columna d'ayre no s'interromp, la més verdadera i exacte divisió de síl·labes es *di-uen*.

Aprovo vostra tendència a deixar la *h*. En cas de admetrerla no admetria *creuheta* sino *crehueta*. Pero *crehueta* ens fa pensar falsament amb la *u* consonant com en el castellà *cacahuete* (<cacao? al manco per etimologia popular) pronunciat correctament. Per això crec qu'es millor no emprar la *h*. Ja veieu que convenim.

Os remet el paper dels principis d'escriptura usual del llenguatge, ja que dieu que no'l teniu ni còpia. Jo tampoc ne tenc còpia d'aquest ni del de les antologies. M'agradaria, doncs, que m'els remetessiu. Les discussions qu'he fetes en aquesta carta no les tenc escrites en lloc més. Potser seria bo conservarles per ara.

El principi general m'agrada, dic el que vos posau per l'escriptura. Pens escriurervos un altre dia sobre questions ortogràfiques. He fet el resum dels criteris diversos que fins ara heu adoptat uns i altres per fer les diverses ortografies catalanes. Veieune aquí la llista:

- 1) Simplificador objectiu (llevant lo innecessari)
- 2) Simplificador subjectiu (escullint entre dues grafies possibles la que més significa l'escriptura a ma, a imprenta, o amb màquina).
- 3) Simplificador exagerat (deixa de representar sons qu'es pronuncien: el dels que escriuen *colegi*, pronunciant *col·legi*).

- 4) Analogia (amb altres llengües emparentades o parentes).
- 5) Tradicionalista mitigat (segueix lo tradicional).
- 6) Tradicionalista exagerat (si es antifonètic o complicador sense necessitat).
- 7) Fonetista mitigat (un so per cada lletra i una lletra per cada so essencial).
- 8) Fonetista exagerat (el de aquells que exigirien qu'una meteixa paraula s'escrigués de diferents maneres segons les diferents pronunciacions que li causen les paraules pròximes; per exemple *bales*, però *lez balez de plom*, perquè la *d* inicial de *de* fa sonora la *s* final de *bales* que, si no, es sorda).
- 9) Diacrític (posa distinció entre formes massa semblants).
- 9') Potser puga exagerarse quant es volen distingir formes gramaticalment i lèxica diferents pero fonèticament iguals: per exemple *envii-n-hi* i *enviïn-hi*. S'entén parlant; doncs s'entendria igualment si s'escriguessen igual; doncs es innecessari tant de criteri diacrític.
- 10) Etimologista objectiu.
- 11) Etimologista visual (per no desfigurar massa paraules sàvies).
El 10 y l'11 son amb freqüència antifonètics y complicadors.
- 12) Morfologista (conserva *b*, *g*, *d* finals [per exemple] —fonèticament fals— perquè els derivats o primitius o la flexió porta *b*, *d*, *g*: p.ex. *cab* -pronunciat *cap*-perquè té *cabia* o *cabre*, etc.)
- 13) Euòptic o estètic visual (evita lo que sembla no agrada als ulls per no trobarho a altres llengües i així no estarhi acostumat: *aixampla*, *exemple*, *extensió*, en lloc de *axampla*, *egzemple*, *ecstensió*, perquè *gz* i *cs* dins el mot no están acostumats a vèurels).
- 14) Usual (conserva formes ni fonètiques ni etimològiques ni altrement rasonades, sols perquè la gent d'ara ho usa generalment així).
- 15) Anticastellanista mitigat (que purifica la llengua de lo que li es estern del castellà sobretot).
- 16) Castellanista exagerat (que fuig de les propies formes, locucions i geni, sols perquè el castellà en té d'iguals).

El criteri fonamental ha de ser el fonètic mitigat (7): perquè es l'únic que sense elements innecessaris reproduceix lo essencial del llenguatge substituint d'una manera fixa i completa en lo essencial la pronunciació per l'escriptura. L'escriptura no té

altre fi que de substituir la pronunciació per una forma que la reproduesca sense error essencial a l'essència del mot.

El segon criteri important es el de simplificació (1).

Quant no hi ha lletra que designi un sò (com passa per la ↔ final de *casa* en català), si aquest sò s'origina de dos altres diferents (a, e, o, etc.), llavors es l'hora de l'etimologia mitigadament (10).

Els altres criteris ténen més poca importància de lo que molts se pensen.

L'italià ha sabut véncer la por de faltar al criteri euòptic (13).

Els 15 y 16 valen, primerament per la llengua parlada. D'ella's derivarien conseqüències per l'escriptura.

Altres questions ortogràfiques quedan per un altre dia. Els principis els he posats avuy perque els mediteu i en faceu una bona triadella: quins criteris son els que han de dominar en cas de no poderne salvar un sense condemnar l'altre. Veiauho i digaumho.

Tinc classe fins al 31 de juliol. 1-15 d'agost, a la casa de camps de Vålkenburg. 17-28 Exercicis i primeres misses. Llavors una quincena de dies a visitar excavacions romanes i els seus museus de per aquí prop. Llavors encare no ho sé: (aquí o a Valkenburg treballant en la meua tesis doctoral?).

1er mitg any: dues hores setmanals, toponomástica de França amb Meyer-Lübke.

4 hores setm. Fonètica històrica del francès, amb el meteix.

2 hores setm. Exercicis de dialectologia en els mapes llingüístics de França de Guillierón, amb el meteix.

3 hores setm. Gramática arábica.

2 hores setm. Anàlisis llingüístic d'una comèdia francesa del s. XV.

2on mitg any: dues hores setmanals, problemes de la filol. romànica, i mètodes dels meteixos, amb M. Lübke.

4 hores morfologia històrica del francès. ML.

2 hores: fonètica general experimental.

1 hora: entonació del francès actual (estudi *del tonillo* amb relació amb la fonètica).

4 hores: mètrica clàsica i les seues teories.

2 hores: Anàlisis llingüístic de la vella *Chanson de Roland*.

En particular he d'estudiar prop de deu hores setmanals d'árab.

Sobre la meua tesis doctoral, si no us en escric prest, demanaumen prest noves. Potser m'hi ajudarien alguns aquí en lo material amb profit dells i estalviantme temps. Adeusiau i comanaume a Deu. Queda molt per escriure sobre el pla de la dita tesis i corre préssa començarla. Donau noves d'aquests treballs a-n el p. provincial.

Vostre en Jesús

J.M. de Oleza SJ

PS. Me sabrieu dir si el diccionari d'En Bulbena es bo o no, i si es el millor darrera del Labernia o no?

També desitj sabre prest com se diu en català el castellà *tomillo*. No hi ha un mot *timó* per significarho? I si així fos, quin es el seu plural?

Adeusiau

[97] Carta de Josep Oleza (29-6-1924)

R.P. Josep Calveras SJ

Bonn, 29 de juny de 1924

PC

Estimat pare en Jesucrist: Aquestes retxes volen fer de complement a la llarga carta que vos vaig escriure fa pocs dies.

Una de les coses que no acap d'entendre es perquè a València (territori) els sermons de missió i els novenaris hauran d'esser en castellà. Per ventura el coneixen i el poseeixen i senten interiorment d'una manera tan perfecta que no sia detriment de la seua formació relligiosa i santificació espiritual? M'agradarà sebrer què'n pensau vos d'això. Aquí es tracta d'un principi més alt que les raons filològiques o nacionalistes: l'expressió més clara del pensament es per cada poble la llengua vulgar qu'ell parla com a llengua materna es a dir la que la mare parlà amb el nen quant era nen. I aquesta llei psicològica val per tot allò que té qualque cosa que veure amb la psique del poble, i si la política o les polítiques fan el

desbarat de donar l'Instrucció primària exclusivament amb una llengua oficial que fa que el nen no senta com a cosa pròpia sino com a esterna la cultura que se li dona, aquest desbarat seria criminal i intolerable quant es tracta de la formació religiosa així intel·lectual com moral del poble. El socialisme, el vici, i totes les idees desgavellades i lliberals se li donen a-n el poble amb la seua llengua de cada dia; no més la religió i la cultura se li donarien com una cosa esterna, freda, no més entesa a mitjes, no interessant, intraduïble a la manera cotidiana espontània de parlar? Creguime: el P. Lluís Inyesta crec que no hauria fet tant de bé ni tanta d'impresió a-n el poble si hagués parlat en castellà: la seua saborosa conversa valenciana desde l'altar i desde la trona es estat el seu millor factor de comunicació tan íntima amb el cor de l'auditori.¹³⁹ Què vos en sembla de lo que vos dic? Vaig errat? Què m'en dieu?

De l'Apostòlica tenc ben poques esperances per lo que's puga referir a organització verament jesuítica; i això que de totes les que conec o he sentit parlar, la nostra de Roquetes es al cap i a la fi la que més m'agrada del mon sencer. Pero això no vol dir qu'ella no estigui ben lluny de ser lo que St. Ignasi l'hauria feta. La nostra com totes les altres no es més qu'una imitació de l'original francès, un poc adaptada a-n el nostre caràcter, però que no té més diferències de les franceses que accidentals; i a mi m'ha semblat sempre que St. Ignasi l'hauria feta essencialment diferent: jesuítica i no amb esperit de frare o de casa de caritat. I he de dir per honor dels PP. Provincials, que'l qui ho era llavors sempre qu'en parlà amb mi donava aquesta orientació que jo voldria; però hi havia tants d'elements que en l'execució feyen el contrari! I además hi ha una por tant gran de fer coses noves, fins i tot aquelles que o no son lo qu'han de ser o han de ser noves! I del P. Guim no puc creure (i fins i tot tenc arguments positius per no creureho) que li agradi una escola apostòlica amb esperit de frare per la nostra Companyia.¹⁴⁰ Però com no es possible que jo pugui tenir i conservar la mena d'autoritat en els estudis llingüístics si me dedic a treballs pedagògics, i n'he trobat pocs que hajan entès d'aquesta manera el problema de les apostòliques, i els qui ho han entès han sigut bons per altres coses bones que feyen més pressa, per tot això tenc més por de que el problema de l'apostòlica's convertexca en un Marroc de la nostra província, o's quedí deixada a sí meteixa sense una dissecció vital i organitzada i conseqüent. Tot

¹³⁹ V. § 4.1.

¹⁴⁰ V. apèndix IV.b / 4.

això ho dic perquè entengueu per quina raó pens no fer (en lo possible) plans dependents de l'apostòlica: no hi ha casi cap problema d'aquella escola que jo no haja tingut que tractar llargament: per escrit vaig treballar les solucions òbvies de la ensenyança del catecisme i religió, casi totalment abandonat a-n aquell temps, el del programa de gramàtica castellana i el text de la meteixa per els tres o quatre cursos, el del tractament dels noys per lo que toca a-n el menjar, el del reglament qu'haurien de tenir el noys, però sobre tot el del pla d'estudis qu'haurien de seguir: tot això ho vaig escriure seguint lo que'ns havia dictat l'experiència. Se'n ha fet res? Que jo sàpiga, no. Però, poc m'importa ara això: lo que volia era fervos veure que per lo que té que veure amb l'apostòlica no tenc esperances de qu'ella are per are (si no hi han entrat darrerament orientacions millors) ajudi sèriament a qualsevol organització de treball.

De lo que pertoca a la qüestió dels criteris ortogràfics volia afegirvos que els que jo anomèn exagerats s'han de refusar per lo meteix que ho son. El criteri ortogràfic per excel·lència es, segons els mestres, el fonètic mitigat (un sol signe per cada fonema, un sol fonema per cada signe, una sola escriptura per cada mot), ja que la llengua escrita no es altra que la llengua parlada de la qual n'es reproducció, com aquesta ho es del pensament. El segon criteri es el de la simplificació (llevant tot lo que no sia necessari p'el sistema fonètic, i facilitant l'escriptura caligràfica). El tercer en cas de duptes es el d'analogia amb les altres llengües parentes sobre tot amb les més acostades fonèticament (amb aquest sentit son ben parents del català els romanismes no francesos-moderns que's troben en alemany, ja que la fonètica alemanya i la catalana son les més semblants de les llengües cultes europees). 4: El criteri etimologista no antifonètic (però amb parsimònia: hem de tenir present que la major part de paraules vénen del llatí vulgar, del celta i de les llengües germàniques; que no basta que en llatí clàssic es trobi una paraula semblant per que sigui ver que el llatí vulgar l'escriu igual);¹⁴¹ i sobre tot que la cultura social exigeix que tothom sàpia escriure correctament, pero no pot exigir que les lleis de aquest escriure suposin, en cada persona qu'escriu, el coneixement de totes i cada una de les etimologies de la llengua, cosa que ni els meteixos filòlegs de més alta volada poden establir sempre amb

¹⁴¹ El criteri etimologista es molt pedantesc: *pesum* en llatí vulgar donà *pesum*>*pois* en francès: els que volgueren fixar l'etimologia com principi ortogràfic no trobaren *pesum* en el llatí clàssic pero sí *pondus* y feren *pois* derivació científicament impossible de *pondus*. Bajanades com aquesta en té a cada passa aquest criteri [nota d'Oleza].

absoluta certesa. El criteri tradicionalista o's conforma amb les normes precedents o no; si s'hi conforma es bo per mor d'elles i no per sí meteix; si no s'hi conforma, s'ha de refusar. El criteri morfologista es també complicat pel poble com el criteri etimologista encara que no tant; però sobre tot complica innecessàriament; perquè ha de ser més distinta i més complicada la llengua escrita que la parlada? I lo meteix s'ha de dir del criteri diacrític. Perquè he de escriure *cap* si vull dir la part superior del meu cos, i *cab* si vull dir que jo cap dins la meua cadira de braços? Dirán que els derivats de aquest darrer *cap* son *cabia*, *cábrer*, etc. (criteri morfològic) i que aixis es distingeixen dues paraules d'igual pronúncia i diferent sentit. Pero no diem *cap* en la pronunciació les dúes voltes? Ens entenèm pitjor quant parlàm que quant escrivim, que sia mester fer més distincions en l'escriptura que en la fonètica? No son això complicacions innecessaries? Pensauhi.

Del criteri de l'ús actual general hem de dir lo meteix que del tradicionalista. Del criteri anticastellanista o antifrancés i de tots els antis possibles es té que dir també lo meteix que del tradicionalista. Aquí no es tracta de antipaties ni de simpaties, sino de ciencia i veritat.

Un criteri ens resta, ridícol, afeminat, vergonyós, si no m'engán: i es precisament el criteri que més guerra ens farà, com es també el que fa que el castellà (que és la llengua que més s'acosta de totes a l'ideal ortogràfic gràcies a la seua pobresa i netedat fonètiques) no arribi encara a la suprema perfecció ortogràfica possible. Es el criteri *euòptic* o de preocupació estètica. Jo no sé lo que té la força d'una costúm en qüestió ortogràfica; es cosa psicològica curiosa: però qui serà capaç de tolerar la reducció de la *c* a-n el valor *k*, o l'introducció de la *k* per *ka*, *ke*, *ki*, *ko*, *ku*, o l'abolició de *que*, *qui* (*qua*, *quo*) o l'ús de *s* per *s* sorda sempre fins i tot en *cassa*, *péssa*, *esperança*, i de la *z* per la *s* sonora? Qui tolerará escriure *putx* allà ont fins ara hom escrivia *puig*? Jo no sé quina lley estètica o quina preocupació de mareig o repugnància dels ulls s'hi mescla, que'ns fa passar per demunt totes les raons i ens deixa perpètuament en la discòrdia i imperfecció ortogràfiques. Pensauhi, i si me resoleu aquest problema en boga avuy en dia, jo vos assegure que tenim resoltos tots els problemes ortogràfics possibles en català. Jo esper que si Deu mos dona 50 anys de pau a tota Europa, s'arribará prest a la llibertat ~~enfora~~ de les preocupacions d'aquest darrer criteri, al manco a altres llengües.

Molt han fet el castellà i l'italià en lo que pertoca a simplificació de llur ortografia. L'alemany i el francès feren també notables progressos en el començament del segle vint en sentit de la simplificació, sobre tot l'alemany, sacrificant preocupacions visuals o estètiques i curolles tradicionalistes i pretensions etimològiques que semblaven incommovibles. L'italià ha sacrificat molts de punts de vista estètics de la seua escriptura amb tot i ser un poble acostumat a refinaments estètics de la forma externa. Es doncs possible fer camí amb aquest sentit.

Dues dificultats principals me sembla que tindrem en aquesta matèria: una es la colossal influència de l'ortografia castellana fins i tot en aquells que més tocats están d'anticastellanisme. Això, per exemple, de que un meteix noy tenga que llegir *ka ke ki ko ku* les grafies *ca ce ci co cu* si's tracta del català y *ka ze zi ko ku* si's tracta del castellà serà un dels estorbs més grossos pel nostre progrés. L'altre dificultat es el fet històric etimologic que's mostra en totes les llengües romàniques i fins i tot en gran part del troç romànic del vocabulari alemany, de que el llatí *ca, cae, ce, ci, co, coe, cu* ha produït una pronunciació fluixa de la *c* davant *ae, e, i, oe* i forta davant *a, o, u*; i la *g* igualment, fora de l'alemany. Es un fet històric de tota la Romània. Hom diria que aquí com que's vulguin juntar el criteri etimològic, el tradicionalista, l'euòptic o estètic, el d'analogia de les llengües romàniques, el de la morfologia de cada llengua, el de l'ús de cada dia, amb una paraula tots aquells criteris o pseudocriteris ortogràfics que poc o rès valen, en contra dels criteris fonètic i simplificador, que, com tots els prohoms confessen, son els qui haurien de donar el tò i la direcció. Y lo curiós es que per tot arreu es sent com un esforç per deslliurarse d'aquestes preocupacions etimològiques i massa refinadament estètiques en matèria hont es tracta de claretat i veritat i no d'estètica; i amb tot i amb això tothom romànic consirós i irresolt i ningú es abastament agosarat per fer sortir el carro de l'embarrancament ahont se troba.

Molt m'agradaria que aquells de nostra província que més tart puguen afavorir o contradir lo que nosaltres proposem fossen ara personal i oficiosament consultats un per un perquè'ns posin per escrit les millores ortogràfiques qu'ells farien i les raons en que les fonamenten. Si jo pugués rebre aquesta collecció de esmenes i compararla, potser en trauria llum, i veuria potser algún nou camí per resoldre millor aquesta dificultat. Perque aquesta al cap i a la fi es resum amb un punt no

científic sino resum amb un punt no científic sino prudencial: “fins a ont es prudent d’avançar en el millorament de l’ortografia, perque la major part ens segueca amb probabilitat de bon resultat i perseverància?” Veyau: jo podria are resolde-us científicament tota la sèrie de problemes ortogràfics qu’existeixen en català; llavors podria dirvos amb rahó: “tots aquests problemes amb aquestes solucions s’anirán millorant de dia en dia, i vendrà un temps en que l’ortografia catalana serà amb gran probabilitat així”. Pero si’m demanau quin nombre de millores se ferà totduna i quines s’anirán fent més tart, aquí ja trop més difícil respondre, i aquesta es precisament la qüestió prudencial que vos m’haurieu de resolde. Jo seria de parè que hauriem de tirar la barra lo més lluny possible (dins la prudència). Pensauhi i comunicaume els vostres pensaments i desitjos. Y si me poreu fer una llista de aquells qu’haurien de ser consultats per mi mí segons lo dit, els-e podreu escriure vos meteix o dirme a mí qu’els escriga; pero abans d’escriurels convendrà que’ns comuniquem vos i jo l’interrogatori o carta que pensèm escriurerls.

Un darrer punt volia dirvos, per si vos teniu algun pensament, que’l me comuniquem. Ja hem escollit la meua dissertació doctoral: al començament no m’hi decidia: ara ja està determinat. El tom X de la Biblioteca Filològica de l’Institut de la llengua catalana (Barcelona, Institut d’Estudis Catalans, 1917) publicà un texte de Milàn qu’es una traducció catalana de l’*Inchiesta del San Graal*.¹⁴² Té una introducció filològica ont els del Institut sense més ni més diuen que potser l’autor de la versió sia un mallorquí, perque certes grafies suposen una pronunciació semblant a la mallorquina d’ara. En Meyer-Lübke desitjava que aquesta qüestió se estudiás crítica i filològicament i per això res millor qu’un mallorquí. Per això vol que jo faça aquest treball. Veyaune el pla necessari: 1er traure paperets de cada paraula del text (tom X citat): (n’hi ha per mésos). 2on Estudi comparatiu d’aquests paperets per traure’n la morfologia, el vocabulari, i tot lo que’s puga de la fonètica d’aquest text. (treball fàcil, agradable, important). 3er: Comparació de tot això amb la fonètica, morfologia i vocabulari actual mallorquí, notantne les diferències i les semblances (treball per mí més fàcil encara). 4t Fer un resúm de l’estudi que En Niepage va fer del mallorquí mitjieval

¹⁴² La publicació anà a càrrec de Vincenzo Crescini i Venanzio Todesco.

en el n. 1 y 2 de *Revue de Dialectologie Romane* (fàcil).¹⁴³ 5t Comparació del resultat amb la llengua del text en qüestió (fàcil i agradable). 6e Estudi dels dialectes d'altres regions catalanes ont es tenen fenòmens fonètics semblants com els mallorquins (*sa* article, *a* tònica, etc.) (molt de treball material). 7e Comparació d'aquests dialectes amb el nostre text (fàcil i agradable). 8e Investigació dels documents mitjuevals de tals dialectes? (seria una feuada material estupendament grossa). 9e Comparació amb el text (fàcil). 10e Estudi dels noms de lloc catalans ont es puguen demostrar vestigis de l'antiga extensió geogràfica de tals dialectes (potser no serà necessari; sempre seria convenient. Pendria un poc de temps, però amb profit). 11e Treball comparatiu dels treballs comparatius precedents per veure que s'en dedueix sobre l'identificació del dialecte i regió ont perteneixia l'autor de la versió. Es a dir comparació dels treballs n. 3, 5, 7, 9 i potser 10. Es molt probable qu'aquesta dissertació me demani un viatge d'investigació fonètica, morfològica i lèxica del dialecte o dialectes peninsulars catalans de que he parlat a-n el n. 6.

A-n el n. 1er sols un home com vos podria ajudarmhi. A-n el n. 6 m'hi podrieu ajudar vos o algú altre fentme una llista dels llocs del butlletí de Mn. Alcover ont parla de fenòmens dialectals peninsulars semblants a-n els de Mallorca. El setembre vinent pens començar la tasca.

Supòs que el 15 d'agost de l'any vinent me toca fer els meus darrers vots. Después d'ells seria bona ocasió perque jo fés el viatge del n. 11 per les regions del n. 6. Això es tot lo que per ara puc preveure sobre els meus estudis.

De lo que pertoca a la meua dissertació doctoral no'n faceu part a ningú, no sia cosa que hi haja destorbafestes.

Me demanau com me van els estudis. Bé, pero molta feyna i massa poc temps. L'alarb es necessari per mi, però prèn massa temps i no es més que secundari: ja vorèm si ho componèm millor per endevant. Estic beníssim amb el professor i podré amb el temps estar ben relacionat. Sempre em román el problema, qué he de fer més tard? Els meus estudis d'ara no son cap preparació per les llengües clàssiques ni per la literatura de Verola; ocupar-me amb estudis de Verola después del doctorat es prèndem el temps qu'hauré mester per estudis i treballs romànics si

¹⁴³ Martin Niepage, "Laut- und Fomenlehre der Mallorkinischen Urkundensprache", *RDR* I, pp. 301-385; II, pp. 1-51.

la meua actual formació té que ser útil i la meua autoritat (que podria fàcilment ser mundial) té que conservar-se. No hi veig clar, sobre tot perque a Verola els consultors de província semblen respirar amb el sentit de que'm facin professor de Verola. No hi veig clar; ho he dit de diferents maneres a-l pare provincial, però sembla que ha entès que tenc escrúpol de comprar llibres i no me respòn may a la meua pregunta;¹⁴⁴ aquí em demanen els professors si pens después ensenyar filol. romànica, o escriure d'ella, i jo els he de dir que els meus superiors no m'ho han determinat, que potser una o altra cosa o totes dúes: els-e podria afegir que potser no serà cap de les dúes (si'm fan professor de Verola), però això no ho vull dir per no ferlos mala sanc, ni fer quedar malament als superiors. I tenc por que, ja que el P. Guim no podrà ser provincial quant jo torni ja doctorat, la gent de la província que respira cap a la meua destinació de Verola digui amb ayre de qui té rahó: "veisaquí un home (el P. Oleza) que s'ha preparat tres anys seguits al estranger i ara resulta que està tant poc preparat com abans d'anársenhi", i la gent no pensarà que la preparació feta per filologia romànica i no per Verola, i que la qu'ells reclamarán serà preparació per Verola i no per filologia romànica.

Serieu home de dirli aquests pensaments a-n el pare provincial, i de ferli entendre que aquestes absurditats i duptes que pertocuen a la finalitat dels meus estudis m'estorben de trobar amb claretat les solucions pràctiques referents a-n els mèdis de treball i orientaciós convenientes del meu estudi personal? Jo puc aspirar a-n el doctorat de molt diferents maneres, preparant articles de molt diferents classes, estudiant unes o altres matèries auxiliars. Així, per exemple, si jo no he de poder conservar después la meua autoritat en els estudis romànics, no hi ha motiu de que jo estudi l'alarb com el meu professor desitja perque voldria fer de mi un home de valer en filologia romànica: l'alarb me prèn molt de temps. I lo meteix podria dir de molts d'altres punts del meu estudi. Si el P. provincial me digués una vegada lo que ell en pens, lo cert com a cert, lo duptós com a duptós, no's pensa ell la llum que'm vendria no més de sapiguer qu'es lo qu'ell pensa o dupta en aquesta matèria.

I ara perque ho sapiguen tot lo que té relació amb els meus estudis, veis aquí les assignatures qu'he passades fins ara:

Semestre d'hivern

¹⁴⁴ El pare provincial, d'Aragó encara aleshores, era Joan Guim; v. apèndix IV.b / 4.

Assignatures	Professor	Hores setmanals d'escola
Fonètica històrica	Meyer-Lübke	Quatre
Alarb	Kahle	Quatre
Noms de lloc francesos relacionats amb la etnografia francesa	Meyer-Lübke	Dúes
Geografia dialectològica de França	Meyer-Lübke	Dúes
Traducció i anàlisi llingüístic d'una farça miteval francesa	Spitzer	Dúes

Semestre d'estiu

Assignatures setmanals	Professor	Hores
Morfologia històrica francesa	Meyer-Lübke	Quatre
Mètrica antiga	Marx	Quatre
Fonètica experimental general-I	Menzerath	Dúes
Entonació francesa (práctica)	Menzerath	Una
Orientacions i problemes de la filologia romànica	Meyer-Lübke	Dúes
Traducció i anàlisi llingüístic de la <i>Chanson de Roland</i> (francès antic)	Meyer-Lübke	Dúes

Aquest semestre estudiï l'alarb jo tot sol. En trec més profit amb manco esforç. Y amb això crec que ja vos he donat prou lata per aquest pic. Tot aixó perque m'ajudeu al manco amb el vostre consell, i perque en doneu explicació a-n el P. provincial ja que jo no puc escriure tot això tan curt com convendria perque ell

s'en pogués fer el càrrec, i perquè, si algú qui ho entenga le hi diu de paraula, serà (crec jo) molt més fàcil que'ns entenguem en aquest punt.

Adeu Siau i comanau-me a Deu.

Vostre en Jesucrist.

J.M. de Oleza SJ

PD. Lo de la plana antepenúltima ho he copiat i ho escric jo meteix avuy a-n el provincial. Ho dic perquè no le hi digueu com a cosa que jo no li haja escrita a ell, sino solament per ajudar a que'ns entenguem. Y això sense forçar la voluntat del superior. Un cop ell ho haja entès, ja estic disposat a tota voluntat de Deu.

Vale.

[98] Carta de Josep Oleza (13-8-1926)

Poskarte

Bonn. 13-8-26 [timbre de correus]

~~Santa Cueva~~

~~Manresa~~

Mn. Jos. M. Calveras

Colegio de S. Ignacio

Sarriá

(Barcelona - Spanien)

Bona del Rin, 13 d'agost de 1926

Estimadíssim amic: Mercès corals del quadern de juliol de *La Paraula Cristiana*.¹⁴⁵ He lletgit el vostre article sobre pronoms complements, i no puc estarne més satisfet: tot vos sia enhorabona. Vos interessará potser, per lo que pertoca en el según apartat de la plana 66, fervos adonar que en aragonés hi ha la forma *se les* que serveix per *se lo*, *se la*, *se las* sempre que el *le* del castellà literari es datiu plural. Acabau aquest apartat diguent: "Aquí es clar que no hi influeix el castellà" escrit o literari. Teniu rahó, però no es cosa clara per ella mateixa sino per les rahons que donau a l'apartat tercer de la meteixa plana. Lo que diheu en el según apartat podria absolutament explicarse per influx del castellà: "si *se lo*

¹⁴⁵ V. Calveras (1926e).

decís”+ tendència analògica a fer sentir el plural (no tinguént *ses*, pero sí tinguent *los*, en català) podria donar “si *se lo* dius” com en aragonès tenim “si *se les* dices” (p.ex., a Osca). Lo únic que vos faç notar es la falta de conseqüència lògica de la darrera oració del apartat según de la plana 62; pero no nec aquesta meteixa darrera oració d’aquell apartat. Es llàstima que a l’apartat seté de la plana 58 deixau de parlar i d’exposar tot el sistema de *lin, lina, lis-e-hu*, etc., dont no indicau més que l’existència. Està clar que no tot lo qu’un sap té que dirse en un article; però m’agradaria que no descuidasseu de publicar lo qu’en sabeu d’això. Tant i més que això es tendria que conèixer per no indicar tota la qüestió sense conèixerne tots els elements.

M’agradaria conèixer tots els vostres interrogatoris: me plau aquest sistema, si els que von han escrit la resposta son de confiança i no hi muden coses sense adonársen. O heu fet un viatge llingüístic? A Mallorca no conec cap *lis*: lo corrent es dir *els* com a forma sola (dat. o acusatiu), *elsi* como (sic) a (acus.+ datiu, plural o sing.). Així (plana 57, apartat 3) lo de Bolulla sería a Mallorca: “es cavalls nolsi vaig voler vendre”. En M. Lübke es ara a Coimbra per estiuetjarhi i altres negocis. Adeusiau. Vostre. J.M. de Oleza

El vostre mètode de treball i els vostres pensaments sé que li agraden molt en En M. Lübke. No ha pogut acabar ancara la crítica; pero ja n’ha llegit un bon troç.¹⁴⁶
Adeu

[99] Carta de Josep Oleza (23-7-1927)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

23 juliol 1927

R.P. Calveras S.J.

P.C.

Estimadíssim pare Calveras: Deu vos pac els exemplars del vostre article.

¹⁴⁶ La “crítica” que llegia Meyer-Lübke devia ser la *Reconstrucció* (1925), perquè fins a l’agost de 1926, Calveras només havia publicat dos articles sobre el pronom datiu a *LPC* i un a *Ciutat*. Com que aquests articles són més aviat curts, Meyer-Lübke devia estar llegint la *Reconstrucció* tenint en compte que Oleza diu que “ja n’ha llegit un bon troç”.

Ara estic acabant la redaccio de la meua tesi. Resulta qu'el text català de la *Questa del Sant Grasal* publicat per En Crescini i En Todesco en el volum X de la "Bibl. Filol." de l'Institut (1917) es mallorqui del s. XIV; millor dit l'autor era mallorqui del s. XIV, s'esforçava d'escriure en el català literari provençalisant d'aquel temps, però se li escaparen molts de mallorquinismes i per altra part la grafia suposa una pronúncia mallorquina. La forma del treball es, segons el gust alemany, analítica comparant paraula per paraula i flexió per flexió el nostre text amb el mallorquí antic i amb el modern. Aixís i tot me sembla qu'ha d'interessar poc els filòlecs catalans. Més tart podrém fer un treball més llarc i qu'entri més endins en l'estudi de l'evolució dialectal catalana: ja'n tenc preparats els materials (unes 94.000 paperetes tretes de les 205 planes impreses de que consta el text). No tenc cap inconvenient de qu'en publiquen una traducció, però no crec que's pugui publicar abans de maig de 1928.¹⁴⁷ Lo qu'a mí m'hauria fet gran mercé fóra la impressió del treball en alemany tal com el tenc que entregar més tart per treure'l gran. L'Institut d'Estudis Catalans va publicar per conte seu la d'En Barnils en alemany "Die Mundart von Alacant".¹⁴⁸

Sobre l'esser membre del cos directiu ja vos respondré més tart. Sobre col·laboració admet amb molt de gust: hauriem de veure que d'ella jo'n trega algún profit pecuniari, sinó no m'hi podré perdre massa temps. Si invitau En Fabra, no veig rahó de deixar N'Alcover sense invitarlo.

Lo de la vall d'Aràn m'agrada molt; però ara me corre pressa d'arribar aviat a Bona: que m'en sab de greu! Potser quant torni encare que siga d'hivern (per la Puríssima) m'hi aturaré un parell de dies. Ara ja tenia llecència del pare provincial per passarhi, però vaig tenir mal d'ulls casi tot el més de maig i em vaig quedar retrassat de la meua dissertació i ara encara no la tenc enllestida, i ja passa d'hora. Feume el favor d'enviarme tota l'endrea del Rt. birbe i si es possible explicaume el camí a seguir per arribari desde aquí, desde Toulouse i desde Lourdes. Jo li escriuré, quant tenga de vos l'endrea del rt. birbe: i encare tenc esperansa de passarhi ara o en tornar. Comanaume a Deu. Vostre en Jesucrist.

J.M. de Oleza S.J.

¹⁴⁷ De la tesi d'Oleza, se'n publicarà una versió resumida en alemany: *Zur Bestimmung der Mundart der Katalanischen Version der Graalsage*, Barcelona, Biblioteca Balmes, 1928, 67 p.; v. § 2.6.2.d.

¹⁴⁸ *Die Mundart von Alacant. Zeitrag sur Kenntnis des Valencianischen*, Biblioteca Filològica II, Barcelona, IEC, 1913.

[100] TP de Josep Oleza (1-11-1927)

Postkarte

Herz-Jesu-Kirche

BONN a. Rh. Hofgartenstrasse 9

Sr. D. José Calveras

Lauria, 13. Apartado 143

Barcelona. Spanien

1 de novembre de 1927

P.C.

Benvolgut pare Calveras: Gràcies de la seua postal. Per l'*Anuari* vinent esper podervos donar l'estret que desitjau: l'únic obstacle possible seria que no's pogués publicar res de la dissertació fins qu'ella meteixa estiga publicada oficialment. Convé publicar-la oficialment com més prest millor: no's pot publicar però abans de l'examen, que serà devés lo 14 de desembre. No podré emprar el títol de Dr. Phil. fins qu'ella estiga publicada oficialment: per a publicar-la trob dificultats: lo millor hauria estat que'l Foment me la publicàs, com ho va fer l'Institut pera la d'En Barnils. Ara he de perdre molt de temps cercant qui la'm vulga publicar. Jo pensava que trobariem solució, si la publicavem la *Zeitschrift für romanische Philologie*; però aquesta revista, l'única d'Alemània que podria ferho ja té material aplegat per tot lo que falta d'enguany y per tot l'any qui vé, y, si jo he d'esperar fins à 1928, el títol de Dr. Phil. perilla que jo'l rebi l'any tirurany (pensau que ja'n tenc 41 y mitx). Donaume la solució que vos sembli més oportuna. Me corre pressa de sebre si les obres que v. tenia de literatura catalana a Verola foren comprades amb part de les 2 mil pessetes, y si ho foren, quànt costaren. Dieu'm-ho prest.

Tot vostre en Jesucrist.

Oleza

Comanaume a Deu!

[101] Carta de Josep Oleza (7-11-1927)

Bona del Rhin, 7 de novembre de 1927

corre pressa!

Estimat pare Calveras! Per millor complir el desig de vostè en lo que pertoca a un article estrèt de la meua dissertació per l'*Anuari* de l'any vinent, li pos aquestes quatre retxes perque v. entenga millor la meua resposta. Me serà impossible publicar res d'aquesta dissertació fins qu'haja entregats impresos els prop de docents exemplars d'obligació per totes les universitats alemanyes, i ho prenen amb tant de rigor que m'ho fan jurar abans del examen. Per altra part no'm donaràn el títol (encara qu'haja surtit bé de l'examen) fins que'ls haja donats els dits exemplars impresos. Per aquestes i altres rahons es mester que tot seguit després de l'examen me posi jo a fer imprimir la dissertació: i així es que me corre molta pressa de trobar qualqu'ú qui ho vulga imprimir, encara que sia pagant i agrahint; i com tot això de l'examen costa molt, desig trobar qui ho faça barato. Per imprimir la meua dissertació serà mester tenir alguns signes fonètics (poca cosa, i al cap i a la fi els haureu mester sempre per l'*Anuari*). Doncs bé: voleu ferme favor de respondrem tot seguit quànt me faria pagar la Biblioteca Balmes per cada setze planes impreses del paper y forma de la mostra que aquí li envíi? (Grossària de les lletres com a la segona plana o un poc més petites.) Me corre més pressa de lo que v. es pensa. A veure si'm treu v. d'angúnies. Encomani a Deu el meu examen. Seu en Jesucrist.

J. M. de Oleza S.J.

P.D. Si no admeten vv. la meua proposta facin favor de tornar-me aquesta mostra impresa; si admeten vv. la meua proposta, conservin la mostra si no l'han de perdre, o si'n tenen por tórmin-la'm.

[102] TP de Josep Oleza (11-11-1927)

Postkarte

Herz-Jesu-Kirche

BONN a. Rh. Hofgartenstrasse 9

Bonn a. Rh., 11 de nov. de 1927

Estimat pare Calveras: Acabat de rebre vostra postal vos pos quatre mots per respondre de seguida. Tot lo que'm proposau m'agrada molt; però ara per ara no vos puc prometre rès. Veuré de conseguir la publicació de la tesis en català: fins ara En Meyer-Lübke m'ha dit que no pot anar més que en alemany. Jo personalment tendria més interès de publicar-la en català que de publicar-la en alemany. Per lo que puga succehir es mester que jo sàpia la vostra resposta a la meua pregunta. Ara us la puc formular millor: si jo me vejés precisat a publicar-la per conte de la província, què'ns ferieu pagar (tots els gastos compresos) per docents exemplars de 32 planes de la forma que us en vaig enviar una mostra? He mester saberho més que depressa per poder de bona hora posar clar an els superiors l'estat de la qüestió. La tesis completa consta de 220 planes (compres el títol, índex, etc.) que, quant son totes plenes, tenen 28 ratlles cada una de la llargaria d'aquesta postal exactament. Hi ha molts de paràgrafes diferents i així hi ha també moltes ratlles que no estàn plenes. També hi ha una vintena de planes que no estàn plenes perque hi acaba un capítol o perque contenen quadros sinòptics, etc. Vos enviay també aquest anunci d'un llibre qu'haurien de tenir a l'Oficina Romànica. Aquest anunci l'he mester aquí abans de desembre: esper que'l me tornareu de seguida. Es d'importància pel nostre treball filològic, i per això el vos recomàn. Plans i feina per l'any qui vé i els qui seguiràn en tenc molts: desig col·laborar amb vosaltres i tenirvos contents; però ja podeu pensar que tot començament es difícil i que la major dificultat que veig i sent ara meteix es la dels pocs diners pels viatges i compres de llibres que serien mester. Pregau a Deu que'm doni gràcia, llum, salut i pessetes: lo qu'es voluntat i plans no m'en faltan. Adeusiau.

Comanaume molt el pare Casanoves, Mn. Griera i tots els coneguts.

Vostre en Jesús.

J.M. de Oleza S.J.

Feu qu'el pare Aparici sàpia que les 2000 pessetes son posteriors als llibres que comprareu. Crec que lo que el pare Casas va comprar va ser per Sarrià; en no ser que's tracti d'alguna compra d'enguany. Es mester aclarirho prest. Vos ho podeu veure i dir-mho. Adeusiau. Oleza S.J.

[103] TP de Josep Oleza (1-12-1927)

Postkarte

Herz Jesu Kirche

BONN Hofgartenstr. 9

Sr. D. José Calveras

Lauria 13. Apartado 143

Barcelona – Spanien

Bonn a. Rh., Hofgartenstr. 9, 1 des. 1927

Estimat pare Calveras: Veig que no'm responeu a les preguntes i això qu'eren ben precises i concretes i vos deia que'm corrien pressa. De totes maneres puc dirvos que no hi ha cap inconvenient de que publiquen l'extracte a l'*Anuari* i de més a més el llibre sencer separatament. Pero he tornat parlar amb en Neuss i En Meyer-Lübke i resulta que l'Universitat m'exigeix com d'ordinari que jo li presenti l'extracte necessari en alemany. Me queda doncs el problema de cercar hont m'ho hagen de fer més barato. Recordeuvos qu'En Griera tingué d'anar a Suïssa a doctorarse per porer presentar la tesis en català.¹⁴⁹ A mi això no m'es possible, entre altres causes perque n'estàm desterrats i també perque ja es massa tart i ningú m'hi coneix i ja tenc pagats aquí els drets d'exàmens. Esper resposta pronta i fixa a les preguntes que vos vaig fer en les meues derrereres ratlles que us vaig escriure. Esper que tot vos anirà bé à l'Oficina Romànica. Diuen que d'aquí a pocs dies venen a Bonn per camins separats i sense que ningú ho haja pretès al meteix temps En Puig i Cadafalch i un dels filòlecs de Madrid (crec qu'es N'Amado Alonso): Madrid i Barcelona parlaràn a l'Universitat. En Neuss me diu

¹⁴⁹ Griera presentà la tesi "La frontera catalano-aragonesa" a la Universitat de Zuric l'octubre de 1911. En publicà només una part, l'estudi de les vocals, com a volum IV de la Biblioteca Filològica de l'IEC (Barcelona, 1914). La resta de la tesi, que s'havia de publicar en un altre volum, no aparegué mai (cf. Joan Julià, 1986, 118).

qu'ell no vos ho havia dit com a cosa certa, sino qu'ell se pensava que no hi hauria dificultat. Ell pertany a la facultat de teologia i no sap com estàn les coses a filologia romànica i es pensava qu'es podia escriure en català. Ni tan sols en francès son admeses. Adeu. Si Deu ho vol. Què us sembla? Comanaume a Deu. Tot vostre in dnd. Oleza.

[104] Carta de Josep Oleza (12-1-1928)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

12 de janer de 1928

Estimat pare Calveras: Estic a punt d'entrar en els sants exercicis i reb la prova-impresa del programa de l'Oficina Romànica. L'he llegida i me plau. Plana 7, retxa 10, no sé si suposa que no més la morfologia i el lèxic poden esser trovades per l'interés de l'unitat ortogràfica. Si donèm, com cal, llibertat a tots els dialectes i varietats perque de l'exuberància de tots ells en surti rica i pol·lent la llengua literària, mos trobarém moltes voltes que no sabrem com es té que pronunciar alguna paraula d'altres varietats no coneguda en la pròpia, si el sistema ortogràfic. Potser ja queda enclòs aquest pensament en les paraules "morfologia i lèxic"; però, si vos no lo hi veyeu enclòs, seria cosa bona posar expressament "al progrès de la ortologia, de la morfologia i del lèxic". Això es l'únic escrúpol qu'he trobat en tot aquest article.¹⁵⁰

El sistema de transcripció fonètica no m'assembla del tot acertat: no puc creure que l'hageu tractat amb En Barnils per exemple. Tenc por de tants de punts diacrítics per les vocals: l'ús de lletres gregues en lloc de les llatines amb diacrític parla més clarament en el lector i no té tants d'inconvenients tipogràfics. En lo que pertoca a les consonants noteu que, si voleu esser conseqüents i no causar confusions en els lectors, les africades tenen qu'esser *ts* i *dz*, i no *ts* i *tz*. Potser que trobem alguna volta una fricativa mitxpalatal sorda, com succeeix en el francès "tiens!". Una *g*

¹⁵⁰ Oleza està comentant el manifest de l'OR que encapçalarà el primer volum de l'AOR. La frase exacta a què es refereix diu: "La llengua literària pot progressar i perfeccionar-se (...), mentre amb l'interès d'unitat d'ortografia no es posin traves al progrés de la morfologia i del lèxic". Així, doncs, no es va tenir en compte "l'escrúpol" d'Oleza.

per sorda, encara que sia amb diacrític (com el vostre \hat{g}) vos ho criticarà tothom qui hi entengui. Un sistema definitiu no's pot inventar amb un dia, es mester pensarlo bé. En Barnils m'assembla el més competent per ferlo. Si vos corre pressa un sistema fonetic pel català, per què no preniu el d'En Schädell com a provisional? O si us plauen més, el de l'Atlas d'En Guillierón o el de l'Associació Fonètica Internacional? No us plau com a provisional el d'En Alcover en el seu *Diccionari català-valencià-balear*?

El vos torn perquè no sé si us corre pressa tenirlo. Tampoc m'assembla prudent donar en el signe \hat{c} per la fricativa sorda interdental la *c* amb el diacrític \checkmark serveix per tot arreu en el mon per l'affricada sorda corresponent a la no africada fricativa \check{s} (*x* del català *xeixa*): millor seria \check{s} \check{z} , conseqüent amb les alveolars fricatives *s z*. No tenc temps per indicar altres coses que no m'hi acaben d'agradar.

Si en surtir d'exercicis tenc resposta satisfactòria en aquestes questions, us prepararé i enviaré tot seguit els originals.

No sé si el pare provincial admet que jo figuri en el comitè directiu i per tant que la firma meua es posi amb les altres a la fi de l'article. Jo vaig entendre qu'ell no veia amb bons ulls que jo fos director o vocal; però està content de que jo sia col·laborador vostre. Si's posa la meua firma i ell no n'està content això'm sabrà greu, sobre tot si d'aquesta manera cau demunt mi com a director o vocal qualche responsabilitat que jo amb la meua ausència, i potser sense saberne res, ni he votada ni he contradita. Pensau-ho bé. Això no es fredor, que no'n tenc cap mica. Això no es més que prudència. De què'm serviria ferme i crearme dificultats per l'acció que jo puga tenir en aquestes meteixes questions lingüístiques, si no es mester? Si jo fos a Barcelona seria més fàcil admetre això de esser vocal, perquè en cas de no voler una responsabilitat podria presentar la meua posició; però desde aquí no ho veig clar. Jo no he dit res d'això a negú més qu'à vos. Si el pare provincial, amb tot i amb això, ho aprova,estic disposat à admetre.¹⁵¹

A veure si'm responeu abans de surtir jo d'exercicis, perquè en surtirne pugui jo totduna posarme a la tasca i donarvos prest els meus treballs. Parlau-n'hi vos, si us plau, en el pare provincial.

¹⁵¹ Oleza figurarà com a membre del comitè directiu de l'OR des del mateix moment en què es publica el manifest de presentació de l'OR (AOR I, 1928).

Amb penes arribat vaig tenir una indigestió i febre i uns quants dies de convalescència. Demà començ els sants exercicis. No tenc temps d'enviarvos corregit l'original de la meua dissertació. En sortir d'exercicis hauria de tenir resolta de vostra part la qüestió de la transcripció fonètica; si no, hi deixaré la que tenc qu'es la d'En Schädel.

He mester sebrer si la publicació de tota la dissertació en català me donarà honoraris i quals. Lo meteix val de la publicació del extret.

Molts de recorts a tots els amics, especial en el pare Casanovas.

Pregueu per mi.

En unió de SS. SS. y OO. Tot vostre en Jesús.

Josep M. de Oleza S.J.

P.S. Avui 13 abans d'entrar en els exercicis m'arriba vostra lletra. En part ja hi teniu resposta amb lo que vaig escriurer ahir. Si vos no'm digueu res abans de sortir jo d'exercicis, vos enviaré la dissertació i empraré per signes fonètics els que teniu, pero potser amb una altra significació que ja explicaré amb una llista qu'en faré en el començ del treball.

Em plau fer una recensió del *Diccionari* de Mn. Alcover. Per recensions tendrieu que pendre la costum de demanar el nombre necessari d'exemplars de manera qu'el recensor en tenga un per fer la recensió y per ell meteix. Aquí no'l tenc i corre pressa i ara amb els exercicis i llavors amb el començament del meu curs no puc fer lo necessari per adquirirlo. Esper que m'enviareu els fascicles; si no, no podré començar de bon hora i vos podeu compendre qu'una recensió d'aquesta casta no's pot fer amb un santiamèn.

Amb totes aquestes coses es fa més i més grossa la meua feinada, que ja ho era per un parell d'altres cantons. Per això, si teniu pressa, serà millor que vosaltres faceu la traducció del meu extret, quant el vos envii.

Noteu que les darreres proves les ha de veure i aprovar En Meyer-Lübke: jo mateix les hi he d'enviar.

La traducció del meu extret esper poder retocarla, si no'm plau.

Pregau per mi. Tot vostre en Jesús.

J. d'Oleza S.J.

[105] TP de Josep Oleza (6-2-1928)

Tarjeta postal

Sr. D. José Calveras

Apartado 47. Lauria 13

Barcelona

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

6 de febrer de 1928

Estimadíssim pare Calveras: Moltes gràcies de vostra resposta, qu'ha trigat un poc més que no'm pensava; però no fa res, perquè he estat malalt. M'hi vaig posar l'endemà d'aver arribat, un cop en vaig sortir vaig fer exercicis, i abans de surtirne vaig començar a posarme malalt de bell nou: demà, si Deu ho vol, acabaré una cura, que potser me sia profitosa: fins ara ha anat bé. Totes aquestes coses han fet que no us escrigués abans. Estic content de que l'amo us haja permès fer aquell ús del nom meu i no hi tinc res que dir a lo de esser vocal sino agraïrvosho per les avantatges.

Despuisehir m'escrigué En Moll una postal prometentme carta de Mn. Alcover i ademés els quatre quaderns: aquests arribaren ehir; la carta encara l'esper. Si algú de vosaltres té qualche idea pròpia per posar a la crítica, us la agraïria si la'm enviaveu. ¿No voleu més que la crítica dels 4 quaderns? ¿No hem d'esperar a tenir el tom 1er complet? Estic del tot conforme en les tractes que'm feu vosaltres.¹⁵² Estic agraït an el pare Casanoves per l'oferiment de la publicació de l'alemany. El meu rector n'havia rebut l'oferiment del pare Serrat sense que jo'n sabés res. Ara que la salut m'ho permet em pos a corretgir l'original per enviarlovos tot seguit. Grans mercès an el pare Casanoves i a vos. Vostre en Crist.

J.M. de Oleza.

¹⁵² "La crítica" de què parla Oleza en aquesta carta és la ressenya que preparava per al *DCVB*; Oleza (1928a) primer en publicà una sobre els 4 primers quaderns i després una altra (1930) sobre el primer tom complet.

[106] Carta de Josep Oleza (3-4-1928)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

3 de abril de 1928

Estimat pare Calveras: Gràcies de tot cor per la seua felicitació de Sant Josep. Volia escriureli per al seu sant i el tenia a vostè en llista per ferho, però no me vengué bé: me va faltar temps. No sab vostè lo malament que som estat fins ara y encara no estic bé del tot. Quant li vaig escriure a començament de febrer em pensava que podria prest tornar a pendre la meua tasca. Una erupció m'havia fet passar quinze nits seguides sense dormir. Aquesta falta de dormir además del meu cansament dels exàmens y de la meua escarada d'aquets dos anys derrers me deixaren el cap tan esfondrat que fins ara no he pogut fer amb un més lo qu'abans feya amb una setmana. Amb tot y amb això vaig començar la correcció caligràfica y els afegitons que d'encàrrec del pare Casanovas la primera y d'En Meyer-Lübke els derrers es tenien que fer a l'extracte del meu treball per poderlovos enviar. Ja faltaven no més un parell d'hores de treball quant m'arribà la vostra carta qu'em deya qu'era massa tart per enviarlo abans de la surtida de l'*Anuari*. Estic treballant a la preparació de la crítica del *Diccionari* d'En Alcover. Sé que N'Emili Vallès en *La Paraula Cristiana* (novembre 1927) escrigué una crítica adversa y qu'En Moll li respongué allà meteix el més de març de 1928 amb contrarrèplica evasiva d'En Vallès.¹⁵³ M'agradaria tenir el text de d'aquesta crítica y respostes: el me podrieu deixar? Així ja podria surtirme una crítica amb notícia de totes les altres. Els més grans romanistes de l'estranger en fan moltes lloances. Si'm deixau *La Paraula Cristiana* d'aquesta crítica y d'aquestes dues respostes, feu-ho prest per a que jo tenga temps d'aprofitarmen per la meua rencensió. També els PP. de *Razón y Fe* en desitjen una y que jo els la faci y em prometen regalarme'n l'exemplar de rencensió.¹⁵⁴ Faré lo possible per complaure a tots: bé's mereix Mn. Alcover que's

¹⁵³ L'article de Vallès que aixeca la polèmica és "Lexicografia catalana" (*LPC*, nov. 1927), que Moll respondrà amb "Criteris lexicogràfics" (*LPC*, 1928, 236-241). Vallès el contrareplicarà amb "Aclariments al meu article «Lexicografia catalana»" (*LPC*, 1928, 243-245).

¹⁵⁴ *Razón y Fe. Revista quincenal hispano americana* LXXXV/357 (10 desembre 1928) pp. 401-409.

faci bona propaganda de la seua obra, una de les lexicogràfiques de més alt vol que s'están fent ara meteix a tot lo mon.

Em proposa vostè fer un curset de fonètica tots dos aquí aquest estiu. Si jo som aquí no'n tenc cap inconvenient, més prest n'estaré ben content. Per ara no puc dirli més qu'això: el meu prof. de fonètica de Bonn ha demanat a-n els superiors d'aquesta província que m'hi deixin tornar aquest estiu (agost y setembre): el pare provincial sembla havernhi donat esperances. No sé encara què'n surtirà d'això.

Pels estudis romànics em vendria ben bé tornarhi aquest estiu. Adeusiau y pregau per mi. De vostè en Jesucrist.

Jos. M. de Oleza S.J.

[107] Carta de Josep Oleza (1-5-1928)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

1 de maig de 1928

R.P. Josep Calveras S.J.

P.C.

Estimadíssim pare Calveras: A l'hora d'ara estarán vv. casi desesperats de que jo'ls enviï la critica del *Diccionari* de Mn. Alcover. Aquestes quatre ratlles tenen la finalitat de ferli a sèbrer que l'estic enllestint, però que com estic desitjós de ferho bé i tènicament i per altra banda he tengut tants de quefers i no estic ancara refet del meu passat esfondrament de salut sobre tot del meu cap, no he tengut més remey que ferho poc a poc i ancara no està acabat. Me sembla que no'ls ho podré enviar fins d'aquí a vuit o dèu dies. Feré tot lo que puga i els ho enviaré tot lo més prest possible.

No sé si ja l'hi vaig contar qu'el pare Artur Cayuela el més de janer va fer qu'un deixeble seu de poètica, per ferme festa amb motiu del meu doctorat, tengué una acadèmia de dissapte (ja sab vostè que dura una hora) sobre les *Horacianes* d'En Costa. El dissertant era un menorquí.

També li agradarà sèbrer que fa un més els de Poètica tengueren una concertació de romansos medievals. Tractarem sobre tot dels castellans, però a la darrerria en declamarem un de catalá.

Lo que més m'agradà de tot això, es que es va fer espontaniament. Per això le hi cont, perque sé que li ha d'agradar.

Adeusiau i pregau per mi. Quant surtirà el primer quadern de la nova revista romànica? Es per l'*Anuari* o per la revista la meua crítica? Quant surtirà l'*Anuari* d'enguany?

Pregau per mi. Tot vostre amb unió d'OO i SJ. SJ.

Josèp M. de Oleza

[108] Carta de Josep Oleza (12-5-1928)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

12 de maig de 1928

R.P. Josep Calveras S.J.

P.C.

Estimat pare Calveras: Aquí li enviý la desitjada crítica del *Diccionari* de Mn. Alcover. L'he feta lo més depressa qu'he pogut, pero primer malalties y llavors classes endarrerides y ara a la darrerria el treball de respondre a uns qüestionaris de l'Institut (quedi's això entre nosaltres per ara), tot això ademés de la feynada de preparar una còpia clara y un resum y suplement de la meua tesi segons les exigències d'En Meyer-Lübke per l'impressió, ha fet qu'es perllongás molt el temps de poderlavos presentar acabada. Per amor de la pressa me vaig posar a pendre notes en castellá que ara per ara es la llengua que parl millor y que més depressa me surt amb bon estil; però amb l'intenció de traduirhovos tot més tart en català. Però ara tenc ancara tanta feynada amb aquets qüestionaris, que si l'he de traduir jo meteix en català, no vos puc prometre de tenirho tot enllestít abans de la fi de juny. Per això vos ho enviý així com está: un coadjutor m'ho ha copiat a máquina. Al cap y a la fi tot això no es sino el pensament espontani meu en llegir el quaderns publicats de Mn. Alcover. Vostés ho poren traduir y poren escullir lo

que vulguen publicar: si tot, tot; si un troç o troços que vostès vulguin. No més else pòs una condició: que quant ho tenguen com ho vulguin publicar, m'ho enviyn perque jo sàpia exactament què ès lo que's publica amb nom y firma meua. Tal com jo els ho enviay està censurat y aprovat per dos censors y per el R.P. provincial. Si hom hi fa camvis d'alguna importància, serà cosa de tornarho a fer censurar. Jo m'inclinaria a publicarho tot tal com està: si ho consideren vostès com una recensió, ja basta el títol que porta, si ho volen publicar com un article, no es menester tocarne res y basta afegirhi com a títol principal "El diccionari de Mn. Alcover", o alguna cosa per l'estil.

En Meyer-Lübke el jubilarán prest y seria molt millor que la meua tesi es presentás abans de que'l jubilassin. Digaume quant voleu que vos enviay l'original alemany de la meua dissertació.

Faci vostè veure a la gent de l'Oficina Romànica que he fet tot lo que he pogut per acabar prest la crítica: estigui segur de qu'he fet més que lo que he pogut. Els metjes m'encarreguen descans, que fa molts d'anys que no'n tenc.

Tot vostre amb unió de SS.SS.

J. Oleza S.J.

[109] TP de Josep Oleza (26-6-1928)

Tarjeta postal

Sr. D. José Calveras

Lauria, 13. Apartado 47

Barcelona

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

26 de juny de 1928

Estimat amic: Fa dos dies vos vaig enviar la meua crítica de Mn. Alcover amb molt poques correccions. Queda aprovada i la podeu estampar. Aleshores enllestesc la tesi i tot seguit vos l'enviaré: si l'acabau d'estampar devers el 15 de

juliol encara podria esser que'm donin el títol abans d'agost: sinó, ja serà novembre o febrer quant el pugui rebre.

A Deu Siau. Vostre affm. en tot.

J.M. de Oleza

Norabona de la setmana de Balaguer i de les publicacions de l'Oficina Romànica.
Del vostre article ja vos en parlaré més tart.

[110] Carta de Josep Oleza (6-7-1928)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

6 de juliol de 1928

R.P. Josep Calveras S.J.

P.C.

Estimat pare Calveras: Avuy es surtit d'aquí l'original de la meua tesi tal com l'han de estampar en alemany. Amb ella els he enviat una mostra impresa, publicada de la mateixa Universitat de Bonn perque vegin quina es la grandor, el paper y la casta de lletra.

No vol dir que no hi pugui haver cap diferència, pero ha d'esser ben petita lo més petita possible, sobre tot en grandor y portada. Resultarà un quadern de prop de 60 o 70 planes y l'heu de presentar ben cusit, pero sense cubertes de cap casta, de manera que sense girar cap fulla es vegi la portada sencera. El llom del quadern el tapen amb una cinteta de paper color de plom o blau clar que tapa el llom (hi está aferrada) de dalt abaix y que no entra demunt la portada ni demunt la darrera plana de totes més que dos o tres o quatre milímetres: ha d'estar ben aferrada. Se'n han de fer 200 exemplars.

Per posarho tan clar com el pare Casanovas me digué qu'ell desitjava he tengut que repassar molts de mils de lletres y he degut treure nou trellat de un parell de troços: m'ha pres tot el temps disponible de dos mesos; per altra banda vaig estar malalt dos mesos tot seguit d'arribar ací, y altres dos mesos vaig treballar a tota màquina per una feyna qu'el pare provincial me va encomenar: no ho he pogut fer

més depressa: encara s'en admira la gent d'aquí de que jo ho haja pogut acabar ara ja. Per això no ho he pogut presentar de manera més estètica; però per la estampa lo que importa es que l'original estigui clar, no que sia estètic. De les proves poren fer lo que vulguen: o les m'envien totes, o, si tant se'ls en dona, m'en envien no més les segones. les darreres proves de cada plana les han de enviar vostès en nom meu directament a l'adreça:

Herrn Geheimrat W. Meyer-Lübke (Boburgerstr. 4, Bonn a. Rh. Alemanàia).

No's pot fer el tiratge darrer de cap plana fins que En Meyer-Lübke torni aprovades les darreres proves de la plana corresponent al tiratge. De la portada y de la darrera plana a estampar (la que porta el títol Lebenslauf) se ne han d'enviar les darreres proves també a l'adreça: Herrn Dekan der Philosophischen Fakultät an der Universität Bonn a. Rh. (Alemanàia).

Lo millor es posar el paquet tancat amb aquesta adreça dins el paquet dirigit an En Meyer-Lübke. Jo ja li escriuré an aquest abans de començar, es a dir, ara tot seguit. De les darreres proves també es mester enviarme'n a mí dos exemplars, un per tornarlo a vostè y l'altre per causa de les cites y altres relacions internes entre les diferents parts del meteix treball.

Quant l'estampació sia closa serà cosa d'enviar-me'n 50 exemplars a mí directament. Els altres 150 els enviarán vostès meteixos directament an En Meyer-Lübke o a una altra adreça que ja els diré abans.

Els gastos d'estampació y demás coses accessòries relatives a l'estampació de la tesi y a enviarla allà hon pertoca els contarán vostès y m'en enviaràn el compte total a mí y d'aquí ja lis pagarem. No mesclin res d'aquesta qüestió ni amb descomptes que per altres conceptes me facin a mi, ni amb altres comptes, ancara que sien d'aquesta casa. Altres descomptes y comptes enviinlos separadament.

Perque s'en recordi més bé de tot això he posat una ratlla davall de les paraules principals de cada capítol perque li sia més fàcil recordar-se'n sense tenir més necessitat de llegir altra cosa que les paraules subratllades.

Comencin lo més prest que puguin. Pensin qu'En Meyer-Lübke no'n voldrà saber res durant les vacances. No hi [ha] de part nostra cap inconvenient d'enviarli les proves de tot plegat o d'un troç ben gros; per ell y per mi serà millor; però vostès facin lo que lis sembli millor.

Adeusiau. Lo hi he enviat tot a vostè perque, si no, no sé ane qui volen que ho envii. El mètode del seu treball dins els materials de un poble determinat (p.ex.

Organyà) m'agrada.¹⁵⁵ De lo demás ja'n parlarem quant li puga escriure amb més lleguda. Comanaume a Deu. De vostè en Jesucrist.

Josep M^a. de Oleza, S.J.

[111] TP de Josep Oleza (26-7-1928)

Tarjeta postal

Sr. D. José Calveras

Apartado 12

Manresa (Barcelona)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

26 de juliol de 1928

Estimat pare Calveras: Li envio les proves corregides. Resultaràn molt bé. El tirar els plecs de 8 en 8 planes farà anar l'estampació massa poc a poc: a la fi de setembre no estarà terminada. En Meyer-Lübke s'en va a Amèrica a la fi d'agost i Deu sap quant tornarà. D'ací a Bonn tres dies de correu i altres tres de tornada son sis i potser que En Meyer-Lübke no pugui sempre corregirho tot seguit. Heu de contar 8 dies per cada plec de 8 planes i l'opuscle en tindrà prop de setanta. Conte que no teniu temps més que fins el dia 20 d'agost. Feu l'esforç per que no quedin inutilitzats tots els esforços per obtenir el títol. No'l me donaràn, si En Meyer-Lübke no'm presenta i ell acaba ara. La culpa la té el pare Serrat qu'ens prengué l'impressor de casa i vosaltres que el mes de març digueu que no l'admetieu fins a la fi de juny. Feu lo que pugueu, encara que us costi més. El pare Serrat ha promès pagarnos lo que sia i es home de paraula.

Comanaume a Deu.

Adeusiau. Vostre.

Oleza S.J.

¹⁵⁵ Oleza es refereix a l'article "Variants de les preposicions *a*, *en*, *ab* en els dialectes catalans", on Calveras (1928a) analitza l'ús d'aquestes preposicions a través de diferents exemples presos a Organyà.

[112] TP de Josep Oleza (30-7-1928)

Tarjeta postal

Sr. D. José Calveras

Apartado 47

Barcelona

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

30 de juliol de 1928

Estimadíssim pare: Agraesc la seua carta del 28. Avuy escric a l'impremta Sant Josep que la meua direcció desde'l 1er d'agost serà, si Deu ho vol: Santuario de N^a Sra. de Guayente Sahún (por Barbastro) (Huesca). Crec que hi seré cosa de quinze dies: ja li escriuré quant sia de tornada.

Aquí amb els exàmens, preparació de càntics per la festa, proves d'En Subirana i proves de la tesi no me queda gaire temps. Presenti vostè an el pare Casanovas la meua felicitació coral per la seua festa. Comanaume a Deu. Tot vostre en Crist.

J.M. de Oleza S.J.

[113] TP de Josep Oleza (4-9-1928)

Tarjeta postal

Sr. D. José Calveras

Apartado 12

Manresa (Barcelona)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

4 de setembre de 1928

Estimadíssim pare Calveras: Per aquest meteix corrèu li envio unes primeres proves. Vègiles i explíqui'n les dificultats que puguen tenir els tipògrafs de

entendre lo qu'ls dic. No'ls ho sé posar més clar. Es coneix que el tipògraf no es molt llest que'n diguèem: descuida les senyals de cursiva, no son conseqüents amb la cursiva dels signes fonètics qu'ells me feren posar a la plana 9 y sgs. (contra el meu gust), etc.

Veyau si amb bones els ho expliquèu. El pare Casas l'han fet rector nostre: potser ja ho sabíeu.

Adeusiau. Tot vostre en Jesucrist.

Josep M. de Oleza S.J.

[114] TP de Josep Oleza (9-9-1928)

Tarjeta postal

Sr. D. José Calveras

Santa Cueva. Apartado 12

Manresa (Barcelona)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

9 de setembre de 1928

Estimadíssim pare Calveras: Me podria deixar vostè un parell de dies l'original de la crítica meua del *Dicc. Alcover*? Amb la pressa que tenia quant la'm envià no vaig pendre nota dels tràçcos que vostè va pendre per l'*Anuari* i ara no sé cert què és lo que puc enviar a *Razón y Fe*. Lo millor es enviarme l'original català y el tornaré a vostè tot seguit abans del dijous qui ve, si m'ho envia totduna. L'impressor de l'*Anuari* hauria de tenir més lletres per poder treballar més depressa; y hauria de tenir millors impressors.

Adeusiau.

Unió de SS. y OO.

Vostre en Jesucrist.

J.M. de Oleza S.J.

[115] Carta de Josep Oleza (12-9-1928)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

12 de setembre de 1928

R.P. Josep Calveras S.J.

P.C.

Estimadíssim pare Calveras: Escric de seguida, encara que'm falta temps per altres coses, per pregarli que per amor de Deu no m'obligui a fer a la tesi alemanya el canvi dels signes fonètics sense presentarne en el començament el sistema complert. Per indicació d'En Meyer-Lübke vaig seguir el sistema d'En Schädel com dic a la plana 8: no més li he mudat o afegit signes allà ont ell no era precis abastament pel baleàric. Doncs bé: En Schädel usa casi exclusivament signes ordinaris que ténen l'avantatge de no complicar l'intel·ligència del sistema fonètic més de lo qu'ès mester. D'aquesta manera els signes que entremesclats amb els ordinaris li semblen antiestètics serveixen millor per cridar l'atenció sobre alguna diferència especial que en aquell moment es digne d'atenció.

Ademés l'Universitat no passaria per que'm separàs del manament d'En Meyer-Lübke de ferho així com En Schädel y servintme de negretes o cursives pels signes dignes d'especial atenció pel meu treball. Fins aquí les raons objectives que me mouen a escriureli de seguida demanantli per amor de Deu que torni arrera aquestes ordes noves que vostè ha donades a l'impremta: l'execució d'elles podria esser causa de que l'impressió duràs mig més més que en el cas contrari.

Ara una observació meua personal sobre el sistema fonètic que feu seguir a l'Oficina Romànica: heu escullit un dels sistemes més complicats que hi pot haver, poc pràctic per la petitesa dels signes diacrítics que's rompen fàcilment y per afegidura cursives y que per els meus ulls (y crec que per molts d'altres) son un turment y ocasionen confusió d'uns signes amb altres. Ja veig qu'heu volgut aprofitar els signes de l'Atlas d'En Grier: una rahó econòmica potser, però certament poc científica: no us ho lloaràn certament els filòlegs estrangers ni els espanyols no catalans.

Me sembla molt acertat el plà de vostè de publicar a l'*Anuari* no més lo de l'article y reservar per un número de la Biblioteca Lingüística tot lo demés. Lo que no me sembla del gust d'En Meyer-Lübke ni de l'Universitat es que a la tesi completa no hi figuri la digressió sobre l'article que ha sigut tan estimada que se li ha fet fer part de la memòria publicada en alemany. Feta la traducció d'aquest troç abans de desembre, com vostè diu, per l'*Anuari*, no costaria res afegirla an el número de la Biblioteca pel maig de l'any vinent. Lo que no puc prometre es tenir enllestides aquestes coses tan depressa. Vet en aquí les raons.

Jo no sé si vostè se fa càrrec de les moltes ocupacions meues. El meu curs (que enguany serà de 25 alumnes) ha de fer (segons la nova ordenació dels estudis) tota la escola mitjana y la 1ª mitat de la Suprema, y això que venen de Gandia ben fluixos de l'escola ínfima. Ademés jo meteix els he d'amostrar geografia y pot ser també història d'Espanya tot en un any. Resultat: 4 hores d'escola cada dia, treball intens de corregir composicions cada dia, preparació de matèries de composició y d'exercici (que no'n tenim cap, fora d'un parell d'assajos de mestres novells passats que no tenien crítica abastament y estan plens d'inexactituts). Afegiuhi el breviar i els exercicis espirituals. Teniu en compte qu'el meu cap no té massa salut y ha mester repòs sovintejat y que sobre tot els meus ulls necessiten descans de tant de llegir y escriure: y veureu qu'el poc temps lliure que'm pot quedar després de les tasques obligatòries de professor d'aquesta casa es el temps indispensable per descansar un moment o per fer una volta dos colps cada setmana. D'aquesta manera lo més que puc treballar en estudis romànics es una vegada cada setmana cosa d'una hora y hi ha setmanes que per casos extraordinaris ni això me queda. Afegiuhi que aquí no tenc les col·leccions de revistes y obres de l'especialitat ni tenc avinent cap biblioteca romànica: els llibres que vaig arribar a reunir amb lo que guanyava de la classe a l'Universitat no es més que una mínima part del nucli principal d'una verdadera biblioteca d'especialista: sols a Madrit y a Barcelona podria jo trobar els llibres necessaris si ho he d'arribar a esser autoritat en aquesta casta d'estudis. Ara per ara cada article meu me costa desde aquí més del triple de lo que'm costaria a les capitals dites y encara resulta poc pulit. Per totes aquestes raons no'm compromet a tenir llest res: més encara: tenc prohibició de admetre treball a plaç fixe, tant per manament del metge com per manament dels meus superiors.

Amb tot y amb això jo faig lo que puc y poc a poc esper tenirlos contents a vostès. Però sàpiguen que ningú s'interessa per ajudar-me a alleugerar aquestes dificultats: dic ningú d'aquells que mostren interès perque'ls servesca. Només vostè me mostra un poc d'interès.

Me diu vostè que el quadre sinòptic el feràn en full independent plegat. No hi tenc inconvenient; però heu de tenir esment de que no s'interrompi el text del qual ell forma part: lo contrari seria considerat com una puerilitat de l'impremta y en deshonra de Manresa y de tota Espanya: les imprentes ont es té que sacrificar l'idèa a les consideracions materials d'aquesta mena estàn endarrerides. Jo he de presentar el treball en la forma aprovada y exigida per l'Universitat y es de absoluta necessitat que el lector científic vegi aquest quadre sinòptic en arribar an aquest punt y que no passi endavant sense haverlo vist: precisament es tracta aquí d'un punt que per haverlo descuidat ha portat els filòlegs an els errors inseqüències que en aquest article he tingut de refutar y aclarir. Ho poren imprimir en full independent plegat però qu'estiga aferrat en aquest mateix lloc y sense interrompre el text aont pertany.

Han de saber que dissapte entraré an els sants exercicis, si Deu ho vol. Si m'envien proves abans, les podré despatxar; si no, fins a dia 24.

Adeusiau. La pressa y l'importància del assumpto y la falta de temps me dona un estil sec; pero ja'ns entenèm vostè y jo. Les coses en les quals som intransigents, es que no puc deixar d'esserho. Comànim a Deu. Vostre en Jesucrist.

J.M. de Oleza S.J.

P.S. urgent. Per una qüestió filològica he mester *Annuaire de l'Ecole pratique des Hautes Etudes*, 1898, (pp. 85-94) y 1901 (p. 106 sgs.). Això serà a Barcelona sens dupte: podria vostè manllevarlo per mí per un més. Lo mateix li dic del *Boletín de la Institución Libre de Enseñanza* (1876 y 1879).¹⁵⁶ Vale.

¹⁵⁶ La "qüestió filològica" que interessava a Oleza era el dialecte castellanoaragonès de la zona de Graus. En la referència bibliogràfica de l'anuari de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes, hi ha un informe de Saroïhandy sobre les seves estades de recerca lingüística a l'Aragó. Gràcies a unes beques de l'Ajuntament de París als investigadors de l'Ecole Pratique des Hautes Etudes, Saroïhandy va poder passar uns mesos a diferents localitats aragoneses amb l'objectiu d'estudiar el dialecte de la zona; en l'informe de Saroïhandy, es descriu el resultat de les recerques i s'esmenta

[116] Carta de Josep Oleza (24-9-1928)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

24 de setembre de 1928

R.P. Josep Calveras S.J.

P.C.

Estimat pare Calveras: A corre cuita vos escrig aquestes ratlles per respondre a la vostra darrera carta d'ahir.

La solució qu'em dona vr. de anar a Barcelona sembla bona, si ens arribem a lliurar de classes el més d'agost i setembre. Ja veurem lo que Deu N. Sr. disposará. Més fàcil seria anarhi pera Nadal o Setmana Santa i quedarme aquí l'agost i el setembre. Lo qu'ès ara he mester aquells llibres pel més qui vé. Si no hi ha més remei deixarem perdre l'ocasió que's presentava de surtir d'un compromís i ho oferirèm a Deu N. Senyor.

V.r. em diu: "En quant a posar lo de l'article mallorquí en el volum de la «Biblioteca lingüística» a més de publicarlo en l'*Anuari*, penseu que fer dues vegades la composició d'impremta d'un mateix text, és un luxe de gastos, que les possibilitats de l'Oficina Romànica no ho permeten, i mantenir els paquets de composició d'unes 50 planes sense desferlos fins que acabat l'*Anuari* es pugui imprimir la tesi sencera... es privarnos de gran part del material de treball". Vegin si una solució podria anar la de fer el tiratje de lo de la tesi sobre l'article al meteix temps que la de l'*Anuari*, ja que dins la tesi principal forma lo de l'article com una digressió que estaria molt bé a la fi com apèndix amb numeració especial 1* o una altra que a vr. li sembli millor. Crec que vos seria avantatjós imprimirla així perque potser s'animarien a complir la tesi complerta molts que sols per lo demés de la tesi no tendrien interès. Però de tot això ja'n parlarèm més envant.

Demana vr. si per sistema fonètic m'agradaria el que fa servir Mn. Alcover pel diccionari, li he de dir que sí, mil voltes sí. Ès ara per ara el que m'agrada més de tots els que conèc.

En Meyer-Lübke no té cap exemplar de les planes 8, 9 y 10 de la meua tesi y aixís amb els mil treballs que prepara sempre pels seus molts deixebles potser creurà qu'ès ell el qui no s'en recorda. Però quant ho vegi tot no n'estarà content.

Vr. em diu: “no canvia el sistema de Schädel el que les lletres corrents, sense cap modificació gràfica, siguin rodones o cursives”. Deixim que li diga que en això no té raó vr.: precisament en Meyer-Lübke veuria amb molt de gust la tendència actual d'orientar els sistemes fonètics cap a substituir amb modificacions gràfiques molts dels malavenguts signes diacrítics. Jo no veig que sia tan notable l'efecte antiestètic de que vr. té tanta de por. Com que això pertany a l'essència del sistema fonètic tothom que hi entengui veurà qu'el responsable d'això es l'autor i no la Biblioteca Balmes. Vr. diu: “El treball estava acabat de compondre i esmentat en aquesta forma quant vos en protestareu”. Tot el temps que vr. va ser a Barcelona varem seguir el meu criteri i sols quant vr. tornà a Manresa totseguit va fer vr. la variació i jo vaig protestar tot seguit. De llavors ençà no he tornat veure res de lo que ja estava aprovat amb l'altre criteri: m'agradaria veure com queda el primer quàdern, perquè aquestes reformes de vr. no hi eren quant En Meyer-Lübke i jo el vàrem veure: i hem [de] tenir molt d'esment de que no'ns resultin lletres de diferents classes a diferents parts del treball amb un mateix significat. De lo que no vaig protestar al començament és de que vr. va fer posar a les planes 8, 9 y 10 amb cursives la major part dels signes que jo posava allà en lletra no cursiva; però per aquelles excepcions jo no hi vaig tenir res que dir, ja que no'n tenia encàrrec de notarles amb signes diferents com a mi m'agradaria. Però una volta fixat el sistema era mester ser conseqüents amb ell. Per l'*Anuari* ja ho arreglarem com vulguéu; però per l'edició alemanya feuho com vos ho dic: els alemanys no'n fan cas d'aquestes finures estètiques i en canvi exigeixen una exactitut escrupulosa en lo que hagen d'esser dades científiques. Afegiu: “Esmenar-lo hauria representat una setmana més de treball”; les esmenes que jo havia proposades eren més poques qu'els canvis que's tingueren de fer per posarho tot en cursives.

Vr. en protesta com a encarregat de la Biblioteca Balmes, ja que jo vaig fer constar el seu nom en la portada. Vr. va fer fer el canvi de les planes 8, 9 y 10 sense dirme'n res fins que va estar fet; encara que jo vaig pensar qu'allò no era tan uniforme com hauria sigut com jo les havia proposades, però no'n vaig protestar per no fer descompondre aquelles planes perquè esperava que no m'oposarien tanta de resistència en lo d'esser conseqüents. Facim favor d'enviarme un

exemplar del primer quadern per veure com ha quedat i faré lo possible per acomodar-me en el resultat. No corregiré aquestes darreres proves fins qu'en tenga la resposta d'En Meyer-Lübke. Adeusiau comanau-me a Deu. Afectíssim en Jesucrist.

J.M. de Oleza S.J.

P.S. Si no'ns hem d'avenir d'altra manera, borreu de la portada el nom de la Biblioteca Balmes, deixanthi el de l'impremta; o feu nova la portada si es mester. Vale

[117] Carta de Josep Oleza (29-11-1928)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

29 de novembre de 1928

Rt.P. Josep Calveras S.J.

P.C.

Estimat pare Calveras: Vaig rebre la seua postal del 21 de novembre com vostè mateix pogué veure per la resposta que tot seguit li vaig enviar per lo que pertocava an els homenatges Alcover i Fabra.

Avui he de respondre amb relació a la factura de la meua tesi. Vostè em diu que es de 690 ptes. i que vostès ja les han pagades. Ahir vaig rebre de l'impremta la carta adjunta amb aquesta factura: ni la carta ni la factura fan menció dels diners rebuts de vostè a títol d'aquesta factura; això m'assembla sencillament una grosseria de l'impremta. Ademés posa com a preu de la dissertació impresa 698 ptes. Ademés hi afegeixen ells, com jo'ls havia dit, els gastos de correu per lo qu'enviaren a Alemanya. Els gastos de correu per enviar-me a mi les 50 que a mi es destinaven foren (segons els sellos de correu) solament 1'70 ptes.: d'això no'n fan ells cap menció.

Li dic tot això perque sápigam vostè tots els antecedents. Potser que les vuit pessetes de diferència entre les 690 que vostès pagaren i les 698 qu'ells posen

aquí sien per causa del correu de les que a mi m'enviaren i del correu de les proves que tantes de vegades me tengueren d'enviar.

Per conseqüent, ja que vostès de les 711'20 ptes. ja n'han pagades 690, he parlat amb el pare rector i hem resolt que vostès paguin a l'impremta les 21'20 que encara queden per pagar. Aleshores nosaltres else pagarèm a vostès i ja ens arreglarèm amb el pare Serrat puis així ens ho encarregà ell quant férem els tractes. A vostès no'els ha de ésser dificultós pagar an En Terra ja que estàn en correspondència amb ell per causa del *Anuari*.

De la tesi n'he quedat content gràcies a Deu i an els esforços de tots; però aquella qüestió de les transcripcions (que fou causa de retardarho tot casi un més) ha produït una incoseqüència entre les transcripcions de la plana 12 i 13 i les altres. Així i tot queda bé. Deu lei pagui tot. Té interès vostè en tenirne un exemplar? I el pare Casanovas en voldria un exemplar ademes del de la Biblioteca Balma, que ja supòs qu'else va enviar l'impremta segons encàrrec meu? Si hi ténen interès, malgrat l'estar en alemany, els en enviaré. Adeusiau. Vostre en Jesucrist.

J.M. de Oleza S.J.

[118] Carta de Josep Oleza (31-12-1928)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

31 de desembre de 1928

Rt.P. Josep Calveras S.J.

P.C.

Estimadíssim pare Calveras. Bones festes i bon any que Deu nos dó! Diu el pare rector que diguéu an el pare Aparici que vos doni tot el muntant de la factura de la meua tèsi i que ho carregui tot a compte de la residència de Lleida que's va comprometre a pagarla.

Per aquest correu li remet els fascicles que fins ara he rebuts del *Diccionari* Alcover per preparar la recensió publicada a l'*Anuari*: ja s'en recordarà vostè que així quedarem que'ls ho tornaria i vostès me pagarien la recensió com an els demés col·laboradors de l'*Anuari*. Esper que m'en enviaran vostès prest els

APÈNDIX IV.A

honoraris: ja que ni per Madrit ni per medi de vostès puc aconseguir manllevar llibres de biblioteques de Madrit o Barcelona, no tenc més remei que comprar llibres amb els pocs diners que pugui jo guanyar, que son ben pocs i de tant en tant.

L'*Anuari* ha surtit ben polent i aixerit, gràcies a Deu. Honra al casal on es nat i a l'Oficina on l'han redactat. Enhorabona! El vostre article m'agrada prou.

Crec qu'he respost a tot lo que vostè desitjava.

Comanim a Deu

Ton seu en Jesucrist

Josep M. de Oleza S.J.

[119] Carta de Josep Oleza (6-7-1929)

Tarjeta postal

Sr. D. José Calveras

Apartado 47

Barcelona

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

6 de juliol de 1929

Benvolgut pare Calveras: L'adreça que vostè desitja es Carmen Dore; es l'arxiver municipal de l'Alguer.

Signor Carme Dore, archivista della città (Alguero-Sardegna- Italia).

Digueli que jo l'he recomanat a vostès per col·laborar pagat a l'*Anuari* amb els seus reculls de folklore algherès. Sense pagarli no voldria col·laborar. Jo vaig esser allà l'abril de 1926.

El meus 26 deixebles no'm deixen un minut per fer la traducció. Serà lo primer que jo faça tan prest tenga temps lliure.

Vostre

J. de Oleza S.J.

[120] TP de Josep Oleza (15-9-1929)

Tarjeta postal

Sr. D. José Calveras

Apartado 47

Barcelona

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

15 de setembre de 1929

Estimat pare Calveras: He rebut vostra lletra. Me sab greu l'estat en que's troba lo de l'*Anuari*. Ara tinc altres 27 deixebles y de més a més escola diària amb dos cursos de francès y un d'infima: les vacances menors son ara així. Si no's tractàs més que d'una o dues planes, un podria trobar sempre una mica de temps per traduirles: però son moltes més.

Ara he de començar els exercicis. Per les raons qu'us dic he hagut de refusar els exercicis als nois de Roquetes qu'amb insistència m'havien oferit, i també he deixat de col·laborar (amb molt de sentiment) a l'homenatge a Mn. Alcover, que m'en tindré que penedir tota la vida. Una cosa pot fer vostè: fàcilment traduir i envíem la traducció abans d'imprimirla: una revisió ràpida la podré fer amb una hora o dues, i això ja'm sembla possible. Traduíu només les planes 31-66. Serviuvos de la transcripció fonètica del *Diccionari* Alcover.

Vostre en Jesús.

J.M. de Oleza S.J.

[121] TP de Josep Oleza (16-10-1929)

Tarjeta postal

Sr. D. José Calveras

Apartado 47

Barcelona

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

16 d'octubre de 1929

Estimat pare Calveras: He rebut la seua postal. Me diu vostè: “No hi penseu més, ni per ara, ni per l’any que ve”. Me sembla una solució massa radical de part de vostè. L’*Anuari* d’enguany està en premsa: doncs encara hi ha temps per ferho per el de l’any que ve. Me sembla que vosté no ha llegit bé la postal. Ja que jo tenc poc temps per treballar en coses filològiques, ¿no es millor que m’entretenga a traduir i en canvi doni el temps que trobi a preparar nous treballs? ¿En tot Barcelona no trobaràn una persona que pugui traduir en català aquell grapat de planes de la meua tesi? Páguili, si es mester dels diners que’m donaria a mi per la col·laboració. La traducció envíimela de seguida perque jo en faci un repàs breu.

Vostre

J.M. de Oleza S.J.

[122] Carta de Josep Oleza (16-1-1931)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

16 janer de 1931

Rt.P. Calveras S.J.

P.C.

Estimat pare Calveras: El pare rector d'aquí me digué l'altre dia que vr. desitjava una recensió de tot el tom primer del diccionari de mn. Alcover. L'idea em plau i ja era cosa convinguda entre nosaltres que malavetjariem a fer-ne una per l'*Anuari*.¹⁵⁷ L'única dificultat que's presenta es aquesta: si volen vostès una recensió ben tècnica i llarga no tenc aquí els llibres de consulta necessaris, vaig fer la prova de manllevarlin alguns a vr. de Barcelona i a la fi em respongué que no ho podia conseguir: lo meteix me succehí de part de Madrit.

Ara, si vr. es satisfà d'una recensió per l'estil de les que el pare Navàs fa de l'*Enciclop. Espasa* damunt *Ibérica*, díguim'ho i de seguida la tendrà feta, si el poc temps que'm queda de les escoles i correccions no'l tenc que dedicar a altres quefers de l'obediència.

Me sembla que avui li envien an el pare Coll per petició de vr. alguns llibres d'aquells que vr. va fer comprar per aquest col·lègi. No cregui que'ns sobren. Poc a poc vaig fent un pla i revisió per llevarne tot allò que pot ofendre la delicadesa espiritual dels nostres juniors, i havíem pensat d'enquadernarne els troços bons en forma d'antologia. El mal estat dels meus ulls fa que, després d'escoles i correccions i resos, no me basti el temps per ferho depressa, ja que això m'exigiria un exercici intens de lectura que els meus ulls no comporten. Però de totes maneres ho vaig fent, i quant ho tenga enllestit més bé mos ne faltaran que no mos ne sobran d'exemplars. Recordi vr. la pobresa d'aquesta casa i compari-la amb Sarrià, i si alguna vegada té avinentesa d'enviarnos qualche remesa de llibres catalans bons per l'acadèmia me sembla que vr. faria un bon regalo an el pare rector d'aquí i an aquesta acadèmia. Totes aquestes coses surten de mí: perque no

he tengut temps de parlarne amb el pare rector. Vos les he volgut dir perque sapigueu que si enviam aquests llibres no es perque no'ns facin falta. Pero amb molt de gust ho feim, ja que vr. ho demana i el pare rector ho vol així.

Perdoni'm de que no més li escriga tant de tart en tart. Els professors de Verola tenim massa poc temps: no som ni d'alluny com els de Sarrià, com vr. sap.

Grans mercès de l'exemplar de l'*Epistolari Llorente*: obra interessant per l'història literaria de la llengua. Pregueu per mí. Vostre en Jesús.

Josep M. de Oleza S.J.

[123] Ta de Josep Oleza (14-3-1931)

JHS

Monasterio de Veruela

(Zaragoza) Borja

14 març 1931

Estimat pare Calveras: Aquí teniu l'articlet per l'*Anuari* de aquest any.¹⁵⁷ El de 1930 encara no l'he vist. Esper que'l m'enviará. O no'n va surtir cap?

Molts anys per St. Josep.

Vostre en Jesucrist.

J.M. de Oleza S.J.

¹⁵⁷ La ressenya d'Oleza sobre el tom I del *DCVB* es publica a l'*AOR* III (1930) amb el títol "Sobre A. Alcover y F. de B. Moll: *Diccionari català-valencià-balear*. Tom I" (Oleza 1930).

¹⁵⁸ No sabem de quin article es tracta, perquè després de la ressenya sobre el tom I del *DCVB* (*AOR* III, 1930), ja no publicarà res més a l'*AOR*.

PAR TUSQUETS, ALFONS (Barcelona 1879 — 1936). Filòleg. Autor d'estudis shakespearians i filològics. La seva obra lingüística catalana és escrita en ortografia antinormista. Musicòfil, fou president de l'Associació Wagneriana; comerciant, fou l'ànima del Centre Cotoner de Barcelona; polític, fou president de la comissió d'hisenda de l'Ajuntament de Barcelona; catòlic, estigué vinculat a Foment de Pietat Catalana. Membre de la RABLB i de l'Oficina Romànica. Assassinat durant la guerra civil [La figura de Par ha estat estudiada per Francesc Feliu (1997), a través de l'epistolari amb Ramon Miquel i Planas].

[124] Carta d'Alfons Par (26-1-1926)

Alfonso Par

26 janer 1926

Rosellón, 231, pral.

Rd.P. Calveras SJ

(Entre Rambla de Catalunya y Balmes)

Present

Barcelona

Teléfono 2134 G

Molt Rd.P.: Ací trobarà la sintaxi de Meyer-Lübke; pero sa observació sobre *elsi* es a la *Morphologie* que jo no tinch; es al Ateneu Barceloni y al Institut d'Estudis Catalans.¹⁵⁹

Respecte a les consultes de pronoms atons, me trobo ab una dificultat: mes respostes y traduccions ¿han d'esser literàries o coloquials? Puix usualment lo llenguatge parlat simplifica les combinacions binaries y ternaries pronominals servantne no més un, usualment lo pronom datiu; en cambi literariament cal marcar la combinacio binaria; la ternaria resulta ja forsada. Cueis: “poseu los diners a ella a la caixa d'estalvis” resulta literariament: “poseuloslesihi”, mes açò ningú ho diu de manera que en realitat y coloquialment la llengua diu: “poseu'lslesi” o simplement “poseuleshi”.¹⁶⁰ ¿Quina forma vol la escrita o la parlada? De V. afm.

Anfos Par

¹⁵⁹ La *Grammaire des langues romanes* de Meyer-Lübke és una referència constant en els articles de Calveras sobre el pronom datiu publicats a *LPC* (1926-1927); v. § 5.3.1.

¹⁶⁰ Par era un dels corresponsals a què Calveras va recórrer per estudiar els pronoms en els dialectes (v. apèndix III).

[125] Carta d'Alfons Par (3-2-1926)

Alfons Par
Rosselló, 231, pral.
(Entre Rambla de Catalunya y Balmes)
Barcelona
Telèfon 2134 G

3 febrer 1926
Rd.P.J. Calveras SJ
Manresa

Molt Rd.P. y amich: Ab la explicació de sa atenta del 29 pp. he formulades les respostes a son questionari.

Dues observacions, però, hi ha a fer:

a) Les combinacions pronominals poden esser considerades en català com a merament teòriques: coloquialment son sempre evitades, y per açò trobarà algunes de mes respostes ambigues, per quant sols reflectexen lo pronom datiu y no l'accusatiu. Literariament tampoch s'usen gayre, puix tenen sabor pedantesca.

b) Lo datiu plural femení revesteix a voltes la forma *elsi* (de conformitat ab la forma literaria tònica *los*) y a voltes *lesi*. Jo li he posats exemples de tot, mes tots poden esser resolta ab la forma única *elsi*. Mes cal insistir en que *lesi* es viu.

No's compren com los gramatichs catalans no han volgut admetre les formes datives *elsi*, *lesi* fetes per analogia ab lo sing. *li*, car son ben distintes y característiques. Naturalment qu'es una barrabassada adoptar la grafia *hi* (*els hi*, *les hi*) quan no intervé lo pronom adverbial de lloch.

Es de V. afm.

Anfos Par

[126] Carta d'Alfons Par (27-3-1926)

Alfons Par
Rosselló, 231, pral.
(Entre Rambla de Catalunya y Balmes)
BARCELONA
Telèfon 2134 G

27 març 1926

Rt. P. J. Calveras, S.J.

Manresa

Molt Rt.P. y amich: Mon silenci prové d'haver estat malalt. Ara, ja mellor, començ a reprendre mes tasques habituals, y'm moch recordat que li prometi trametreli un petit qüestionari pera l'ús en la llengua viva de *qui, que*. M'interessa molt, anch que comprench la feyna y perdua de temps que li ocasionaré pera fer copiar y distribuir entre nos corresponsals les preguntes qu'encloch.¹⁶¹

Confiant, però, en sa benevolencia les hi adjunt y si v. veu que l'amohina massa, retòrnimeles sens empatx.

Ab moltes de gracies sap es de v. afm

Alfons Par

[127] Carta d'Alfons Par (30-7-1926)

Alfons Par

Rosselló, 231, pral.

(Entre Rambla de Catalunya y Balmes)

Barcelona

Telèfon 2134 G

30 juliol 1926

Rd.P. Calveras SJ

Ciutat

Molt Rd.P.: Molt m'ha plagut son treball sobre'ls pronoms atons publicat en *La Paraula Cristiana*.¹⁶² Los materials son interessantíssims y la exposició n'es perfecta. Lo felicito y encoratjo. Hi ha diversos punts qui conformen idees meves y qui'm serviràn de fonament.

Me sabé molt de greu no poder concorrer a les dues reunions filològiques habudes en lo Foment.¹⁶³ Mes, estich malalt d'una entero-colitis y'l metge m'ha prescrit repòs absolut. Deu mitjançant, espero estar mellor la setmana qui vé, y llavors procuraré veure-lo. Es de V. afm.

Anfos Par

¹⁶¹ Par publicà un article sobre els relatius *qui, que* a la *RFE*.

¹⁶² V. Calveras (1926e).

¹⁶³ S'han de tractar dels primers contactes per constituir l'Oficina Romànica (v. § 2.1).

[128] Ta d'Alfons Par (7-8-1928)

Rd. P. J. Calveras S.J.

7 agost 1928

Ciutat

Molt Rt. amich: Li retorn la “consulta *pontifex*”. Filologicament me sembla molt bè: ara la qüestió de la viabilitat moderna de “pontifis”, no depen dels filelechs sino dels literats, o mes precisament dels “genis del estil”.¹⁶⁴

Curis bè de la seva salut.

Es de v. afm. a.q.l.s.m.

Alfons Par

[129] Ta d'Alfons Par (2-10-1930)

Alfons Par

Rosselló, 231, pral.

(Entre Rambla de Catalunya y Balmes)

BARCELONA

Telèfon 72445

Molt Rt. amich: Llegit l'article d'En Barnils, qui es interessant pero, per son caracter pedagògich, me sembla que no s'adiu al nostre *Anuari*, com v. mateix opina.¹⁶⁵

Es de v. afm

Alfons Par

2/oct/30

¹⁶⁴ Calveras dedica una consulta a discutir quina ha de ser la forma catalana de *Pontifex* i acaba defensant l'opció de *Pontifis* (cons. 5: 25-8-1928). Abans de publicar-la, doncs, Calveras l'envià a Par.

¹⁶⁵ V. apèndix IV.a / 18.

[130] Carta d'Alfons Par (21-10-1930)

Alfons Par

Rosselló, 231, pral.

BARCELONA

Telèfon 72445

21-oct.-30

Rt. P. J. Calveras S.J.

Present

Molt Rt. P.: Quan no m'ho esperava, he d'acompanyar avuy a les 6 ½ tarde a casa'l metge un nèn meu, de manera que no crech que'm sia possible concórrer a la junta. Emperò, li escrich la present pera darli resposta als afers financers que li interessèn.

1er) Garantia de pagar ptes. 5.000 en cinch mesos any 1931 o 1932 o 1933; no puch donarla, puig equivaldria a pagar. Ja la voldria jo pera'ls textos antichs qu'hem de publicar ab En Miquel y Planas.¹⁶⁶

2on) Caritat pera l'*Anuari*: aquest curs no'n podré fer. Jo sempre he tinguda cura de repetir que no'm comprometia pel pervindre. Aquest any los negocis han estat dolents y la meva familia es a punt d'augmentarse; en consciencia no puch despendre pera caritats literaries. De la mateixa manera que no'm vaig comprometre, açò no preclou qu'un altre any estigui en situació de ferne.

Besa la seva mà y es de v. afm.

Alfons Par

[131] Carta d'Alfons Par (13-6-1931)

Alfons Par

Rosselló, 231

BARCELONA

Telèfon 72445

Rd.P.J. Calveras

¹⁶⁶ Es tracta del segell editorial "Biblioteca Catalana" (v. § 2.6.2.c).

Rt. amich: No més s'en pot aprofitar la 1a y la darrera "cuartilla", o sigui que no's pot admetre.

Jo'l retornaria ab un "non possumus".

En Pitollet me demana un exemplar de mon estudi "Curial y Guelfa" ¿Me'l podria fer a mans?

De v. afm.

Alfons Par

13/VI/31

[132] Carta d'Alfons Par (16-6-1931)

Alfons Par

Rosselló, 231

BARCELONA

Telèfon 72445

16 juny 1931

Rt.P.J. Calveras S.J.

Ciutat

Molt Rt. amich: La gramàtica, que li retorno, me plau força. Hi ha moltes coses dignes d'ésser estudiades y publicades.

La matexa derivació del catalá, es exagerada, mes nò del tot falsa. Ab lleugers retochs quedaria bè. Lo llatí operá naturalment sobre una llengua autòctona qu'a mi també me sembla era parenta del etrusch o sia d'un dels parlars que contribuiren al mateix llatí.

De v. sempre afm.

Alfons Par

[133] Ta d'Alfons Par (18-6-1931)

Alfons Par

Rosselló, 231

BARCELONA

Telèfon 72445

18 juny 1931

Rd. P. Calveras S.J.

Ciutat

Molt Rd. amich: Acabo de descobrir una errada garrafal en la primera plana de mes "Notes... de Curial". En lo prefaci ratlla 8 del text ha de dir s. XVè (y nó XIVè).

Si en lo volúm del Anuari hi ha llista d'errades no's descuydi d'aquesta.

De V. afm.

Alfons Par

[134] Ta d'Alfons Par (6-3-1935)

Alfonso Par

Ronda de la Universidad, 35

BARCELONA

Teléfono 10602

6 de mars de 1935

Rt. P. J. Calveras S.J.

Ciutat

Molt Rt. amich: Rebo la seva convocatoria. Demà me sera impossible concorrer a la sessió, perquè a la mateixa hora tinch Academia de Bones Lletres, ab la circumstancia de que se commemoren los 80 anys complerts per En Casades y Gramatxes y no puch faltarhi.

Crech qu'en les cartes de N'Aguiló n'hi ha d'En Teodor Llorente, mes pera trobarles es necessari desfer totes les carpetes y revisar les 3.000 cartes una per una. Faré aquesta feyna ab molt de gust, pero m'ha de concedir un cert marge de

temps prudencial. De totes maneres v. aturi les proves del volum III. Jo ja'l complauré lo més abiat que pugui.

De v. afm. q.b.s.m.

Alfons Par

[135] Ta d'Alfons Par [(s.d.): posterior a 6-3-1935]

Alfonso Par

Ronda de la Universidad, 35

BARCELONA

Teléfono 10602

Rt.P.J. Calveras S.J.

Ciutat

Molt Rt. amich: Ja veu si'm plau complaure'l que ja he examinat lo fons epistolar Aguiló, pera extreure'n les lletres d'En Llorente.

N'he trobades 13 qu'encloch. Desitjo que me les retorni un cop les tingui copiades y qu'al publicarles esmenti mon nom com a possessor al peu de plana, o allà ahont v. vulgui. Podria posarse Biblioteca Alfons Par o altra cosa semblant.¹⁶⁷

Sap es de v. afm. q.b.s.m.

Alfons Par

¹⁶⁷ En publicar-se el vol. III de l'*Epistolari Llorente*, s'especificarà que les cartes de Llorente escrites a Aguiló es conserven en la biblioteca particular de Par.

QUINTANA, LLORENÇ. Membre del Cículo de Estudios de Palma de Mallorca.

[136] Carta de Llorenç Quintana (16-8-1928)

Círculo de estudios

Palma de Mallorca, 16 de agosto de 1928

Rdo. P. José Calveras

Barcelona

Distinguido señor y rd. padre: Tengo el gusto de comunicarle que en el seno de este Círculo de Estudios se ha constituido una comisión, de la cual formo parte, encargada de organizar un homenaje al filólogo mallorquín M.I.Sr.D. Antonio Mª Alcover con motivo de la publicación de su *Diccionari catalá-valenciá-balear*, por considerar esta obra, tanto en sí misma como por las circunstancias de desinterés y constancia que concurren en el autor, muy acreedora a la gratitud de los estudiosos y en especial de los que se dedican a la Lingüística o a la Filología en cualquiera de sus ramas.

La parte principal de este homenaje consistirá en la publicación de un volumen en que, bajo el título de *Miscelánea filológica dedicada a Antonio Mª Alcover*, se reunirán sendos artículos de los más notables filólogos, así catalanes y castellanos como extranjeros. Desde ahora me complazco en invitar a v.r. a colaborar en dicha miscelánea tratando el tema de lingüística o de literatura que guste v.r. elegir.¹⁶⁸

El formato del indicado tomo será aproximadamente igual al de la *Revista de Filología Española*. Desearíamos que, por término medio, la extensión de cada artículo no excediese de treinta páginas de dicho formato (si bien ésta es una mera norma de carácter general, que no impedirá se admitan trabajos más extensos). El plazo regular para el envío de originales terminará el 31 de enero de 1929.

Esperando se dignará v.r. concedernos el alto honor de aceptar esta invitación, me ofrezco por su affmo. s.s.

Lorenzo Quintana (Dirección: Temple, 5, pral. Palma de Mallorca).

¹⁶⁸ Calveras no hi col·laborarà, però el comitè directiu de l'OR enviarà una carta d'adhesió a l'homenatge, que es reproduïx a l'apartat "Cartas de adhesión" de la *Misc. Alcover* (p. XVI-XVII).

[137] Carta de Llorenç Quintana (8-9-1928)

Círculo de estudios

Palma de Mallorca, 8 de septiembre de 1928

Rdo. P. José Calveras S.J.

Barcelona

Rdo. Padre: Recibí y agradezco su atenta carta del 27 de agosto, y me place manifestarle en nombre de ese Círculo de Estudios la satisfacción con que cuantos formamos la comisión de homenaje al M.I.Sr.D. Antonio Mª Alcover hemos visto que podemos contar con la valiosa adhesión de v.r. a dicho homenaje.

Al mismo tiempo me permito insistir en rogarle haga todo lo posible para colaborar en la *Miscelánea Alcover*, pues apreciamos mucho su firma de filólogo y sería un honor y un aumento de prestigio para esta comisión el poder presentar su nombre entre los de los muchos e insignes lingüistas que han de colaborar en la mencionada miscelánea.

Respondiendo a la atinada insinuación que v.r. nos hace sobre la inconveniencia de los personalismos, me complazco en participarle que unos de los principales propósitos que nos animan a realizar el homenaje, es el de reunir en él a filólogos de todas las escuelas, para contribuir de este modo a desvanecer las rivalidades y resentimientos que desde tanto tiempo se han venido alimentando y que son tan perjudiciales al verdadero progreso de los estudios. A este fin hemos cuidado de invitar en nombre de la ciencia, no sólo a los amigos constantes de Mn. Alcover, sino también a los que le han combatido o han sido combatidos por él.

A estas horas hemos recibido ya ofrecimientos de colaboración para la miscelánea, de parte de prestigiosos filólogos, entre los cuales recuerdo a los profesores Todesco de Padova, Grammont de Montpellier, Giese y Grossmann de Hamburgo, Grandgent de Massachussets, Ezio Levi de Nápoles, Tallgren de Helsingfors, Rohlfis de Tubingen, el español y jesuíta p. Oleza, etc.¹⁶⁹

Confianto en que podemos incluir en tan prestigiosa lista el digno nombre de v.r., tengo sumo gusto en reiterarme suyo affmo.s.s.

Lorenzo Quintana (Temple, 5, pral. Palma de Mallorca).

¹⁶⁹ A la *Misc. Alcover*, hi van participar un total de trenta col·laboradors, alguns dels quals van ser els esmentats aquí per Quintana (entre aquests, l'únic que no hi aportarà cap treball va ser Oleza).

[138] Carta de Llorenç Quintana (17-12-1928)

Círculo de estudios

Palma de Mallorca, 17 de desembre de 1928

Rd.P. Josep Calveras S.J.

Secretari de l'Oficina Romànica

Barcelona

Reverend senyor: Els qui formam la comissió organitzadora de l'homenatge a Mn. Antoni Mª Alcover tenim el gust de manifestar per la present al comitè directiu de l'Oficina Romànica la nostra cordial gratitud per la valuosa adhesió col·lectiva que aqueixa respectable corporació científica ha prestat al susdit homenatge.

Encara que aqueixa adhesió no tingués la importància que té per l'alta significació dels qui la firmen, seria per nosaltres una gran satisfacció el veure que una entitat cultural catalana ha interpretat tan clarament els nostros propòsits, les nostres tendències y la finalitat de l'homenatge, que és reconèixer sincerament y proclamar el mèrit d'un homo en aquelles coses en que realment val, y posar aquesta sinceritat per damunt les discrepàncies que puga haver suscidades amb certs aspectes de la seva actuació.

Aquesta altesa d'esperit voldriem veure per tot.

Repetim les gràcies per l'adhesió y ens repetim de vs.

affms. ss. ss.

Per la comissió

Llorenç Quintana, pvre.

REVEST CORZO, LLUÍS (València 1892 — Castelló de Plana 1963). Llicenciat en història, arxiver, professor, bibliotecari de la Societat Castellonenca de Cultura (1919) i col·laborador assidu del seu *Boletín*. Ingressà el 1913 al cos d'arxivers-bibliotecaris i arqueòlegs i fou deixeble de l'arxiver de la catedral Roc Chavàs. Fou professor de valencià al Casino d'Artesans de Castelló (1910-1912) i autor de diversos estudis d'història castellenca. El 1930 publicà *La llengua valenciana*, que, en paraules de Pérez Moragon (1982a, 45), “va tenir una influència decisiva en la creació d'un ambient favorable a la unificació ortogràfica” [v. apèndix IV.b / 21-22].

[139] Carta de Lluís Revest (12-5-1930)

R.P. Josep Calveras S.J.

Castelló, 12-V-1930

R.P. i distingit senyor: Lo meu amic i company Angel S. Gozalbo me tramet les seues lletres de 24 abril prop passat, encarregant-me que li trameta les seues salutacions en fer-li resposta.

Molt agraït als seus elogis sobre mon treball i a la oferta que'm fa de son llibre *La reconstrucció del llenguatge literari*.¹⁷⁰ Per ço que fa al llibre no'l conec i li'n seré molt grat de la remesa. Si no'l coneixia no se'n maravelle: jo en filologia no soc altre que un aficionat i, per desgràcia, intermitent. Va llegir un anunci, recensió o cosa pareguda i, sol·licitat a les hores per altres ocupacions me se passà per alt, apart de que no sempre lo cabdal econòmic individual arriba allà on volguereu fer-lo arribar la afició i lo desig; això li farà vore com m'es grat son oferiment.¹⁷¹

De totes maneres, si en cosa los podem ser útils jo i los demés companys de la nostra Societat nos ne folgarem de cor.

Tinguem per lo seu amic, obligat i prest a servir-lo.

Lluís Revest Corzo (s/c calle Zaragoza, 10 y 12, 2º)

[140] Carta de Lluís Revest (27-12-1930)

R.P. Josep Calveras S.J.

Castelló, 27-XII-1930

R. Pare i distingit amic: Li pregue que vullga bondadosament excusar-me del inexplicable silenci. Vaig rebre, estimant de cor la seua gentilesa, son llibre *La reconstrucció de* verdaderament notable; l'he llegit una volta i'l relligiré, Deu volent, més d'una esperant traure'n bon profit. Plantejat lo problema de la reconstrucció literària com cal, i la resolució es, per a mi, molt encertada, encara que per alguns detalls me semble un poc perillosa. Hi ha coses que jo havia pensat, n'hi ha d'altres que m'han donat orientacions inesperades. Llàstima que no tenga jo tant de temps com voldria per esmerçar-lo en estudis que tant me plauen!

¹⁷⁰ Calveras (1930a) publicà, a *Catalunya Social*, una sèrie d'articles ressenyant el llibre *La llengua valenciana* de Lluís Revest (v. § 4.2).

¹⁷¹ Calveras va oferir la *Reconstrucció* a Revest a través de Sánchez Gozalbo (apèndix IV.b / 23).

Deu li done temps i salut per trevallar tan profitosament i tan intensa com ho ve fent! Que li concedixca un any 1931 molt venturós desitja de cor son afm. att. s.s. i amic q.b.l.s.m.

Lluís Revest Corzo

[141] Carta de Lluís Revest (18-3-1933)

Luis Revest Corzo

Abogado

Castellón

R.P. Josep Calveras S.J.

Despacho: Mayor, 1, pral.

Teléfono: 243

18 març 33

Reverend pare i distingit amic i senyor: Massa raó té vosté, no per a demanar si vaig rebre l'exemplar de la *Historia* den G. Silvestre, sino de dir que no he correspost gens a la amabilitat i benvolença de vosté. Faré la nota bibliografica; no'm queda molt per llegir i trobe molt interessant i útil eixa obra. No he pogut fins ara rematar-ne la lectura y no volia dir res sens coneixer-la un poc.¹⁷²

Agraidíssim a l'exemplar del seu treball sobre el *que*.¹⁷³ Voré quan trobaré un retall de temps per llegir-lo com cal.

Tocant la seua qüestió, les formes usuals a Castello son: *solcir, solcit; escala, escaló*. Derivats de *graó* no he pogut trobar-ne en us. Advertint que *solcida* es "desprendiment de terra" y *solcit* se diu de un menjar fet ab poc de foc, en molt de temps y ab suc que's va consumint.¹⁷⁴

Posat a tardar he volgut esperar a hui, per que arriben estes lletres en la festa de San Josep a fer-li present que pregue al seu sant patró per totes les seus intencions i me farà la mercé de saludar per mi al senyor Par? Moltes gràcies.

Mane a son afm.

Lluís Revest Corzo

¹⁷² "[nota bibliogràfica a] *Història sumària de la literatura catalana* de Garcia Silvestre", *BSCC* XIII/2, 1932, p. 190.

¹⁷³ V. Calveras (1931a).

¹⁷⁴ V. apèndix IV.a / 87.

[142] Carta de Lluís Revest (4-8-1933)

El jefe de la biblioteca provincial

Castellón

4 agosto 1933

Sr. director de la Oficina Románica

Muy señor mío: Tengo el gusto de participarle que entre las suscripciones concedidas a esta biblioteca por la Junta de Intercambio para el año corriente aparece la del *Anuari* de esa Oficina, por lo cual le ruego que tan pronto se publique se sirva remitirlo aquí.

Los recibos correspondientes en la forma acostumbrada han de ser remitidos precisamente antes del 1 de octubre, con expresión naturalmente de que el pedido se ha servido a este establecimiento. Se han de presentar a la Junta de Intercambio y adquisición de libros para Bibliotecas Públicas. Paseo de Recoletos, 20, Madrid.

Con este motivo quedo de V. att. °s.s.

Luis Reveste

[143] Carta de Lluís Revest (24-9-1933)

R.P. Josep Calveras S.J.

Castelló, 24 septembre 1933

R.P. y senyor y molt benvolgut amic: Tingam per excusat de l'aparent descortesia meua al no assabentar-lo de l'arribada a les meues mans del quadern 1 de les *Consultes de llenguatge* que he fulletjat ab plaer y llegiré detingudament esperant traure'n profit com de tots los seus trevalls. Ja sab que les seues opinions s'acosten molt a les meues, encara que jo no puga jutjar los seus estudis que son prou al damunt de la meua capacitat i de la meua preparació. Pense parlar-ne breument al *Bolletí* desitjant que's propaguen les seues *Consultes* notables com totes les coses que vosté fa per la copiosa informació, l'amplitud de criteri verament científic i la claredat i moderació de la exposició.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Revest en publicarà una breu nota bibliogràfica en un to molt elogiós; en destaca, per exemple, "la perfecta ordenació", la "doctrina, ampla, coherent i científica" i l'"absència completa de prejudicis" (*BSCC* XV/3, 1934, 175).

Quant es a les factures de l'*Anuari* poden enviar-les, encara que no haja sortit; aixó es resol. Sols hi ha que enviar les factures i l'eixemplar ja'l remetràn quan sortirà. La factura va per triplicat, expressant "duplicado" i "triplicado" als respectius eixemplars i posant lo timbre corresponent en lo primer.

Faça'm la mercé de recordar-me al Sr. par i mane sempre a son afm.

Lluís Revest Corzo

No cal dir que a les factures hi ha que fer constar l'establiment al qual han de servir l'*Anuari*.

RUBIÓ I BALAGUER, JORDI (Barcelona 1887 — 1982). Professor, bibliotecari i investigador. Es llicencià en filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona el 1906 i es doctorà a Madrid el 1907. Fou lector de filologia hispànica a la Universitat d'Hamburg (1911-1913). Director de la Biblioteca de Catalunya a partir de 1914. Professor de l'Escola de Bibliotecàries, catedràtic de bibliologia i literatura espanyola a la Universitat de Barcelona el 1919. El 1925 succeí el seu pare a la càtedra de literatura catalana dels Estudis Universitaris Catalans. Professor de bibliologia i literatura catalana a la Universitat Autònoma de Barcelona el 1931. Membre de l'IEC el 1942 i president d'aquesta institució de 1968 a 1970. Membre de la RABLB el 1957 i corresponent de la RAE el 1960. Dirigió la revista *Estudis Universitaris Catalans* de 1925 a 1936. Autor d'una nombrosa i valuosa bibliografia sobre història literària i cultural.

[144] Ta de Jordi Rubió i Balaguer (juliol 1933)

Institut d'Estudis Catalans
BIBLIOTECA DE CATALUNYA
Palau de la Generalitat
Barcelona, juliol de 1933
Sr. secretari de redacció de l'Oficina
Romànica de Linguística i Literatura
Bacelona

Molt senyor meu:

Donant compliment al desig del patronat, tinc
l'honor d'agrair-vos el present anotat al peu que heu tingut la bondat
d'oferir a la Biblioteca de Catalunya.

Us saluda respectuosament,

J. Rubió

director

Calveras, Consultes de llenguatge. Quadern I, Barcelona 1933

SALVAT, JOSÈP (Rivèl, Llenguadoc 1859 — Surbà, Llenguadoc 1972). Escriptor i eclesiàstic occità. Consagrà la seva vida al servei del seu país. Deixeble d'A. Perbòsc, creà el Colètge d'Occitania (1927) i dirigí la revista *Lo Gai Saber*. Escriví una *Gramàtica occitana* (1943) i nombrosos estudis sobre escriptors occitans.

[145] Carta de Josep Salvat (16-1-1931)

Abat Jozèp Salvat

Lo 16 de janvièr 1931

Castèlnòudari (Aude)

Car amic,

Ai grand malcòr de vos aber pas encara remerciat pels dos volums tant interessants que m'abèts mandats al més d'octòbre: *Epistolari Llorente II*, e l'*Anuari 1929*. Totis dos m'an plan interesat, e vai escriure un article sus los dos volums del *Epistolari*. Lo grand treball que meni —la clasa cada jorn, predicacions, conferensas, revistas, articles, colètge d'Occitania, etc.— m'empacha de faire sò que voldriai. Sabèts que som vengut à Figueres lo 3 d'aqueste mes per donar una conferensa sus Mistral? Malastrozament, una fòrta laringita m'empachèt de parlar, e lo pare Barceló deguèt legir ma conferensa en occitan. Ma santat, ailàs! podrià èstre milhora.

M'escusarets. Pòdi pas vos prometre aquel article sus un trobador per l'*Anuari*. Es tròp de treball per ieu. E mon treball serià pas diune d'aquels que i legisi ambe plazer. Aquí fasèts òbra vertadièrament remirabla, e dont parlarai.¹⁷⁶

Que diriat se vos veniai vese à Barcelona? Fa cinq ans qu'i som pas vengut, e l'enveja me pren d'i tornar. Per vos probar un pauc l'interés que pòrti à vòstra òbra, vos mandarai qualque discors o sermon, e, se pòdi, la revista que ne som lo secretari, *Lo Gai Saber*. Quand parlarai de vòstres mandadises, vos farai tene un etsemplari del jornal o de la revista ont ne parlarai.

Cresèts-me vòstre servidor en J.C. i dins l'amor de nòstra lenga occitana.

Josèp Salvat

¹⁷⁶ Salvat ressenyà les *Consultes de llenguatge* i els AOR V-VII, dins la revista *Lo Gai Saber*. *Revista de l'escola occitana* 137 (març 1936) pp. 67-69.

SÁNCHEZ GOZALBO, ÀNGEL (Castelló de la Plana 1894 — 1987). Metge i escriptor, fundador de la Societat Castellonenca de Cultura i col·laborador assidu del seu butlletí (*BSCC*). Díaz Manteca (1988) ha calculat que van ser més de quatre-centes les recensions publicades per Sánchez Gozalbo al *BSCC* (cf. “Nota a la bibliografia del Dr. Sánchez Gozalbo”, *BSCC* LXIV, 1988, pp. 23-30). Publicà també a *El Cuento del Dumenge*, *Revista de Castellón*, *Arte y Letras*, *El Camí*, *El Crit de la Muntanya*, etc. Autor de les narracions *Llauradoreta* (1914), *Bolangeria de dimonis* (1931), i dels estudis *Pintors del Maestrat* (1931), *Bernat Serra, pintor de Tortosa i de Morella* (1935), *Els Viciàns i la nostra literatura*. Participà a l'Assemblea de Nostra Parla celebrada a València el juliol de 1922. Firmant de les Normes de Castelló (1932). Mantenidor dels Jocs Florals de Lo Rat Penat (1934). [v. Pérez Moragon 1982a, 129 i Díaz Manteca 1988; v. apèndix IV.b / 23].

[146] Carta d'Àngel Sánchez Gozalbo (6-2-1929)

Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura
Apartado de Correos núm. 16
Castellón de la Plana

Administración:
Vera, 4a pral.
6 febrer 1929

Molt reverent pare Josep Calveras, S.J.

Molt reverent pare: Havem rebut la vostra estimada lletra de 21 del passat gener i ens plau la creació de l'Oficina Romànica prometedora de grans i saborosos fruits pels valuosos elements dirigents que la comanen. Nosaltres, dins de la nostra modestia estem disposat a ajudar-los en tot alló que necessiten per l'enaltiment de la llengua única, la dels segles XIV i XV, la mateixa que hui es parla.

Acceptant la vostra demanda, per correu certificat rebreu les publicacions de la Societat i les per nosaltres intervingudes:

Rosell. *Pleito que por su dominio*, etc.

Parlament de Casa Mercader i Tragedia de Caldesa

Jaume Gacull. Estudi bio-bibliogràfic

Regles de amor o parlament de un hom i una fembra

Origenes de Castellon. Sus primeros señores

Las cruces gemelas de S. Mateo y de Linares de Mora

La Fundacion de San Mateo
El Maestrazgo estado pontifico de Benedicto XIII
El pintor cuatrocentista Valetin Montoliu
Los Santalinea orfebres de Morella
Elegies de Bernat Artola
Elogi del Xiprer
Seidia. Poema de la reconquista
Novena a la Virgen de Lindon. Edicion reproducida del s. XVIII
Peñiscola por Juan Jose Febrer
Semana Cervantina
Els problemes arqueologics de la provincia de Castello
Acuñaciones monetarias durante las Germanias
Ordenacion del Puerto de Castellon
La alegria en Santa Teresa de Jesus

El preu de totes aquestes obres suma 122 ptes., si estigueren a la venda, puix moltes d'elles en son exhaurides, i com un favor especial les enviem a vostres per a la Biblioteca Balmes. Nosaltres en canvi estimariem ens enviaren tots els volums publicats de:

Analecta Sacra Tarraconensia. I, II, III, IV i V (1925 a 1928)
Catalanes y aragoneses en la corte de Calixto III, pel Dr Jose Rius.

Sumen les obres que demanem 130 ptes, una mica més de les enviades per nosaltres, però creem que açó no sera obstacle per que les envien, ja que les obres que demanem de vostres son obres de estudi i de necessària consulta. També estimariem que de hui en avant ens trameten la *Analecta*, a canvi del nostre *Butlleti*, en lloc de *Lo Missatger*.

Amb mil merces de tot resto seu afm q.l.b.l.m.

Sánchez Gozalbo

[147] Carta d'Àngel Sánchez Gozalbo (10-4-1929)

Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura
Apartado de Correos núm. 16
Castellon de la Plana

Administración:
Vera, 42 pral.
10 abril 1929

M.R.P. Josep Calveras.

Distingit P. Calveras: Fins hui no pogut trametre-li la contestació al qüestionari que va enviar-me en carta seua de 26 de febrer. Está replegat ací a Castelló i contrastat ab varies dones velles llauradores d'ací.

Vaig traure copia, que he enviat a amics de Benassal i de Villarreal per que contesten les preguntes. Fins ara no he rebut les contestacions. Tot seguit que me ho envien, li adressare lo que siga.¹⁷⁷

Rebut el volum I del *Epistolari* de Llorente, que li agraim. Aquests dies vaig enviar-li a Teodoro Llorente unes cartes del nostre malaguanyat director En Ricard Carreras per copiar-les veste, per als altres volums del epistolari.

Les notes bibliogràfiques del volum del *Anuari de l'Oficina Romànica* i del epistolari aniran promte al nostre butlleti.

Havia un munt de notes atrassades que ham tingut que publicar en els quaderns anteriors. Mane com vullga de tots nosaltres i sap es se afm que li besa la ma.

A. Sánchez Gozalbo

¹⁷⁷ No hi ha cap qüestionari de Sánchez Gozalbo ni tampoc cap de procedent de Benassal i Villarreal.

[148] Ta d'Àngel Sánchez Gozalbo (16-1-1935)

Sociedad Castellonense de Cultura
Caballeros 31, ent.º Apartado, 16
El director del *Boletín de la Sociedad*
Castellonense de Cultura
Saluda

al Reverent pare Josep Calveras
 y tiene el gusto de remitirle un exemplar
 de *Les Cobles de Jacme Pere i Arnau March*, obra
 darrerament publicada per aquesta societat
 por esta sociedad editada.

Angel Sánchez Gozalbo
 aprovecha gustoso esta ocasión para ofrecerle
 el testimonio de su consideración
 distinguida con sus atentos saludos.
Castellón 16 enero 1935

SANCHIS SIVERA, JOSEP (València 1867 — 1937). Eclesiàstic i historiador. Canonge de València, col·laborador assidu de *Las Provincias* i director de *La Semana Católica*. Amic de Teodor Llorente. Publicà estudis sobre història valenciana i edità el *Dietari del capellà d'Anfós el Magnànim* (1932) i *Sermons de Sant Vicent Ferrer* (1932). Fou degà del Centre de Cultura Valenciana (21-1-27 al 21-7-36) i corresponent de les acadèmies de la Historia de San Fernando i de l'IEC (v. Pérez Moragon 1982a, 129-130; v. algun dels seus estudis esparsos, dins *Estudis d'història cultural*, Mateu Rodrigo Lizondo (ed.), València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona, PAM, 1999).

[149] Carta de Josep Sanchis Sivera (22-11-1927)

José Sanchis Sivera

Canónigo

Almoína, 2. Valencia

22 de novembre de 1927

Rt.P. Josep Calveras S.J.

Distinguit i volgut amic: Al tornar de Madrid me entrega el amic Llorente la carta de vosté, que me va complaure molt. Fea molta falta un centre per a estudiar nostra llengua, i mes encara que estiguera integrat per les benemerites persones que vosté me nomena, les que son una garantia per al exit de la empresa. Salude-los de ma part. L' *Anuari* serà una glorificació. Molt be, i molt be.

La "Quaresma de Sent Vicent" exirà a llum de un moment a altre. El propietari de la edició es el sr. Paixot.¹⁷⁸ Del "Dietari d'Anfos el Magnanim", no puc dir-li res respecte a quant sortirà, per que la impressió va pas de mosquit.¹⁷⁹ Hi ha vint fulls tirats, i encara ne falten molts, perque farà dos volums. Del "Llibre de Antiquitats", no'n tinc mes que un exemplar, el de capella: me'n donaren cinc exemplars, i els vaig repartir enseguida.¹⁸⁰ Tal vegada ne hauré en la llibreria de Verdaguer.

Lo que els enviaré en uns follets que contenen molts textos de contractes en valencià fets en los segles XIV i XV, lo que'm sembla que els aprofitará.

El amic Llorente me diu que vol parlar en el pare Fullana per vorer si pot traure com a regal els llibres que a vostes interesen. Juntament amb lo paquet de dits llibres, li enviaré els follets meus que li he dit.

Encara queden en el arxiu de esta seu, més de docents sermons valencians de sent Vicent Ferrer, presos al vit i transcrits amb mes o menys extenció.¹⁸¹ Constitueixen un sermonari complet per a tot l'any. Es admirable el llenguatge, el mateix, sens camí notable, del que parla huy el poble. Que vitalitat tan gran la de nostra llengua! Estic transcribint-los, per si surt algun mecenes que els publike, com ha eixit per a la publicació de la quaresma. Deu dirá.

Salude als amics, i desposi com vullga del seu affm.

J. Sanchis Sivera

¹⁷⁸ *Quaresma de Sant Vicent Ferrer predicada a València l'any 1413*, Barcelona, 1927. Aquesta publicació va ser pagada pel mecenes Rafael Patxot Jubert, que sota la dictadura de Primo també assumí, entre altres, les despeses de les publicacions de l'IEC (cf. Maluquer i Sostres, *Rafael Patxot i Jubert, mecenes i científic*, Barcelona, Pòrtic, 1994, 56-57).

¹⁷⁹ *Dietari del capellà d'Anfòs el Magnànim*, València, Acció Bibliogràfica Valenciana, 1932.

¹⁸⁰ *Libre de Antiquitats; transcripció i estudi preliminar*, València, Diario de Valencia, 1926. [nova edició i estudi a càrrec de Joaquim Martí Mestre, *El Libre de Antiquitats de la Seu de València*, Biblioteca Sanchis Guarner 30-31, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, 2 vol.]

¹⁸¹ Es deu tractar dels sermons de sant Vicent Ferrer que publicarà a ENC (1932-1934, 2 volums).

VERGÉS I FURNELLS S.I., MANUEL MARIA (Barcelona 1886 — 1956). Director de les Congregacions Marianes. Estudià dret (1902-1908). Entrà a la Companyia de Jesús el 8 de gener de 1909. El 1923 és nomenat director de la Congregació mariana dels joves de Barcelona. El 1926 passà a dirigir la Congregació mariana de la Purificació i Sant Francesc de Borja, de professionals, càrrec que ocupà fins a la seva mort. L'activitat apostòlica i cultural de Vergés tingué incidència en la burgesia barcelonina de la seva època i en els barris perifèrics. El 1953 inaugurà la Casa de les Congregacions Marianes, que el 1957 rebé el nom de Fòrum Vergés en memòria seva (cf. Benítez 1996, 228-229).

[150] Carta de Manuel Vergés (31-12-19)

JHS

Colegio Máximo

de San Ignacio

(Barcelona) Sarrià

31 desembre 1919

R.P. Josep Calveras SJ

P.X.

Estimat P. Calveras: Quina vergonya!! Perdoneu-me i sapigeu, que nostre estimat pare rector va concedir-me permis per escriure-us en català al començar el curs. Volia escriure-us llargament i fins havia fet un comensament de borrador... pero mai arribava l'hora. Avui m'hi poso i bé o malament vaig a dir-vos quatre mots. Els programes parlaran per mi i crec que una carta del P. Puig m'ha pasat al devant. Paciencia!!... Bis repetta...

Primerament deixeu-me dir-vos feliç cap d'any i bones festes.

El bloc que desitjeu no puc enviar-vos-el per ço com la vaga te tancades totes les impremtes. El vostre programa es obra del G. Palanquer.

La nostra humil Academia marxa endavant gracies a Deu i a la proteccio del nostre P. rector. L'assistencia ordinaria 15 o 17. Inscrits: 22. La tasca humil i profitosa, l'entusiasme sensat, empero gran,... i el treball extraordinari... mireu els programes. Gracies a Deu es un bon esplet.

Els nostres superiors PP. visitador, rector, prefecte, ministres, etc. m'han omplert de felicitacions (per Deu sia tot) i el P. rector m'ha dit que tot li havia plagut mol i res l'havia disgustat.

Si a Deu plau pel febrer donarem l'Acadèmia publica. Serà de les cròniques; sense projeccions i amb algunes poesies y fragments declamats.

Encomaneu-vos a Deu i doneu-nos alguna mostra de vida i alguna penyora de l'afecte que teniu en aquesta Academia que tant li vareu nodrir-la l'any passat.¹⁸²

Doneu molts recorts als PP. rector Veray, ministre etc. i si us vaga en el meu parent, altíssim G. Blanc, els pares del qual fa poc vaig veure'ls i van donar-me noves excel·lents de la salut i alegria de son fill jesuïta.

Adeu P. Calveras. L'Academia Catalana i això que n'eu fet president vos envia mil recorts.

Pregau per nosaltres, axí com nosaltres preguem per vos.

Adeu: vostre afm. in Xto.

M. Vergés

VIVES I GATELL, JOSEP (Vilabella, Alt Camp 1888 — Barcelona 1978). Sacerdot, historiador, bibliògraf, liturgista i epigrafista. Doctor en filosofia i lletres i llicenciat en dret i en teologia. Doctor *honoris causa* per Friburg (1951). Membre de la RABLB (1943). Havia dirigit la revista *Lo Missatger del Sagrat Cor de Jesús*.

[151] Carta de Josep Vives (31-10-1930)

Biblioteca Balmes

31 octubre 1930

Duran i Bas 11

BARCELONA

Benvolgut P. Calveras. Que Deu el guard. Avui mateix li remeto el volum del diccionari encuadernat. Com demà i demà passat és festa potser no el portin a domicili, però podrà fer que el recullin amb el volant que en aquest cas trobarà dins d'aquesta carta.

¹⁸² Sobre les acadèmies de caràcter cultural en els centres dels jesuïtes, v. § 1.

Com veurà, han fet varies noves, els colors no són encertats, pel meu gust, pero ara han posat la tela que tenien. Es podrà buscar un color més semblant al que hi va marcar el sr. Ribot. També naturalment les lletres serán més boniques, puix seran dibuixades expressament, com ja V. sab. Bon éxit en tot.

Affm. en Crist.

Josep Vives

[152] Carta de Josep Vives (9-1-1931)

Biblioteca Balmes

Fribourg 9 gener 1931

Duran i Bas 11

BARCELONA

R.P. Calveras

Que Deu el guard. He vist avui el Dr. Aebischer qui sembla molt ben disposat i desitja ocupar-se de la onomàstica catalana, però es queixa de la manca de llibres, per ço ha agrait molt el que li ha presentat. Li ha demanat col·laboració encara que només sia alguna recensió. Ara ell escriurà a vostè donant-li les gràcies del llibre que jo li he donat de part de vostè. Aixís vostè podrà contestar-li i demanar-li altra vegada la col·laboració. Potser al mateix temps li podria fer enviar el vol. II de l'*Anuari*. Penso que serà fàcil d'obtenir d'ell alguna cosa.

Seu affm en Crist

Josep Vives

ÍNDIX

Apèndix IV.b. Cartes escrites per Calveras

1- Carta a Antoni M. Alcover (14-1-1926)	647
2- Carta a Antoni M. Alcover (13-9-1931)	649
3- Comissió d'Homenatge a Pompeu Fabra (10-1928)	651
4- Carta a Joan Guim S.I. (1921)	652
5- Carta a Francesc Martínez Martínez (27-9-1924)	655
6- Carta a Francesc Martínez Martínez (7-2-1925)	656
7- Carta a Francesc Martínez Martínez (16-1-1926)	657
8- Carta a Francesc Martínez Martínez (14-4-1926)	658
9- TP a Francesc Martínez Martínez (14-10-1927)	660
10- TP a Francesc Martínez Martínez (8-7-1928)	660
11- Carta a Francesc Martínez Martínez (20-3-1929)	661
12- TP a Francesc Martínez Martínez (26-8-1929)	662
13- TP a Francesc Martínez Martínez (11-1-1931)	663
14- TP a Francesc Martínez Martínez (20-1-1933)	664
15- TP a Francesc Martínez Martínez (24-5-1933)	665
16- Carta a Ramon Miquel i Planas (9-5-1933)	666
17- Carta a Manuel de Montoliu (7-3-1928)	667
18- Carta a Manuel de Montoliu (23-6-1931)	668
19- Ta a Manuel de Montoliu (s.d.)	669
20- Carta a Ramon Puigrefagut (21-10-1923)	669
21- Ta a Lluís Revest (13-6-1930)	671
22- Carta a Lluís Revest (11-1-1931)	672
23- Carta a Àngel Sánchez Gozalbo (24-4-1930)	673

Apèndix IV.b. Cartes escrites per Calveras

ALCOVER SUREDA, ANTONI M. [cartes 1-2: facilitades pel Sr. Joan March Noguera (es conserven a l'arxiu Moll de Palma); v. apèndix IV.a / 1-5).

[1] Carta de Calveras a Alcover (14-1-1926)

JHS

Cueva de S. Ignacio

14 de gener de 1926

Manresa

M.J.S. Anton M. Alcover Pvre.

Honorable Sr.: Si l'obra del Diccionari li ha deixat temps de llegir la meva obreta "La reconstrucció del llenguatge literari català", com em va oferir de fer-ho en la seva lletra de rebuda, prou haurà vist quin concepte faig de la fixació del català literari imposada per En Fabra. En Montoliu de *La Veu de Catalunya* estant, estrebant en algunes afirmacions meves, s'és atrevit a declarar públicament que porten una orientació errada en moltes coses els codificadors moderns del català; i a mi m'empeny a entrar francament en la controvèrsia concreta dels problemes de la reconstrucció. A *La Paraula Cristiana*, mal que m'hagin criticat l'obra amb una sortida de tò,¹ m'ofereixen publicar-me un seguit de treballs de discussió gramatical, encara que siguin contra d'En Fabra. Pel febrer vinent sortirà el primer inofensiu encara, però vaig a entrar tot seguit en la reivindicació del datiu plural diferenciat del pronom de 3a persona *elzi*, tan avorrit d'En Fabra, perquè sí.² Pot pensar que se'm tiraran a sobre, i s'agafaran per criticar-me fins d'un ferro roent. Per això vinc a donar-li a vostè un xic de molèstia, com a ben enterat de l'estat actual dels dialectes de la nostra llengua. Li agrairia, doncs, em digués

¹ Es refereix a la ressenya que Carles Cardó (1925) li va fer de la *Reconstrucció*. Cardó li retreu que sigui un llibre excessivament teòric i que caldria "aportar materials lèxics, sintàctics i literaris que oferissin o almenys suggerissin solucions a la munió de problemes". El nucli de la crítica se centra en el fet que Calveras "és un dialectalista ultrancer", d'aquí que fins arribi a concedir a tots els dialectes el dret a tenir una ortografia pròpia i que consideri que el català central té el protagonisme exclusiu en la fixació de la llengua escrita (v. § 5.1.4).

² V. § 5.3.1.

sintèticament les varietats que porta la nostra llengua en tot el seu domini, referent als punts següents:

1er. Formes àtones senzilles del pronom de tercera persona, singular i plural de datiu i acusatiu. Poso l'esquema de les formes clàssiques:

Datiu	<i>Li</i>	<i>Hi</i>	<i>Los</i>
Acusatiu	<i>Lo</i>	<i>La</i>	<i>Les</i>

Voldria, doncs, un esquema semblant, de les varietats dialectals, registrades per vostè a Catalunya, València, Mallorca i més regions de què en tingués referències. Voldria també les modificacions que cada forma pren davant o darrera del verb, com enclítica o proclítica, o en començament de frase, amb la regla de l'ús d'aquestes variants, si és que l'ha poguda fixar, i l'àrea llingüística.

2on. Per la mateixa forma les variants i llurs modificacions de les combinacions de dos pronoms de tercera persona, segons el següent esquema:

<i>Li+Lo</i>	<i>Li+Los</i>	<i>Los+Lo</i>	<i>Los+Los</i>
<i>Li+La</i>	<i>Li+Les</i>	<i>Los+La</i>	<i>Los+Les</i>
<i>Li+Ho</i>	<i>Li+Ne</i>	<i>Los+Ho</i>	<i>Los+Ne</i>
	<i>Li+Hi</i>		<i>Los+Hi</i>

3er. Posat que l'argument més fort d'En Fabra per refusar la forma *els hi* datiu plural, és la confusió amb el datiu o acusatiu *els* i l'adverbi *hi* en sentit de lloc, de què no en sap trobar solució: ¿Què m'en diu vostè de la que jo trobo en el parlar viu de Barcelona, que duplica l'adverbi *hi* en aquesta forma? *Li han demanat que elshi omplis el cistell de préssecs, i elshi n'hi ha posats una dotzena. Li han demanat préssecs i els en hi (elzi n'ha) ha donats una dotzena. Així mateix: a la caixa d'estalvis poseu-hi'lohi diners i doneu-elshi la llibreta d'imposicions.* Encara jo trobo distinció en la pronúncia viva d'un *li hi poso* (l*ii*), que en Fouché distingeix també, *n'hi hi poso* (n*ii*), *els-hi-hi poso*. Aquí tindria interès especial en saber les solucions dels nostres dialectes. Espero que l'interès per la reivindicació de la veritat li farà trobar una estona per contestar-me.

Agraït es posa a la seva disposició. J. Calveras SJ.

[2] Carta de Calveras a Alcover (13-9-1931)

Institut Balmes

Oficina Romànica

Carrer Duran i Bas, 11

Barcelona

13 setembre 1931

M.I.Sr. Antoni Ma Alcover

P.C.

Benvolgut Sr. i amic: A son degut temps rebí la de V. de 15 d'agost, i em plau molt que ha trobat bona la recensió del *Diccionari a La Paraula Cristiana*.³ He passat avís fa dies, perquè li trametessin un número. Suposo que ja l'haurà rebut. He trigat tant a contestar perquè volia parlar amb el P. Casanoves sobre el llibre *l'Hora Santa* i ell no ha tornat fins fa uns pocs dies, i d'altra banda estic atrafegat posant l'última ma en la correcció d'una *Història sumària de la literatura catalana*, que se publica aviat.⁴

Parlant de la cosa de Mn. Eudalt i consultat el P. Casanovas, per l'experiència [...] la Concòrdia evangèlica, no resulta pràctic ni productiu l'edició de dos textos d'una mateixa obra, un en català corrent i un altre en mallorquí.

Una obra en sis o set volums, que suposa unes despeses de 3 o 4 mil pessetes per volum, en cada edició, no es pot aventurar a un fracàs econòmic. Llibres de meditacions a Catalunya poden tenir sortida; en la forma particular que porta el de V. de meditacions per *l'Hora Santa* ja serà més difícil col·locar el número d'exemplars que caldria tirar, perquè cada volumet sortís a bon preu. Duplicar l'edició és llençar del capital ben bé la meitat.

Ho advertim a l'autor per si volia editar-ho a compte seu, i en aquesta suposició faríem amb tot l'interès l'edició catalana adaptada i també la mallorquina si ho volia, posant-nos d'acord amb el preu.

Ara editar *Foment de Pietat* l'obra pel seu compte, encara que [...] l'edició catalana, en les actuals circumstàncies, ens sap greu tenir-ho que dir, però és així la realitat, no pot. Tenim les obres de la casa nova parades fa prop de mig any per

³ Ressenya del t. I del *DCVB* feta per Calveras (1931c), que el considera indispensable per als correctors i, sobretot, per als escriptors perquè conté informació de la llengua antiga i de la dialectal (v. § 2.6.2.e).

falta de diners, *Foment* no té capital per posar a guany en impressió d'obres noves, i necessita trobar una almoina corresponent per poder imprimir un llibre nou, i una almoina tan crescuda com la que suposa editar 6 o 7 toms l'esperem fa temps per moltes coses més urgents i fins compromeses, que tenim fa temps parades de publicació.⁵

Digui an En Moll que ja és hora de rependre la flexió verbal.⁶

Memòries del P. Casanoves

Afm. servidor en Ct.

J. Calveras S.J

COMISSIÓ PROMOTORA D'HOMENATGE A POMPEU FABRA. El document 3 de l'apèndix IV.b és un bon testimoni escrit de la intenció d'homenatjar Fabra el 1928 en motiu del seus 60 anys; el reconeixement a la figura de Fabra no es podrà concretar en forma de miscel·lània fins al 1943, aleshores per commemorar el 75è aniversari del Mestre (*Misc. Fabra* [1998] 1943). Seguint el que diu Coromines en el pròleg de la *Miscel·lània Fabra* (1943), Argente també ha donat com a primer precedent d'homenatge públic a Fabra una iniciativa de Casacuberta “cap a 1928” i ha destacat com a col·laboradors matiners els noms de Joaquim Cases-Carbó, Louis Gauchat i Ferran de Segarra (*Misc. Fabra* [1943] 1998, 10). El nostre document permet matisar que la iniciativa no va ser sols de Casacuberta sinó que també van impulsar aquest acte altres personalitats de la cultura catalana de l'època com Josep Carner, Estelrich, Massó i Torrents, Lluís Nicolau d'Olwer, Carles Riba, i Rovira i Virgili. Quant al reconeixement públic a l'obra i figura de Fabra, val a dir que el *BDC XVII* (1929) està dedicat al Mestre “en el seu 60è aniversari” i també se'n féu ressò *La Paraula Cristiana*, que n'elogià la seva obra —“sumem el nostre homenatge al de tota la nostra gent”, *LPC*, 1929, 85-86).

⁴ Aquesta història de la literatura catalana va ser obra de Manuel Garcia Silvestre i es va publicar amb pròleg i bibliografia de Manuel de Montoliu dins la col·lecció de Vulgarització de l'OR (Barcelona, Editorial Balmes, 1932); v. § 2.6.2.b.

⁵ V. § 1.2, nota 16.

⁶ V. apèndix IV.a / 3 (nota 4).

[3] Imprès omplert per Calveras; adreçat a la Comissió d' Homenatge (oct. 1928)

COMISSIÓ PROMOTORA DE L'HOMENATGE A POMPEU FABRA

Honorable senyor:

El mestratge gramatical de Pompeu Fabra, exercit de primer a través de les publicacions de *L'Avenç* i informador més tard de les tasques filològiques de l'Institut d'Estudis Catalans, ha arribat a hores d'ara a la plenitud d'eficàcia. Més de trenta anys ha maldat Pompeu Fabra per dotar el nostre poble de l'instrument lingüístic eficaç en la lluita per la cultura.

Sense el seu mestratge assenyat, hauria estat difícil a la nostra llengua escrita de deseixir-se de la reclosió dels cenacles literaris. El nom de Pompeu Fabra romandrà vinculat al redreçament integral del verb de Catalunya. Ell, bon coneixedor de la llengua clàssica i de les varietats vernàcules, amb els seus esforços de depuració lèxica i sintàctica i de normalització ortogràfica, ha retornat en pocs anys el català al camí ral, d'on els segles decadents l'havien allunyat amb llurs marrades.

És per aquests motius que els sotasignats gosem constituir-nos en comissió promotora d'un homenatge de les lletres catalanes a Pompeu Fabra.

Imaginem l'homenatge com un volum en el qual, al costat dels nostres filòlegs i lingüistes, escriptors de totes les regions de llengua catalana i conreadors de totes les disciplines científiques ofrenin cadascú una flor del seu jardí. Damunt la diversitat de les matèries, un sentiment col·lectiu planarà: el de l'aptesa de la nostra llengua per revestir totes les formes del pensament. L'homenatge que oferim al mestre serà el testimoni que el seu esforç ha reeixit, que la seva obra és, per voluntat de tots, consolidada.

Ha semblat escaient de convocar aquest homenatge -reconeixença, no pas quitament, d'un deute de gratitud- quan Pompeu Fabra, jove de cos i d'esperit, compleix els seixanta anys. En aquesta data vulgui ell acceptar-lo, encara, com desig i auguri de vida llarga i de treball fruitós.

Barcelona, octubre 1928

Josep Carner, J.M. Casacuberta, Joan Estelrich, Jaume Massó i Torrents, L. Nicolau d'Olwer, Carles Riba, A. Rovira i Virgili

Sou pregat de:

1er Omplir l'adjunt butletí.

2on. Trametre'l tot d'una al secretari de la comissió (al qual hauran d'ésser tramesos els treballs i adreçada tota la correspondència), sota aquesta adreça:

Sr. J.M. Casacuberta. Ateneu Barcelonès. Apart. 97. Barcelona.

3er Lliurar la vostra col·laboració *per tot el mes de febrer propvinent*

Em plau de fer-vos avinent que prendré part a la *Miscel·lània Fabra* amb el treball titulat: L'ús dels verbs ésser, estar i haver [escrit de la mà de Calveras] i d'una extensió aproximada de 10 pàgines.

Josep Calveras S.J. (Adreça: Oficina Romànica, Duran i Bas 11, Barcelona).

GUIM I MOLLET S.I., JOAN (Vallfogona de Riucor 1873 — Sant Cugat del Vallès 1959). Ingressà a la Companyia el 1891. Fou provinial de la Província d'Aragó (1920-1926), visitador apostòlic del Japó i de les Filipines, i per encàrrec especial del general fou provincial-visitador de la Província Bètica (cf. Benítez 1996, 206) [carta 4: fons Calveras AHSI].

[4] Carta de Calveras a Joan Guim (19-8-1921)

Monasterio de Veruela
(Zaragoza) Gallur

19 de Agosto de 1921

R.P. Juan Guim S.J.

P.C.

Reverendo en Cto. P. Provincial: Habiendo V.R. mandado al P. Oleza a este colegio opara que nos pusiésemos de acuerdo en las orientaciones que hay que dar cuenta a V.R. de lo que hemos hecho, y así lo hago en nombre de los dos en la presente.

Habiendo leído detenidamente el P. Oleza mi "Ordinatio" y habiéndome yo hecho cargo de las advertencias del P. Casanovas, y contando con que los medios pasarán el curso entero en Veruela, nos pusimos al habla y convinimos finalmente en las orientaciones generales de la "Ordinatio" con algunas modificaciones en la distribución de materias en las clases de Veruela.

Convinimos en que el catalán literario que han de seguir los NN. ni ha de ser el del siglo XIV, ni el lenguaje barcelonés exclusivo, sino que hemos de tener un criterio más ancho: dada la gran diversidad introducida por falta de cultivo literario por tres siglos entre el catalán, valenciano y mallorquín, no es posible ahora improvisar un catalán literario único que sirva de instrumento literario a las tres regiones; ni la gramática puede dar reglas decisivas sobre un lenguaje que no existe. Cada región purifique y complete su lengua con sano criterio, y si con el comercio literario llegan a prevalecer ciertas formas comunes, estas podrán entonces definirse en la gramática común. Esta es la solución de Mn. Alcover, la única a nuestro parecer apta para evitar disgustos y rivalidades y favorecer el desarrollo natural de la lengua. Para llegar a este término es menester que los NN. de cada región conozcan bien su lengua actual con toda la riqueza de que goce, y que después con el estudio de los clásicos antiguos la completen y la purifiquen tendiendo a conservar todo lo actual que allí se justifique, más que a buscar en ellos lo que más se aleje de lo presente.

De aquí la división que hemos establecido de las clases de Veruela.

A. Las de gramática después de media y suprema (ambos cursos pueden formar una sola clase o bienio) tienen el doble fin de fijar las reglas fundamentales de gramática sobre todo los puntos en que catalán y castellano discrepan y refrescar y completar la cantidad de lengua popular que poseían al entrar en la Compañía.

Para lo primero es menester una gramática comparada breve, pero que dé en el meollo de ambas lenguas, para lo segundo valen los temas de composición, las conversaciones o paseos, y la lectura de los autores modernos que mejor reflejan el lenguaje vivo, como Verdaguer, Vilanova.

B. La de literatura, después de Humanidades que ha de ser una introducción práctica a la lectura de los clásicos antiguos para que los NN. aprendan a sacar lo que deben de su lectura y formen el catalán literario con criterio sano. Con esta orientación práctica y con una breve noticia de los principales autores, dada a manera de Historia de la literatura, estarán en disposición los NN. de trabajar por sí en las academias de Sarriá.

En cuanto al ir juntos valencianos y catalanes a estas clases, nos ha parecido:

1º La clase de literatura puede ser común pues el fondo del lenguaje literario que de los clásicos se ha de sacar común es: solo que cada uno lo aprovechará con sus diferencias regionales.

2º Las clases de gramática no pueden ser comunes, so pena de entorpecerse mucho. Porque ni es común la conjugación, ni en todo la sintaxis, ni el fondo de lengua vulgar y modismos que hay que refrescar. Más provecho sacarán a nuestro parecer dos secciones de una clase con media hora sucesivamente que todos juntos una hora teniendo que atender a las variantes de todos.

La cuestión ortográfica finalmente ha quedado en estos términos. La ortografía del “Institut” es demasiado complicada para el uso del vulgo y en algunos puntos falta de fundamento, y creemos que los mismos autores lo reconocen. Cuando el P. Oleza esté formado en filología romance podrá trabajar en simplificarla y fundamentarla mejor tomando por base la del “Institut” y a poder ser, no como quien impone un sistema nuevo, sino como mejoramiento del mismo.

Mientras esto no se realice seguiremos la ortografía del “Institut” y aun esta deberán seguir los valencianos a falta de otra. Y juntos en las academias del curso de media podrían aprenderla aparte de los otros, ya que llegan cuando los otros han tenido una serie de clases en vacaciones menores.

Aquí tiene v.r. los puntos que ambos creemos deben quedar bien establecidos y que han de hacer fructuosa la enseñanza del catalán. El P. Oleza ha pedido copia de mi “Ordinatio” y de las pequeñas modificaciones en que hemos convenido, y yo por mi parte estas orientaciones había comunicado al P. Llorens (ya que a mis órdenes se puso por encargo de v.r. según me dijo) y a su sustituto el H. Caballeria, cuando hemos recibido carta de V.R. en que dispone que catalanes y valencianos y mallorquines vayan a una clase común donde se explique las variantes de todos.

En cuanto a la ortografía que es lo primero que se explicará bajo la dirección del H. Caballeria no hay dificultad y así se hará desde mañana. Pero cuando se llegue a la gramática, con lo expuesto anteriormente v.r. podrá comprender el entorpecimiento que será para una clase de 33 catalanes y mallorquines atender a las variantes del valenciano por 9 de estos, algunos de los cuales por haberlo hablado apenas mejor estarían en la clase de los castellanos que quieren empezar a hablar catalán.

Los mallorquines por discrepar de los catalanes y ser pocos en número, siempre los contamos como catalanes. Pero a estas se llega a la dificultad de los textos. Hemos comprado para los catalanes la gramática de Fabra y el Auxiliar del maestro catalán de Genís, para las diferencias de modismos entre catalanes y castellanos. Evidentemente estos libros no sirven para los valencianos, a quienes precisa la gramática del P. Fullana. Pues bien con diferentes textos como se van a atender a una misma clase. Creo sinceramente que si no conviene por ciertas razones que los valencianos formen academias aparte, pero sin esto dentro de una misma academia se podrian formar secciones para aquellas cosas que es mejor ver por separado. La ortografía se explicará a todos juntos, el curso de literatura será común, la gramática más provechosamente se verá aparte media hora que si todos juntos empleasen una hora.

Este es, pues, el punto que por encargo del P. Rector represento a v.r., si en la explicación de la gramática se puede hacer dos secciones.

MARTÍNEZ MARTÍNEZ, FRANCESC [cartes 5-15: facilitades per Carmelina Sánchez-Cutillas, néta de Francesc Martínez; v. apèndix IV.a / 78-87].

[5] Carta de Calveras a Martínez (27-9-1924)

JHS

27 de setembre 1924

Casa Profesa, S.J.

Apartado, 37

Valencia

Sr. D. Francès Martínez

Apreciable amic: Avui prenc el tren cap a Sarrià de pas cap a Manresa, aon la Santa Obediència m'ha destinat com a redactor d'una nova revista d'exercicis espirituals anomenada "Manresa".⁷ Sento molt no poder-me despedir de vostè personalment i per això ho faig per escrit, i li dono les gracies més expressives per la generositat amb que m'ha oberta la seva biblioteca i deixat els tresors millors

⁷ Per als articles de Calveras publicats a *Manresa*, vegeu Borràs et al. (1979, 84-89). Després de la guerra civil, Calveras fou el director d'aquesta revista (Benítez 1996, 193).

d'ella per los meus treballs. Si algùn arriba a veure la llum pública, tindrè bon compte de fer-n'hi present. També saludaré en nom de vosté al P. Mingarro i Carrera de Sarrià.

Déu nostre Senyor sigui sempre amb nosaltres.

Affectíssim servidor

Josep Calveras S.J. (la meva direcció: Santa Cueva, Manresa).

[6] Carta de Calveras a Martínez (7-2-1925)

JHS

7 de febrer 1925

Cueva de S. Ignacio

Manresa

Sr. D. Francès Martínez

Molt apreciable amic. Avui mateix envio a V. la primera mostra dels meus treballs. Soc col·laborador d'una nova revista, que ara ha sortit, sobre els Exercicis Espirituals de S. Ignasi, i en el primer número, que li envio, hi ha un article meu.⁸ També treballo en materia de llengua catalana, iestic treballant un llarc treball sobre "la reconstrucció del llenguatge l·literari", on estudio les orientacions que convindria pendre per arribar a un llenguatge l·literari comunal a Catalunya, València i Balears, que fos instrument i llaç d'un intercanvi de producció en llengua regional. Sortirà pel mes d'Abril, si a Déu plau, en *Analecta Sacra Tarraconensia*, que es un anuari d'estudis religiosos, que comença a publicar "Foment de Pietat Catalana" de Barcelona.⁹

Sobre el mateix tema tinc projectades unes cinc conferències, que donaré, ajudant Déu, en el mateix casal de Foment, encara no sé la data.¹⁰

Ja veu que faig alguna cosa dintre de les forces, que em permet l'estat de salut, que gràcies a Déu, va cada dia millorant.

⁸ Es refereix a la revista religiosa *Manresa*. L'article a què es refereix Calveras no està enregistrat per Borràs et al. (1979).

⁹ Al primer número d'*Analecta Sacra Tarraconensia* I (1925, 415-420), només es publicà un índex de l'obra, perquè "la seva extensió demana un volum separat": "l'índex analític, que de si ja és una síntesi ben lluminosa de la qüestió, per tal de preparar els esperits per llegir amb més profit l'obra total".

¹⁰ No hi ha constància escrita que es duguessin a terme aquestes conferències el 1925. No obstant, podria ser que algun dels esbossos de les conferències que s'han conservat fossin d'aquest any (v. apèndix II.c / 1).

Ara em permetré molestarlo una mica. Pel dit treball faig referència a Roque Chabàs, parlant d'uns articles que publicà en "Archivo", sobre l'estudi del valencià a les escoles, com a fonament per ensenyar profitosament el castellà. Son als primers volums, però no els tinc per precisar la nota bibliogràfica. Aixís li agrairia m'enviés com més aviat pugui millor, el títol dels articles, i el volum, plana i any de "Archivo" on se troben.¹¹

Déu li pagui la molèstia i sigui sempre amb nosaltres.

Afectíssim servidor

Josep Calveras SJ

[7] Carta de Calveras a Martínez (16-1-1926)

JHS

16 de gener 1926

Cueva de S. Ignacio

Manresa

Sr. D. Francès Martínez

València

Molt honorable amic: Déu lo guard! ¿ Ja ha tingut temps i humor de llegir tot el meu llibre? I ¿Què li ha semblat? Aquí és discutit. Algú m'ha donat una arrambada forta perquè dono llibertat a tots els dialectes per igual en la formació del llenguatge literari.¹² Als valencians, potser no els agradaran les coses que de València hi poso; i així per dir la veritat a tots a tots deixo de contentar. Però persona de les més autoritzades a Catalunya En Montoliu em dona la raó en els punts més capitals i que als d'aquí no dona bo de sentir.¹³ Ara començo un seguit d'articles de controvèrsia llingüística en "la Paraula Cristiana", revista mensual de Barcelona. Seré criticat i no em perdonaran rés. Per això em caldrà assegurar-me bé de les coses que dic. I a això va aquesta carta. Vull tractar de les formes del pronom de tercera persona sense preposició per triar les més avinents al llenguatge lliterari. Però vull fer el recompte de les formes vives més generals en

¹¹ Com que no es conserva (si va existir) la resposta a aquesta carta de Calveras, no es pot saber si va ser Martínez qui li passà la referència bibliogràfica demanada per Calveras. En tot cas, Calveras en dona la referència completa en una nota a peu de pàgina de la *Reconstrucció* (1925, 304, n. 1).

¹² Es refereix a la ressenya que Carles Cardó (1925) signà damunt les planes de *La Paraula Cristiana*.

¹³ Es refereix a la ressenya que Montoliu publicà a *La Veu de Catalunya* i que tornà a publicar més tard en el recull *Breviari crític* II (1929).

tots els dialectes.¹⁴ Com Vostè és d'Altea i té ben estudiat el parlar d'Alacant em podrà ésser bon testimoni per aquella regió; i com també viu a València on parlen apitxat, em podrà també dir quines son les formes d'aquí. Caldrà, doncs, que m'ompli les fulles adjuntes: posant en valencià la traducció exacte del castellà sota mateix entre ratlla i ratlla, i per l'alacantí en un paper diferent numerat. L'ortografia pot ésser qualsevol i m'estimaria que es conegués ben bé la pronuncia viva encara que l'escriptura no fos la lliterària. Per la tercera fulla caldrà completar el pensament per la tercera persona, tal com va posat per la primera. I Nostre Senyor que li hu pague.

De salut vaig guanyant cada dia; continuo a Manresa escrivint d'exercicis i donant-ne fins d'un mes sencer a sacerdots. De llengua tinc molts projectes. De moment faré els articles dits i començaré a treballar definitivament en la antologia de la parla vella, en que vull donar als textos i documents valencians la part que de dret els pertoca.¹⁵ I em refio que Vostè m'ajudarà en aquesta part. Conti que hi posaré els documents estudiats i publicats per Vostè.

A En Lluís Cebrian Mezquita tinc ofert, que si escriu una història lliterària del renaixement valencià amb un bon recull de textos per una antologia moderna, li publicaré el treball a Barcelona en la Biblioteca Balmes. Ningú com ell el pot fer, puix que té recollit tot allò que s'ha escrit a València. Li vaig escriure en aquest sentit a la meua sortida de València l'Octubre de 1924. No n'he sabut res més. Si Vostè hi podés fer alguna cosa o donar-me'n alguna referència li estaria agraït. Disposi de son afectíssim

Josep Calveras S.J.

[8] Carta de Calveras a Martínez (14-4-1926)

JHS

14 d'abril de 1926

Cueva de S. Ignacio

Manresa

Sr. En Francès Martínez

València

¹⁴ V. § 6.3 i apèndix III.

¹⁵ El projecte d'una antologia d'aquestes característiques data de la seva etapa de docent al col·legi-monestir de Verola (v. § 3.1.2).

Benvolgut amic: Em prenc la llibertat de demanar-li que em posi en valencià les dites castellanques de les fulles adjuntes. Un amic meu Alfons Par, benemèrit dels estudis gramaticals de la nostra llengua, té fet un magnífic treball sobre les formes *qui, que* relatives del parlar antic, i vol completar-lo amb l'ús actual de les mateixes en totes les parts del nostre domini llingüístic.¹⁶ Com sap que jo tinc relacions en diferents indrets, amb les quals he pogut fer una enquesta sobre les formes dels pronoms personals, m'ha demanat si les mateixes persones podrien donar-me informació, omplint les fulles que l'ha proporcionat. Si a vostè li fora fàcil donar el parlar d'Altea i el de València mateix, posat que hi hagi diferències, li agrairíem més.

I aquí haig d'atribuir a la pèrdua d'una carta meua, no haver obtingut contesta a les fulles de l'enquesta pronominal, a que he fet referència, que envií a vostè pel mes de giner. Estic fent uns articles sobre formes de pronoms i ja he reunit informacions de més de 40 llocs de Catalunya, València i Mallorca. Tot aprofitarà per una gramàtica, que penso fer amb l'ajuda de Déu, la qual portarà les formes de tots els dialectes de la nostra llengua: del parlar antic també, perquè els escriptors puguin triar pel llenguatge lliterari general les més bones.

En la nova revista "Cultura Valenciana" penso que surtirà ara un articlet meu sobre la Biblioteca Balmes i les relacions que té amb València. Anuncio que publicarà un epistolari de les cartes dirigides a Teodor Llorente, per lliterats del seu temps, i que conserva i anota per publicar-les el seu fill, el director de "Las Provincias".¹⁷

També dic que la Biblioteca Balmes ha ofert publicar una història del renaixement lliterari valencià, si l'escriu mentre Nostre Senyor li dona vida, a En Lluís Cebrian Mezquita.

L'oferiment vaig fer-li jo per l'octubre de 1924, tornant de València. No m'ha constestat mes; ni sé si té salut i forces per fer un treball, que ell volia fer de temps, però que no el començava, perquè no sabia qui li publicaria.

Amb aixó, li agrairia a vostè moltíssim, si em donava notícies d'En Cebrian; si viu, si està amb prou salut, i si es prudent insistir escrivint jo una altra volta.

¹⁶ El títol de l'estudi de Par fou "*Qui i Que en la Península Ibérica*", publicat a la *RFE* XIII, XVI i XVIII. Més tard, fou publicat com a llibre (Madrid, 1931).

¹⁷ "De l'epistolari de Llorente", *Cultura Valenciana* 1/1 (1927) pp. 21-28.

De salut, gràcies a Déu, vaig millorant cada dia, i continuo en les meves tasques d'escriure d'exercicis i donar-los i de fer també treballs de llengua.

Sempre a les ordres de vosté, son afectíssim amic

Josep Calveras S.J.

[9] TP de Calveras a Martínez (14-10-1927)

Tarjeta postal

Colegio del Sagrado Corazón de Jesús

Lauria, 13 Barcelona Apartado Correos 143

Sr. D. Francès Martínez Martínez

Gobernador viejo 20

Valencia

14 octubre 1927

Respectable amic: He rebut l'exemplar dedicat de "El derecho consuetudinario de Altea".¹⁸ L'he llegit amb molt interès. Els filòlegs li hem d'agrair que hagi deixat consignats costums i noms que es van perden. Jo més particularment li agraeixo l'atenció de dedicar-me l'exemplar, com també els interrogatoris sobre el parlar d'Altea que rebí a son temps.

Per donar empenta a l'Oficina Romànica he passat a viure a Barcelona: Lauria 13 Apart. 143.

Sempre afm. Seu

Josep Calveras S.J.

[10] TP de Calveras a Martínez (8-7-1928)

Tarjeta Postal

Santa Cueva MANRESA

Sr. D. Francès Martínez i Martínez

Gobernador viejo 20

Valencia

8 de juliol de 1928

Benvolgut Sr. i amic: Aquí a la Santa Cova de Manresa on seré tot el Juliol i tot el setembre m'ha vingut a trobar el paquet de Vostè amb el folletò Martin Juan de Gualba, que li agraeixo moltíssim, i la traducció del Quixot, que a estones llegiré este estiu i en trauré cèdules lingüístiques.¹⁹

Suposo haura rebut un folletó meu amb els prospectes de l'Oficina Romànica.

Afectíssim amic i servidor

J. Calveras S.J.

[11] Carta de Calveras a Martínez (20-3-1929)

Institut Balmes

20 març 1929

Oficina Romànica

Carrer Duran i Bas, 11

BARCELONA

Sr. D. Francès Martínez

València

Benvolgut amic: Tant de temps sense escriure-li, ja en tenia recança. Ara haig de molestar-lo un xic demanant-li m'ompli aquest interrogatori més complert. Tinc entre mans un treball científic sobre els pronoms per l'Anuari de 1929 i necessito una informació més completa. Li envio dos exemplars. L'un pera que V. l'ompli del parlar de Altea; l'altra pera que l'envie a aquell senyor d'Alacant, que una vegada m'indicà, i que no sé si tindrà la mateixa direcció, que V. me va donar fa temps.

Fins a després de Pasques no necessito les respostes. Nostre Senyor li ho pagarà. Ja haurà sabut que ha sortit el volum I de l'*Epistolari Llorente*. Ha resultat molt bé. El seu fill en té en dipòsit a València.

¹⁸ *El derecho consuetudinario en Altea, villa del Reino de Valencia*, València, Hijo de F. Vives Mora, 1927.

¹⁹ Feia mesos que Martínez havia fet gestions perquè se li publicés la traducció a Barcelona. El gener de 1928 Miquel Duran Tortajada li comunicava des de Barcelona que "he fet algunes gestions per l'edició del seu Quixot. L'Assumpte es bon tros difícil, perquè presenta aspectes de difícil solució, entre ells la indispensable subjecció a les normes ortogràfiques (...) jo la repasaria per deixar el major número de valencianismes (...) cal que vostè m'autorise a fer les gestions a base, especialment, d'àmplies facultats en sentit material i ortogràfic" (apud Sánchez-Cutillas 1974, 114, n.28). Segons la seva biògrafa, néta de Martínez, "antes de tener que eliminar lo de «posat en valenciana prosa», como deseaba hacer constar en la portada de su traducción, prefirió denegar tan generosa oferta y que la versión valenciana del Quijote permaneciera inédita" (Sánchez-Cutillas 1974, 94).

Un d'estos dies repassaré la part que tinc de la traducció del Quixot feta de V. i la tomaré.

Mani i disposi de son afectíssim servidor i amic.

Josep Calveras S.J.

¿No tindria pas v. cap carta original de Teodor Llorente? Les estem aplegant pera un volum. En tenim prop de 300 copiades. Les tornem tot seguit als que nos les deixen. Vale.

[12] TP de Calveras a Martínez (26-8-1929)

Tarjeta postal

Balmes S.A. Editorial

Durán y Bas, 9 y 11

BARCELONA

Sr. D. Francesc Martínez

~~Gobernador viejo 20~~ Utiel

~~Valencia~~ Casa Doña Ana

26 agost 1929

Benvolgut Sr. i amic: En quinze dies que he passat al Montseny he acabat de resseguir la traducció valenciana del Quixot per treure les cèdules lingüístiques que em faltaven. Fan un bon toll les que he aplegat d'eixos 16 capítols. Per correu certificat li torno l'original. Dispensi que hagi tardat tant. Mentres sóc a Barcelona no tinc un moment de temps. entre els estudis lingüístics per l'Anuari de l'Oficina Romànica, les consultes de llenguatge que contesto cada 15 dies en "Catalunya Social" i la correcció de l'"Epistolari Llorente", que farà 4 o 5 volums.

No dubti de la bona amistat de son afectíssim servidor

J. Calveras S.J.

[13] TP de Calveras a Martínez (11-1-1931)

Tarjeta postal

Edicions Foment de Pietat Catalana

Editorial "Balmes, S.A."

Duran i Bas,11 BARCELONA

Sr. D. Frances Martínez

~~Gobernador viejo 20~~

~~Valencia~~ Altea (Alicante)

11 gener 1931

Benvolgut Sr. i amic: Li haig d'agrair molt de cor el folletó dedicat sobre les festes a València per la victòria de Lepanto,²⁰ així com la seva atenta postal de 7 de desembre.

"Cosos de la meva terra" no el tenim aquí, i fora convenient adquirir-lo.

Amb l'empenta que prenen aquí les escoles catalanes, hauré de fer tot de pressa una nova edició de la *Gramàtica* del P. Nonell, i preparar una antologia escolar del català renaixent. Vull posar, com es de dret, una secció per València. Com podria fer-me amb un bon text de la *Rondalla de rondalles*, a poder ser la 1ª edició, o si més no, qui me la podria deixar per treure'n una còpia?

Les llistes electorals d'Alacant caldria obtenir-les de franc. Enviaré un ofici al President de la Diputació, demanant-les. Vostè sap algú que refermés la petició meva en la Diputació d'Alacant?

Afcm. Servidor

J. Calveras

²⁰ *Fiestas en Valencia con motivo de la victoria de Lepanto*. Extracte de l'homenatge a Bonilla i San Martín, t. II, p. 163-175 (Madrid, Viuda e Hijos de Jaime Ratés, 1930).

[14] TP de Calveras a Martínez (20-1-1933)

Tarjeta postal

Biblioteca Balmes

Duran Bas, 9-11

BARCELONA

Publicacions “Analecta Sacra Tarraconensia”

“Anuari de l’Oficina Romànica”

Sr. D. Francès Martínez

Gobernador viejo 22

Valencia

20 gener 1933

Benvolgut Sr.: Per correu rebrà un folletó meu. Amb això dono senyals de vida quasi a l’any de rebre la carta de vostè. Continuo treballant al Foment, però ja no m’estic a casa de la meva germana, sinó en Cortes 656, 3er 1a.

Per ara tenim pau per anar fent. Veurem quant durarà.

Aprofito aquesta per fer-li alguna consulta de valencià. ¿Com diuen a Altea i en Valencia el castellà *surcido*, *surcir*, *surcidora*? Així mateix *escalón*, ¿Com és en aqueixes localitats: *graó*, *escaló*, *esgraó*, *esglaó*? Tenen *grada*? Diuen *graonada*, *graderia*? I el verb és *escalonar*, *esgraonar* o *esglaonar*?²¹

Afm. Servidor

J. Calveras

²¹ V. apèndix IV.a / 87.

[15] TP de Calveras a Martínez (24-5-1933)

Tarjeta postal

Balmes S.A.

Editorial

Durán y Bas, 9 y 11

BARCELONA

Sr. D. Francès Martínez

Gobernador viejo 20

València

24 maig 1933

Benvolgut amic: Celebro la sinceritat de la seva carta, però per correspondre amb igual sinceritat tinc pressa per dir-li que en el meu pensament aquelles paraules “en tot el nostre domini lingüístic” no volen dir més que “en tot el domini o territori de la llengua nostra”, i per nostra entenc la llengua catalana-valenciana-balear. El sentit que jo hi dono és doncs: “en tot el territori on se parla en català, valencià o balear”. Allò de dominadors i dominats mai m’ha passat pel pensament.

D'altra banda n'estic ben convençut que els valencians mai voldran anar a una amb els catalans. El que vull és no donar motiu de la meva part. I el donaria, si pensava així com V. ha interpretat.

Afm.

J. Calveras

MIQUEL I PLANAS, RAMON [carta 16: fons Miquel i Planas de la Biblioteca Bergnes de las Casas; v. apèndix IV.a / 91-94].

[16] Carta de Calveras a Miquel i Planas (9-5-1933)

Institut Balmes

Oficina Romànica

9 maig 1933

Carrer Duran i Bas, 11

Barcelona

Sr. D. Ramon Miquel i Planas

Benvolgut senyor i amic: *Res clamat Domino* per més temps que passi. Aquí va el *Diccionari Salvat*, que vostè tingué l'amabilitat de deixar-me, no sé els anys que fa. He pogut aconseguir-ne un altre exemplar, que fa temps buscava, i ja puc fer la restitució.

Moltíssimes gràcies. Dispensarà que en l'exemplar que retorno en algun dibuix d'estris hi hagi alguna addició feta a mà. És del Sr. Jaume Raventos, que l'hi afegí, creient que el diccionari era de casa.²²

Molt afectuosament el saluda son affm. servidor

J. Calveras

²² Jaume Raventós i Domènec (Sant Sadurní d'Anoia 1868 — Barcelona 1938). Enginyer i publicista. Autor de diverses obres literàries. Director del laboratori d'anàlisi química de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (1908-1918).

MONTOLIU DE TOGORES, MANUEL [cartes 17-19: ms. 3914 (epistolari Montoliu),
Biblioteca de Catalunya; v. apèndix IV.a / 95].

[17] Carta de Calveras a Martínez (7-3-1928)

Institut Balmes

7 març 1928

Oficina Romànica

Carrer Duran i Bas, 11

Barcelona

Sr. En Manuel de Montoliu

Benvolgut amic: He fet contar les planes que farà l'original que em va deixar. De la mida atapeïda del primer volum del *Breviari* fan 275 planes de lletra sense comptar capçaleres i espais entre article i article.

És a dir, passaran de les trescentes afegint-hi la introducció i espaiant-ho com cal. Per fer-ho amb format normal més clar de lletra, n'hauria de rebaixar una quarta part.

Li retorno l'original, perquè tal com va no està prou preparat per anar a l'impremta. És una complicació molt gran posar-ho tot en galerades i després haver de traspasar-les d'una banda a l'altra, per posar els articles per matèries. Caldrà que vostè els numeri tots, i després en un índex en doni la classificació, perquè els composin tal com han d'anar, i puguin anar tirant plecs sense esperar a la fi. Per això cal també que faci el pròleg o introducció tot seguit. I en aquest punt m'ha dit el pare Casanovas, que el seu pensament, i d'això ja n'hi havia parlat a vostè, era no reeditar purament els articles de *La Veu*, sinó fer una síntesi del moviment literari en cada ram dintre de l'any o dos anys; els articles triats podien acompanyar-la com a mostra de fets particulars.

I això sí que val les despeses d'una obra nova. En voldria parlar una altra vegada amb vostè el pare Casanovas.

Caldrà també que vostè llegís els articles per veure si el text és perfecte, si més no, en el sentit; perquè en el diari sempre surten trencaments de sentit, inversions de ratlles, etc. Amb això vostè ja no hauria de veure les proves, perquè el treball

mecànic d'esmenar l'ortografia i errades de caixa el faria un corrector. Amb això guanyarem després temps i estalviarem diners.

Afectíssim amic i servidor

J. Calveras SJ

P.S. He llegit també el treball de Nicolau González Ruiz. Com a treball de vulgarització està molt ben enfocat; però per una publicació tècnica no sembla propi. No hi ha res d'investigació o noves aportacions. Sembla que fóra rebaixar el nivell de l'*Anuari*, si l'hi publiquessim. Llegeixi'l vostè també, per veure si és del mateix parer i ja em dirà que caldrà fer per complir amb l'autor.

Vale.

[18] Carta de Calveras a Montoliu (23-6-1931)

Institut Balmes

Oficina Romànica

23 juny 1931

Carrer Duran i Bas, 11

Barcelona

Benvolgut amic: Li estimaria moltíssim que em fes a mans, com més aviat pugui, el capítol que té de la *Història summària de la literatura catalana*, perquè estic ultimant els originals per la impremta. Així mateix pensi en fer aviat el pròleg i enllestir l'índex bibliogràfic.

El pare Coll em reclama les traduccions d'Horaci.

Afectíssim servidor

J. Calveras SJ

[19] Ta de Calveras a Montoliu (s.d.)

Institut Balmes

Oficina Romànica

Carrer Duran i Bas, 11

Barcelona

El comitè directiu tindrà sessió ordinària dimarts dia 19 de maig a 2/4 de 7 del vespre.

Li estimaria em fes a mans l'original de la *Historia sumaria de la literatura catalana*, per activar l'esmena de l'estil i l'impressió de la part que resta.

Sou pregat d'honrar-la amb la vostra presència i consells sempre estimats.

El secretari

J. Calveras, SJ

En Manuel de Montoliu

PUIGREFAGUT I PARÉ S.I., RAMON (Vic 1895 — Sant Cugat del Vallès 1964).
 Autor d'un bon nombre d'articles sobre la relació entre religió i ciència (Borràs et al. 1979, 252-253).

[20] Carta de Calveras a Puigrefagut (21-10-1923)

IHS

Colegio del Sagrado Corazón de Jesús

Barcelona

PC

21 octubre 1923

G.Ramon Puigrefagut SJ

Estimat germà en Ct: Bo i amb la maleta a la mà poso aquestes ratlles per despedir-me de vostè i dir-li en quin estat he deixat les coses tocants a Verola.

Foment de Pietat enviarà dilluns o dimarts un feix de llibres. Les obres complertes de Torras i Bages; de la col·lecció Aguiló els volums que faltaven per fer els 12 de que consta. La obra *Recull d'exemplis* ha de tenir 2 volums. Jo a Verola a la

biblioteca catalana no més n'hi vaig veure un. Si l'altre realment no es a Verola demani'l al llibreter Batlle, qui ha procurat els demès.

Per bibliografia van Coromines, un suplement a les *Memorias para formar un diccionario* de Torres i Amat, que deixo encarregat a En Batlle per quan en surti un. També el 1er volum de l'obra de Elias de Molins. El 2on l'enviarà quan el trobi.

Envio dos diccionaris dobles de Bulbena per les biblioteques dels juniors.

Del *Diccionari Aguiló*, que publica En Montoliu a l'Institut, van els fascicles publicats amb inscripció pels demès.

També he encarregat la subscripció al *Bulletí* de Mn. Alcover i l'adquisició de això que falta per estar al corrent he demanat el volum IV de les rondalles del mateix autor, que no el van enviar l'any passat.²³ La col·lecció completada amb el volum IV de la biblioteca de la casa se la va emportar el P.Oleza.

Algunes gramàtiques he comprat per ell, i se les emportà a Alemanya. De tot allò que ell té de Verola en tinc jo una llista.

Dos o tres llibres de textos vells he arreplegat també i els envio.

El *Bulletí de Dialectologia* i la subscripció per el meteix estan esperant la contesta del P. Oleza. Si ell els pot trobar a Alemanya desseguit (el 1er de novembre contestarà) seran enviats a Verola.

Torno també el llibre de Quintilià *Institutiones Oratoriae*. Ja n'he tret les locucions i les tinc ordenades i enganxades.²⁴ No més em falta traduir-les en part.

²³ En el fons Calveras de la BB, es conserven quatre rebuts de llibres comandats per Calveras l'octubre de 1923. El primer és de la Llibreria Subirana de Barcelona amb data 1-10-1923 i el llibre encarregat és la *Historia crítica de la literatura catalana* de Montoliu. El preu del llibre i l'enviament a Verola és de 5 ptes. El segon és del Foment de Pietat Catalana amb data del 9-10-1923 i els llibres comandats són les *Rondalles mallorquines* i la subscripció al *Bulletí* de Mn. Alcover. (El preu dels llibres i l'enviament a Verola puja a 6 ptes.) El tercer és del Foment de Pietat Catalana amb data del 10-10-1923 i els llibres comandats són: *Sintaxis catalana*, *La natura I*, *Vides d'homes*, *La Veu de Catalunya* (un trimestre de subscripció), *Bulletí de Dialectologia (1913-1923)*, *Die Mundart von Alacant*, *Manual d'història de la literatura catalana*, *Quaderns d'estudi (maig-juny)*, *Diàleg en la poesia medieval*, *Manera d'escriure català*, *Obres Completes de Torras i Bages*, *Diccionari Aguiló*. (El total d'aquesta comanda era de 283'25 ptes.). L'últim rebut és de la llibreria de Joan Batlle de Barcelona amb data del 18-10-1923 i els llibres comandats són: *Crestomatia catalana* de Bulbena (2 ex.), *Amich y Amat* de Llull (30 ex.), *Diccionari català-castellà y vice-versa* de Bulbena (2 ex.), *Recort de Turell* (30 ex.), *Sentencies* (1 ex.), *La sanctíssima passió* de Gerson (19 ex.), *Tractat de confessió* d'Eiximenis (18 ex.), *Textes catalans* (14 ex.), *La veu del spòs* (1 ex.), *Llegendes rimadas de la Biblia* (1 ex.), *Cerimonial de Cervera* (1 ex.), *Consells de Albertí* (1 ex.), *Tractat de luxuria* d'Eiximenis (1 ex.), *Llibre del Amich* per Setanti (1 ex.), *Sermó sobre'l joch de scachs* de Cessulis (30 ex.), *Regiment de Princeps* (1 ex.), *Suplemento de Corominas* (1 ex.), *Sapienciari* (1 ex.), *Llibre de les besties* de Llull (15 ex.), *Diccionario de escritores catalanes* d'Elias (1 ex.). (El total a pagar eren 520'25 ptes.)

²⁴ Es conserven al fons Calveras de l'AHSI.

Ho faré a Roma tantost hi arriui. També acabaré allà d'arreglar el texte de la "educación de la voz". A veure si el P. Provincial ho pot tornar acabat, o avans ho puc enviar. Vosté ja farà la caritat de repasar-ho tot, que ho haig de fer a esgarrapades, i fer copiar més clar algunes coses, perquè l'impressor vagi més depressa.

Veurem si amb tot el curs s'acaba.

Les "Orientacions en la formació del català literari" quan les tingui llestes les enviaré al P. Casanovas, perquè les esmeni, en faci treure còpies per Sarrià i Verola i les enviï.²⁵

Déu em doni salut, si més li plau, per això i per l'estudi de la filosofia. Vosté faci'm la caritat d'encomanar-me a Déu. Jo davant dels nostres sants pregaré pels de Verola, a qui saludo ans de muntar al tren.

Son germà en Crist.

Josep Calveras SJ

P.S. M'en vaig emportar descuidadament tot lo de la declamació. El full de la gimnàsia dels braços li torno, perquè em sembla la fa servir. Enviï-m'en còpia.

REVEST CORZO, LLUÍS [cartes 21-22: facilitades per la família Revest a través dels responsables de la biblioteca universitària de la Universitat Jaume I (Vicent Falomir i Lidon París); v. apèndix IV.a / 139-143]

[21] Ta de Calveras a Revest (13-6-1930)

13 juny 1930

Benvolgut Sr.: Tinc el gust d'enviar-li per correu 5 números del setmanari *Catalunya Social*, on he fet un comentari del seu llibret *La llengua valenciana*.²⁶

També hi podrà veure una mostra de les "Consultes de Llenguatge" de l'Oficina Romànica.

²⁵ Aquestes "orientacions" devien ser un primer esbós de la *Reconstrucció* (1925).

²⁶ V. apèndix I / 2.

L'amic Alfons Par, m'ha donat un exemplar de "Curial e Güelfa" per a vosté, que va en el mateix paquet.

Afectíssim servidor

Josep Calveras s.s.

[22] Carta de Calveras a Revest (11-1-1930)

11 gener 1931

Benvolgut Sr. i amic: Molt agraït a la benèvola carta seva del 27 del passat desembre. També jo li dec les gràcies pel seu llibret "La enseñanza en Castellón", que ha arribat a les meues mans, i ja havia llegit en l'exemplar destinat a la Biblioteca Balmes. Molt me plauen monografies tan ben fonamentades com aquesta. Que no sigui la darrera!

Ja fa temps li vaig enviar uns articles meus, publicats a *Catalunva Social*, sobre l'altre llibret de v. *La llengua valenciana*. Els ha rebut? M'ho fa dubtar, que no me'n parli v. en la seva carta. En cas negatiu, digui-m'ho i els hi tornaré a enviar. Allí hi havia mostra de les "Consultes de Llenguatge", que contesto cada 15 dies en dita revista; van unes 50 ja, on, les solucions particulars que dono, són més fonamentades, que els exemples de *La reconstrucció*.

Envio al president de la Diputació de Castelló una sol·licitud per obtenir de franc una col·lecció de llistes electorals, per a un treball d'onomàstica. Si algú de vs. reforçara la demanda ho estimaria molt.

Afectíssim amic i servidor,

José Calveras, s.s.

SÁNCHEZ GOZALBO, ÀNGEL [carta 23: facilitada per la família Revest a través dels responsables de la biblioteca universitària de la Universitat Jaume I (Vicent Falomir i Lidon París); v. apèndix IV.a / 146-148]

[23] Carta de Calveras a Sánchez Gozalbo (24-4-1930)

Sr. D. A.S. Gozalbo

24 abril 1930

Molt estimat Sr.i amic: Haig d'agrair a la Sociedad Castellonense de Cultura el llibret *La llengua valenciana* de Lluís Revest, i ho faig amb una gran satisfacció. Hi ha una conformitat completa entre les orientacions d'eixe llibret i les idees que tinc exposades llargament en el meu llibre *La reconstrucció del llenguatge literari català*, tant que me sembla impossible que el Sr. Revest no l'hagi llegit. I si no el coneix, encara és més gran la meua satisfacció, per una tal coincidència en un punt tan delicat, on s'atravessa el sentiment valencianista.

La primera vagada que vosté me contestà, declarant espontàniament la unitat de llengua entre Catalunya i València, vaig comprendre tot seguit que l'Oficina Romànica i la Societat Castellonense s'entendrien molí bé. Ara en veig una confirmació, perquè li puc assegurar que l'Oficina Romànica en la seva actuació porta l'esperit que s'exposa en *La reconstrucció*.

Felicitati en nom meu l'autor del llibret. Digui-li que faci campanya per la conveniència de retocar les Normes de l'Institut; que aquí això sona a heretgia, i perquè ho apuntarem només en el nostre manifest, ens tenen ja en la llista negra del silenci sistemàtic a l'Oficina Romànica i totes les seves publicacions. Si el Sr. Revest no coneix el meu llibre *La reconstrucció*, tindrè molt de gust en enviar-li-lo. Tindrem presents les seues esmenes ortogràfiques, quan tractem aquí de la reforma de les Normes. Moltes son acceptables sense discussió, altres potser demanaran més estudi.

Celebraria molt la constitució a València d'un centre directiu d'investigacions sobre la llengua viva. Ens faria gran servei a l'Oficina Romànica, que quasi no sabem aon anar, per fer investigacions directes sobre el valencià viu. Ara tenim entre mans una obreta, *Els noms de Sant en català*. Posarem tots els del martirologi romà i altres de la terra, resolent els problemes lingüístics d'adaptació.

En un suplement voldriem posar tots els derivats, diminutius i variants dels noms propis de persona en totes les regions de la nostra llengua. ¿Qui ens podria replegar les variants valencianes com *Joquim, Nelo*, etc. etc.?

Per correu li envio un exemplar de! volum II de l'*Anuari de l'Oficina Romànica*, corresponent a l'any 1929. Li estimaria que en fes una nota bibliogràfica en el *Boletín*.

Veurà en l'*Anuari* una nova secció de "Bibliografia de llengua i literatura catalana", que esperem continuar i millorar els anys successius. Les publicacions de la Sociedad Castellonense serien de més bon registrar, si ens enviàrem els tiratges complets dels articles fragmentaris del *Boletín*, i en general les noves obres. Fa prop de dos anys adquirirem la col·lecció completa i la voldriem continuar tenint.

¿Coneixen Vs. les "Consultes de Llenguatge" que l'Oficina Romànica publica cada 15 dies des de 1928 en la revista setmanal *Catalunya Social*? Amb el temps se'n faran llibrets com les *Converses filològiques* de Pompeu Fabra.

Molt satisfet de poder comprovar la simpatia entre les dues entitats, resto a les seves ordres afectíssim servidor.

Josep Calveras, S.J.